اَنوارُ الهلالین

لِفَوائِدِ قیُوداتِ الجلالین

پښتو ترجمه

جمالین شرح جلالین

شارح محمد جمال بلندشہری

[illegible]

پښتو ترجمه از [illegible]

[illegible]

[illegible]

Maktaba Tul Ishaat.com

أنوار الهلالين

لفوايد قيودات الجلالين

پښتو ترجمه — جلد اول

جمالين شرح جلالين

شارح: محمد جمال بلندشهرى

مدرس د دارالعلوم ديوبند

پښتو مترجم: مولانا شاه فيصل

فاضل دارالعلوم اسلاميه چارسده، امداد العلوم پيښور، وفاق المدارس

خصوصيات

① لغوى تحقيق، چې ددې لفظ په لغت کښې څه معنى ده.

② صرفى تحقيق مثلاً دا کلمه د څه صيغه ده وغيره

③ نحوى تحقيق مثلاً دا کلمه په ترکيب کښې څه واقع شوې ده.

④ بلاغى تحقيق چې په دې اضافي قيد کښې کومه بلاغى نکته ده.

⑤ فقهي تحقيق چې په دې اضافى قيد سره کومې مسئلې ته اشاره ده.

⑥ د قراءت تحقيق چې په دې مقام کښې دا قراءت څنګه دې.

⑦ تقديرات راويستل چې دلته کوم لفظ مقدر پروت دې.

⑧ د تقديرى عباراتو وجه او سبب بيانول.

خورونکى

فيصل کتب خانه مدينه مارکيټ

محله جنګى پيښور موبائل نمبر: ۰۳۱۵۹۵۹۵۷۱۷

فهرس د سورتونو او آياتونو

[۷] سورة الأعراف

سورة الأعراف مكية الا واسئلهم عن القرية الثمان اوالخمس آيات مائتان وخمس اوست آيات

سورة الاعراف مکی دي، سوا د: واسئلهم عن القرية، نه د اته یا پنځو آیتونو نه چه دا مدنی دی، ټول ۲۰۵ یا ۲۰۶ آیتونه دی.

[ایاتونه: ۱-۱۰]

بسم الله الرحمن الرحيم {المص} الله اعلم بمراده بذلك هذا {كِتَابٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ} خطاب للنبي صلى الله عليه وسلم {فَلَا يَكُن فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ} ضيق {مِّنْهُ} ان تبلغه مخافة ان تكذب {لِتُنذِرَ} متعلق بانزل اي للانذار {بِهِ وَذِكْرَىٰ} تذكرة {لِلْمُؤْمِنِينَ} به قل لهم {اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ} اي القرآن {وَلَا تَتَّبِعُوا} تتخذوا {مِن دُونِهِ} اي الله اي غيره {أَوْلِيَاءَ} تطيعونهم في معصيته تعالى {قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ} بالتاء والياء تتعظون وفيه إدغام التاء في الأصل في الذال وفي قراءة بسكونها وما زائدة لتاكيد القلة {وَكَم} خبرية مفعول {مِّن قَرْيَةٍ} اريد اهلها {أَهْلَكْنَاهَا} اردنا إهلاكها {فَجَاءَهَا بَأْسُنَا} عذابنا {بَيَاتًا} ليلا {أَوْ هُمْ قَائِلُونَ} نائمون بالظهيرة والقيلولة استراحة نصف النهار وإن لم يكن معها نوم اي مرة جاءها ليلا ومرة جاءها نهارا {فما كان دعواهم} قولهم {إذ جاءهم بأسنا إلا أن قالوا إنا كنا ظالمين} {فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ} اي الأمم عن إجابتهم الرسل وعملهم فيما بلغهم {وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ} عن الإبلاغ {فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ} لنخبرنهم عن علم بما فعلوه {وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ} عن إبلاغ الرسل والأمم الخالية فيما عملوا {وَالْوَزْنُ} للأعمال او لصحائفها بميزان له لسان وكفتان كما ورد في حديث كائن {يَوْمَئِذٍ} اي يوم السؤال المذكور وهو يوم القيامة {الْحَقُّ} العدل صفة الوزن {فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ} بالحسنات {فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} الفائزون {وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ} بالسيئات {فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم} بتصييرها إلى النار {بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ} يجحدون {وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ} يا بني آدم {فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ} بالياء أسبابا تعيشون بها جمع معيشة {قَلِيلًا مَّا} تاكيد القلة {تَشْكُرُونَ} على ذلك

ترجمه: شروع کوم د الله تعالی په نوم چې ډیر لوئی مهربان او ډیر رحم کونکې دې (آلمص) دې نه خپل مراد هم الله تعالی بهتر پیژنی. دا یو کتاب دې کوم چې په تا باندې نازل کړې شوې دې په دې کښې نبی علیه السلام ته خطاب دې دې د پاره چې ته د دې په ذریعه خلق اوویروې (لِتُنذِرَ د أنزل متعلق دې ای أنزل لِلانذار. لهذا د دې د تبلیغ نه د دې ویرې چې ستا تکذیب به اوکړې شی تا ته هیڅ خفګان نه دی کیدل پکار او (دې د پاره) چې د دې په ذریعه مؤمنانو ته نصیحت وی هغوی ته اووایه چې کوم قرآن ستا سو د رب د طرف نه ستا سو د پاره نازل کړې شوې دې د هغې اتباع اوکړئ الله تعالی پریخودو سره غیر الله سرپرست (کارسان) مه جوړوئ چې د الله

تعالی په معصیت کښې دَهغوی اتباع اوکړئی، تاسو ډیرکم نصیحت حاصلوئی.
(یذکرون) په تاء او یاء سره په معنی د یَتَّعِظُوْنَ او په دې کښې په اصل کښې دَتاء په ذال کښې ادغام دې او یوبل قراءت کښې دَ ذال په سکون سره دې اومَاۤ قلت دتاکید دَپاره زائده ده او ډیر کلی کم خبریه مفعول دې اودَ کلی نه مراد دَ کلی اوسیدونکی دی مونږ تباه کړل (یعنی) دکوموکلوچې مونږ دَبربادولو اراده اوکړه هغه موبربادکړل اوپه هغوی باندې زمونږ عذاب دَ شپې راغلویا په داسې حالت کښې چې هغوی دَغرمې په وخت کښې آرام کولو، قیلوله دَ غرمې په وخت کښې آرام ته وائی اګرچې په دې کښې اوده کیدل نه وی مطلب دا چې عذاب کله دَ ورځې او کله دَ شپې راغلو، کوم وخت چې زمونږ عذاب په هغوی باندې راغلونو دَهغوی دَخلونه بغیردَدې خبرې څه بله خبره نه ده وتلې چې واقعی مونږ ظالمان وو، بیا به مونږ دَدغه خلقونه خامخا تپوس اوکړو چاته چې رسولان لیږلې شوې وو یعنی مونږ به دَ امتیانونه (دَهغوی) دَ رسولانودَدعوت قبلولو اوڅه چې هغوی دوی ته تبلیغ کړې وو په هغې باندې دَعمل کولوباره کښې (خامخاتپوس کوو) اودپیغام رسولوباره کښې به دَ رسولانونه (هم) ضرور سوال کوو بیا به مونږ دَ پوره علم سره دَهغوی عملونوهغوی ته خبر ورکړو، (زمونږ) دَهغوی دَاعمالونه دَ خبریدو دَ وجې نه هغوی ته پوره تفصیل اوښایو(آخر) مونږ د رسولانودَتبلیغ اودَتیرو شوو امتونو دکارنامونه ناخبره خونه وو اودَاعمالو یا دَاعمال نامو په داسې تله سرچې دَهغې په (یو) ډنډئی او دوه چابړی وی لکه چې په حدیث کښې راغلی دی په داسې ورځ یعنی دَ مذکوره سوال کولوپه ورځ چې هغه به دَ قیامت ورځ وی په انصاف سره (دَاعمالو) وزن کیږی، العدل، دَالوزن صفت دې نوچې دکوموخلقو دَ نیکوچابړې، دروندشی نوهم دغه خلق به کامیاب وی اودکومو خلقو دَ نیکو چابړې چې دَ ګناهونودَ وجې نه سپک شی هم دغه هغه خلق دی چې خپل ځان دوزخ ته دَ رسولودَ وجې هم خپل نقصان کونکی به وی، په دې وجه چې هغوی زمونږ دَآیاتونوتکذیب کولوسره دَظالمانو په شان سلوک کولو اې بنیادمو مونږ تاسوته په زمکه کښې بااختیاره سکونت درکړې او مونږ ستاسودَپاره په دې کښې دَ معیشت اسباب پیداکړل چې دهغې په ذریعه تاسو ژوند تیروئی مَعَائش دَ مَعِیْشَۃ جمع ده تاسوخلق ډیرکم شکرویستونکی یئې مَاۤ قلت دتاکید دَپاره ده.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: للانذار، په دې کښې اشاره ده چې لِتُنْذِرَ کښې لام نه پس أن مصدریه مقدردې لهذا دا شبه هم ختمه شوه چې لِتُنْذِرَ کښې په فعل باندې حرف جر داخل دې فلایکن فی صَدْرِكَ حرج منه. د علت او د معلومول په مینځ کښې جمله معترضه ده.

قوله: وذِکری دا په کتابٌ باندې دمعطوف کیدو دَوجې نه تقدیراً مرفوع، دااسم مصدر

دي تقديرد عبارت دادي هذاكتابٌ وتذكرةٌ للمؤمنين.

قوله: قُلْ لهم، داد يوسوال طرف ته اشاره ده چې ماسبق کښې خطاب رسول اللهﷺ ته دې بيا ناڅاپي خطاب نورو مخاطبينوطرف ته شوددې په ظاهره نه څه وجه شته اونه قرينه؟ هم ددې دجواب دپاره قل لهم محذوف منلوسره التفاف صحيح ګرځولې شوې دې.

قوله: خَبَرِيَّةٌ مفعول، يعنی کم خبريه د فعل محذوف مفعول واقع دې او على شريطة التفسير د قبيل نه دې تقديری عبارت دادي أوأهلكنا كم من قرية أهلكناها.

قوله: أَرَدْنَا: **سوال:** أهلكنا نه وړاندې د أَرَدْنَا محذوف منلوڅه فائده ده؟

جواب: مفسرعلام أَرَدْنَا محذوف منلوسره د يوسوال جواب ورکړې دې د سوال حاصل دادې چې د الله تعالى قول كم من قرية أهلكناها نه معلوميږي چې إهلاك مقدم دې او فجاءهابأسنا مؤخردې يعنی اهلاك کوم چې مسبب دې هغه مقدم دې او مجيئ بأس کوم چې سبب دې هغه مؤخردې حالانکه سبب د مسبب نه مقدم وی يعنی د عذاب راتلل مقدم وی او هلاکت روستو وی د آيت نه ددې عکس مفهوم کيږی؟. مفسرينوددې مختلف جوابونه ورکړی دی هم دهغې نه يوجواب مفسيرعلام أردنامحذوف منلوسره ورکړې دې يعنی مونږ دهغوی دهلاکت اراده اوکړه نوزمونږ په هغوی باندې عذاب راغلو. تقديری عبارت دادې أَرَدْنَا إهلاكهافجاءهابأسنا مګر اوس هم دا سوال باقی دې چې فجاءها کښې فاء تعقيبيه ده کومه چې د عذاب دهلاکت نه پس په راتلوباندې دلالت کوی لهذا سابقه سوال په خپل حال باندې باقی دې.

جواب: فاء کله د تفسيردپاره هم راځی، ځکه چې دهلاکت مختلف اسباب کيدې شی مثلاً کله مرګ طبعی د اسبابو نه راځی کله په اور کښې سوزيدوسره راځی اوکله په اوبو کښې ډوبيدو سره وغيره وغيره، فجاءهابأسنا وئيلوسره يې د مرګ د سبب تفسير اوکړو چې مرګ زمونږ دعذاب د وجې نه راغې.

قوله: مَرَّةً جَاءَهَا لَيْلًا وَمَرَّةً نهارًا، په دې کښې اشاره ده چې أَوْ دتنويع دپاره دې نه چې د شك دپاره ځکه چې د الله تعالى ذات د شك او تردد نه پاك دې.

سوال: د يوحال چې کله په بل حال باندې عطف کولې شی نو واؤعاطفه راوړل ضروری وی دلته أوهم قائلون بياتًا باندې عطف دې لهذا په مينځ کښې د واؤعاطفه ضروری دی.

جواب: أَوْ د تنويع دپاره دې کوم چې په حقيقت کښې هم حرف عطف دې که چرې واؤعاطفه هم راوړلې شوې وی نوتقدير عبارت به داسې وو أووهم قائلون، واؤحذف کړې شوځکه چې د دوؤ حروف عطف اجتماع ثقيل وی.

قوله: أَوْ لِصَحَائِفِهَا دَاعمال نه پس دَ صحائف اعمال اضافه دَدې سوال جواب دې چې اعمال اعراض دی لهذادَدې وزن ممکن نه دې. دَجواب حاصل دادې چې دلته مضاف محذوف دې تقديری عبارت صحائف اعمال دې اودَ صحائف اعمال په وزن کښې هيڅ اعتراض نشته.

قوله: لِسَانُ الْمِيْزَانِ،لسان الميزان نه غالبا هغه ستن يا ازغې مراد ده چې دَدواړو چابړو برابروالې ښائی کوم وخت چې دواړه چابړی بالکل برابرشی نوهغه لسان (ستن) بالکل تيک په مينځ باندې راځی. (والله أعلم بالصواب)

قوله: كَائِنٍ، دَدې په تقديرکښې اشاره ده چې الوزن مبتداء ده او يومئذ دکائنٌ متعلق کيدوسره دَ مبتداء خبر دې.

قوله: صِفَةُ الْوَزْنِ په دې کښې په هغه خلقو باندې رددې چې الحقُ دَ الوزن مبتداء خبرګرځوی ځکه چې په دې صورت کښې به مطلب داشی چې وزن هم په هغه ورځ حق دې نه چې دَدې نه علاوه به په بله کښې اودا غلط دې.

[اياتونه:١١-٢٥]

{وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ} أَيْ أَبَاكُمْ آدم {ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ} أَيْ صَوَّرْنَاهُ وَأَنْتُمْ فِي ظَهره {ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ} سُجود تَحِيَّة بِالِانْحِنَاءِ {فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيس} أَبَا الْجِنّ كَانَ بَيْن الْمَلَائِكَة {لم يكن من الساجدين} {قال} تعالى {ما منعك أ} {لا} زائدة {تسجد إذ} حين {أمرتك قال أنا خير منه خلقتني من نار وخلقته من طين} {قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا} أَيْ مِنْ الْجَنَّة وَقِيلَ مِنْ السَّمَاوَات {فَمَا يَكُون} يَنْبَغِي {لَك أَنْ تَتَكَبَّر فِيهَا فَاخْرُجْ} مِنْهَا {إِنَّك مِنْ الصَّاغِرِينَ} الذليلين {قَالَ أَنْظِرْنِي} أَخِّرْنِي {إِلَى يَوْم يُبْعَثُونَ} أَيْ الناس {قَالَ إِنَّك مِنْ الْمُنْظَرِينَ} وَفِي آيَة أُخْرَى {إِلَى يَوْم الْوَقْت الْمَعْلُوم} أَيْ يَوْم النَّفْخَة الْأُولَى {قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتنِي} أَيْ بِإِغْوَائِك لِي وَالْبَاء لِلْقَسَمِ وَجَوَابه {لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ} أَيْ لِبَنِي آدَم {صِرَاطك الْمُسْتَقِيم} أَيْ عَلَى الطَّرِيق الْمُوصِل إِلَيْك {ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْن أَيْدِيهمْ وَمِنْ خَلْفهمْ وَعَنْ أَيْمَانهمْ وَعَنْ شَمَائِلهمْ} أَيْ مِنْ كُلّ جِهَة فامنعهم عن سلوكه قال ابن عَبَّاس وَلَا يَسْتَطِيع أَنْ يَأْتِي مِنْ فَوْقهمْ لِئَلَّا يَحُول بَيْن الْعَبْد وَبَيْن رَحْمَة اللَّه تَعَالَى {وَلَا تَجِد أَكْثَرهمْ شَاكِرِينَ} مُؤْمِنِينَ {قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا} بِالْهَمْزَةِ مَعِيبًا أَوْ مَمْقُوتًا {مَدْحُورًا} مُبْعَدًا عَنْ الرَّحْمَة {لَمَنْ تَبِعَك مِنْهُمْ} مِنْ النَّاس وَاللَّام لِلِابْتِدَاءِ أَوْ مُوَطِّئَة لِلْقَسَمِ وَهُوَ {لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّم مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ} أَيْ مِنْك بِذُرِّيَّتِك وَمِنْ النَّاس وَفِيهِ تَغْلِيب الْحَاضِر عَلَى الْغَائِب وَفِي الْجُمْلَة مَعْنَى جَزَاء مِنْ الشَّرْطِيَّة أَيْ مَنْ تَبِعَك أُعَذِّبهُ {وَ} قَالَ {يَا آدَم اُسْكُنْ أَنْتَ} تَأْكِيد لِلضَّمِيرِ فِي اُسْكُنْ لِيَعْطِف عَلَيْهِ {وَزَوْجك} حَوَّاء بِالْمَدِّ {الْجَنَّة فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَة} بِالْأَكْلِ مِنْهَا وَهِيَ الْحِنْطَة {فتكونا من الظالمين} {فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَان} إبْلِيس {لِيُبْدِيَ} يُظْهِر {لَهُمَا مَا وُورِيَ}

فُوْعِلَ مِنَ الْمُوَارَاة {عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا} كَرَاهَة {أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ} وَقُرِئَ بِكَسْرِ اللَّام {أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ} أَيْ وَذَلِكَ لَازِم عَنِ الْأَكْل مِنْهَا كَمَا فِي آيَة أُخْرَى {هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى} {وَقَاسَمَهُمَا} أَيْ أَقْسَمَ لَهُمَا بِاللهِ {إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ} فِي ذَلِكَ {فَدَلَّاهُمَا} حَطَّهُمَا عَنْ مَنْزِلَتِهِمَا {بِغُرُورٍ} مِنْهُ {فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ} أَيْ أَكَلَا مِنْهَا {بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا} أَيْ ظَهَرَ لِكُلٍّ مِنْهُمَا قُبُلُه وَقُبُلُ الْآخَر وَدُبُره وَسُمِّيَ كُلٌّ مِنْهُمَا سَوْأَة لِأَنَّ انْكِشَافه يَسُوء صَاحِبه {وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ} أَخَذَا يَلْزِقَانِ {عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ} لِيَسْتَتِرَا بِهِ {وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ} بَيِّن الْعَدَاوَة وَالِاسْتِفْهَام لِلتَّقْرِيرِ {قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا} بمعصيتنا {وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ} {قَالَ اهْبِطُوا} أَيْ آدَم وَحَوَّاء بِمَا اشْتَمَلْتُمَا عَلَيْهِ مِنْ ذُرِّيَّتِكُمَا {بَعْضُكُمْ} بَعْض الذُّرِّيَّة {لِبَعْضٍ عَدُوٌّ} مِنْ ظُلْم بَعْضهمْ بَعْضًا {وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ} أَيْ مَكَان اسْتِقْرَار {وَمَتَاعٌ} تَمَتُّع {إِلَى حِينٍ} تَنْقَضِي فِيهِ آجَالكُمْ {قَالَ فِيهَا} أَيِ الْأَرْض {تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ} بِالْبَعْثِ بِالْبِنَاءِ لِلْفَاعِلِ وَالْمَفْعُول

ترجمه: اوموږ تاسو يعنی ستاسو نيکه آدم پيدا کړو بيا موستاسو صورتونه جوړ کړل يعنی ستاسو صورتونه مو په داسې حال کښې جوړ کړل چې تاسو دَ آدم عليه السلام په شا کښې وئ بيا موږ فرښتو ته حکم ورکړو چې آدم عليه السلام ته سجده اوکړئ ټيټيدو سره دَ تعظيم سجده، نو ټولو سجده اوکړه بغير دَ ابو الجن ابليس او هغه دَ فرښتو په مينځ کښې اوسيدو هغه په سجده کونکو کښې شامل نه شو، الله تعالی ورته اوفرمائيل چې کوم څيز ته دَ سجدې کولو نه منع کړې سره دَدې چې ما تا ته حکم درکړې دې لا زائده دې (نو) وئې وئيل زه دَده نه بهتريم (ځکه چه) تا زه دَ اور نه پيدا کړې يم او دې دې دَخاورې نه پيدا کړې دې، الله تعالی اوفرمائيل ته دَ جنت نه کوز شه او وئيلې شوې دی چې دَ آسمانونه کوز شه، ستا هيڅ حق نشته چې ته په آسمانونو (يا جنت) کښې اوسيد و سره تکبر اوکړې لهذا ته دَدې ځائی نه اوځه يقيناً ته دَ ذليلانو نه ئې (ابليس) اووئيل ما ته دَهغه ورځې پورې مهلت راکړه په کومه ورځ چې به خلق اوچتيږي شی الله تعالی اوفرمائيل تا ته مهلت دې او په بل آيت کښې دی دَ مقرر وخت پورې يعنی دَ ړومبې شپيلئ پوک وهلو پورې، نو (ابليس) اووئيل قسم دې زما ستا دَ اغوا کولو باء دَ قسم دَپاره ده زه به ددوئ يعنی بنی آدم دَپاره ستا په نيغه لار باندې (يعنی) هغه لار چې تا ته رسونکې کينم او دَدې جواب لَأَقْعُدَنَّ دې بيا به په هغوی باندې حمله کوم دَهغوی دَ وړاندې نه دَهغوی دَ شانه دَهغوی دَ ښي طرف نه او دَهغوی دَ کس طرف نه يعنی دَهر طرف نه به هغوی دَ نيغې لار نه منع کوم. ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې په خلقو دَ پاسه دَ راتلو طاقت نه لری دې دَپاره چې هغه دَ بنده او دَ الله تعالی دَ رحمت په مينځ کښې حائل نه شی او به په هغوی کښې اکثر شکر کونکی (يعنی) مؤمن نه وينې الله تعالی اوفرمائيل ته دَدې ځائی نه معيوب مغضوب او مردود اوځه لاړ شه په

انسانانو کښې چې څوک ستاتابعداري کوي اولام ابتداء دې يا د قسم د تمهيد دپاره دې (يعنی قسم محذوف باندې دلالت کولو دپاره) هغه لأملئنّ دې زه به تاسو ټولونه جهنم ضرور ډکوم يعنی تانه سره ستا داولادنه او د انسانانو نه (به جهنم ډکوم) په دې کښې حاضر ته په غائب باندې غلبه ورکړې شوې ده او جمله (لأملئنّ) کښې د مَن شرطيه د جزاء معنی کښې ده يعنی څوك چې ستا اتباع اوکړی زه به هغوی ته عذاب ورکړم او (الله تعالی) اوفرمائيل اې آدم ته او ستا بی بی حواء په مد سره (الدت) اُسکن کښې د ضمير مستتر تاکيد دې دې دپاره چې په دې باندې عطف اوکړې شی په جنت کښې اوسيږئ د چرته نه چې کوم څيز ستاسو زړه غواړی خورئ او د خوراك په نيت سره دې ونې ته مه نيزدې کيږئ او هغه ونه د غنم ده گنی ستاسو شميريه په ظالمانو کښې اوشی. بيا شيطان ابليس دا دواړه اوغولول دې دپاره چې د دوی دواړو شرمگاهونه چې د يوبل نه ئې پټ کړی ووښکاره کړی (وُوْرِیَ) المواراة نه د فُوعِلَ په وزن باندې ماضی مجهول دې او وئی وئيل چې تاسو دواړه د دغه ونې نه دمنع کولو بغيرد دې هيڅ وجه نشته چې هغه ته ستاسو فرښته کيدل ناخوښه دی او (مِلکَين) دلام په کسرې سره (هم) لوستلې شوې دې يا دا چې تاسو دواړه د هميشه دپاره جنتيان شئ څکه چې دا (خلود) د دې د خوړلو دپاره لازمی دې لکه چې په بل آيات کښې (هَل اَدُلُّكَ علی شجرة الخلد وَمُلكٍ لا يبلی) او د دې دواړو په وړاندې ئې د الله تعالی قسم اوخوړلو چې زه په دې معامله کښې يقينًا ستاسو دواړو خيرخواه يم نودا دواړه ئې د هغوی د مقام نه د دهوکې په ذريعه ښکته راوړل، دې دواړو چې کله د ونې نه څکه اوکړه يعنی د هغې ميوه ئې اوخوړله نو د دواړو شرمگاهونه د يوبل په وړاندې ښکاره شول يعنی په هغوی کښې د هريوقبل اودويم قبل اود هغه شا ښکاره شوا او د دواړو د شرمگاهونو نوم سواة کيخودې شو څکه چې د شرمگاه ښکاره کيدل صاحب د شرمگاه لره خفه کوي او دواړو د جنت په پاڼړو باندې خپل ځان پټولو يعنی دواړو په خپلو شرمگاهونو باندې پاڼړې لګول شروع کړل دې دپاره چې د دې په ذريعه خپل ستر پټ کړی او د هغوی رب هغوی ته ندا اوکړه ولې ما تاسو دواړه د دې ونې نه منع کړې نه وئی او آيا وئيلي مې نه وو چې شيطان ستاسو ښکاره دښمن دې ښکاره دښمنی کونکې دې دا استفهام تقريری دې، وئی وئيل اې زمونږ ربه مونږ د معصيت په ذريعه په خپلو ځانونو باندې ظلم اوکړو که چرې ته زمونږ مغفرت اونه کړې او په مونږ باندې رحم اونه کړې نو مونږ به يقينًا د نقصانيانو نه شو. الله تعالی حکم اوکړو اې آدم او حواء تاسو سره د خپل ذريت په کوم چې تاسو مشتمل يئې ښکته کوز شئ ستاسو په اولاد کښې به بعض د بعضو دښمنان وی د بعضو په بعض باندې ظلم کولو د وجې نه، اوستاسو دپاره زمکه د اوسيدو ځائی دې او د يوې مودې پورې (په دې کښې) نفع حاصلول دی تاسو به د خپل عمرپورې په دې کښې اوسيږئ وئی فرمائيل تاسو به هم په زمکه باندې ژوند تيروئ او هم هلته به مره کيږئ او ژوندی کولو سره به تاسو هم د هغه ځائی

نه راویستلي شئ (تخرجون) کښې معروف مجهول دواړه دی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: ای اٰباکم اٰدم: **سوال:** خلقناکم کښې خطاب بنی آدم ته دي دکوم نه چې معلومیږی چې د خلق اود تصویرتعلق بنی آدم سره دي حالانکه دَ خلقناکم تفسیر ای اٰباکم اٰدم نه معلومیږی چې د خلق اودتصویر تعلق د آدم علیه السلام سره دي.

جواب: دادي چې وړاندې ملائکه ته حکم ورکولې شی چې آدم ته سجده اوکړئی که چرې په خلقناکم کښې کُمْ نه مراد آدم علیه السلام نه وی نو تخلیق او امر بالسجده کښې به مطابقت باقی پاتې نه شی یعنی تخلیق بیانولې شی دَ ذریةٔ اودَ دې انعام ورکولې شی آدم علیه السلام ته، هم دَدې شبه لرې کولودَپاره مضاف محذوف منلوضرورت پېښ شو.

قوله: کَانَ بَیْنَ الْمَلٰٓئِکَةِ: **سوال:** دَدې عبارت دَاضافې څه مقصد دې؟

جواب: دَ مذکوره اضافې مقصد اِلَّآاِبلِیس استثناء صحیح ګرځول دی.

سوال: اِلَّآ اِبلِیس نه دَ ابلیس سجده نه کول مفهوم کیږی بیا لم یکن من السّاجدین وئیلوڅه فائده ده؟

جواب: اَلَّآ اِبلِیس نه دَمطلق سجدې نفی نه معلومیږی بلکه صرف دَ حکم په وخت دَ سجدې نفی مفهوم کیږی ممکن دی چې هغه وخت ئې سجده نه وی کړې مګر روستوئی کړې وی کله چې دَ لم یکن من السّاجدین اضافه اوشوه نو په دې سره دَ مطلق سجدې نفی اوشوه یعنی ابلیس نه په وخت دَ حکم کښې سجده اوکړه او نه روستو.

قوله: زائدة یعنی اَلَّآ کښې لا زائده دې ګنی مطلب به وی دَ سجدې کولونه منع کړې، ځکه چې نفی النفی اثبات وی حالانکه دامقصدنه دې.

قوله: اَخِّرْنِی دَ اَنظِرْنِی تفسیربه اَخِّرْنِی سره کولوکښې اشاره اوکړه چې اَنظِرْنِی په معنی دَ انتظاردې نه چې په معنی دَ رؤیت ګنی معنی به فاسدشی.

قوله: وفی اٰیةٍ اُخرٰی دَدې اضافې مقصد دیوې شبهې جواب دې.

شبه: داده چې ابلیس اَنظِرْنِی اِلٰی یوم یُبْعَثُوْنَ وئیلوسره دَ نفخه ثانیه پورې ژوندی پاتې کیدو اجازت اوغوښتلو اودَدې نه پس مرګ نشته دَدې په جواب کښې الله تعالی اِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِیْنَ وئیلوسره دَ ابلیس درخواست منظورکړو دَدې دامطلب شو چې ابلیس دَ مرګ نه محفوظ شو په هغه به مرګ نه راځی ځکه چې په ړومبئ شپیلئ سره به په ټول کائنات باندې فنا راشی او په دویمه شپیلئ سره به ټول کائنات راژوندې شی چونکه ابلیس دَ دویمې شپیلئ پورې دَ ژوندی پاتې کیدو اجازت غوښتې وو کوم چې منظور هم شو

ځکه چې دَالله تعالى دَ قول إِنَّكَ مِنَ المنظرين هم دغه مفهوم دي.

جواب: دَ جواب حاصل دادې چې إِنَّكَ مِنَ المنظرين نه اګر چې مطلقًا دَ ابليس درخواست قبلول معلوميږي مګر دبل آيت نه معلوميږي چې مراد نفخه اولى ده کوم چې نفخه فنا ده لهذا معلومه شوه چې ابليس به هم په فنا کيدونکو کښې شامل وي.

قوله: مَذْءُومًا بالهمزة په معنى د معيوبًا او په يو قراءت کښې مذمومًا هم دي.

قوله: وفِي الجُمْلَة مَعْنَى الجَزَاءِ دا اضافه دَ دې سوال جواب دې چې لَمَنْ تَبِعَكَ شرط بغيردَ جزاء دې دَجواب حاصل دادې چې جمله لأملئنّ قائم مقام د جزاء ده لهذا شرط بغيردَ جزاء اعتراض ختم شو.

سوال: مذکوره جمله قائم مقام دجملهٔ جزاء ګرځولو په ځائي جزاء ولې اونه ګرځولې شوه؟

جواب: جمله فعليه چې کله جزاء واقع کيږي نو په هغې باندې لام نه داخليږي اودلته لام داخل دې په دې وجه دا جمله جزاء ګرځولو په ځائي قائم مقام دَ جزاء ګرځولې شوې ده. (ترويح الارواح)

قوله: أوْمُوطِئَة لِلقَسم يعنى لام په قسم محذوف باندې دلالت کولو دَپاره دې او هغه لأملئنّ الخ دې أي أقسم لأملئنّ الخ.

قوله: وُورِيَ (په وزن) د فُوعِلَ مِنَ الموارة په دې کښې دَ يو سوال مقدرطرف ته اشاره ده.

سوال: کله چې کلمې په اول کښې دوه واؤ جمع شي او په هغې کښې اول مضموم وي نو اول په همزې سره بدلول واجب وي لکه چې وُوَيْصِلٌ کښې کوم چې دَوَاصِلٌ تصغيردې رومبې واؤ په همزې سره بدل کړې شو أوَيْصِلٌ شو.

جواب: دا قاعده په هغه دوؤ واؤنو کښې ده کوم چې متحرك وي دې دَپاره چې ثقل کم کړې شي او دلته دويم واؤ ساکن دې لهذا دلته دا قاعده نه جارى کيږي.

قوله: حَطّهما دا تفسير دلازم معنى بيانولو دَپاره ده ځکه چې تدليه إرسال الشئ من أعلى إلى أسفل ته وائي.

قوله: أي آدمُ وحَوَّاءُ بِمَا اشْتَمَلْتُمَا الخ دادَ ددې شبهې جواب دې چې اهبطوا دَ جمع صيغه ده حالانکه دَ دې مخاطب آدم عليه السلام او بى بى حوا صرف دوه کسان دي لهذا اهبطا پکارو. دَ جواب حاصل دادې چې مراد حضرت آدم عليه السلام اوحواء سره دَ ذريت دي لهذا هيڅ شبه نشته.

[اياتونه: ۲۶ - ۳۱]

{يَابَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا} أَيْ خَلَقْنَاهُ لَكُمْ {يُوَارِي} يَسْتُر {سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا} وَهُوَ مَا يُتَجَمَّل بِهِ مِنْ الثِّيَاب {وَلِبَاس التَّقْوَى} الْعَمَل الصَّالِح وَالسَّمْت الْحَسَن بِالنَّصْبِ عُطِفَ عَلَى لِبَاسًا وَالرَّفْع مُبْتَدَأ

خبره جملة {ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللّٰهِ} دلائل قدرته {لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ} فيؤمنون فيه التفات عن الخطاب {يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ} يضلنكم {الشَّيْطَانُ} اي لا تتبعوه فتفتنوا {كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ} بفتنته {مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ} حال {عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ} اي الشيطان {يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ} جنوده {مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ} للطافة اجسادهم او عدم الوانهم {إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ} اعوانا وقرناء {لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ} {وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً} كالشرك وطوافهم بالبيت عراة قائلين لا نطوف في ثياب عصينا الله فيها فنهوا عنها {قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا} فاقتدينا بهم {وَاللّٰهُ أَمَرَنَا بِهَا} ايضا {قُلْ} لهم {إِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ} انه قاله استفهام انكار {قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ} بالعدل {وَأَقِيمُوا} معطوف على معنى بالقسط اي قال اقسطوا واقيموا او قبله فاقبلوا مقدرا {وُجُوهَكُمْ} لله {عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ} اي اخلصوا له سجودكم {وَادْعُوهُ} اعبدوه {مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ} من الشرك {كَمَا بَدَأَكُمْ} خلقكم ولم تكونوا شيئا {تَعُودُونَ} اي يعيدكم احياء يوم القيامة {فَرِيقًا} منكم {هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ} اي غيره {وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ} {يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ} ما يستر عورتكم {عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ} عند الصلاة والطواف {وَكُلُوا وَاشْرَبُوا} ما شئتم {وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ}

ترجمه: اې دَ آدم علیه السلام اولاد مونږ ستاسو دَپاره لباس پيدا کړو چې ستاسو شرمګاهونه هم پټوي او دَ ښائست سبب هم دي. (ريش) هغه کپړه په کومې سره چې ښکلا حاصله کړې شی او بهترين لباس دَتقوى لباس دې يعنى دَ نيك عمل، يا ښه صورت لِبَاس، په لِبَاسًا باندې عطف کولو سره په نصب سره دې او مبتداء کيدودَ وجې مرفوع دې دَدې خبر جمله ذٰلِكَ خَيْرٌ دې دادَالله تعالى دَ نخښونه يوه نخښه يعنى دَالله تعالى دَ قدرت دَ لائلو نه يو دليل دې دې دَپاره چې دې سره نصيحت حاصل کړى او ايمان راوړى دې کښې دَخطاب نه (دَغيبت طرف ته) التفات دې، اې بنى آدم چرته تاسو شيطان ګمراه نه کړى څنګه چې ستاسو والدين هغه دَخپلې فتنې په ذريعه هغه دواړه دَ جنت نه ويستلې وو يعنى دَهغه منل مه کوئى ګنى تاسو به هم په فتنه کښې راګير شئ په داسې حال کښې چې دَ هغوى لباس ئى دَهغوى نه کوز کړو (ينزع) دَ أبويکم نه حال دې دې دَپاره چې دَهغوى شرمګاهونه يوبل ته اوښائى (او) يقينًا شيطان او دَهغه لښکر تاسوته داسې ګورى چې تاسو هغوى دَهغوى بدنونه لطيف او بې رنګه کيدودَ وجې نه ليدلې نه شئ مونږ شيطانان دَهغه خلقو دوستان معاون او دوستان جوړ کړى دى کوم چې ايمان نه راوړى او هغه خلق چې کله څه فحش کارکوى مثلاً شرك دَ بيت الله په بربنډه طواف کول داسې ويناکولو سره چې مونږ په دې کپړو کښې طواف نه کوو په کومو کښې چې دَالله تعالى نافرمانى کوو، او کله چې هغوى دَدې نه منع کولې شى نووائى چې مونږ خپل پلاران

(نیکونه) په دې طریقه موندلی دی هم په دې وجه مونږ دَهغوی اقتداء کوو اوالله تعالی هم مونږ ته دَداسې کولوحکم راکړې دې هغوی ته اووایه الله تعالی دَ بې حیایئ حکم نه ورکوی آیاتاسو په الله تعالی باندې دَداسې خبروبهتان لګوئی دکوموخبرو چې تاسوعلم نه لرئی چې هغه دغه خبره کړې ده. (دا) استفهام انکاری دې ته ورته اووایه چې زما رب خودَ راستئ او انصاف حکم ورکړې دې دَ هرې سجدې په وخت هم دَالله تعالی طرف ته مخ کوئی یعنی سجده خالص هم دَهغه دَپاره کوئ. دَأقیموا عطف دَ بالقسط په معنی باندې دې أی قال أقیطوا وأقیموا (یعنی الله تعالی حکم کړې دې چې دَانصاف نه کارواخلئ او په دې قائم شئ) دَدې نه وړاندې فاقبلوا مقدردې اوهم دَهغه بندګی کوئی دَ شرك نه دَ هغه دَپاره دین خالص کولوسره څنګه چې هغه تاسو پیداکړی یئې حالانکه تاسو هیڅ هم نه وئی هغه به هم دغه شان دَ قیامت په ورځ تاسو دوباره راژوندی کړی. په تاسوکښې ئې یوفریق ته هدایت ورکړو او په یوفریق باندې ګمراهی وراونختنه څکه چې هغوی دَالله تعالی په ځائی شیطان خپل ولی جوړکړو اوهغوی داګنړی چې هغوی په نیغه لاردی. اې دَ آدم علیه السلام اولادتاسو په جمات کښې دَهرې حاضرئی په وخت یعنی دَ مونځ اوطواف په وخت خپل لباس کوم چې ستاسو ستربټ کړی اغوندئی او څه چې غواړئی خورئی څکئ (مګر) دَحدنه تجاوزمه کوئی څکه چې الله تعالی دَحدنه تجاوز کونکی نه خوښوی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: خَبَرُهُ جُمْلَةٌ په دې کښې اشاره ده چې خَان له خیرٌخبرنه دې بلکه جمله خبردې اوبعض حضراتو وئیلی دی چې لباس التقوی دَمبتداء محذوف خبردې، أی هولباس التقوی ای سترالعورة لباس التقوی، دَدې نه پس ئې اوفرمائیل ذلك خیرٌ.

قوله: فِیْهِ اِلْتِفَاتٌ یعنی دَ ظاهرتقاضا لعلکم تذکرون وو مګر په کلام کښې یئ دَ ثقل دفع کولودَپاره دَحاضرنه دَ غیبت طرف ته التفات اوکړو.

قوله: ینزع حال داحال حکائی دې چې ستاسودَ والدینو سابقه حالت بیانوی څکه چې نزع لباس دَ إخراج نه اول وو مطلب دا چې ینزع دا ابویکم نه حال دې نه چې صفت، څکه چې ینزع جمله نکره کیدودَ وجې نه دَ ابویکم صفت نه شی واقع کیدې په دې وجه ابویکم نه ئې حال اوګرځولو.

قوله: عَلٰى مَعْنَى الْقِسْطِ هم دَدې قسط په محل باندې عطف دې لهذا دعطف جمله علی المفرد اعتراض نه واقع کیږی.

قوله: مَا یَسْتُرُ عَوْرَتَكُمْ یعنی حال وئیلوسره محل مراددې لهذا اوس به داشبه نه راځی چې اخذ زینت ممکن نه دې.

قوله: عِنْدَ الصَّلٰوةِ په دې کښې اشاره ده چې مسجد یادولوسره مایفعل فی المسجد مراد دې یعنی حال وئیلوسره محل مراددې.

[ایاتونه: ٣٢-٣٩]

{قُلْ} إنكارًا عَلَيْهِمْ {مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ} مِنَ اللِّبَاس {وَالطَّيِّبَات} الْمُسْتَلَذَّات {مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} بِالِاسْتِحْقَاقِ وَإِنْ شَارَكَهُمْ فِيهَا غَيْرهمْ {خَالِصَةً} خَاصَّة بِهِمْ بِالرَّفْعِ وَالنَّصْب حَال {يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ} نُبَيِّنهَا مِثْل ذَلِكَ التَّفْصِيل {لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ} يَتَدَبَّرُونَ فَإِنَّهُمْ الْمُنْتَفِعُونَ بِهَا {قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ} الْكَبَائِر كَالزِّنَا {مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ} أَيْ جَهْرهَا وَسِرّهَا {وَالْإِثْمَ} الْمَعْصِيَة {وَالْبَغْيَ} عَلَى النَّاس {بِغَيْرِ الْحَقِّ} وَهُوَ الظُّلْم {وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ} بِإِشْرَاكِهِ {سُلْطَانًا} حُجَّة {وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ} مِنْ تَحْرِيم مَا لَمْ يُحَرِّم وَغَيْره {وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ} مُدَّة {فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ} عَنْهُ {سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ} عَلَيْهِ {يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا} فِيهِ إِدْغَام نُون إِنْ الشَّرْطِيَّة فِي مَا الْمَزِيدَة {يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَى} الشِّرْك {وَأَصْلَحَ} عَمَله {فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ} فِي الْآخِرَة {وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا} تَكَبَّرُوا {عَنْهَا} فَلَمْ يؤمنوا بها {أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون} {فَمَنْ} أَيْ لَا أَحَد {أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا} بِنِسْبَةِ الشَّرِيك وَالْوَلَد إلَيْهِ {أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ} الْقُرْآن {أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ} يُصِيبهُمْ {نَصِيبُهُمْ} حَظّهمْ {مِنَ الْكِتَابِ} مِمَّا كُتِبَ لَهُمْ فِي اللَّوْح الْمَحْفُوظ مِنَ الرِّزْق وَالْأَجَل وَغَيْر ذَلِكَ {حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا} أَيْ الْمَلَائِكَة {يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا} لَهُمْ تَبْكِيتًا {أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ} تَعْبُدُونَ {مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا} غَابُوا {عَنَّا} فَلَمْ نَرَهُمْ {وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ} عند الموت {أنهم كانوا كافرين} {قَالَ} تَعَالَى لَهُمْ يَوْم الْقِيَامَة {ادْخُلُوا فِي} جُمْلَة {أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ} مُتَعَلِّق بِادْخُلُوا {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ} النَّار {لَعَنَتْ أُخْتَهَا} الَّتِي قَبْلهَا لِضَلَالِهَا بِهَا {حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا} تَلَاحَقُوا {فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ} وَهُمْ الْأَتْبَاع {لِأُولَاهُمْ} أَيْ لِأَجْلِهِمْ وَهُمْ الْمَتْبُوعُونَ {رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عذابا ضعفا} مضاعفا {من النار قَالَ} تَعَالَى {لِكُلٍّ} مِنْكُمْ وَمِنْهُمْ {ضِعْفٌ} عَذَاب مضاعف {وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ} بِالْيَاءِ وَالتَّاء مَا لِكُلِّ فريق {وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ} لِأَنَّكُمْ لَمْ تَكْفُرُوا بِسَبَبِنَا فَنَحْنُ وَأَنتم سواء قال تعالى لهم {فذوقوا العذاب بما كنتم تكسبون}

ترجمه: (اې محمد ﷺ) دَ انکارپه توګه دوی ته اووایه چې دَ الله تعالی دَ زینت لباس کوم چې الله تعالی دَخپلو بندیګانو دَ پاره پیداکړو او په رزق کښې پاک صفا خوندناک څیزونه چا حرام کړی دی؟ تاسو اووایئ چې دا څیزونه په استحقاقی توګه باندې خو په دنیاوی ژوند کښې دَایمان والودَپاره دی اګرچې غیرمؤمن هم په دې کښې شریك شی، حال دادې چې دا څیزونه به دَقیامت په ورځ دَ مؤمنانودَپاره خاص وی (خَالِصَةٌ)په رفع سره دې اودَ حال کیدودَ وجې نه

نصب هم دي، مونږ هم دغه شان آیاتونه دَ غوراوفکرکونکودَپاره ښکاره ښکاره بیانو وځکه چې هم دغه خلق ددې نه فائده اخلی. ته ورته اووایه چې زمارب خو صرف فواحش لوئی ګناهونه مثلاً زنا حرام کړې ده که هغه په ښکاره بانديې وی اوکه په پټه شوې وی اوهره یوه ګناه او په خلقوباندې په ناحقه ظلم کول (يې حرام کړی دی) (اودبغی نه مراد) ظلم دې اوداخبره يې (حرام کړې ده) چې تاسودالله تعالی سره څه داسې څیزشریک کړئ دکوم دَ شرک چې الله تعالی څه سند نازل کړې نه دې اودا چې تاسو دَالله تعالی طرف ته داسې څه خبره منسوب کړئ کومه چې تاسو نه پیژنئ داسې څیز حرامول کوم چې هغه نه دې حرام کړې وغیره وغیره اودَهرقوم دَپاره (دَمهلت) یوه موده مقرره ده. بیا چې کله هغه موده راشی نویوساعت به هم روستوکیدې نه شی او نه به وړاندې کیدې شی (یعنی یوه لمحه تقدیم اوتاخیرنه وی) اې دَآدم عليه السلام اولادا (یادلرئی) (إمّا)کښې د نون شرطیه په ما زائده کښې ادغام دې که تاسو ته هم تاسونه یوداسې رسول راشی چې تاسوته زما آیاتونه اوُروی نوچې کوم سړې دَ شرك نه بچ شی اودَ خپل عمل اصلاح اوکړی نودَهغه دَپاره نه څه ویره شته اونه به هغه په آخرت کښې غمګین کیږی او کوم خلق چې زمونږ آیاتونه دروغ ګڼړی اودَهغې په مقابله کښې کبرکوی چې په هغې ایمان نه راوړی هم دغه به دوزخیان وی همیشه همیشه به په هغې کښې وی. دَهغه چانه لوئی ظالم څوک کیدې شی چې د الله تعالی طرف ته دشریك او دَ ولد نسبت کولوسره په الله تعالی باندې بهتان اولګوی یادَهغه آیاتونونه قرآن دروغ اوګڼړی، هیڅوك نشته، ددغه خلقو په نصیب څه چې لیکلی په کتاب (لوح محفوظ)کښې دی هغه په هغوی ته ملاوُشی (یعنی) په لوح محفوظ کښې چې کوم رزق او عمر وغیره لیکلې دې هغه به هغوی ته ملاوُشی، تردې چې کله زمونږ لیږلې شوې فرښتې دَهغوی دَروح قبض کولودَ پاره راشی نوهغوی لاجواب کولودَپاره به هغوی به وائی چې چرته لاړل هغه چاچې تاسوالله تعالی پریخودوسره بندګی کوله؟ دوی به وائی هغه ټول مونږ پریخودو غائب شو مونږ هغوی وینو اودَمرګ په وخت به هغوی دَخپل کفر اقرار اوکړی الله تعالی به هغوی ته دَ قیامت په ورځ فرمائی من جمله دَ پیریانو اوانسانانو دَهغه امتونونه کوم چې سابق کښې تیرشوی دی په دوزخ کښې داخل شئی (فِی النّار)هغه ادخلوا متعلق دې کوم وخت چې یوجماعت په دوزخ کښې داخلیږی دَ خپل ځان په شان جماعت باندې به لعنت کوی دَهغوی دوی ګمراه کولو دَوجې نه، تردې چې کله ټول په دوزخ کښې داخل شی نوروستوراتلونکی (یعنی) اتباع کونکی به دَ ړومبنوخلقوباره کښې وائی اوهغه به متبوعین وی. اې زمونږپروردګار دې خلقو مونږ ګمراه کړی وو دوی ته دَدوزخ دبل عذاب ورکړه الله تعالی به فرمائی تاسو ته او دوی ټولو ته به دبل عذاب وی خوتاسو ته خبرنشته چې کوم فریق ته څومره عذاب دې؟ (تعلمون) په یاء او تاء سره دې او ړومبنی خلق به روستونوخلقوته وائی چې تاسو ته په مونږ باندې هیڅ فوقیت نشته ځکه چې تاسو زمونږ په وجه کفر نه دې کړې لهذا مونږ اوتاسو برابریو. الله

تعالی به فرمائی نوتاسو هم دَ خپلو کړو مزه او څکئ.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: انکـارًا عَلَيهم، په دې کښې اشاره ده چې مَنۡ حَرَّمَ کښې استفهام انکاری دې.

قوله: مِنَ اللِّبَاسِ دې سره اشاره اوکړې شوه چې زینة نه ذریعه دَ زینت مراد دې.

قوله: بالرّفع، خالصة کښې دوه قراءتونه دی رفع اونصب، دَ رفع په صورت کښې به د مبتداء خبر ثانی وی تقدیری عبارت به داوی هی ثابتة للذین آمنوا فی الحیوة الدنیا خالصةٌ یوم القیامة او نصب به دَحال کیدودَ وجې نه وی، تقدیری عبارت به داسې وی انها ثابتة للذین آمنوا حال کونها خالصة لهم یوم القیامة، ثابتة دَ ظرف دضمیر مستترنه حال دې.

قوله: بِغَيْرِ الْحَقِّ په داد البغی تاکید دې کنی ظلم خوری ناحق.

قوله: جملة په دې کښې اشاره ده چې فی أمم، جارمجرور، د ادخلوا سره متعلق نه دې بلکه د کائنین محذوف سره دی او سره دَ ادخلوا دضمیرنه حال دې.

قوله: لِضَلَالِهَا بها ضلالها کښې ضمیر دَ أمّة طرف او بها ضمیرد اخلت طرف ته راجع دې.

قوله: تلاحقوا په دې کښې اشاره ده چې اداركوا دباب تَفاعل نه دې، تاء په دال سره بدله کړې شو دَ تسکین نه پس دال په دال کښې غام اوکړې شو اوددې په شروع کښې همزه دَوصل داخل کړې شو.

قوله: لِأَجۡلِهِم په دې کښې اشاره ده چې دَ لِأُولٰهُم لام دَاجل دَپاره دې نه چې دَ قالت صله څکه چې خطاب الله تعالی سره دې نه چې هغوی سره، لهذا دا اعتراض ختم شو چې لام کله دَ قول صله واقع کیږی نو ددې مدخول دَ قول مخاطب وی حالانکه هؤلاء او أضلونا دواړه دَ غائب صیغې ددې نفی کوی.

قوله: مالکلٍّ فَرِيقٍ الخ دا دَ یعلمون مفعول دې.

قوله: فَذُوقُوا الْعَذَابَ، یاخو دا دَ رؤساؤ کلام دې یا دَ الله تعالی کلام دې.

[ایاتونه: ٤٠-٤٧]

{إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا} تكبّروا {عَنْهَا} فلم يؤمنوا بها {لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ} إذا عُرِجَ بأرواحهم إليها بعد الموت فيُهبط بها إلى سجّين بخلاف المؤمن فتُفتح له ويُصعد بروحه إلى السماء السابعة كما ورد في حديث {وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ} يدخل {الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ} ثُقب الإبرة وهو غير ممكن فكذا دخولهم {وَكَذَٰلِكَ} الجزاء {نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ} بالكفر {لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ} فراش {وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ} أغطية من النار جمع غاشية وتنوينه عوض من الياء المحذوفة {وكذلك نجزي الظالمين} {والذين آمنوا وعملوا الصالحات} مبتدأ وقوله {لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا} طاقتها من العمل

اعتِرَاض بَيْنه وَبَيْن خَبَره وَهُوَ {أولَئِكَ أصحاب الجنة هم فيها خالدون} {ونزعنا ما في صدورهم من غل} حقد كَانَ بَيْنهمْ فِي الدُّنْيَا {تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ} تَحت قُصُورهمْ {الْأَنْهَارُ وَقَالُوا} عِنْد الاِسْتِقْرَار فِي مَنَازِلهمْ {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا} الْعَمَل الَّذِي هَذَا جَزَاؤُهُ {وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّه} حذف جَوَاب لَوْلَا لِدَلَالَةِ مَا قبله عَلَيْهِ {لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ} مُخَفّفَة أَي أَنه أَو مفسرة فِي الْمَوَاضِع الْخَمْسَة {تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم تعملون} {وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ} تقريرا أَو تبكيتا {أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا} من الثَّوَاب {حقا فهل وجدتم ما وعد} كم {رَبُّكُمْ} من الْعَذَاب {حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ} نَادَى مُنَادٍ {بَيْنَهُمْ} بَين الْفَرِيقَيْنِ أسمعهم {أن لعنة الله على الظالمين} {الَّذِينَ يَصُدُّونَ} النَّاس {عَنْ سَبِيلِ اللَّه} دينه {ويبغونها} أي يطلبون السبيل {عوجا} معوجة {وهم بالآخرة كافرون} {وَبَيْنَهُمَا} أَي أَصْحَاب الْجنَّة وَالنَّار {حِجَابٌ} حَاجِز قِيلَ هُوَ سُور الْأَعْرَاف {وَعَلَى الْأَعْرَافِ} وَهُوَ سُور الْجنَّة {رِجَالٌ} اسْتَوَتْ حَسَنَاتهمْ وَسَيِّئَاتهمْ كَمَا فِي الحَدِيث {يَعْرِفُونَ كُلًّا} من أهل الْجنَّة وَالنَّار {بِسِيمَاهُمْ} بعلامتهم وَهِيَ بَيَاض الْوُجُوه لِلْمُؤمنِينَ وَسَوَادهَا لِلْكَافِرِينَ لرؤيتهم لَهُمْ إِذْ مَوْضِعهمْ عَالٍ {ونادوا أصحاب الجنة أن سلام عليكم} قَالَ تَعَالَى {لَمْ يَدْخُلُوهَا} أَي أَصْحَاب الْأَعْرَاف الْجنَّة {وَهُمْ يَطْمَعُونَ} فِي دُخُولهَا قَالَ الْحسن لم يُطْمِعهُمْ إِلَّا لِكَرَامَةٍ يُرِيدهَا بهم وَرَوَى الْحَاكِم عَن حُذَيْفَة قَالَ بَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ طَلَعَ عَلَيْهِمْ رَبّك فَقَالَ قومُوا ادخُلُوا الْجنَّة فقد غفرت لكم {وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ} أَي أَصْحَاب الْأَعْرَاف {تِلْقَاءَ} جِهَة {أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا} فِي النَّار {مع القوم الظالمين}

ترجمه: يقين اوکړئ چې کوموخلقو زمونږ آياتونه دروغ اوګنړل اودَهغې په مقابله کښې ئې سرکشي اوکړه چې په هغې باندې ئې ايمان رانوړو، اوکله چې دَمرګ په وخت دَهغوی روحونه دَآسمان طرف ته اوړلې شي نودَهغې دَپاره به دَآسمان دروازې نه شي کولاوولې بلکه هغه به سجين کښې ورکوزولې شي په خلاف دَ مؤمنانو چې دَهغوی دَپاره به دروازې کولاوولې شي اودَهغوی روحونه به دَاووم آسمان طرف ته خيژولې شي لکه چې په حديث کښې راغلی دی اوهغه خلق به هيڅ کله په جنت کښې داخل نه شی تردې چې اوښ دَ ستنې په سوم کښې ورداخل شي اودا ناممکن ده، دغه شان دَهغوی (په جنت کښې) داخليدل هم ناممکن دی دَ کفرمجرمانوته مونږ هم داسې سزا ورکوو دَهغوی دَپاره به دَ دوزخ د اوور توليانې او بسترې وی (غَوَاش) په معنی دَ اور تورشك غَوَاش دَ غاشيةٌ جمع ده دَدې تنوين دَ ياء محذوف په عوض کښې ده مونږ ظالمانوته هم داسې سزا ورکوو اوکوموخلقو چې ايمان راوړو اونيک عمل ئې اوکړو (الصلحت) مبتداء ده او لانكلف نفسًا إلا وسعها دَدې خبردې اومونږ يونفس ته دَهغه دَ طاقت يعنی دَعمل د قوت نه زيات مکلف نه جوړوو داجمله دمبتداء او خبر په مينځ کښې جمله معترضه ده او هغه خبر أولئك أصحب الجنة الخ دې هم دغه خلق جنتيان دی او هم په دې

کښې به دَهميشه هميشه دَپاره وی. دَهغوی په زړونو کښې دَ يوبل خلاف چې په دنياکښې چې خيرې وی يعنی دَهغوی په مينځ کښې چې کومه کينه وی مونږ به هغه لرې کړود هغوئ يعنی دَهغوی دَمحلونو لاندې به نهرونه جاری وی په خپلو کورونو کښې دَ اوسيدونه پس به هغوی وائی دَالله تعالی په لاکهونو شکر دې چې هغه مونږته دَدې عمل توفيق راکړو داهم دَهغې بدله ده او مونږ به دغې ته کله هم رسيدلې نه وو که چرې الله تعالی مونږ نه رسولو دَماقبل دَ دلالت دَ وجې نه دَ لَوْلَاَ جواب حذف کړې شو واقعی زمونږ دَ رب پيغمبران په حق سره راغلی وو، اوهغوی ته به په چغو سره اووئيلې شی أن مخففه دې آنَّهُ يا پنځوواړوځايونو کښې أن مفسره دې دا جنت دَکوم چې تاسو وارثان جوړکړې شوی ئی ستاسو دَاعمالو په بدله کښې دی اهل جنت دَ دوزخيانو نه اقرار کولو او هغوئ لاجواب کولو په توګه به وائی مونږ سره زمونږ رب دَ ثواب چې کومه وعده کړې وه مونږ خو هغه حق اوليدله، تاسو سره ستاسو رب چې دَعذاب کومه وعده کړې وه تاسو هم هغه دَ واقعه مطابق اوليدله؟ نوهغوی به جواب ورکړی او بيا به يو آواز کونکې دَ دواړو فريقو په مينځ کښې آواز اولګوی وائی به (يعنی) هغوی ته به ئی واوروی چې لعنت دې وی په هغه ظالمانو باندې چې خلق به ئی دَالله تعالی دَدين نه منع کول او په دين کښې به ئی کوګوالې لټولو اوهغه خلق دَآخرت هم منکر وو اودَ اهل جنت او اهل نار دواړو په مينځ کښې به يوه پرده وی، وئيلې شوی دی چې هغه به دَاعراف ديوال وی او په اعراف چې دَ جنت ديوال دې په هغې به ډير خلق وی دَ کومونه به نيکئ او بدئ برابروی لکه چې په حديث کښې وارد شوی دی او هغوئ به هريوجنتی او دوزخی دَهغوی دَعلامت نه پيژنی اوهغه علامت به دَ مؤمنانودَ پاره دَ مخ سپينوالې وی اودکافرانودَپاره به دَمخ تورروالې وی. دَ اهل اعراف دَهغوی دَ ليدلودَ وجې څکه چې هغوی به په اوچت ځائی وی او اهل جنت ته به اهل اعراف آوازونه اوکړی په تاسو دې سلام وی الله تعالی فرمائی دغه وخته پورې به دا اهل اعراف جنت کښې نه وی داخل شوی اوهغوی به په جنت کښې دَداخليدو په طمع وی. حضرت حسن بصری رحمه الله وائی چې دَدوی په زړونو کښې به اميد صرف په دې وجه وی چې الله تعالی به هغوی سره دَ کرامت (احسان) معامله کولواراده اوکړی اوحاکم رحمه الله دَ حذيفه رضی الله عنه نه روايت کړې دې فرمائی چې دغه خلق به هم په دې حال کښې وی چې ناڅاپی به ستا رب په هغوی باندې تجلی اوفرمائی ورته به اوفرمائی چې پاځئ جنت کښې داخل شئ ماتاسوټول معاف کړئی اوکله چې دَ اصحاب اعراف نظر په اهل نار باندې پريوځی نوعرض به اوکړی اې زمونږربه مونږ دې ظالمانوسره مه شاملوله.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: تنوينهُ عِوَضٌ عن الياء دادَ يوسوال جواب دې.

سوال: غَوَاشٍ غيرمنصرف دې په دې تنوين نه داخليږی اودلته تنوين داخل دې؟

جواب: داد سيبويه په نيزدې لهذا هيڅ اعتراض نشته، دليل د دفع دادې چې په غيرمنصرف باندې تنوين تمكن داخلول منع دى نه چې تنوين عوض.

سوال: غواش في الحال د جمع منتهى الجموع صيغه نه ده لهذا دا غيرمنصرف كيدې نه شي.

جواب: غواش اګرچې فى الحال جمع منتهى الجموع صيغه نه ده مګر په اصل كښې د تعليل نه وړاندې د جمع منتهى الجموع صيغه وه او غيرمنصرف كيدل په تعليل باندې مقدم دى لهذا د تعليل نه وړاندې حالت معتبروى.

قوله: حُذِفَ جَوَابُ لولا تقدير عبارت به داوى لولا هداية الله تعالى لنا موجودة لَشَقِينَا وما كنا مهتدين.

قوله: أومُفَسِّرَةٌ: **سوال:** أنْ مفسره د پاره ماقبل كښې د قول كيدل ضرورى دى كوم چې دلته موجود نه دې؟

جواب: قول يا د قول هم معنى كيدل ضرورى دى اودلته نودُوْا د قول هم معنى موجود دې لهذا هيڅ اعتراض پاتې نه شو.

قوله: في المَوَاضِعِ الخَمْسَةِ، په دې كښې رومبې أن تلكم الجنة دې او آخرى أنْ أفيضوا دې.

قوله: لم يَدْخُلُوهَا دا د نَادَوْا د ضمير نه حال دې.

[اياتونه:۴۸-۸۲]

{وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا} مِنْ أَصْحَاب النَّار {يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ} مِنَ النَّار {جَمْعُكُمْ} الْمَال أَوْ كَثْرَتكُمْ {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ} أَيْ وَاسْتِكْبَارُكُمْ عَنِ الْإِيمَان وَيَقُولُونَ لَهُمْ مُشِيرِينَ إِلَى ضُعَفَاء الْمُسْلِمِينَ {أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ} قَدْ قِيلَ لَهُمْ {ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ} وَقُرِئَ أُدْخِلُوا بِالْبِنَاءِ لِلْمَفْعُولِ وَدَخَلُوا فَجُمْلَة النَّفْي حَال أَيْ مَقُولًا لهم ذلك {وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ} مِنَ الطَّعَام {قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا} مَنَعَهُمَا {على الكافرين} {الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ} نَتْرُكهُمْ فِي النَّار {كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا} بِتَرْكِهِمْ الْعَمَل لَهُ {وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ} أَيْ وَكَمَا جَحَدُوا {وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ} أَيْ أَهْل مَكَّة {بِكِتَابٍ} قُرْآن {فَصَّلْنَاهُ} بَيَّنَّاهُ بِالْأَخْبَارِ وَالْوَعْد وَالْوَعِيد {عَلَى عِلْمٍ} حَال أَيْ عَالِمِينَ بِمَا فُصِّلَ فِيهِ {هُدًى} حَال مِنَ الْهَاء {وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ} بِهِ {هَلْ يَنْظُرُونَ} مَا يَنْتَظِرُونَ {إِلَّا تَأْوِيلَهُ} عَاقِبَة مَا فِيهِ {يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ} هُوَ يَوْم الْقِيَامَة {يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ} تَرَكُوا الْإِيمَان بِهِ {قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ} هَلْ {نُرَدُّ} إِلَى الدُّنْيَا {فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ} نُوَحِّد اللَّه وَنَتْرُك الشِّرْك فَيُقَال لهم لا قال تعالى {قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ} إذْ صَارُوا إِلَى الْهَلَاك {وَضَلَّ} ذَهَبَ {عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ} مِنْ دعوى الشريك

ترجمه: او اهل اعراف به د دوزخیانونه لوئی لوئی خلقو کوم چې به دهغوی د علامتونونه پیژنی آوازکولوسره اووائی (سوال به ترې اوکړی) چې ستاسو مال جمع کول یا ستاسو اکثریت اوستاسو ایمان نه تکبرکول د اور نه بچ کولوکښې څه پکارراغلل؟ او (اهل اعراف) به ضعیفو مسلمانانو طرف ته اشاره کولوسره دوزخیانوته وائی آیا دا اهل جنت هم هغه خلق نه دی د چا متعلق چې تاسو قسمونه خوړلوسره وئیلی وو چې دوی ته به الله تعالی د رحمت هیڅ حصه نه ملاویږی؟ دوی ته ونیلی شوی دی چې جنت کښې داخل شئ په داسې حال کښې چې ستاسو د پاره نه څه ویره شته او نه غم أُدْخُلُوْا، د مجهول په صیغې سره او دَخَلُوا (ماضی معروف سره هم لوستلې شوې دې او (دواړه) منفیه جملې دَمقولاً دتقدیرسره حال دی، حال دادې چې دا خبره هغوی ته اوونیلې شوه او دوزخیان به جنتیانوته په چغوسره وائی په لږ شان اوبو سره په موږ هم څه کرم اوکړئی، کوم رزق چې تاسو ته الله تعالی دخوراک د پاره درکړې دې د هغې نه لږ شان زموږ طرف ته هم راتوې کړئی نو هغوی به جواب ورکړی دا دواړه څیزونه الله تعالی د کافرانو د پاره حرام (منع) کړی دی کوم خلقو چې خپل دین لوبې تو قې جوړې کړې وې او کوم چې دنیاوی ژوند په فریب کښې اخته کړی وو نو نن به موږ هم هغوی هیر کړو (یعنی) موږ به هغوی په دوزخ کښې ورداخلولوسره پریږدو لکه څنګه چې هغوی د ملاقات د پاره عمل ترك کولوسره د دغه ورځې ملاقات هیرکړې وو او لکه څنګه چې به ئې زموږ د آیاتونو انکار کولو، یعنی څنګه چې هغوی انکارکړې وو او موږ اهل مکه ته داسې کتاب (یعنی) قرآن اورسولو په کوم کښې چې اخبار او وعدې او وعیدو موږ په ښکاره ښکاره بیان کړل حال دادې کوم چې په دې کښې په ښکاره ښکاره بیان کړې شوی دی موږ د هغې پیژندونکې یو حال دادې چې هغه کتاب هدایت دې. هُدًى دفَصَّلْنَاهُ ضمیر مفعولی نه حال دې او هغه په دې (قرآن) باندې ایمان راوړونکو د پاره رحمت دې، دغه خلقو ته د څه انتظار دې نه صرف په قرآن کښې د بیان کړې شوی انجام انتظار نشته په کومه ورځ چې به د دې آخری نتیجه راشی هغه به د قیامت ورځ وی کومو خلقو چې دا د اول نه هیره کړې وه یعنی په دې باندې ئې ایمان ساتل ترك کړې وو په هغه ورځ به داسې وائی واقعی زموږ د رب رسولانو رښتونې خبرې راوړې وې نو اوس څوك زموږ سفارشی شته یا آیا موږ بیا دنیا ته واپس کیدلې شو دې د پاره چې موږ د هغه اعمالو خلاف کوم چې موږ کول نور (نیك) اعمال اوکړو (یعنی) د الله تعالی د توحید قائل شو او شرك پریږدو نو هغوی ته به اونیلې شی بیشکه دغه خلقو خپل ځان پخپله په نقصان کښې واچولو کله چې هغوی د هلاکت طرف ته روان شو د شرك د دعوی کومې خبرې چې دغه خلقو جوړې کړې وې د هغوی نه غائب شوې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: رِجَالًا مِّنْ أَصْحَابِ النَّارِ، أي الذين كانوا عُظماء في الدنيا فيما دونهم، يا أباجهل بن هشام ويا

ولیدبن مغیرة ویا فلان ویا فلان وهم فی النار، اصحاب اعراف به دغه خلق نوم په نوم رابلی ورته به وائی تاسو خو په دنیاکښې دّ قوم مشران ګڼړلې شوئی ستاسو ډلې اومال اودولت اوهغه شان اوشوکت څه شو؟ په کوم چې ستاسو ډیرفخراوغرور وو، نن دّهغې نه هیڅ هم ستاسو په کار رانغلل.

قوله: أغنیٰ عنکم، ما استفهام توبیخی ده، ای ایٔ شیٔ أغنیٰ، اوما نافیه هم کیدې شی یعنی دّهغې نه هیڅ ستاسو په کار رانغلل.

قوله: استکبارًا په دې کښې اشاره ده چې په ماکنتم کښې ما مصدریه ده لهذا دّعدم عائد شبه ختمه شوه اوبعض حضراتو دّ استکبارًا مطلب لوئی ګڼړل مراد کړې دې اوبعضو اعراض کول علامه سیوطی رحمه الله دویمه معنی مراد اخستې ده.

قوله: یَقُوْلُوْنَ لهم، په دې کښې یئ اشاره اوکړه چې أهؤلاء الذین الخ داهم دّاهل اعراف مقوله ده.

قوله: بِالْبِنَاءِ لِلْمَفْعُوْلِ: یعنی دّ باب افعال نه ماضی مجهول اودّخلوا (ن) نه ماضی معروف صیغه دهرّ دادواړه قراءتونه شاذ دی دکوم طرف ته چې یئ قُرِیَٔ وئیلوسره اشاره کړې ده، دّدې دواړو قراءتونو په صحت کښې دّ قول دّ تقدیر ضرورت نشته څکه چې بغیردّتاویل نه به خبرواقع شی. (لیه ما لیه)

قوله: مَنَعَهما، دحَرَّمَهُما، تفسیر مَنَعهما سره کولوکښې یئ اشاره اوکړه چې حرّم په معنی مَنَعَ دې څکه چې دّحرام اوحلال محل دنیا ده نه چې آخرت.

قوله: نَتْرُکُهُمْ: په دې کښې اشاره ده چې دنسیان نه دّدې لازمی معنی یعنی ترك مراد دې څکه چې الله تعالی دّپاره نسیان محال دې.

قوله: أی وکما جَحَدوا، دّدې اضافې مقصد دّیوسوال مقدرجواب دې.

سوال: د وماکانوابآیتنا یجحدون، عطف په کما نَسُوْا لِقاء باندې صحیح نه دې څکه چې معطوف علیه ماضی اومعطوف مضارع ده.

جواب: مضارع باندې چې کله کان داخل شی نوماضی جوړیږی لهذا عطف صحیح دې.

قوله: عَاقِبَةُ مَا فیه: دهٔلیه ضمیر مرجع قران دې یعنی اوس هغوی ته صرف په قرآن کښې د ذکرشوې وعدواو وعیدونو دّانجام دّ صداقت انتظاردې.

[آیاتوله: ۵۴-۵۸]

{إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ} مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا أَيْ فِي قَدْرِهَا لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ ثَمَّ شَمْس وَلَوْ شَاءَ خَلَقَهُنَّ فِي لَمْحَة وَالْعُدُول عَنْهُ لِتَعْلِيمِ خَلْقه التَّثَبُّت {ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} هُوَ فِي اللُّغَة

سَرِيرِ الْمُلْك اسْتِوَاء يَلِيق بِهِ {يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ} مُخَفَّفًا وَمُشَدَّدًا أَيْ يُغَطِّي كُلًّا مِنْهُمَا بِالْآخَرِ {يَطْلُبُهُ} يَطْلُب كُلّ مِنْهُمَا بِالْآخَرِ طَلَبًا {حَثِيثًا} سَرِيعًا {وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ} بِالنَّصْبِ عَطْفًا عَلَى السَّمَاوَات وَالرَّفْع مُبْتَدَأ خَبَره {مُسَخَّرَاتٍ} مُذَلَّلَات {بِأَمْرِهِ} بِقُدْرَتِهِ {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ} جَمِيعًا {وَالْأَمْرُ} كُلّه {تَبَارَكَ} تَعَاظَمَ {اللَّهُ رَبُّ} مَالِك {الْعَالَمِينَ} {ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا} حَال تَذَلُّلًا {وَخُفْيَةً} سِرًّا {إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} فِي الدُّعَاء بِالتَّشَدُّقِ وَرَفْع الصَّوْت {وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ} بِالشِّرْكِ وَالْمَعَاصِي {بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} بِبَعْثِ الرُّسُل {وَادْعُوهُ خَوْفًا} مِنْ عِقَابه {وَطَمَعًا} فِي رَحْمَته {إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ} الْمُطِيعِينَ وَتَذْكِير قَرِيب الْمُخْبَر بِهِ عَنْ رَحْمَته لِإِضَافَتِهَا إِلَى اللَّه {وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ} أَيْ مُتَفَرِّقَة قُدَّام الْمَطَر وَفِي قِرَاءَة بِسُكُونِ الشِّين تَخْفِيفًا وَفِي أُخْرَى بِسُكُونِهَا وَفَتْح النُّون مَصْدَرًا وَفِي أُخْرَى بِسُكُونِهَا وَضَمّ الْمُوَحَّدَة بَدَل النُّون أَيْ مُبَشِّرًا وَمُفْرَد الْأُولَى نُشُور كَرَسُولٍ وَالْأَخِيرَة بَشِير {حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ} حَمَلَتْ الرِّيَاح {سَحَابًا ثِقَالًا} بِالْمَطَرِ {سُقْنَاهُ} أَيْ السَّحَاب وَفِيهِ الْتِفَات عَنْ الْغَيْبَة {لِبَلَدٍ مَيِّتٍ} لَا نَبَات بِهِ أَيْ لِإِحْيَائِهَا {فَأَنْزَلْنَا بِهِ} بِالْبَلَدِ {الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ} بِالْمَاءِ {مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ} الْإِخْرَاج {نُخْرِجُ الْمَوْتَى} مِنْ قُبُورهمْ بِالْإِحْيَاءِ {لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ} فَتُؤْمِنُونَ {وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ} الْعَذْب التُّرَاب {يَخْرُجُ نَبَاتُهُ} حَسَنًا {بِإِذْنِ رَبِّهِ} هَذَا مَثَل لِلْمُؤْمِنِ يَسْمَع الْمَوْعِظَة فَيَنْتَفِع بِهَا {وَالَّذِي خَبُثَ} تُرَابه {لَا يَخْرُجُ} نَبَاته {إِلَّا نَكِدًا} عَسِرًا بِمَشَقَّةٍ وَهَذَا مَثَل لِلْكَافِرِ {كَذَلِكَ} كَمَا بَيَّنَّا مَا ذُكِرَ {نُصَرِّفُ} نُبَيِّن {الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ} اللَّه فَيُؤْمِنُونَ

ترجمه: په حقیقت کښې ستاسو رب هم الله تعالی دې چاچې آسمانونه او زمکه دَ دنیا دَ ورځو دَ اندازې په اعتبار سره په شپږو ورځو کښې پیدا کړل ځکه چې هغه وخت نمر نه وو او که هغه غوښتل نو په یوه لمحه کښې به ئې پیدا کړی وو او په یوه لمحه کښې نه پیدا کول خلقوته دَ تادئی نه کولو دَتعلیم ورکولو دَپاره دی. بیا (په خپل) تخت شاهی باندې جلوه فرماشو (عرش) په لغت کښې تخت شاهی ته وائی او په تخت باندې جلوه فرمائی نه مراد دَهغه دَ شان سره مناسب جلوه ئې اوفرمائیله، هغه شپه ورځ یو بل داسې پټوی چې په دې کښې هر یو بل پسې شاته په منډه روان وی چاچې نمر سپوږمئی او ستوری پیدا کړل کوم چې دَهغه د حکم تابع دی (په دریواړو باندې) نصب دې سموات باندې عطف کولو سره، او رفع ده مبتداء کیدو دَوجې خبر دَدې مسخراتٌ ، خبردار اوسئ! ټول مخلوق هم دَهغه دې او ټول دَهغه امر دې، الله تعالی دَلوئې برکت والا دې چې دَ ټولو جهانونو پروردګار دې تاسو خپل رب په ژړا ژړا پټ پټ رابلئ بیشکه الله تعالی بې احتیاطئ سره په زوره زوره په دعا کښې دَ حد نه تجاوز کونکی نه خوښوی او دَ شرك او ګناه په ذریعه په زمکه کښې فساد مه خوروئی، دَ رسول دَ بعثت په ذریعه دَهغې د اصلاح کولو نه پس، دَهغه د سزا او د رحمت په امید او ویرې سره هغه رابلئی، بیشکه دَ الله تعالی رحمت نیکانو حکم منونکو خلقوته نیزدې دې او (لفظ) قریب کوم چې دَ رحمت مخبربه دې دَ

الله تعالی طرف ته دَ رحمت دَ اضافت دَ وجې نه مذکر راوړلې شوې دې او هغ هغه الله تعالی دې چې هواګانې دَ خپل رحمت نه وړاندې وړاندې وړاندې دَ زیری سره لیږی یعنی دَ باران نه وړاندې وړاندې خوري، او په یوقرآءت کښې دَ شین په سکون سره دَ تخفیف په توګه او دویم قراءت کښې دَ شین په سکون او دَ نون فتحې سره په توګه دَمصدر اودریم قراءت کښې شین په سکون او په ځائی دَ نون دَ باء په ضمې سره یعنی خوشخبری ورکونکې اودَ رومبی مفرد نُشُور په وزن دَ رسول دې اودَدویم بشیرٌ دې اوبیاچې کله هواګانې دَاوبونه ډکې اوریځې اوچتوی نوموږ دغه اوریځې دَ یومړې (اوچې) زمکې طرف ته ورشړو په دې کښې دَ غیبت نه التفات دې په کوم چې څه شینکې یا وابښه وغیره نه وی، دَهغې دَ ژوندئی کولو (شنه) کولو دَپاره، بیاموږ په دې زمکه کښې اوبه راوروو بیاموږ دَ دغه اوبوپه ذریعه هرقسم میوې راوباسو، هم دغه شان به موږ مړی ژوندی کولو سره دَ قبرونو نه راوباسو دې دَپاره چې تاسو سبق حاصل کړئې او ایمان راوړئې او کومه زمکه چې ښه وی (شور نه وی) نو دَهغې نه دَ خپل رب په حکم سره ښه پیداوار کیږی دادَمومن مثال دې چې هغه نصیحت اوری بیادَهغې نه نفع اوچتوی او دَکومې زمکې خاوره چې خرابه وی دَهغې نه دَ خراب پیداوارنه علاوه هیڅ نه حاصلیږی (او هغه هم) په ډیره خوارئې سره، او دادَ کافر مثال دې دغه شان څنګه چې موږ مذکوره مثال بیان کړو دَ الله تعالی شکر اداکونکو قوموندَپاره مثالونه بیانوو نو هغوی ایمان راوړی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: اِسْتِوَاءً يَلِيْقُ بِهٖ، په دې کښې اشاره ده چې استوٰی علی العرش دَ متشابهاتو نه دې دَدې حقیقی مراد هَم الله تعالی بهترپیژنی، يُغْشِیْ أي يغطی، خوریدل پټول، هم دې نه دې غَشِيَتْهُ الحُمّٰی هغه له تبه راغله.

قوله: حثيثًا، داد حثٌ نه مشتق دې او داد طلبًا مصدر محذوف صفت دې.

قوله: بِالتَّشَدُّقِ، أي إظهار الفصاحة بالتكلف، تَشَدُّق، په تکلف سره فصاحت ښکاره کولو دَپاره وښکی کولا وول، تَشَدُّق بالكلام وفيه، بغیر دَ احتیاط نه هرقسم خبرې کول.

قوله: وَتَذْكِيْرُ قَرِيْبٍ الْمُخْبَرِبِهٖ عَنْ رَحْمَةٍ لِاضَافَتِهَا اِلَى اللهِ، دَمذکوره عبارت اضافه دَ یوسوال جواب دې.

سوال: رحمة الله، إنَّ اسم دې او قريبٌ دَدې خبردې، اسم مؤنث دې او خبر مذکردې په دواړو کښې مطابقت نشته قرینة پکاردی؟

جواب: رحمة الله، کښې مضاف الیه یعنی دَ لفظ الله د رعایت دَ وجې نه مذکر راوړلې شوې دې یعنی مضاف ته ئی دَمضاف الیه حکم ورکړې دې، نوروډ لغت او اعراب اماما نو دَدې مختلف جوابونه ورکړی دی په هغې کښې یوڅو دی:

① زجاج رحمہ اللہ وئیلی دی چې رحمة دَ معافئ اوعفواو غفران په معنی کښې دَ کیدودَ وجې دَ رحمٍ په معنی کښې دې نحاس رحمہ اللہ دا تاویل خوښ کړې دې. ② نضربن شمیل رحمہ اللہ وئیلی دی چې رحمة مصدر په معنی په ترحم دې. ③ اخفش سعید رحمہ اللہ وئیلی دی چې رحمة نه مطر مراد دې. ④ بعض حضراتو وئیلی دی چې رحمة چونکه مؤنث غیرحقیقی دې لهذا مذکراومؤنث دواړه شان استعمالیدې شی. (فتح القدیر شوکانی)

قوله: أَقَلَّتْ، أی حملت ورفعت دَدې ماخذ اشتقاق إقلال دې.

قوله: نكدًا، أی الذی لاخیرفیه، أوالذی اشتدّ وعسّر.

قوله: ثقالا: **سوال:** ثقالاً جمع راوړلو څه مطلب دې؟

جواب: دَدې دَپاره چې سحابًا معنیً دَ سحابة جمع ده ځکه چې په معنی کښې دَ سحائب دې.

[ایاتوله:۵۹-٦٤]

{لَقَدْ} جَوَاب قَسَم مَحْذُوف {أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ} بِالْجَرّ صِفَة لِإِلَٰهٍ وَالرَّفْع بَدَل مِنْ مَحِلّه {إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ} إنْ عَبَدْتُمْ غَيْره {عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ} هُوَ يَوْم الْقِيَامَة {قَالَ الْمَلَأُ} الْأَشْرَاف {مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ} بَيِّن {قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ} هِيَ أَعَمّ مِنْ الضَّلَال فَنَفْيهَا أَبْلَغ مِنْ نَفْيه {ولكني رسول من رب العالمين} {أُبَلِّغُكُمْ} بِالتَّخْفِيفِ وَالتَّشْدِيد {رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ} أريد الخير {لكم وأعلم من الله مالاتعلمون} {أَ} كَذَّبْتُمْ {وَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ} مَوْعِظَة {مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ} لِسَان {رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ} الْعَذَاب إنْ لَمْ تُؤْمِنُوا {وَلِتَتَّقُوا} اللَّه {وَلَعَلَّكُمْ ترحمون} بها {فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ} مِنْ الْغَرَق {فِي الْفُلْكِ} السَّفِينَة {وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا} بِالطُّوفَانِ {إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ} عَنْ الْحَقّ

ترجمه: قسمیه خبره ده چې مونږ حضرت نوح علیہ السلام دَهغه دَ قوم طرف ته اولیږلو هغه اووئیل چې اې زماقومه تاسودَ الله تعالی بندګی کوئی دَهغه نه علاوه بل څوک ستاسو معبودنشته (لَقَدْ) دَ قسم محذوف جواب دې (غیره) په جرسره دَ اله صفت دې او رفع دَ (اله) دَ محل نه دبدل کیدودَ وجې نه ده که چرې تاسو دَهغه نه علاوه دَبل چا بندګی کوئی نوما سره ستاسو په حق کښې دَ لوئې ورځې دَ عذاب ویره ده اوهغه لویه ورځ دَ قیامت ورځ ده، دَهغه دَقوم سردارانو اووئیل مونږ تا په ښکاره(ګمراهی)غلطئ باندې وینو، هغه جواب ورکړو زه په هیڅ قسم ګمراهئ کښې نه یم، ضلالت دَضلال نه عام دې، دَضلالت نفی دَضلال دَنفی نه أبلغ ده بلکه زه دَ رب العالمین رسول یم، تاسوته دَخپل پروردګارپیغام دررسوم(أبلغ)په تخفیف او تشدید سره دې، او ستاسو خیرخواهی کوم یعنی ستاسو ښیګړه غوارم اوماته دَالله تعالی دَطرف نه هغه څه معلوم دی کوم چې تاسو ته معلوم نه دی، آیا تاسوتکذیب کوئی اوآیا تاسوته په دې خبره باندې

حیرانیاده چې تاسو له ستاسو د رب د طرف نه هم ستاسو د یو سړي په ذریعه نصیحت راغلو دې د پاره چې تاسو د عذاب نه اوویروي که چرې تاسو ایمان رانوړودې د پاره چې د الله (د عذاب) نه اوویریږئ او چې د تقوی د وجې نه په تاسو رحم اوکړې شي مگر هغه خلقو د هغه هم تکذیب کولونو مونږ حضرت نوح علیه السلام او هغه خلق کوم چې د هغه سره په کشتئ کښې وو د ډوبیدو نه بچ کړل او کوم خلقو چې زمونږ آیاتونه دروغ اوگڼل مونږ هغوی د طوفان په ذریعه غرق کړل یقیناً هغه خلق د حق نه ړانده وو.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: جواب قسم محذوف، په دې اضافې سره یې اشاره اوکړه چې په لَقَدْ کښې لام په جواب قسم باندې داخل دې.

قوله: وَالرفع بَدَلٌ مِنْ مَحَلِّه تقدیر د عبارت داده ما لکم الهٌ من زائده دې إلهٌ مبتداء او لکم خبر مقدم دې.

قوله: هِيَ أَعَمُّ مِنَ الضَّلَالِ فَنَفْيُهَا أَبْلَغُ مِنْ نَفْيِه، د حضرت نوح علیه السلام قوم إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ وئیلو سره د حضرت نوح علیه السلام طرف ته د هر قسم ضلالت نسبت اوکړو، د دې په جواب کښې حضرت نوح علیه السلام لیس بی ضلالة، وئیلو سره د هر قسم گمراهئ نفی اوکړه او نه صرف دا چې د هر قسم گمراهئ نفی ئې اوکړه بلکه ولکنّی رسول من رب العالمین وئیلو سره یې دا دعوی هم اوکړه چې د رب العالمین د طرف نه د عزت او شرافت د ټولونه په لویه مرتبه د رسالت باندې فائزیم. اَلضَّلَالَةُ أَعَمُّ مِنَ الضَّلَالِ، ځکه چې ضلالت په وحدت غیرمعینه باندې دلالت کوی او د فرد غیرمعین نفی عام ده په خلاف د ضلال چې دا مصدر دې کوم واحد او تثنیه جمع ته شامل دې. د مصدر په نفی سره دا ضروری نه دی چې یقینی طور سره د عام نفی اوشی، مطلب داد ې چې د ضلالة نفی د ضلال نفی لره مستلزم ده ولا بالعکس، ځکه چې د عام نفی د خاص نفی لره مستلزم وی نه چې د دې عکس او لیس بی ضلالة، نکره د تحت النفی د وجې نه د عموم فائده ورکوی.

قوله: بِهَا، ای بالتقوی.

[آیاتونه: ۶۵-۷۲]

{و} أَرْسَلْنَا {إِلَى عَادٍ} الأُولَى {أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ} وَحِّدُوهُ {مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ} تخافونه فتؤمنون {قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ} جهالة {وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ} في رسالتك {قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ} {أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ} مامون على الرسالة {أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى} لسان {رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ} في الأرض {مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً} قوة وطولا وكان

طویلهم مائة ذراع وقصیرهم ستین {فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ} نعمه {لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} تفوزون {قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ} نترك {مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا} به من العذاب {إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ} في قولك {قَالَ قَدْ وَقَعَ} وجب {عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ} عذاب {وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا} اي سمیتم بها {أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ} اصناما تعبدونها {مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا} اي بعبادتها {مِنْ سُلْطَانٍ} حجة وبرهان {فَانْتَظِرُوا} العذاب {إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ} ذلکم بتکذیبکم لي فارسلت علیهم الریح العقیم {فَأَنْجَيْنَاهُ} اي هودا {وَالَّذِينَ مَعَهُ} من المؤمنین {بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ} القوم {الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا} اي استأصلناهم {وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ} عطف علی کذبوا

ترجمه: او مونږ دَ عاد اولی طرف ته دَ هغوئ رور حضرت هود علیه السلام اولیږلو هغه اووئیل اې زما قومه دَ الله تعالی بندګی اوکړئ (یعنی) دَ هغه دَ توحید اقرار اوکړئ دَ هغه نه سوا ستاسو هیڅوک معبود نشته آیا تاسو دَ هغه نه نه ویرېږئ چې ایمان راوړئ، دَ هغه دَ قوم کافرانو سردارانو اووئیل مونږ تا په حماقت او جهالت کښې مبتلا وینو او مونږ تا دَ رسالت په دعویٰ کښې دروغژن ګڼړو، هغه جواب ورکړو اې زما قومه زه لږ شان هم په حماقت کښې اخته نه یم زه خو دَ رب العالمین دَ طرف نه رالیږلې شوې رسول یم زه تاسوته دَ خپل رب پیغام دررسوم (أبلغکم) کښې تخفیف او تشدید دواړه قراءتونه دی او ستاسو رښتونې خیرخواه یم دَ رسالت باره کښې امین یم، آیا تاسو ته په دې خبره کښې حیرانتیا کیږی چې ستاسو دَ پروردګار نصیحت تاسو له هم تاسو نه دَ یو سړی په ذریعه راغلې دې دې دَ پاره چې تاسو خبر کړی اودا خبره یاد ساتئ چې په دنیا کښې دَ قوم نوح علیه السلام نه پس یئ تاسو (دَ هغه) جانشین جوړ کړی یئې او په ډول ډال کښې یئ تاسو جسامت هم زیات درکړو یعنی دَ لوئی قد والا ئی جوړ کړئ او طاقت ئی درکړو، په هغوی کښې دَ تولونه لوړ سړې سل لاسه وو او دَ تولونه ټیټ سړې شپیته لاسه وو دَ الله تعالی نعمتونه یاد کړئ چې تاسو کامیاب شئ، هغوی جواب ورکړو چې آیا ته مونږ له دَ دې دَ پاره راغلې ئی چې یواځې هم دَ یو الله عبادت اوکړو او هغه څه پرېږدو دَ کوم عبادت چې زمونږ پلارانو اونیکونو کړې دې، که چرې ته په خپله خبره کښې رښتونې ئی نو هغه عذاب راوړه دَ کوم چې ته مونږ ته دهمکی راکوې هغه اووئیل بس ده اوس به ستاسو دَ پاسه دَ رب عذاب او غضب راغې تاسو ماسره دَ هغه نومونو په باره کښې جنګ جګړې کوئی چې تاسو او ستاسو پلارانو اونیکونو دَ ځان نه جوړ کړی دی یعنی هغه بتان د کومو چې تاسو عبادت کوئی دَ کوم باره کښې چې الله تعالی نه څه سند رالیږلې دې اونه څه دلیل، بس ده تاسو هم انتظار کوئی او زه هم تاسو سره انتظار کونکو کښې شامل یم، ستاسو زه دروغژن ګڼړلو دَ وجې نو په هغوی باندې بې فائدې هوا (سیلئ) اوچلولې شوه، چنانچې مونږ هود علیه السلام او هغه مؤمنان کوم چې هغه سره وو په خپل رحمت سره بچ کړل او مونږ د هغه خلقو دَ جرړې اوویستل، کومو چې زمونږ ایاتونه دروغ اوګڼړل او هغوی ایمان راوړونکی نه وو دَ دې په کذبوا باندې دې.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: أَرْسَلْنَا: په دې كښې اشاره ده چې دَ وَإِلَىٰ عَادٍعطف په نوحًا الى قومه باندې دې اوداد عطف قصه على القصه دَ قبيل نه دې.

قوله: اَلْاُوْلَىٰ، دَعاد صفت الاولى، راوړلوسره يې اشاره اوكړه چې عادثانيه مرادنه دى ځكه چې عادثانيه دَحضرت صالح عليه السلام دَ قوم نوم دې.

قوله: اخـاهم هُوْدًا، هودًااخـاهم نه بدل دې كوموخلقوچې عاددمحلى (حئ) نوګرځولې دې هغه دې ته منصرف وائى اودَځوك يې چې د قبيلې نوم ګرځوى هغه دې ته دَتانيث اوعلميت دَ وجې نه غيرمنصرف وائى. او په حقيقت كښې دَ قوم عاد دَ جداكبرنوم دې، سلسله نسب ئى داسې ده عادبن عوص بن ارم بن سام بن نوح.

سوال: دَحضرت نوح عليه السلام په واقعه كښې فقال ياقوم، دفاء سره يې اووئيل اودلته قال بغيردَ فاء اووئيل په دې كښې څه نكته ده؟

جواب: حضرت نوح عليه السلام خپل قوم ته دَالله تعالى طرف ته دعوت وركولوكښې بغيردَ سستئى او توقف مسلسل لګيا وو ځكه چې دَحضرت نوح عليه السلام قول قال رب انى دعوت قومى ليلاً ونهارًانه معلوميږى، لهذا دَهغې دَپاره فاء تعقيبيه راوړل مناسب دى دَحضرت هود عليه السلام دا صورت حال نه وو په دې وجه دلته فاء ترك كړې شوه.

قوله: من العَذَاب دادَ عائد محذوف بيان اوتَعدُنَاجمله كيدوسره صله ده، اوصله چې كله جمله وى نوعائدَ ضرورى وى، مفسرعلام بِهِ وئيلوسره عائد ښكاره كړو من العذاب هم دَدې ضمير بيان دې.

قوله: وَجَبَ: سوال: دَ وَقَعَ تفسيرپه وَجَبَ سره په كوم مصلحت سره كړې شوې دې؟

جواب: دې دَپاره چې دَ الله تعالى په خبركښې كذب لازم رانه شى ځكه چې هغه وخته پورې عذاب نه وو واقع شوې.

قوله: سَمَّيْتُمُوهَا: سوال: سَمَّيْتُمُ هَا كښې دَ اسماء دَپاره اسماء كيدل لازم راځى ځكه چې هَا ضمير دَاسماء طرف ته راجع دې مطلب به داشى چې تاسو دَ نومونو نومونه كيخودل حالانكه دا يوبې معنې خبره ده اوكله چې په هَاباندې باء داخله شى كوو نودا اعتراض به نه كيږى ځكه چې دَ ها ضمير به اسماء طرف ته راجع شى او د سَمَّيْتُمْ مفعول به مقدر شى اى سَمَّيْتُمْ مسميات تلك الأسماء بها.

[اياتونه:۷۳-۸٤]

{و} أَرْسَلْنَا {إِلَىٰ ثَمُودَ} بِتَرْكِ الصَّرْف مُرَادًا بِهِ الْقَبِيلَة {أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ} مُعْجِزَة {مِّن رَّبِّكُمْ} عَلَى صِدْقِي {هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً} حَال عَامِلهَا مَعْنَى

الإشارة وَكَانُوا سَألُوهُ أَنْ يُخرِجهَا لَهُمْ مِن صَخرَة عَيَّنُوهَا {فَذَرُوهَا تَأْكُل فِي أَرْضِ اللهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ} بِعَقرٍ أَوْ ضَرب {فيأخذكم عذاب أليم} {وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاء} فِي الأَرْض {مِن بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ} أَسْكَنَكُمْ {فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا} تَسْكُنُونَهَا فِي الصَّيْف {وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا} تَسكُنُونَهَا فِي الشِّتَاء وَنَصْبُهُ عَلَى الحال المقدرة {فاذكروا آلاء الله ولا تعثوا في الأرض مفسدين} {قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ} تَكَبَّرُوا عَنِ الإِيمَان بِهِ {لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ} أَيْ مِن قَوْمِه بَدَل مِمَّا قَبْله بِإِعَادَةِ الجَار {أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِ} إليكم {قالوا} نعم {إنا بما أرسل به مؤمنون} {قال الذين استكبروا إنا بالذي آمنتم به كافرون} وَكَانَتْ النَّاقَة لَهَا يَوْم فِي الْمَاء وَلَهُمْ يَوْم فَمَلُّوا ذَلِكَ {فَعَقَرُوا النَّاقَةَ} عَقَرَهَا قُدَار بِأَمْرِهِمْ بِأَنْ قَتَلَهَا بِالسَّيْفِ {وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا} به من العذاب على قتلها {إن كنت من المرسلين} {فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ} الزَّلْزَلَة الشَّدِيدَة مِنَ الأَرْض وَالصَّيْحَة مِنَ السَّمَاء {فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ} بَارِكِينَ عَلَى الرُّكَب ميتين {فتولى} أعرض صالح {عنهم وقال يا قوم لقد أبلغتكم رسالة ربي ونصحت لكم ولكن لا تحبون الناصحين} {و} اذْكُرْ {لُوطًا} وَيُبَدَّل مِنْهُ {إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ} أَيْ أَدْبَار الرِّجَال {مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ} الإِنس والجن {أئنكم} بِتَحْقِيقِ الْهَمْزَتَيْنِ وَتَسْهِيل الثَّانِيَة وَإِدْخَال الأَلِف بَيْنَهُمَا عَلَى الْوَجْهَيْنِ وَفِي قِرَاءَة إِنَّكُمْ {لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ} مُتَجَاوِزُونَ الْحَلَال إِلَى الْحَرَام {وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم} أَيْ لُوطًا وَأَتْبَاعه {مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ} مِنْ أَدْبَار الرِّجَال {فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ} الْبَاقِينَ فِي الْعَذَاب {وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا} هُوَ حِجَارَة السِّجِّيل فَأَهْلَكَتْهُمْ {فانظر كيف كان عاقبة المجرمين}

ترجمه: اومونږ دَ قوم ثمود طرف ته دَ هغوئ رور صالح عليه السلام اوليږلو كه چرې دَ قبيلې نوم وى نوغير منصرف، هغه اوفرمائيل اې زما قومه دَالله تعالى بندګئ اوکړئ دَهغه نه سوابل څوک معبود نشته، زما په صداقت باندې ستاسو دَ رب دَ طرف نه واضحه دليل، معجزه راغلې ده، دا اوښه دَ الله تعالى ده (آية) حال دې دَدې عامل دَ اسم اشاره معنى (أشيرُ) دې هغوى دَحضرت صالح عليه السلام نه دَ يو خاص كانړى (غر) نه كوم چې هغوى متعين كړې وو (دَ اوښې) راويستو مطالبه كړې وه، پس هغه پرېږدئى چې دَالله په زمكه كښې خوراک كوى ګرځى په خراب نيت قتل او وهلو په اراده سره دې ته لاس هم مه اوړئى داسې نه وى چې تاسو دردناک عذاب راګير كړى اوتاسو هغه وخت ياد كړئى كوم وخت چې الله تعالى تاسو دَعاديانو نه پس دَ زمكې مالكان جوړ كړى وئى اوتاسو ته ئې په زمكه باندې دَ اوسيدو ځائى دركړې وو نو دَهغه په هواره زمكه به تاسو ښكلى محلونه جوړول دَ ګرمئ په موسم كښې به تاسو په هغې كښې اوسيدلئ اودَ غرونو په تراشلو سره به تاسو مكانات جوړول چې په يخ موسم كښې به تاسو په هغې كښې سكونت اختيارولو. (بيوتًا) دَ حال مقدره په توګه منصوب دې نو دَالله تعالى نعمتو نه

یادکړئ دَهغه په زمکه کښې فسادمه خوروئ، دَهغه دَ قوم کبرژنو سردارانو چاچې په صالح علیه السلام باندې دایمان په مقابله کښې کبراوکړو دکمزورې طبقې دَهغه خلقو نه ئې تپوس اوکړو چې ایمان ئې راوړې وو ﴿لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ﴾ دَ جار اعادې سره، ماقبل یعنی د لِلَّذِينَ استضعفوا، نه بدل دې آیا تاسو واقعی دا پیژنئ چې صالح علیه السلام ستاسو طرف ته دَ خپل رب پیغمبردې؟ هغوی جواب ورکړو بیشکه په کوم پیغام سره چې هغه رالیږلې شوې دې په هغې باندې مونږ ایمان لرو، تکبرکونکو اووئیل کوم چې تاسو منلې دې مونږ خو دَ هغې منکریو اودا دَدې دپاره چې یوه ورځ به دَ اوښې دَ اوبوڅکلو وار وو اویوه ورځ دَهغوی (دَ څناورو) دپاره وه هغوی دَدې نه تنګ شو نوهغوی دغه اوښه مړه کړه، دَ قوم په وینا باندې قدار نومې سړی دا اووژله یعنی دا ئې په توره باندې قتل کړه او په پوره سرکشئ سره ئې دَ خپل رب دَ حکم خلاف ورزی اوکړه او صالح علیه السلام ته ئې اووئیل اې صالح دَدې په قتل چې به تادَ کوم عذاب دهمکی ورکوله هغه راوله که چرې ته واقعی دَ پیغمبرانونه ئې آخر هغوی دَ یوتباه کونکې دَ زمکې سختې زلزلې او آسمانی چغې راګیرکړل اوهغوی په خپلو کورونو کښې پرمخې پراته پاتې شو یعنی دَ زنګونو په طرف مړه شو او صالح علیه السلام دَهغوی دکلی نه په وتو سره اووئیل اې زما قومه ما دَخپل رب پیغام تاسو ته اورسولو اوما ستاسو ډیره خیرخواهی اوکړه لیکن تاسو خیرخواهی کونکی نه خوښه وئ، اودَ لوط علیه السلام ذکر اوکړه چې مونږ هغه پیغمبر جوړکړې لیګلې دَ اذکرلوطا نه اذقال بدل دې اوداخبره یاده کړئ کوم وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل چې تاسو داسې دَ بې حیایئ کارونه کوئ یعنی چې سړو سره هم جنس پرستی کوئ چې په دنیاکښې تاسو نه مخکښې په پیریانو اوانسانانو کښې چاهم نه دی کړی آیا تاسو ښځې پریږدئ او دَ سړو نه خپل شهوت پوره کوئ. ﴿ءَاِنَّكُم﴾ کښې دَدوارو همزاؤ تحقیق او د دویمې تسهیل سره اودَدوارو په مینځ کښې په دوارو صورتونو کښې الف داخلولو سره حقیقت دادې چې تاسو دَ حلال نه دَحرام طرف ته تجاوز کولو سره دَحدنه تیریدونکی خلق یئ، دَهغه قوم سره دَدې نه علاوه بل هیڅ جواب نه وو چې هغوی اووئیل دې (یعنی) لوط علیه السلام اودَ ده اتباع کونکی دَ دې کلی نه اوباسئ دې، د سړو سره د هم جنسئ په باره کښې ډیرځان پاک ګڼړی، آخر مونږ لوط علیه السلام اودَهغه دکوروالابغیردَ هغه دَبی بی چې هغه په شاته پاتې کیدونکو کښې وه بچ کولو سره اوویستل (یعنی) هغه په عذاب کښې ګیریدونکو کښې وه بیا مونږ په هغوی باندې یوخاص قسم باران اوورولو چې په هغې کښې هغه کودکانړی سره ملاؤشوی کانړی وو اودَهغې په ذریعه مو هغوی هلاك کړل نو غور اوکړه چې دَ دغه مجرمانو څه انجام شو.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: والی ثمود اخاهم صالحًا، دَدې عطف په ماقبل باندې دعطف قصه علی القصه دَ قبیل نه دې ثمود دَیوې قبیلې نوم دې کوم چې دَهغوی دَجداکبر په نوم باندې دې، په دې وجه

ثمود غیر منصرف دی. د دوئ نسب داسې دی، ثمود بن عاد بن ارم بن شالخ بن أر قحشذ بن سام بن نوح د صالح، اخاهم عطف بیان دی. دَحضرت صالح شجرهٔ نسب داسې دی صالح بن عبیدبن آسف بن ماشح بن عبید بن حاذربن ثمود، کومو خلقو چې ثمود دَ قبیلې نوم گرځولې دی هغوی دا دَ علمیت اوتانیث دَ وجې نه غیرمنصرف لوستلې دی اوکومو خلقو چې د سری نوم وئیلې هغوی دې ته منصرف وائی.

قوله: هٰذِهٖ نَاقَةُ الله، جمله مستانفه ده مقصددَمعجزې دکیفیت بیان کول دی، لکه چې اوونیلې شو هذه البینة؟، جواب ورکړې شو هذه ناقة الله.

قوله: حَالٌ عَامِلُهَا معنی الإشارة آیة دناقه، نه حال دی دَدې عامل هذه د اشیرٌ په معنی کښې دې.

قوله: سُهولها، سهول دَ سَهْل جمع ده نرمې زمکې ته وائی.

قوله: نَصْبُه عَلَى الحَالِ المُقَدَّرَةِ، بیوتًا دتنحتون نه حال مقدره دې، یعنی تاسو غرونه څکه تراشئ چې ستاسو دَپاره په دې کښې اوسیدل مقدرشوی دی. په دې وجه چې تراشل په سکونت اختیارولوباندې مقدم دې، حالانکه دَحال ذوالحال زمانه هم یوه وی.

قوله: تعثوا، (س) عِثِیْ او عُثِیٌ نه جمع مذکرحاضر تاسو فساداوکړئ.

قوله: الملأ، اسم جمع معرف باللام (ج) املاءُسردار لوئی خلق.

قوله: بِأَمْرِهِمْ، دا اضافه دې سوال جواب دې چې قتل کونکې قدار نومې یوسړې وو او عقروا کښې دَ قتل نسبت دَ پوره قوم طرف ته شوې دې جواب دادې چې دا اسناد مجازی دې چونکه دَ قدار په قتل ټول قوم متفق وو په دې وجه دَ پوره قوم طرف ته دَ قتل نسب اوکړې شو.

قوله: هو حِجَارَةُ السِّجِّيْل، هغه کانړې په کوم کښې چې څه قدرې دَخاورې ملاوټ وی کوم ته چې کود کانړې وئیلې شی وئیلې شی چې دا دَ سنګ ګل معرب دې.

[ایاتوله:۸۵-۸۷]

{و} أرسلنا {إِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ} معجزة {مِّن رَّبِّكُمْ} على صدقي {فَأَوْفُوا} أتموا {الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا} تنقصوا {النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ} بالكفر والمعاصي {بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} ببعث الرسل {ذَٰلِكُمْ} المذكور {خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ} مريدي الإيمان فبادروا إليه {وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ} طريق {تُوعِدُونَ} تخوفون الناس بأخذ ثيابهم أو المكس منهم {وَتَصُدُّونَ} تصرفون {عَن سَبِيلِ اللَّهِ} دينه {مَنْ آمَنَ بِهِ} بتوعدكم إياه بالقتل {وَتَبْغُونَهَا} تطلبون الطريق {عِوَجًا} معوجة {وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ} قبلكم بتكذيب رسلهم أي آخر أمرهم من الهلاك {وَإِن كَانَ طَائِفَةٌ مِّنكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي

أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا} بِهِ {فَاصْبِرُوا} انْتَظِرُوا {حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا} وَبَيْنَكُمْ بِإِنْجَاءِ الْمُحِقِّ وَإِهْلَاكِ الْمُبْطِلِ {وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ} أَعْدَلُهُمْ

ترجمه: او مونږ دَمدين طرف ته دهغوئ رور شعيب عليه السلام اوليږلو هغه اووئيل اې زما قومه تاسو دَ الله تعالى عبادت اوکړئ دَهغه نه بغير ستاسو بل څوک معبودَ نشته تاسو ته زما دَ صداقت ستاسو دَ پروردګار دَ طرف نه دَمعجزې په شکل کښې واضحه دليل راغلې دې تاسو ناپ تول پوره پوره کوئ خلقو ته څيزونه کم مه ورکوئ، او رسولان ليږلو سره دَ زمکې د اصلاح کولو نه پس دَ کفر او دګناه په ذريعه په زمکه کښې فساد مه خورئ هم په دې مذکور کښې ستاسو دَپاره خير دې که چرې ستاسو دَ ايمان اراده وى نو دَهغې طرف ته تادى اوکړئ او تاسو په لارو کښې دې دپاره مه کينئ چې دَخلقونه دَهغوى کپړې واخلئ يا دَهغوى نه ټيکس وصولولو سره ويروئ او دَ الله تعالى په دين باندې يقين لرونکو لره دقتل دهمکيانې ورکولو سره دَ الله تعالى دَ دين نه مه منع کوئ او په دې لار کښې کوګوالې مه لټوئ هغه زمانه ياده کړئ کوم وخت چې تاسو لږشان وئ الله تعالى تاسو ډيرکړئ، اوسترګې کولاؤ کړئ اوګورئ چې تاسو نه وړاندې دَ رسولانو تکذيب کولو سره دَ فساد خورونکو څه حشر شو يعنى دَهغوى انجام هلاکت شو او که چرې يوه ډله په تاسو کښې په هغه څه په څه چې څه راليږلې شوې يم ايمان راوړو او يوې ډلې ايمان رانوړو نو تاسو انتظار کوئ تردې چې الله تعالى حق پرستو ته نجات ورکړي او باطل پرسست هلاک کړي اوزمونږ او ستاسو په مينځ کښې فيصله اوکړي هم هغه دَ ټولونه بهتره فيصله کونکې دې.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: مدين، يامديان دَحضرت ابراهيم دَدريمې بى بى قطورا نه دَ ابراهيم عليه السلام خوئى دې دادَ بنى اسرائيلو نه دى ځکه چې دَ بنى اسرائيلو سلسله دَحضرت ابراهيم عليه السلام نمسې يعقوب بن اسحاق عليه السلام نه ده. د حضرت يعقوب عليه السلام يو نوم اسرائيل هم وودَې وجې نه دَهغه اولاد ته بنى اسرائيل وائى، مدين دَ يوبښار نوم دې اودَ مديان اولاد ته هم بنى مدين وئيلې شى، دَحضرت شعيب عليه السلام تعلق هم دَدغه قوم سره دې، حضرت شعيب عليه السلام دَحضرت موسى عليه السلام سخر وو حضرت موسى عليه السلام دَ مصرنه هجرت اوکړو مدين ته اورسيدو حضرت شعيب عليه السلام سره ئى قيام اوکړو او لس کاله موده ئى هلته تيره کړه، په دې دوران کښې دَ حضرت شعيب عليه السلام لورسره دَ حضرت موسى عليه السلام واده اوشو.

قوله: مُرِيْدِي الْإِيْمَانِ دادَ يوسوال مقدر جواب دې.

سوال: دَحضرت شعيب عليه السلام مخاطب مؤمنان نه وونودوى ته دَإِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَ دماضى په صيغې سره ولې خطاب اوکړو؟

جواب: دَ جواب حاصل دادې چې چونکه حرف شرط هم دَماضي صيغه دَ ماضي نه نه شي ويستلې په دې وجه دَمږدی لفظ مقدر اومنلې شودَدې دَپارچې معنی صحيح شي، مطلب دادې چې که سُتاسو دَايمان راوړلو اراده ده نودَ دغه مذکوره کارونونه منع شئ.

قوله: فَبَادِرُوْا اليه په دې کښې اشاره ده چې إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَ (دَ شرط) جزاء محذوف ده نه چې ماقبل جمله جزاء ده. (ترويح الارواح)

قوله: المكس، خراج، تيکس، عشر، المكاس، العشار، عشروصول کونکې.

پاره نمبر ۹ [قَالَ الْمَلَأُ]

[اياتونه:۸۸-۹۲]

{قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِه} عَنِ الْإِيمَان {لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ} تَرْجِعُنَّ {فِي مِلَّتِنَا} دِينِنَا وَغَلَّبُوا فِي الْخِطَاب الْجَمْع عَلَى الْوَاحِد لِأَنَّ شُعَيْبًا لَمْ يَكُنْ فِي مِلَّتهمْ قَطّ وعلى نحوه اجاب {قَالَ أَ} نعود فيها {ولو كُنَّا كَارِهِينَ} لَهَا اسْتِفْهَام إنْكَار {قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فی ملتكم بعد إذ نجانا الله مِنْهَا وَمَا يَكُون} يَنْبَغِي {لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا} ذَلِكَ فَيَخْذُلنَا {وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا} أَيْ وَسِعَ عِلْمه كُلّ شَيْء وَمِنْهُ حَالِي وَحَالكُمْ {عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ} احْكُمْ {بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ} الْحَاكِمِينَ {وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه} أيْ قال بعضهم لبعض {لئن} لام قسم {اتبعتم شعيبا إنكم إذا لخاسرون} {فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ} الزَّلْزَلَة الشَّدِيدَة {فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ} بَارِكِينَ عَلَى الرُّكَب مَيِّتِينَ {الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا} مُبْتَدَأ خَبَره {كَأَنْ} مُخَفَّفَة وَاسْمهَا مَحْذُوف أَيْ كَأَنَّهُمْ {لَمْ يَغْنَوْا} يُقِيمُوا {فِيهَا} فِي دِيَارهمْ {الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ} التَّأْكِيد بِإِعَادَةِ الْمَوْصُول وَغَيْره لِلرَّدِّ عَلَيْهِمْ فِي قَوْلهمْ السَّابِق {فَتَوَلَّى} أَعْرَضَ {عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ} فَلَمْ تُؤْمِنُوا {فَكَيْفَ آسَى} احزن {على قوم كافرين} اسْتِفْهَام بِمَعْنَى النَّفْي

ترجمه: دَحضرت شعيب عليه السلام دَ قوم سردارانو کوموچې دَايمان په مقابله کښې تکبراوکړو اووئيل اې شعيب مونږتا اوهغه خلق چې تاسره ئې ايمان راوړلې دې دَخپل کلی نه به خامخا اوباسو إلّا دا چې ته زمونږدين (مذهب) تاسو واپس راشئ په خطاب کښې يئ جمع ته په واحدباندې غلبه ورکړې ده خکه چې حضرت شعيب عليه السلام دَهغوی په دين باندې هيڅ کله نه وو اوهم دا (تغليب الجمع علی الواحد) په توګه حضرت شعيب عليه السلام هم په جواب کښې اوفرمائيل آيا مونږ هغه دين طرف ته واپس راؤګرخوسره دَدې چې مونږ هغه ناخوښه کوو(دا)استفهام انکاری دې والله که چرې ستاسو دين ته واپس راغلو نومونږ په الله تعالی باندې دَ دروغو تهمت اولګولوپس دَهغې نه چې الله تعالی مونږته دَدې نه خلاصې راکړو، هيڅ کله زمونږ دَپاره جائزنه دی

چې مونږ ستاسو دین ته واپس راشو الا دا چې زمونږ پروردګار الله تعالی ته دا منظوروی چې هغه مونږ رسوا کړی زمونږ د رب علم خو هر یوشی ته محیط دې هم په دې کښې زمونږ او ستاسو حال هم شامل دې، مونږ هم په الله تعالی باندې بهروسه ساتو اې زمونږ پروردګار ته زمونږ او زمونږ د قوم په مینځ کښې صحیح فیصله اوکړې او ته د ټولونه بهتر فیصله کونکې ئې، د شعیب علیه السلام د قوم کافرانو سردارانو اووئیل یعنی په خپل مینځ کښې ئې یوبل ته اووئیل قسم دې که چرې تاسو د شعیب علیه السلام خبره اومنله نو تاسو به لوئی نقصان سره مخ شئ نو هغوی یوې سختې زلزلې راونیول نو هغوی په خپلو کورونو کښې پرمخې پراته پاتې شو (یعنی) د زنګونو په طرف مړه پراته پاتې شو (الذین کذبوا شعیبًا) مبتداء دې او کان الخ د دې خبر دې کأن مخففه دې او د دې اسم محذوف دې أی کأنهم چا چې د حضرت شعیب علیه السلام تکذیب کړې وو هغوی په نقصان کښې پریوتل د موصول وغیره اعاده کولو سره تاکید دې د هغوی د سابقه قول د تردید د پاره، هغه وخت شعیب علیه السلام مخ وا ړولو لاړو او هغوی او فرمائیل اې زما قومه ما د خپل رب پیغام تاسو ته رسولې دې او ما ستاسو خیرخواهی کړې ده بیا هم تاسو ایمان رانوړو او س زه په کافرانو خلقو باندې څنګه افسوس او کړم چې (قبول د حق نه) منکر دی استفهام په معنی د نفی دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: وَغَلَّبُوْا فِي الْخِطَابِ الْجَمْعَ عَلَى الْوَاحِدِ، دا د یو سوال مقدر جواب دې.

سوال: سوال دا دې چې د قوم شعیب علیه السلام د سردارانو قول أَوْلَتَعُوْدُنَّ نه معلومیږی چې حضرت شعیب علیه السلام د نبوت د دعوی نه وړاندې د خپل قوم په مذهب باندې وو ځکه چې عود سابقه حالت ته راګرځیدو ته وائی حالانکه د نبی نه د کفر صدور محال دې؟.

جواب: د جواب حاصل دا دې چې په حضرت شعیب علیه السلام باندې کومو خلقو ایمان راوړې وو هغوی د ایمان راوړو نه مخکښې په خپل قومی مذهب بت پرستئ باندې وو په دې وجه د هغوی په اعتبار سره د قوم سردارانو تغلیبًا حضرت شعیب علیه السلام هم د هغوی سره شریك کړو او د لَتَعُوْدُنَّ جمع صیغه ئې استعمال کړه ګنی د شعیب علیه السلام نه هیڅ کله د کفر صدور نه دې شوې.

قوله: وَعَلَى نَحْوِهِ أَجَابَ دا هم د یو مقدر سوال جواب دې سوال دا دې چې حضرت شعیب علیه السلام إِنْ عُدنا او فرمائیل پخپله ئې اقرار او کړو چې هغه پخپله هم د قوم په مذهب باندې وو؟ د دې جواب مفسر علام وعلی نحوه أجاب وئیلو سره ورکړې دې مطلب دا چې څنګه د قوم سردارانو حضرت شعیب علیه السلام تغلیبًا په قوم کښې شاملولو سره لتعودن وئیلی وو هم د غه شان حضرت شعیب علیه السلام هم تغلیبًا إِنْ عُدنا او فرمائیل.

قوله: فَيَخْذُلُنَا: په دې کښې اشاره ده چې د یَشَاء مفعول محذوف دې او هغه خذلان دې نه

چه مطلق شئ.

قوله: أي وسع علمه: په دې كښې اشاره ده چه علمًا دَ فاعل نه منقول شوې دې او تميز دې.

قوله: التَّاكِيْدُ بِإِعَادَةِ الْمَوْصُوْلِ په دې عبارت كښې ئې داشبه لرې كړو چې اَلَّذِيْنَ كَذَّبُوْا شُعَيْبًا وئيلو په ځائې أَنَّهُمْ كَانُوْا هُمُ الْخٰسِرِيْنَ وئيلې وې نو ډيره به بهتروه دَاعاده موصول ضرورت نه وو ضمير كافي وو، دَ جواب حاصل دادې چې دَهغوى صفت دكفردَتاكيدد پاره دَموصول اعاده كړې شوې ده، په ضمير كښې به دا خبره نه وه.

قوله: وَغَيْرِهِ لِلرَّدِّ عَلَيْهِمْ فِي قَوْلِهِمُ السَّابِقِ، يعنى دَموصول په اعادې سره دَهغوى د صفت دكفرتاكيد شوې دې دغه شان دَ سابقه جملې په شان دا جمله هم مستقل او اسميه راوړلو سره دَ سابقه جملې دَ مضمون نورتاكيد اوشو.

[ايا تونه: ۹۴ - ۹۹]

{وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ}. فَكَذَّبُوْهُ {إِلَّا أَخَذْنَا} عاقبنا {أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ} بشدة الْفَقْر {وَالضَّرَّاءِ} الْمَرَض {لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُوْنَ} يَتَذَلَّلُوْنَ فَيُؤْمِنُوْنَ {ثُمَّ بَدَّلْنَا} أعطيناهم {مَكَانَ السَّيِّئَةِ} الْعَذَاب {الْحَسَنَةَ} الْغِنَى وَالصِّحَّة {حَتَّى عَفَوْا} كَثُرُوا {وَقَالُوا} كُفْرًا لِلنِّعْمَةِ {قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ} كَمَا مَسَّنَا وَهَذِهِ عَادَة الدَّهْر وَلَيْسَتْ بِعُقُوبَةٍ مِنَ اللهِ فكونوا على ما انتم عليه قال تعالى {فَأَخَذْنَاهُمْ} بِالْعَذَابِ {بَغْتَةً} فَجْأَة {وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ} بِوَقْتِ مَجِيْئِهِ قَبْله {وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى} الْمُكَذِّبِيْنَ {آمَنُوْا} بِاللهِ وَرُسُلِهِمْ {وَاتَّقَوْا} الْكُفْر وَالْمَعَاصِي {لَفَتَحْنَا} بِالتَّخْفِيفِ وَالتَّشْدِيد {عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ} بِالْمَطَرِ {وَالْأَرْضِ} بِالنَّبَاتِ {وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا} الرسل {فَأَخَذْنَاهُمْ} عاقبناهم {بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ} {أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى} الْمُكَذِّبُوْنَ {أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا} عَذَابنَا {بَيَاتًا} لَيْلًا {وَهُمْ نَائِمُوْنَ} غَافِلُوْنَ عَنْهُ {أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى} نَهَارًا {وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ} {أَفَأَمِنُوْا مَكْرَ اللهِ} اسْتِدْرَاجه إِيَّاهُمْ بِالنِّعْمَةِ وَأَخذهمْ بغتة {فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُوْنَ}

ترجمه: اوكله داسې نه دى شوى چې مونږ يو كلى ته نبى ليږلې وى او هغوى دَهغه تكذيب كړې وى مگر دا چې دَ هغه كلى اوسيدونكى مونږ دَ محتاجئى په سختئ اودَمرض په تكليف كښې راگير كړې نه وى دې دپاره چې هغوى عاجزى اوكړى او ايمان راوړى، بيا مونږ دَهغوى بدحالى عذاب په خوشحالئ دَغنى اوصحت سره بدله كړه تردې چې دَهغوى ښه ترقى اوشوه (يعنى دَهغوى په ځان اومال كښې زياتوالې اوشو) اودَنعمت ناشكرى كولو سره ئې اووئيل چې ځنګه په مونږ راغلى دى دغه شان زمونږ په مشرانو هم ښې بدې راغلى دى دَزمانې هم دغه دستور دې دادَالله تعالى دَ طرف نه سزا نه ده لهذا په كوم مذهب چې تاسو يئې هم په هغې باندې قائم اوسيږئ الله تعالى اوفرمائيل نو مونږ هغوى ناڅاپه راواينول هغوى ته دَدې

دَ راتلو دَ اول نه خبر هم او نه شو او که چرې تکذیب کونکی دکلی خلق په الله او دَهغه په رسول باندې ایمان را وړلې او د کفر او گناه نه ئې ځان ساتلې وی نو مونږ به په هغوی دَ آسمان دَ باران په صورت کښې او دَ زمکې دَ شینکی (راټوکیدو) په شکل کښې دَ برکتونو دروازې کولاو کړې وی (لفتحنا) په تخفیف او تشدید سره دې مګر هغوی رسولان دروغ او ګڼړل نو مونږ دَهغوی دَ عمل دَوجې نه هغوی را اونیول، آیا بیا هم دَ دغه کلو تکذیب کونکی او سیدونکی دَدې خبرې نه په امن کښې شو چې زمونږ عذاب په هغوی باندې دَ شپې راشی او هغوی اوده وی (یعنی) غافل وی او آیا دَدغه کلو خلق دَدې خبرې نه بې فکره شو چې په هغوی زمونږ عذاب دَ ورځې راشی او هغوی په لوبو کښې مشغول وی آیا دا خلق دَالله تعالی دَ چال (یعنی) دَ نعمت په ذریعه وخت په وخت نیول او د ناځاپی رانیولو نه بې ویرې شوی دی، نو دَالله تعالی دَچال نه بغیر دَ هغه چانه څوک بې ویرې نه شو چې څوک تاوان او چتونکی دی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: وَمَآ اَرۡسَلۡنَا فِىۡ قَرۡيَةٍ دا جمله مستانفه ده دَ مخصوص امتونو واقعات بیانولو نه پس دَدې ځائی نه دَالله تعالی عام عادت او عام دستور بیانولې شی.

قوله: يَضَّرَّعُوۡنَ په اصل کښې تاء په ضاد بدله کړې شو او دَ ضاد په ضاد کښې ادغام او کړې شو يَضَّرَّعُوۡنَ شو.

قوله: إِسۡتِدۡرَاجُهُ اَيَّاهُم استدراج یو کار وار په وار کول دَمکر معنی دهوکه ، فریب دې دَالله تعالی طرف ته دَدې نسب کول صحیح نه دی، دلته دَ مکر نه استدراج بالاستعاره مراد دې یعنی وار په وار دَ نعمت او صحت په ذریعه هغوی ته مهلت ورکولو سره ګیرول چې کوم کس را ګیرولې شی هغه ته احساس نه وی.

قوله: عَفَوۡا (ن) عَفۡوٌ ډیرول ماضی جمع مذکر غائب، دَدې معنی دکمیدلو هم راځی دا دَاضداد نه دې، عَفَوۡا، کثروا نموا فی انفسهم واموالهم یقال عفا النبات، وعفا الشحم والوبر إذا کثرت ویقال، عفا، کثر، وعفا: درس هو من اسماء الأضداد. (اعراب القرآن للدرویش)

قوله: البأس او بؤس غربیی او لګه، ضرٌ او ضراء بدنی تکلیف مرض دحضرت عبد الله بن مسعود ﷺ نه هم دغه نقل دی.

[ایاتونه: ۱۰۰-۱۰۷]

{أولم یهد} یتبین {لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الۡأَرۡضَ} بالسکنی {مِنۡ بعد} هلاك {أهلها أن} فاعل مُخففة واسمها محذوف أي أنّه {لَوۡ نَشَاءُ أَصَبۡنَاهُمۡ} بالعذاب {بِذُنُوبِهِمۡ} کما أصبنا من قبلهم والهمزة في المَوَاضِع الأربعة لِلتوبيخ والفاء والواو الداخِلة علیهما للعطف وفي قراءة بسکون الواو في الموضع الأول عطفا بأو {و} نحن {نطبع} نختم {عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ} المَوعِظة سماع تدبر {تِلۡكَ الۡقُرَىٰ}

الَّتِي مَرَّ ذِكْرهَا {نَقُصُّ عَلَيْكَ} يَا مُحَمَّد {مِنْ أَنْبَائِهَا} اَخْبَار اَهْلِهَا {وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ} الْمُعْجِزَات الظَّاهِرَات {فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا} عِنْد مَجِيئِهِمْ {بِمَا كَذَّبُوا} كَفَرُوا بِهِ {مِنْ قَبْلُ} قَبْل مَجِيئِهِمْ بَلْ اسْتَمَرُّوا عَلَى الكفر {كذلك} الطبع {يطبع الله على قلوب الكافرين} {وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ} أَيْ النَّاس {مِنْ عَهْدٍ} أَيْ وَفَاء بِعَهْدِهِمْ يَوْم اَخْذ الْمِيثَاق {وَإِنْ} مخففة {وجدنا أكثرهم لفاسقين} {ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ} أَيْ الرُّسُل الْمَذْكُورِينَ {موسى بآياتنا} التسع {إلى فرعون وملإه} قومه {فَظَلَمُوا} كَفَرُوا {بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ} بِالْكُفْرِ مِنْ اِهْلَاكهمْ {وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ} إليك فكذبه فقال انا {حَقِيقٌ} جَدِير {عَلَى أَنْ} أَيْ بِأَنْ {لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ} وَفِي قِرَاءَة بِتَشْدِيدِ الْيَاء فَحَقِيق مُبْتَدَأ خَبَره اَنْ وَمَا بَعْده {قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ} إِلَى الشَّام {بَنِي إِسْرَائِيلَ} وَكَانَ اسْتَعْبَدَهُمْ {قَالَ} فِرْعَوْن لَهُ {إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ} عَلَى دَعْوَاك {فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ} فيها {فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ} حَيَّة عظيمة {وَنَزَعَ يَدَهُ} اَخْرَجَهَا مِنْ جَيْبه {فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ} ذَات شُعَاع {لِلنَّاظِرِينَ} خِلَاف مَا كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْأُدْمَة

ترجمه: اوآيا په هغه خلقوچې دَزمکې دَسابقه مالکانودَ هلاکت نه پس دَ سکونت په اعتبارسره دَزمکې وارثان جوړشو داخبره واضحه نه شوه چې که چرې مونږ اوغواړو نوهغوى به دهغوىٔ دَ گناهونو په سبب په عذاب کښې راگيرکړو أن دَ خپل مابعد (لونشاءُ) سره دَ يَهْدِ فاعل دي اوأن مخففه عن الثقيله دې اود(أن) اسم محذوف دې تقديرى عبارت أنَّهُ دې څنګه چې مونږ دَهغوى نه وړاندې خلق نيولى وو همزه په څلورو واړو ځايونوکښې دَتوبيخ دَپاره ده اوکوم فاء او واؤ چې په دې باندې داخل دې دَعطف دَپاره دى په يوقراءت کښې دَ واؤ په سکون سره دې په ړومبى ځائى کښې دَ أوْ په ذريعه دَعطف کولوسره اودَهغوى په زړونوباندې مهر(بندېز)اولګووچې هغوى نصيحت دَ غور اوفکرپه خيال سره وانوريدې شى، اې محمد ﷺ دَ مذکوره ښاريو دَ اوسيدونکو څه واقعات مونږ تاته اوروو دَهغوى رسولانو هغوله ښکاره ښکاره معجزې راوړې وې مګردکوم څيزچې هغوى دَ اول نه انکار اوکړو بيادَهغه څيزدَ راتلونه پس دَهغه څيزمنونکى نه وو بلکه هغوى دهغې نه هم انکارکولو، الله تعالى هم دغه شان دکافرانو په زړونوباندې مهر لګوى اوپه اکثروخلقو کښې مونږ دَ عهد(خيال) نه ساتل اونه موندل يعنى دَ يوم ميثاق دَ ورځې د عهدپوره والې اونه ليدلو اومونږ اکثر خلق دَحدنه تجاوز کونکى اوا وموندل. إنْ مخففه عن الثقيله دي دَ مذکوره رسولانونه پس مونږ حضرت موسى عليه السلام ته زمونږ نهه نخښې ورکړې اودَ فرعون اودَهغه دَ قوم سردارانوله مواوليږلو نوهغه خلقو دَهغې نه انکار اوکړو نوته گوره چې دَ کفردَ وجې نه دَدغه مفسدانو څه انجام شو (يعنى) دَهغوى هلاکت، موسى عليه السلام اوفرمائيل اې فرعون زه دَ رب العالمين دَ طرف نه ستاطرف ته راليږلې شوې يم مګرفرعون دَحضرت موسى عليه السلام تکذيب اوکړو نوموسى عليه السلام اووئيل

زمادپاره هم دغه مناسب دی چې بغیرد رښتیاؤنه دالله تعالی طرف ته څه خبره منسوب نه کړم او په یوقراءت کښې دعَلی په ځائی عَلَیَّ په تشدید سره دې په دې صورت کښې به حقیق مبتداء وی اوأن اودې مابعد ددې خبر، ما تاسوله ستاسودرب دطرف نه یولوئی دلیل راوړې دې ته بنی اسرائیل ماسره شام ته اولیږه او (فرعون) هغوی غلامان جوړکړی وو، فرعون اووئیل چې که تا په خپله دعوی باندې څه دلیل راوړې وی نوپیش یې کړه که چرې ته په خپله دعوی کښې رښتونې ئې نوموسی علیه السلام خپله همسا اوغورزوله نوهغه ناڅاپې یوه لویه اژدهاجوړه شوه او موسی علیه السلام (په ګریوان کښې خپل لاس ورکړو) چې راوئی ویستلو نوهغه ناڅاپې دکتونکوپه نظرکښې دخپل غنم رنګی په ځائی روښانه پرقیدونکی وو.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: يَتَبَيَّنَ: **سوال:** دیَهْدِ صله لام نه راځی دلته په لِلَّذِيْنَ کښې د یَهْدِ صله لام استعمال شوې دې.

جواب: مفسرعلام د یَهْدِ تفسیرپه یَتَبَيَّنَ سره کولوکښې هم ددې شبهې جواب ورکړو یعنی یَهْدِ د یَتَبَيَّنَ په معنی کښې دې اود یَتَبَيَّنَ صله لام راځی.

قوله: بالسکنی، **سوال:** لفظ سکنی د اضافه کولوڅه مقصد دې؟

جواب: چونکه د ملك تحقق صرف د سابق قوم په هلاکت سره نه کیږی ددې دپاره سکونت اوقبضه ضروری ده هم دې طرف ته اشاره کولودپاره مفسرعلام د لفظ سکنی اضافه کړې ده.

قوله: أن فاعِلٌ أن دخپل مابعدسره د یَهْدِ فاعل دې یَهْدِ په نون سره هم لوستلې شوې دې دنون د قراءت په صورت کښې به الله تعالی فاعل وی اود یَهْدِ مفعول به أَنْ لَوْنَشَآءُ أَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوبِهِمْ شی، ای أنّ الشان هوهذا، او یَهْدِ د یاء د قرآءت په صورت کښې فاعل، أَنْ لَوْنَشَآءُ أَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوبِهِمْ دې . (تسهیل) أنْ مخففه عن الثقیله دې ددې اسم هٗ ضمیر شان محذوف دې ای أنّهٗ او جمله لَوْنَشَاءُ ددې خبر، أنْ او ددې مابعد د یَهْدِ فاعل دې اوداهم جائزدی چې د یَهْدِ فاعل په دې کښې ضمیر مستتروی اوددې ضمیرمرجع به هغه وی کوم چې د سیاق کلام نه مفهوم وی. ای أَوَلَمْ يَهْدِ ماجری للامم السابقة، په دې صورت کښې به أن اوددې مابعد په تاویل دمصدر په محل کښې دمفعول دې، په رومبی صورت کښې به تقدیری عبارت دا شی أَوَلَمْ يَهْدِ الله ويبين للوارثين ماهم وعاقبة امر هم اصابتنا إيّاهم بذنوبهم ويكون المفعول به محذوفا كما قدرناه، اودویم صورت کښې به تقدیر عبارت داشی أَوَلَمْ يُبَيِّن لهم وضح الله ماجرى للامم اصابتنا إيّاهم لونشاء ذلك.

قوله: الوَاوُ الدَّاخِلَةُ عَلَيْهَا لِلْعَطْفِ:

سوال: دَ همزه استفهام په خرف عطف باندې داخليدل منع دي؟.
جواب: ممانعت په عطف مفرد على المفرد كښې دې نه چې په عطف جمله على الجمله كښې ځكه چې جمله بعد الجمله كلام مستانف وي.

[ايا تو له:۱۰۸-۱۲٦]

{قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ} فَائِق فِي عِلْم السِّحْر وَفِي الشُّعَرَاء أَنَّهُ مِنْ قَوْل فِرْعَوْن نَفْسه فَكَأَنَّهُمْ قالوه معه على سبيل التشاور {يريد ان يخرجكم من أرضكم فماذا تأمرون} {قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ} اخِّرْ أمرهما {وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ} جَامِعِينَ {يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ} وَفِي قِرَاءَة سَحَّار {عَلِيمٍ} يَفْضُل مُوسَى فِي عِلْم السِّحْر فَجَمَعُوا {وجاء السحرة فرعون قالوا أئن} بِتَحْقِيقِ الْهَمْزَتَيْنِ وَتَسْهِيل الثَّانِيَة وَإِدْخَال أَلِف بَيْنهمَا على الوجهين {لنا لأجرا إن كنا نحن الغالبين} {قال نعم وإنكم لمن المقربين} {قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ} عَصَاك {وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ} مَا مَعَنَا {قَالَ أَلْقُوا} أَمْر لِلْإِذْنِ بِتَقْدِيمِ إِلْقَائِهِمْ تَوَصُّلًا بِهِ إِلَى إِظْهَار الْحَقّ {فَلَمَّا أَلْقَوْا} حِبَالهمْ وَعِصِيّهمْ {سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ} صَرَفُوهَا عَنْ حَقِيقَة إِدْرَاكهَا {وَاسْتَرْهَبُوهُمْ} خَوَّفُوهُمْ حَيْثُ خَيَّلُوهَا حَيَّات تَسْعَى {وجاءوا بسحر عظيم} {وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ} بِحَذْفِ إِحْدَى التَّاءَيْنِ فِي الْأَصْل تَبْتَلِع {مَا يَأْفِكُونَ} يَقْلِبُونَ بِتَمْوِيهِهِمْ {فَوَقَعَ الْحَقُّ} ثَبَتَ وَظَهَرَ {وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} مِنَ السِّحْر {فَغُلِبُوا} أَيْ فِرْعَوْن وَقَوْمه {هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ} صاروا ذليلين {وألقى السحرة ساجدين} {قالوا آمنا برب العالمين} {رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ} لِعِلْمِهِمْ بِأَنَّ مَا شَاهَدُوهُ مِنَ الْعَصَا لَا يَتَأَتَّى بِالسِّحْرِ {قال فرعون آمنتم} بِتَحْقِيقِ الْهَمْزَتَيْنِ وَإِبْدَال الثَّانِيَة أَلِفًا {بِهِ} بِمُوسَى {قَبْلَ أَنْ آذَنَ} أَنَا {لَكُمْ إِنَّ هَذَا} الَّذِي صَنَعْتُمُوهُ {لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ} مَا يَنَالكُمْ مِنِّي {لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ} أَيْ يَد كل واحد اليمنى ورجله اليسرى {ثم لأصلبنكم أجمعين} {قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا} بَعْد مَوْتنَا بِأَيِّ وَجْه كَانَ {مُنْقَلِبُونَ} رَاجِعُونَ فِي الْآخِرَة {وَمَا تَنْقِمُ} تُنْكِر {مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا} عِنْد فِعْل مَا تَوَعَّدَنَا بِهِ لِئَلَّا نرجع كفارا {وتوفنا مسلمين}

ترجمه: دَ فرعون په قوم كښې چې كوم خلق سرداران وو هغوی اووئيل چې واقعي دا سړې لوئې ماهرجادوګردې يعنی دَسحرپه علم كښې ماهردې او په سورت الشعراء كښې داقول دَفرعون طرف ته منسوب دې نوكيدې شي چې خلقو فرعون سره دَ مشورې په توګه وئيلي وي دَدې مقصدخودادې چې تاسو ستاسودَ ملک نه بهراوباسی نوتاسو خلق څه مشوره وركوئی؟ هغوی مشوره وركړه چې ته ده ته اوده رور ته مهلت وركړه يعنی (فی الحال) دَهغوی معامله روستوكړه او په ښارونوكښې جمع كوكی هركاران اوليږئې چې هغوی تاله هرماهر جادوګر راولی حاضرئې كړی او په يو قرات كښې سَحَّاردې په علم سحركښې چې كوم

فوقیت لري نو هغوی را جمع شو ، هغه جادوګر فرعون له راغلل او عرض ئې اوکړو که چرې مونږ غالب راغلونو آیا مونږ ته به څه لویه صله (انعام) ملاویږي (فرعون) اووئیل او تاسو به په مقربینو کښې شامل کړې شئ (جادوګرو) موسی ﷺ ته اووئیل اې موسی (همسا) ته (وړاندې) غورځوې یا څه چې مونږ سره دي مونږ هغه اوغورځوو، موسی ﷺ جواب ورکړو چې هم تاسوئې اوغورزوئې (اَلْقُوْا) امرهغوئ ته دغورځولو د اجازت دپاره دې دې دپاره چې وړاندې غورزول د حق د اظهار وسیله جوړه شي (داامرد حکم دپاره نه دې) کوم وخت چې هغوی خپلې رسئی اولرګی اوغورزول نود خلقو نظربندی ئې اوکړه یعنی حقیقت باندې د پوهیدلو نه یې بند کړل اوهغوی ئې اویرول یعنی هغوی ئې داسې اوویرول چې هغوی (دغه لرګی او رسئی) منډې وهونکی ماران اوګڼړل (دغه شان) هغوی یولوئې جادو پیش کړو، اومونږ موسی ﷺ ته حکم ورکړو چې ته هم خپله همسا اوغورزوه نوناڅاپې هغې د جادوجوړشوی څیزونه تیرول شروع کړه (تلقف) په اصل کښې د یوتاء په حذف سره دې په معنی د ژوندی تیرولو (مَايَأْفِكُوْنَ) مراد څه چې هغوی د لاس صفائی پیش کوله حق ثابت اوښکاره شو اوکوم جادوی چې هغوی پیش کړې وو هغه لاړو. فرعون اودهغه قوم هم په موقع باندې ماتې اوخوړلواو (ښه) ذلیل واپس شو یعنی ښه (ذلیل اوخوار) شو او جادوګرپه سجده پریوتل (جادوګرو) اووئیل مونږ په رب العالمین باندې ایمان راوړو کوم چې د موسی ﷺ او هارون ﷺ هم رب دې هغوی ته ددې خبرې دعلم کیدو د وجې نه څه چې هغوی د حضرت موسی ﷺ په همساکښې مشاهده کړو هغه د جادو په ذریعه ممکن نه وو ، فرعون اووئیل آیا تاسو زما د اجازت نه بغیر په موسی ﷺ باندې ایمان راوړو بیشکه دا یوپټ سازش وو کوم ته چې تاسو په دې ښارکښې عملی جامه واغوسته دې دپاره چې تاسو د ښار اوسیدونکي ددې ځائی نه بې دخل کړئې ښه اوس به تاسو ته ډیره زر هغه نتیجه معلومه شی کومه چې زما د طرف نه ښکاره کیدونکې ده، زه به ستاسو خپې لاسونه د مخالف طرف نه کټ کړم یعنی دهریوښې لاس او ګسه خپه بیابه تاسو ټول په سولئ کړم، هغوی جواب ورکړو بهرحال زمونږ د مرګ نه پس په کوم حال کښې چې هم وی دخپل رب طرف ته په آخرت کښې واپس کیدل دی یو اوته چې په کومه خبره زمونږ نه انتقام اخستل غواړې هغه ددې نه سوا هیڅ هم نه دی چې زمونږ د رب نخښې کله چې زمونږ مخې ته راغلې (واضحه شوې) نو مونږ هغه اومنلې اې زمونږ ربه ته په مونږ باندې د صبر فیضان اوکړه کله (چې فرعون) خپلې درکې ته عملی جامه اغوندی دې دپاره چې مونږ دکفرحالت ته واپس نه شو اومونږ ته (د دنیانه) په داسې حال کښې اوچت کړې چې مونږ حکم منونکې یو.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: علی سَبِيْلِ التَّشَاوُرِ ددې اضافې مقصد د سورت الشعراء اوددې ځائی په مضمون کښې تطبیق ورکولو سره تعارض لرې کول دی. اخر امرهما: ای لاتعجل فی قتله.

قوله: مَا مَعَنَا په دې کښې اشاره ده چې دَالملتين مفعول محذوف دې.

قوله: تَوَسُّلاً دادې سوال جواب دې چې سحر یوممنوع وناخوښه کړې شوې څیز دې حضرت موسی علیه السلام ولې دَدې حکم ورکړو؟ دَجواب حاصل دادې چې دا امر نه دَ ادب په توګه دې او نه د په توګه بلکه داامر دَاجازت دَپاره دې اودَدې اجازت مقصد هم دادې چې دَدې په ذریعه دَ باطل ابطال اودَ حق اظهار اوشي، يأفكون، دا إفك (ض) نه جمع مذکرغائب دې یعني واپس کیدل، الافك صرف الشيء عن جهه.

قوله: أَرْجِهْ دا دَ إرجاء نه واحدمذکرحاضر صیغه ده هغه ته مهلت ورکړه په دې کښې هٔ ضمیرمفعولی دې چې موسی علیه السلام ته راجع دې.

[ایاتونه: ۱۲۷ - ۱۲۹]

{وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ} لَهُ {أَتَذَرُ} تترك {مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ} بالدُّعاءِ إلى مُخالَفتك {وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ} وكانَ صنعَ لَهُم أصنامًا صِغارًا يَعبُدونَها وقالَ أنا رَبُّكُم وربُّها ولذا قالَ أنا رَبُّكُمُ الأعلى {قَالَ سَنُقَتِّلُ} بالتَّشديدِ والتَّخفيف {أَبْنَاءَهُمْ} المَولودِينَ {وَنَسْتَحْيِي} نستبقي {نِسَاءَهُمْ} كَفِعلِنا بِهِم مِن قبل {وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ} قادِرونَ فَفَعلوا بِهِم ذلكَ فَشَكا بنو إسرائيل {قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا} على أذاهم {إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا} يُعطيها {مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ} المَحمودة {لِلْمُتَّقِينَ} الله {قَالُوا أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِن بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ} فيها

ترجمه: دَ فرعون دَ قوم سردارانو فرعون ته اووئيل آیا ته به موسی علیه السلام او دَهغه قوم داسې پریږدې چې ستادَ مخالفت دعوت ورکولوسره په ملک کښې فسادخورکړی اوتا اوستامعبودان پریږدی دَهغوئ دَپاره ئې واړه بتان جوړکړی ووچې دَهغې به هغوئ عبادت کولو اوفرعون دَدې خبرې دعوی کونکې ووچې زه ستاسوهم رب یم او اودَ دغه بتانو هم، اوهم په دې وجه هغه اووئیل چې زه ستاسو لوئی خدائی یم، فرعون اووئیل چې زه به دَهغوی ځامن قتل کوم (سَنُقَتِّلُ) تشدید اوتخفیف سره دې اودَهغوی ښځې به ژوندئی پریږدم لکه څنګه چې مونږ هغوی سره دغه شان مخکښې هم کړی دی اویقینًا مونږ په هغوی قدرت لرو، فرعون هغوی سره هم دغه معامله اوکړه نوبنی اسرائیلوشکایت اوکړو موسی علیه السلام خپل قوم ته اووئیل دَالله تعالی نه امداد غواړئې اودَدوی په تکلیفونورسولوصبرکوئې زمکه دَالله تعالی ملک دې اوهغه چې خپلو بندیګانوکښې چالره غواړی وارث به ئې جوړکړی، وربه ئې کړی، او بهترانجام دَ الله تعالی نه دَ ویریدونکودې، دَ موسی علیه السلام دَ قوم خلقو اووئیل ستاسو دَ راتلونه وړاندې به هم مونږ تنګولې شو اوستاسو دَ راتلو نه پس هم مونږ تنګوی، موسی علیه السلام

او وئيل چې هغه وخت نيزدې دې چې ستاسو رب به ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو به په زمکه کښې خليفه جوړ کړي بيا به تاسو گوري چې تاسو په زمکه کښې څنگه عمل کوئ؟

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: وَيَذَرَكَ دَ دې عطف په يُفْسِدُوا باندې دې په أَتَذَرُ موسىٰ کښې استفهام انکاري دې مقصد فرعون لره دَ موسىٰ عليه السلام او دَ هغه دَ قوم خلاف راوچتول دی او وَيَذَرَكَ کښې واؤ معيت دَپاره دې او يَذَرَكَ دَ واؤنه پس دَ أن مقدره دَ وجې نه منصوب دې جواب دَاستفهام کيدو دَ وجې نه.

قوله: يَذَرَكَ، يَذَرُ، وَذَرَ نه مضارع واحد مذکر غائب دا په اصل کښې يَوْذِرُ وو (ض) دَمضارع عمومي تلفظ (س) نه کولې شي په معنی د پريخودلو.

[اياتونه: ۱۳۰ - ۱۴۱]

{وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ} بِالْقَحْطِ {وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ} يَتَّعِظُونَ فَيُؤْمِنُونَ {فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ} الْخِصْبُ وَالْغِنَى {قَالُوا لَنَا هَذِهِ} أَيْ نَسْتَحِقُّهَا وَلَمْ يَشْكُرُوا عَلَيْهَا {وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ} جَدْبٌ وَبَلَاءٌ {يَطَّيَّرُوا} يَتَشَاءَمُوا {بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ} مِنَ الْمُؤْمِنِينَ {أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ} شُؤْمُهُمْ {عِنْدَ اللَّهِ} يَأْتِيهِمْ بِهِ {وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ} أَنَّ مَا يُصِيبُهُمْ مِنْ عِنْدِهِ {وَقَالُوا} لِمُوسَى {مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ} فَدَعَا عَلَيْهِمْ {فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ} وَهُوَ مَاءٌ دَخَلَ بُيُوتَهُمْ وَوَصَلَ إِلَى حُلُوقِ الْجَالِسِينَ سَبْعَةَ أَيَّامٍ {وَالْجَرَادَ} فَأَكَلَ زَرْعَهُمْ وَثِمَارَهُمْ كَذَلِكَ {وَالْقُمَّلَ} السُّوسَ أَوْ نَوْعٌ مِنَ الْقُرَادِ فَتَتَبَّعَ مَا تَرَكَهُ الْجَرَادُ {وَالضَّفَادِعَ} فَمَلَأَتْ بُيُوتَهُمْ وَطَعَامَهُمْ {وَالدَّمَ} فِي مِيَاهِهِمْ {آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ} مُبَيَّنَاتٍ {فَاسْتَكْبَرُوا} عَنِ الْإِيمَانِ بِهَا {وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ} {وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ} الْعَذَابُ {قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ} مِنْ كَشْفِ الْعَذَابِ عَنَّا إِنْ آمَنَّا {لَئِنْ} لَامُ قَسَمٍ {كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ} {فَلَمَّا كَشَفْنَا} بِدُعَاءِ مُوسَى {عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ} يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ وَيُصِرُّونَ عَلَى كُفْرِهِمْ {فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ} الْبَحْرِ الْمِلْحِ {بِأَنَّهُمْ} بِسَبَبِ أَنَّهُمْ {كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ} لَا يَتَدَبَّرُونَهَا {وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ} بِالِاسْتِعْبَادِ وَهُمْ بَنُو إِسْرَائِيلَ {مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا} بِالْمَاءِ وَالشَّجَرِ صِفَةٌ لِلْأَرْضِ وَهِيَ الشَّامُ {وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى} وَهِيَ قَوْلُهُ تَعَالَى {وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ} الْخ {عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا} عَلَى أَذَى عَدُوِّهِمْ {وَدَمَّرْنَا} أَهْلَكْنَا {مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ} مِنَ الْعِمَارَةِ {وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ} بِكَسْرِ الرَّاءِ وَضَمِّهَا يَرْفَعُونَ مِنَ الْبُنْيَانِ {وَجَاوَزْنَا} عَبَرْنَا {بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا} فَمَرُّوا {عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ} بِضَمِّ الْكَافِ وَكَسْرِهَا {عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ} يُقِيمُونَ عَلَى عِبَادَتِهَا {قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا} صَنَمًا نَعْبُدُهُ {كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ} حَيْثُ قَابَلْتُمْ نِعْمَةَ

{إن هؤلاء متبر} هالك {ما هم فيه وباطل ما كانوا يعملون} {قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا} مَعْبُودًا وَأَصْلُه أَبْغِي لَكُمْ {وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ} فِي زَمَانِكُمْ بِمَا ذَكَرَهُ فِي قَوْلِه {وَ} اُذْكُرُوا {إِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ} وَفِي قِرَاءَةٍ اَنْجَاكُمْ {مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ} يُكَلِّفُوْنَكُمْ وَيُذِيقُوْنَكُمْ {سُوءَ الْعَذَابِ} اشده وهو {يقتلون أبناءكم ويستحيون} يستبقون {نساءكم وفي ذلكم} الْإِنْجَاء أَوِ الْعَذَاب {بَلَاءٌ} إِنْعَام أَوِ ابْتِلَاء {مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ} أَفَلَا تَتَّعِظُونَ فَتَنْتَهُوا عَمَّا قُلْتُمْ

ترجمه: مونږ دَفرعون خلق په قحط او ړ پيداوار په کمي کښې «دَ خوکالوپورې» راګير کړل دي دَپاره چې هغوی نصيحت قبول کړی اوايمان راوړي، «مګرحال دا وو» چې کله به دَخوشحالۍ آبادئ او مالدارئ زمانه راغله نووئيل به ئې مونږ هم دَدې حقداريو او په دې به ئې دَالله تعالی شکرنه کولو، اوکله چې به په هغوی باندې بدحالی او اوچ کالی او دَمصيبت زمانه راتله نو په موسی علیه السلام اودَهغه په مؤمنانوملګرو به ئې دَ سپيره والی الزام لګولو «حالانکه حقيقت خودادې چې دَهغوی نحوست دالله تعالی سره دې هم دَهغه دَطرف نه راځی خو په دوی کښې اکثرخلق دَدې نه ناخبره وو چې څه راځي نوهم دَالله تعالی دَطرف نه راځي، هغوی موسی علیه السلام ته اووئيل چې زمونږ دَمسحورکولودَپاره هرڅنګه نخښی راوړې مونږ ستادَ خبرې يقين کونکی نه يو، موسی علیه السلام دَهغوی دَپاره خيرې اوکړې نومونږ په هغوی باندې طوفان راوليږلو او هغه دومره زياتې اوبه وې چې دَهغوی په کورونوکښې داخل شوې او دَ ناست خلقو دَ مرئي پورې اورسيدلې، اودا صورت حال تر اووه ورځوپورې وو. او ملخان مو راوليږل چې دَهغوی فصلونه اوميوې ئې اوخوړلې اوسپګې مو اوليږلې يا مراد دَ کونوبه شان څه قسم دې مطلب داچې دَ ملخانونه څه پاتې شو نو هغه سپګو صفا کړل اوچيندخې مو راوليږلې چې دَهغوی کورونه او خوراکونه ترې ډک شو اودَهغوی په اوبو کښې مو دَ وينې ګډوالې اوکړو «دا ټولې» ښکاره ښکاره معجزې وې په دغه معجزو باندې دَايمان راوړلونه ئې ډډه اوکړه اوداخووهم مجرمان خلق، اوکله چې به په دوی باندې مصيبت نازليدلو نووئيل به ئې اې موسی علیه السلام ته زمونږ دَپاره دَ خپل رب نه دَهغه عهد په ذريعه دکوم چې هغه تاسره عهدکړې دې چې که مونږايمان راوړو نو مونږ نه مصيبت اخوا کړی دعا اوکړئې لئن کښې لام دَ قسم دَپاره دې که چرې ته زمونږ نه دامصيبت اخوا کړې نو مونږ به په تاباندې ضرور ايمان راوړو او خامخابه بنی اسرائيل تاسره اوليږو، اوکله چې به مونږ دَ موسی علیه السلام په دعاسره دَيومحدود وخت پورې په کوم کښې چې به هغوی ته دغه عذاب رسيدونکې وو دَ رسيدونه پس اخوا کولونو زربه ئې خپل عهد ماتولو او په خپل کفربه ولاړوو بيا مونږ دَهغوی نه انتقام واخستونومونږ هغوی په دريائې شور کښې غرق کړل په دې وجه چې هغوی به زمونږ آياتونه دروغ ګڼړل اودَهغې نه به ئې غفلت کولو يعنی په هغې کښې به ئې غوراوفکرنه کولو اودَهغوی په ځائې مونږ هغه خلق کوم چې

کمزوري کړې شوي وو يعنی غلامان جوړکړې شوي وو هغه بنی اسرائیل وو دَهغه زمکې دَ مشرق نه ترمغرب پورې وارثان جوړکړل کومه چې مونږ دَ اوبواو ونوپه ذریعه دَ برکتونونه ډکه کړې وه (الَّتِیْ بٰرَکْنَا فِیْهَا) دَ ارض صفت دې اوهغه دَ شام ملك دې، دغه شان دَ بنی اسرائیلوپه حق کښې ستادَ رب وعده دَ خیر دَهغوی دَ دښمن په تکلیف رسولوباندې دَ صبر په وجه پوره شوه. اوهغه وعده دَ الله تعالی قول وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَی الَّذِیْنَ اسْتُضْعِفُوا الخ دې، فرعون اودَهغه قوم چې اوچت اولوړ عمارتونه جوړکړی وو هغه مونږ بربادکړل، (یعرشون) دَ راء په کسرې او ضمې سره اوچت عمارتونه جوړول، اومونږبنی اسرائیل دَ دریاب نه پورې ویستل نودَ هغوی په یوداسې قوم باندې تیریدل اوشو چې خپلو یوڅو بتانوسره انختې وو (یعکفون) دکاف په ضمې اوکسرې سره، یعنی دَهغې په عبادت باندې کلك ولاړوو وئی وئیل اې موسی علیه السلام زمونږ دَپاره هم یوداسې معبود (یعنی) بت جوړکړه دَ کوم چې مونږبندګی اوکړولکه څنګه چې دَدې خلقو دی، موسی علیه السلام اوفرمائیل تاسو خلق دلوې جهالت خبرې کوئی څکه چې تاسو په خپل ځان باندې دَ نعمتونو په صله کښې داسې خبرې کوئی، داخلق چې په کوم کارکښې اخته دی هغه به یقینًا تباه کړې شی اوڅه چې کوی هغه سراسر باطل دی، موسی علیه السلام اووئیل(آیا) ولې زه ستاسودَپاره دَ الله تعالی نه بغیرېل څوک معبود اولټوم، دَ (أبغیکم) اصل أبغی لکم وو حالانکه هغه هم الله تعالی دې چا چې تاسو ته دَخپلې زمانې په قومونو باندې فضیلت درکړې دې کوم (فضیلت) چې په خپل قول وَاِذْ اَنْجَیْنٰکُمْ کښې ذکر کړې دې او(الله تعالی فرمائی)هغه وخت یادکړئی کوم وخت چې مونږ تاسو ته دفرعونیانونه خلاصې درکړو او په یوقراءت کښې أنجٰکم دې چې تاسو ئی په تکلیف کښې اخته کړی وئی او تاسوته ئی دَ خراب عذاب (خوند) درڅکلو اوهغه دا وو چې ستاسو ځامن به ئی قتلول او ستاسو ښځې به ئی ژوندئی پریخودلې او په دې نجات یا عذاب کښې ستاسو دَ رب دَ طرف نه امتحان انعام عظیم دې یا ابتلاء ده دې آیا تاسو نصیحت نه حاصلوئی چې دَ دغه خبرونه منع شئ کومې چې تاسواوکړی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: سِنِیْن، دَ سَنَةٌ جمع ده، کال، قحط، اوچ کالی.

قوله: نَسْتَحِقُّهَا مونږ دَدې مستحق یو په دې کښې اشاره ده چې په لَنَا هٰذِهٖ کښې لام دَاستحقاق دې.

قوله: مَهْمَا ددې اصل ماما مکرر وو ړومبې ما شرطیه او دویمه دَتاکیددَپاره، دَثقل ختمولودَپاره دَړومبی الف په هاء سره بدل کړې شو مَهْمَا شو.

قوله: یَتَشَاءَمُوْنَ، دیطیروا تفسیرپه یتشاءمون سره کولوکښې یئ اشاره اوکړه چې یتطیّر طیران نه ماخوذ نه دې بلکه دتَطیُّرٌ نه ماخوذ دې، دَدې دوه معنې راځی نصیب که

دَخیروی اوکه دَشر، یعنی خوش نصیبی اوبدنصیبی دواړو معنوکښې استعمالیږی، دویمه معنی یئ دَ تشاؤم ده دَدې معنی دَ نحوست ده مفسرعلام ﷫تفسیر په تشاؤم سره کولو کښې دَ معنی تعین اوکړو.

قوله: هُمْ بَالِغُوْهُ الغرای إلی نهایة من الزمان.

قوله: إذاهم دا دَ لَمَّا جواب دې.

قوله: عَبَرْنَا، دادې سوال جواب دې چې په جَاوَزْ صله باء نه راځی ځکه چې جاوز متعدی بنفسه دې حالانکه دلته باء صله راغلې ده. جواب دادې چې جَاوَزْ دَعَبَرَ معنی لره متضمن دې لهذا دَدې صله باء راوړل صحیح شو.

قوله: هو: هُو مقدرمنلوسره یئ اشاره اوکړه چې يقتّلون جمله مستانفه ده په ماقبل باندې دَدې عطف صحيح نه دې.

[ایاتونه:۱٤۲ - ۱٤۷]

{وَوَاعَدْنَا} بِأَلِفٍ وَدُونِهَا {مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً} نُكَلِّمُهُ عِنْد انْتِهَائِهَا بِأَنْ يَصُومهَا وَهِيَ ذُو الْقَعْدَة فَصَامَهَا فَلَمَّا تَمَّتْ أَنْكَرَ خُلُوف فَمه فَاسْتَاكَ فَأَمَرَهُ اللّٰه بِعَشَرَةٍ أُخْرَى لِيُكَلِّمهُ بِخُلُوفِ فَمه كَمَا قَالَ تَعَالَى {وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ} مِنْ ذِي الْحِجَّة {فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ} وَقْت وَعْده بِكَلَامِهِ إيَّاهُ {أَرْبَعِينَ} حَال {لَيْلَةً} تَمْيِيز {وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ} عِنْد ذَهَابه إلَى الْجَبَل لِلْمُنَاجَاةِ {اخْلُفْنِي} كُنْ خَلِيفَتِي {فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ} أَمْرهمْ {وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ} بِمُوَافَقَتِهِمْ عَلَى الْمَعَاصِي {وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا} أَيْ لِلْوَقْتِ الَّذِي وَعَدْنَاهُ بِالْكَلَامِ فِيهِ {وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ} بِلَا وَاسِطَة كَلَامًا سَمِعَهُ مِنْ كُلّ جِهَة {قَالَ رَبِّ أَرِنِي} نَفْسك {أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي} أَيْ لَا تَقْدِر عَلَى رُؤْيَتِي وَالتَّعْبِير بِهِ دُون لَنْ أُرَى يُفِيد إمْكَان رُؤْيَته تَعَالَى {وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ} الَّذِي هُوَ أَقْوَى مِنْك {فَإِنِ اسْتَقَرَّ} ثَبَتَ {مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي} أَيْ تَثْبُت لِرُؤْيَتِي وَإِلَّا فَلَا طَاقَة لَك {فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ} أَيْ ظَهَرَ مِنْ نُوره قَدْر نِصْف أُنْمُلَة الْخِنْصَر كَمَا فِي حَدِيث صَحَّحَهُ الْحَاكِم {لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا} بِالْقَصْرِ وَالْمَدّ أَيْ مَدْكُوكًا مُسْتَوِيًا بِالْأَرْضِ {وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا} مَغْشِيًّا عَلَيْهِ لِهَوْلِ مَا رَأَى {فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ} تَنْزِيهًا لَك {تُبْتُ إِلَيْكَ} مِنْ سُؤَال مَا لَمْ أُؤْمَر بِهِ {وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ} فِي زَمَانِي {قَالَ} تَعَالَى لَهُ {يَا مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ} اخْتَرْتُك {عَلَى النَّاسِ} أَهْل زَمَانك {بِرِسَالَاتِي} بِالْجَمْعِ وَالْإِفْرَاد {وَبِكَلَامِي} أَيْ تَكْلِيمِي إيَّاكَ {فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ} مِنَ الْفَضْل {وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ} لِأَنْعُمِي {وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ} أَيْ أَلْوَاح التَّوْرَاة وَكَانَتْ مِنْ سِدْر الْجَنَّة أَوْ زَبَرْجَد أَوْ زُمُرُّد سَبْعَة أَوْ عَشَرَة {مِنْ كُلِّ شَيْءٍ} يَحْتَاج إلَيْهِ فِي الدِّين {مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا} تَبْيِينًا {لِكُلِّ شَيْءٍ} بَدَل مِنَ الْجَارّ وَالْمَجْرُور قَبْله {فَخُذْهَا} قَبْله قُلْنَا مُقَدَّرًا {بِقُوَّةٍ} بِجِدٍّ وَاجْتِهَاد {وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ} فِرْعَوْن وَأَتْبَاعه وَهِيَ مِصْر لِتَعْتَبِرُوا بِهِمْ {سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ} دَلَائِل قُدْرَتِي مِنَ الْمَصْنُوعَات

وَغَيْرِهَا {الَّذِيْنَ يَتَكَبَّرُوْنَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ} بِأَنْ أَخْذُلَهُمْ فَلَا يَتَكَبَّرُوْنَ فِيهَا {وَإِنْ يَّرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ} طَرِيْقَ {الرُّشْدِ} الْهُدَى الَّذِي جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللهِ {لَا يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا} يَسْلُكُوْهُ {وَإِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الْغَيِّ} الضَّلَالِ {يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ذٰلِكَ} الصَّرْفُ {بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِآيَاتِنَا وَكَانُوْا عَنْهَا غَافِلِيْنَ} تَقَدَّمَ مِثْلُهُ {وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ} الْبَعْثِ وَغَيْرِهِ {حَبِطَتْ} بَطَلَتْ {أَعْمَالُهُمْ} مَا عَمِلُوْهُ فِي الدُّنْيَا مِنْ خَيْرٍ كَصِلَةِ رَحِمٍ وَصَدَقَةٍ فَلَا ثَوَابَ لَهُمْ لِعَدَمِ شَرْطِهِ {هَلْ} مَا {يُجْزَوْنَ إِلَّا} جَزَاءَ {مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ} مِنَ التَّكْذِيْبِ وَالْمَعَاصِي

ترجمه: اومونږ موسی علیه السلام سره دَ دیرشو شپو وعده اوکړه چې دَدې مودې پوره کیدونه پس به هغه ده سره کلام کوی (وَاعَدْنَا) په الف سره او بغیرد الف نه (وعدنا) په دې توګه چې موسیٰ علیه السلام په دغه موده کښې روژه اوساتی اودا د ذوالقعده میاشت وه، حضرت موسیٰ علیه السلام دَدغه مودې روژې اوساتلې کله چې (دیرش ورځې) پوره شوې، نوحضرت موسیٰ علیه السلام ته دَخپلې خلې دَ بوئی کرکه محسوس شوه نوهغه مسواك اوكړو نوالله تعالیٰ دَنورو لسو ورځوحکم اوکړو چې موسیٰ علیه السلام دَ خلې د بوئی سره دالله سره کلام اوکړی لکه چې الله تعالیٰ اوفرمائیل اومونږ دَ دغه دیرشو ورځوموده دَ ذی الحجه نورو لسو ورځوسره پوره کړه نو دَالله تعالیٰ سره دَ کلام کولودَهغه دَ رب دَ وعدې څلویښتوشپو موده پوره شوه، اربعین (دمیقات) نه حال دې لَیْلَة تمیز دې په غربانډې د مناجات له تللوپه وخت کښې حضرت موسیٰ علیه السلام خپل رور هارون علیه السلام ته اوفرمائیل زما په قوم کښې زمادَ جانشینۍ فرائض پوره کوه او دَهغوی دَمعاملاتو اصلاح کوه او په معاصی کښې موافقت کولوسره دَ مفسدانو اتباع مه کوه اوکله چې موسیٰ علیه السلام زمونږ په مقرروخت یعنی په هغه وخت کوم چې مونږ د هغه سره دکلام کولودَپاره مقررکړې وو راغلواودَهغه رب هغه سره بلاواسطه کلام اوکړو داسې کلام چې دَهرطرف نه به اوریدلې شو نو(موسیٰ علیه السلام) عرض اوکړو اې زما پروردګار ته ماته خپل دیدار اوکړه دې دَپاره چې تااووینم، ارشاد اوشو چې ته ما هیڅ کله نه شې لیدلې یعنی ته زما دَ لیدلو طاقت نه لرې دَ (لَنْ ترانی) تعبیردَ الله تعالیٰ دَ امکان رؤیت فائده ورکوی نه چې لَنْ أُرىٰ لیکن ته دغه غرته ګوره چې تانه ډیر قوی دې که هغه په خپل ځائی باندې پاتې شو نو ته به ما اولیدلې شې یعنی ته به زمادَ دیدار دَپاره ثابت پاتې شې ګنې په تاکښې دَدې طاقت نشته، کله چې دَهغه رب په غربانډې تجلی اوفرمائیله یعنی دهغه نور دَ کچې ګوتې دَ نیم بند هومره ظاهرشو لکه چې په حدیث کښې دی (او) حاکم دا (حدیث) صحیح ګرځولې دې نو هغه غرېې ذره ذره کړو (دَکًا) په قصر اومد سره دې یعنی چوری چوری یې کړو زمکې سره یې یوشان کړو او موسیٰ علیه السلام چې څه اولیدل دَهغې دَ خطرناکۍ د وجې بې هوشه پرېوتلو بیاچې کله موسیٰ علیه السلام په هوش کښې راغلو نو عرض ئې اوکړوستادَ پاره (دَهرنقص) نه پاکوالې

دي زه دهرداسي سوال کولونه دکوم چي ماته حکم نه دي راکړي شوي تاته توبه کوم او زه دخپلي زماني د اول ايمان والونه يم الله تعالى موسى عليه السلام ته ارشاد اوفرمائيلو اي موسى ماته ستاپه زمانه کښي په ټولوخلقوکښي دخپل رسالت او کلام کولودپاره منتخب کړي ئي (رسالاتي) د جمع اوافرادسره دي يعني زما تاسره کلام کولودپاره، نوکوم څه چي ماتاته دخپل فضل نه درکړي دي هغه واخله اوزمادنعمتونو شکراداکړه اومونږ موسى عليه السلام دپاره د تورات په يو څو تختوکښي چي د جنت د بيري د ونې يا زبرجد يا زمرد اووه يالس وي هرقسم نصيحت دکوم چي په دين کښي ضرورت وي اودهرڅيزتفصيل اوليکلو (موعظة او تفصيلاً) دخپل ماقبل جارمجرور د (محل) نه بدل دي (مونږ اووئيل) دا په پوره طاقت او کوشش سره اونيسه (بخذها) نه وړاندي قلنا مقدر دي اوخپل قوم ته حکم اوکړه چي ددي ښه (يعني د عزيمت) احکام کلک اونيسئ زه به ډير زر دحد نه تجاوزکونکو (يعني) دفرعون اود هغه داتباع کونکوکور دراوښايم اوهغه مصردي دي دپاره چي تاسو دهغي نه عبرت حاصل کړئي په خپلو اياتونو مصنوعات وغيره د خپل قدرت دلائلو داسي خلق لري ساتم چي په زمکه کښي ناحق کبرکوي په داسي توګه چي زه به هغوى ذليل کړم بيابه هغوى په دغه دلائلوکښي غور اوفکر اونه کړي شي اوکه چري هغوى ټولي نخښي اووينى بيابه هم په دي باندي ايمان رانوړى اوکه چري هغوى د هدايت طريقه اوګورى چي دالله تعالى د طرف نه راغلي ده نوهغوى دا نه خپلوى يعني په دي به تګ اونه کړى اوکه د ګمراهئ لار اوګورى نوهغه خپله کړى اودا لري کول ددي وجي نه دى چي هغوى زمونږ آياتونه دروغ اوګڼړل اوهغوى ددي نه غافل وو هم ددي په شان آيت وړاندي تيرشوي دي اوهغه خلق چاچي زمونږ آياتونه او دآخرت ملاقات يعنى بعث وغيره دروغ اوګڼړلو نودهغوى په دنياکښي کړي شوي اعمال د نيکئ مثلاً صله رحمى اوصدقه بي ځايه لاړل هغوى ته به هيڅ اجرنه ملاويږى ددي د شرط مفقودکيدودوجي نه هغوى ته به هم هغه څه سزا ورکولي شى کوم څه چي هغوى کول تکذيب او معاصى وغيره.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: بِالِفٍ ودُوْنِهَا، کله چي په الف سره وى نوباب مفاعله به وى وَوٰعَدنَا کښي واؤ استينافيه دي کلام مستانف دي سورت بقره کښي چي کوم وَاِذْ وٰعَدنَا موسىٰ اربعين ليلة فرمائيلي شوي وو دادهغي تفصيل دي واعدناموسىٰ فعل بافاعل اومفعول به دي او ثلثين مفعول به ثانى دي دثلثين مضاف محذوف دي تقديرداد ي تمام ثلثين ليلةً، ليلة تميز دي د اَتْمَمْنٰهَا عطف په واعدنا باندي دي.

قوله: وَقْتُ وَعْدِهٖ، دميقات تفسيرپه وخت سره کولوکښي ئئ اشاره اوکړه چي د ميقات نه

حال دی.

قوله: وقال موسى لاخيه هارون واؤ ترتيب اوتعقيب دپاره نه دي ځکه چې مذکوره مقوله جبل دتللونه وړاندې ده.

قوله: بكلامه إياهٔ دادیو سوال مقدر جواب دی.

سوال: سوال دادې چې ميقات ربه نه معلوميږي چې درب وخت حالانکه د رب څه وخت نشته دی.

جواب: دجواب حاصل دادې چې مضاف محذوف دی تقديرى عبارت دادې وقت كلامه اياه.

قوله: حال تقديرعبارت به داشي فتم بالغا هذا العدد لهذا دحمل دعدم صحت اعتراض ختم شو.

قوله: من كل جهة ددي اضافې مقصد کلام قديم اوکلاحادث کښې فرق بيانول دی چې د کلام حادث دپاره جهت وی او دکلام قديم دپاره نه وی ځکه چې د قديم څه متعين جهت نه وی هغه همه جهت وی.

قوله: نفسك، په دې کښې اشاره ده چې د أرنى مفعول ثانى محذوف دی لهذا د فعل قلب په یو مفعول باندې اقتصار لازميږی.

قوله: والتعبير به دون لن أري يفيد إمكان رؤيته تعالى، ددې عبارت داضافې مقصد داخودل دی چې لن ترانى، او لن أرى کښې څه فرق دی؟ فرق دادې چې لن ترانى د الله تعالى د رؤيت په امکان باندې دلالت کوی ځکه چې دلن ترانى نه معلوميږی چې دعدم رؤيت علت په رائی کښې دې نه چې په مرئی کښې اوهغه علت عدم قوت اوعدم صلاحيت دې اوکه د لن ترانى په ځائې لن أرى وی نو مطلب به داوی چې دعدم رويت علت په مرئی کښې دې د رائی عدم صلاحيت په صلاحيت او عدم قوت په قوت سره بدلولې شو ځکه چې رائی ممکن اوحادث دې اوممکن اوحادث تصرف قبلوی، په خلاف د مرئی چې هغه د قديم کيدو د وجې نه تصرف نه قبلوی.

قوله: مدكوكا په دې کښې اشاره ده چې دكا مصدر د مركوكا په معنى کښې دې لهذا د دكا حمل په جبل باندې صحيح دی.

قوله: تكليمى إياك، ددې مقصدتخصيص بيانول دی ځکه چې مطلق کلام حضرت موسى عليه السلام سره خاص نه دی.

قوله: بدل من الجار والمجرور قبله،يعنى موعظة د تفصيلاً من كل شئ دمحل نه بدل دی ځکه چې من كل شئ د كتبنا مفعول دی د کوم د وجې نه چې محلاً منصوب دی.

قوله: بأحسنها، یعنی په عزیمت باندې عمل لازم اونیسئ نه چې په رخصت، مطلب دادې چې په تورات کښې عزیمت، رخصت، مباح، فرض، واجب ټول دي مګر تاسو په رخصت باندې دعمل کولو په ځائې په عزیمت باندې عمل اوکړئ، مثلاً صبر، تحمل، معافي کول وغیره.

قوله: ذلك، مبتداء او بأنهم ددې خبر دې.

[اياتوله:۱۴۸ - ۱۵۱]

{وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ} أَيْ بَعْدَ ذَهَابِهِ إِلَى الْمُنَاجَاةِ {مِنْ حُلِيِّهِمْ} الَّذِي اسْتَعَارُوهُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ بِعِلَّةِ عُرْسٍ فَبَقِيَ عِنْدَهُمْ {عِجْلًا} صَاغَهُ لَهُمْ مِنْهُ السَّامِرِيُّ {جَسَدًا} بَدَلٌ لَحْمًا وَدَمًا {لَهُ خُوَارٌ} أَيْ صَوْتٌ يُسْمَعُ انْقَلَبَ كَذَلِكَ بِوَضْعِ التُّرَابِ الَّذِي أَخَذَهُ مِنْ حَافِرِ فَرَسِ جِبْرِيلَ فِي فَمِهِ فَإِنَّ أَثَرَهُ الْحَيَاةُ فِيمَا يُوضَعُ فِيهِ وَمَفْعُولُ اتَّخَذَ الثَّانِي مَحْذُوفٌ أَيْ إِلَهًا {أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا} فَكَيْفَ يُتَّخَذُ إِلَهًا {اتَّخَذُوهُ} إِلَهًا {وَكَانُوا ظَالِمِينَ} بِاتِّخَاذِهِ {وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ} أَيْ نَدِمُوا عَلَى عِبَادَتِهِ {وَرَأَوْا} عَلِمُوا {أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا} بِهَا وَذَلِكَ بَعْدَ رُجُوعِ مُوسَى {قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا} بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ فِيهِمَا {لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ} {وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ} مِنْ جِهَتِهِمْ {أَسِفًا} شَدِيدَ الْحُزْنِ {قَالَ بِئْسَمَا} أَيْ بِئْسَ خِلَافَةً {خَلَفْتُمُونِي} هَا {مِنْ بَعْدِي} خِلَافَتُكُمْ هَذِهِ حَيْثُ أَشْرَكْتُمْ {أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ} أَلْوَاحَ التَّوْرَاةِ غَضَبًا لِرَبِّهِ فَتَكَسَّرَتْ {وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ} أَيْ بِشَعْرِهِ بِيَمِينِهِ وَلِحْيَتِهِ بِشِمَالِهِ {يَجُرُّهُ إِلَيْهِ} غَضَبًا {قَالَ} يَا {ابْنَ أُمَّ} بِكَسْرِ الْمِيمِ وَفَتْحِهَا أَرَادَ أُمِّي وَذِكْرُهَا أَعْطَفُ لِقَلْبِهِ {إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا} قَارَبُوا {يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ} تُفْرِحْ {بِيَ الْأَعْدَاءَ} بِإِهَانَتِكَ إِيَّايَ {وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} بِعِبَادَةِ الْعِجْلِ فِي الْمُؤَاخَذَةِ {قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي} مَا صَنَعْتُ بِأَخِي {وَلِأَخِي} أَشْرِكْهُ فِي الدُّعَاءِ إِرْضَاءً لَهُ وَدَفْعًا لِلشَّمَاتَةِ بِهِ {وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ}

ترجمه: اودموسی علیه السلام قوم (بني اسرائیل) دموسی علیه السلام دمناجات دپاره د تللو نه پس دهغه د سرو زروکالو کوم چې هغوئ دفرعون د قوم (قبطیانو) نه د واده په بهانه قرض اخستې وو بیاهغه هم ددوئ سره پاتې شوی وو د غوښې او دڅرمن (ویني) سخۍ یوه وانچې (معبود) سامري دهغوی دپاره دهغه کالونه جوړکړو، جَسَدًا، د عجلاً نه بدل دې په معنی کښې د غوښې اووینې دې دهغه د غوائی په شان آواز ووکوم چې به اوریدې.شو دا شان قلب ماهیت د هغه وانچې په خله کښې دهغه خاورې اچولو وجې نه راغلې ووکومه چې سامري دحضرت جبرائیل علیه السلام د آس د قدم دلاندې نه اخستې وه د دغه خاورې اثر ژوندون به په هرهغه شي باندې ښکاره کیدلو په کوم کښې چې به هغه اچولې شوه، د اتخذمفعول محذوف دې او هغه إلٰهًا دې، آیاهغوی ته نه ښکاری چې هغه نه دوی سره خبرې

کوی؟ نه په څه معامله کښې دَهغوی رهنمائی کوی داځنګه معبود جوړولې شی خوبیاهم هغوی دامعبود جوړکړو، دې لره معبود جوړولو سره ئې دیردَبې انصافئ کاراوکړو اوکوم وخت چې هغوی دَ سخې په بندګئې باندې خپیمانه شو اودَهغوی په پوهه کښې راغله چې هغوی په حقیقت کښې دَدې وجې نه ګمراه شوی دی اودا دَموسیٰ ﷺ دَ واپس راتلونه پس اوشو، نوونئی وئیل که زمونږرب په مونږباندې رحم اونه کړو اومونږئې معاف نه کړو نومونږبه یقیناً دَ تاوانیانونه شو.

او (بل طرف ته) چې کله موسیٰ ﷺ په هغوئ باندې غصه شو او د سخت غم نه ډک خپل قوم طرف ته واپس شو نوهغوی ته ئې اوفرمائیل تاسو خلقوزمانه پس دیره خرابه جانشینی اوکړه ستاسو داجانشینئ چې تاسو په شرك کښې اخته شوئ ولې تاسو نه دومره صبراونه شوچې دخپل رب دَحکم انتظارموکړې وې؟ او په تادئې سره ئې تختئې یوطرف ته کیخودې (یعنی) دَالله تعالیٰ دَپاره په غصه کښې یئ دَ تورات تختئې (یوطرف ته کیخودې) چې ماتې شوې اودَ خپل رورد سر وېښته په ښی لاس سره اودَهغه ږیره یئ په ګس لاس اونیوله او په غصه کښې ئې خپل طرف ته راښکلو (هارون ﷺ) اووئیل اې زما روره دې خلقو زه کمزورې اولیدلم (یعنی زه ئې دباؤکړم) اونیزدې وه چې زه ئې قتل کړې وې، نوته دَخپل طرف نه زما توهین کولوسره دښمنانوته په ماباندې دَخنداکولوموقع مه ورکوه، اومادَ سخې عبادت کولودَ وجې نه په مواخذه کښې په ظالمانوخلقو کښې مه شمیره، (موسیٰ ﷺ) اووئیل اې زما ربه کوم څه چې ما خپل رور سره اوکړل دامعاف کړه اوزما رور هم معاف کړه، په دعاکښې یئ خپل رور خوشحاله کولواو دَ دښمن خوشحالی لرې کولودَپاره شریك کړو، او مونږ دواړه په خپل رحمت کښې داخل کړه اوته دَ ټولو رحم کونکونه زیات رحم کونکې ئې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: حُلِيِّهِمْ، حُلِیٌّ، دَحَلْیٌ جمع ده لکه ثُدِیٌّ دَ ثَدْیٌ جمع ده، حُلِیٌّ په اصل کښې حُلُوْیٌ وو، واؤ او یاء په یوځائې جمع شو ساکن واؤ ئې یاء کړو اودَیاء په یاء کښې ادغام اوکړې شو، اودَ یاء د رعایت د وجې دَ لام ضمې په کسرې سره بدله کړې شو، حُلِیٌّ شو.

قوله: صَاغَهُ لهم السامريُّ، سامریُ دَصاغ فاعل دې او هُ ضمیرد عجلاً طرف ته راجع دې دَلهم ضمیردَ قوم طرف ته راجع دې اودَ منه ضمیر دَ سرو زرو کالوطرف ته راجع دې، مطلب دادې چې سامری دَ سرو زرو دَکالونه دَ بنی اسرائیلو دَپاره یوسخې جوړ کړو.

تنبیه: دَجلالین په نسخوکښې صَاغَهُ په ځائې صَاغَهُمْ دې کومه چې دَقلم غلطی معلومیږی.

قوله: جسدًا، بَدَلٌ: **سوال:** عجلاً دَ جسدًا بدل راوړلو څه ضرورت پیښ شو؟

جواب: په دې بدل سره ئې شبه لرې کړه چې کیدې شی چې عجل نقش علی الحائط په توګه سره جوړ کړې وی اوکله چې دَدې بدل جسدًا راغلونومعلومه شوه چې دَ انچې ئې جوړه

کړي وه په ديوال باندې نقش نه.

قوله: لحمًا ودمًا په دې کښې اشاره ده چې دا سخې دَ حقيقي سخې په شان دَ غوښې څرمن او وينې وغيره نه مرکب وو (خودا تفسير مرجوح دې)

قوله: وَمَفْعُوْلُ اِتَّخَذَ الثَّانِي مَحْذُوْفٌ اي اِلٰهًا په دې کښې اشاره ده چې اتخذ په معنى صَيَّرَ نه دې چې په يو مفعول باندې اقتصار جائزوى ځکه چې مطلق صنم هغه دَ معبود جوړولو بغير دَ مذکوره سزا مستحق کيدې نه شو، لهذا دَ اخذ مفعول ثانى کوم چې الٰهًا دې محذوف دې.

قوله: اي نَدِمُوْا، وَلَمَّا سُقِطَ فِيْ اَيْدِيْهِمْ، په محاوره کښې دَدې معنى دَ خپيمانه کيدو ده، سُقِطَ فِيْ اَيْدِيْهِمْ، اى ندموا، (جوهرى) تَقُوْلُ، العرب لكل نادم على أمر، قد سُقِطَ فِيْ يَدَيْهِ (معالم)

قوله: بِئْسَ خلافة دا بِئْسَمَا کښې دَمَا نکره تميزدې.

قوله: خَلَفْتُمُوْنِيْ هَا: **سوال:** ها مقدر منلو څه ضرورت دې؟

جواب: داددې شبهې جواب دې چې مَا موصوله ياموصوفه ده او خلفتمونى دَدې صله ياصفت دې حالانکه صله اوصفت چې کله جمله وى نودَ عائد موجود کيدل ضروري وى، هَا، مقدر منلوسره يې اشاره اوکړه چې عائد محذوف دې.

قوله: خِلَافَتُكُمْ هٰذِهٖ دا مخصوص بالذم محذوف دې.

قوله: غَضَبًا لِرَبِّهٖ: داد ممنوع غضب نه اعتذار دې. يعنى مطلقًا غضب ممنوع دې مګر دَ الله تعالى دَپاره عداوت محبوب دې. وئيلې شى الحب فى الله والبغض فى الله هم دَ الله تعالى دَپاره محبت اوهم دَ الله تعالى دَپاره عداوت.

قوله: ذِكْرُهَا أَعْطَفُ لِقَلْبِهٖ، داددې سوال جواب دې چې د ابن أُمَّ نه معلوميږى، چې حضرت هارون عليه السلام دَ حضرت موسى عليه السلام خپل رور نه دې حالانکه دواړه خپل رونړه دى، دَدې جواب دادې چې دَ مور خوئى وئيل زړه ډيرنرمونکې دې په نسبت دَدې په عکس يعنى په ابن ام کښې ډير شفقت او نيزديکت معلوميږى په نسبت دَ ابن ابى.

[ايات قوله: ۱۵۲ - ۱۵۷]

قال تعالى {إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ} الَها {سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ} عَذَاب {مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} فَعُذِّبُوا بِالْأَمْرِ بِقَتْلِ أَنْفُسِهِمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ {وَكَذَٰلِكَ} كَمَا جَزَيْنَاهُمْ {نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ} عَلَى اللّٰهِ بِالْإِشْرَاكِ وَغَيْرِه {وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا} رَجَعُوا عَنْهَا {مِن بَعْدِهَا وَآمَنُوا} بِاللّٰهِ {إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا} أَيِ التَّوْبَة {لَغَفُورٌ} لَهُمْ {رَّحِيمٌ} بِهِمْ {وَلَمَّا سَكَتَ} سَكَنَ {عَن مُّوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ} الَّتِي أَلْقَاهَا {وَفِي نُسْخَتِهَا} أَيْ مَا نُسِخَ فِيهَا أَيْ كُتِبَ {هُدًى} مِنَ الضَّلَالَة {وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ} يَخَافُونَ وَأَدْخَلَ اللَّامَ عَلَى الْمَفْعُول لِتَقَدُّمِهِ {وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ} أَيْ

من قومه {سَبْعِينَ رَجُلًا} مِمَّنْ لَمْ يَعْبُدُوا العِجل بِأمْرِهِ تَعَالَى {لِمِيقَاتِنَا} أيْ لِلْوَقْتِ الَّذِي وَعَدْنَاهُ بِإِتْيَانِهِمْ فِيهِ لِيَعْتَذِرُوا مِنْ عِبَادَة أصْحَابِهِمْ العِجل فَخَرَجَ بِهِمْ {فلما أخذتهم الرجفة} الزلزلة الشديدة قال بن عبّاس بِأنَّهُمْ لَمْ يُزَايِلُوا قَوْمهمْ حِين عَبَدُوا العِجل قَالَ وَهُمْ غَيْر الَّذِينَ سَألُوا الرُّؤْيَة وَأخَذَتْهُمْ الصَّاعِقَة {قَالَ} مُوسَى {رَبِّ لَوْ شِئْتَ أهلكتهم من قبل} اي قبل خروجي بهم ليعاين بنو إسرائيل ذلك ولا يتهموني {وإياي أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا} استِفهام استِعطاف أيْ لا تُعَذِّبنا بِذَنبِ غَيْرنَا {إِنْ} مَا {هِيَ} أيْ الفِتنَة الَّتِي وَقَعَ فِيهَا السُّفَهَاء {إِلَّا فِتْنَتُكَ} ابتِلاؤُك {تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ} إضلاله {وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ} هِدَايَته {أَنْتَ وَلِيُّنَا} متولي امورنا {فاغفر لنا وارحمنا وأنت خير الغافرين} {وَاكْتُبْ} أوْجِبْ {لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ} حَسَنَة {إِنَّا هُدْنَا} تُبْنَا {إِلَيْكَ قَالَ} تَعَالَى {عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ} تَعْذِيبه {وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ} عَمَّتْ {كُلَّ شَيْءٍ} فِي الدنيا {فسأكتبها} في الآخرة {للذين يتقون ويؤتون الزكاة والذين هم بآياتنا يؤمنون} {الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ} مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ} بِاسْمِهِ وَصِفَته {يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ} مِمَّا حَرُمَ فِي شَرْعهمْ {وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ} مِنْ الْمَيْتَة وَنَحْوهَا {وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ} ثِقَلهمْ {وَالْأَغْلَالَ} الشدائد {التي كانت عليهم} كقتل النفس من التوبة وقطع اثر النجاسة {فالذين آمنوا به} منهم {وعزروه} ووقروه {ونصروه واتبعوا النور الذي أنزل معه} اي القرآن {أولئك هم المفلحون}

ترجمه: بیشکه کوم خلقو چې سخي معبود جوړ کړو په هغوی باندې به دَ هغوی دَ رب دَ طرف نه غضب عذاب او ذلت هم په دنیاوی ژوندون کښې پریوځی، چنانچې خپل ځانونه په خپله قتل کولو حکم سره په عذاب کښې اخته کړې شو او دَ قیامته پورې په هغوی باندې ذلت مسلط کړې شو او څنګه چې مونږ هغوی ته سزا ورکړه هم دغه شان دَ شرك وغیره په ذریعه په الله تعالی باندې افتراء کونکو ته مونږ سزا ورکوو او کوم خلقو چې بدعملونه اوکړل بیا هغوی دَ د بدعملونو نه پس بدعملونه منع شو او په الله تعالی باندې یې ایمان راوړو بیشکه ستا رب دَ دغه توبې نه پس دَ هغوی معاف کونکې او په هغوی رحم کونکې دې او کله چې دَ موسی علیه السلام غصه یخه شوه نو هغه تختې راوچتې کړې کومې چې یې غورزولې وې دَ کومو په تحریر کښې یعنی چې په هغې کښې کوم لیکلې شوې وو دَ ګمراهئی نه هدایت وو دَ هغه خلقو دَپاره چې دَ خپل رب نه ویریږي او په مفعول (لربهم) باندې یې لام داخل کړو دې دَ مقدم کیدو دَ وجې نه او موسی علیه السلام دَ خپل قوم نه دَ الله تعالی په حکم دَ هغه خلقونه چې دَ سخی عبادت ئې نه وو کړې اویا کسان منتخب کړل دې دَپاره چې هغوی زمونږ مقرر کړې شوې په هغه وخت حاضر شی کوم وخت چې هغوی ته دَ راتلو دَپاره وئیلې شی دې دَپاره چې دَ خپلو ملګرو دَ سخی په عبادت باندې معذرت اوکړی، چنانچه هغه خلق دحضرت موسی علیه السلام سره روان شو او کله چې هغه خلق یو سختې زلزلې راګیر کړل، حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی دَ دې وجه

هم داوه چې دَهغوئ قوم دَ سخی عبادت کرې وو نودغه خلقود هغوی سره تعلق نه وو پریخودې (هغوی سره یوځائی اوسیدل) او (حضرت ابن عباس ﷺ) اوفرمائیل دادَهغه خلقو نه علاوه دی چاچې دَالله تعالی دَ لیدلومطالبه کړې وه اوهغوی دَ تندر کړز راګیرکړی وو نو موسی علیه السلام اووئیل اې زما پروردګار که چرې تاغوښتل نودوی اوزه دې دَاول نه یعنی دَ دوی زما سره دَ وتلونه وړاندې هلاک کولې شو دې دَپاره چې بنی اسرائیلو دَدوی دَهلاکت پخپله مشاهده کړې وه او په ماباندې بې تهمت نه لګولو آیا ته مونږپه هغه تصور باندې کوم چې زمونږ یوڅو یوهانوکړې دې مونږ ټول هلاک کوې؟ استفهام دَ رحمت دَ طلب پاره دې یعنی دَ نورو دَ قصوردَ وجې نه مونږ مه هلاکوه، داخوستادَ طرف نه ازمیښت وو په کوم چې تا ناپوهه مبتلا کړل، دَدې په ذریعه چې ته څوک ګمراه کول غواړې ګمراه ئې کړه اودَ چادَ پاره چې هدایت غواړې هدایت ورکړې زمونږ ولی (کارساز)خوهم ته ئې نومونږ معاف کړه او په مونږ باندې رحم اوکړه ته دَ ټولونه لوئی معافی کونکې ئې اوزمونږ دَپاره په دې دنیاکښې ښیګړه مقدرکړه او په آخرت کښې هم نیکی مقدر کړه مونږ ستاطرف ته رجوع اوکړه، الله تعالی ارشاد اوفرمائیلو چې زماعذاب به هر هغه کس ته رسی چاته چې زه عذاب ورکول غواړم اوزما رحمت په دنیاکښې په هریوڅیز راخور دې او دابه زه په آخرت کښې صرف دَهغه خلقو په حق کښې مقدرکړم څوک چې پرهیزګاری اختیاروی زکوٰة ورکوی او زمونږ په آیاتونوباندې ایمان راوړی. (دارحمت دَهغه خلقوحصه ده) څوک چې د رسول نبی امی محمد ﷺ تابعداری اختیاره کړی دَچاذکرچې هغوی سره په تورات اوانجیل کښې دَهغه دَنوم اوصفت سره لیکلې شوې دې اوچې هغوی ته به امر بالمعروف کوی اوهغوی دَ بدو نه منع کوی دَهغوی دَپاره پاک څیزونه حلالوی کوم چې دَهغوی په شریعت کښې حرام کړې شوی دی او په هغوی باندې خبیث څیزونه حراموی (مثلاً مردار وغیره اودَهغوی نه دَ هغوی بوجونه کوزوی (کوم چې په هغوی باندې بارشوی وو) اوبندشونه کولاووی په کوم کښې چې هغوی راګیرشوی وو لکه دَتوبې دَپاره خپل ځان قتلول اودَ نجاست اثر(یعنی مقام نجاست) پرې کول لهذا کوموخلقو چې دَهغوی نه په دې ایمان راوړی اودَ هغه حمایت اونصرت اوکړی اودَدې قرآن دنورتابعداری اوکړی کوم چې دهغه سره نازل کړې شوې دې هم هغه نجات موندونکی دی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: مَاأُسِيغَ فِيهَا، په دې کښې اشاره ده چې مصدر په دمعنی مفعول دې لکه خطبة په معنی مخطوب لهذا معنی صحیح ده.

قوله: کُتِبَ، دَدې لفظ اضافه دتعیین معنی دَپاره ده ځکه چې دَنسخ متعددمعانی راځی مثلاً اوچتول، وړانول، بدلول، نقل کول دلته دَ لیکلوپه معنی کښې دې.

قوله: وَأُدْخِلَ اللَّامُ عَلَى الْمَفْعُولِ، دادَ یوسوال مقدرجواب دې، سوال دادې چې رَهَبَ

متعدی بنفسه وی لهذا دَدې په مفعول باندې دَ لام داخلولو ضرورت نه وی حالانکه دلته دَدې په مفعول باندې کوم چې لرَبّهم دي لام داخل دې. دَ جواب حاصل دادې چې دَفعل مفعول چې کله په فعل باندې مقدم شی نو فعل په عمل کښې ضعيف کيږی هم دَدې وجې نه دَدې په مفعول باندې لام داخلولې شی. (ترويح الارواح)

قوله: مِنْ قَوْمِه، دادَ يو اعتراض جواب دې.

اعتراض: دادې چې إِخْتَارَ لازم دې نه چې متعدی بنفسه، او اختارَقَوْمَهُ کښې متعدی بنفسه استعمال شوې دې. من قومه وئيلو سره يئ دَدې جواب ورکړو چې دادَ حذف او ايصال دَقبيل نه دې. حرف جر حذف کولو سره فعل د قوم سره متصل کړې شو او دا طريقه چې په يو څو افعالو کښې اوريدلې شوې ده هم دَدې نه اختار، أمَرَ، زوّج، استغفر، صَدَقَ، عَادَ، انبا دی.

قوله: وإيَّايَ، دَدې عطف دَ أهلكتهم په هم ضمير باندې دې.

قوله: تُبنا، مفسر علام دَ هذا تفسير په تُبنا سره کولو کښې دا اوخودل چې هُدْنا دهادَ يَهُوْدُ نه مشتق دې دَ کوم معنی چې رجوع کول او توبه کول دی نه چې د هدى يهدى هداية نه په معنی دلالت کول، لارخودنه کول.

قوله: الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ په دې کښې درې ترکيبونه دی، ① الذين يتبعون مبتداء، يامرهم ددې خبر ② الذين يتبعون دمبتداء مقدر خبروی تقديری عبارت به داشی هم الذين يتبعون ③ الذين يتبعون د الذين يتقون نه بدل کل وی.

[اياتونه:۱۵۸-۱۶۲]

{قُلْ} خِطَاب لِلنَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {يٰأَيُّهَا النَّاس إِنِّي رَسُول اللّٰه إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْك السَّمَاوَات وَالْأَرْض لَا إِلٰه إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيت فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُوله النَّبِيّ الْأُمِّيّ الَّذِي يُؤْمِن بِاللّٰهِ وَكَلِمَاته} الْقُرْآن {وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ} تَرْشُدُونَ {وَمِنْ قَوْم مُوسَى أُمَّة} جَمَاعَة {يَهْدُونَ} النَّاس {بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ} فِي الْحُكْم {وَقَطَّعْنَاهُمْ} فَرَّقْنَا بَنِي إِسْرَائِيل {اثْنَتَيْ عَشْرَة} حَال {أَسْبَاطًا} بَدَل مِنْهُ أَيْ قَبَائِل {أُمَمًا} بَدَل مِمَّا قَبْله {وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذْ اسْتَسْقَاهُ قَوْمه} فِي التِّيه {أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاك الْحَجَر} فَضَرَبَهُ {فَانْبَجَسَتْ} انْفَجَرَتْ {مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَة عَيْنًا} بِعَدَدِ الْأَسْبَاط {قَدْ عَلِمَ كُلّ أُنَاس} سِبْط مِنْهُمْ {مَشْرَبهمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمْ الْغَمَام} فِي التِّيه مِنْ حَرّ الشَّمْس {وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ الْمَنّ وَالسَّلْوَى} هُمَا التَّرَنْجَبِين وَالطَّيْر السُّمَانَى بِتَخْفِيفِ الْمِيم وَالْقَصْر وقلنا لهم {كلوا من طيبات ما رزقناكم وما ظلمونا ولكن كانوا أنفسهم يظلمون} {و} اذْكُرْ {إِذْ قِيلَ لَهُمْ اُسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَة} بَيْت الْمَقْدِس {وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا} أَمْرنَا {حِطَّة وَادْخُلُوا الْبَاب} أَيْ بَاب الْقَرْيَة {سُجَّدًا} سُجُود انْحِنَاء {نَغْفِر} بِالنُّونِ وَالتَّاء مَبْنِيًّا لِلْمَفْعُولِ {لَكُمْ خَطِيئَاتكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ} بِالطَّاعَةِ ثَوَابًا {فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْر الَّذِي قِيلَ

لَهُمْ} فَقَالُوا حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ وَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ {فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا} عَذَابًا {مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ}

ترجمه: ته ورته اووايه دا نبي ﷺ ته خطاب دي اې خلقو زه تاسو ټولو طرف ته دَهغه الله تعالى رالیږلې شوې يم دَ چا بادشاهي چې په ټولو آسمانونو او زمکو کښې ده دَهغه نه بغیر بل څوک معبود نشته هم هغه مړه کول کوي نو په الله تعالى باندې ایمان راوړئ اودَهغه په رسول نبي امي باندې، څوک چې په الله تعالى باندې اودَهغه په کلماتو قرآن باندې ایمان لري اودَهغه تابعداري اوکړئ دې دَپاره چې تاسو په هدایت شئ. اودَ موسى ﷺ په قوم کښې یو جماعت داسې هم دې چې دَحق مطابق دَ خلقو لارخودنه کوي اوهم دَدې مطابق په فیصله کښې انصاف کوي اوموږ بنی اسرائیل په دولسو حصوکښې تقسیمولوسره دولس قبیلې جوړې کړې (اثنتی عشرة) حال دې او (أسباطا) دَ (اثنتی) نه بدل دې اسباط په معنی دَ قبائل دې. (أممًا) دَماقبل نه بدل دې (یعنی دبدل نه بدل دې) اوکله چې دَموسى ﷺ قوم په میدان تیه کښې دَ موسى ﷺ نه اوبه اوغوښتې نوموږ موسى ﷺ ته حکم ورکړو چې خپله همسا باندې کاڼې اووهه هغه په همسا کاڼې اووهلونوزر دَهغې نه دولس چینې دَ قوم دَ شمیر مطابق راووتلې. هرې قبیلې دَ خپلو اوبو ځکلو ځائې متعین کړوپه مقام تیه کښې د نمردَ ګرمئ نه د بچ کیدودَپاره موږ په هغوی باندې دَاوریځو سورې اوکړو اوموږ دَهغوی دَپاره من اوسلوىٰ رانازل کړل او هغه ترنجبين او مرزان وو اوموږ هغوی ته اووئیل پاک صفا څیزونه خورئ کوم چې موږ تاسوته درکړی دی لیکن هغوی زموږ هیڅ نقصان اونه کړو بلکه هم پخپله ئې دَخپل ځان نقصان کولو، اوهغه وخت یادکړه کوم وخت چې هغوی ته اوویلې شو چې دې کلی بیت المقدس ته لاړشی(او هلته)اوسیږئ اوهلته دَخپلې خوښې مطابق څه چې غواړئ خورئ اوځکئ اودا وینا کوئ چې زموږ توبه ده او دکلی په دروازه کښې په ټیټه ټیټه داخل شئ موږ به ستاسو غلطیانې معاف کړو. (نغفر) نون سره دې اودَمجهول په صورت کښې تاء سره دې اودَ ثواب دَپاره دَاطاعت په ذریعه نیکه رویه لرونکوته به موږ نور زیات ورکړو لیکن په هغوی کښې ظالمانو چاته چې داخبره خودلې شوې وه په بله خبره بدله کړه نو حَبَّةٌ فِي شعيرة وئیل ئې شروع کړه (اودَ سرینکته کولوسره داخلیدلو په ځائې) په کوناټو باندې رابښکونکې داخل شو نوموږ په هغوی باندې دَهغوی دَ ظلم په وجه آسماني عذاب راولیګلو.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: إليكم جميعًا، جميعًا دَ الیکم ضمیرنه حال دې.

قوله: لا إله إلا هو يحيي ويميت دا لَهُ ملك السموات والارض سره بدل دې.

قوله: أَسْبَاطًا بَدَلٌ، أَسْبَاطًا، اثنتی عشرة سره بدل دې نه چې تمیز لکه چې بعضو وئیلی دی څکه چې دَ لسو نه پورته تمیز مفرد راځی.

قوله: فضربهٗ، دې کښې اشاره ده چې کلام کښې اختصار دې مطلب دادې چې الله څنګه ئې په کاڼړې باندې همسا وهلوحکم ورکړو نو فوراً حضرت موسیٰ علیه السلام په همسا کاڼړې اووهلو.

قوله: سبطاً منهم، دَدې اضافه مقصد دا شبه لرې کول دی چې قد علم کل اناس نه معلومیږی چې دَ بنی اسرائیل دَ هریو کس دَپاره چینه راوتې وه اوهریوکس خپله چینه متعین کړې وه حالانکه دا صورت نه و، جواب دادې چې اناس نه دَ بنی اسرائیلو دولس قبیلې مرادی دی چې هرې قبیلې خپله چینه متعین کړه.

قوله: وقلنا لهم، که چرې داجمله محذوف اونه منلې شی نو بلاوجه التفات من التکلم الی الغیبت به لازم راځی حالانکه دَدې هیڅ ضرورت نشته دَدې التفات نه دَ بچ کیدلو دَپاره قلنا لهم محذوف منلې دې.

قوله: أمرنا، أمرنا اضافه دَ یوسوال مقدر جواب دې.

سوال: دادې چې دَقال مقوله جمله وی مګر دلته حطة مفرد دې دَدې څه تاویل کیدې شی؟

جواب: حِطّة مبتداء محذوف خبردې، مبتداء خبرسره ملاؤشوه جمله کیدوسره مقوله ده لهذا اوس هیڅ اعتراض نشته، مګردلته دَدې خبرې خیال ساتنې چې امرنا مقدر منلو په ځائې مسئلتنا مقدرکیدل پکاردی څکه چې امرنا مقدر منلو په صورت کښې تقدیری عبارت داسې دې امرنا ان نحط فی هذه القریة دَدې ترجمه به شی زمونږ کار په دغه قریه یعنی کلی کښې داخلیدل دی وراندې دَمغفرت ذکر دې حالانکه دَ کلی داخلیدل او مغفرت خپلوکښې څه جوړنه معلومیږی، بهتربه وه چې امرنا مقدرمنلوپه ځائې مسئلتنا مقدر منلې وې نو په دې صورت کښې به تقدیر عبارت مسئلتنا حِطّةً وې. الله تعالی بنی اسرائیلو ته حکم ورکړو چې تاسو دَ شام په ملك کښې دَمعافئی درخواست کولوسره په عاجزئی او سربښکته داخل شئی نومونږ به ستاسو خطاء معاف کړو مګر بنی اسرائیلو داهدایت اونه منلو اودَالله تعالی خودلې شوې خبرې ئې بدلې کړې حطة په ځائې حَبّة فی شعیرة اوکړواودَسربښکته کولوسره داخلیدوپه ځائې په کوناتوباندې رابښکونکې داخل شو.

قوله: بالتاء مبنیا للمفعول یعنی تغفر کښې یوقراءت تُغفر مجهول صیغې سره هم دې مګر په دې صورت کښې خطیئتکم نائب فاعل کیدودَ وجې نه مرفوع وی.

قوله: یزحفون (ف) په مزه مزه په کوناتو باندې ورخوئیدل.

قوله: أستاههم، أستاهٌ، دَ سهٌ جمع کوناتو ته وائی.

قوله: فبدل الذین ظلموا منهم دَ بدلون مطلب دې دَیوپه ځائې باندې بل کیخودل، دَ

بدلون د پاره د دوو کیدل ضروری دی په دې کښې به یو متروك وی او دویم ماخوذ کوم چې متروك وی په هغې باندې باء داخله وی او په ماخوذ باندې باء داخل نه وی. یاداسې اووایه چې لفظ بَدَلَ د دوو طرف ته متعدی وی د یوطرف ته د باء په ذریعه او د دویم طرف ته بغیرد باء، په کوم چې باء داخلیږی هغه متروك وی او دویم ماخوذ، د دې نه معلومه شوه چې په کلام کښې حذف دې، تقدیری عبارت دا دې فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا بالذی قیل لهم قولا غیر الذی.

[ایاتوله: ۱۶۳ - ۱۷۱]

{وَاسْأَلْهُمْ} يَا مُحَمَّد تَوْبِيخًا {عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ} مُجَاوِرَة بَحْرِ الْقُلْزُم وَهِيَ أَيْلَة مَا وَقَعَ بِأَهْلِهَا {إِذْ يَعْدُونَ} يَعْتَدُونَ {فِي السَّبْتِ} بِصَيْدِ السَّمَك الْمَأْمُورِينَ بِتَرْكِهِ فِيهِ {إِذْ} ظَرْف لِيَعْدُونَ {تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا} ظَاهِرَة عَلَى الْمَاء {وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ} لَا يُعَظِّمُونَ السَّبْت أَيْ سَائِرِ الْأَيَّام {لَا تَأْتِيهِمْ} ابْتِلَاء مِنَ اللّٰه {كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ} وَلَمَّا صَادُوا السَّمَك افْتَرَقَتْ الْقَرْيَة أَثْلَاثًا ثُلُث صَادُوا مَعَهُمْ وَثُلُث نَهَوْهُمْ وَثُلُث أَمْسَكُوا عَنِ الصَّيْد وَالنَّهْي {وَإِذْ} عَطْف عَلَى إِذْ قَبْله {قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ} لِمَ تَصِدْ وَلَمْ تَنْهَ لِمَنْ نَهَى {لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا} مَوْعِظَتنَا {مَعْذِرَةً} نَعْتَذِر بِهَا {إِلَىٰ رَبِّكُمْ} لِئَلَّا نُنْسَب إِلَى تَقْصِير فِي تَرْك النَّهْي {وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ} الصَّيْد {فَلَمَّا نَسُوا} تَرَكُوا {مَا ذُكِّرُوا} وُعِظُوا {بِهِ} فَلَمْ يَرْجِعُوا {أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا} بِالِاعْتِدَاءِ {بِعَذَابٍ بَئِيسٍ} شَدِيد {بِمَا كَانُوا يفسقون} {فَلَمَّا عَتَوْا} تَكَبَّرُوا {عَنْ} تَرْك {مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ} صَاغِرِينَ فَكَانُوهَا وَهذا تفصيل لما قبله قَالَ ابن عَبَّاس مَا أَدْرِي مَا فَعَلَ بِالْفِرْقَةِ السَّاكِتَة وَقَالَ عِكْرِمَة لَمْ تُهْلَك لِأَنَّهَا كَرِهَتْ مَا فَعَلُوهُ وَقَالَتْ لِمَ تَعِظُونَ إلخ وَرَوَى الْحَاكِم عن ابن عَبَّاس أَنَّهُ رَجَعَ إِلَيْهِ وَأَعْجَبَهُ {وَإِذْ تَأَذَّنَ} أَعْلَمَ {رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ} أَيْ الْيَهُود {إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ} بِالذُّلِّ وَأَخْذ الْجِزْيَة فَبَعَثَ عَلَيْهِمْ سُلَيْمَان وَبَعْده بُخْتَنَصَّر فَقَتَلَهُمْ وَسَبَاهُمْ وَضَرَبَ عَلَيْهِمْ الْجِزْيَة فَكَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى الْمَجُوس إِلَى أَنْ بُعِثَ نَبِيّنَا صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَرَبَهَا عَلَيْهِمْ {إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ} لِمَنْ عَصَاهُ {وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ} لِأَهْلِ طَاعَته {رَحِيمٌ} بِهِمْ {وَقَطَّعْنَاهُمْ} فَرَّقْنَاهُمْ {فِي الْأَرْضِ أُمَمًا} فِرَقًا {مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ} نَاس {دُونَ ذَٰلِكَ} الْكُفَّار وَالْفَاسِقُونَ {وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ} بِالنِّعَمِ {وَالسَّيِّئَاتِ} النِّقَم {لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} عن فسقهم {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ} التَّوْرَاة عَنْ آبَائِهِمْ {يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ} أَيْ حُطَام هَذَا الشَّيْء الدَّنِيء أَيْ الدُّنْيَا مِنْ حَلَال وَحَرَام {وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا} مَا فَعَلْنَاهُ {وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ} الْجُمْلَة حَال أَيْ يَرْجُونَ الْمَغْفِرَة وَهُمْ عَائِدُونَ إِلَى مَا فَعَلُوهُ مُصِرُّونَ عَلَيْهِ وَلَيْسَ فِي التَّوْرَاة وَعْد الْمَغْفِرَة مَعَ الْإِصْرَار {أَلَمْ يُؤْخَذْ} اسْتِفْهَام تَقْرِير {عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ} الْإِضَافَة بِمَعْنَى فِي {أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ

إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا} عطف على يؤخذ قرأوا {مَا فِيهِ} فَلِمَ كَذَبُوا عَلَيْهِ بِنِسْبَةِ الْمَغْفِرَةِ إِلَيْهِ مَعَ الْإِصْرَارِ {وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ} الْحَرَامَ {أَفَلَا يَعْقِلُونَ} بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ أَنَّهَا خَيْرٌ فَيُؤْثِرُونَهَا عَلَى الدُّنْيَا {وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ} بِالتَّشْدِيدِ وَالتَّخْفِيفِ {بِالْكِتَابِ} مِنْهُمْ {وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ} كَعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ وَأَصْحَابِهِ {إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ} الْجُمْلَةُ خَبَرُ الَّذِينَ وَفِيهِ وَضْعُ الظَّاهِرِ مَوْضِعَ الْمُضْمَرِ أَيْ أَجْرَهُمْ {وَ} اُذْكُرْ {إِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ} رَفَعْنَاهُ مِنْ أَصْلِهِ {فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا} أَيْقَنُوا {أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ} سَاقِطٌ عَلَيْهِمْ بِوَعْدِ اللّٰهِ إِيَّاهُمْ بِوُقُوعِهِ إِنْ لَمْ يَقْبَلُوا أَحْكَامَ التَّوْرَاةِ وَكَانُوا أَبَوْهَا لِثِقَلِهَا فَقَبِلُوا وَقُلْنَا لَهُمْ {خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ} بِجِدٍّ وَاجْتِهَادٍ {وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ} بالعمل به {لعلكم تتقون}

ترجمه: اې محمد ﷺ تاسو دوی نه ددغه کلي باره کښې تپوس اوکړه کوم چې بحرقلزم سره نیزدې واقع وو چې د هغې په اوسیدونکوباندې څه تیرشو؟ اوهغه کلې آیله وو کوم وخت چې هغوی دهفتې په ورځ دکبانو په ښکارکولو کښې دحدنه تجاوزکولو. حالانکه په دغه ورځ په ښکار نه کولوباندې مامورروو او کبان به دهفتې په ورځ ښه ډیرډیر د اوبوسر ته راتلل، إِذْ، دیَعْدُوْنَ ظرف دې اود هفتې نه علاوه ورځوکښې دکوموچې به هغوی دهفتې د ورځې په شان تعظیم نه کولو یعنی دهفتې نه علاوه په باقی ورځوکښې به دالله تعالی د طرف نه د ازمیښت په توګه نه راتلل، دحد نه تجاوزکونکوموږ داسې ازمیښت کوو، اوکوم وخت چې هغوی د هفتې په ورځ د کبانوښکار اوکړو نوهغه کلې په دریودلوکښې تقسیم شو په دوی کښې دریمه حصه هغوی سره ښکار اوکړو او په دریوکښې یوې حصې هغوی منع کول او بلې دریمې حصې نه ښکارکولو او نه ئې (ښکارکونکې) منع کول، اوکله چې ددوی نه دغه ډلې کومې چې نه ښکاراوکړواونه ئې (نور) منع کړل هغه خلقوته اوویل چاچې منع کول تاسودوی ته ولې نصیحت کوئې؟ څوک چې الله تعالی هلاک کونکې دې یاهغوی ته سخت عذاب ورکونکې دې إِذْ دماقبل په إِذْباندې معطوف دې نوهغوی جواب ورکړو زمونږ نصیحت دعذرخواهئی دپاره دې کوم چې به مونږ ستاسو د رب په وړاندې پیش کوو دې دپاره چې دترك نهی کوتاهی زمونږ طرف ته منسوب نه کړې شی اودې دپاره چې هغوی دښکار نه منع شی، آخرکارچې هغوی دغه نصیحتونه بالکل په خیال کښې رانه وستل کوم چې هغوی ته کړې شوې وو نوهغوی منع نه شو نومونږ هغه خلق بچ کړل چاچې د بدئی نه منع کوله اومونږ هغه خلق چاچې تعدی کولوسره ظلم اوکړو په سخت عذاب کښې راګیرکړل څکه چې هغوی حکم نه منلو. بیا چې هغوی په منهی عنه ترک باندې سرکشی اوخودله نومونږ هغوی ته اوویل ذلیل بیزوګان شئ نوهغوی بیزوګان شو اوداد ماقبل تفصیل دې. (یعنی فَلَمَّا کښې فاء تفصیلیه ده نه چې تعقیبیه) حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل زه نه وایم چې خاموشی اختیارونکې ډلې سره څه معامله اوشوه؟ اوعکرمه ﷺ وئیلې هغوی نه دی

هلاك كړي شوي څكه چې هغوى دتعدى كونكوفعل ناخوښه كړو اوژنى وثيل لِمَ تَعِظُونَ
قومًا الخ اوحاكم ﷫ د ابن عباس ﷠ نه روايت كړي دي چې حضرت ابن عباس ﷠ د
توقف نه پس دحاكم د قول طرف ته رجوع اوكړه اودائى خوښ كړو. اوياد ساتئى كوم وخت
چې ستاسو رب اعلان اوكړو چې هغه به په دې يهودو باندې د قيامت پورې داسې خلق مسلط
كوى چې هغوى باندې به د ذلت سره ټيكس(جزيه)لګولوسره په سخت عذاب كښې راګيره
وى چنانچې په هغوى باندې سليمان ﷺ مسلط كړې شواودهغې نه پس بخت نصر
نوهغه دوى قتل كړل اوقيدئى كړل او په هغوى باندې (جزيه) ټيكس اولګولو كوم چې به
هغوى مجوسيانوته وركولوتردې چې زمونږ نبى محمد ﷺ مبعوث كړې شو
نوحضور پاك هم په دوى باندې جزيه مقرر كړه يقينًا ستارب نافرمانى كونكوته په سزاوركولو
كښې تيز دې اود اهل طاعت دپاره غفور اورحيم هم دې، اومونږ هغوى د زمكې ټكړې كولوسره
مختلف ډلې جوړكړل په هغوى كښې څه نيكان شو اوڅه ددې برعكس كافران فاسقان شو،
اومونږ هغوى د نعمت اونقمت په ذريعه په ښه او خرابو حالاتوسره په امتحان كښې ازميښت كړل دې
دپاره چې هغوى دخپل فسق نه منع شى بيادَ وراندې خلقو نه داسې ناخلف جانشين شو چې دخپلو
پلارانونه دكتاب (يعنى) د تورات وارثان شو چې هغوى د دې فانى دنيا فائدې راغونډوى
يعنى ددې وركړې شوې دنياسپك څيزونه كه هغه حلال وى كه حرام (راغونډوى) اووائى
چې زمونږ حركتونه معاف كړې شى اوكه هم دغه شان ددنيا سامان بيا مخې ته راشى نو بيا هغه هم
اخلى. اويَقُولُونَ الخ جمله حاليه ده يعنى حال دا چې هغوى دمغفرت اميد هم لرى سره
ددې چې هغوى دخپلو حركتونو بار بار اعاده كوى او په هغې باندې اصراركوى او په
تورات كښې اصرار كولوسره دمغفرت هيڅ وعده نشته، ولې دهغوى نه دكتاب عهدنه دې
اخستې شوې استفهام تقريرى دې اضافت په معنى د فى دې. چې هغوى دالله تعالى په باره
كښې هم هغه خبره اوكړى كومه چې حق وى (او آيا) دهغوى په كتابونوكښې چې څه دى هغه ئى نه
دى لوستلې د دَرَسُوا عطف په يوخَذُ باندې دې نو بيا سره داصرار نه دهغه طرف ته دمغفرت
نسبت كولوسره بهتان ولې ترى اوكوردآخرت خو دحرامو نه دبچ كيدونكودپاره بهتردې ولې
هغوى په دې نه پوهيږى چې دار آخرت بهتردې، په ياء اوتاء سره چې آخرت ته په دنيا باندې
ترجيح وركړى اوهغه خلق چې دهغوى نه ئى كتاب مضبوط نيولې دې (مسكون) په تشديد او
تخفيف سره دې اود مونځ پابندى كوى لكه چې عبدالله بن سلام اودهغه ملګرى يقينًا مونږ
به د نيكانوخلقو اجرنه ضائع كوو. دا جمله دالذين خبردې او په دې كښې د ضميرپه ځائى
اسم ظاهر راوړلې شوې دې اى اجرهم او هغه وخت ياد كړه كوم وخت چې مونږ غرد بيخ نه
راوچت كړو اودهغوى دپاسه موداسې راخوركړې وو لكه چې هغه چهترئى ده او هغوى ددې

خبرې یقین کړې وو چې دابه دَهغوی دَپاسه راپریوځي، دَالله تعالی دَهغوی سره دَدې (غږ) په (هغوی باندې) دَ ورغورزولودَوعدې دَوجې نه، که چرې هغوی دَتورات احکام قبول نه کړي اوهغوی دَدې (احکامو) دَسختوالی (مشکل) کیدودَوجې نه (دَ قبلولونه) انکارکړې وو نوهغوی (هغه وخت) قبول کړو اوموږ هغوی ته وئیلی وو کوم کتاب چې موږ تاسو ته درکوو دا کلک اونیسئ یعنی په کوشش اومحنت سره اوځه چې په دې کښې لیکلی دی هغه په عملی توګه سره یادساتئ امید دې چې تاسو به (دَغلطې لارې نه) بچ شئ.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ، حضورپاك ته چونکه دکلی والو حالات معلوم وو په دې وجه سوال دَعلم دَپاره کولو ځه مقصدنشته په دې وجه دا سوال سوال دَتوبیخ او تقریع اوګرځولې شو.

قوله: حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ای بجوارالبحر، دَدغه کلی باره کښې مختلف اقوال دی بعضو أيلة وئیلي دی او بعضو طبریه، او بعضو مدین او بعض ایلیا او وئیلې شوی دی چې په شام کښې دَ سمندرغاړه مراد ده، وئیلی شی كنتُ بحضرةالدار ای بقربها. (فتح القدیر شوکانی)

قوله: شُرَّعًا دادَ شارع جمع ده معنی یې ده ښکاره کیدل.

قوله: موعظتنا، دادَ یوسوال مقدرجواب دې. سوال دادې چې مَعْذِرَةً دَ قالوا مقوله ده اودَ مقوله جمله کیدل ضروری وی حالانکه معذرة مفرد دې دَدې ئی دا جواب ورکړو چې دادَ قالوا مقوله نه ده بلکه دَمبتداء محذوف خبردې اوهغه موعظتنا دې اودادَ معذرةٌ دَ رفع دَ قرامت په صورت کښې دې اودَ نصب په صورت کښې به دَ فعل محذوف مفعول له وی تقدیری عبارت به داشی عظناهم معذرة ای لیعذرة.

قوله: وهذا تفصيل: دادَ یوسوال مقدرجواب دې. سوال دادې چې فَلَمَّا عَتَوْا باندې فاء داخلیدونه معلومیږی چې الله تعالی هغوی ته اول سزا ورکړه مګر هغوی بیاهم سرکشی اوکړه دَهغې په سزاکښې ئی هغوی دَ بیزوګانو په شکل کړل حالانکه هغوی ته هم دغه دَمسخ یوعذاب ورکړې شو دَدې نه علاوه بل هیڅ عذاب نه دې ورکړې شوې او فَلَمَّا کښې فاء دَ تفصیل ده نه چې دَ تعقیب.

قوله: أُمَمًا: یاخودَ قطعنادَضمیرنه حال دې یادَ قطعنا مفعول ثانی دې.

قوله: نَاسٌ منهم خبرمقدم دې دون ذلك دموصوف محذوف صفت دې اوهغه مبتداء ده. تقدیری عبارت داسې دې ومنهم ناسٌ قوم دون ذلك.

قوله: الجُمْلَةُ حَالٌ وَإِنْ يأتهم عرض مثله یاخذوه، دا جمله دَ يقولون دَ ضمیرنه حال دې او يقولون په معنی د يعتقدون دې.

[ایاتونه:١٧٢ - ١٨١]

{وَ} اذكُرْ {إِذْ} حِين {أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ} بَدَل اشْتِمَال مِمَّا قبله بإعادة الجار {ذرياتهم} بِأَنْ أَخرَجَ بَعْضهمْ مِنْ صُلْب بَعْض مِنْ صُلْب آدم نَسْلًا بَعْد نَسْل كَنَحْوِ مَا يَتَوَالَدُونَ كَالذَّرِّ بِنُعْمَانَ يَوْم عَرَفَة وَنَصَبَ لَهُمْ دَلَائِل عَلَى رُبُوبِيَّته وَرَكَّبَ فِيهِمْ عَقْلًا {وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ} قَالَ {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى} انت ربنا {شهدنا} بذلك والإشهاد ل {أَن} لا {يَقُولُوا} بِالْيَاءِ وَالتَّاء فِي الْمَوْضِعَيْنِ أَيْ الْكُفَّار {يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هذا} التوحيد {غافلين} لا نعرفه {أويقولوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ} أَيْ قَبْلنَا {وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّن بَعْدِهِمْ} فَاقْتَدَيْنَا بِهِمْ {أَفَتُهْلِكُنَا} تُعَذِّبنَا {بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ} مِنْ آبَائِنَا بِتَأْسِيسِ الشِّرْك الْمَعْنَى لَا يُمْكِنهُمْ الِاحْتِجَاج بِذَلِكَ مَعَ إشْهَادهمْ عَلَى أَنْفُسهمْ بِالتَّوْحِيدِ وَالتَّذْكِير بِهِ عَلَى لِسَان صَاحِب الْمُعْجِزَة قَائِم مَقَام ذِكْره فِي النفوس {وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ} نُبَيِّنهَا مِثْل مَا بَيَّنَّا الْمِيثَاق لِيَتَدَبَّرُوهَا {وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} عَنْ كُفْرهمْ {وَاتْلُ} يَا مُحَمَّد {عَلَيْهِمْ} أَيْ الْيَهُود {نَبَأَ} خَبَر {الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا} خَرَجَ بِكُفْرِهِ كَمَا تَخْرُج الْحَيَّة مِنْ جِلْدهَا وَهُوَ بلعم بْن بَاعُورَاءَ مِنْ عُلَمَاء بَنِي إسْرَائِيل سُئِلَ أَنْ يَدْعُو عَلَى مُوسَى وَأُهْدِيَ إلَيْهِ شَيْء فَدَعَا فَانْقَلَبَ عَلَيْهِ وَانْدَلَعَ لِسَانه عَلَى صدره {فأتبعه الشيطان} فادركه فصار قرينه {فكان من الغاوين} {وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ} إلَى مَنَازِل الْعُلَمَاء {بِهَا} بِأَنْ نُوَفِّقهُ لِلْعَمَلِ {وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ} سَكَنَ {إِلَى الْأَرْضِ} أَيْ الدُّنْيَا وَمَالَ إلَيْهَا {وَاتَّبَعَ هَوَاهُ} فِي دُعَائِهِ إلَيْهَا فَوَضَعْنَاهُ {فَمَثَلُه} صِفَته {كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ} بِالطَّرْدِ وَالزَّجْر {يَلْهَثْ} يَدْلَع لِسَانه {أَوْ} إنْ {تَتْرُكْهُ يَلْهَث} وَلَيْسَ غَيْره مِنْ الْحَيَوَان كَذَلِكَ وَجُمْلَتَا الشَّرْط حَال أَيْ لَاهِثًا ذَلِيلًا بِكُلِّ حَال وَالْقَصْد التَّشْبِيه فِي الْوَضْع وَالْخِسَّة بِقَرِينَةِ الْفَاء الْمُشْعِرَة بِتَرْتِيبِ مَا بَعْدهَا عَلَى مَا قَبْلهَا مِنْ الْمَيْل إلَى الدُّنْيَا وَاتِّبَاع الْهَوَى وَبِقَرِينَةِ قَوْله {ذَٰلِكَ} الْمَثَل {مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ} عَلَى الْيَهُود {لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ} يَتَدَبَّرُونَ فِيهَا فَيُؤْمِنُونَ {سَاءَ} بِئْسَ {مَثَلًا الْقَوْمُ} أَيْ مَثَل الْقَوْم {الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ} بِالتَّكْذِيبِ {من يهد الله فهو المهتدى ومن يضلل فأولئك هم الخاسرون} {وَلَقَدْ ذَرَأْنَا} خَلَقْنَا {لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا} الْحَقّ {وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا} دَلَائِل قُدْرَة اللَّه بَصَر اعْتِبَار {وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا} الْآيَات وَالْمَوَاعِظ سَمَاع تَدَبُّر وَاتِّعَاظ {أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ} فِي عَدَم الْفِقْه وَالْبَصَر وَالِاسْتِمَاع {بَلْ هُمْ أَضَلُّ} مِنْ الْأَنْعَام لِأَنَّهَا تَطْلُب مَنَافِعهَا وَتَهْرُب مِنْ مَضَارّهَا وَهَؤُلَاءِ يُقْدِمُونَ عَلَى النَّار معاندة {أولئك هم الغافلون} {وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ} التِّسْعَة وَالتِّسْعُونَ الْوَارِد بِهَا الْحَدِيث وَالْحُسْنَى مُؤَنَّث الْأَحْسَن {فَادْعُوهُ} سَمُّوهُ {بِهَا وَذَرُوا} اتركوا {الَّذِينَ يُلْحِدُونَ} مِنْ أَلْحَدَ وَلَحَدَ يَمِيلُونَ عَنْ الْحَقّ {فِي أَسْمَائِهِ} حَيْثُ اشتقوا منها اسماء لآلهتهم كاللات مِنْ اللَّه وَالْعُزَّى مِنْ الْعَزِيز وَمَنَاة مِنْ الْمَنَّان {سَيُجْزَوْنَ} فِي الْآخِرَة جَزَاء {مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} وَهَذَا قَبْل الْأَمْر بِالْقِتَالِ {وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ} هُمْ أُمَّة مُحَمَّد صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا فِي حَدِيث

ترجمه: او یاد کړه هغه وخت چې کوم وخت ستا رب دَاولاد آدم دَ شاګانو نه دَهغوئ اولاد راویستلو مِنْ ظُهُوْرِهِمْ دَخپل ماقبل (مِّنْ بَنِیْٓ اٰدَمَ)نه په اعادې دَجار سره بدل دې په داسې توګه چې په وادئ نعمان کښې دَعرفې په ورځ بعض دَ بعضو دشا نه دصلب آدم نه دَ میږو په شکل کښې راوویستل نسلاً بعد نسلٍ دَهغې مطابق چې څنګه به پیدا کیږی او. په خپل ربوبیت باندې دَهغوی دَپاره دلائل قائم کړل اوپه هغوی کښې ئې عقل ترتیب کړو، او پخپله ئې هم هغوی په هغوی باندې ګواه جوړ کړل (الله) اوفرمائیل آیازه ستاسو رب نه یم؟ نوټولو جواب ورکړو بیشکه ته زمونږه رب ئې اودا دَ ګواه کولو کار موځکه اوکړو دې دَپاره چې تاسوْ دَ قیامت په ورځ داسې اونه وایئ چې مونږ خو دَدغه توحید نه ناخبره وو یعنی مونږ ته دَدې علم نه وو، یادا وئیل شروع نه کړئ چې شرک خوزمونږ نه وړاندې زمونږ پلارانوکړې وو دوارو خایونو کښې په یاء اوتاء سره (دَیاء په صورت کښې به) کافران مراد وی اومونږ خو روستو دَهغوی دَاولاد نه پیدا شو دَ کوم په وجه چې مونږ دَهغوی اقتداء اوکړه ولې ته مونږته دَهغوی دَ قصور په بدله کښې سزا راکوې چې زمونږه دَ پلارانو نه غلط کارو خلقو دَ شرک بنیاد کیخودو اوکړی یئ وو، مطلب دادې چې هغوی په خپل ذات باندې ګواه جوړولو نه پس دَدې قسم احتجاج به ممکن نه وی او صاحب دَ معجزې (حضرت نبی ﷺ) په ژبه یاداشت ورکول پخپله هم دَ هغوی په زړونو کښې دَ یاد پاتې کیدو په څائی دی اومونږ هم دغه شان واضحه نخښې بیانوو لکه څنګه چې مونږ عهد الست بیان کړو دې دَپاره چې دا خلق په هغې کښې غور اوفکر اوکړی چې دَ کفر نه منع شی. اې محمد ﷺ یهودو ته دَهغه سړی خبر واوروه چاته چې مونږ خپلې نخښې (کرامتونه) ورکړې وۀ نو هغه کفر دَ وجې نه دَ هغه کراماتونه اووتلو لکه څنګه چې مار دَخپل پټ نه اوځی اوهغه دَبنی اسرائیلو دَ علماؤنه بلعم بن باعور وو. ده ته درخواست اوکړې شو چې حضرت موسی ﷺ اودَهغه ملګروته بد دعا اوکړه اوده ته څه هدیه هم ورکړې شوه نوهغه بددعااوکړه خو هغه خیرې هم په هغه باندې راؤګرځیدې اودَهغه ژبه راووتله اودَهغه په سینه باندې زوړند شوه، بیا شیطان هغه پسې شو هغه ئې رالاندې کړو او دَهغه دوست جوړشو نوهغه په لارخطاکونکو (ګمراهانو) کښې شامل شو، که چرې مونږ غوښتل نودَدغه آیاتونو په ذریعه به مونږ هغه ته اعلی درجات ورکړې وو په داسې طریقه چې هغه ته به مودَعمل توفیق ورکړې وې مګر هغه دپستۍ یعنی ددنیاطرف ته ټیټ شو اودَهغې طرف ته مائل شو اودَ خواهشاتو طرف ته رابللو کښې ئې دَخپل خواهش تابعداری اوکړه نومونږ هم هغه پست (ذلیل) کړو نودَهغه مثال دَهغه سپی په شان دې چې که چرې ته دَ شړلو په ذریعه په هغه سختی کوې نوهغه ژبه راوویستې وی اوکه چرې پریږدئ نو بیائی هم ژبه راویستې وی، دَ سپی نه علاوه په بل څناور کښې داخاصیت نشته

اودواړه شرطيه جملې حال دی. يعنی لاهثًا ذليلا، حال دادې چې هغه ژبه زوړندکړې په هرحال کښې ذليل دې او مقصدپه پستی او ذلت کښې تشبيه ورکول دی (او) قرينه فاء ده کوم چې مشعردې دخپل مابعدپه ماقبل باندې کوم چې دَدنياطرف ته دَميلان اوخواهش اتباع ده، دَمرتب کيدودَوجې نه دَهغه قول ذلك المثل په قرينې سره، دامثال دې دَهغه خلقوچاچې زمونږآياتونه دروغ ګنړلی دی نوتاسو يهودوته قصې واوروئی چې په هغې کښې غور او فکراوکړی او ايمان راوړی، اودَهغه خلقو مثال چاچې زمونږآياتونه دروغ ګنړلی خراب مثال دې هغه خلق دَ تکذيب په وجه هم خپل نقصان کوی الله تعالی چې چاته هدايت کوی هم هغه خلق هدايت يافته دی اوڅوک چې بې لارې کړی هم هغه دَ تاوانيانونه دی اودا حقيقت دې چې مونږ دير پيريان اوانسانان دَ دوزخ دَپاره پيداکړی دی دَهغوی داسې زړونه دی چې په هغې سره دَ حق پيژندګلونه کوی اودَهغوی سترګې دی خو په هغې سره دَالله تعالی دَ قدرت دلائل دَ عبرت په نظرسره نه ګوری اودَ هغوی غوږونه شته خو دَهغې په ذريعه آياتونه اونصيحتونه دَتدبرا ونصيحت دَپاره نه اوری داخلق په نه پوهيدوکښې نه کتوکښې اونه په اوريدوکښې دَ ځناورو په شان دی بلکه دَهغې نه هم زيات خراب دی ځکه چې ځناور دَ خپلې فائدې ځيز طلب کوی اودَ تکليف رسونکوځيزونونه (لرې) تختی اوداخلق خو دَعناد دَ وجې نه دوزخ طرف ته وړوراندې کيږی. داهغه خلق دی چې په غفلت کښې پراته دی اودَ الله تعالی يوکم سل ښکلې ښکلې نومونه دی کوم چې په حديث کښې واردشوی دی حُسنى دَ اَحْسَنُ مؤنث دې لهذا هغه په هم دغه نومونوسره رابلئی اوهغه خلق پريږدئی چې دَ الله تعالی په نومونوکښې کږوالې (الحاد)اختياروی دا دَ اَلْحَدَ او لَحَدَ نه مشتق دې په داسې توګه چې هغوی دَالله تعالی نومونونه دَ خپلو معبودانو نومونه جوړکړی دی مثلاً لات دَالله نه، العزی دَعزيز نه اومنات دَ منان نه، ديرزر به هغوئ په آخرت کښې دهغه څه بدله اوموعی څه چې هغوی کول، داحکم دَ جهاددَ حکم نه وړاندې دې اوزمونږپه مخلوق کښې يوجماعت داسې هم دې چې دَحق مطابق هدايت اوهم دَحق مطابق انصاف کوی اوهغه دَمحمد ﷺ امت دې لکه چې په حديث کښې راغلی دی.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: بَدَلُ اشتمالٍ مما قبله، يعنی من ظهورهم، دبنی آدَمَ نه بدل الاشتمال دې داقول دکواشی په اتباع کښې دې، صاحب کشاف وئيلی دی چې بدل البعض عن الكل دې اوهم دغه ظاهردی، لکه چې ضربت زيدًا ظهرَه نه چابدل الاشتمال نه دی وئيلی، تقديری عبارت به داسې شی وَاِذْاَخَذَرَبُّكَ من ظهوربنی آدم.

قوله: مَنْ صُلْبِ بَعْضٍ مِنْ صُلْبِ آدَمَ. من صلب بعض موصوف دې اومن صلب آدم بئ

صفت دې يعنى راوويستلو اولاد دَ صلب بعض نه كوم چې صلب آدم دې.
قوله: نسلاً بعد نسل، يعنى هم په دې ترتيب سره په دنياكښې ظهوركيدونكې وو، يعنى اول ئې دَحضرت آدم عليه السلام دَ شانه دَ آدم عليه السلام بلاواسطه ذريت راوويستلو اوبيا بيَ دَ ذريت آدم دَ شانه دَهغوى اولاد راوويستلو.
قوله: قال، لفظ قال ئې دَدې وجې نه مقدرمنلې دې چې بلاضرورت التفات عن الغيبت الى التكلم لازم نشي.
قوله: ألست ربّنا، دااضافه دَ يوسوال مقدرجواب دې چې بلى دَ قالو مقولې ده اودَ مقوله دَ پاره جمله كيدل ضرورى دى حالانكه بلى (حرف) مقوله واقع ده، جواب دادې چې په عبارت كښې حذف دې. تقديرى عبارت دادې بلى أنت ربنا لهذا اوس هيڅ اشكال پاتې نه شو.
قوله: والاشهاد، لاشهادَ اودَلام په تقدير سره ئې اشاره اوكړه چې أن تقولوا، دَ شهدنا مفعول له دې. (تسهيل)
قوله: شهدنا، په دې كښې درې احتمالات دى ① داچې دَ ملائكه كلام وى كومې چې الله تعالى دَ ذريت آدم په اقراربانديې گواه جوړې كړې، په دې صورت كښې به وقف په بلى باندې وى. ② داهم احتمال دې چې دَ ذريت كلام وى په دې صورت كښې به معنى داوى مونږ دَدې اقرار اوكړو، گواهى وركړه، په دې صورت كښې به په بلى باندې وقف صحيح نه وى بلكه په شهدنا باندې به موقف وى. ③ دَالله تعالى كلام وى، أى شهدنا على إقراركم كراهة أن تقولوا، أولئلا تقولوا يعنى مونږ تاسو نه ځكه اقرار واخستو دې دَپاره چې تاسو دَ لاعلمئ عذر اونه كړې شئ يادا خبره مو ناخوښه كړه چې تاسو دَلاعلمئ عذر اوكړئ.
قوله: المعنى لايمكنهم الاحتجاج بذلك مطلب دادې چې دَ ذريت آدم نه اقرار اخستلو نه پس به هغوى سره دَ لاعلمئ او غفلت عذرباقى پاتې نه شى اودابه نه شى وئيلې، يا إله العالمين دَدې عهداوميثاق باره كښې مونږ ته هيڅ علم نه وو دَ كوم دَ وجې نه چې مونږ په غفلت كښې پاتې شو.
قوله: وَالتَّذْكِيرُبه عَلَى لِسَانِ صَاحِبِ الْمُعْجِزَةِ قَائِمٌ مَقَامَ ذِكْرِه فِى النُّفُوْسِ دا عبارت دَ يوسوال مقدرجواب دې،
سوال: دادې چې دَ ازل په ورځ اخستې شوې اقرار دنياته دَراتلونه پس لهامنسا شو اوس چاته هم عهد ألست يادنه دې نودَداسې عهددَ څه فائده چې دَسره يادنه وى او نه دَدې وجې نه مواخذه كول پكاردى.
جواب: داهيركړې شوې عهد ألست ديادولودَپاره خو انبياء كرام مبعوث كولې شى چې

باربارئى دَدي عهد یادگیرنه کړي ده، لهذا اوس دَ عدم مواخذه څه وجه نشته دي.

قوله: التَذْكِيْرُ مُبْتَدَاء ده او قائمقام ذکره فى النفوس دَدي خبر دي.

قوله: سَكَنَ په دې کښې اشاره ده چې أَخْلَدَ د خلود نه مشتق نه دې دَ کوم معنی چې دوام یعنی همیشه والي دې بلکه أَخْلَدَ په معنی دَ مال دې، أخْلَدَ اِلَى الأرض أى مَالَ اِلَيْهَا.

قوله: فى دعائه اليها أى دعاء الهوى اِيَّاه، یعنی دَنفسْ خواهش بلعمْ دَدنیا طرف ته راوبللو په دې کښې مصدر مضاف فاعل دې.

قوله: فَوَضَعْنَاه، اى ذَلَّلْنَاه.

قوله: أَوْ اِنْ تَتْرُكْهُ، په بعض نسخوکښې اِنْ پاتې شوې دې کوم چې دَ کاتب سهو ده. مفسرعلام اِنْ مقدرمنلوسره اشاره اوکړه چې دَدې عطف په تحمل باندې دې نه چې لِنْ تَحْيِلْ باندې لهذا دَتترکه جزم ښکاره شو.

قوله: جُمْلَتَا الشَرْطِ حَالٌ، یعنی معطوف اومعطوف علیه دواړه جملې حال دی، مطلب دادې چې سپې په هرحال کښې لاهث وی که دَ شدت حالت وی او که دَ راحت.

[ایاتونه: ۱۸۲ - ۱۸۸]

{وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا} الْقُرْآن مِنْ أَهْل مَكَّة {سنستدرجهم} نأخذهم قليلا قليلا {من حيث لا يعلمون} {وَأُمْلِي لَهُمْ} أُمْهِلهُمْ {إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ} شَدِيد لَا يطاق {أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا} فَيَعْلَمُوا {مَا بِصَاحِبِهِمْ} مُحَمَّد صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {مِنْ جِنَّةٍ} جُنُون {إِنْ} مَا {هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ} بَيِّن الْإِنْذَار {أولم ينظروا فى ملكوت} ملك {السماوات وَالْأَرْض وَ} فِي {مَا خَلَقَ اللَّه مِنْ شَيْء} بَيَان لِمَا فَيَسْتَدِلُّوا بِهِ عَلَى قُدْرَة صَانِعه وَوَحْدَانِيَّته {و} فِي {أَنْ} أَيْ أَنَّهُ {عَسَى أَنْ يَكُون قَدْ اقْتَرَبَ} قَرُبَ {أَجَلهمْ} فَيَمُوتُوا كُفَّارًا فَيَصِيرُوا إِلَى النَّار فَيُبَادِرُوا إِلَى الإيمان {فبأى حديث بعده} أي القرآن {يؤمنون} {مَنْ يُضْلِلْ اللَّه فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ} بِالْيَاءِ وَالنُّون مَعَ الرَّفْع اسْتِئْنَافًا وَالْجَزْم عَطْفًا عَلَى مَحَلّ مَا بَعْد الْفَاء {فِي طُغْيَانهمْ يَعْمَهُونَ} يَتَرَدَّدُونَ تَحَيُّرًا {يَسْأَلُونَك} أَيْ أَهْل مَكَّة {عَنْ السَّاعَة} الْقِيَامَة {أَيَّانَ} مَتَى {مُرْسَاهَا قُلْ} لَهُمْ {إِنَّمَا عِلْمهَا} مَتَى تَكُون {عِنْد رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا} يُظْهِرهَا {لِوَقْتِهَا} اللَّام بِمَعْنَى فِي {إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ} عَظُمَتْ {فِي السَّمَاوَات وَالْأَرْض} عَلَى أَهْلهَا لِهَوْلِهَا {لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَة} فَجْأَة {يَسْأَلُونَك كَأَنَّك حَفِيّ} مُبَالِغ فِي السُّؤَال {عَنْهَا} حَتَّى عَلِمْتهَا {قُلْ إِنَّمَا عِلْمهَا عِنْد اللَّه} تَأْكِيد {وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاس لَا يَعْلَمُونَ} أَنَّ عِلْمهَا عِنْده تعالى {قُلْ لَا أَمْلِك لِنَفْسِي نَفْعًا} أَجْلِبهُ {وَلَا ضَرًّا} أدفعه {إِلَّا مَا شَاءَ اللَّه وَلَوْ كُنْت أَعْلَم الْغَيْب} مَا غَابَ عَنِّي {لَاسْتَكْثَرْت مِنْ الْخَيْر وَمَا مَسَّنِيَ السُّوء} مِنْ فَقْر وَغَيْره لِاحْتِرَازِي عَنْهُ بِاجْتِنَابِ الْمَضَارّ {إِنْ} مَا {أَنَا إِلَّا نَذِير} بِالنَّارِ لِلْكَافِرِينَ {وَبَشِير} بِالْجَنَّةِ {لقوم يؤمنون}

ترجمه: دَاهل مکه نه چې کوموخلقو زمونږآیاتونه یعنی قرآن دروغ اوګڼړلو مونږ هغوی وارپه وار په ګرفت کښې اخلو په داسې طریقه چې هغوی ته پته هم نه لګی او هغوی ته زه مهلت ورکوم بیشکه زما تدبیرډیر مضبوط دې دَ کوم په چا کښې هیڅ طاقت نشته، آیادې خلقوغوراونه کړو؟ چې پوهه شوې وې چې دَهغوی ملګرې محمد ﷺ ته هیڅ یوقسم جنون نشته هغه خوصرف صفا صفاویرونکې دې ولې دغه خلقو دَ زمکې اوآسمان په عالم کښې اوپه (نورو) څیزونوکښې کوم چې الله تعالی پیداکړی دی (من شئ) دَمابیان دې، چې دَهغې دَ جوړونکی په قدرت اودَهغه په وحدانیت باندې استدلال کړې وې او په دې خبره کښې چې ممکن دی چې دَهغوی دَ مرګ وخت نیزدې راغلې وی اوهغوی هم دکفر په حالت کښې مړه شی او اور ته به اورسی. لهذا دَایمان طرف ته ورانډې کیدل پکاردی. بیابه دَ قرآن په ځائې په کومه خبره ایمان راوړی. څوک چې الله تعالی ګمراه کړی هغه هیڅوک په لارنه شی راوستې اوالله تعالی هغوی دَهغوی په ګمراهئ کښې په حیرانتیاسره حیران پریږدی، دَیاء اونون په صورت کښې دَاستیناف په توګه په رفع سره، او په جزم سره دَ مابعدالفاء په محل باندې دَعطف دَ وجې نه، اهل مکه ستاته دَ قیامت په باره کښې سوال کوی چې دابه کله واقع کیږی؟ ته هغوی ته اووایه چې قیامت به کله واقع کیږی، دَدې علم صرف هم زما رب سره دې، هغه دَهغې په خپل وخت باندې هم هغه ښکاره کولې شی هغه به دَآسمانونو او زمکې والوباندې دَهغې دَخطرناک کیدو دَ وجې ډیر دروند وخت وی، هغه (قیامت) به په تاسو ناڅاپی راشی، داخلق دَقیامت متعلق تاته داسې سوال کوی لکه چې تادَهغې تحقیق کړې دې تردې چې تاته دَهغې علم اوشو، ته ورته اووایه چې ددې علم صرف هم الله تعالی سره دې داتاکید دې لیکن اکثر خلق نه پوهیږی چې ددې علم صرف الله تعالی سره دې. ته ورته اووایه چې زه پخپله دَخپل ذات دَپاره دَ څه نفع چې زه یئ حاصله کړې شم اختیارنه لرم اونه دَنقصان چې هغه لرې کړې شم مګرصرف هم دومره څومره چې الله تعالی غواړی. که چرې ماد غیبو خبرې پیژندلې نو مابه ډیرې منافع راجمع کړې وې اوماته به دَفقر وغیره هیڅ تکلیف نه رارسیدلو زما دَهغې نقصان نه دَ بچ کیدلو دَ وجې دَ مضر څیزونونه د اجتناب په سبب، زه خو کافران دَ اور نه ویرونکې یم او اهل ایمان ته دَ جنت زیرې ورکونکې یم.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: نَاخُذُ، دَنَسْتَدْرِجُ تفسیر په نَاخُذُ سره دکولو کښې یئ مراد دی معنی طرف ته اشاره اوکړه، دَاستدراج لغوی معنی ده درجه په درجه ختل، (الاستصعاد درجةً بعددرجةٍ) چونکه دکافرانودَپاره څه اصعادنشته څکه دَدې نه مرادی معنی مراد ده، یعنی وار په وار ګرفت کښې اخلی.

قوله: لَهُمْ، دا اضافه هم دَمرادی معنی بیانولودَپاره ده. څکه چې دَاملی معنی

دَاملاءکولوده کومه چې دلته مراد نه ده.

قوله: فَيَعْلَمُوْنَ داد يوسوال جواب دې.

سوال: فيعلمون مقدرمنلوڅه ضرورت پيښ شو؟

جواب: فيعلمون مقدرمنلوسره يې اشاره اوکړه چې مابِصَاحِبِهِمْ د تعلمون مقدرمفعول دې نه چې دَ يتفكروالځکه چې يتفكروا، لازم دې ته دَمفعول ضرورت نشته حالانکه مفعول موجوددې. لهذا اعتراض ختم شو چې يتفكروا مفعول طرف ته متعدى نه دې.

قوله: جُنُوْنٌ، دَجنة تفسيرپه جنون سره کولوکښې يې اشاره اوکړه چې دَ جنة نه جن قوم مراد نه دې ځکه چې دادکافرانو په جواب کښې واقع دې کافرانوبه وئيل إنَّ صاحبكم لمجنون که دَ جنةنه قوم جن (جنات) مراد واخستې شى نو په سوال اوجواب کښې به مطابقت پاتې نه شى.

قوله: وفي دَدې تقدير مقصددې خبرې ته اشاره ده چې دَماخلق الله عطف په ملكوت باندې دې نه چې په قريب (الأرض) باندې ځکه چې په دې صورت کښې به معنى صحيح نه وى.

قوله: أي أَنَّهُ په دې تقديرکښې اشاره ده چې أنْ مخففه من الثقيله دې نه چې مصدريه لکه چې دَبعض حضراتوداخيال دې ځکه چې أنْ مصدريه په افعال غيرمتصرفه باندې نه داخليږى ځکه چې دهغې مصادرنه وى.

قوله: فَبِأَيِّ أَدْرُوْا: دادَ أولم ينظروا جواب كيدودَ وجې نه مجزوم دې.

قوله: مع الرَّفْعِ استِيْنَافًا، أي وهونذرهم.

قوله: وبالجزم عَطْفًا عَلى مَحَلِّ مَا بَعْدَ الفَاءِ دا په نذرهم کښې دويم ترکيب ته اشاره ده. په نذر کښې دوه اعراب دى رفع په وجه دَ استيناف او جزم په سبب دَ جواب نهى، لاهادى له جواب شرط كيدودَ وجې نه محلاً مجزوم دې.

سوال: په محل باندې يې عطف کړو په لفظ باندې يې عطف نه دې کړې دَدې څه وجه ده؟

جواب: دَدې دَپاره چې په دې صورت کښې دَفعل په اسم باندې عطف لازم راځى کوم چې مستحسن نه دې، تقديرى عبارت دادې من يضلل الله فلاهدیه أحدويذرهم

قوله: مُرْسَهَا، إِرْسَاءٌ نه مصدرميمى دې په معنى دَ استقرار اواثبات، مجرد رَسَا، بمعنى ثبت رست السفينة أي وقفت عن الجرى.

قوله: حَفِيٌّ په سوال کښې مبالغه کونکې يعنى دَمسئلې بيخ ته درسيدوکوشش کونکې، څوك چې داسې مبالغه کوى هغه دَ حقيقت حال نه واقف کيږى اوهم دَدې نه إحفاءالشارب دې.

[آیا تو له: ۱۸۹ - ۲۰۶]

{هُوَ} أي الله {الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ} أي آدم {وَجَعَلَ} خلق {مِنْهَا زَوْجَهَا} حوّاء {لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا} وَيَأْلفها {فَلَمَّا تَغَشَّاهَا} جامعها {حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا} هو النطفة {فَمَرَّتْ بِهِ} ذهبت وجاءت لخفته {فَلَمَّا أَثْقَلَتْ} بكبر الولد في بطنها وأشفقا أن يكون بهيمة {دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا} ولدا {صَالِحًا} سويا {لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ} لك عليه {فَلَمَّا آتَاهُمَا} ولدا {صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ} وفي قراءة بكسر الشين والتنوين أي شريكا {فِيمَا آتَاهُمَا} بتسميته عبد الحارث ولا ينبغي أن يكون عبدا إلا لله وليس بإشراك في العبودية لعصمة آدم وروى سمرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لما ولدت حوّاء طاف بها إبليس وكان لا يعيش لها ولد فقال سميه عبد الحارث فإنه يعيش فسمته فعاش فكان ذلك من وحي الشيطان وأمره رواه الحاكم وقال صحيح والترمذي وقال حسن غريب {فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ} أي أهل مكة به من الأصنام والجملة مسببة عطف على خلقكم وما بينهما اعتراض {أيشركون} به في العبادة {ما لا يخلق شيئا وهم يخلقون} {وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ} أي لعابديهم {نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ} بمنعها ممن أراد بهم سوءا من كسر أو غيره والاستفهام للتوبيخ {وَإِنْ تَدْعُوهُمْ} أي الأصنام {إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ} بالتخفيف والتشديد {سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ} إليه {أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ} عن دعائهم لا يتبعوه لعدم سماعهم {إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ} تعبدون {مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ} مملوكة {أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ} دعاءكم {إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} في أنها آلهة ثم بين غاية عجزهم وفضل عابديهم عليهم فقال {ألهم أرجل يمشون بها أم} بل أ {لهم أيد} جمع يد {يبطشون بها أم} بل أ {لهم آذان يسمعون بها} استفهام إنكاري أي ليس لهم شيء من ذلك مما هو لكم فكيف تعبدونهم وأنتم أتم حالا منهم {قُلْ} لهم يا محمد {ادعوا شركاءكم} إلى هلاكي {ثم كيدون فلا تنظرون} تمهلون فإني لا أبالي بكم {إن وليي الله} متولي أموري {الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ} القرآن {وهو يتولى الصالحين} {وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ} فكيف أبالي بهم {وَإِنْ تَدْعُوهُمْ} أي الأصنام {إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ} أي الأصنام يا محمد {يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ} أي يقابلونك كالناظر {وهم لا يبصرون} {خُذِ الْعَفْوَ} اليسر من أخلاق الناس ولا تبحث عنها {وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ} بالمعروف {وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ} فلا تقابلهم بسفههم {وَإِمَّا} فيه إدغام نون إن الشرطية في ما المزيدة {يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ} أي إن يصرفك عما أمرت به صارف {فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ} جواب الشرط وجواب الأمر محذوف أي يدفعه عنك {إِنَّهُ سَمِيعٌ} للقول {عَلِيمٌ} بالفعل {إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ} أصابهم {طَيْفٌ} وفي قراءة طائف أي شيء ألم بهم {مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا} عقاب الله وثوابه {فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ} الحق من غيره فيرجعون {وَإِخْوَانُهُمْ} أي إخوان الشياطين من الكفار {يَمُدُّونَهُمْ} أي الشياطين {فِي الْغَيِّ ثُمَّ} هم {لَا يُقْصِرُونَ} يكفون عنه بالتبصر كما تبصر المتقون {وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ} أي أهل مكة {بِآيَةٍ} مما اقترحوا

{قَالُوالَوْلَا} هلا {اجْتَبَيْتَهَا} انشأتها من قبل نفسك {قُلْ} لهم {إِنَّمَاأَتَّبِعُ مَايُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي} وليس لي أن آتي من عند نفسي بشيء {هَٰذَا} القرآن {بصائر} حجج {من ربكم وهدى ورحمة لقوم يؤمنون} {وَإِذَاقُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوالَهُ وَأَنصِتُوا} عن الكلام {لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} نزلت في ترك الكلام في الخطبة وعبر عنها بالقرآن لاشتمالها عليه وقيل في قراءة القرآن مطلقا {وَاذْكُررَّبَّكَ فِي نَفْسِك} أي سرا {تَضَرُّعًا} تذللا {وَخِيفَةً} خوفا منه {و} فوق السر {دُونَ الْجَهْرِمِنَ الْقَوْلِ} أي قصدا بينهما {بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ} أوائل النهار وأواخره {وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ} عن ذكر الله {إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ} أي الملائكة {لَايَسْتَكْبِرُونَ} يتكبرون {عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ} ينزهونه عما لا يليق به {وَلَهُ يَسْجُدُونَ} أي يخصونه بالخضوع والعبادة فكونوا مثلهم

ترجمه: هغه یعنی هم الله تعالی دې چې تاسوئی د یونفس یعنی حضرت آدم علیه السلام نه پیداکړئی اوهم د دغه نفس نه ئی د هغه جوړه بی بی حواء پیداکړه دې د پاره چې په هغې سره سکون حاصل کړی اود هغې سره محبت اوکړی چنانچې په هغې راخورشو یعنی هغې سره یې مجامعت اوکړو. نود هغې سپک غوندې حمل شو. هغوی په دې خبره اوویریدل چې دغه (حمل) څرته څه څناورنه وی نوهغوی خپل رب الله تعالی نه دعااوغوښتله که چرې ته مونږ ته نیک صحیح سالم بچې راکړې نومونږ به په هغې باندې ستا شکرګذاریو، نوچې کله الله تعالی هغوی ته صحیح سالم اولادورکړونودوارو (بی بی) د (الله تعالی) د ورکړې شوی بچی نوم عبدالحارث کیخودوسره د الله تعالی شریک اوګرځولو اوپه یوقراءت کښې د شین په کسرې سره اودکاف په تنوین سره دې (شرکاً) دې حالانکه داقطعاً صحیح نه دې چې د الله تعالی نه علاوه د چا بنده وی، اودا (شرك فی التسمیه دې) شرك فی العبادت نه دې. د حضرت آدم علیه السلام معصوم کیدود وجې او (حضرت) سمره رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کړې دې چې حضورپاك صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل کوم وخت چې د حواء بی بی بچې پیدا شو نوابلیس هغوی له چکرې وهل شروع کړې اود حواء بی بی بچې به ژوندې نه پاتې کیدو ابلیس هغې ته اووئیل چې ته د ده نوم عبدالحارث کیږده نودې به ژوندې پاتې شي. نوحضرت حواء د هغه نوم (عبدالحارث) کیخودو نوبچې ژوندې پاتې شو اوداهرڅه د شیطان په اشاره اود هغه په حکم سره اوشو. دا حاکم روایت کړې دې او دې ته ئی صحیح وئیلی دی اوترمذی ورته حسن غریب وئیلې دې. پس الله تعالی د اهل مکه د هغه سره د بتانو د شریك کولونه پاك دې. او (فتعلی الله عما یشرکون) جمله مسببه ده اوپه خلقکم باندې عطف ده او د دواړوپه مینځ کښې جمله معترضه ده آیا هغوی په عبادت کښې د هغه (داسې) شریك ګرځوی چې هیڅ نه شی پیداکولې اوهغه پخپله مخلوق دې اوهغوی د خپل عبادت کونکو د هیڅ قسم امدادنه شی کولې اونه خپل ځان پخپله بچ کولې شی د هغه سرې نه چې په بدنیتنی

سره دَهغوی دَ ماتولو وغیره اراده اوکړی. او استفهام دَتوبیخ دَپاره دې اوکه تاسو بتان دَ هدایت (لارخودنې) دَپاره رابلې نوهغوی به ستاسو خبره نه منی (يتبعوکم) په تشدید اوتخفیف سره دې ستاسودَپاره برابر دی چې تاسوهغوئ دَ لارخودنې دَپاره رابلئ اوکه نه ئې رابلئ دَهغوی دَ نه اوریدو دَ وجې نه ستاسو په آواز به غوږ نه خوزوی. دَالله تعالی پریخودوسره چې تاسو دَ چابندګی کوئی هغه هم ستاسو په شان مخلوق دې نوتاسو هغوی ته آواز کولوسره اوګورئی هغوی له پکاردی چې ستاسو په آوازباندې جواب درکړی، که چرې تاسو په خپله وعده کښې رښتونی یئې چې دا معبودان دی بیا دَ بتانو ډیره زیاته عاجزی او دَهغوی دَ عبادت کونکو په هغوی باندې فضیلت بیانولوسره فرمائی آیا دَ دوی خپې شته چې په هغې تګ اوکړې شی؟ یادَ دوی لاسونه شته چې په هغې نیول اوکړی؟ اَم دَ بل جمع ده یادَ دوی سترګې شته په کوم سره چې هغوی لیدل اوکړې شی یادَدوی غوږونه شته چې په هغې سره واوریدې شی؟ (په دې ټولو ځایونو کښې) استفهام انکاری دې یعنی په ذکرشوو څیزونو کښې هغوی سره یوهم نشته کوم چې تاسو سره دی نوبیاتاسو په کوم بنیاددَهغوی بندګی کوئی حالانکه تاسودَهغوی نه دَ حالت په اعتبارسره (بهرحال) بهتر یئ. اې محمد ﷺ دوی ته اووایه زمادَ هلاکت دَپاره خپل شریکان راوغواړئی بیا زماباره کښې تدبیراوکړئی او ماته مهلت مه راکوئی زه ستاسو هیڅ پرواه نه کوم بیشکه زما امدادی الله تعالی دې چاچې کتاب (یعنی) قرآن نازل کړو اوهغه په خپله نګرانئ کښې دَ نیکانوخلقو حفاظت کوی اودَ چاچې تاسو الله تعالی پریخودوسره بندګی کوئی هغه ستاسو امداد نه شی کولې اونه هغوی په خپل امدادباندې قادر دی، نوزه ولې دَهغوی پرواه اوکړم؟ اوکه چرې تاسو بتان دَ لارخودنې دَپاره رابلئ نوهغوی نه اوری. او اې محمد ﷺ که چرې ته دې بتانو ته اوګورې نو داسې به معلومیږی چې هغه ستاطرف ته ګوری یعنی دَ کتونکوپه شان ستا په مخامخ دی حالانکه هغوی هیڅ نه شی لیدلې ته معافی اختیارکړه (یعنی) دَ خلقو دَ اخلاقو باره کښې دَ آسانئ نه کار واخله (دَهغوی دَ عیبونو) په لټون کښې مه پریوځه اودَ نیکوحکم کوه اودَ جاهلانونه ځان ډډې ته کړه اودَهغوی دَ بیوقوفتوب مقابله مه کوه اوکه چرې دَ شیطان دَ طرف نه څه وسوسه راشی یعنی که تادَ ماموربه نه څوك اړونکې اړوی نودَالله تعالی پناه غواړه. (إمّا)په مازائده کښې دَنون شرطیه ادغام دې. (فاستعذبالله) جواب شرط دې. او جواب امر محذوف دې اوهغه يَدْفعه عنكَ دې بیشکه هغه دَ خبرې اوریدونکې اودَعمل لیدونکې دې بیشکه کوم خلق چې دَالله تعالی نه ویریږی کله چې دَ شیطان دَطرف نه هغوی ته خطره مخې ته کیږی نوهغوی دَالله تعالی سزا اوثواب رایادوی او په یوقراءت کښې دَ طیف په ځائې طائف دې یعنی که دَ شیطان دَ طرف نه څه وسوسه راځی نوهغوی زر حق او ناحق ته ګوری (یعنی په دواړو کښې فرق کوی) نوهغوی دَ دغه وسوسې نه منع کیږی، او دَ کافرانونه چې څوك دَ شیطان ملګری دی نوشیطانان هغوی

په گمراهۍ کښې راکاږی بیا هغوئ (دشیطان ملګری) دغه ګمراهۍ نه سترګې کهولاوېدو یعنی دَ پوهیدلو نه باوجود نه منع کیږی لکه چې متقی دَ نظر نه کاراخلی او کوم وخت چې تاسو دَ اهل مکه په مخکښې دَهغوی تجویزکړې شوې (فرمائشی) معجزې رانورې نو وائی تادَخپل طرف نه دا معجزه ولې رانوړه؟ ته هغوی ته اووایه چې زه خو صرف دَهغه حکم اتباع کوم چې ماله زما دَ رب دَ طرف نه رالیږلې شی زما په اختیار کښې نه دی چې زه دَخپل ځان نه څه راوړلې شم. دا قرآن دَ خلقو دَپاره ستاسودَ رب دَ طرف نه دلائل دی او هدایت دې او رحمت دې دَایمان راوړونکو دَپاره او کوم وخت چې قرآن لوستلې کیږی نو دا په غور سره اوریئ او خبرې اترې مه کوئ چپ کینئ دې دَپاره چې په تاسو رحم اوکړې شی. دا آیت دَخطبې په وخت دَ خبرو نه کولو باره کښې نازل شوې دې او خطبه ئې په قرآن سره ځکه تعبیر کړې ده چې خطبه په قرآن باندې مشتمل وی او وئیلی شوی دی چې مطلقًا دَ قرآن په باره کښې نازل شوې دې او (اې مخاطب) خپل رب پټ پټ په عاجزئ سره او دَالله تعالی نه په ویره سره یادوه یعنی دَ ژبې لاندې نه پاس اوجهرفی الکلام نه لاندې، یعنی دَ پټ او ښکاره په مینځ کښې اراده کولو سره سحرماښام یعنی په اول ورځ کښې او په آخرد ورځ کښې اودَالله تعالی دَ ذکر نه غفلت کونکو کښې مه کیږه، بیشکه هغه دمخلوق یعنی کوم چې ستا رب سره دې دَهغه دَ عبادت نه تکبر نه کوی او کوم څیزچې دَهغه دَ شان لائق نه دې دَهغې نه دَهغه پاکی بیانوی اودَهغه دَپاره سجده کوی یعنی دَعاجزئ اوعبادت دَپاره هغه خالص کوی نو تاسو هم دَهغوی په شان شئ.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: وَجَعَلَ مِنْهَا، ضمیر مجرور دنفس طرف ته راجع دې په اعتبار دَ لفظ اودَ لِيَسْكُنَ ضمیرهم دَ نفس طرف ته راجع دې په اعتبار دَمعنې، اومراد د نفس نه آدم عليه السلام دې.

قوله: وفي قِرَاءَةٍ بِكَسْرِ الشِّيْنِ والتَّنْوِيْنِ أي شَرِيْكًا، دا په شرکاء کښې دَدویم قرات بیان دې شرکاء دَ شریك جمع ده مګر مرادهم مفرددې دَدې قرینه دویم قرات او هغه شِرکًا دې دَ شین په کسرې او راء په سکون او دکاف په تنوین سره.

قوله: اي شريكا، دَدې اضافې مقصد دا خودل دی چې شِرکًا مصدر د اسم فاعل شریکًا په معنی کښې دې دې دَپاره چې حمل صحیح شی.

قوله: جَعَلَا لَهُ، په جَعَلَا کښې ضمیردَ تثنیه چا ته راجع دې؟ بعض مفسرین دې طرف ته تلی دی چې دَ آدم اوحواء طرف ته راجع دې، لیکن محقق قوله دادې چې د بنی آدم نه هرنفس او زوج نفس مراددې. دَبعض تابعینونه هم دغه قول نقل دې. قال الحسن وقتادة الضمير في جعلا عائد إلى النفس وزوجه من ولد آدم لا إلى آدم وحوّا، (جصاص) جعل الزوج والزوجة شركاء (كبير عن القفال) امام رازی رحمه الله دَ قفال په حواله سره لیکلی دی چې دا قصه دَ تمثیل په توګه دَ

مشرکانو عام حالت بیانوی اودا تفسیر ډیرخوښ کړې شوی دی. هذا جوابٌ فی غایة الصحة والسداد (کبیر) او محققینو دا هم وئیلی دی چې په آیت کښې ضمیر دَ آدم او حواء طرف ته راجع کولو څه تائیدنه دَقرآن نه ملاویږی او نه دَ حدیث صحیح نه اوداسې قصې دَ پیغمبرانو لائق نه دی. (بحر، بیضاوی)

قوله: بتَسْمِيَتِه: أی بتسمیة الولد، حارث بتسمیة شرکاء په معنی دَ شریك متعلق دی.

قوله: وَلَيْسَ بِإِشْرَاكٍ فِی الْعُبُوْدِيَّةِ لِعِصْمَةِ آدَمَ دَدې اضافې مقصد دَ انبیاء کرامو دَ عصمت دفاع ده.

قوله: العُبُوْدِيَّةِ، ډیر بهتر به وی چې العبودیة په ځائی العبادة یا معبودیة نی فرمائیلی دی (حاشیه جلالین)

قوله: أَهْلُ مَكَّةَ، په دې کښې دَدې خبرې تائید دې چې دَ جَعَلاَ مرجع آدم او حواء نه دی بلکه هرنفس او دَهغه زوج دې. اودَدې قرینه دَالله تعالی قول فتعالى الله عما يشركون دې، یشرکون صغیه یې جمع سره راوړې ده حالانکه آدم او حواء جمع نه دی.

قوله: والجُمْلَةُ مُسَبَّبَةٌ، یعنی فتعالى الله عما يشركون دَدې عطف په خَلَقَكُم من نفس واحدة باندې دې. معطوف علیه دَ معطوف سبب دې یعنی کوم څیزونه چې تاسو دَهغه شریك ګرځوئی هغه دَهغې نه لوئی دې ځکه چې هغه تاسو پیدا کړی ئی او مخلوق دَخالق شریك کیدې نه شی لکه چې په دې کښې دَ فاء تعقیبیه فائدې ته اشاره ده او په مینځ کښې جمله معترضه ده.

قوله: يُمَاثِلُونَكَ په دې کښې اشاره ده چې کلام دَ تشبیه په توګه دې، لهذا اوس به دا اعتراض نه وی چې دَ اصنامو نه لیدل ممکن نه دی.

قوله: طَيْفٌ، دې نه داهم احتمال دې چې طَيْفٌ طيفًا نه اسم فاعل وی ای طاف به الخیال طائف وسوسه خطره.

قوله: أَلَكُمْ بِهِمْ أَیْ مِثْلُهُمْ.

[۸] سورة الأنفال

مدنية او الا واذ يمكر بك الايات السبع فمكية خمس اوست او سبع وسبعون اية

سورت انفال مدنی دې مگر د واذ يمكر بك نه اووه آياتونه مكی دی ۷۵ يا ۷۶ يا ۷۷ آياتونه دی.

[اياتونه: ۱-۸]

بسم الله الرحمن الرحيم لَمَّا اخْتَلَفَ الْمُسْلِمُونَ فِي غَنَائِمِ بَدْرٍ فَقَالَ الشُّبَّان هِيَ لَنَا لِأَنَّا بَاشَرْنَا الْقِتَال وَقَالَ الشُّيُوخ كُنَّا رِدْءًا لَكُمْ تَحْت الرَّايَات وَلَوْ انْكَشَفْتُمْ لَفِئْتُمْ إِلَيْنَا فَلَا تَسْتَأْثِرُوا بِهَا فَنَزَلَ {يَسْأَلُونَكَ} يَا مُحَمَّد {عَنِ الْأَنْفَالِ} الْغَنَائِم لِمَنْ هِي {قُلْ} لَهُمْ {الْأَنْفَالُ لِلَّهِ} يَجْعَلهَا حَيْثُ شَاءَ {وَالرَّسُولِ} يَقْسِمهَا بِأَمْرِ اللَّه فَقَسَمَهَا صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنهمْ عَلَى السَّوَاء رَوَاهُ الْحَاكِم فِي الْمُسْتَدْرَك {فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ} أَيْ حَقِيقَة مَا بَيْنكُمْ بِالْمَوَدَّةِ وَتَرْك النِّزَاع {وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ} حَقًّا {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ} الْكَامِلُونَ الْإِيمَان {الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ} أَيْ وَعِيده {وَجِلَتْ} خَافَتْ {قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا} تَصْدِيقًا {وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ} بِهِ يَثِقُونَ لَا بِغَيْرِهِ {الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ} يَأْتُونَ بِهَا بِحُقُوقِهَا {وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ} أَعْطَيْنَاهُمْ {يُنْفِقُونَ} فِي طَاعَة اللَّه {أُولَئِكَ} الْمَوْصُوفُونَ بِمَا ذُكِرَ {هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا} صِدْقًا بِلَا شَكّ {لَهُمْ دَرَجَاتٌ} مَنَازِل فِي الْجَنَّة {عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ} فِي الجنة {كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ} مُتَعَلِّق بِأَخْرَجَ {وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ} الْخُرُوج وَالْجُمْلَة حَال مِنْ كَاف أَخْرَجَك وَكَمَا خَبَر مُبْتَدَأ مَحْذُوف أَيْ هَذِهِ الْحَال فِي كَرَاهَتهمْ لَهَا مِثْل إِخْرَاجك فِي حَال كَرَاهَتهمْ وَقَدْ كَانَ خَيْرًا لَهُمْ فَكَذَلِكَ أَيْضًا وَذَلِكَ أَنَّ أَبَا سُفْيَان قَدِمَ بِعِيرٍ مِنَ الشَّام فَخَرَجَ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابه لِيَغْنَمُوهَا فَعَلِمَتْ قُرَيْش فَخَرَجَ أَبُو جَهْل وَمُقَاتِلُو مَكَّة لِيَذُبُّوا عَنْهَا وَهُمْ النَّفِير وَأَخَذَ أَبُو سُفْيَان بِالْعِيرِ طَرِيق السَّاحِل فَنَجَتْ فَقِيلَ لِأَبِي جَهْل ارْجِعْ فَأَبَى وَسَارَ إِلَى بَدْر فَشَاوَرَ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابه وَقَالَ إِنَّ اللَّه وَعَدَنِي إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ فَوَافَقُوهُ عَلَى قِتَال النَّفِير وَكَرِهَ بَعْضهمْ ذَلِكَ وَقَالُوا لَمْ نَسْتَعِدّ لَهُ كما قال تعالى {يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ} القتال {بَعْدَمَا تَبَيَّنَ} ظهر لهم {كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ} إليه عيانا في كراهتهم له {و} اذْكُرْ {إِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ} الْعِير أَوْ النَّفِير {أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ} تُرِيدُونَ {أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ} أَيْ الْبَأْس وَالسِّلَاح وَهِيَ الْعِير {تَكُونُ لَكُمْ} لِقِلَّةِ عَدَدهَا وَمَدَدهَا بِخِلَافِ النَّفِير {وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ} يظهره {بِكَلِمَاتِهِ} السابقة بظهور الإسلام {وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ} آخِرهمْ بِالِاسْتِئْصَالِ فَأَمَرَكُمْ بِقِتَالِ النَّفِير {لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ} يَمْحَق {الْبَاطِلَ} الْكُفْر {وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ} الْمُشْرِكُونَ ذَلِكَ اذْكُرْ {إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ} تَطْلُبُونَ مِنْهُ الْغَوْث بِالنَّصْرِ عَلَيْهِمْ {فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي} أَيْ بِأَنِّي {مُمِدُّكُمْ} مُعِينكُمْ {بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ} مُتَتَابِعِينَ يُرْدِف بَعْضهمْ بَعْضًا وَعَدَهُمْ بِهَا أَوَّلًا ثُمَّ صَارَتْ ثَلَاثَة آلَاف ثُمَّ خَمْسَة كَمَا فِي آل عِمْرَان وَقُرِئَ بِآلُفٍ كَأَفْلُسٍ جَمْع {وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ} أَيْ الْإِمْدَاد {إِلَّا بُشْرَى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}

ترجمه: زه شروع کوم په نوم دَ الله چې ډیر مهربان او ډیر رحم کونکې دې کله چې دَ بدر مال غنیمت د (تقسیم) په باره کښې په مسلمانانو کښې اختلاف پیدا شو ځوانانو اووئیل دا زمونږ حق دې ځکه چې مونږ نیغ په نیغه جنګ کړې دې او بوډاګانو اووئیل دَ جهنډو لاندې مونږ ستاسو امدادیان وو که چرې (الله دې نه کړی) تاسو ماتې خوړلې وه نو تاسو به هم مونږ ته واپس راتلئ لهذا تاسو دَ مال غنیمت دَترجیح دعوی مه کوئی. اې محمد ﷺ خلق تا نه دَ مال غنیمت په باره کښې سوال کوی چې دَ دې مستحق څوك دی ته هغوی ته اووایه چې مال غنیمت دَ الله تعالی او دَهغه دَ رسول دې هغه چې چاله غواړی ورد ې کړی. چنانچې رسول الله ﷺ هغه مال دَغنیمت په ځوانانو اوبوډاګانو کښې برابر تقسیم کړو. دا حاکم په مستدرك کښې روایت کړی دی تاسو خلق دَالله تعالی نه اوویریږئی او دَخپل مینځ تعلقات صحیح کړئی اودَ الله تعالی اودَهغه دَ رسول تابعداری اوکړئی که چرې تاسو رښتونی مؤمنان یئې کامل اهل ایمان خو هم هغه خلق دی کوم وخت چې دَهغوی په وړاندې دَالله تعالی دَ وعید ذکر کولې شی نو دَهغوی زړونه دَ ویرې نه لړزیږی او کله چې دَهغوی په وړاندې دالله تعالی آیاتونه لوستلې شی نو دَهغوئ په تصدیق کښې اضافه کیږی او هغوی هم په خپل رب باندې توکل کوی یعنی په هغه باندې اعتماد کوی نه چې دَهغه نه علاوه په بل چاباندې څوک چې مونځ قائموی یعنی مونځ دَهغې دَ حقوقو سره اداکوی او کوم (مال) چې مونږ هغوی ته ورکړې دې دَهغې نه دَالله تعالی په اطاعت کښې خرچ کوی هم دغه شان خلق څوك چې په مذکوره صفاتو سره متصف وی بیشکه رښتونی مؤمنان دی دَهغوی دَپاره په جنت کښې دَهغوی د رب سره لوئی مرتبې دی او مغفرت دې او په جنت کښې بهترین رزق دې (په مال غنیمت کښې چې کوم اختلاف دې هغه هم داسې دې) لکه څنګه چې ستارب تاله کور (مدینې) په نه حق سره اوویستې (بالحق) دَ أَخرَجَ سره دې او واقعه ده چې دَمؤمنانو یو جماعت دا وتل سخت ګنړل جمله د أَخرَجَ دضمیر کاف نه حال دې اودکَما هذِہٖ مبتداء محذوف خبر دې یعنی دَ مال غنیمت موجوده حالت په کراهت کښې هم داسې دې لکه چې دَهغوی (دَمدینې) نه دَ وتلو حالت، اولکه څنګه چې دغه (وتلو) کښې دَهغوی دَپاره خیر وو دغه شان په دې کښې هم خیر دې اودَهغوی دا (دمدینې) نه وتل هغه وخت اوشو کوم وخت چې ابوسفیان تجارتی قافلې سره دَشام نه اووتلو، نو حضورپاك اودَهغه صحابه کرام ﷺ د دې (قافلې) دَ مال غنیمت دَ اخستلو دَپاره اووتل، دَدې (کاروانی) خبر قریشو ته اوشو نو ابوجهل اودَمکې جنګ باز خلق رااووتل دې دَپاره چې دَ تجارتی قافلې حفاظت اوکړی اودا جنګی لښکروو. او ابوسفیان تجارتی قافله دَ سمندردَ غاړې په لار اوویستله او (تجارتی) قافله بچ اووتله. ابوجهل ته اووئیلې شو چې واپس شه مګر هغه انکار اوکړو اودَ بدر طرف ته روان شو. بل طرف ته رسول الله ﷺ صحابه کرامو سره مشوره اوکړه او حضورپاك اوفرمائیل الله

تعالی ماسره دَ دوو جماعتونو نه دَ یووعده کړې ده لهذا اکثرو دَ جنګی لښکر سره د مقابلې کولو دَپاره متفق شو اوځه خلقو دا رائې ناخوښه کړه اوعذرئې دا پیش کړو چې مونږ ددې دَپاره تیارې نه دې کړې لکه چې الله تعالی اوفرمائیل تاسوسره داخلق دَحق یعنی جنګ په باره کښې جګړې کوی پس دَهغې نه چې دَ دې حق کیدل په هغوی باندې ښکاره شوی دی لکه چې هغوی دَمرګ طرفته په رابنکلوسره بوتلې شی حال دا چې هغوی مرګ ښه په ښکاره سترګو وینی دَهغوی دَ جنګ نه خوښولودَ وجې نه، اوهغه وخت یاد کړئی کوم وخت چې الله تعالی تاسو سره په دوو جماعتون عیراونفیر (تجارتی قافله او جنګی لښکر) نه دَیووعده کړې وه چې په هغوی کښې به یو جماعت ستاسو په لاس رائحی وو اوتاسو دا غوښتل چې تاسو ته کمزورې جماعت ملاؤشی دَهغوی دَ شمیر او وسلو دَ کموالی دَ وجې نه یعنی بغیرقوت اوبغیروسلووالا جماعت اوهغه تجارتی قافله وه په خلاف دَ جنګی لښکر، مګر دَالله تعالی اراده دا وه چې دَخپلوسابقه خبرو په ذریعه حق ښکاره کړی اسلام ته غلبه ورکړی اودکافرانو جرړه بالکل پرې کړی، لهذا تاسو ته ئې دَ جنګی لښکرسره دَ جنګ کولوحکم درکړو دې دَپاره چې هغه حق محقق کړی او باطل کفرختم کړی سره دَدې چې مشرکان دا ناخوښه ګنړی اوهغه وخت یادکړئی کوم وخت چې تاسو خپل رب ته فریاد کولو یعنی دَالله تعالی نه په مشرکانوباندې امداد غوښتلو نوالله تعالی تاسو ته جواب درکړو چې زه به مسلسل دَزرو فرښتوسره ستاسوامدادکوم چې مسلسل راروانې وې اول ئې هغوی سره دَ زرو وعده اوکړه بیادَ دریو زرو اوبیا د پنځو زرو لکه چې په سورت آل عمران کښې دی اوراُلُف) أُلُف لوستلې شوې دې لکه چې دَ فَلْسٌ جمع فُلُوسٌ ده اودَ دې امداد الله تعالی د خوشخبرئی په توګه خبرورکړو او دې دَپاره چې ستاسو زړونه مطمئن شی اوامدادخو صرف هم دَالله تعالی دَ طرف نه وی یقینًا الله تعالی زبردست او دانادې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: سورة الانفال په ترکیب اضافی مبتداء ده. دَ دې دوه خبرونه دی اول مَدَنِیَّةٌ او دویم خَمْسٌ الخ مبتداء او خبرمستثنی منه او إِلاَّ حرف استثنی ویمکریك مستثنی، اوَ د بیان اختلاف دَپاره دې اګرچې دَسورت په عنوان کښې اوره آیاتونوته مکی ونیلې شوی دی مګر صحیح خبره داده چې پوره سورت مدنی دې.

قوله: عَنِ الأَنْفَالِ، أَنْفَالِ د نَفَلٌ په وزن دَ سَبَبٌ جمع ده په معنی د زائد، اوپه سکون فاء سره هم ونیلې شوې دې دَدې معنی هم زائد ده. مال غنیمت چونکه دَ سابقه امتونودَپاره حلال نه وو صرف دَدې امت دَپاره دَ خصوصیت په توګه حلال کړې شوی دی په دې وجه په نفل سره تعبیر کړې شو.

سوال: یسئلونك عن الأنفال، کښې دَیسئلونك صله عَنْ راوړلې شوې دې حالانکه دا فعل متعدی بنفسه دې لکه چې وئیلی سألتُ زیداً مالاً.
جواب: که چرې سوال د تعیین اوتوضیح دَپاره وی نوسوال په متعدی په عَنْ سره وی اوکه چرې په معنی دَ طلب وی نومتعدی بنفسه به وی. کوم خلق چې دلته سوال دَ طلب دَپاره منی هغوئ عن زائده ګرځوی.
قوله: لوانکشفتم،ای لهزمتم والتشرتم، که چرې تاسو ماتې خوړلو او خواره واره شو.
قوله: فلاتتنازعوا، ای فلا تختاروا، یعنی ستاسودَ بیان کړې شوې دلیل دَ وجې نه تاسوته ترجیح نه شی درکولې دَ ایثارمعنی ده ترجیح ورکول، مال غنیمت ته دنفل وئیلویوه وجه داهم ده چې دَ جهاد اصل مقصد اعلاء کلمة الله دې اوحصول مال شئ زائددې.
قوله: لَئِنْ هِیَ، په دې کښې اشاره ده چې د مال غنیمت حکم معلومول مقصوددی نه چې دَهغې ذات ځکه چې ذات ټولوته معلوم دې.
قوله: أي حَقِيقَةَ مَابَيْنَكُمْ: دادَذات بینکم تفسیردې په دې کښې داخودلی شوی دی چې ذات په معنی د حقیقت دې او بین په معنی د وصل دې او دَ لغت مطابق دې، په خلاف دَدې چې چاحال یا حالت اخستې دې ځکه چې دامعنی د لغت اواستعمال دَدواړوخلاف ده.
حاصل معنی داده کونوا مجتمعین علی أمرالله ورسوله بالمواساة والمساعدة فیمارزقکم الله.
قوله: الکَامِلُونَ دَدې قیددَ اضافې مقصددَ یوسوال مقدرجواب دې.
سوال: الله تعالی إِنَّمَا کلمه حصر سره فرمائیلی دی چې مؤمن هم هغه دې دَچا په وړاندې چې دَالله تعالی ذکر اوکړې شی نودَهغوی زړونه دَ الله تعالی دَ ویرې نه لړزیږی نوداسې کسان خو به ډیرکم وی.
جواب: دادَ کامل مؤمن صفت دې نه چې دَ مطلق مؤمن.
قوله: تصدیقاً، دَدې اضافې مقصددَ یوسوال جواب دې.
سوال: دادې چې ستاسو مسلك دې چې په ایمان کښې کمې زیاتې نه راځی حالانکه زادتهم ایماناً نه معلومیږی چې په ایمان کښې کمې زیاتې راځی.
جواب: دَ جواب حاصل دادې چې دلته دَایمان نه مراد تصدیق او اطمینان قلب ده او په دې کښې کمې زیاتې راځی.
قوله: به یَتَوَکَّلُونَ لا بغیره دَدې اضافې مقصدد تقدیم متعلق دَ فائدې بیانول دی کوم چې حصردې یعنی هم په الله تعالی باندې بهروسه کوی نه چې په غیرباندې.
قوله: الخُرُوج، أی خروجك وخروجهم داهم دَ یوسوال مقدرجواب دې. سوال دادې چې حال کله

جمله وی نو په هغې کښې دَعائد کیدل ضروری وی حالانکه دلته هیڅ عائدنشته. جواب حاصل دادې چې تقدیرد عبارت خروجك وخروجهم دې لهذا اوس هیڅ اعتراض نشته.

قوله: كـما، خبرمبتداء محذوف الخ، دَدې جملې مقصدپه دوارو جملوکښې مشابهت بیانول دی یعنی دَ مال غنیمت په تقسیم باندې دَ ناخوښۍ اظهار هم داسې دې لکه چې خروج إلى النفير (لښکر) طرف ته وتل ناخوښه وو حالانکه څنګه چې دَهغوی په حق کښې خروج بهتروو هم دغه شان دَمال غنیمت په تقسیم کښې هم خیردې.

قوله: عَدَدُهَا، أي أسمائها.

قوله: بألفٍ یعنی اَلَفْ په الف سره یعنی اَلْفْ هم لوستلې شوې دې په الف باندې مداوپه لام باندې ضمه په وزن دَ اَفْلُسْ یعنی څنګه چې دَ فَلْسْ جمع اَفْلُسْ راځی دغه شان دَ اَلْفْ جمع اَلُفْ راځی دَاَلُفْ اصل أَأْلُف وو دویم همزه په الف سره بدل کړې شو نو اَلُفْ شو.

[اياتونه:۱۱-۱۹]

اذكر {إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً} أَمْنًا مِمَّا حَصَلَ لَكُمْ مِنَ الْخَوْفِ {مِنْهُ} تَعَالَى {وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ} مِنَ الْأَحْدَاثِ وَالْجَنَابَاتِ {وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ} وَسْوَسَتَهُ إِلَيْكُمْ بِأَنَّكُمْ لَوْ كُنْتُمْ عَلَى الْحَقِّ مَا كُنْتُمْ ظَمْأَى مُحْدِثِينَ وَالْمُشْرِكُونَ عَلَى الْمَاءِ {وَلِيَرْبِطَ} يَحْبِسَ {عَلَى قُلُوبِكُمْ} بِالْيَقِينِ وَالصَّبْرِ {وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ} أَنْ تَسُوخَ فِي الرَّمْلِ {إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ} الَّذِينَ أَمَدَّ بِهِمُ الْمُسْلِمِينَ {أَنِّي} أَيْ بِأَنِّي {مَعَكُمْ} بِالْعَوْنِ وَالنَّصْرِ {فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا} بِالْإِعَانَةِ وَالتَّبْشِيرِ {سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ} الْخَوْفَ {فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ} أَيِ الرُّءُوسِ {وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ} أَيْ أَطْرَافِ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ فَكَانَ الرَّجُلُ يَقْصِدُ ضَرْبَ رَقَبَةِ الْكَافِرِ فَتَسْقُطُ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَيْهِ سَيْفُهُ وَرَمَاهُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْضَةٍ مِنَ الْحَصَى فَلَمْ يَبْقَ مُشْرِكٌ إِلَّا دَخَلَ فِي عَيْنَيْهِ مِنْهَا شَيْءٌ فَهُزِمُوا {ذَلِكَ} الْعَذَابُ الْوَاقِعُ بِهِمْ {بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا} خَالَفُوا {اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} لَهُ {ذَلِكُمْ} الْعَذَابُ {فَذُوقُوهُ} أَيُّهَا الْكُفَّارُ فِي الدُّنْيَا {وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ} فِي الْآخِرَةِ {عَذَابَ النَّارِ} {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا} أَيْ مُجْتَمِعِينَ كَأَنَّهُمْ لِكَثْرَتِهِمْ يَزْحَفُونَ {فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ} مُنْهَزِمِينَ {وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ} أَيْ يَوْمَ لِقَائِهِمْ {دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا} مُنْعَطِفًا {لِقِتَالٍ} بِأَنْ يُرِيَهُمُ الْفَرَّةَ مَكِيدَةً وَهُوَ يُرِيدُ الْكَرَّةَ {أَوْ مُتَحَيِّزًا} مُنْضَمًّا {إِلَى فِئَةٍ} جَمَاعَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَسْتَنْجِدُ بِهَا {فَقَدْ بَاءَ} رَجَعَ {بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ} الْمَرْجِعُ هِيَ وَهَذَا مَخْصُوصٌ بِمَا إِذَا لَمْ يَزِدِ الْكُفَّارُ عَلَى الضِّعْفِ {فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ} بِبَدْرٍ بِقُوَّتِكُمْ {وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ} بِنَصْرِهِ إِيَّاكُمْ {وَمَا رَمَيْتَ} يَا مُحَمَّدُ أَعْيُنَ الْقَوْمِ {إِذْ رَمَيْتَ} بِالْحَصَى لِأَنَّ كَفًّا مِنَ الْحَصَى لَا يَمْلَأُ عُيُونَ الْجَيْشِ الْكَثِيرِ بِرَمْيَةِ بَشَرٍ {وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى} بِإِيصَالِ ذَلِكَ إِلَيْهِمْ فعل ذلك لِيَقْهَرَ الْكَافِرِينَ {وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً} عَطَاءً {حَسَنًا} هُوَ الْغَنِيمَةُ

{إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ} لِأَقْوَالِهِمْ {عليم} باحوالهم {ذٰلِكُمْ} الإِبْلَاء حَقٌّ {وَأَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ} مُضْعِف {كيد الكافرين} {إِنْ تَسْتَفْتِحُوا} أَيُّهَا الْكُفَّار إِنْ تَطْلُبُوا الْفَتْح أَيْ الْقَضَاء حَيْثُ قَالَ أَبُو جَهْل مِنْكُمْ اللّٰهُمَّ أَيُّنَا كَانَ أَقْطَع لِلرَّحْمٰنِ وَأَتَانَا بِمَا لَا نَعْرِف فَأَحِنْهُ الْغَدَاة أَيْ أَهْلِكْهُ {فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ} الْقَضَاء بِهَلَاكِ مَنْ هُوَ كَذٰلِكَ وَهُوَ أَبُو جَهْل وَمَنْ قُتِلَ مَعَهُ دُون النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُؤْمِنِينَ {وَإِنْ تَنْتَهُوا} عَنْ الْكُفْر وَالْحَرْب {فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا} لِقِتَالِ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {نَعُدْ} لِنَصْرِهِ عَلَيْكُمْ {وَلَنْ تُغْنِيَ} تَدْفَع {عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ} جَمَاعَاتكُمْ {شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ} بِكَسْرِ إِنَّ اسْتِئْنَافًا وَفَتْحهَا عَلَى تقدير اللام

ترجمه: هغه وخت یادکړه کوم وخت چې الله تعالی په خپله مهربانئ باندې هغه ویره کومه چې ستاسو مخې ته وه دخوب د جوتې په مشکل کښې په تاسو سکون او تسلي راوسته او د آسمان نه ئې ستاسو دپاره اوبه نازل کړې دې د پاره چې تاسو د حدث اصغر او اوحدث اکبرنه پاک کړي اوتاسونه هغه شیطاني وسوسه لرې کړي که چرې تاسو په حق باندې وئی نو په تاسوبه (داسې) تنده اوبې طهارتی نه وه او مشرکان به په اوبوباندې قابض نه وې اودې دپاره چې ستاسو زړونه په یقین اوصبرسره مضبوط کړي اودې دپاره چې د باران په ذریعه ستاسو قدمونه کلک کړي چې په شګه کښې نه خنبیږي (اوهغه وخت یادکړئ) کوم وخت چې ستارب هغه فرښتوته وئیلي وو د کوموپه ذریعه چې ئی د مسلمانانو امدادکړې وو اوپه نصرت سره زه تاسو سره یم (او) اُئی په اصل کښې ہاُئی دې تاسو اهل ایمان په امداد او زیری سره ثابت قدم اوساتئ زه دکافرانو په زړونو کښې هم اوس ویره اچوم اوتاسو دهغوی په سټونویعنی سرونو باندې وارونه اوکړئ اودهغوی په اندام اندام باندې ګزار اوکړئ یعنی د لاسونواو پښو طرفونه . چنانچه (مسلمانان) سړی به د کافر په سټ باندې د وارکولواراده کوله نودهغوی توره به د کافر سټ ته د رسیدونه وړاندې د هغه (تن د سر نه جداکیدوسره) پریوتلواوحضورپاك دهغوی طرف ته یوموټې خاوره اوویشتله چې دهغې څه نه څه حصه دهرمشرك سترګوته رسیدلې وه اومشرکانوته شکست اوشو ، داعذاب کوم چې په هغوی باندې واقع شو ددې وجې نه چې هغوی د الله تعالی اودهغه د رسول مخالفت اوکړو اوڅوك چې د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ مخالفت کوی نوالله تعالی دډیر سخت دې عذاب ورکوونکې دهغه دپاره، داعذاب دې، نواې کافرانوهم په دنیاکښې د دغه عذاب مزه اوڅکئ اویقینی خبره ده چې دکافرانودپاره په آخرت کښې عذاب مقرردې. اې ایمان والوکله چې تاسو کافرانوسره په جنګ کښې مخامخ شئ حال دا چې هغوی دخپل کثرت د وجې نه په مزه مزه شاته کیږی نوبیاهم دهغوی نه ماتې خوړلوسره په شامه تختئ اوکوم کس چې د مقابلې په ورځ دهغوی طرف ته شاکړې اوتختې مکردا چې د جنګی چال په توګه وی په داسې توګه چې هغوی

ته دَ چال په توګه دا ښکاره کړې چې ګنې تختی اوحال دا چې واپس تاویدوسره دَ حملې کولو اراده لري یادَ مسلمانانودَ جماعت سره إمداداخستلودپاره دَ یوځائی کیدو په توګه وي نوهغه دَدغه (وعید) نه مستثنی دی (ددې نه علاوه) چاچې دداسې اوکړل هغه دَالله تعالی غضب اخستلوسره واپس شو دَهغه مقام دوزخ دې اودَ هغه دَ اوسیدو ځائی ډیرخراب دې اوداهغه صورت سره خاص دې چې دکافرانو (تعداد) دَمسلمانانو په مقابله کښې دَ ډبل نه زیات نه وي (حقیقت دادې) چې په جنګ بدرکښې تاسو هغوی لره په خپل طاقت سره نه دی قتل کړي لیکن الله تعالی ستاسو امداداوکولوسره هغوی لره قتل کړل او اې محمد ﷺ دَ قوم په سترګوکښې تانه دی غورزولی کوم وخت چې تا کودکانړی اوغورزول ځکه چې یوانسانی موټی کودکانړی دَ یولوئی لښکرسترګې نه شی ډکولې لیکن دغه قوت کانړی دَهغوی سترګوته رسول په حقیقت کښې الله تعاې غورزولی دی اوهغه داځکه اوکړل چې کافران مغلوب کړی اودې دَپاره چې مسلمانانوته دَخپل طرف نه بهترصله ورکړی اوهغه (مال دَ غنیمت دې. یقینًا الله تعالی دَدوې دخبرو اوریدونکې اودَهغوی احوال پیژندونکې دې اودا ورکړه دَ صلې حق ده اوالله تعالی دکافرانوچالونه کمزورې کونکې دې اې کافرانوکه چرې تاسو دَ فتح فیصله غوارئ ځکه چې په تاسو کښې ابوجهل وئیلی وو اې الله په مونږ کښې چې څوك زیات تعلق (صله رحمی) پریخودونکې وی اومونږ له ئی داسې څیزراوړلې وی کوم چې مونږ نه پیژنو نوهغه خو ته صبا هلاك کړې نوتاسوله فیصله راغله هغه چاله هلاك کولوسره څوك چې داسې دی اوهغه هم ابوجهل دې اوهغه دی کوم چې هغه سره قتل کړې شو نه چې محمد ﷺ اومؤمنان، اوکه چرې تاسو دکفراوجنګ نه منع شئ نوداستاسودَپاره بهترده اوکه تاسود نبی سره دَ جنګ کولواعاده کوئی نومونږ به په تاسوباندې دَهغه دَ فتح اعاده اوکړو اوستاسو دا ګنړه به ستاسو هیڅ په کاررانه شی که هرڅومره زیات وی اوبیشکه الله تعالی دَ ایمان والوسره دې د إنّ کسرې سره د استیناف په صورت کښې اودَ فتحې سره دَلام دَتقدیر په صورت کښې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: اِذْيُغَشِّيْكُمْ دا أذکر فعل ظرف دې یاسابق إذيَعِدُكم نه بدل دې.

قوله: أَمَنًا، دَ لَمَنَة تفسیرپه أَمَنًا سره کولوپه کښې اشاره اوکړه چې لَمَنَةٌ مصدردې. یقال أَمِنَ وأمَنًا وأمَانًا نه چې جمع لکه چې بعض حضراتو وئیلی دی او لَمَنَةً يُغَشِّيْكُمْ مفعول له هم کیدې شی، یعنی الله تعالی ستاسودَسکون دَپاره په تاسو باندې د خوب جوتې راولی.

قوله: مِنْهُ ضمیرالله طرف ته راجع دې.

قوله: ان تَسُوْخَ اى مِن اَن تسوخ، اى تدخل.

قوله: لَهُ: سوال: مفسرعلام لَهُ ولې مقدر اومنلو؟

جواب: مَنْ مبتداء متضمن دې معنی د شرط لره او يشاقق الله ورسولهٗ فان الله شديد العقاب، جمله د مبتداء خبر دې، اوخبرچې کله جمله وی نو ضميرعائد ضروري وی کوم چې دلته نشته، هم ددې دپاره مفسرعلام د لَهُ ضميرمقدرمنلې دې.

قوله: العَذَابُ، ذلکم مبتداء، العذاب ددې خبرمحذوف، مفسرعلام العذابُ محذوف منلوسره هم دې طرف ته اشاره کړې ده، او اسم اشاره ذالکم دمبتداء محذوف خبرهم ګرځولې شی ای العذاب ذالکم، لهذا ذالکم فذوقوهُ، کښې د انشاء دخبر واقع کيدو اعتراض ختم شو.

قوله: فذوقُوْه، فاء شرطيه ده، ذوقوهُ، دشرط محذوف جزاء ده أی إن کان کذلك فذوقوهُ.

قوله: وَاَنَّ الکفرين، ددې عطف په ذلکَ دې، اود واعلموا مقدرد وجې نه منصوب هم کيدې شی.

قوله: زَحْفًا (ف) مصدردې د رش د وجې نه په مزه مزه تلل، د ماشوم په شان ورخوئيدل.

قوله: مُتَحَرِّفًا، متعطفًا، واپس حمله کول، (الی الکرّبعد الفرّ).

قوله: مُتَحَيِّزًا، د(تفعّل) نه اسم فاعل، واپس خپل جماعت طرف ته راتلونکې دې دپاره د ملګرونه امداد واخلی دوباره حمله اوکړې شی، اصل ماده حوزٌ ده.

قوله: يَسْتَنجِدُوا، استنجاد مدد طلب کول.

قوله: هِيَ مخصوص بالذم دې.

قوله: فَلَمْ تَقْتُلُوْهم، فاء جزائيه دا جزاء شرط محذوف ده تقديری عبارت دادې إن افتخرتم بقتلهم فأنتم لم تقتلوهم.

قوله: لِيُبْلِيَ، أی يعطی الله تعالی المؤمنين إعطاء حسنًا.

قوله: حَقٌّ په دې کښې اشاره ده چې ذالکم الابلاء مبتداء ده حَقٌّ يې خبرمحذوف دې.

[اياتونه:۲۰-۲۸]

{يأيها الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا} تعرضوا {عَنْهُ} بمخالفة أمره {وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ} القرآن والمواعظ {وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ} سَماع تَدبُّر وَاتّعَاظ وَهُمُ الْمُنَافِقُونَ أَوِ المشركون {إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ} عَنْ سَمَاعِ الْحَقِّ {الْبُكْمُ} عَنِ النُّطْقِ بِهِ {الَّذِينَ لَا يعقلون} {وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا} صَلاحًا بِسَمَاعِ الْحَقِّ {لَأَسْمَعَهُمْ} سَمَاعَ تَفَهُّم {وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ} فَرضًا وَقَدْ عَلِمَ أَنْ لَا خَيرَ فِيهِمْ {لَتَوَلَّوْا} عَنْهُ {وَهُمْ مُعْرِضُونَ} عَنْ قَبُوله عِنَادًا وَجُحُودًا {يأيها الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ} بالطَّاعَةِ {إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ} مِنْ أمر الدِّين لِأَنَّهُ سَبَبُ الْحَيَاةِ الْأَبَدِيَّةِ {وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} فَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُؤْمِنَ أَوْ يَكْفُرَ إِلَّا بِإِرَادَتِهِ {وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ} فيجازيكم باعمالكم {وَاتَّقُوا فِتْنَةً}

إنْ أصَابَتْكُمْ {لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً} بل تعمهم وغيرهم واتقاؤهم بإنْكَار مُوجِبهَا مِنَ الْمُنكَر {وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} لِمَنْ خَالَفَهُ {وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ} أرض مَكَّة {تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ} يَأخذكُمْ الْكُفَّار بِسُرْعَةٍ {فَآوَاكُمْ} إلى الْمَدِينَة {وَأَيَّدَكُم} قَوّاكُمْ {بِنَصْرِهِ} يَوْم بَدْر بِالْمَلَائِكَةِ {وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ} الْغَنَائِم {لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ} نِعَمه وَنَزَلَ فِي أَبِي لُبَابَة مَرْوَان بْن عَبْد الْمُنْذِر وَقَدْ بَعَثَهُ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إلَى بَنِي قُرَيْظَة لِيَنْزِلُوا عَلَى حُكْمه فَاسْتَشَارُوهُ فَأَشَارَ إلَيْهِمْ أَنَّهُ الذَّبْح لِأَنَّ عِيَاله وَمَاله فيهم {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَ} لا {تَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ} مَا ائْتُمِنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ الدين وغيره {وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ} {وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ} لَكُمْ صَادَّة عَنْ أُمُور الْآخِرَة {وَأَنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ} فلا تفوتوه بِمُرَاعَاةِ الْأَمْوَال وَالْأَوْلَاد وَالْخِيَانَة لِأَجْلِهِمْ

ترجمه: اې ایمان والو دَالله تعالی اودَ هغه دَ رسول ﷺ اطاعت کوئی اودَهغه دَ حکم مخالفت کولوسره دَ هغې نه مخ مه اړوئی حالانکه تاسو قرآن اونصیحت اورئی اودَ هغه خلقو په شان مه کیږئی چاچې اووئیل مونږ واوریده حالانکه هغوی دغوراو فکراو دَنصیحت حاصلولو په توګه نه اوری اوهغه منافقان اومشرکان دی. یقیناً دَ الله تعالی په نیز بدترین قسم ساه لرونکی خلق هغه دی چې دَحق اوریدونه کاڼه اوحق وئیلونه ګونګیان دی چې دَ عقل نه کارنه اخلی که چرې الله تعالی په هغوی کښې دَحق خبرې دَ اوریدو صلاحیت موندلو نو هغه به ضرور هغوئ ته دَ حق خبرې د اوریدو توفیق ورکولو اوکه چرې (دَصلاحیت نه بغیر) فرض کړه هغوی ته نی اورولې اودَ هغه په علم کښې داخبره شته چې په هغوی کښې څه خیرنشته نوهغوی به دَ دې دَ قبلولونه دعناد یا د انکارد وجې نه مخ اړولو. اې ایمان والو تاسو دَالله تعالی اودَ هغه دَرسول په آواز باندې په اطاعت سره لبیک اووایئ کوم وخت چې هغه تاسو ددین داسې امر طرف ته رابلی چې تاسو ته ژوندرکونکې دې څکه چې دا دَ همیشه ژوندون سبب دې او ښه پوهه شئ چې الله تعالی دَ سړی اودَهغه دَ زړه په مینځ کښې حائل دې لهذا دَ چاطاقت نشته چې دَهغه دَ ارادې نه بغیر ایمان راوړلې شی یاکفراوکړې شی، اوهم دَ هغه طرف ته به تاسو جمع کولې شئ نوهغه به تاسو ته ستاسو دَ عملونو بدله درکړی، اودَهغه فتنې نه بچ شئ که چرې هغه په تاسو راغله نودَهغې مصیبت به په تاسو کښې صرف ظالمانوپورې محدودپاتې نه شی بلکه هغوی اودَهغوی نه علاوه به هم راګیرکړی اودَ دغه فتنې نه دَ بچ کیدلو صورت دادې چې دمُنکَر (بدئی) په سبب باندې نکیر اوکړئی (یعنی نهی عن المنکرکوئی) او په دې ځان پوهه کړئی چې الله تعالی دهغه مخالفت کونکوته سخته سزا ورکونکې دې هغه وخت یادکړئی کوم وخت چې تاسو دَ مکې په زمکه کښې په ډیرکم شمیرکښې وئی او کمزورې به ګڼړلې شوئی او تاسو به ویریدلئ چې مونږ خلق (یعنی) کافران اوچت نه کړی (یعنی هلاك نه کړی) نوالله تاسو ته په مدینه کښې د اوسیدو ځائی درکړو اوتاسوته یې د بدر په موقع دَ ملائکوپه ذریعه په

نصرت کولوسره تقویت درکړو او تاسو ته دَ غنیمت دَمال په ذریعه حلال رزق درکړو دې دَپاره چې تاسو دَهغه دَ نعمت شکر اداکړئ او (راتلونکې آیت) دَ ابولبابه بن منذر په باره کښې نازل شو کوم وخت چې هغه نبی ﷺ دَ بنی قریظه طرف ته لیږلې وو (دې دَپاره چې بنی قریظه) دَ قلعه نه په راکوزیدو باندې تیارکړی نو (بنی قریظه) دَ ابی لبابه نه مشوره اوغوښتله نو هغه اشاره اوکړه چې ستاسو انجام ذبح کیدل دی (دَ دغه راز دَ ښکاره کولو وجه دا وه) چې دَهغه بال بچ او مال هغوئ سره وو. اې ایمان والو تاسو دَالله تعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ سره خیانت مه کوئ او نه تاسو په هغه امانتونوکښې خیانت کوئ په څه چې تاسو امانتدار جوړکړې شوی یئ که هغه دَدین خبره وی اوکه دَدې نه علاوه وی، حال دادې چې تاسو هغه پیژنئ او ښه پوهه شئ چې ستاسو بال بچ او مالونه ستاسو دَپاره فتنه (امتحان) دې کوم چې دَ آخرت دَ کارونو نه تاسو منع کونکې دی. اویقینًا الله تعالی سره لوئی اجردې لهذا دا دَمال او اولاد او دَهغوی دَپاره خیانت کولو دَ وجې مه ضائع کوئ.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: تُعْرِضُوْا، دَ تَوَلَّوْتفسیر په تُعْرِضُوْا سره کولوکښې یئ اشاره اوکړه چې تَوَلَّوْ په حذف د تاء سره مضارع ده نه چې ماضی، لهذا دا اعتراض ختم شو چې په ماضی بلاتکرار دَ لا داخلیدل جائزنه دی.

قوله: لَايَعْقِلُوْنَ أی الحق.

قوله: قدعَلِمَ أنْ لاَ خَيْرَفيهم دَدې اضافې مقصد دَیواعتراض جواب کول دی اعتراض دادې چې په مذکوره آیت کښې یئ د قیاس اقترانی نه استدلال کړې دې دَ کوم نتیجه چې دا راوځی لوعلم الله فیهم خیرًالتوَلّوْا او دا محال دې.

قیاس اقترانی: لَوْعَلِمَ اللهُ فِیهِم خیرًا لاَ سْمَعَهُمْ ولَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْ، نتیجه به راوځی لوعلم الله خیرًا لَتوَلَّوْا یعنی که په دوی کښې دَالله په علم کښې څه خیروې نوهغوی به ضرور اعراض کولو، وهذامحال.

جواب: دَ صحیح نتیجې دَپاره دَحداوسط متحدکیدل ضروری دی که چرې حد اوسط مختلف وی نونتیجه به صحیح نه اوځی دلته حداوسط مختلف دې څکه چې دَ اول اسماع نه سماع فهم الموجب للهداية مراددې او دَدویم اسماع نه اسماع مجرد مراد ده.

قوله: إنْ اصابَتْكُمْ، دَدې عبارت اضافه کولوسره یئ اشاره اوکړه چې لاتصیبنّ الذین الخ دَ شرط محذوف جواب دې او دا په هغه خلقو ردهم دې کوموچې وئیلی دی لاتصیبنّ دَفتنة صفت دې.

[ايا تونه: ۲۹ - ۳۸]

وَنَزَلَ فِي تَوبته {يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ} بِالْإِنَابَةِ وَغَيْرِهَا {يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا} بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ مَا تَخَافُونَ فَتَنْجُونَ {وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ} ذُنُوبَكُمْ {وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ} {و} أُذْكُرْ يَا مُحَمَّدُ {إِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا} وَقَدْ اجْتَمَعُوا لِلْمُشَاوَرَةِ فِي شَأْنِكَ بِدَارِ النَّدْوَةِ {لِيُثْبِتُوكَ} يُوثِقُوكَ وَيَحْبِسُوكَ {أَوْ يَقْتُلُوكَ} كُلُّهُمْ قِتْلَةَ رَجُلٍ وَاحِدٍ {أَوْ يُخْرِجُوكَ} مِنْ مَكَّةَ {وَيَمْكُرُونَ} بِكَ {وَيَمْكُرُ اللَّهُ} بِهِمْ بِتَدْبِيرِ أَمْرِكَ بِأَنْ أَوْحَى إِلَيْكَ مَا دَبَّرُوهُ وَأَمَرَكَ بِالْخُرُوجِ {وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ} أَعْلَمُهُمْ بِهِ {وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا} الْقُرْآنَ {قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا} قَالَهُ النَّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ لِأَنَّهُ كَانَ يَأْتِي الْحِيرَةَ يَتَّجِرُ فَيَشْتَرِي كُتُبَ أَخْبَارِ الْأَعَاجِمِ وَيُحَدِّثُ بِهَا أَهْلَ مَكَّةَ {إِنْ} مَا {هَذَا} الْقُرْآنُ {إِلَّا أَسَاطِيرُ} أَكَاذِيبُ {الْأَوَّلِينَ} {وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَذَا} الَّذِي يَقْرَؤُهُ مُحَمَّدٌ {هُوَ الْحَقَّ} الْمُنَزَّلَ {مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} مُؤْلِمٍ عَلَى إِنْكَارِهِ قَالَهُ النَّضْرُ وَغَيْرُهُ اسْتِهْزَاءً وَإِيهَامًا أَنَّهُ عَلَى بَصِيرَةٍ وَجَزْمٍ ببطلانه قال تعالى {وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ} بِمَا سَأَلُوهُ {وَأَنتَ فِيهِمْ} لِأَنَّ الْعَذَابَ إِذَا نَزَلَ عَمَّ وَلَمْ تُعَذَّبْ أُمَّةٌ إِلَّا بَعْدَ خُرُوجِ نَبِيِّهَا وَالْمُؤْمِنِينَ مِنْهَا {وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ} حَيْثُ يَقُولُونَ فِي طَوَافِهِمْ غُفْرَانَكَ غُفْرَانَكَ وَقِيلَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ الْمُسْتَضْعَفُونَ فِيهِمْ كَمَا قَالَ تَعَالَى {لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا} {وما لهم أ} ن {لا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ} بِالسَّيْفِ بَعْدَ خُرُوجِكَ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ وَعَلَى الْقَوْلِ الْأَوَّلِ هِيَ نَاسِخَةٌ لِمَا قَبْلَهَا وَقَدْ عَذَّبَهُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَغَيْرِهِ {وَهُمْ يَصُدُّونَ} يَمْنَعُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمِينَ {عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} أَنْ يَطُوفُوا بِهِ {وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ} كَمَا زَعَمُوا {إِنْ} مَا {أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ} أَنْ لَا وِلَايَةَ لَهُمْ عَلَيْهِ {وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً} صَفِيرًا {وَتَصْدِيَةً} تَصْفِيقًا أَيْ جَعَلُوا ذَلِكَ مَوْضِعَ صَلَاتِهِمُ الَّتِي أُمِرُوا بِهَا {فَذُوقُوا الْعَذَابَ} بِبَدْرٍ {بما كنتم تكفرون} {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ} فِي حَرْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لِيَصُدُّوا عَن سبيل الله فسينفقونها ثُمَّ تَكُونُ} فِي عَاقِبَةِ الْأَمْرِ {عَلَيْهِمْ حَسْرَةً} نَدَامَةً لِفَوَاتِهَا وَفَوَاتِ مَا قَصَدُوهُ {ثُمَّ يُغْلَبُونَ} فِي الدُّنْيَا {وَالَّذِينَ كَفَرُوا} مِنْهُمْ {إِلَى جَهَنَّمَ} فِي الْآخِرَةِ {يُحْشَرُونَ} يُسَاقُونَ {لِيَمِيزَ} مُتَعَلِّقٌ بِتَكُونُ بِالتَّخْفِيفِ وَالتَّشْدِيدِ أَيْ يَفْصِلَ {اللَّهُ الْخَبِيثَ} الْكَافِرَ {مِنَ الطَّيِّبِ} الْمُؤْمِنِ {وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا} يَجْمَعُهُ مُتَرَاكِمًا بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ {فيجعله في جهنم أولئك هم الخاسرون}

ترجمه: اې ايمان والوكه تاسو دَ الله تعالى نه تقوى اختيار كړئ نو الله تعالى به تاسو ته ستاسو او دَ هغه څيز په مينځ كښې دَ كوم نه چې تاسو ويريږئ يوَ فيصلې څيز دركړى نو تاسو به نجات بيامومئ او تاسو نه به ستاسو گناه لرې كړي او ستاسو گناهونه به معاف كړى الله دَ لوئى فضل والا دې او اې محمد ﷺ هغه وخت هم دَ ذكر كولو قابل دې كوم وخت چې كافرانو ستا خلاف تدبيرونه سوچ كول او ستا باره كښې دَ مشورې دَ پاره په دارالندوه كښې جمع

دې دپاره چې تاقید کړي، یعنی تاالوتړي او راګیرديې کړي یاټول یوځائی شی شوی وو، دې دپاره چې تاقید کړي، یا دمکې نه تا اوباسي، هغوی خو ستاباره کښې تدبیرونه کول، او الله تعالی تاقتل کړي، یا دمکې نه تا اوباسي، هغوی سره تدبیرکولوچې هغه دَ وحی په ذریعه دهغوی دَ تدبیر تاته ستا په معامله کښې هغوی سره تدبیرکولوچې هغه دَ وحی په ذریعه دهغوی دَ تدبیر تاته بې خبر درکړو او تاته دَ (مکې نه) دَ وتلو اجازت درکړو، او الله تعالی بهترین تدبیرکونکې دې (یعنی) دَ تدبیرباره کښې دهغوی نه ډیرپیژندونکې دې، کوم وخت چې هغوی ته زمونږ دَ قرآن آیاتونه اوروليې شو نوویئیل به ئی او مونږ واورېده که چرته مونږ اوغواړو نومونږ هم داسې خبرې جوړولې شو. داخبره نضربن حارث کړې وه، چونکه هغه به دَ تجارت په سلسله کښې حیره ته تللو اودَ عجمیانودَ تاریخ کتابونه به ئی اخستل او راوړل به ئی اوهغه به ئی اهل مکه ته اورول، داقرآن خو دَ پخوانوخلقو دَ ځان نه جوړې شوې قصې دی. (اوهغه خبره هم یادساتئ) کومه چې هغوی کړې وه اې الله که چرې داخه چې محمد ﷺ لولی ستادَ طرف نه نازل کړې شوې دې نوپه مونږ باندې دآسمان نه کانړی راوُوروه یاڅه دردناک عذاب په مونږ باندې راوله یعنی ددې په انکارباندې دردناک عذاب رانازل کړه داخبره نضربن حارث یابل چا دَ مسخرې په توګه کړې وه یادا تاثر ورکولودپاره بې وئیلې وه چې هغه علی وجه البصیرت داخبره کوله یادَ قرآن دَ بطلان یقین لرلوسره وئیلې وه (هغه وخت خو) الله په هغوی باندې دهغوی مطلوبه عذاب نازلونکې نه وو او کله چې تاسو دَدوی په مینځ کښې موجود وئ ځکه چې عذاب کله نازلیږی نو عمومی وی اوپوامت ته عذاب نه دې ورکړې شوې مګردهغوی نبی اومؤمنان دهغه ځائی نه ویستلوسره، اونه دَالله تعالی داقاعده ده چې خلق استغفارکوی اوهغه هغوی ته عذاب ورکړی حال دادې چې هغوی دَ خپل طواف په دوران کښې مونږ هم تانه بخښنه غواړو مونږ تانه مغفرت طلب کوو او وئیلی شوی دی چې مراد هغه کمزوری مسلمانان دی کوم چې په هغوی کښې اوسیدل لکه چې الله تعالی فرمائی ﴿لوتزیلوا لعذبنا الذین کفروا منهم عذابًا الیمًا﴾ یعنی که هغوی دغه ځائی نه اخوا شوې وې نومونږ به دهغوی نه منکرین حق ته دردناک عذاب ورکړې وې، لیکن اوس دستا اودَ ضعیفانو مسلمانانودَ وتلونه پس ولې نه هغوی ته دَالله تعالی دَ توري په ذریعه دَعذاب مزه ورواڅکی، اول قول (یعنی دکافرانوپه حالت دَاستغفار کولو صورت کښې) دا آیت دَماقبل دَپاره ناسخ دې چنانچې (اهل مکه)ته په بدر وغیره کښې عذاب ورکړې شوحالانکه هغوی نبی ﷺ اومسلمانان په مسجدحرام کښې دَ طواف کولونه منع کوی حالانکه هغوی دَ مسجدحرام (جائز) متولیان نه دی لکه چې دهغوی دعوی ده دهغې (جائز) متولی خوصرف اهل تقوی کیدې شی لیکن اکثرخلق داخبره چې هغوی ته په دې باندې ولایت حاصل نه دې، نه پیژنی بیت الله سره دَ هغه خلقو مونځ بس صرف شپیلی وهل او لاسونه پړقول دی یعنی دا عمل هغوی دَ مونځ په ځائی ګرځولې وو په کوم چې هغوی مامور وو اوس دَ بدر

په موقع دَحق نه دَانکار دَ وجې دَعذاب مزه اوڅکئ بیشکه دا کافران خپل مالونه نبی ﷺ سره په جنګیدو کښې خرچ کوی دې دَپاره چې دَالله تعالی دَ لارې نه منع کړی اوس به لا نور خرچ هم کوی بیا به دَدې انجام صرف دَمال ضائع کیدو اومقصد نه حاصلیدو دَ وجې دَهغوی دَپاره پښیمانتیاوی بیا به هغوی په دنیا کښې مغلوب کړې شی اوبیا به دا کافران په اخرت کښې دَ دوزخ طرف ته راګیرولو سره راویستلې شی دې دَپاره چې الله تعالی کافران دَ مسلمانانو نه جدا کړی (لیمیز) په تخفیف اوتشدید سره دَتکون متعلق دې اوهرقسم ګندګی رایوځائی کړی بیا دغه ټول په دوزخ کښې اوغورزوی هم دغه خلق اصلی تاوانیان دی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: بِدَارِ النَّدْوَةِ دار الندوه دَ قریشو جد أبعد قصی بن کلاب جوړه کړې وه.

قوله: بِتَدْبِيرِ أَمْرِكَ په دې کښې دې طرف ته اشاره ده چې مکرالله په توګه دَ مجازمرسل استعمال شوې دې مکر ذکر کولو سره دَدې رد مقصود دې.

قوله :وعلى الْقَوْلِ الْأَوَّلِ هِيَ نَاسِخَةٌ، لهذا په آیت سابقه او موجوده کښې اوس هیڅ تعارض نشته.

پاره نمبر ۱۰ [وَاعْلَمُوا]

[ایاتونه:۳۸ - ٤٤]

{قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا} كَأَبِي سُفْيَان وَأَصْحَابه {إِنْ يَنْتَهُوا} عَنْ الْكُفْر وَقِتَال النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ} مِنْ أَعْمَالهمْ {وَإِنْ يَعُودُوا} إِلَى قِتَاله {فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ} أَيْ سُنَّتنَا فِيهِمْ بِالْإِهْلَاكِ فَكَذَا نَفْعَل بِهِمْ {وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ} تُوجَد {فِتْنَةٌ} شِرْك {وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ} وَحْده وَلَا يُعْبَد غَيْره {فَإِنِ انْتَهَوْا} عَنْ الْكُفْر {فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} فَيُجَازِيهِمْ بِهِ {وَإِنْ تَوَلَّوْا} عَنْ الْإِيمَان {فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ} نَاصِركُمْ وَمُتَوَلِّي أُمُوركُمْ {نِعْمَ الْمَوْلَى} هُوَ {وَنِعْمَ النَّصِيرُ} أَيْ النَّاصِر لَكُمْ {وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ} أَخَذْتُمْ مِنْ الْكُفَّار قَهْرًا {مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ} يَأْمُر فِيهِ بِمَا يَشَاء {وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى} قَرَابَة النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَنِي هَاشِم وَبَنِي الْمُطَّلِب {وَالْيَتَامَى} أَطْفَال الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ هَلَكَ آبَاؤُهُمْ وَهُمْ فُقَرَاء {وَالْمَسَاكِينِ} ذَوِي الْحَاجَة مِنْ الْمُسْلِمِينَ {وَابْنِ السَّبِيلِ} الْمُنْقَطِع فِي سَفَره مِنْ الْمُسْلِمِينَ أَيْ يَسْتَحِقّهُ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْأَصْنَاف الْأَرْبَعَة عَلَى مَا كَانَ يَقْسِمهُ مِنْ أَنَّ لِكُلٍّ خُمُس الْخُمُس وَالْأَخْمَاس الْأَرْبَعَة الْبَاقِيَة لِلْغَانِمِينَ {إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ} فَاعْلَمُوا ذَلِكَ {وَمَا} عَطْف عَلَى بِاللَّهِ {أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا} مُحَمَّد صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ الْمَلَائِكَة وَالْآيَات {يَوْمَ الْفُرْقَانِ} أَيْ يَوْم بَدْر الْفَارِق بَيْن الْحَقّ وَالْبَاطِل {يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ} الْمُسْلِمُونَ وَالْكُفَّار {وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} وَمِنْهُ نَصْركُمْ مَعَ قِلَّتكُمْ وَكَثْرَتهمْ {إِذْ} بَدَل مِنْ يَوْم {أَنْتُمْ} كَائِنُونَ {بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا}

الْقُرْبَى مِنَ الْمَدِينَةِ وَهِيَ بِضَمِّ الْعَيْنِ وَكَسْرِهَا جَانِبُ الْوَادِي {وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى} الْبُعْدَى مِنْهَا {وَالرَّكْبُ} الْعِيرُ كَائِنُونَ بِمَكَانٍ {أَسْفَلَ مِنْكُمْ} مِمَّا يَلِي الْبَحْرَ {وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ} أَنْتُمْ وَالنَّفِيرُ للقتال {لاختلفتم في الميعاد وَلَكِنْ} جَمَعَكُمْ بِغَيْرِ مِيعَادٍ {لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا} فِي عِلْمِهِ وَهُوَ نَصْرُ الإِسْلَامِ ومحق الكفر فعل ذلك {لِيَهْلِكَ} يَكْفُرَ {مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ} أَيْ بَعْدَ حُجَّةٍ ظَاهِرَةٍ قَامَتْ عَلَيْهِ وَهِيَ نَصْرُ المؤمنين مع قلتهم على الجيش الكثير {ويحيى} يؤمن {من حي عن بينة وإن الله لسميع عليم} اذكر {إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ} أَيْ نَوْمِكَ {قَلِيلًا} فَأَخْبَرْتَ بِهِ أَصْحَابَكَ فَسُرُّوا {وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كثيرا لفشلتم} جبنتم {ولتنازعتم} اختلفتم {فِي الْأَمْرِ} أَمْرِ الْقِتَالِ {وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ} كم من الفشل والتنازع {إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ} بِمَا فِي الْقُلُوبِ {وإذ يريكهم} أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ {إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا} نَحْوَ سَبْعِينَ أَوْ مِائَةٍ وَهُمْ أَلْفٌ لِتَقْدَمُوا عَلَيْهِمْ {وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ} لِيَقْدَمُوا وَلَا يَرْجِعُوا عَنْ قِتَالِكُمْ وَهَذَا قَبْلَ الْتِحَامِ الْحَرْبِ فَلَمَّا الْتَحَمَ أَرَاهُمْ إِيَّاهُمْ مِثْلَيْهِمْ كَمَا فِي آلِ عِمْرَانَ {لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ ترجع} تصير {الأمور}

ترجمه: (اې نبی) ﷺ دې کافرانوته مثلاً ابوسفیان او دَهغه ملګروته اووایه چې که اوس هم دوئ دَ کفرنه اودَ نبی ﷺ سره دَ جنګ کولونه منع شی نوچې څه وړاندې شوی دی هغه به درته معاف کړې شی اوکه دمخکینئ طریقې اعاده مو اوکړه نو دَ وړاندې خلقو په حق کښې قانون نافذشوې دې یعنی دَهغوی دَ هلاکولوزمونږ قانون په هغې کښې جاری شوې دې مونږ به دوئ سره هم داسې اوکړو اوتاسودَهغوی سره دَهغه حده پورې جنګیږئ چې دَهغوی فساد(عقیده) دَ شرک ختمه شی اومکمل دین دَالله تعالی وحده شی اودَهغه دَ غیربندګی اونه کړې شی اوکه چرې داخلق دَ کفرنه منع شی نودَهغوی دَاعمالوکتونکې الله تعالی دې نوهغه به دَدوی دَاعمالو بدله ورکړی اوکه چرې دَ ایمان نه مخ واړوی نویقین اوکړئ چې الله تعالی هم ستاسو مددګاردې اوستاسوکارسازدې. اوهغه بهترین کارسازدې اوستاسو بهترین مددګاردې اوتاسو ته معلومیدل پکاردی چې کوم څه تاسو دَ مال غنیمت په توګه حاصل کړئ یعنی دَ کافرانو نه یئ په جبرسره حاصل کړئ دَهغې پنځمه حصه دَالله تعالی ده په هغې کښې چې هغه څنګه حکم اوکړی او دَ رسول ده، دَ نبی دَ خپلوانوده اوهغه بنی هاشم او (بنی) مطلب دی او دَ یتیمانوده یعنی دَهغه یتیم مسلمانانو بچو ده دکوم پلاران چې وفات شوی وی اوحال دادې چې هغوی حاجتمند هم دی اودَ مسکینانوده یعنی دَ حاجتمندو مسلمانانو ده. اودَمسافرو ده (یعنی) کوم مسلمانان چې دَ سفرکولودَ وجې نه مجبورشوې وی یعنی دَهغې مستحق نبی ﷺ دې اومذکوره څلورواړه قسمونه هم ، هم دَدې مطابق به نبی کریم ﷺ تقسیم کولو په دې طریقه چې دَ هریودَپاره دَخمس پنځمه حصه ده اوباقی څلور خمس دَ مجاهدینودَپاره دی او که چرې تاسو په الله تعالی او په هغه څه باندې

ایمان لرئی کوم چې مونږ خپل بنده محمد ﷺ باندې فرښتې اوآیاتونه دَ فرقان په ورځ نازل کړل په کومه ورځ چې دَمسلمانانو اوکافرانو مقابله اوشوه (یعنی مخامخ شوئ)یعنی دَ بدر په ورځ چې دَحق اوباطل په مینځ کښې فرق کونکې وه نوتاسو (خمس) حق ګنړلوسره ادا کوئ اودَ ماعطف په الله باندې دې اوالله په هرشی باندې قادر دې هم دغه (مقدور) نه ستاسودَ کموالی باوجود اودَ هغوی دَ کثرت باوجودستاسوغلبه ده کوم وخت چې تاسو دَمدینې دَخوا والا غاړه باندې وئی إذ د یومَنه بدل دې او (العُدْوَة) دَعین په ضمې اوکسرې سره دې (مراد) دَ وادئی طرف اوهغوی دَمدینې نه لرې غاړه باندې وو او قافله تاسو نه ښکته دَ سمندردَغاړې طرف ته وه اوکه چرې تاسو اوقریشی لښکرد جنګ دَپاره وخت مقررکولو نویقینًا تاسو به دَ وخت مقرر نه تخلف کولو لیکن ستاسو بغیردَ وخت مقررکولو مقابله اوکړې شوه دې دَپاره چې الله تعالی هغه کار اوکړی دکوم کیدل چې دَهغه په علم کښې فیصله شوې وو اوهغه دَاسلام غلبه اودَ کفرختمول دی، دې دَپاره چې څوک کفراوکړی هغه هلاک شی نوچې هغه داسې ښکاره دلیل سره هلاک شی کوم چې په هغه باندې قائم شوې دې او هغه (دلیل) دَ مؤمنانودَ قلت باوجود (دکافرانو) په لوئی لښکر باندې غلبه حاصلول دی اوکوم چې ژوندی پاتې شی (ایمان راوړی) نو په دلیل سره ژوندې پاتې شی یقینًا الله تعالی اوریدونکې او پیژندونکې دې (اواې نبی) هغه وخت یادکړه چې کوم وخت الله تعالی تاته په خوب کښې دَهغوی تعدادکم ښکاره کولو کوم وخت چې تادَدې خبر خپلو ملګروته ورکړو نوهغوی خوشحاله شو اوکه چرې تاته یئ دَ هغوی شمیر زیات خودلونوتاسو همت بیللې وو اوپه جنګ کښې به مو اختلاف شروع کولولیکن الله تعالی تاسو دَهمت بیللو او اختلاف نه بچ کړئی، هغه یقینًا دَ زړونو حال پیژندونکې دې او یاد کړئ هغه وخت اې مؤمنانو کوم وخت چې ستاسو هغوی سره مقابله اوشوه نوالله ستاسو په نظر کښې (دښمن) کم ښکاره کړو اویا یا سل حالانکه هغوی زر وو دې دپاره تاسو مخ په وړاندې څئی اودجنګ نه مه شاته کیږئی او دا هرڅه دَمقابلې کیدلونه وړاندې اوشو اواوس مقابله شروع شوه نوکافرانوته یئ دَ مسلمانانو شمیر دَخپل ځان نه دوچندښکاره کړو لکه چې سورت آل عمران کښې دی دې دَپاره چې کومه خبره کیدونکې وه الله تعالی هغه ښکاره کړی او (آخرکار) ټول معاملات هم دَالله تعالی طرف ته واپس کیږی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: أی سُنَّتُنَا فیهم، په دې کښې اشاره ده چې په سنة الأولین کښې دَمصدر اضافت دَ مفعول طرف ته دې څکه چې په اصل کښې سنتنافیهم دې.

قوله: توجَدُ: دَ تکون تفسیرپه توجد سره کولوکښې یئ اشاره اوکړه چې کان تامه دې لهذا دې ته دَ خبر ضرورت نشته.

قوله: فَاعْلَمُوا ذلك په دې کښې اشاره ده چې دَ إن شرطيه جزاء محذوف ده اوهغه اعلموا ذلك دې دَدې په حذف باندې دَ ماقبل فاعلموا دلالت کوی او بعض حضراتو وئيلی دی فامتثلوا جزاء محذوف ده اوهم دغه ډير مناسب دی ځکه چې اوس به مطلب شی إن کنتم آمنتم مسئلة الخمس فامتثلوا ذلك ځکه چې په علم کښې خو مؤمن اوکافر دواړه برابر دی.

قوله: فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ، فاء جزائيه ده اَنَّمَا کښې مَا، موصوله متضمن ده معنی د شرط لره او فَأَنَّ للهِ متضمن ده معنی د جزاء لره. نخعی رحمه الله إنَّ دَهمزې په کسرې سره لوستلې دې نورو په فتحې سره، دې صورت کښې به أنْ اودَدې مابعد مبتداء وی اودَ دې خبربه محذوف وی، تقديری عبارت به داوی، فواجب أنَّ لله خمسه دويم ترکيب داکيدې شی چې خمسه مبتداء دَدې خبر به محذوف وی. أی ثابت.

[اياتونه: ۴۵-۴۸]

{يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً} جماعة كافرة {فَاثْبُتُوا} لقتالهم ولا تنهزموا {وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا} ادعوه بالنصر {لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} تفوزون {وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا} تختلفوا فيما بينكم {فَتَفْشَلُوا} تجبنوا {وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ} قوتكم ودولتكم {وَاصْبِرُوا إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ} بالنصر والعون {وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ} ليمنعوا عيرهم ولم يرجعوا بعد نجاتها {بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ} حيث قالوا لا نرجع حتى نشرب الخمر وننحر الجزور وتضرب علينا القيان ببدر فيسامع ذلك للناس {وَيَصُدُّونَ} الناس {عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ} بالياء والتاء {مُحِيطٌ} علما فيجازيهم به {و} اذكر {إِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ} إبليس {أَعْمَالَهُمْ} بأن شجعهم على لقاء المسلمين لما خافوا الخروج من أعدائهم بني بكر {وَقَالَ} لهم {لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ} من كنانة وكان أتاهم في صورة سراقة بن مالك سيد تلك الناحية {فَلَمَّا تَرَاءَتِ} التقت {الْفِئَتَانِ} المسلمة والكافرة ورأى الملائكة يده في يد الحارث بن هشام {نَكَصَ} رجع {عَلَى عَقِبَيْهِ} هاربا {وَقَالَ} لما قالوا له أتخذلنا على هذه الحال {إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ} من جواركم {إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ} من الملائكة {إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ} ان يهلكني {وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ}

ترجمه: اې ايمان والو کله چې ستاسو يو کافر جماعت سره مقابله اوشی (مخامخ شئ) نودَهغوی سره په جنگ کښې کلک اوسيږئ بزدلی مه ښکاره کوئ او الله تعالی په کثرت سره يادوئې اودَهغه نه دَنصرت دعاکوئې توقع ده چې تاسو ته به کاميابی نصيب شی. دَالله تعالی اودَ هغه دَ رسول صلی الله عليه وسلم اطاعت کوئې او خپل مينځ کښې اختلاف مه کوئې گنې په تاسوکښې به کمزوری پيداشی او ستاسو طاقت به ختم شی، ستاسو دبدبه او طاقت به ختم شی دَصبرنه کاراخلئ

يقيناً الله تعالى دَ نصرت او اعانت په ذريعه دصبر كونكو سره دي او دَهغه چا په شان مه كيږئ چې دَ خپلو كورونونه دَخپلې قافلې دَ بچ كولو دَپاره غرور كولوسره خلقوته (شان اوسامان خودونكى راوتلې وو اودَ قافلې دَبچ وتلونه پس نه وو راګرځيدلى (كله چې هغوى ته اوئيلې شو واپس لاړشئ) نوهغوى اوونيل مونږ به ترهغه وخته پورې واپس كيږونه تركومې چې (دَ بدر په ميدان كښې) شراب نوشي اونه كړو، او اوښان ذبح نه كړو اوسندروپه ويونكې وينځې ګانې بجانې اونه كړى اوخلق زمونږ دَ بهادرئى تعريف اونه كړى اوهغوى خلق دَالله تعالى دَ لارې نه منع كوى اوكوم څه چې هغوى كوى الله تعالى دَهغې علمى احاطه كړې ده (تعملون) په ياء اوتاء سره دي الله تعالى به دَدې ضرور صله وركړى هغه وخت يادكړئى چې شيطان ابليس دَهغوى په نظرونوكښې دَهغوى اعمال ښائسته كولوسره خودلى وو، داسې چې دَ مسلمانانوسره په مقابله كولوباندې هغوى ته هغه وخت همت وركړو كوم وخت چې هغوى ته دَخپل دښمن بنى بكر دَ بغاوت انديښنه پيداشوه اوهغوى ته ئې اووئيل چې نن په تاسو څوك غالب راتلونكې نشته او كنانه (بنى بكر) دَ طرف نه زه ستاسو امدادى يم اوابليس هغوى له دَ دغه علاقې دَ سردارسراقه بن مالك په شكل كښې راغلې وو اوكوم وخت چې ددواړو جماعتونو (يعنى) دَ مسلمانانو اوكافرانو مقابله اوشوه او ابليس فرښتې اوليدلې نو په تيتخته اولته خپې واپس شو اودَ ابليس لاس دَ حارث بن هشام په لاس كښې وو اوكله چې مشركانو ابليس ته اووئيل آيا ته مونږ په داسې حالت كښې پريږدې؟ نوابليس جواب وركړو چې زه ستاسودَ امداد كولونه برى (معذور) يم ځكه چې زه فرښتې وينم كومې چې تاسو نه وينئ زه دَالله تعالى نه ويريږم چې هغه به ما هلاك كړى اوالله تعالى ډيره سخته سزاوركونكې دي.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: فِئَةٌ، فِئة په معنى دجماعت دا اسم جمع دي دَدې لفظاً واحد نشته جمع يې فئاتٌ ده.

قوله: قُوَّتُكُمْ وَدَوْلَتُكُمْ لفظ ريح دقوة او دولة دَپاره مستعاردي دَوْلَة په معنى دحرب اوغلبې استعماليږى يِوَلُ دُوْلَة ددال په ضمې سره په معنى د مال، دَدې جمع دُوَلُ ده دَ دال په ضمې سره.

قوله: وَتَضْرِبَ عَلَيْنَا، القِيَانُ ضرب العود والطنبور دوپرئى باجې وهل.

قوله: القِيَانُ واحد قَيْنَةٌ الجوارى المغنيات ګانې ويونكې وينځې.

قوله: بِبَدْرٍ دَدې تعلق سابقه دريواړو افعالوسره دي.

قوله: فَيُثْنَى عَلَيْنَا بذلك أي فيثنوا عليهم بالشجاعة يعنى چې دَهغوى دَ بهادرئى تعريف اوكړى.

[اياتونه:۴۹-۵۸]

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ} ضَعْفُ اعْتِقَادٍ {غَرَّ هَؤُلَاءِ} أَيِ الْمُسْلِمِينَ {دِينُهُمْ} إِذْ خَرَجُوا مَعَ قِلَّتِهِمْ يُقَاتِلُونَ الْجَمْعَ الْكَثِيرَ تَوَهُّمًا أَنَّهُمْ يُنْصَرُونَ بِسَبَبِهِ قَالَ تَعَالَى فِي جَوَابِهِمْ {وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ} يَثِقْ بِهِ يَغْلِبْ {فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ} غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ {حَكِيمٌ} فِي صُنْعِهِ {وَلَوْ تَرَى} يَا مُحَمَّدُ {إِذْ يَتَوَفَّى} بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ {الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ} حَالٌ {وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ} بِمَقَامِعَ مِنْ حَدِيدٍ {وَ} يَقُولُونَ لَهُمْ {ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ} أَيِ النَّارِ وَجَوَابُ لَوْ لَرَأَيْتَ أَمْرًا عَظِيمًا {ذَلِكَ} التَّعْذِيبُ {بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ} عَبَّرَ بِهَا دُونَ غَيْرِهَا لِأَنَّ أَكْثَرَ الْأَفْعَالِ تُزَاوَلُ بِهَا {وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ} أَيْ بِذِي ظُلْمٍ {لِلْعَبِيدِ} فَيُعَذِّبُهُمْ بغير ذنب داب هؤلاء {كَدَأْبِ} كَعَادَةِ {آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ} بِالْعِقَابِ {بِذُنُوبِهِمْ} جُمْلَةُ كَفَرُوا وَمَا بَعْدَهَا مُفَسِّرَةٌ لِمَا قَبْلَهَا {إن الله قوي} على ما يريده {شديد العقاب} {ذَلِكَ} أَيْ تَعْذِيبُ الْكَفَرَةِ {بِأَنَّ} أَيْ بِسَبَبِ أَنَّ {اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ} مُبَدِّلًا لَهَا بِالنِّقْمَةِ {حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} يُبَدِّلُوا نِعْمَتَهُمْ كُفْرًا كَتَبْدِيلِ كُفَّارِ مَكَّةَ إِطْعَامَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمْنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ وَبَعْثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ بِالْكُفْرِ وَالصَّدِّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَقِتَالِ الْمُؤْمِنِينَ {وان الله سميع عليم} {كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ} قومه معه {وكل} من الأمم المكذبة {كانوا ظالمين} وَنَزَلَ فِي قُرَيْظَةَ {إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} {الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ} أَنْ لَا يُعِينُوا الْمُشْرِكِينَ {ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ} عَاهَدُوا فِيهَا {وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ} اللَّهَ فِي غَدْرِهِمْ {فَإِمَّا} فِيهِ إِدْغَامُ نُونِ إِنْ الشَّرْطِيَّةِ فِي مَا الْمَزِيدَةِ {تَثْقَفَنَّهُمْ} تجدنهم {فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ} فَرِّقْ {بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ} مِنَ الْمُحَارِبِينَ بِالتَّنْكِيلِ بِهِمْ وَالْعُقُوبَةِ {لَعَلَّهُمْ} أَيِ الَّذِينَ خَلْفَهُمْ {يَذَّكَّرُونَ} يتعظون بهم {وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ} عَاهَدُوكَ {خِيَانَةً} فِي عَهْدٍ بِأَمَارَةٍ تَلُوحُ لَكَ {فَانْبِذْ} اطْرَحْ عَهْدَهُمْ {إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ} حَالٌ أَيْ مُسْتَوِيًا أَنْتَ وَهُمْ فِي الْعِلْمِ بِنَقْضِ الْعَهْدِ بِأَنْ تُعْلِمَهُمْ به لئلا يتهموك بالغدر {إن الله لا يحب الخائنين}

ترجمه: اوكله چې منافقانو او هغه خلق دَ چا په زړونو كښې چې دَ عقيدې دَ ضعف بيمارى لګيدلې وه اووئيل چې دا مسلمانان خوخپل دين كښې په ليوتوب كښې اخته كړى دى ځكه چې دَ خپل كم تعداد باوجود يولوئى جماعت سره د جنګيدو دپاره په دې كچې خيال چې دَين په وجه به دَهغوى امداد كيږى راوتلې دى الله تعالى دَهغوى په جواب كښې اوفرمائيل حالانكه چې څوك په الله تعالى باندې يقين اوكړى نو هغه به غالب وى يقينًا الله تعالى په خپل امر باندې غالب او په خپل صنعت كښې باحكمت دې افسوس اې محمد ﷺ چې تا هغه حالت ليدلې شوكوم وخت چې فرښتې دكافرانو روح قبض كوى (يتوفى) په ياء اوتاء سره دې دَهغوى په مخونو باندې او دَ هغوى په كوناټو باندې دَاوسپنې په ستكونو باندې وهى اوهغوى ته وائى

په اورکښې دَ سوزيدومزه اوڅکئ اودَ لَوْ جواب لَرَأَيْتَ أَمْرًا عظيمًا محذوف دې دا ستاسو دَهغه اعمالو په سبب دی کوم چې تاسو وړاندې راليږلی دی په لاسونوباندې نه چې په نورو اندامونوباندې دَدې دَپاره تعبيرکړې دې چې په اکثرو اعمالوکښې دَ لاسونوشرکت وی ګنی الله تعالی په خپلو بنديګانو باندې ظلم کونکې نه دې چې هغوی ته بغيردَ څه قصور سزا ورکړی دامعامله هغوی سره هم هغه شان نه پيښه شوه څنګه چې فرعون سره اودَهغه نه وړاندې خلقو سره پيښه شوې وه چې هغوی دَالله تعالی آياتونه دَمنلونه انکاراوکړو نوالله تعالی هغوی دګناهونو په سزاکښې راونيول جمله كَفَرُوْا اودَدې مابعددَ دې دَماقبل دَپاره مفسره ده بيشکه الله تعالی دَ خپلې خوښې باره کښې قوی دې اوسخت عذاب والا دې. دا کافرانو ته عذاب ورکول دَدې وجې نه اوشوچې دَالله تعالی دا دستور نه دې چې يوقوم باندې دَنعمتونو دَ انعام کولونه پس هغه په تکليف او زحمت سره بدل کړی ترکومې چې هغه قوم خپل دَعمل لاړ پخپله بدله نه کړی (يعنی) په خپل ځان باندې دَ نعمتونو مقتضی (شکر) په ناشکرئی سره بدل کړی لکه چې دَ مکې کافرانو بدل کړل (نو الله) دَهغوی دَخيټې موړوالې په اولګه سره اودَهغوی امن په ويره سره اودَ نبی ﷺ بعثت (چې يولوئی نعمت دې) په انکارسره اودَ الله تعالی دَلارې نه منع کولو سره اودَ مؤمنانوسره په جنګ کولوسره (بدل کړل) او بيشکه الله تعالی هرڅه اوريدونکې (او) په هرڅه پوهيدونکې دې. آل فرعون اودَهغوی نه وړاندې خلقو سره چې څه پيښه اوشوه هغه هم دَدغه ضابطه مطابق پيښه شوه چې هغوی دَخپل رب آياتونه دروغ اوګڼړل نومونږ هغوی دَهغوی دَ ګناه په وجه هلاک کړل اومونږ دَ فرعون قوم سره فرعون ډوب کړو بيشکه دا تکذيب کونکی ټول قومونه ظالمان وو او راتلونکې آيت دَ بنی قريظه په باره کښې نازل شو يقينًا دَ الله تعالی په نيز په زمکه باندې تګ کونکې مخلوق کښې دَ ټولونه ډير خراب هغه خلق دی چاچې کفر اوکړو اوبيائی ايمان رانوړو (خصوصًا) په هغوی کښې هغه خلق چاسره چې حضورپاک معاهده اوکړه داچې هغوی به دَ مشرکانو امداد نه کوی بيا هغوی بار بار خپله وعده ماتوی کومه چې هغوی تاسره کړې وه اوهغوی په وعده ماتولوکښې دَ الله تعالی ويره نه لری بيا که تاسو په هغوی باندې دَ جنګ په ميدان کښې غلبه بياموميئ نودَهغوی دَعذاب اوسزا په ذريعه داسې خبر واخلئ چې هغه خلق کوم چې هغوی پسې دی دَهغوی نه عبرت حاصل کړی اوکه چرې (اې محمد ﷺ) تاسوته ديو قوم کوم سره چې تاسو معاهده کړې ده دَ داسې علاماتو په ذريعه معلومه شی چې په معاهده کښې دَ خيانت انديښنه وی نو ته هغوی سره معاهده دَ برابرئی په طريقه ماته کړه (علی سواء) داد نابذ او د منبوذ دواړو دحال دې، حال دا چې په نقض عهد کښې د علم په اعتبارسره دواړه برابرشئ (يعنی دَ نقض عهد دواړو ته علم وی)داسې چې تاسو هغوی ته دَ فسخ عهد خبر ورکړئی دې دَپاره چې هغوی تاسو په بدعهدئی متهم نه کړی الله تعالی خيانت کونکی نه خوښوی.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: يَغْلِبُ: په دې کښې اشاره ده چې دَ (مَنْ يتوكل) جزاء محذوف ده اوهغه يَغْلِبُ دې په دې حذف باندې روستنۍ جمله فَإِنَّ اللهَ عزيزحكيم دلالت کوی.

قوله: وَلَوْتَرٰى يامحمد ﷺ.

سوال: تَرٰى دَمضارع صيغه ده چې په حال اواستقبال باندې دلالت کوی او إِذْ يتوفى، په ماضى دلالت کوی ځکه چې إِذْ مضارع دَماضى معنى اړوى لهذا په دواړو جملوکښې منافات دې.

جواب: لَوْ مضارع دَماضى په معنى اړوى لهذا په دواړو جملوکښې څه منافات نشته.

قوله: حال، يعنى يضربون، دملائكة نه بالذين كفروا نه حال دې نه چې صفت.

قوله: مقامع، دَمِقْمَعَة جمع ده ستك، ګرز په وزن دَ مِكْنَسَةٌ.

قوله: يقولون لهم په دې کښې دَ يوسوال مقدر جواب طرف ته اشاره ده.

سوال: دَ ذوقوا عطف په يَضْرِبُوْنَ باندې دې او داعطف د انشاء على الخبردې کوم چې مستحسن نه دې. دويم اعتراض دادې چې هم په يوه جمله کښې دغائب اوحاضر اجتماع راځى داهم مستحسن نه دى.

جواب: د ذوقوا نه وړاندې يقولون محذوف دې لکه چې مفسرعلام صراحت کړې دې لهذا دواړه اعتراضات دفع شو. دَ لَوْ جواب يې دَ تباهئ دعظمت او هيبت ثابتولودپاره حذف کړې دې کوم چې مفسرعلام لَرَأَيْتَ امرًاعظيمًا وئيلوسره ښکاره کړې دې.

قوله: دَأْبُ هؤلاء په دې کښې اشاره ده چې كدأب آل فرعون دَمبتداء محذوف خبرکيدودَ وجې نه په محل دَ رفع کښې دې، لهذا دكلام دَ ناتمام کيدو اعتراض ختم شو او دا اعتراض هم ختم شو چې دلته دَ شبه نه بغير تشبيه لازميږى.

قوله: جُمْلَةُ كَفَرُوْا مُفَسِّرَةٌ لِمَا قَبْلَهَا دا هم دَ يوسوال مقدرجواب دې. سوال دادې چې مسلسل دَ جملې په مينځ کښې وَالذين كفروامن قبلهم دَ کوم مقصد دَپاره فاصل راوړلې شو، جواب دادې چې دا دَماقبل جملې تفسيردې لهذا دا فصل بالاجنبى نه دې چې اعتراض واقع شى.

قوله: بِالنِّقْمَةِ دا دَانتقام نه اسم دې.

قوله: إِطْعَامِهِمْ په دې کښې اشاره ده چې مابانفسهم نه مراد انعامات مثلاً خوراك وغيره مرادې نه چې حالات لهذا دا اعتراض ختم شو چې قريش او آل فرعون دَپاره حالات مرضيه وو نه چې هغه په حالات نامرضيه سره بدل کړې شو. (ترويح الارواح)

قوله: تَجِدَنَّهُمْ، اى تظفرنهم وتغلبنهم.

قوله: بِالتَّنْكِيْلِ (تفعيل) عبرتناك سزا وركول.

قوله: اَنْتَ وَهُمْ په دې كښې اشاره ده چې مـعيّةً د پاره د ابلاد او مبهوذ (يعنى فاعل اومفعول) دواړو نه حال دې.

[اياتونه: ٥٩ - ٦٤]

ونزل فيمن افلت يوم بدر {ولاتحسبن} يَا مُحَمَّد {الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا} الله أَيْ فَاتُوهُ {إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ} لَا يَفُوتُونَهُ وَفِي قِرَاءَة بِالتَّحْتَانِيَّةِ فَالْمَفْعُول الْأَوَّل مَحْذُوف أَيْ أَنْفُسهمْ وَفِي أُخْرَى بِفَتْحِ إنَّ عَلَى تَقْدِير اللَّام {وَأَعِدُّوا لَهُمْ} لِقِتَالِهِمْ {مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّة} قَالَ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ الرَّمْي رَوَاهُ مُسْلِم {وَمِنْ رِبَاط الْخَيْل} مَصْدَر بِمَعْنَى حَبْسهَا فِي سَبِيل اللَّه {تُرْهِبُونَ} تُخَوِّفُونَ {بِهِ عَدُوّ اللَّه وَعَدُوّكُمْ} أَيْ كُفَّار مَكَّة {وَآخَرِينَ مِنْ دُونهمْ} أَيْ غَيْرهمْ وَهُمْ الْمُنَافِقُونَ أَوْ الْيَهُود {لا تعلمونهم الله يعلمهم وما تنفقون مِنْ شَيْء فِي سَبِيل اللَّه يُوَفَّ إِلَيْكُمْ} جَزَاؤُهُ {وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} تُنْقَصُونَ مِنْهُ شَيْئًا {وَإِنْ جَنَحُوا} مَالُوا {لِلسَّلْمِ} بِكَسْرِ السِّين وَفَتْحهَا الصلح {فاجنح لها} وعاهدهم وقال ابن عَبَّاس هَذَا مَنْسُوخ بِآيَةِ السَّيْف وَقَالَ مُجَاهِد مَخْصُوص بِأَهْلِ الْكِتَاب إذْ نَزَلَتْ فِي بَنِي قُرَيْظَة {وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّه} ثِقْ بِهِ {إِنَّهُ هُوَ السَّمِيع} لِلْقَوْلِ {الْعَلِيم} بِالْفِعْلِ {وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوك} بِالصُّلْحِ لِيَسْتَعِدُّوا لَك {فَإِنَّ حَسْبك} كَافِيك {اللَّه هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بنصره وبالمؤمنين} {وألف} جمع {بين قلوبهم} بعد الإحن {ولو أنفقت مَا فِي الْأَرْض جَمِيعًا مَا أَلَّفْت بَيْن قُلُوبهمْ وَلَكِنَّ اللَّه أَلَّفَ بَيْنهمْ} بِقُدْرَتِهِ {إِنَّهُ عَزِيز} غَالِب عَلَى أَمْره {حَكِيم} لَا يخرج شيء عن حكمته {يأيها النَّبِيّ حَسْبك اللَّه وَ} حَسْبك {مَنْ اتَّبَعَك من المؤمنين}

ترجمه: راتلونكي آيت دَ هغه (مشركانو) په باره كښې نازل شو كوموچې دَ بدر په ورځ تخيته كړې وه، اې محمد ﷺ ته هيڅ كله دامه گڼره چې دا كافران به دَ الله تعالى (دَنيولو) نه بچ شى دوى الله تعالى نه شى عاجز كولې اونه دَهغه نه بچ وتلې شى او په يوقراءت كښې (لا يَحْسَبَنَّ) ياء تحتانيه سره دَ (يَحْسَبَنَّ) مفعول اول محذوف دې اوهغه اَنْفُسَهُمْ دې اوپه يوقراءت كښې اَنَّهُمْ دهمزې په فتحې اودلام تقديرسره دې. اى لِاَنَّهُمْ او دَهغوى سره دَ جنګ دَپاره پوره طاقت تيار كړئ حضورپاك اوفرمائيل هغه غشى ويشتل دى (رواه مسلم) او (تيار) ترلې شوى اسونه (رباط) مصدر دې په معنى دَالله تعالى په لاركښې بند (ساتلې) كړې شوى (دې دَپاره) چې تاسو دَدې په ذريعه دَالله تعالى اوخپل دښمنان كافران دَ مكې اوويرولې شئ، او دَهغوى نه علاوه نورهم، يعنى دَهغوى غير، اوهغه منافقان اويهود دى كوم چې تاسو نه پيژنئ، الله تعالى هغوى پيژنى څه چې تاسو دَالله تعالى په لاركښې خرچ كوئ تاسو ته به دَهغې پوره پوره اجر اوبدله دركولې شى او په تاسوبه ظلم نه شى كولې چې دَهغه اجر نه څه كم كړې شى او (اې محمد ﷺ) كه چرې دښمن دَ صلح طرف ته مائل شى سِلم دَ سين په كسرې او

فتحې سره، په معنی دَصلح، نوته هم دَهغې دَپاره مائل شه اوهغوی سره معاهده اوکړه، ابن عباس ﷠ اوفرمائیل دا حکم په آیت سیف سره منسوخ دې اومجاهد ﷫ وئیلی دی چې دا آیت اهل کتاب سره مخصوص دې څکه چې دا دَ بنی قریظه باره کښې نازل شوې دې، او په الله تعالی باندې بهروسه ساته یقینًا هغه خبرې اوریدونکې (او) په کارونوباندې پوهیدونکې دې اوکه چرې هغوئ (صلح سره) دَدهوکې اراده لری دې دَپاره چې هغوی ستادَ مقابلې دَپاره تیاری اوکړې شی نویقینًا ستاسو دَ پاره الله کافی دې هم هغه خودې چې په خپل امداد اودَمؤمنانو په ذریعه ئې ستاتائیداوکړو اودَ عداوت نه پس ئې دَهغوی زړونه یوځائی کړل اوکه تا دَ مځ دَ زمکې ټول دولت هم خرچ کړې وې نوبیادې هم دَهغوی زړونه نه شو یوځائی کولې لیکن الله تعالی په خپل قدرت باندې دَهغوی زړونه یوځائی کړل بیشکه هغه په خپل حکم باندې غالب او باحکمت دې هیڅ شئ دَ هغه دَحکم نه خارج نه دې اې نبی ستادَ پاره او ستا اتباع کونکو مؤمنانودَپاره الله کافی دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: اَفْلَتَ (افعال) خلاصیدل، پیریخودل، تختیدل، إنفلاۃ البطن، دَخیټې جاری کیدل (دستونه) انفلات الریح، دَهوا خارجیدل، انفلت الشئ فلتةً، أی بغتةً، ناڅاپی وتل.

قوله: لَا تَحْسَبَنَّ، دا رسول الله ﷺ ته خطاب دې متعدی دوؤ مفعولوته دې اول الذین کفروا دې او دویم سَبَقُوْا جمله ده ، الله،دسبقوا مفعول دې قرینه دَمقام دَ وجې نه حذف کړې شوې دې کوم چې مفسرعلام ظاهرکړې ده. اوپه یوقراءت کښې یَحْسَبَنَّ یاء سره دې په دې صورت کښې به د یَحْسَبَنَّ مفعول اول محذوف وی، أی لا یَحْسِبَنَّ الذین کفروا انفسهم سابقین الله، په یوقراءت کښې اَنَّهُمْ دَ همزه په فتحې سره د ې په دې صورت کښې به لام مقدر وی ای لِاَنَّهُمْ،

قوله: مصدرٌ، رباط الخیل کښې رباط مصدر په معنی مفعول دې ای الخیل المربوط، دَ جهاد دَپاره تیارتړلې شوی اسونه، درباطٌ عطف په قوةٌ باندې عطف مصدر علی المصدر دې.

قوله: فَاجْنَحْ لَهَا: **سوال:** دَ لَهَا ضمیرد سِلْمٌ طرف ته راجع دې کوم چې مذکردې اوضمیرمؤنث دې ضمیراومرجع کښې مطابقت نشته.

جواب: دَ سِلْمٌ نقیض یعنی حربٌ اعتبار کولوسره ضمیر مؤنث راوړلې شوې دې حَرْبٌ مؤنث سماعی دې.

قوله: كَافِيْكَ، دادَ یوسوال جواب دې.

سوال: سوال دادې چې په حَسْبُكَ الله، کښې دَمصدر حمل په ذات باندې لازمیږی کوم چې صحیح نه دې.

جواب: مصدر په معنی دَ اسم فاعل دې لهذا اوس هيڅ اعتراض نشته، مفسرعلام د حَمْنَكَ تفسير په کَالُمَك سره کولو کښې اشاره اوکړه چې مصدر په معنی د اسم فاعل دې.

قوله: اَلْإِحَنَ الإِحْنَةُ جمع ده پټه دښمنی، کينه، اِحِنَ اِحْنًا(س) پټه دښمنی ساتل.

[اياتونه:۶۵-۶۹]

{يأيها النَّبِيُّ حَرِّضْ} حُثَّ {الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ} لِلْكُفَّارِ {إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ} مِنْهُمْ {وَإِنْ يَكُنْ} بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ {مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ} أَيْ بِسَبَبِ أَنَّهُمْ {قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ} وَهَذَا خَبَر بِمَعْنَى الْأَمْر أَيْ لِيُقَاتِل الْعِشْرُونَ مِنْكُمْ الْمِائَتَيْنِ وَالْمِائَة الْأَلْف وَيَثْبُتُوا لَهُمْ ثُمَّ نُسِخَ لَمَّا كثروا بقوله {الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا} بِضَمِّ الضَّاد وَفَتْحهَا عَنْ قِتَال عَشَرَة أَمْثَالكُمْ {فَإِنْ يَكُنْ} بِالْيَاءِ وَالتَّاء {مِنْكُمْ مِائَةٌ صابرة يغلبوا مئتين} مِنْهُمْ {وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ} بِإِرَادَتِهِ وَهُوَ خَبَر بِمَعْنَى الْأَمْر لِتُقَاتِلُوا مِثْلَيْكُمْ وَتَثْبُتُوا لَهُمْ {وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ} بعونه وَنَزَلَ لَمَّا أَخَذُوا الْفِدَاء مِنْ أَسْرَى بَدْر {مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ تَكُون} بِالتَّاءِ وَالْيَاء {لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ} يُبَالِغ فِي قَتْل الْكُفَّار {تُرِيدُونَ} أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ {عَرَضَ الدُّنْيَا} حُطَامهَا بِأَخْذِ الْفِدَاء {وَاللَّهُ يُرِيدُ} لَكُمْ {الْآخِرَة} أَيْ ثَوَابهَا بِقَتْلِهِمْ {وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} وَهَذَا مَنْسُوخ بِقَوْلِهِ {فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فداء} {ولولا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ} بِإِحْلَالِ الْغَنَائِم وَالْأَسْرَى لكم {لمسكم فيما أخذتم} من الفداء {عذاب عظيم} {فكلوا مما غنمتم حلالا طيبا واتقوا الله إن الله غفور رحيم}

ترجمه: اې نبی ﷺ مؤمنانوته د کفاروسره دَ جهاد شوق ورکړه که په تاسو کښې شل صبرکونکی وی نو په هغوی کښې به په دوو سوو غالب راځی اوکه چرې په تاسو کښې سل صبرکونکی وی نو په زرو کافرانو باندې به غالب راځی په دې سبب چې هغه ناپوهه خلق دی (يكن) په ياء اوتاء سره دې او داخبر په معنی دَانشاء دې يعنی تاسو نه شلو کسانولره دَهغوی د دوؤ سوو کسانو سره جنګ کول پکاردی اوسلوله دَ زرو سره، اودَهغوی په مقابله کښې ثابت قدم اوسيږئ، بيا چې کله (دَمسلمانانو) شميرزيات شو نودَالله په قول (اَلْئٰنَ) سره دا منسوخ شو (بنه) اوس الله ستاسو بوج سپکوی هغه ښه پوهيږی چې په تاسو کښې کمزوری ده دَخپل ځان نه لس چندو سره مقابله کولو کښې (ضعفا) دَ ضاد په ضمې او فتحې سره دې، نوکه په تاسو کښې صابرخلق سل وی نودَهغوی په دوو سوو کسانو به دَالله تعالی په حکم غالب راځی داخبر په معنی دَ امر دې يعنی دَخپل ځان نه دوچنده سره مقابله کوئ، اودَهغوی په مقابله کښې ثابت قدم اوسيږئ، الله تعالی د امداد په ذريعه د صبر کونکوسره دې. (راتلونکې آيت) هغه وخت نازل شو چې کوم وخت دَ بدر دَ قيديانو فديه واخستلې شوه دَ يونبی دَپاره دا ښه خبره نه ده چې دَهغه په لاس کښې دې قيديان وی (يكون) ياء اوتاء سره،

ترکومې چې هغه دښمنان په زمکه کښې په ښه طریقه چقړې نه کړي یعنې دکافرانو په قتل کښې مبالغه اونه کړئ، اې مؤمنانو تاسو فدیه اخستلوسره دَدنیا حقیرمال اخستل غواړئ اوالله تعالی ستاسودپاره آخرت یعنی دَ دې ثواب غواړي، او الله تعالی زورآور اوطاقتور دې او دا إما منا بعد وإما فداءً سره منسوخ دې اوکه چرې دَالله تعالی لیک دَ غنائمود حلال کیدو اود قیدیانو (فدیه) ستاسو دپاره دَ حلال کیدونه وړاندې نه وې لیکلې شوې نوچې کومه فدیه تاسو واخسته دَهغې په وجه به تاسوته لویه سزا درکولې شوه، لهذا کوم مال چې تاسودَغنیمت په توګه اخستې دې هغه خورئ چې هغه حلال اوپاک دې اودَ الله تعالی نه ویریږئ یقینًا الله تعالی معافی کونکې دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: خَبَرٌ بِمَعْنَى الأَمْرِ دادَ یو اعتراض جواب دې.

اعتراض: دادې چې مائةٌ يَغلبوا ألفًا من الذين كفروا کښې خبرورکړې شوې دې چې سل صبرکونکی مسلمانان په زرو کافرانو باندې غالب راځی اودَ الله تعالی په خبرکښې کذب یعنې خلاف واقعه کیدلو امکان او احتمال نشته حالانکه بعض وخت دَ مساوی کیدو په صورت کښې کافران هم غالب راځي.

جواب: خبر په معنی دَامر دې او په امرکښې دکذب احتمال نه وي.

قوله: الْئٰنَ خَفَّفَ اللهُ وَعَلِمَ أَنَّ فِيْكُمْ ضُعْفًا، دلته دا سوال پیداکیږي چې علم بالضعف دَ الآن سره مقید کولونه معلومیږي چې الله تعالی ته علم بالحادث نشته.

جواب: دَالله تعالی علم حادث سره بیشکه متعلق دې لیکن قبل الوقوع په دې اعتبارسره چې سَتَقَعُ او واقع کیدونه پس په دې اعتبارسره دې چې بأنه يقع.

قوله: الحُطامُ بالضم، حقیر شئ، قلیل مال، ذره ذره مات شوې.

قوله: اي ثوابها، په حذف دمضاف کښې دَدې سوال جواب دې چې نفس آخرة خودَهریودَپاره ثابت دې بیا یرید لکم الآخرة څه تخصیص دې.

جواب: آخرت خودَټولودَپاره دې مګر اجر صرف دَ مؤمنانودَپاره دې.

[ایاتونه:۷۰-۷۵]

{يأيها النبي قل لمن في أيديكم من الأساري} وفي قراءة الأسرى {إِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا} إيمانا وإخلاصا {يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ} مِنَ الفِدَاء بِأَنْ يُضَعِّفَهُ لَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَيُثِيبكُمْ في الآخرة {ويغفر لكم} ذنوبكم {والله غفور رحيم} {وَإِنْ يُرِيدُوا} أَيِ الأَسْرَى {خِيَانَتك} بِمَا أَظْهَرُوا مِنَ القَوْل {فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْل} قَبْل بَدْر بِالكُفْرِ {فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ} بِبَدْرٍ قَتْلًا وَأَسْرًا فَلْيَتَوَقَّعُوا مِثْل ذَلِكَ إِنْ عَادُوا

{وَاللّٰهُ عَلِيمٌ} بِخَلْقِهِ {حَكِيمٌ} فِي صُنْعِهِ {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ} وَهُمُ الْمُهَاجِرُونَ {وَالَّذِينَ آوَوْا} النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَنَصَرُوا} وَهُمُ الْأَنْصَارُ {أُولٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ} فِي النُّصْرَةِ وَالْإِرْثِ {وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ} بِكَسْرِ الْوَاوِ وَفَتْحِهَا {مِنْ شَيْءٍ} فَلَا إِرْثَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ وَلَا نَصِيبَ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ {حَتّٰى يُهَاجِرُوا} وَهٰذَا مَنْسُوخٌ بِآخِرِ السُّورَةِ {وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ} لَهُمْ عَلَى الْكُفَّارِ {إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ} عهد فلا تنصروهم عليهم وتنقضوا عهدهم {واللّٰه بما تعملون بصير} {وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ} فِي النُّصْرَةِ وَالْإِرْثِ فَلَا إِرْثَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ {إِلَّا تَفْعَلُوهُ} أَيْ تَوَلِّي الْمُسْلِمِينَ وَقَطْعَ الْكُفَّارِ {تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ} بِقُوَّةِ الْكُفْرِ وَضَعْفِ الْإِسْلَامِ {وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ} فِي الْجَنَّةِ {وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ} أَيْ بَعْدَ السَّابِقِينَ إِلَى الْإِيمَانِ وَالْهِجْرَةِ {وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولٰئِكَ مِنْكُمْ} أَيُّهَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ {وَأُولُو الْأَرْحَامِ} ذَوُو الْقَرَابَاتِ {بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ} فِي الْإِرْثِ مِنَ التَّوَارُثِ فِي الْإِيمَانِ وَالْهِجْرَةِ الْمَذْكُورَةِ فِي الْآيَةِ السَّابِقَةِ {فِي كِتَابِ اللّٰهِ} اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ {إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} وَمِنْهُ حِكْمَةُ الْمِيرَاثِ

ترجمه: اې نبی هغه خلقو ته اووایه کوم چې ستاسو په قبضه کښې قیددی او په یوقراءت کښې أَسْرٰی دی که الله تعالی ستاسو په زړونوکښې څه خیراووینی (یعنی ایمان اوخلاص نوکوم څه چې تاسونه دَ فدیه په توګه اخستې شوې دی دَهغې نه به زیات درکړی په داسې توګه چې په دنیاکښې به دَهغې دوچنده درکړی اوپه آخرت کښې به تاسوته ثواب درکوی، اوستاسو ګناهونه به معاف کړی، الله تعالی دیر غفور اورحیم دې اوکه چرې داقیدیان خپل وئیلې شوې خبره (دَ اسلام په اظهار) کښې خیانت کوی نودې خلقودَ بدر نه وړاندې دالله تعالی سره دَ کفر کولوسره خیانت کړې دې آخر هغه تاسو ته په دوی باندې په بدرکښې دَقتل اوقیدپه ذریعه قدرت درکړو. که چرې هغوی بیاداسې حرکت اوکړو نوهغوی له هم دغه شان توقع ساتل پکاردی، الله تعالی دَ خپل مخلوق باره کښې باخبر او دَ خپل صنعت باره کښې باحکمت دې کوموخلقو چې ایمان راوړې دې او هجرت ئې کړې دې او په خپل ځان اومال سره ئې دَالله تعالی په لارکښې جهاد کړې دې اوهغه مهاجرین دی اوکوموخلقو چې نبی علیه السلام ته ځائې ورکړو او امدادئې اوکړو اوهغه انصاردی هم دغه په اصل کښې دَ یوبل سره دَ نصرت او دَ وراثت ولیان دی. او هغه خلق چې ایمان خوئې راوړې دې لیکن هجرت ئې نه دې کړې ستاسو هغوی سره هیڅ ولایت نشته (وَلَايَة) دَ واؤ په کسرې او فتحې سره دې. لهذادَهغوی او ستاسو په مینځ کښې خونه ارث شته اونه دَهغوی دَ غنیمت په مال کښې څه حصه شته، تردې چې هغوی هجرت اوکړی اودا حکم په آخر دسورت سره منسوخ دې البته که هغوی تاسونه دَ دین په باره کښې امداد اوغواړی نو په تاسو لازم دی چې دَ کافرانو په مقابله کښې دَهغوی امداد

اوکړئی سوادَ هغه خلقو په مقابله کښې چې دهغوئ او ستاسو په مینځ کښې عهد اومیثاق دې نودَهغوی په مقابله کښې (دَ مسلمانانو) امداد مه کوئی اودَهغوی سره کړې شوې عهد مه ماتوئی، څه چې تاسو کوئی الله تعالی هغه ښه ګوری اوکافران په خپل مینځ کښې دَ یوبل په نصرت او ارث کښې ولیان دی لهذا ستاسو اودَهغوی په مینځ کښې هیڅ ارث نشته دې که چرې تاسو داسې نه کوئی یعنی تاسو دَمؤمنانوسره حمایت او کافرانوسره قطع تعلق نه کوئی نو په ملک کښې به دَ کفرپه قوت او دَ اسلام په ضعف سره زبردست فساد خور شی، اوکومو خلقو چې ایمان راوړې دې اوهجرت ئې کړې دې اودَالله تعالی په لارکښې ئې جهاد کړې او چاچې پناه ورکړه او امداد ئې وراورسولو هم دغه خلق ربښتونی مؤمنان دی دَهغوی دَ پاره مغفرت دې او په جنت کښې دَعزت رزق دې اوکومو خلقو چې دَایمان او هجرت طرف ته سبقت کونکونه پس ایمان راوړواوهجرت ئې اوکړو او تاسوسره یوځائې یې جهاداوکړو نو اې مهاجرو اواې انصارو هغوی هم تاسو نه دی اوپه خپلولئ ارث او توارث کښې دایمان اوسابقه آیت کښې دَهجرت مذکوره دَوجې بعض بعضو ته اولی دی دَالله تعالی کتاب په لوح محفوظ کښې یقینًا الله تعالی دَ هرڅیز پیژندونکې دې اوهم دَدې نه دَ میراث حکمت دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: بِآخِرِ السُّوْرَةِ أي وأولوا الارحام بعضهم أولى ببعض.

قوله: مِنْ بَعْدُ أي بعد الحديبية وقبل الفتح.

[۹] سورة التوبة

سورة التوبة مدنية او إلا الايتين اخرها مائة وثلثون او الاية

سوره توبه مدنی دې مګر دوه آیاتونه یا یو آیت کوم چه د سورة توبه آخری آیت دې، ټول یوسل دیرش آیتونه دی.

[اياتونه:۱ - ٦]

وَلَمْ تُكْتَب فِيهَا الْبَسْمَلَة لِأَنَّهُ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَأْمُر بِذَلِكَ كَمَا يُؤْخَذ مِنْ حَدِيث رَوَاهُ الْحَاكِم وَأَخْرَجَ فِي مَعْنَاهُ عَنْ عَلِيّ أَنَّ الْبَسْمَلَة أَمَان وَهِيَ نَزَلَتْ لِرَفْعِ الْأَمْن بِالسَّيْفِ وَعَنْ حُذَيْفَة إِنَّكُمْ تُسَمُّونَهَا سُورَة التَّوْبَة وَهِيَ سُورَة الْعَذَاب وَرَوَى الْبُخَارِيّ عَنْ الْبَرَاء أَنَّهَا آخِر سُورَة نَزَلَتْ هَذِهِ {بَرَاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُوله} وَاصِلَة {إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} عَهْدًا مُطْلَقًا أَوْ دُون أَرْبَعَة أَشْهُر أَوْ فَوْقهَا وَنَقْض الْعَهْد بِمَا يُذْكَر فِي قَوْله {فَسِيحُوا} سِيرُوا آمِنِينَ أَيّهَا الْمُشْرِكُونَ {فِي الْأَرْض أَرْبَعَة أَشْهُر} أَوَّلهَا شَوَّال بِدَلِيلِ مَا سَيَأْتِي وَلَا أَمَان لَكُمْ بَعْدهَا {وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْر مُعْجِزِي اللّٰه} أَيْ فَائِتِي عَذَابه {وَأَنَّ اللّٰه مُخْزِي الْكَافِرِينَ} مُذِلّهمْ فِي الدُّنْيَا بِالْقَتْلِ وَالْأُخْرَى بِالنَّارِ {وَأَذَان} إِعْلَام {مِنَ اللّٰه وَرَسُوله إِلَى النَّاس يَوْم الْحَجّ الْأَكْبَر} يَوْم النَّحْر {أَنَّ} أَيْ بِأَنَّ {اللّٰه بَرِيء مِنَ الْمُشْرِكِينَ} وَعُهُودهمْ {وَرَسُوله} بَرِيء أَيْضًا وَقَدْ بَعَثَ

النَّبِيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا مِنَ السَّنَة وَهِيَ سَنَة تسع فاذن يوم النحر بمنى بِهٰذِهِ الآيَات وَأَنْ لَا يَحُجّ بَعْد الْعَام مُشْرِك وَلَا يَطوف بِالْبَيْتِ عُرْيَان رَوَاهُ الْبُخَارِيّ ﴿فَإِنْ تُبْتُمْ﴾ مِنَ الْكُفْر ﴿فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ﴾ عَنِ الْإِيمَان ﴿فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ﴾ أخبر ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ مُؤلم وَهُوَ الْقَتْل وَالْأَسْر فِي الدُّنْيَا وَالنَّار فِي الْآخِرَة ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا﴾ مِنْ شُرُوط الْعَهْد ﴿وَلَمْ يُظَاهِرُوا﴾ يُعَاوِنُوا ﴿عَلَيْكُمْ أَحَدًا﴾ مِنَ الْكُفَّار ﴿فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ﴾ انْقِضَاء ﴿مُدَّتِهِمْ﴾ الَّتِي عَاهَدْتُمْ عَلَيْهَا ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ بِإِتْمَامِ الْعُهُود ﴿فَإِذَا انْسَلَخَ﴾ خَرَجَ ﴿الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾ وَهِيَ آخِر مُدَّة التَّأْجِيل ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ فِي حِلّ أَوْ حَرَم ﴿وَخُذُوهُمْ﴾ بِالْأَسْرِ ﴿وَاحْصُرُوهُمْ﴾ فِي الْقِلَاع وَالْحُصُون حَتَّى يُضْطَرُّوا إِلَى الْقَتْل أَوْ الْإِسْلَام ﴿وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾ طَرِيق يَسْلُكُونَهُ ونصب كل على نزع الخافض ﴿فَإِنْ تَابُوا﴾ مِنَ الْكُفْر ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ وَلَا تَتَعَرَّضُوا لَهُمْ ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ لِمَنْ تَابَ ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ مَرْفُوع بِفِعْلٍ يُفَسِّرهُ ﴿اسْتَجَارَكَ﴾ اسْتَأْمَنَك مِنَ الْقَتْل ﴿فَأَجِرْهُ﴾ أَمِّنْهُ ﴿حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ﴾ الْقُرْآن ﴿ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ﴾ وَهُوَ دَار قَوْمه إِنْ لَمْ يُؤْمِن لِيَنْظُر فِي أَمْره ﴿ذَٰلِكَ﴾ الْمَذْكُور ﴿بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ دِين اللَّه فَلَا بُدّ لَهُمْ مِنْ سَمَاع الْقُرْآن لِيَعْلَمُوا.

ترجمه: ددې سورت په شروع کښې بسم الله ليکلې شوې نه ده، ځکه چې حضور پاک ﷺ ددې حکم نه دې فرمائيلې، لکه چې د حديث نه معلوميږی کوم چې حاکم روايت کړې دې، او هم دې هم معنی د حضرت علی رضی الله عنه روايت دې، چې بسم الله امان دې او دا سورت د تورې (جهاد) په ذريعه د امن د اوچتولو د پاره نازل شوې دې، او د حذيفه رضی الله عنه نه روايت دې چې تاسو دې سورت ته سورة توبه وايئ حالانکه دا سورة عذاب دې، او امام بخاری د براء ابن عازب نه روايت کړې دې چې دا آخری سورت دې چې نازل شو، دا د الله او د رسول د طرف نه د بيزارئ اعلان دې چې ددې مشرکانو په باره کښې دې، چې هغوی سره تاسو مطلق (بغير نيتې) يا د څلور مياشتو نه کم او زيات عهد کړې وی، او مشرکانو د عهد مات کړی وی. د بيزارئ د اظهار د الله تعالی په قول (فسيحو الخ) کښې ذکر دې، يعنی اې مشرکانو! تاسو څلور مياشتو پورې امن سره، او ګرځئ، چې د هغې شروعات به د شوال نه کيږی، د راروان دليل په وجه، او ددې نيتې نه پس به ستاسو د پاره امن نه وی، ياد ساتئ تاسو الله تعالی لره عاجز کولو والا نه يئ، يعنی د هغه د عذاب نه بچ کيدلې نشئ، او دا چې الله تعالی منکرينو د (حق) لره رسوا کوونکې دې، يعنی دوی لره په دنيا کښې د قتل په ذريعه او په آخرت کښې د اور په ذريعه ذليل کونکې دې، او عام اعلان دې د الله او د هغه د رسول د طرف نه د ټولو خلقو د پاره د حج اکبر يعنی د قربانی په ورځ دا چې الله تعالی د مشرکانو نه او د هغوی د معاهدو نه بری دې او د هغه رسول هم بری دې، او حضور پاک ﷺ

هم په دغه کال باندې حضرت علی رضي الله عنه مکې ته اولیږلو،او دا د هجرت نهم کال وو،چنانچه حضرت علی رضي الله عنه د نحر په ورځ د منی میدان کښې ددې آیتونو اعلان اوفرمائیلو،او دا چې ددې کال نه پس به یو مشرک هم حج نه کوي،او نه به څوک د بیت الله نه بربنډ طواف کوي(رواه البخاري) پس که چرې تاسو د کفر نه توبه اوېستله نو دا به ستاسو د پاره ښه وي او که تاسو د ایمان نه مخ اړوئی نو یاد ساتئ چې تاسو الله تعالی له عاجز کوونکې نه یئ،او کافرانو ته د دردمند عذاب خبر ورکړه،او هغه قتل او قید دې په دنیا کښې او اور دې په آخرت کښې سوا د هغې کافرانو نه چې کومو سره تاسو وعدې کړې دی،او بیا هغوی ستاسو د وعدې یو شرط مات کړې نه وی او نه ئې ستاسو خلاف د یو کافر مدد کړې وی،نو داسې خلقو سره تاسو هم د هغوی د کړې شوې وعدې د مدت پورې وفا اوکړئ ځکه چې الله تعالی وفا والا پرهیزګار خلق خوښوی پس هر کله چې (اشهرحرم) حرام میاشتې ختمې شی،او هغه د معاهدې آخری مدت دې،نو مشرکان قتل کړئ کوم ځائې کښې چې مومئ په حل کښې یا په حرم کښې،او دوی قید کړئ او دوی په قلعو کښې بند کړئ تردې چې قتال یا اسلام ته مجبور شی،او ددوی خبر اخستلو د پاره په هر مورچه کښې نخښه لګونکښې کینئ یعنی ددوی په لارو کښې کینئ او د "کل" نصب د جار د حذف په وجه دې،بیا که دوی د کفر نه توبه اوباسی او مونځ قائم کړی او زکواة ورکړی نو د هغوی لار پرېږدئ او دوی سره مقابله مه کوی بېشکه الله تعالی توبه ویستونکې معاف کولو والا او رحم کولو والا دې او که په مشرکانو کښې تاسو نه څوک پناه او غواړی، یعنی د قتل نه تاسو نه پناه اوغواړی نو هغه ته د قتل نه امن ورکړئ احد ددې فعل محذوف د وجه نه مرفوع دې چې د هغې تفسیر استجارک کوی چې هغوی د الله کلام قرآن واوری بیا هغه د هغې مامن یعنی پناه ګاه پورې اورسوی یعنی که چرې دوی ایمان راونړو نو هغوی د هغوی د امن ځائې ته اورسوئی او دا د هغوی د قوم علاقه ده چې دوی په خپله معامله کښې غور اوکړی،او دا ذکر شوې خبره ځکه ضروری ده چې دا خلق پوره توګه باندې خبر نه دی،

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: عن حذیفة: ددې اضافې مقصد د حضرت علی رضي الله عنه د قول تائید دې:

قوله: هذه: ددې اضافې مقصد دې خبرې ته اشاره ده چې "براءة هذه" د مبتدأ محذوف خبر دې په دې سره رد اوشو د هغه حضراتو چې هغوی وئیلې دی چې براءة مبتدأ ده او الی الذین عاهدتم النخ پورې د براءة خبر دې،ځکه چې براءة نکره ده او د هغې مبتدأ واقع کیدل صحیح نه دی.

قوله: واصلة: مفسر علام واصلة محذوف ګنړلو سره اشاره اوکړه چې من الله کښې "من" ابتدائیه دې چې واصلة محذوف سره متعلق دې،تقدیری عبارت دادې هذه براءة واصلة الی

الذين عاهدتم من الله ورسوله

قوله: فسيحوا الخ دلته "قولوا" محذوف دې تقديري عبارت دادې فقولوا لهم سيحوا. سيحوا كښې امر د اجازت د پاره دې يعنى صرف د څلورو مياشتو د امن سره دلته د اوسيدلو اجازت دې.

قوله: بدليل ما سياتي: دلته امر د اباحت او اجازت د پاره دې ددې دليل دا راروان آيت فاذا انسلخ الاشهر الحرم فاقتلوا المشركين دې، ځکه چې د الله تعالى قول فسيحوا اربعة اشهر" په شوال کښې نازل شوې وو، او د اشهر حرم اخرى مياشت محرم دې، د شوال د شروع نه د محرم آخرې پورې څلور مياشتې جوړيږى.

قوله: يوم النحر

سوال: د "يوم الحج الاكبر" تفسير په "يوم النحر" سره ولې اوشو؟

جواب: عمرې ته چونکې حج اصغر وئيلې شى نو حج ئې دعمرې نه د جدا کولو د پاره دحج اكبر تفسير ئې په يوم النحر سره اوکړو، ځکه چې يوم النحر هم په حج کښې وى، نه چې په عمره کښې، دحضرت على ﷺ د روايت نه هم کوم چې ترمذى روايت کړې دې، دا معلوميږى چې د حج اكبر نه مراد هم حج دې،

قوله: برىء أيضا په دې کښې اشاره ده چې "رسوله" مبتدأ ده او "برىء" ئې خبر محذوف دې، د ايضا لفظ سره دا فائده اوشوه چې درسوله عطف د برىء په ضمير مستتر باندې دې نه چې د انّ د اسم په محل باندې، او بعضې حضراتو وئيلې دى چې د انّ د اسم په محل باندې عطف دې او هغه د باء محذوف د وجه مجرور دې، حالانکه هغه مرفوع دې.

قوله: إلا الذين عهدتم من المشركين په دې کښې دوه وجه دى، اول دا چې "إلا الذين" مستثنى منقطع اوګرځولې شى او إلا په معنى د "لكن" وى په دې صورت کښې "فألذين" مبتدأ او "فأتمو إليهم" الخ جمله به د مبتدأ خبر شى، دويم دا صورت دې چې "الا الذين الخ" مستثنى متصل اوګرځولې شى نو په دې صورت کښې به د براءة من الله ورسوله إلى الذين عهدتم من المشركين، کښې به د المشركين نه مستثنى وى، خو په دې صورت کښې به فصل په اجنبى سره راشى کوم چې منع دې، که په المشركين کښې الف لام د عهد واخستلې شى، نو د خاص مشرکينو نه به مراد هغه مشركين وى چا چې وعده ماته کړې نه ده.

قوله: وهى مدة التاجيل: ددې عبارت په اضافه کښې دې خبرې ته اشاره ده چې د اشهر حرم نه معروف اشهر حرم مراد نه دى چې رجب، ذوالقعده، ذوالحجه او محرم دى، بلکه اربعة اشهر نه هغه څلور مياشتې مراد دى چې په هغې کښې مشرکينو ته د قيام کولو اجازت ورکړې شوې وو، مطلب دادې چې دمذکوره آيت د نازيليدو په وخت چې کوم څلور

میاشتو پورې په مکه کښې د قیام اجازت ورکړې شوې وو داسې چې د شوال نه واخله د محرم د آخره پورې مشرکینو ته په مکه کښې د قیام اجازت دې،ددې نه پس که څوک اومندلې شول نو هغه به گرفتارولې شی او قتل کولې به شی،د اشهر حرم نه هم دغه خلور میاشتې مراد دی.

قوله:مرفوع بفعل یفسره استجارک: دا د سوال مقدر جواب دې

سوال:إن أحد من المشرکین کښې ان په اسم باندې داخل دې،حالانکه ان په اسم باندې نه داخلیږی؟

جواب:دلته د "إن" نه پس استجارک فعل محذوف دې،او د هغې تفسیر وړسې استجارک کوی لهذا اوس څه اعتراض نشته.

[ایاتونه:۷ - ۱٦]

{كَيْفَ} أيْ لا {يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ} وَهُمْ كَافِرُونَ بِهِمَا غَادِرِيْنَ {إلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ وَهُمْ قُرَيْش الْمُسْتَثْنَوْنَ مِنْ قَبْل {فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ} أقَامُوا عَلَى الْعَهْد وَلَمْ ينقضوه {فاستقيموا لهم} على الوفاء به وما شرطية {إن الله يحب المتقين} وَقَدْ اسْتَقَامَ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَهْدهمْ حَتَّى نَقَضُوا بِإِعَانَةِ بَنِي بَكْر على خزاعة {كَيْفَ} يَكُون لَهُمْ عَهْد {وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ} يظفروا بكم {لَا يَرْقُبُوا} يُرَاعُوا {فِيكُمْ إلًّا} قَرَابَة {وَلَا ذِمَّة} عهدا بل يؤذوكم ما استطاعوا وجملة الشرط حال {يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ} بِكَلَامِهِمْ الْحَسَن {وَتَأْبَى قُلُوبهمْ} الْوَفَاء بِهِ {وَأَكْثَرهمْ فَاسِقُونَ} نَاقِضُونَ لِلْعَهْدِ {اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّه} القرآن {ثَمَنًا قَلِيلًا} مِنْ الدُّنْيَا أيْ تَرَكُوا اتِّبَاعهَا لِلشَّهَوَاتِ وَالْهَوَى {فَصَدُّوا عَنْ سَبِيله} دِينه {إنَّهُمْ سَاءَ} بِئْسَ {مَا كَانُوا يعملون} ـه عملهم هذا {لا يرقبون في مؤمن إلا ولا ذمة وأولئك هم المعتدون} {فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاة وَآتَوْا الزَّكَاة فَإِخْوَانكُمْ} أيْ فَهُمْ إخْوَانكُمْ {فِي الدِّين وَنُفَصِّل} نُبَيِّن {الْآيَات لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ} يَتَدَبَّرُونَ {وَإِنْ نَكَثُوا} نَقَضُوا {أَيْمَانهمْ} مَوَاثِيقهمْ {مِنْ بَعْد عَهْدهمْ وَطَعَنُوا فِي دِينكُمْ} عَابُوهُ {فَقَاتِلُوا أَئِمَّة الْكُفْر} رُؤَسَاءَهُ فِيهِ وَضْع الظَّاهِر مَوْضِع الْمُضْمَر {إنَّهُمْ لَا أَيْمَان} عُهُود {لَهُمْ} وَفِي قِرَاءَة بِالْكَسْرِ {لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ} عَنْ الْكُفْر {أَلَا} لِلتَّحْضِيضِ {تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا} نَقَضُوا {أَيْمَانهمْ} عُهُودهمْ {وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُول} مِنْ مَكَّة لَمَّا تشاوروا فيه بدار الندوة {وهم بدؤوكم} بِالْقِتَالِ {أَوَّل مَرَّة} حَيْثُ قَاتَلُوا خُزَاعَة حُلَفَاءَكُمْ مَعَ بَنِي بَكْر فَمَا يَمْنَعكُمْ أَنْ تُقَاتِلُوهُمْ {أَتَخْشَوْنَهُمْ} أَتَخَافُونَهُمْ {فَاَللَّه أَحَقّ أَنْ تَخْشَوْهُ} فِي ترك قتالهم {إن كنتم مؤمنين} {قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبهُمْ اللَّه} يَقْتُلهُمْ {بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ} يُذِلّهُمْ بِالْأَسْرِ وَالْقَهْر {وَيَنْصُركُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُور قَوْم مُؤْمِنِينَ} بِمَا فَعَلَ بِهِمْ هُمْ بَنُو خُزَاعَة {وَيُذْهِب غَيْظ قُلُوبهمْ} كَرْبهَا {وَيَتُوب اللَّه عَلَى مَنْ يَشَاء} بِالرُّجُوعِ إلَى الْإِسْلَام كَأَبِي سُفْيَان {والله عليم حكيم} {أَمْ} بِمَعْنَى هَمْزَة الْإِنْكَار {حَسِبْتُمْ أَنْ

تُتْرَكُوا وَلَمَّا} لَمْ {يَعْلَمِ اللّٰهُ} عِلْم ظُهُور {الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ} بإخلاص {وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً} بِطَانَة وَأَوْلِيَاء الْمَعْنَى وَلَمْ يَظْهَر الْمُخْلِصُونَ وَهُمُ الْمَوْصُوفُونَ بِمَا ذُكِرَ مِن غَيرِهِم {والله خبير بما تعملون}

ترجمه: د مشركانو د پاره د الله او د هغه رسول سره هيڅ عهد نشته، يعنى نشى كيدې، مراد ترې نه هغه مشركين دى كومو چې الله او د هغه رسول سره د وعدې ماتولو سره غدارى اوكړه البته چې كوم خلقو سره تا د مسجد حرام حرم سره نزدې د حديبيه په مقام باندې معاهده اوكړه، او هغه قريش دى چې د هغوى مخكښې استثناء شوې ده، نو ترڅو چې هغوى تاسره په عهد كښې قائم وى او معاهده نه ماتوى. نو ته هم هغوى سره د عهد په پورا كولو باندې قائم اوسه، او ما شرطيه ده ځكه چې الله تعالى نيكانو خلقو سره مينه كوى، او رسول هغوى سره په معاهده باندې قائم وو، تر دې چې قريشو د خزاعه خلاف د بنى بكر مدد كولو سره وعده ماته كړه، او دې مشركانو سره وعده څنګه برقرار پاتې كيدې شى چې د دوى حال داسې دې كه چرې دوى په تاسو باندې غلبه حاصله كړې يعنى فتح اومومى نو نه به ستاسو د رشته دارئى خيال ساتى او نه د عهد بلكه چې څومره ئې وس وى تاسو ته به تكليف در رسوى او جمله شرطيه حال دې، هغوى په خپلو خبره سره يعنى دژبې په خوږو خبرو سره ستاسو د خوشحالولو كوشش كوى حالانكه د دوى زړونه د عهد د پورا كولو نه انكار كوى او په دوى كښې اكثر د وعدې ماتولو سره د حد نه اوړيدنكى دى، دې خلقو د الله د آيتونو په بدله كښې د دنيا سپک قيمت اخستې دې، يعنى د آيتونو اتباع ئې د خواهشاتو او شهوتونو په بدله كښې پريښودلې ده، بيا د الله په لار كښې يعنى د دين په لار كښې دلارې ركاوټ جوړ شوې دى، ډير خراب كارونه دى چې دوى ئې كوى، يعنى دا اعمال، د يو مومن په معامله كښې نه د رشته دارئى خيال ساتى او نه د عهد ذمه دارئى، هم دا دوى زياتې كوونكى او كه چرې دې خلقو توبه اويستله او مونځ ئې قائم كړو او زكواة ئې وركړو نو ستاسو دينى رونړه دى، او پوهه خلقو د پاره يعنى د غوروفكر كونكو د پاره مونږ احكام ښكاره بيانوو، او كه دوى د عهد نه پس خپلو قسمونو لره عهدونو لره مات كړى او ستاسو په دين كښې طعنه زنى عيب جوئى كوى نو تاسو د كفر دې مشرانو سره قتال اوكړئ، په دې كښې اسم ضمير په ځائې اسم ظاهر راوړې دې يعنى د قاتلوهم په ځائې قاتلوا ائمة الكفر اووئيلې شو ځكه د دوى د قسمونو معاهدو هيڅ اعتبار نشته او په يو روايت كښې ايمان د كسرې سره دې (يعنى د دوى د ايمان هيڅ اعتبار نشته ممكنه ده چې دوى داسې د كفر نه منع شى، آيا تاسو به داسې خلقو سره جنګ نه كوئى چې هغوى خپلې وعدې ماتې كړې او رسول لره ئې د مكې نه د اويستلو قصد اوكړو، كله چې هغوى په دارالندوه كښې دې باره كښې مشوره هم اوكړه او هم دوى په اول ځل په تاسو باندې د قتال ابتداء اوكړه، په داسې طريقې سره چې خزاعه سره چې ستاسو حليف وو، بنى بكر

سره میلاؤیدو سره قتال اوکړو، نو تاسو د پاره کوم څيز منع کونکې دې چې تاسو دوی سره قتال او نه کړئ،آیا تاسو ددوی نه ویریږئ یعنی په ویره کښې تړې راځئ که چرې تاسو مومنان یئ نو الله ددې زیات مستحق دې تاسو چه دوی سره د جنګ نه کولو په باره کښې د هغه نه ویریږئ تاسو دوی سره جنګ او کړئ الله به ستاسو په لاس په قتلولوسره دوی ته سزا ورکړی او د قید او غلبې د وجې به دوی رسوا کړی او ددوی په مقابله کښې به ستاسو مدد اوکړی او څه چې دوی سره کیږی نو دهغې په ذریعه به د ډیرو مومنانو زړونه یخ کړی او هغه بنوخزاعه دی او ددوی د زړونو بې چینی به لرې کړی او الله چې چاته غواړی اسلام ته مائله کیدو سره د توبې توفیق به ورکړی لکه چې ابوسفیان ته او الله تول هر څه پیژندلو والا او حکمت والا دې،آیا تاسو خلقو دا خیال کړې دې چې تاسو به داسې پریښودلې شئ؟ ام همزه استفهام د انکار په معنی کښې دې حالانکه اوس الله تعالی خوا دا ظاهره کړې هم نه ده چې په تاسو کښې هغه کوم خلق دی چا چې په اخلاص سره جهاد اوکړو او چا الله او د هغه رسول ﷺ او مومنانو نه علاوه بل څوک د زړه راز دار دوست جوړ نه کړو،مطلب دادې چې مخلصان ئې لا د غیر مخلصو نه جدا کړې نه دی،او مخلصان هغه دی چې په ذکر شوې صفاتو باندې پوره وی،او الله ستاسو په کارونو باندې ډیر ښه خبردار دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:ای لا په دې کښې اشاره ده چې کیف استفهام تعجبی په معنی د نفی دې، او دغه وجه ده چې ددې نه پس په الا سره استثناء صحیح ده کیف یکون خبر مقدم دې،اوعهد اسم مؤخر دې کیفئې د صدارت د کلام غوښتلو د وجې مقدم کړه،د للمشرکین ثانیًا یا ثالثًا متعلق شو د عهدٌ حال مقدم دې.

او که للمشرکین عهد نه موخر وو نو ددې صفت به وو،او دا هم کیدې شی چې یکون تامه شی او کیف د حال کیدو د وجه په محل د نصب کښې وی.

قوله:ما شرطیة ما شرطیه ده نه چې موصوله او فاستقاموا لهم جزاء ده.

قوله:کیف کیف نه پس یکون محذوف دې چې کوم مفسر علام ذکر کړې دې،د ماقبل د قرینې د وجې فعل حذف کړې شوې دې

سوال:کیفئې ولې مکرر راوړو؟

جواب:دمشرکینو په عهد باندې د پاتې کیدو لرې والې ظاهرولو د پاره او عدم ثبات د علت بیان کولو دپاره،او علت وان یظهروا دې

قوله:الا د ال: ډیرې معنې دی رشته داری،وعده،کاوند،دشمنی،کینه او حسد.

قوله:وجملة الشرط حال یعنی وان یظهروا علیکم شرط دې او "لا یرقبوا" الخ جزاء جمله شرطیه د کیف

یکون لهم نه حال دې، لهذا دا اعتراض ختم شو چې دجمله شرطیه عطف په جمله حالیه باندې صحیح نه دې.

قوله: اي فهم اخوانکم دا د سوال مقدر جواب دې.

سوال: دادې چې د "فهم" مقدر منلو ته څه ضرورت راغلې دې؟

جواب: دا دې چې "اخوانکم" چونکه د "فان تابو" جزاء ده او د جزاء دپاره جمله کیدل شرط دی، مفسر علام "هم" محذوف منلو سره جمله تامه جوړه کړه.

قوله: خزاعة حلفاءکم خزاعة موصوف دې او حلفاءکم ئې صفت دې،

قوله: هم بنو خزاعة، ددې مقصد د مومنینو مصداق ښکاره کول دی ددې نه دا معلومه شوه چې بنوخزاعة په غائبانه طور سره ایمان راوړې وو.

قوله: ولیجة، دا د ولوج نه اخستې شوې دې په معنی د "داخلیدو" او د "خوږ راز دار ملګرې" مفسر علام د "ولیجة" ترجمه په "بطانة" سره کړې ده، بطانة "استر" ته وئیلې شي چې کوم پټه وی.

[ایاتونه: ١٧ ـ ٢٤]

{مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ} بِالْإِفْرَادِ وَالْجَمْعِ بِدُخُولِهِ وَالْقُعُود فِيهِ {شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ} بَطَلَتْ {أَعْمَالُهُمْ} لِعَدَمِ شرطها {وفي النار هم خالدون} {إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ} احدا {إلا الله فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين} {أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} أي أهل ذلك {كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ} فِي الفضل {وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ} الْكَافِرِينَ نَزَلَتْ رَدًّا عَلَى مَنْ قَالَ ذَلِكَ وَهُوَ الْعَبَّاس أَوْ غَيْره {الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً} رُتْبَة {عِنْدَ اللَّهِ} مِنْ غَيْرهمْ {وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ} الظَّافِرُونَ بِالْخَيْرِ {يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ} دَائِم {خَالِدِينَ} حال مقدرة {فيها أبدا إن الله عنده أجر عظيم} وَنَزَلَ فِيمَنْ تَرَكَ الْهِجْرَة لِأَجْلِ أَهْله وَتِجَارَته {يأيها الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا} اختاروا {الكفر على الإيمان ومن يتولهم منكم فأولئك هم الظالمون} {قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ} أَقْرِبَاؤُكُمْ وَفِي قِرَاءَة عَشِيرَاتكُمْ {وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا} اكتسبتموها {وتجارة تخشون كسادها} عدم نفاقها {وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ} فَقَعَدْتُمْ لِأَجْلِهِ عَنْ الْهِجْرَة وَالْجِهَاد {فَتَرَبَّصُوا} انْتَظِرُوا {حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ} تهديد لهم، {والله لا يهدي القوم الفاسقين}

ترجمه: مشرکین د دې لائق نه دی چې مسجدونو ته د تلو راتلو په ذریعه سره مسجدونه آباد

کړی مساجد مفرد او جمع سره دې حال دادې چې هغوی په خپله په ځان باندې د کفر گواهي ورکوی دا هغه خلق دی چې ددوی اعمال دصحيح کيدلو شرائط نه موندو د وجه ضائع شول، او هغوی به په دوزخ کښې هميشه د پاره پراته وی، د مسجدونو آبادول خو بس د هغه خلقو کار دې چې په الله باندې او په آخرت باندې ايمان ساتی، او زکواة ورکوی او سوا د الله نه د بل چانه ويرېږی نه، اميد دې چې داسې خلق به په صحيح لار شی، آيا تاسو حاجيانو ته اوبه ورڅکول او مسجد حرام اباد کوونکو عمل د هغه سړی عمل برابر گنړلې دې چې په الله باندې او په اخرت باندې ايمان لری، او هغه د الله په لار کښې جهاد هم کړې دې، دا خلق د الله په نيز په فضل کښې برابر کيدې نشی، او الله ظالمانو کافرانو ته لار خودنه نه کوی دبرابرئ ويناکونکی قول د رد کولو د پاره دا راروان آيت نازل شو، او هغه ويناکونکی حضرت عباس رضي الله عنه دې يا دده نه علاوه دې، چې کومو خلقو ايمان راوړو او هجرت ئې اوکړو او د الله په لار کښې ئې د جان او مال سره جهاد اوکړو دا خلق د الله په نيز د نورو نه مرتبه کښې لوئې دی او د هم دا خلق پورا کامياب دی او هغوی ته د هغوی رب د خپل طرف نه د رحمت او رضامندئ او د داسې باغونو چې په هغې کښې به دوی د پاره همشيگير نعمتونه وی خوشخبری ورکوی، دوی به په هغې کښې د هميشه دپاره اوسيږی بې شک الله تعالى سره لوئې اجر دې او دا راروان آيت د هغه سړی په باره کښې نازل شو چې هغه هجرت د خپل چم او د تجارت د وجه پريښودلو اې ايمان والو تاسو خپل پلاران او ځامن دوستان مه جوړوئی که چرې دوی کفر له په ايمان باندې ترجيح ورکوی او په تاسو کښې چې څوک دوی دوست جوړوی نو داسې خلق ظالمان دی اې نبی اووايئ دوی ته چې ستاسو پلاران ستاسو ځامن ستاسو ښځې او ستاسو رشته دار او په يو روايت کښې عشيراتکم دې او ستاسو هغه مالونه کوم چې تاسو گټلې دی او ستاسو هغه تجارت چې د هغې د ختميدلو تاسو ويره کوی، او ستاسو هغه کور کوم چې ستاسو خوښ دې تاسو ته د الله، رسول او د هغه په لار کښې دجهاد نه زيات خوښ دی نو انتظار کوئ تر دې چې الله ستاسو په مخکښې خپله فيصله راوړی دا د هغوی د پاره زورنه ده او الله د فاسقانو رهنمائی نه کوی

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: ما كان للمشركين ان يعمروا مساجد الله " "كان" فعل ناقص للمشركين ينبغي د محذوف متعلق کيدو سره خبرمقدم او ان يعمروا مسجد الله جمله کيدو سره د کان اسم مؤخر شاهدين ديعمروا دضمير نه حال. او د شاهدين على الكافرين دپاره متعلق اول دې، او بالكافرين متعلق ثانی يعنی ما كان ينبغي للمشركين ان يعمروا مسجد الله شاهدين على انفسهم بالكفر.

د جمهورو په نيز "يعمروا" د عمر يعمر نه دې يعنی اباد ئې کړی او ابن السميفع "يعمروا" د باب افعال نه وئيلې دې، حضرت ابن عباس او سعيد بن جبير رضي الله عنهما وغيره "مسجد" د افراد سره وئيلې دې، او باقيو مساجد د جمع سره لوستلې دې (فتح القدير شوکانی)

قوله: ای اهل ذلك ددې اضافي مقصد د يو سوال جواب دې

سوال: "عمارة" او "سقاية" دواړه مصدرونه دی چې يو معنوی څيز دې لهذا دې لره د جسم او څيز سره تشبيه ورکول صحيح نه دی لکه چې ذکر شوې مصدورونو ته د "من" سره تشبيه ورکړې شوې ده کوم چې د جسم څيز دې.

جواب: دا دې چې د "العمارة" او "السقاية" نه مخکښې مضاف محذوف دې او هغه "اهل" دې يعنی اهل العمارة واهل السقاية لهذا اوس څه اعتراض باقی پاتې نه شو.

قوله: نزلت رداعلی من قال په دې کښې اشاره ده چې اجعلتم سقاية کښې همزه استفهام انکاری ده او هم ددې نه د راروان آيت شان نزول طرف ته اشاره هم اوشوه.

قوله: ذلك مشار اليه مهاجرين او مجاهدينو لره ددوی د غير سره برابر ګرځول دی.

قوله: من غيرهم ددې نه مراد هغه خلق دی چې ذکر شوې صفاتو باندې پوره نه دی چې په هغې کښې د سقايه او عماره خلق هم شامل وو، د لفظ "اعظم" نه شک پيدا کيږی چې د سقايه او عماره خلق اګرچې د ډيرې اوچتې درجې قابل نه دی خو د اوچتې درجې قابل دی، حالانکه د ايمان نه بغير هر قسم نيکی کوونکی د پاره په آخرت کښې هيڅ درجه به نه وی.

قوله: نفاقها نفاق بفتح النون رواج، يقال السكة النافقة رائجه سکه.

[اياتونه: ۲۵ ـ ۲۹]

{لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِيْ مَوَاطِنَ} لِلْحَرْبِ {كَثِيْرَةٍ} كبدر وقريظة والنضير {و} واذكر {يَوْمَ حُنَيْنٍ} وَادٍ بَيْن مَكَّة وَالطَّائِف أَيْ يَوْم قِتَالكُمْ فِيهِ هَوَازِن وَذَلِكَ فِي شَوَّال سَنَة ثَمَان {إِذْ} بَدَل مِنْ يَوْم {أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ} فَقُلْتُمْ لَنْ نُغْلَب الْيَوْم مِنْ قِلَّة وَكَانُوا اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا وَالْكُفَّار أَرْبَعَة آلَاف {فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ} مَا مَصْدَرِيَّة أَيْ مَعَ رَحْبهَا أَيْ سِعَتهَا فَلَمْ تَجِدُوا مَكَانًا تَطْمَئِنُّونَ إِلَيْهِ لِشِدَّةِ مَا لَحِقَكُمْ مِنَ الْخَوْف {ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ} مُنْهَزِمِينَ وَثَبَتَ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَغْلَته الْبَيْضَاء وَلَيْسَ مَعَهُ غَيْر الْعَبَّاس وَأَبُو سُفْيَان آخِذ بِرِكَابِهِ {ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ} طُمَأْنِينَته {عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ} فَرَدُّوا إِلَى النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَادَاهُمْ الْعَبَّاس بِإِذْنِهِ وَقَاتَلُوا {وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا} مَلَائِكَة {وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا} بالقتل والأسر {وذلك جزاء الكافرين} {ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ} منهم بالإسلام {والله غفور رحيم} {يأيها الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ} قذر لِخُبْثِ بَاطِنِهِمْ {فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ} أَيْ لَا يَدْخُلُوا الْحَرَم {بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا} عَام تِسْع مِنَ الْهِجْرَة {وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً} فَقْرًا بِانْقِطَاعِ تِجَارَتهمْ عَنْكُمْ {فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ} وقد اغناهم بالفتوح والجزية {إن الله عليم حكيم} {قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ} وَإِلَّا لَآمَنُوا بِالنَّبِيِّ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُه} كَالْخَمْرِ {وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ} الثَّابِتِ النَّاسِخِ لِغَيْرِهِ مِنَ الْأَدْيَانِ وَهُوَ دِينُ الْإِسْلَامِ {مِنْ} بَيَانٌ لِلَّذِينَ {الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ} أَيِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارٰى {حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ} الْخَرَاجَ الْمَضْرُوبَ عَلَيْهِمْ كُلَّ عَامٍ {عَنْ يَدٍ} حَالٌ أَيْ مُنْقَادِينَ أَوْ بِأَيْدِيهِمْ لَا يُوَكِّلُونَ بِهَا {وَهُمْ صَاغِرُونَ} أَذِلَّاءُ مُنْقَادُونَ لِحُكْمِ الْإِسْلَامِ

ترجمه:: بې شكه الله تعالى د جنګ په ډيرو موقعو كښې ستاسو مدد كړې دې مثلا د بدر، بنو قريظه، او بنو نضير په مقابله كښې او د حنين ورځ ياده كړى دا د مكې او طائف په مينځ كښې وادى ده يعنى په دغه ورځ هوازن سره جنګ ياد كړئ او دا شوال ۸ هجرئى كښې شوې وو هركله چې تاسوَ ته په خپل زياتوالى باندې فخر شوې وو نو تاسو ونيلې وو چې نن به مونږ ته د كموالى د وجه شكست نه كيږى او د مسلمانانو تعداد دولس زره وو او كافران څلور زره وو "اذ" د يوم نه بدل دې خو دې زياتوالى تاسو ته څه فائده درنكړه او زمكه سره د پراخوالى په تاسو باندې تنګه شوه "ما" مصدريه ده يعنى باوجود د پورا طاقت تاسو ته يو داسې ځائې ميلاؤ نه شو چې تاسو پكښې پناه اونيسئ د هغه سختې ويرې نه كومه چې په تاسو راغلې وه، بيا تاسو شكست خوړونكې په شا كولو سره اوتښتيدئ او حضورپاك ﷺ په خپل سپين خچر باندې په خپل ځائې ايسار وو حالانكه هغوى سره سوا د عباس او ابوسفيان نه كوم چې د حضورپاك ﷺ د خچر پيدان نيولې وو، څوك باقى پاتې نه وو دې نه پس الله تعالى په خپل رسول او مومنانو باندې سكينت تسلى نازله كړه كله چه حضرت عباس رضى الله تعالى عنه دهغوى ﷺ په فرمان سره تاسو ته آواز دركړو نو تاسو نبى كريم ﷺ طرف ته واپس راغلئ او (مشركانو سره مو) قتال اوكړو او د فرشتو هغه لښكر ئې نازل كړو كومه چې تاسو ته په نظر نه راتله او الله كافرانو لره دقتل او قيد سزا وركړه او هم دا د كافرانو سزا ده بيا دې نه پس په دوى كښې الله چې څوك اوغواړى د اسلام توفيق وركولو سره توبه ورنصيب كړى او الله ډير بخښونكې او رحمت والا دې، اې ايمان والو مشركين د باطن د پليتوالى د وجه سرنه خپو پورې پليت دى لهذا دې كال نه پس به مسجد حرام ته نزدې هم نه تيريږى يعنى مسجد حرام ته به نه داخليږى، او په ۹ هجرئى كښې دا حكم نازل شو او كه چرې تاسو ته دوى سره د تجارت د ختميدو د وجه د غريبۍ ويره وى نو كه الله اوغواړى نو الله به په خپل فضل سره تاسو لره د دوى نه بې نيازه كړى چنانچه الله مسلمانانو لره په فتح او جزيې سره بې نيازه كړل الله بنه پوهيدونكې لوئې حكمت والا دې، هغه خلقو سره قتال اوكړه چې په الله باندې او په ورځ د آخرت باندې ايمان نه راوړى كه چرې دوى په الله باندې او په ورځ د آخرت باندې ايمان لرلو نو په نبى ﷺ باندې به ئې ايمان راوړې وو اونه هغه څيز حرام ګڼړى كوم چې الله او د هغه رسول حرام كړې دى مثلا شراب او نه رشتونې دين قبلوى چې

همیشگیر او د نورو دینونو دپاره ناسخ دې او هغه اسلام دې او هغه اهل کتاب یهود و نصاری دي، من بیانه دي د "الذین" بیان دې دې د پاره چې لګیدلې شوې کالیزه ټیکس جزیه په تابعداری سره په خپل لاس بغیر چاته د ورکړې نه ادا کړي، په داسې حال کښې چې هغوی ذلیل وي یعنی د اسلام د حکم تابع وي.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: مواطن، د موطن جمع ده په معنی د موقع، مقامات، مفسر علام د "للحرب" اضافه کولو سره اشاره اوکړه چې د موطن نه مراد خائې د اوسیدونه دې بلکه د جنګ میدان دې.

قوله: اذکر مفسر علام "اذکر" فعل محذوف منلو سره اشاره اوکړه چې "یوم" د فعل محذوف مفعول دې نه چې مواطن باندې عطف دې، لکه چې وئیلې شوی دی ځکه چه "یوم حنین" ظرف زمان دې او "مواطن" ظرف مکان دې، او د زمان عطف په مکان باندې صحیح نه دې، دویمه وجه دا چې اذا أعجبتکم د یوم حنین نه بدل دې، او که د "یوم حنین" عطف په مواطن باندې اوکړې شی نو "اذ اعجبتکم" به هم د "مواطن" نه بدل منلې شی، او دا باطله ده، ځکه چه ددې مطلب به دا شی چې په ټولو موقعو باندې عجب (حیرانتیا) شوې وه.

قوله: هوازن په غشی وشتلو کښې مشهوره د یوې قبیلې نوم دې چې د حلیمه سعدیه قبیله وه.

قوله: حنین حنین د مکه او طائف په مینځ کښې د مکې نه په اتلس میله فاصله کښې یو وادی ده.

قوله: بما رحبت رحبة په ضمه د راء سره، په معنی د کشادګئی او فراخوالی، او رحبة بالفتح فراخ مکان او باء په معنی د "مع ما" مصدریه دې لهذا د عدم عائد اعتراض به نه کیږی

قوله: فلم تجدوا مکانا د دې عبارت د اضافې مقصد د یو سوال جواب دې.

سوال: دا دې چې ضاقت علیکم الارض بما رحبت نه معلومیږی چې زمکه سره د فراخوالی تنګه شوه، حالانکه زمکه په خپل حالت باندې باقی وه.

جواب: دا دې چې د زمکې د تنګوالی نه مراد مجازا عدم وجود المکان المطمئن دې

قوله: لخبث باطنهم: دا د یو سوال مقدر جواب دې

سوال: سوال دا دې چې "نجس" مصدر دې او د مصدر حمل په ذات باندې صحیح نه دې

جواب: حاصل دا دې چې د نجس نه مراد "نجس والا" دې یا بطور مبالغه حمل دې، د نجاست په بیانولو کښې د مبالغې د پاره، ګویا چې مشرک سراسر پلیت دی.

دویم سوال: دا دې چې المشرکون جمع دې او "نجس" مفرد دې چې د هغې د وجې په مبتدأ

خبر کښې مطابقت نشته.

جواب: د جواب حاصل دادې چې د نجس مصدر کیدو د وجه په واحد، تثنیه او جمع ټولو باندې وئیلې کیږي، یقال رجل نجس رجلان نجس رجال نجس بعضې ظاهریه او زیدیه مشرک نجس العین ګڼري.

قوله: عيلة الفقر دا د عال يعيل (ض) مصدر دې په معنی د محتاج کيدولو

قوله: وإلا آمنوا بالنبي ﷺ دا د سوال مقدر جواب دې.

سوال: دا دې چې قاتلوا الذين لا يومنون بالله ولا باليوم الآخر دې نه د اهل کتابو نه د ایمان بالله او ایمان بالآخرة نفی اوشوه، حالانکه دا دواړه فرقې په الله او په ورځ د آخرت باندې ایمان ساتی؟

جواب: خلاصه داده که چرې دې خلق په صحیح معنو کښې په الله او په ورځ د آخرت باندې ایمان ساتلو نو په حضرت محمد ﷺ باندې به ئې ضرور ایمان راوړې وو، چې کله په هغوی باندې ایمان نه راوړی نو ددوی په الله او په ورځ د آخرت باندې هم ایمان نشته.

قوله: دين الحق اي الدين الحق په دې کښې اضافت الموصوف الى الصفت دی.

قوله: عن يد حال يعطوا د ضمير نه حال دې، د 'يد' تفسير 'منقادين' نه تفسير بالازلام دې، وئیلې شی: أعطى فلان بيده أي أسلم وانقاد

قوله: بأيديكم په دې کښې اشاره ده چه په 'عن يد' کښې 'عن' په معنی د باء دې او دا د 'عن يد' دویم تفسیر دې.

قوله: يوكلون دا د توکیل نه د مضارع جمع مذکر غائب صیغه ده، په معنی د سپارلو او وکیل جوړولو.

قوله: وهم صاغرون په داسې حال کښې چې هغوی سره د خپل زیردستئ احساس وی، الصاغر الراضي بالمنزلة الدنية (راغب) امام شافعی رحمه الله فرمائیلې دی صغار د اسلام د قانون بالادستی قبلول دی.

[ایاتونه: ۳۰ - ۳۷]

{وقالت اليهود عزير بن الله وقالت النصارى المسيح} عيسى {بن الله ذٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ} لا مُسْتَنَد لَهُمْ عَلَيْهِ بَلْ {يُضَاهِئُونَ} يُشَابِهُونَ بِهِ {قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ} مِنْ آبَائِهِمْ تَقْلِيدًا لَهُمْ {قَاتَلَهُمُ} لَعَنَهُمْ {اللّٰهُ أَنَّىٰ} كَيْفَ {يُؤْفَكُونَ} يُصْرَفُونَ عَنِ الْحَقِّ مَعَ قِيَامِ الدَّلِيلِ {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ} عُلَمَاءَ الْيَهُود {وَرُهْبَانَهُمْ} عُبَّادَ النَّصَارَى {أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّٰهِ} حَيْثُ اتَّبَعُوهُمْ فِي تَحْلِيلِ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَتَحْرِيمِ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ {والمسيح بن مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا} فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ {إِلَّا لِيَعْبُدُوا} أَيْ بِأَنْ يَعْبُدُوا {إِلٰهًا وَاحِدًا لَّا إِلٰهَ إِلَّا

هو سبحانه} تنزيها له {عما يشركون} {يريدون أن يطفئوا نور الله} شرعه وبراهينه {بأفواههم} بأقوالهم فيه {ويأبى الله إلا أن يتم} يظهر {نوره ولو كره الكافرون} ذلك {هو الذي أرسل رسوله} محمدا صلى الله عليه وسلم {بالهدى ودين الحق ليظهره} يعليه {على الدين كله} جميع الأديان المخالفة له {ولو كره المشركون} ذلك {يا أيها الذين آمنوا إن كثيرا من الأحبار والرهبان ليأكلون} يأخذون {أموال الناس بالباطل} كالرشى في الحكم {ويصدون} الناس {عن سبيل الله} دينه {والذين} مبتدأ {يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها} أي الكنوز {في سبيل الله} أي لا يؤدون منها حقه من الزكاة والخير {فبشرهم} أخبرهم {بعذاب أليم} مؤلم {يوم يحمى عليها في نار جهنم فتكوى} تحرق {بها جباههم وجنوبهم وظهورهم} وتوسع جلودهم حتى توضع عليها كلها ويقال لهم {هذا ما كنزتم لأنفسكم فذوقوا ما كنتم تكنزون} أي جزاءه {إن عدة الشهور} المعتد بها للسنة {عند الله اثنا عشر شهرا في كتاب الله} اللوح المحفوظ {يوم خلق السماوات والأرض منها} أي الشهور {أربعة حرم} محرمة ذو القعدة وذو الحجة والمحرم ورجب {ذلك} أي تحريمها {الدين القيم} المستقيم {فلا تظلموا فيهن} أي الأشهر الحرم {أنفسكم} بالمعاصي فإنها فيها أعظم وزرا وقيل في الأشهر كلها {وقاتلوا المشركين كافة} جميعا في كل الشهور {كما يقاتلونكم كافة واعلموا أن الله مع المتقين} بالعون والنصر {إنما النسيء} أي التأخير لحرمة شهر إلى آخر كما كانت الجاهلية تفعله من تأخير حرمة المحرم إذا أهل وهم في القتال إلى صفر {زيادة في الكفر} لكفرهم بحكم الله فيه {يضل} بضم الياء وفتحها {به الذين كفروا يحلونه} أي النسيء {عاما ويحرمونه عاما ليواطئوا} يوافقوا بتحليل شهر وتحريم آخر بدله {عدة} عدد {ما حرم الله} من الأشهر فلا يزيدوا على تحريم أربعة ولا ينقصوا ولا ينظروا إلى أعيانها {فيحلوا ما حرم الله زين لهم سوء أعمالهم} فظنوه حسنا {والله لا يهدي القوم الكافرين}

ترجمه: يهودو اوئيل چې عزيز د الله ځوئې دې او نصارى اوئيل عيسى مسيح د الله ځوئې دې دا د هغوى د خولې نه وتلې بې حقيقته خبرې دى، چې په هغې باندې دوى سره هيڅ دليل نشته، دا هم دهغه خلقو په تقليد كښې هم د هغوى پشان خبرې كوى، كوم چې د دوى په پلار نيكه كښې مخكښې كافران شوې دى، د الله دې په هغوى باندې وهل لعنت وى دليل د قائم كيدو باوجود كوم خوا روكيږى؟ يهودو خپل عالمانو او نصارى خپل درويشانو لره د الله نه علاوه رب جوړ كړې دې په داسې طريقه چې د حلالو په حرامولو كښې او د حرامو په حلالو كښې ددوى اتباع اوكړه، او دغه شان مسيح ابن مريم ئې هم رب جوړ كړې دې او په تورات او انجيل كښې دوى ته صرف دا حكم وركړې شوې وو چې هغوى د صرف د يو معبود بندگى اوكړى، هغه معبود چې د هغه نه علاوه څوک د عبادت لائق نشته، او هغه ددوى د شرک نه پاک دې. دا كافران دا غواړى چې د الله نور په پوكو باندې مړ كړى يعنى د هغه په شريعت او براهينو كښې په خبرو اترو سره شک پيدا كړى او الله دا رڼرا مكمل ښكاره كيدو نه بغير نه منى اگر

چې کافرانو ته دا خبره ناخوښه وي چنانچه هغه الله داسې دې چې هغه خپل رسول محمد ته ددې نور د پوراکولو د پاره هدایت او حق دین ورکولو سره راولیږو. چې دې دین لره په ټولو دینونو باطلو باندې غالب کړي اګر چې مشرکانو ته دا خبره ناخوښه وي اې ایمان والو د یهودو او عیسایانو اکثر عالمان او راهبان د خلقو مالونه په باطله طریقې سره خوري اخلي یعنې په فیصله کښې د رشوت په ذریعه سره او خلقو لره د الله د دین نه لرې ساتي او هغه خلق الذین مبتدأ دي چې کوم سره او سپین زر جمع کوي، اودې جمع شوې مال نه د الله په لار کښې نه خرچ کوي یعنې د زکواة په ذریعه ددې حق نه ادا کوي فبشرهم د مبتدأ خبر دې نو دوی ته د دردناک عذاب خبر واوروه، چې په کومه ورځ ددوی جمع شوې مال به په اور کښې سور کړې شی بیا به په دې باندې ددوی تندی او اړخونه داغ کولې شی ددوی خرمنې به فراخ کړې شی چې په دې باندې به ددوی هغه ټول مال کیخودلې شی او دوی ته به اوئیلې شی چې دا هغه مال دې کوم چې تاسو جمع کړې وو یعنې دا د هغې سزا ده او واخلئ اوس د خپل جمع شوې خزانې مزه اوڅکئ، حقیقت دا دې چې د میاشتو تعداد چې د هغې په ذریعه د کال حساب کولې شی د الله په نیز په لوح محفوظ کښې دولس میاشتې دی. کله نه چې الله زمکه او اسمانونه پیدا کړې دی هم دولس دی په دې میاشتو کښې څلور میاشتې محترم دی ذوالقعده، ذوالحجه، محرم او رجب، دا یعنې ددې میاشتو حرمت د دین صحیح طریقه ده لهذا په دې څلور میاشتو کښې د ګناه په وجه په خپل ځان باندې ظلم مه کوی ځکه چې ددې څلورو میاشتو بې قدری کول لویا ګناه ده او وئیلې شوې دی چې پورا دولس میاشتې مراد دې او ټول مشرکانو سره په ټولو میاشتو کښې جنګیږئ ځنګه چې هغوی تاسو سره جنګ کوی او ښه پوه شئ چې الله تعالی د مدد او نصرت په ذریعه د نیکانو سره دې او نسې یعنې په دې میاشتې حرمت دویمې میاشتې ته روستو کول ځنګه چې د جاهلیت د زمانې خلقو به د محرم د میاشتې حرمت به دویمې میاشتې یعنې د صفر میاشتې ته منتقل کولو کله به چه د محرم میاشت سپوږمۍ به ددوی د جنګ په دوران کښې په نظر راغله، او دا حرکت په کفر کښې یو اضافه ده ددې میاشتې په باره کښې د الله د حکم نه د انکار د وجه چې د هغې د وجه کافر خلق په ګمراهئ کښې مبتلا کیږی ‹یضل› د یاء په ضمې او کسرې سره دې نسی یعنې روستو کول په څه کالونو کښې حلال کوی او په څه کښې حراموی چې یو میاشت حلال کړی او دویمه میاشت د هغې په بدله کښې حرام کولو سره د الله حرام کړې شوې یعنې د الله د طرف نه عزت ورکړې شوې میاشتو شمیر پورا کړی چنانچه څلور قدردانې میاشتو کښې به ئې نه زیاتې کولو او نه کمې البته ددې د مقررتیا خیال به ئې نه ساتلو چنانچه هغوی دغه شان د الله حرام کړې شوې میاشت حلالوی او د هغوی خراب عملونه د هغوی د پاره خیسته کړې شوی دی چې د هغې د وجې هغوی به دا اعمال ښه ګڼړل الله تعالی د حق نه انکار کونکی ته هدایت نه ورکوی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: عزیر: د یو مشهور اسرائیلی بزرگ نوم دې چې د هغه متعلق د بعضو عربو خیال ور چې هغه د الله خوئې دې "عزیز" بعضو منصرف او بعضو غیر منصرف لوستلې دې، دده په نبی کیدو کښې اختلاف دې په روح المعانی کښې دی اختلف فی عزیز هل هو نبی أم لا والأکثرون علی الثانی" علامه سیوطی هم په الاتقان فی علوم القرآن کښې دې ته ترجیح ورکړې ده. مولانا سید سلیمان ندوی لیکلې دی چې د عزیر نه مراد عزراء کاهن مراد دې چې هغه تورات په خپل اعجاز سره دوباره ژوندې کړې وو.

قوله: یضاهئون: دا د مضاهاة (مفاعلة) نه د مضارع جمع مذکر غائب صیغه ده، په معنی د "مشابهت پیدا کوی" ضَهِیٌ مثل به شان، شبه ضهیا مصدر (س) د ښځې د سړی په شان کیدل چه نه ورته حیض راځی، نه ئې سینې راخیژی او نه حامله کیږی، ضَهْیَاءُ (د سړی په شان ښځه)

قوله: یؤفکون افك (ض) نه جمع مذکر غائب مضارع، (کوم خوا گرځی؟

قوله: بأن یعبدوا: په دې کښې اشاره ده چې "لیعبدوا" کښې لام په معنی د باء دې، لهذا دا اعتراض ختم شو چې د "الامر" صله "لام" نه راځی.

سوال: "أن" ئې ولې مقدر اوگرځولو؟

جواب: چې د حرف جر دخول صحیح شی.

قوله: شرعة

سوال: د نور تفسیر په "شرع" او "برهان" سره کولو کښې څه مصلحت دې؟

جواب: ددې سره هم د یو سوال مقدر جواب مقصود دې.

سوال: دا دې چې نور خو د الله ذات سره قائم دې نو هغوی د دې نور د مړ کولو اراده څنگه کولې شی، حالانکه هغوی عاقلان دی؟

جواب: دا دې چې د نور نه مراد د الله شریعت دې.

قوله: بأفواههم فیه په دې کښې اشاره ده چې محل ذکر کولو سره حال مراد دې څکه چې په خلې سره د شریعت د مړ کولو هیڅ مطلب نشته. مراد ترې نه اقوال دی یعنی نکته چینی او طعنه زنی.

قوله: ذلك ذلك دگره مفعول محذوف دې

قوله: یأخذون د یأکلون تفسیر په یأخذون سره کولو کښې دې طرف ته اشاره ده چې په کلام کښې استعاره ده یعنی د "اکل" نه "اخذ" مراد دې، د "اکل" ذکر خاص طور کول د

لوئی مقصود کیدو د وجې شوې دې.

قوله: الکنوز: په دې کښې اشاره ده چې د "ینفقونها" ضمیر "کنوز" ته راجع دې، چې د یکنزون نه ئې پته لګی، دا شبه ختم شو چې په ماقبل کښې د "ذهب" او "فضة" د دوو څیزونو ذکر دې لهذا "ینفقونهما" پکار وو.

قوله: أي لا یؤدون منها حقه من الزکوٰة، دا اضافه ددې سوال جواب دې چې په "لا ینفقونها فی سبیل الله" کښې مطلقا په "عدم انفاق" باندې وعید دې، په دې د نفاق مقدار بیان کړې شوې نه دې، معلومه شوه چې د ټول مال په نه خرچ کولو باندې هم وعید دې، حالانکه ټول مال خرچ کول ضروری نه دی ددې سوال جواب ته ئې په "لا یؤدون الخ" لفظ اشاره اوکړه چې "کل" ذکر دې "جزء" مراد دې.

قوله: یوم یحمی علیها فی نار جهنم: أی النار توقد علیها وهی ذات حمی وحر شدید ولو قال یوم تحمی أی الکنوز لم یعط هذا المعنی فجعل الإحماء للنار مبالغة ثم حذف النار وأسند الفعل الی الجار.

قوله: أخبرهم دا اضافه ددې سوال جواب دې چې "فبشرهم" د مبتدأ خبر واقع دې، حالانکه د انشاء خبر واقع کیدل صحیح نه وی، د جواب حاصل کوم ته چې مفسر علام په "وأخبرهم" سره اشاره کړې ده هغه دا ده چې "فبشرهم فی حقهم" په تاویل سره د مبتدأ خبر دې (نوټ) : زمونږ مخې ته چه د جلالین کومه نسخه ده هغې "الخبر" ذکردې چې د کتابت غلطی ده، په اصل کښې "الخبر" دې.

قوله: تکوی: داغ به ورکولې شی (ض) داد "کیٌّ" نه مضارع مجهول واحد مونث غائب صیغه ده.

قوله: ای جزاء: د مضاف حذف کولو سره دې خبرې ته اشاره ده چې "کنز" د څکلو څیز نه دې مطلب د خرچ نه کولو سزا تیرول دی.

قوله: للسنة ای المعتد لحساب السنة: ولته په اصل کښې "الحساب" مضاف محذوف دې یعنی دالله په نیز دولس میاشتې دی چې د هغې په ذریعه د کال حساب کیږی قمری سال ۳۵۵ ورځو وی، او شمسی کال ۳۶۵ ورځو په ذریعې سره حساب کیږی، قمری کال د شمسی کال نه لس ورځې وړوکې وی.

قوله: محرمة: سوال: "حُرُمٌ" مصدر دې لهذا ددې حمل په "أربعة" باندې صحیح نه دې؟

جواب: حرم، محرمة، د اسم مفعول په معنی دې لهذا اوس څه اعتراض پاتې نه شو.

قوله: النسیٔ: دادنسأ مصدر دې "روستو کول یا اخوا کول" یقال نَسأه نَسأ ونَسِیئًا ونَسَاءً دې لره ئې روستو کړو څنګه چې وئیلې شوې دی مسًّا ومساسًا ومسیسًا، مسح کول او بعضې حضراتو "نسیٔ" په معنی د "ملسوءٌ" په وزن د فعیل په معنی د مفعول هم اخستې دې.

[ایاتونه: ۳۸ ـ ۴۲]

وَنَزَلَ لَمَّا دَعَا النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاس إلَى غَزْوَة تَبُوك وَكَانُوا فِي عسرة وشدة حر فشق عليهم {يأيها الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيل اللّٰه اثَّاقَلْتُمْ} بإدغام التاء في الأصل في المثلثة وَاجْتِلَاب هَمْزَة الْوَصْل أَيْ تَبَاطَأْتُمْ وَمِلْتُمْ عَنْ الْجِهَاد {إلَى الْأَرْض} والقعود فيها والاستفهام للتوبيخ {أرضيتم بالحياة الدنيا} ولذاتها {مِنْ الْآخِرَة} أَيْ بَدَل نعيمها {فَمَا مَتَاع الْحَيَاة الدُّنْيَا فِي} جنب متاع {الْآخِرَة إلَّا قليل} حقير {إلَّا} بإدغام لَا فِي نُون إنْ الشَّرْطِيَّة فِي الْمَوْضِعَيْنِ {تَنْفِرُوا} تخرجوا مَعَ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْجِهَادِ {يُعَذِّبكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا} مؤلما {وَيَسْتَبْدِل قَوْمًا غَيْركُمْ} أَيْ يَأْتِ بِهِمْ بَدَلكُمْ {وَلَا تَضُرُّوهُ} أَيْ اللّٰه أَوْ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {شَيْئًا} بِتَرْكِ نَصْره فَإِنَّ اللّٰه نَاصِر دِينه {وَاللّٰه عَلَى كُلّ شَيْء قَدِير} وَمِنْهُ نَصْر دِينه وَنَبِيّه {إلَّا تَنْصُرُوهُ} أَيْ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰه إذْ} حِين {أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا} من مكة أي الجئوه إلَى الْخُرُوج لَمَّا أَرَادُوا قَتْله أَوْ حَبْسه أَوْ نَفْيه بِدَارِ النَّدْوَة {ثَانِيَ اثْنَيْنِ} حَال أَيْ أَحَد اثْنَيْنِ وَالْآخَر أَبُو بَكْر الْمَعْنَى نَصَرَهُ اللّٰه فِي مِثْل تِلْكَ الْحَالَة فَلَا يَخْذُلهُ فِي غَيْرهَا {إذْ} بَدَل مِنْ إذْ قَبْله {هُمَا فِي الْغَار} نَقْب فِي جَبَل ثَوْر {إذْ} بَدَل ثَانٍ {يَقُول لِصَاحِبِهِ} أَبِي بَكْر وَقَدْ قَالَ لَهُ لَمَّا رَأَى أَقْدَام الْمُشْرِكِينَ لَوْ نَظَرَ أَحَدهمْ تَحْت قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا {لَا تَحْزَن إنَّ اللّٰه مَعَنَا} بِنَصْرِهِ {فَأَنْزَلَ اللّٰه سَكِينَته} طُمَأْنِينَته {عَلَيْهِ} قِيلَ عَلَى النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقِيلَ عَلَى أَبِي بَكْر {وَأَيَّدَهُ} أَيْ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا} مَلَائِكَة فِي الْغَار وَمَوَاطِن قِتَاله {وَجَعَلَ كَلِمَة الَّذِينَ كَفَرُوا} أَيْ دَعْوَة الشِّرْك {السُّفْلَى} الْمَغْلُوبَة {وَكَلِمَة اللّٰه} أَيْ كَلِمَة الشَّهَادَة {هِيَ الْعُلْيَا} الظَّاهِرَة الْغَالِبَة {وَاللّٰه عَزِيز} فِي مُلْكه {حَكِيم} فِي صُنْعه {انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا} نَشَاطًا وَغَيْر نَشَاط وَقِيلَ أَقْوِيَاء وَضُعَفَاء أَوْ أَغْنِيَاء وَفُقَرَاء وَهِيَ مَنْسُوخَة بِآيَةِ [لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاء] {وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسكُمْ فِي سَبِيل اللّٰه ذَلِكُمْ خَيْر لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} أَنَّهُ خَيْر لَكُمْ فَلَا تَثَّاقَلُوا ونزل في المنافقين الذين تخلفوا {لَوْ كَانَ} ما دعوتهم إليه {عَرَضًا} مَتَاعًا مِنْ الدُّنْيَا {قَرِيبًا} سَهْل الْمَأْخَذ {وَسَفَرًا قَاصِدًا} وَسَطًا {لَاتَّبَعُوك} طَلَبًا لِلْغَنِيمَةِ {وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمْ الشُّقَّة} الْمَسَافَة فَتَخَلَّفُوا {وَسَيَحْلِفُونَ بِاَللّٰهِ} إذَا رَجَعْتُمْ إلَيْهِمْ {لَوْ اسْتَطَعْنَا} الْخُرُوج {لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسهمْ} بِالْحَلِفِ الْكَاذِب {وَاللّٰه يَعْلَم إنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ} فِي قَوْلهمْ ذَلِكَ

ترجمه: او دا راروان آیت هغه وخت نازل شو کله چه حضور پاک ﷺ خلقو ته عزوه تبوک د پاره دوتلو اوفرمائیل، او حال دا وو چې خلق ډیر په تنګئ کښې وو، او د سختئ ګرمئ موسم وو نو د هغوی ته وتل مشکل محسوس شو، اې ایمان والو تاسو باندې څه چل شوې دې چې کله تاسو ته د الله په لار کښې د وتلو د پاره اوویلې شو نو تاسو په زمکه باندې اونختئ، تاء په اصل کښې یه ثاء مثلثه کښې ادغام شوې ده، او په شروع کښې د همزه وصل اضافه

شوي ده "اثاقلتم اصل كې تثاقلتم" وو، تاء په ثاء مثلثه سره بدلولو سره او ثاء په ثاء كښې ادغام كولو سره، همزه وصل مو شروع كښې راوړه، يعنى تاسو ناراسته شوئى او د جهاد په مقابله كښې په وطن كښې ناسته مو خوښه كړه (مالكم) كښې استفهام د توبيخ د پاره دې آيا تاسو د دنيا زندګۍ له او د دې لذتونه د آخرت په مقابله كښې يعنى د هغې د نعمتونو په بدله كښې خوښ كړي دي (نو تاسو ته معلوميدل پكار دى) چې د دنيا دا د عيش سامان د آخرت د عيش سامان په مقابله كښې ډير لږ سپک دې الا كښې د "ان" شرطيه په لا كښې ادغام دې دوارو ځايونو كښې (دلته او مخكښې راروان ځاې كښې) كه چرې تاسو نبى ﷺ سره او نه وتلئ نو الله به تاسو ته دردناک عذاب دركړى او تاسو په ځائې به يو بل قوم رابدل كړى. يعنى دويم قوم به ستاسو په ځائې راولى، او تاسو د هغه مدد پريښودلو سره هغه ته يا نبى ته هيڅ نقصان نشئ وركولې. ځكه چه الله د خپل دين په خپله مدد كوونكې دې هغه په هر څيز باندې قدرت لرى او په دې كښې د هغه د دين او د هغه د نبى مدد هم شامل دې كه چرې تاسو د هغه د نبى مدد نه كوى نو هيڅ پرواه نشته الله هغه وخت د هغه مدد كړې دې كله چې كافرانو هغه له د مكې نه ويستې وو يعنى هغه ئې په وتلو باندې مجبور كړې وو او په دار الندوه كښې ئې د هغه د قيد يا د قتل يا د وطن نه د ويستو مشوره كړې وه، هر كله چې هغه په دوو كښې دويم وو دا حال دې، او دويم ابوبكر ﷛ وو مطلب دادې چې د هغه ئې په دې نازک وخت كښې مدد اوكړو نو هغه به په نورو وختونو كښې هم بې يار و مدد ګار نه پريږدى، هر كله چې هغه جبل ثور غار كښې وو، دويم "اذ" د اول "اذ" نه بدل دې هر كله چې هغه خپل ملګرى ابوبكر ﷛ ته وئيل دا "اذ" دويم بدل دې او ابوبكر ﷛ د مشركينو قدمونه اوليدل نو رسول الله ﷺ ته ئې اوفرمائيل كه چرې دوى كښې څوک هم د خپل قدمونو لاندې طرف ته اوګورى نو يقينى طور سره به مونږ اوينى، غم مه كوه يقينا الله د خپل مدد په ذريعه مونږ سره دې دغه وخت الله په هغه باندې خپل سكون يعنى د زړه اطمينان نازل كړو دعليه ضمير باره كښې وئيلې شوې دى چې نبى ﷺ طرف ته راجع دې او دا هم وئيلې شوې دى چې ابوبكر ﷛ ته راجع دې او د ده يعنى د نبى ﷺ مدد ئې په غار كښې يا د جنګ په ميدان كښې د فرشتو داسې لښكرو سره اوكړو چې تاسو ته په نظر نه راتلې او د كافرانو خبره يعنى ددوى د شرک دعوې ئې ښكته كړې يعنى مغلوبې ئې كړې او د الله خبره خو هم اوچته ده يعنى (غالب) كلمه شهادت الله په خپل ملكيت كښې زبردست او باحكمت دې په خپل كارونو كښې اووځئ اګرچې سپک يئ يا درانه يعنى خوشحاله يئ او يا خفا، او وئيلې شوې دى كه طاقتور يئ او كه كمزورې، مالداره يئ يا غريب. دا حكم په "ليس على الضعفاء" سره منسوخ شوې دې، او دالله په لار كښې په مالونو سره او ځانونو سره جهاد اوكړئ

دا ستاسو د پاره بهتره ده که تاسو دې خبرې نه خبریږئ چې دا ستاسو د پاره ښه ده نو تاسو ناراسته کیږئ مه(یعنې ځان مه پټوئ) او راروان آیت د هغه منافقینو باره کښې نازل شو چې په غزوه کښې شریک شوې نه وو(اې نبي ﷺ)که چرې هغه خبره چې د کومې تاسو دوی ته دعوت ورکوی د دنیا فائدې حاصلول آسان وې او سفر درمیانه وې نو دوی به د مال غنیمت حاصلولو د پاره خامخا تا سره تلل خو په دوی باندې دا لاره ډیره ګرانه سخته شوې ده چې د هغې د وجه نه دوی روستو پاتې شوې دی هرکله چې تاسو واپس دوی له راشئ نو دوی به په الله قسمونه خوړلو خوړلو سره وائی چې که مونږ وتلې شوې د وتلو په حالت کښې وو نو تاسو سره به ضرور وتلو،دوی خپل ځان په دروغو قسمونو سره هلاکت کښې غورزوی،الله ته ښه پته ده چې دوی په خپله خبره کښې دروغژن دی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:بإدغام التاء فی الأصل فی المثلثة په اصل کښې د ادغام مطلب دادې چې د تعلیل نه مخکښې تا،مو ثا، کړه او ثا،مو په ثا، کښې مدغمه کړه،او ابتداء بالسکون لازمیدو د وجه مو همزه وصل په شروع کښې راوړله.

قوله:اثاقلتم په اصل کښې "تثاقلتم" وو،د ذکرشوې عبارت راوړلو مقصد په "اثاقلتم"کښې د "ثاء" دتشدید او په شروع کښې همزه وصل راوړلو بیان کول دی،باوجود ددې نه چې دا د باب د تفاعل نه دې.

قوله:تباطئتم،دبطوء نه اخستلې شوې دې په معنی د ناراستیا سره،دا د تیزوالی ضد دې

سوال:مفسر علام د "اثاقلتم" تفسیر په "ملتم" سره ولې اوکړو؟

جواب: چونکه د "تثاقل" صله "الی" نه رازی،څکه مفسر علام د "ملتم" اضافې کولو سره اشاره اوکړه چې "تثاقل" د "میل" معنې لره متضمن دې،لهذا اوس څه اعتراض نشته

قوله:والقعود فیها،دا د سوال جواب دې

سوال: "القعود فیها" د اضافې څه فائده ده؟

جواب:ددې اضافې فائده داده که په جهاد کښې شریک شوې وو نو هم به په زمکه باندې به وو،په جهاد کښې د نه شریک کیدو په صورت کښې په زمکه باندې د اوسیدو څه مطلب؟ مفسر علام د "القعود فیها" اضافه کولو سره اشاره اوکړه چې دلته د "اثاقلتم إلی الأرض" معنی بزدلی ده. **قوله:**اي بدل نعیمها،ددې اضافې مقصد دې خبرې ته اشاره ده چې په "من الاخرة" کښې "من" د مقابلې د پاره دې،نه ابتدائیه،لهذا اعتراض ختم شو چې دآخرت نه د حیات دنیا ابتدا کولو هیڅ معنی نشته،د نعیمها د اضافې سره اشاره اوشوه چې مطلق آخرت پرېښودل مراد نه دی،بلکه ددې نه ددې نعمتونه پرېښودل مراد دی.

قوله: جنب متاع په دې کښې اشاره ده چې په "فما" کښې "ما" د مقابلې د پاره ده، نه د ظرفيت د پاره، لهذا د متاع دنيا د پاره د آخرت ظرف واقع کيدلو اعتراض ختم شو.

قوله: حال: يعني ثاني اثنين حضور پاک ﷺ ته د راجع ضمير نه حال دې،

قوله: اي احد الاثنين، دا ددې سوال جواب دې چې کله د "ثاني" اضافت عدد ته کيږي، نو غير د مضاف اليه مراد وی، ددې قاعدې نه معلومه شوه چې نبي عليه السلام د دوه نه علاوه دريم وو، حالانکه واقعه داسې نه ده، "احد الاثنين" ونيلو سره نې اوفرمائيل چې مراد په دوو کښې يو دې، نه په دوو کښې دريم.

قوله: جبل ثور جبل ثور د مکې ښی طرف ته د يو گهنټې په سفر سره واقع دې.

قوله: انه خير لکم دا د "تعملون" محذوف مفعول دې.

قوله: فلا تستأذنوا دا د شرط جزاء ده.

[اياتونه: ۴۳ - ۵۹]

وَكَانَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَذِنَ لِجَمَاعَةٍ فِي التَّخَلُّفِ بِاجْتِهَادٍ مِنْهُ فَنَزَلَ عِتَابًا لَهُ وَقُدِّمَ الْعَفْوُ تَطْمِينًا لِقَلْبِهِ {عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ} فِي التَّخَلُّفِ وَهَلَّا تَرَكْتَهُمْ {حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا} فِي الْعُذْرِ {وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ} فِيهِ {لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ} فِي التَّخَلُّفِ عَنْ {أَنْ يُّجَاهِدُوْا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالْمُتَّقِيْنَ} {اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ} فِي التَّخَلُّفِ {الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ} شَكَّتْ {قُلُوْبُهُمْ} فِي الدِّينِ {فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ} يَتَحَيَّرُونَ {وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوْجَ} مَعَكَ {لَأَعَدُّوْا لَهٗ عُدَّةً} أُهْبَةً مِنَ الْآلَةِ وَالزَّادِ {وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ} أَيْ لَمْ يُرِدْ خُرُوجَهُمْ {فَثَبَّطَهُمْ} كَسَّلَهُمْ {وَقِيْلَ} لَهُمْ {اقْعُدُوْا مَعَ الْقٰعِدِيْنَ} الْمَرْضَى وَالنِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ أَيْ قَدَّرَ اللّٰهُ تَعَالَى ذٰلِكَ {لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا} فَسَادًا بِتَخْذِيلِ الْمُؤْمِنِينَ {وَلَاَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ} أَيْ أَسْرَعُوا بَيْنَكُمْ بِالْمَشْيِ بِالنَّمِيمَةِ {يَبْغُوْنَكُمُ} يَطْلُبُونَ لَكُمْ {الْفِتْنَةَ} بِإِلْقَاءِ الْعَدَاوَةِ {وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ} مَا يَقُولُونَ سَمَاعَ قَبُولٍ {وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ} {لَقَدِ ابْتَغَوُا} لَكَ {الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ} أَوَّلَ مَا قَدِمْتَ الْمَدِينَةَ {وَقَلَّبُوْا لَكَ الْاُمُوْرَ} أَيْ أَجَالُوا الْفِكْرَ فِي كَيْدِكَ وَإِبْطَالِ دِينِكَ {حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ} النَّصْرُ {وَظَهَرَ} عَزَّ {اَمْرُ اللّٰهِ} دِينُهُ {وَهُمْ كٰرِهُوْنَ} لَهُ فَدَخَلُوا فِيهِ ظَاهِرًا {وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ ائْذَنْ لِّيْ} فِي التَّخَلُّفِ {وَلَا تَفْتِنِّيْ} وَهُوَ الْجَدُّ بْنُ قَيْسٍ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ لَكَ فِي جِلَادِ بَنِي الْأَصْفَرِ فَقَالَ إِنِّي مُغْرَمٌ بِالنِّسَاءِ وَأَخْشَى إِنْ رَأَيْتُ نِسَاءَ بَنِي الأصفر ان لا اصبر عنهن فافتتن قال تعالى {اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا} بِالتَّخَلُّفِ وَقُرِئَ سَقَطَ {وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ بِالْكٰفِرِيْنَ} لَا مَحِيصَ لَهُمْ عَنْهَا {إن تصبك حسنة} كنصر وغنيمة {تسؤهم وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيْبَةٌ} شِدَّةٌ {يَّقُوْلُوْا قَدْ اَخَذْنَا اَمْرَنَا} بِالْحَزْمِ حِينَ تَخَلَّفْنَا {مِنْ قَبْلُ} قَبْلَ هٰذِهِ الْمُصِيبَةِ {وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فَرِحُوْنَ} بِمَا أَصَابَكَ {قُلْ} لَهُمْ {لَّنْ يُّصِيْبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا} إِصَابَتَهُ {هُوَ مَوْلٰىنَا} نَاصِرُنَا وَمُتَوَلِّي

امورنا {وعلى الله فليتوكل المؤمنون {قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ} فِيهِ حَذْف إِحْدَى التَّاءَيْنِ مِنَ الْأَصْل أَيْ تَنتَظِرُونَ أَنْ يَقَع {بِنَا إِلَّا إِحْدَى} الْعَاقِبَتَيْنِ {الْحُسْنَيَيْنِ} تَثْنِيَة حُسْنَى تَأْنِيث أَحْسَن النَّصْر أَوْ الشَّهَادَة {وَنَحْنُ نَتَرَبَّص} نَنتَظِر {بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ} بِقَارِعَةٍ مِنَ السَّمَاء {أَوْ بِأَيْدِينَا} بِأَنْ يَأْذَن لَنَا فِي قِتَالكُمْ {فَتَرَبَّصُوا} بِنَا ذَلِكَ {إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ} عَاقِبَتكُمْ {قُلْ أَنْفِقُوا} فِي طَاعَة اللَّه {طَوْعًا أَوْ كرها لن يتقبل منكم} ما انفقتموه {إنكم كنتم قوما فاسقين} وَالْأَمْر هُنَا بِمَعْنَى الْخَبَر {وما منعهم أن تقبل} بالياء والتاء {منهم نفقاتهم إلا أنهم} فَاعِل وَأَنْ تُقْبَل مَفْعُول {كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى} مُتَثَاقِلُونَ {وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ} النَّفَقَة لِأَنَّهُمْ يعدونها مغرما {فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ} أَيْ لَا تَسْتَحْسِن نِعَمنَا عَلَيْهِمْ فَهِيَ اسْتِدْرَاج {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ} أَيْ أَنْ يُعَذِّبهُمْ {بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} بِمَا يَلْقَوْنَ فِي جَمْعهَا مِنَ الْمَشَقَّة وَفِيهَا مِنَ الْمَصَائِب {وَتَزْهَقَ} تَخْرُج {أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ} فَيُعَذِّبهُمْ فِي الْآخِرَة أَشَدّ الْعَذَاب {وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ} أَيْ مُؤْمِنُونَ {وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ} يَخَافُونَ أَنْ تَفْعَلُوا بِهِمْ كَالْمُشْرِكِينَ فَيَحْلِفُونَ تَقِيَّة {لو يجدون ملجأ} يلجأون إِلَيْهِ {أَوْ مَغَارَاتٍ} سَرَادِيب {أَوْ مُدَّخَلًا} مَوْضِعًا يَدْخُلُونَهُ {لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ} يُسْرِعُونَ فِي دُخُوله وَالِانْصِرَاف عَنْكُمْ إِسْرَاعًا لَا يَرُدّهُ شَيْء كالفرس الجموح {ومنهم من يلمزك} يعيبك {في} قسم {الصدقات فإن أعطوا منها رضوا وإن لم يعطوا منها إذا هم يسخطون {وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ} مِنَ الْغَنَائِم وَنَحْوهَا {وَقَالُوا حَسْبُنَا} كَافِينَا {اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ} مِنْ غَنِيمَة أُخْرَى مَا يَكْفِينَا {إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ} أَنْ يُغْنِينَا وَجَوَاب لَوْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ

ترجمه: حضور پاک ﷺ په خپل اجتهاد سره يو تولكي ته په جهاد (عزوه تبوک) كښې د نه شريكيدو اجازت وركړو نو د ناراضتيا ښكاره كولو د پاره د راروان آيت نازل شو او د حضورپاک ﷺ د زړه اطمينان د پاره معافي نې مخکښې بيان كړه، (اې نبي) الله دې تا معاف كړي تا هغوى ته د شركت نه كولو ولې اجازت وركړو؟ او تاسو هغوى ولې په حالت باندې پرې نخودل؟ چه تا باندې ښكاره شوې وې چه كوم خلق په عذر كښې رښتوني دی؟ او د عذر په معامله كښې به دې دروغجن هم معلوم كړې وې كوم خلق چه په الله باندې او په ورځ د آخرت باندې ايمان لري هغوى خو به ستا نه كله هم درخواست اونكړي چه هغوى په خپل ځان او مال سره د جهاد كولو نه معاف اوساتلې شي، الله متقيان ښه پيژني، داسې د نه شريكيدو درخواست خو صرف هغه خلق كوی څوک چه په الله او په ورځ د آخرت باندې ايمان نه لري، او د هغوى زړونه د دين په معامله كښې په شک كښې مبتلا دی او هغوى په خپل شک كښې حيران وی که چرې د هغوى (په رښتيا) تاسو سره د وتلو څه اراده وې نو هغوى به ددې د پاره ستاسو په وړاندې د وتلو آلات او د سفر د توښې په ذريعه څه تياری كړې وې ليكن الله ته (جهاد د پاره) د هغوى پاڅيدل خوښ نه وو، يعنى الله د هغوى (د جهاد د پاره) وتل نه غوښتل، په دې وجه الله هغوى

ـست کړل او ورته او وئیلی شو چه د ناست خلقو سره (یعنی) مریضانو او ښځو سره کینئ، یعنی الله تعالی دا مقدر کړل، که چرې هغوی په تاسو کښې شامل شوې وې او وتلې وې نو په تاسو کښې به ئې مؤمنان ذلیل کړی وې (په بزدلئ ښکاره کولو سره) د فساد نه علاوه دهیڅ څیز اضافه نه وې کړې او په تاسو کښې به ئې فتنه اچولو دپاره ښه منډې وهلې په تاسو کښې به ئې فتنه اچولې وې یعنی په تاسو کښې به ئې چغل خوری کولو دپاره ښه کوششونه کړل، او دهغوی خبره منونکی خلق په تاسو کښې موجود دی، الله دغه ظالمان ښه پیژنی، ددې نه مخکښې هم (یعنی) کله چه تاسو مدینې ته راغلی وئ هغوی د فتنې اچولو کوششونه کړی دی تاسو سره د مکر کولو او ستاسو دین باطل کولو دپاره دوی هرقسم تدبیرونه اوچل ول کړې دې تردې پورې چه حق یعنی نصرت راغې تردې پورې چه او د الله امر (یعنی) دهغه دین غالب شو حالانکه هغوی دا ناخوښه گنړلو لیکن هغوی په دې (اسلام) کښې په ښکاره داخل شو او په هغوی کښې بعضې خلق داسې هم شته چه هغوی وائی چه ماته (په جهاد کښې) د نه شریکیدو اجازت راکړئ او ما په فتنه کښې مه اچوئ او هغه جد بن قیس دې ددوی نه نبی ﷺ تپوس اوکړو چه آیا ته دخپل اصفر سره دقتال (جهاد) دپاره تیار ئې؟ نو هغه جواب ورکړو چه زه د ښځو شوقین یم ماته خطره ده چه که زه دخپل اصفر ښځې اووینم نه به خان قابو نه کړې شم چه ددې په وجه به زه په فتنه کښې مبتلا شم ښه وا اوړئ دوی په شرکت نه کولو سره په فتنه کښې مبتلا شوی دی او سقط، هم وئیلې شوی دی، یقین اوکړئ دکافرانو جهنم احاطه کړې ده، هغوی ته ددې نه خلاصې نشته، که تاسو ته څه خیر در اورسیږی، مثلا مدد او مال غنیمت نو هغوی خفه کیږی او که تاسو ته څه مصیبت در اورسیږی نو وائی چه مونږ خپله معامله په نه شریکیدو سره احتیاطًا دمخکښې نه درست کړې وه، یعنی ددې مصیبت د راتلو نه مخکښې او ستاسو په مصیبت باندې خوشحالیدو سره مخ اړونکی روانیږی هغوی ته اووایه مونږ ته (خیر یا بدی) بالکل نه رارسیږی خو هغه رارسیږی کوم چه الله زمونږ دپاره لیکلی دی هم هغه زمونږ مولا (یعنی) مددگار او زمونږ دکارونو والی (کارساز) دې او ایمان والو ته هم په هغه باندې بهروسه پکار ده ته هغوی ته اووایه تاسو چه دکوم څیز زمونږ باره کښې منتظر یئ هغه ددې نه سوا نور څه دی چه هغه د دوه خیرونو (فائدو) نه یو خیر دې الحسنیین، حسنٰی د احسنُ د تانیث تثنیه ده (او هغه دوه څیزونه) غلبه یا شهادت دې او مونږ ستاسو په معامله کښې چه دکوم څیز منتظر یو هغه دادې چه الله تاسو ته د آسمانی بجلئ په ذریعه په خپله سزا درکوی یا به ئې زمونږ په لاس درکوی په دې طریقه چه مونږ ته ستاسو دقتلولو اجازت راکوی تاسو ددې زمونږ باره کښې انتظار کوئ مونږ تاسو سره ستاسو د انجام انتظار کوی په تربُصون کښې اصل کښې حذف د تاء دې، یعنی تاسو د واقع کیدو انتظار کوئ تاسو هغوی ته اووایئ تاسو د الله په اطاعت کښې که په خوشحالئ خرچ کوئ او که په ناخوښئ هغوی ستاسو خرچ

کول بالکل نه قبلوی ځکه چه تاسو فاسقان یئ او دلته امر د خبر په معنی کښې دې دهغوی د خرچ کړې شوی مال د نه قبلولو ددې نه سوا بله هیڅ وجه نشته چه هغوی د الله او دهغه د رسول انکار کړې دې (یقبل) په یاء او تاء سره دې، د الاانهم منعهم فاعل دې او ان تقبل دهغې مفعول دې مونځ له راځی نو په کسالت سستئ سره راځی، او (د الله په لار کښې) هغوی په ناخوشئ خرچ کوی ځکه چه هغوی دا تاوان ګڼړی دهغوی مالونه او دهغوی اولاد (زیاتوالې) تاسو په تعجب (دهوکه) کښې وانه چوی، یعنی زمونږ هغوی ته خوشحالی (مالداری) ورکول دې تاسو ته ښه معلوم نه شی ځکه چه دا مهلت ورکول دی الله خو دا غواړی چه هم ددې څیزونو په ذریعه دوی ته د دنیا په ژوند کښې د لیعذبهم تقدیر یعذبهم دې په عذاب کښې ګرفتار کړی دهغې مشقتونو او مصیبتونو په ذریعه کوم چه دوی په مال جمع کولو کښې برداشت کوی او دوی ساه هم ورکړی نود حق نه د انکار په حالت کښې ئې ورکړی چه دهغې په وجه الله هغوی ته په آخرت کښې سخت ترین عذاب ورکړی، هغوی د الله قسم خوری او وائی چه هغوی تاسو سره دی یعنی د مؤمنانو سره حالانکه هغوی بالکل تاسو سره نه دی، اصل کښې هغوی داسې خلق دی چه ستاسو نه ویریږی، هغوی ددې خبرې نه ویریږی چه چرته تاسو دهغوی سره هم د مشرکانو په شان معامله اوکړئ نود تقیه (ښودنې) په طور قسمونه خوری که چیرته هغوی داسې د پناه ځائې بیامومی چه په هغې کښې هغوی پناه واخلی یا چرته سورنګ بیامومی یا چرته د پټیدو ځائې بیامومی نو هغوی په هغې کښې زر پټ شی یعنی په داخلیدو کښې د جلتئ نه کار واخلی په داسې جلتئ سره ستاسو نه واوړی چه څه څیز هغوی لره ستاسو طرف ته واپس نه کړی لکه چه سرکش اس وی، او (اې نبی) دهغوی نه بعضې خلق د صدقاتو د تقسیم باره کښې تاسو باندې اعتراضات کوی (عیبونه لګوی) پس که چرې په صدقاتو کښې (دهغوی د مرضئ مطابق) هغوی ته ملاویږی نو خوشحالیږی او که ددې صدقاتو نه (دهغوی دخواهش مطابق) نه ملاویږی نو هغوی خفه کیږی څومره به ښه وې چه کوم څه الله او دهغه رسول د غنیمتونو وغیره نه هغوی ته ورکړی دی په هغې باندې راضی کیدلې او وئیل ئې چه الله زمونږ دپاره کافی دې دیر زر به الله د خپل فضل نه او دهغه رسول د مال غنیمت وغیره نه دومره راکړی چه زمونږ دپاره به کافی وی، په تحقیق سره مونږ د الله طرف ته رغبت کونکی یو. او د لو جواب لکان خیرًا لهم محذوف دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: عفا الله عنك : جمله دعائیه ده، د ناراضګئ په مقام کښې د شفقت د اظهار دپاره مقدم کړې شوې دې.

قوله: لِمَ: دا په اصل کښې لِمَا جار مجرور وو، په دې قاعدې سره چه کله حرف جر په ما

استفهامیه باندې داخل شی نو الف غورځیږی، لهذا الف غورځیدلې دې، په لِمَ کښې لام تعلیلیه دې او لم تبلیغیه، لهذا د دواړو أذنت سره متعلق کیدل صحیح دی.

قوله: الذین صدقوا: دا د یتبین فاعل دې، جمله صدقوا صله ده، تعلم په یتبین باندې عطف دې، کاذبین مفعول له دې.

قوله: لم یرد خروجهم: کراهة: إنقباض النفس للعلم بنقصانه ته وائی او داد الله تعالی دپاره محال دې، لهذا په کرة الله کښې د کراهت نسبت الله تعالی طرف ته صحیح نه دې؟

جواب: مفسر علام د کرة تفسیر په لم یرد خروجهم سره کړې دې، په دې سره ئې ددې سوال جواب ورکړې دې چه دلته د کراهت لازم معنی مراد ده ځکه چه کوم شئ مکروه او ناخوښه وی دهغې اراده نه شی کولې.

قوله: ثبطهم: (تفعیل) تثبیطاً منع کول، ایسارول، ماضی واحد مذکر غائب ، هم ضمیر دجمع مذکر غلئب دې

جواب: تثبیط معنی منع کول دی او دالله تعالی دپاره دا مناسب نه دی چې بندګان د فرائضو څخه منع کړی، نومجازاً دمنع نسبت کسل ته کړې شوې دې. چې د الله تعالی د تقدیر مطابق دهغوی کسل هغوی منع کړل.

قوله: أی قدّر الله ذلك: سوال: الله تعالی فرمائیلی دی ((اقعدوا مع القاعدین)) په دې کښې د قعود عن الجهاد حکم ورکړې شوې دې او مامور ماحود وی نه چې مذموم.

جواب: د جواب حاصل دا دې چې ازلی تقدیر مراد دې دې جواب ته د اشارې کولو دپاره ئې د ((قدر الله تعالی ذلك)) اضافه اوکړه. بعضې حضراتو بل جواب ورکړې دې

دویم جواب: دا دې چې دا امر تهدیدی دې، د ((اعملوا ماشئتم)) د قبیلې څخه دې.

قوله: إلا خبالًا: دا مستثنی مفرغ ده یعنی مثتثنی منه محذوف ده ((اي ما زادوكم شيأ الا خبالا)) قوله: خبالاً: په معنی دفساد، شردې. دا د،، خبل یخبل،، څخه ماخوذ دې. دا شراوفساد چې دهغې په وجه په ځناور کښې جنون اواضطراب پیدا شی، ((خبالاً)) مستثنی متصله ده.

قوله: اوضعوا أی لسعوا بینکم بالنمیمة: ((اي لسعوا بینکم بالنمیمة)) ایضاع په معنی د اسراع اوجلتی کولو کښې استعمالیږی. ((وضع البعیر وضعاً اذا اسرع)) معلومه شوه چې دلته وضع په معنی د کیخودلو نه ده.

قوله: وفیکم سماعون: بنه غوږ کیښودنکې ، جاسوس، (سماع) کله خو د جاسوس په معنی راځی. اوکله د تابعدار په معنی کښې استعمالیږی. دلته دواړه معانی مراد کیدې شی.

قوله: بنی الأصفر اصفر د روم د اطراف د رئیس نوم وو. هغه د یوې رومی ښځې سره نکاح کړې وه دهغې ځخه چې کوم بچې پیدا شوی وو هغوی ته ئې بنی الاصفر وئیل، دا نسل ډیر ښکلي وو دا هم دغه نسل طرف ته اشاره ده

قوله: جلاد:

کوري وهونکې، توره چلونکې، جلاد هم ددې ځخه ماخوذ دې. دلته قتال بالسیف مراد دې. په بعضې نسخو کښې د جلادو په ځائې جهاد دې. دکومې معنی چې واضحه ده

قوله: انفقوا طوعاً اوکرهاً.. إلخ:

دا امریه معنی دخبر دې. معنی ئې دا ده ((نفقتکم طوعاً اوکرهاً غیرمقبولة))

قوله: فاعل منعهم:

یعنی ((الاانهم)) دمنع فاعل دې. تقدیردعبارت داسې دې ((مامنعهم قبول نفقاتهم الاکفرهم)) قبول مفعول ثانی دې. اوپه «منعهم» کښې هم مفعول اول دې

قوله: استدراج: په مزه باندې نزدې کول په مزه باندې مهلت ورکول.

قوله: تقیةً: دباطن خلاف ښکاره کول، دا لفظ د اهل تشیع اصطلاح ده یعنی دخپلې مذهبی عقیدې خلاف ښکاره کول

قوله: مدّخلاً: په اصل کښې مدتخلاً وو، تاء په دال باندې بدل شوې اودال په دال کښې مدغم شو. ځائې د داخلیدو.

قوله: یجمحون: دا دجمع ځخه ماخوذ دې. دا هغې خودسره اس ته وائی کوم چې په واګې لګولو سره هم په قابو کښې نه راځی. اوپه تیزه سره منډه وهی. دلته مطلقاً تیزتلل او تیزه منډه وهل مراد دی.

[ایاتونه: ٦٠ - ٦٦]

{إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ} الزَّكَوَاتُ مَصْرُوفَةٌ {لِلْفُقَرَاءِ} الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَقَعُ مَوْقِعًا مِنْ كِفَايَتِهِمْ {وَالْمَسَاكِينِ} الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَكْفِيهِمْ {وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا} أَيْ الصَّدَقَاتِ مِنْ جَابٍ وَقَاسِمٍ وَكَاتِبٍ وَحَاشِرٍ {وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ} لِيُسْلِمُوا أَوْ يَثْبُتَ إِسْلَامُهُمْ أَوْ يُسْلِمَ نُظَرَاؤُهُمْ أَوْ يَذُبُّوا عَنِ الْمُسْلِمِينَ أَقْسَامٌ و الْأَوَّلُ وَالْأَخِيرُ لَا يُعْطَيَانِ الْيَوْمَ عِنْدَ الشَّافِعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لِعِزِّ الْإِسْلَامِ بِخِلَافِ الْآخَرَيْنِ فَيُعْطَيَانِ عَلَى الْأَصَحِّ {وَفِي} فَكِّ {الرِّقَابِ} أَيْ الْمُكَاتَبِينَ {وَالْغَارِمِينَ} أَهْلِ الدَّيْنِ إِنِ اسْتَدَانُوا لِغَيْرِ مَعْصِيَةٍ أَوْ تَابُوا وَلَيْسَ لَهُمْ وَفَاءٌ أَوْ لِإِصْلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ وَلَوْ أَغْنِيَاءَ {وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ} أَيْ الْقَائِمِينَ بِالْجِهَادِ مِمَّنْ لَا فَيْءَ لَهُمْ وَلَوْ أَغْنِيَاءَ {وَابْنِ السَّبِيلِ} الْمُنْقَطِعِ فِي سَفَرِهِ {فَرِيضَةً} نُصِبَ بِفِعْلِهِ الْمُقَدَّرِ {مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ} بِخَلْقِهِ {حَكِيمٌ} فِي صُنْعِهِ فَلَا يَجُوزُ صَرْفُهَا لِغَيْرِ هَؤُلَاءِ وَلَا مَنْعُ صِنْفٍ مِنْهُمْ إِذَا وُجِدَ فَيَقْسِمُهَا الْإِمَامُ عَلَيْهِمْ

عَلَى السَّوَاء وَلَهُ تَفْضِيل بَعْض آحَاد الصِّنْف عَلَى بَعْض وَأَفَادَتْ اللَّام وُجُوب اسْتِغْرَاق أَفْرَاده لَكِنْ لَا يَجِب عَلَى صَاحِب الْمَال إِذَا قَسَمَ لِعُسْرِهِ بَلْ يَكْفِي إِعْطَاء ثَلَاثَة مِنْ كُلّ صِنْف وَلَا يَكْفِي دُونهَا كَمَا أَفَادَتْهُ صِيغَة الْجَمْع وَبَيَّنَتْ السُّنَّة أَنَّ شَرْط الْمُعْطَى مِنْهَا الْإِسْلَام وَأَنْ لَا يَكُون هَاشِمِيًّا وَلَا مُطَّلِبِيًّا {وَمِنْهُمْ} أَيْ الْمُنَافِقِينَ {الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ} بِعَيْبِهِ وَبِنَقْلِ حَدِيثه {وَيَقُولُونَ} إِذَا نُهُوا عَنْ ذَلِكَ لِئَلَّا يَبْلُغهُ {هُوَ أُذُنٌ} أَيْ يَسْمَع كُلّ قِيل وَيَقْبَلهُ فَإِذَا حَلَفْنَا لَهُ أَنَّا لَمْ نَقُلْ صَدَّقَنَا {قُلْ} هُوَ {أُذُنُ} مُسْتَمِع {خَيْرٍ لَكُمْ} لَا مُسْتَمِع شَرّ {يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ} يُصَدِّق {لِلْمُؤْمِنِينَ} فِيمَا أَخْبَرُوهُ بِهِ لَا لِغَيْرِهِمْ وَاللَّام زَائِدَة لِلْفَرْقِ بَيْن إِيمَان التَّسْلِيم وَغَيْره {وَرَحْمَةٌ} بِالرَّفْعِ عَطْفًا عَلَى أُذُن وَالْجَرّ عَطْفًا على خير {للذين آمنوا منكم والذين يؤذون رسول الله لهم عذاب أليم} {يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ} أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ فِيمَا بَلَغَكُمْ عَنْهُمْ مِنْ أَذَى الرَّسُول أَنَّهُمْ مَا أَتَوْهُ {لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ} بِالطَّاعَةِ {إن كانوا مؤمنين} حقا وَتَوْحِيد الضَّمِير لِتَلَازُمِ الرِّضَاءَيْنِ أَوْ خَبَر الله او رسوله محذوف {أَلَمْ يَعْلَمُوا} بِ {أَنَّهُ} أَيْ الشَّأْن {مَنْ يُحَادِدِ} يُشَاقِق {اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ} جزاء {خالدا فيها ذلك الخزي العظيم} {يحذر} يخاف {الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ} أَيْ الْمُؤْمِنِينَ {سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ} مِنْ النِّفَاق وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ يَسْتَهْزِئُونَ {قُلِ اسْتَهْزِئُوا} أمر تَهْدِيد {إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ} مُظْهِر {مَا تَحْذَرُونَ} إخراجه من نفاقكم {وَلَئِنْ} لَام قَسَم {سَأَلْتَهُمْ} عَنْ اسْتِهْزَائِهِمْ بِك وَالْقُرْآن وَهُمْ سَائِرُونَ مَعَك إِلَى تَبُوك {لَيَقُولُنَّ} مُعْتَذِرِينَ {إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ} فِي الْحَدِيث لِنَقْطَع بِهِ الطَّرِيق وَلَمْ نَقْصِد ذَلِكَ {قُلْ} لهم {أبالله وآياته ورسوله كنتم تستهزئون} {لَا تَعْتَذِرُوا} عَنْهُ {قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ} أَيْ ظَهَرَ كُفْرُكُمْ بَعْد إِظْهَار الْإِيمَان {إِنْ يُعْفَ} بِالْيَاءِ مَبْنِيًّا لِلْمَفْعُولِ وَالنُّون مَبْنِيًّا لِلْفَاعِلِ {عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ} بِإِخْلَاصِهَا وَتَوْبَتهَا كَمَخْشِي بْن حمير {تعذب} بِالتَّاءِ وَالنُّون {طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} مُصِرِّينَ عَلَى النِّفَاق وَالِاسْتِهْزَاء

ترجمه: صدقات (واجبه) مثلا زکواة صرف د هغې فقیرانو د پاره دی چې دومره اندازه کښې هم نه مومی چې خپل حاجت کښې ئې اولګوی (یعنی دوی سره مال بالکل نه وی او مسکینانو د پاره دی څه چې د ضرورت په قدر مال نه مومی او په صدقاتو کښې کار کوونکو د پاره او صدقات (زکواة) وصول کوونکو د پاره دی او په مستحقینو باندې تقسیم کوونکو د پاره او لیکوالو د پاره او (د ارباب اموال) نه د جمع کوونکو د پاره دی، او د هغه خلقو د پاره چې د چا د زړه مائله کول مقصود وی چې هغوی اسلام راوړی یا په خپل اسلام باندې کلک اوسی، یا د دوی په شان نور خلق اسلام راوړی یا د مسلمانانو دفاع اوکړی، دا څلور قسمونه دی، اول او آخری قسم ته به د امام شافعی رحمه الله په نیز نن صبا نه ورکړې کیږی ځکه چې اسلام طاقت ور شوې دې، په خلاف د باقی دوارو قسمونو د صحیح مذهب مطابق به دوی ته ورکولې شی، او مکاتبینو آزادولو د پاره او قرضدارانو د پاره دی چا چې د غیر معصیت د پاره قرض اخستې وی یا د ګناه د پاره اخستې وی خو د ګناه نه ئې توبه

کړې وي او دوی سره د قرض د ورکولو مطابق مال نه وي، او په خپل مينځ کښې د روغې د پاره، اګرچې مالدار وي او مجاهدينو د پاره يعنې داسې مجاهدينو د پاره چې په جهاد کښې مشغول وي، او هغه خلقو د پاره چې د هغوی په مال غنيمت کښې حصه نه وي اګرچې دوی مالدار ولې نه وي، او داسې مسافرو د پاره چې هغوی ته د مال د ختميدو د وجه سفر جاري ساتل ګران وي او دا د الله د طرف نه فرض کړې شوې حکم دې (فريضة) فعل مقدر د (فرض) د وجه نه منصوب دې الله د مخلوق د ضرورتونو نه ډير ښه خبردار دې او په خپل صنعت کښې حکمت والا دې لهذا د ذکر شوې مصارفو نه علاوه کښې خرچ کول جائز نه دي، او د مذکوره قسمونو د موجودګئ په وخت کښې به دوی کښې يو هم پاتې کړی نه، لهذا د وخت امام له پکار دی چې په دوی کښې برابر تقسيم اوکړی او امام ته اختيار دې چې يو قسم له په بل باندې ترجيح ورکړی، او د لام نه د ټولو کسانو د استغراق وجوب معلوميږی خو د مال والا د پاره د تقسيم په وخت کښې د ټولو کسانو ته د رسيدلو د ګرانوالي د وجې واجب نه دی بلکه په دې اتو قسمونو کښې هر قسم کښې صرف دريو تنو (افرادو) ته ورکول کافي دی، ددې نه په کم کښې به کافي نه وی، لکه چې د جمع د صيغو نه دا فائده اخستې شی، او سنت دا خبره واضحه کړه چې چاته د زکوٰة مال ورکيږی د هغه مسلمان کيدل شرط دی، او دا هم شرط دی چې هاشمی او مطلبی سيد نه وی او په دې منافقينو کښې داسې خلق هم دی چې نکته چيني او رازونه ښکاره کولو سره نبی ﷺ ته تکليف سوی کله چه دوی په خپلو کښې په دې خيال د دې نکته چينئ نه منع کړې شی چې هسې نه داسې او شی چې د دې خبرو هغوی ﷺ ته اطلاع ورکړې شی نو وائی چې هغه خو غوږونه دی هر يو خبره اوری او رشتيا ئې ګڼری، او چې مونږ هم قسم خوړلو سره اووايو چې مونږ داسې خبره کړې نه ده نو زمونږ خبره به هم رشتيا اوګڼری، او دوی ته اووايه چې ستاسو د خير خبرې اوری نه چې ستاسو د نقصان، په الله باندې ايمان لری او د مومنانو په دې خبره کښې تصديق کوی چې د هغې ورته خبر ورکوی نه د نورو، او په (للمؤمنين) کښې لام زائده دې چې د ايمان تسليم او ايمان تصديق د فرق د پاره دې، او په تاسو کښې چې څوک ايمان راوړی د هغوی د پاره رحمت دې رحمة په رفع سره په 'اذن' باندې عطف دې، او جر سره دې په 'خير' باندې عطف دې. او کوم خلق چې د الله رسول ته تکليف رسوی ددوی د پاره دردناک عذاب دې اې ايمان والو! د رسول د ايذا دا خبره چې د دوی د طرف نه تاسو ته رارسيدلې ده ستاسو په مخکښې په الله قسم خوری چې مونږ داسې خبره کړې نه ده دې د پاره چې دوی تاسو خوشحاله کړی حالانکه الله او رسول د هغه زيات مستحق دی چې هغوی د تابعدارئ په ذريعه خوشحاله کړی که چرې دوی په رشتيا مسلمانان وی د دواړو د رضامندئ د لازم او ملزوم کيدو د وجه (د يرضوه ضمير ئې واحد راوړو، يا د الله او يا د

رسول خبر محذوف دې،آيا دوی ته معلومه نه ده چې څوک الله او رسول سره دشمنی کوی د هغوی سزا د جهنم اور دې چې په هغې کښې به دوی هميشه وی، دا ډيره د رسوائی خبره ده منافقان د دې خبرې نه ويرېږی چې د دې مومنانو باندې څه سورت نازل نه شی چې د دوی دا منافقت ښکاره کړی چې کوم د دوی په زړونو کښې دې او دوی د دې باوجود توقې کوی (اې نبی ﷺ اووايه او توقې اوکړئ دا امر د تهديد دې الله دې نفاق لره ښکاره کونکې دې چې د څه د ښکاره کولو نه تاسو ويرېږئ او که چرې ته ددوی نه د ستاسو او د قرآن په باره کښې د توقو ټپوس اوکړې په داسې حال کښې چې دوی تاسره تبوک ته روان دی قسميه خبره ده چې دوی عذر پيش کولو سره يقينا دا خبره به اوکړی چې مونږ خو هسې د توقو مسخرو خبرې کولې چې په خندا خوشحالئی سره مزل لنډ شی او دا توقې مسخرې زمونږ مقصد نه وو ته دوی ته اووايه چې آيا تاسو الله، د هغه آيتونو او د هغه رسول پورې توقې کوی دې باره کښې عذر مه بيانوی تاسو د ايمان نه پس کفر اوکړو د ايمان د ښکاره کيدو نه پس ستاسو کفر ښکاره شو که په تاسو کښې يو جماعت د هغوی د اخلاص او د توبې د وجه معاف کړې شی لکه مخشی بن حمير نو يو جماعت ته به مونږ ضرور سزا ورکوو ځکه چې دوی مجرمان دی تعذب تا، او نون سره دې او تعف ياء سره مبنی للمفعول دې،او نون سره مبنی للفاعل دې،يعنی نفاق او استهزاء باندې کلک دی.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله:انما الصدقات للفقراء والمساكين، انما کلمه د حصر ده،دلته قصر موصوف علی الصفت د پاره استعمال شوې دې يعنی د صدقاتو (زکواة) مصرف صرف دا ذکر شوې خلق دی،ددې نه علاوه بل څوک نشته، په للفقراء کښې د لام باره کښې ډيرې خبرې شوې دی،بعضو وئيلې دی چې لام د تمليک د پاره دې،لکه چې د امام شافعی ﷫ دغه مسلک دې او بعضو وئيلو دی چې اختصاص او استحقاق د پاره دې،ددې قائل امام ابوحنيفه ﷫ دې(بحر) الفقراء والمساكين د دواړو لفظونو په تعبير او تفسير کښې ډير اقوال نقل شوې دی.

ابوحنيفه وئيلې دی چې فقير هغه ناداره دې چې سوال نه کوی او مسکين هغه نادار دې چې سوال کوی، او د ابن عباس ﷠،حسن بصری، جابر بن زيد ، او زهری(رحمهم الله) نه هم دا نقل دی،د امام ابو حنيفه ﷫ قول ددې حضراتو د قول مطابق دې(جصاص) د لفظ د فقير او مسکين په تشريح او تعبير کښې اګر چې هر څومره اختلاف ولې نه وی،د زکواة په مسئله باندې اثر نه غورزيږی،زکواة دواړو ته ورکول جائز دی،البته د وصيت په مسئله کښې به فرق راځی،که د فقيرانو د پاره ئې وصيت کړې وی نو هغوی به مستحق وی او که مسکينانو د پاره ئې کړې وی نو صرف هغوی به مستحق وی.

[ايات قوله: ۶۷ ـ ۷۲]

{الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُم مِّن بَعْضٍ} أي مُتَشَابِهُونَ فِي الدِّين كَأَبْعَاضِ الشَّيْءِ الْوَاحِد {يَأْمُرُونَ بِالْمُنكَرِ} الْكُفْر وَالْمَعَاصِي {وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ} الإِيمَان وَالطَّاعَة {وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ} عَنْ الإِنْفَاق فِي الطَّاعَة {نَسُوا اللَّهَ} تَرَكُوا طَاعَته {فَنَسِيَهُمْ} تَرَكَهُمْ مِنْ لُطْفه {إن المنافقين هم الفاسقون} {وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ} جَزَاء وَعِقَابًا {وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ} أَبْعَدَهُمْ عَنْ رَحْمَته {وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ} دائم أنتم أيها المنافقون {كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا} تَمَتَّعُوا {بِخَلَاقِهِمْ} نَصِيبهمْ مِنْ الدُّنْيَا {فَاسْتَمْتَعْتُم} أَيُّهَا الْمُنَافِقُونَ {بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُم بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ} فِي الْبَاطِل وَالطَّعْن فِي النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {كَالَّذِي خَاضُوا} أي كخوضهم {أولئك حبطت أعمالهم في الدنيا والآخرة وأولئك هم الخاسرون} {أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ} خَبَر {الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ} قوم هود {وَثَمُودَ} قوم صالح {وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ} قَوْم شُعَيْب {وَالْمُؤْتَفِكَاتِ} قُرَى قَوْم لُوط أَيْ أَهْلهَا {أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ} بِالْمُعْجِزَاتِ فَكَذَّبُوهُمْ فَأُهْلِكُوا {فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ} بِأَنْ يُعَذِّبهُمْ بِغَيْرِ ذَنْب {وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ} بِارْتِكَابِ الذَّنْب {وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ} لَا يُعْجِزهُ شَيْء عَنْ إِنْجَاز وَعْده وَوَعِيده {حَكِيمٌ} لا يضع شيئا إلا في محله {وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ} إِقَامَة {وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ} اعظم من ذلك كله {ذلك هو الفوز العظيم}

ترجمه: منافقان سړی او منافقې ښځې ټول يو شان دی يعنی د دين په معامله کښې د يو څيز د جزونو په شان دی، د بدئ يعنی د کفر او د ګناه حکم ورکوی او د ښيګړې يعنی د ايمان او د تابعدارئ نه منع کوی او تابعدارئ کښې خرچ کولو نه خپل لاسونه بندوی، الله ئې هير کړې دې، يعنی د هغه تابعداری ئې پريښودې ده، نو الله هم دوی هير کړل، يعنی د خپل رحم او کرم نه ئې محروم کړل، يقينا دا منافقان هم فاسقان دی دې منافقانو سړو او ښځو سره الله تعالی د دوزخ د اور وعده کړې ده، چې په هغې کښې به دوی هميشه اوسيږی هم هغه د سزا او بدلې په اعتبار سره د دوی د پاره دې، الله په دوی باندې لعنت کړې دې، يعنی د خپل رحمت نه ئې لرې کړی دی، او ددوی د پاره هميشه عذاب دې اې منافقانو ستاسو چال چلن هم هغه شان دې څنګه چې ستاسو نه مخکښې خلقو وو، هغوی ستاسو نه زيات طاقت والا وو او په مال اولاد کښې ستاسو نه مخکښې وو، هغوی په دنيا کښې د خپلې حصې مزې اوکړې بيا اې منافقانو! تاسو هم د خپلې حصې مزې هم هغهٔ شان وکړې څنګه چې ستاسو نه مخکښې خلقو کړې وې او تاسو هم په نبی ﷺ باندې په طعنې او ناحقه بحثونو کښې داسې ورننوتئ څنګه چې هغوی ورننوتی وو، هم

دغه خلق دي چې د هغوی اعمال دنيکۍ په دنيا او په آخرت کښې ضائع شول او هم دوی په تاوان کښې دي،آيا دوی ته د هغې خلقو تاريخ رارسيدلې نه دې چه د دوی نه مخکښې تير شوی دی؟ مثلا قوم د نوح او عاديان،چې د هود عليه‌السلام قوم وو،او د ثمود تاريخ چې د صالح عليه‌السلام قوم وو،او د ابراهيم عليه‌السلام قوم او د اصحاب مدين چې د شعيب عليه‌السلام قوم وو،او د هغه کلو د خلقو کوم چې اولټه کړې شوې وو او هغه د قوم لوط عليه‌السلام کلی والا وو،ددوی رسولان دوی ته ښکاره نښې معجزات راوړلو سره راغلي وو خو دوی هغه دروغ اوګڼل او دغه شان دوی هلاک کړې شول دا د الله کار نه وو چې په ظلم اوکړی په داسې طريقې سره چې بغير د څه وجه دوی هلاک کړی خو حقيقت دادې چې دوی په خپله د ګناهونو په وجه په خپل ځان باندې ظلم کوونکی وو مومنان سړی او مومنانې ښځې د يو بل ملګری دی، د نيکو حکم کوی او د ګناهونو نه منع کوی مونځ قائموی او زکواة ادا کوی او د الله او د رسول اطاعت کوی او هم دغه خلق دی چې الله به ډير زر په دوی باندې رحم اوکړی،الله تعالی غالب دې هغه لره خپله وعده پورا کول او وعيد باندې عمل کولو نه څوک منع کولې نشی د حکمت والا دې هر څيز د هغې په موقع او محل باندې کوی مومنانو سړو او ښځو سره د الله تعالی وعده ده چې هغوی ته به داسې جنتونه ورکوی چې د هغې لاندې به نهرونه جاری وی په هغه کښې به دوی هميشه اوسيږی، په هغه باغونو کښې د دوی د پاره پاک کورونه دی، او د ټولو نه زيات دا چې دوی ته به د الله تعالی رضا حاصله وی،چې ددې ټولو نعمتونو نه لوئې نعمت دې،هم دغه لويه کاميابی ده.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: ترکوا طاعته،دا د دې سوال جواب دې چې په هيره باندې هيڅ نيول نشته،او نه هيره د مذمت قابله ده،ځکه چې دا د الله د طرف نه وی نو بيا ئې دا د مذمت په ځائې کښې ولې ذکر کړه؟

جواب: دلته او راروان ځائې کښې د نسيان نه ددې لازم معنی مراد ده ځکه چې د نسيان سره پريښودل لازم دی د الله تعالی د هيرولو مطلب د خپل خاص رحمت نه محروما ول دی

قوله: انتم ايها المنفقون، انتم محذوف منلو سره ئې اشاره اوکړه چې کالذين من قبلکم د مبتدأ محذوف خبر کيدو د وجه محلا مرفوع ده،نه چې د فعل محذوف د وجه منصوب،ځکه چې په دې صورت کښې به د کثرت د حذف راشی، حالانکه په حذف کښې کموالی اولی دې،

قوله: نصيبهم،په دې کښې د خلاق معنی طرف ته اشاره ده،دا د "خلق" نه وتلې دې په معنی د تقدير.

سوال: فکذبوهم د اضافې څه فائده ده؟

جواب: چې د فما کان الله ليظلمهم عطف د فاء تعقيبيه په ذريعه صحيح شی.

قوله: اقامة، په دې كښې اشاره ده چې 'عدن' په معنى د 'هميشه والى' دې لهذا د تكرار اعتراض ختم شو.

قوله: رضوان من الله، رضوان كښې تنوين د تنكير د پاره دې، يعنى د الله تعالى لږ رضامندى هم لوئي څيز دې.

[اياتونمبر ۷۳ـ۸۰]

{يٰأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ} بِالسَّيْفِ {وَالْمُنَافِقِينَ} بِاللِّسَانِ وَالْحُجَّةِ {وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ} بِالِانْتِهَارِ وَالْمَقْتِ {وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ} الْمَرْجِعُ هِيَ {يَحْلِفُونَ} أَيِ الْمُنَافِقُونَ {بِاللّٰهِ مَا قَالُوا} مَا بَلَغَكَ عَنْهُمْ مِنَ السَّبِّ {وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ} أَظْهَرُوا الْكُفْرَ بَعْدَ إِظْهَارِ الْإِسْلَامِ {وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا} مِنَ الْفَتْكِ بِالنَّبِيِّ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ عِنْدَ عَوْدِهِ مِنْ تَبُوكَ وَهُمْ بِضْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا فَضَرَبَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ وُجُوهَ الرَّوَاحِلِ لَمَّا غَشُوهُ فَرُدُّوا {وَمَا نَقَمُوا} أَنْكَرُوا {إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ} بِالْغَنَائِمِ بَعْدَ شِدَّةِ حَاجَتِهِمْ الْمَعْنَى لَمْ يَنَلْهُمْ مِنْهُ إِلَّا هَذَا وَلَيْسَ مِمَّا يُنْقَمُ {فَإِنْ يَتُوبُوا} عَنِ النِّفَاقِ وَيُؤْمِنُوا بِكَ {يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا} عَنِ الإيمان {يعذبهم عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا} بِالْقَتْلِ {وَالْآخِرَةِ} بِالنَّارِ {وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ} يَحْفَظُهُمْ مِنْهُ {وَلَا نَصِيرٍ} يَمْنَعُهُمْ {وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ} فِيهِ إِدْغَامُ التَّاءِ فِي الْأَصْلِ فِي الصَّادِ {وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ} وَهُوَ ثَعْلَبَةُ بْنُ حَاطِبٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَدْعُوَ لَهُ أَنْ يَرْزُقَهُ اللّٰهُ مالا ويؤدي منه إِلَى كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَدَعَا لَهُ فَوُسِّعَ عَلَيْهِ فَانْقَطَعَ عَنِ الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَةِ وَمَنَعَ الزَّكَاةَ كما قال تعالى {فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا} عن طاعة الله {وهم معرضون} {فَأَعْقَبَهُمْ} أَيْ فَصَيَّرَ عَاقِبَتَهُمْ {نِفَاقًا} ثَابِتًا {فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ} أَيِ اللّٰهَ وَهُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ {بما أخلفوا الله ما وعدوه وبما كانوا يكذبون} فَجَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِزَكَاتِهِ فَقَالَ إِنَّ اللّٰهَ مَنَعَنِي أَنْ أَقْبَلَ مِنْكَ فَجَعَلَ يَحْثُو التُّرَابَ عَلَى رأسه ثم جاء بها إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَلَمْ يَقْبَلْهَا ثُمَّ إِلَى عُمَرَ فَلَمْ يَقْبَلْهَا ثُمَّ إِلَى عُثْمَانَ فَلَمْ يَقْبَلْهَا وَمَاتَ فِي زَمَانه {أَلَمْ يَعْلَمُوا} أَيِ الْمُنَافِقُونَ {أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ} مَا أَسَرُّوهُ فِي أَنْفُسِهِمْ {وَنَجْوَاهُمْ} مَا تَنَاجَوْا بِهِ بَيْنَهُمْ {وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ} مَا غَابَ عَنِ الْعِيَانِ وَلَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الصَّدَقَةِ جَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ مُرَاءٍ وَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ فَقَالُوا إِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْ صَدَقَةِ هَذَا فَنَزَلَ {الَّذِينَ} مبتدأ {يَلْمِزُونَ} يَعِيبُونَ {الْمُطَّوِّعِينَ} الْمُتَنَفِّلِينَ {مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ} طَاقَتَهُمْ فَيَأْتُونَ بِهِ {فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ} وَالْخَبَرُ {سخر الله منهم} جازاهم على سخريتهم {ولهم عذاب أليم} {اسْتَغْفِرْ} يَا مُحَمَّدُ {لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ} تَخْيِيرٌ لَهُ فِي الِاسْتِغْفَارِ وَتَرْكِهِ قَالَ صلى الله عليه وسلم إني خيرت فاخترت يَعْنِي الِاسْتِغْفَارَ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ {إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ} قِيلَ الْمُرَادُ بِالسَّبْعِينَ الْمُبَالَغَةُ فِي كَثْرَةِ الِاسْتِغْفَارِ وَفِي الْبُخَارِيِّ حَدِيثُ لَوْ أعلم أَنِّي لَوْ زِدْتُ عَلَى السَّبْعِينَ غُفِرَ لَزِدْتُ عَلَيْهَا وَقِيلَ الْمُرَادُ

العدد المخصوص لحديثه أيضا وسأزيد على السبعين فبين له حسم المغفرة بآية {سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لهم أم لم تستغفر لهم ذلك بأنهم كفروا بالله ورسوله والله لا يهدي القوم الفاسقين}

ترجمه: اې نبي كافرانو سره په توره باندې او منافقانو سره په ژبه او په دليل سره جهاد اوكړه او دې منافقانو سره په غصه او خفګان په سختئ سره پېښ شه اخركار ددوى ځائې د اوسيدو جهنم دې او هغه ډيره خرابه ټهكانه ده،او منافقان د الله قسم خوړلو سره وائي چې د كنځلو كومه خبره زمونږ د طرف نه تاسو ته دررسيدلې ده هغه مونږ وئيلې نه ده حالانكه يقينا هم دغه كافرانه خبره هغوى وئيلې ده،او اسلام راوړلو نه پس د كفر مرتكب شول يعنى د اسلام ښكاره كولو نه پس دوى كفر اوكړو او دوى هغې نه هيڅ حاصل نكړل كوم چې دوى د حضورپاک ﷺ د قتل په ارادې د تبوک نه واپس كيدو په وخت په ليلية العقبه كښې كول غوښتل، او دوى د لسو نه زيات خلق وو،او عمار بن ياسر د هغوى سورلئ په مخ مخ وهلو سره د هغوى رخ واړوو،هر كله چې دوى د نبي عليه السلام په يوځائې راچاپيره شو،او دې منافقانو ته چې كومه خبره ناخوښه راغله هغه صرف داوه چه الله او رسول دوى لره په خپل فضل وكرم سره د مال غنيمت په ذريعه د سخت حاجت په وخت كښې غنيان كړل حاصل دادې چې دې منافقانو ته چې د دې د طرف نه څه اورسيدل هغه د دې نه سوا بل څه نه وو،او دا داسې خبره نه ده چې دې سره خفګان ښكاره كړې شى كه دا خلق د نفاق نه توبه اوباسى او ايمان راوړى نو دوى د پاره به ښه وى او كه دا خلق د ايمان نه مخ واړوى نو الله به دوى له په دنيا كښې د قتل په ذريعه او په آخرت كښې د اور په ذريعه دردناک عذاب وركړى او په دنيا كښې به نه ددوى څوک دوست وى چې هغه د عذاب نه ئې حفاظت اوكړى او نه مددګار چې دوى بچ كړى او په دوى كښې بعضې هغه دى چې هغوى الله سره عهد اوكړو چې كه چرې مونږ ته الله په خپل فضل سره دولت راكړى نو مونږ به خامخا صدقه او خيرات اوكړو (لنصدقن) په اصل كښې د تاء په صاد كښې ادغام دې او د نيكانو نه به شى او دا سړې ثعلبه بن حاطب وو چې ده نبي كريم ﷺ ته درخواست كړې وو چې تاسو زما د پاره دعاء اوكړئ چې الله مالره ډير مالداره كړى او څه ددې مال نه د هر حقدار حق پورا وركړم،چنانچه هغوى دعاء اوكړه چې د هغې د وجه نه دده د پاره فراخوالې اوشو نو هغه د جمع او د جمع پرېښودونكې جوړشو،او زكواة وركول ئې بند كړو ځنګه چې الله تعالى فرمائيلې دى هر كله چې هغه ده ته په خپل فضل سره مال وركړو نو په هغې كښې ئې شومتوب شروع كړو او د الله تعالى د فرمانبردارئ نه ئې هم مخ واړولو،حال دادې چې دوى هر حالت كښې مخ اړونكى دى ددې شومتوب نتيجه دا شوه چې ددوى په زړونو كښې د الله په مخكښې د مخامخ كيدو وخته پورې منافقت پيوست كړې شو او هغه د قيامت ورځ ده او دا ددې وجه اوشول چې دوى د الله تعالى سره وعده خلافى اوكړه او ددې وجه نه چې دوى د عهد په باره كښې دروغ وئيل بيا هغه د دې نه پس د حضورپاک ﷺ په

خدمت کښې د زکواة مال راوړلو سره حاضر شو، نو هغوی ﷺ اوفرمائيل چې الله تعالى خه منع کړې يم چې خه ستا مال قبول کړم، نو هغه په سر خپل باندې خاورې اچول شروع کړل، بيا دې مال لره د ابوبکر ﵁ په خدمت کښې راوړو، نو هغوی هم د قبلولو نه انکار اوکړو، بيا د حضرت عمر ﵁ په خدمت کښې مال راوړلو سره حاضر شو نو هغوی هم قبول نکړو، دې نه پس د حضرت عثمان ﵁ په خدمت کښې حاضر شو، نو هغوی د قبلولو نه انکار اوکړو، دده انتقال د حضرت عثمان ﵁ په دور خلافت کښې اوشو. آيا منافقان پوهيږی نا چې الله تعالى د دوی د راز خبرې کوم چې دوی په خپلو زړونو کښې پټې کړې دی او هغه پټې خبرې کوم چې دوی خپل مينځ کښې کوی پيجنی، يقينا الله تعالى هغه غيبو خبرو باندې هم پوهه دې کومې چې د خلقو د نظرونو نه پټې دی او هر کله چې دا آيت خذ من اموالهم نازل شو نو يو سړې (حضرت عبدالرحمن بن عوف ﵁ راغلو او غټ مقدار (څلور زره ديناره) ئې صدقه کړل نو منافقانو اووئيل چې رياکار دې او يو بل سړی (حضرت ابوعقيل انصاری) راغلو هغوی يو صاع کهجورې صدقه کړې نو منافقانو اووئيل چې د الله تعالى ددې لږ خيز محتاجه نه دې، نو راروان آيت (الذين يلمزون) نازل شو او دا دولت مند منافقانان هم بنه پيژنی الذين مبتدأ چه په خوشحالۍ سره ورکونکو د مومنانو قربانو (صدقاتو) پس ې عيبې کوی: اونکته چينی کوی او هغه خلقو پسې توقې کوی چا سره چې د الله په لار کښې د ورکولو د پاره د دې نه سوا بل څه نشته کوم چې هغوی د محنت مزدورئ کولو نه پس راوړی نو دا دولتمند هغوی پسې توقې کوی، الله هم دوی پسې توقې ورکړه يعنی ددوی د توقو ئې بدله دوکړه، (سخر الله منهم) د مبتدأ خبر دې او ددوی د پاره دردناک عذاب دې اې محمد ﷺ ته ددوی د پاره معافی غواړې يا نه غواړې دا نبی عليه السلام د استغفار کولو يا نه کولو اختيار دې، هغوی ﷺ اوفرمائيل ماته د استغفار کولو يا نه کولو اختيار راکړې شو نو ما استغفار خوښ کړو (رواه البخاری) که ته اويا ځله د دې خلقو د معاف کولو درخواست اوکړې نو الله دوی هيڅ کله نه معاف کوی او د اويا عدد سره په استغفار کښې د ډيروالی مبالغه مراد ده، او بخاری شريف کښې يو حديث دې که ماته معلومه وه چې خه د اويا خله نه زيات استغفار اوکړم نو دوی به معاف کړې شی نو ما به دې نه زيات کړې وو، او وئيلې شوې دی چې د اويا نه خاص عدد مراد دې، د بخاری د حديث د وجه نه چې خه به د اويا خله نه زيات استغفار اوکړم، هغوی ﷺ ته سواء عليهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم په ذريعه اوونيلې شول چې ددوی نه بخښنه ختمه شوې ده، او دا د دې وجه نه چې دوی الله او د هغه رسول ﷺ باندې کفر کړې دې، الله تعالى فاسقانو ته لار نه ورښائی.

....

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: المنافقون، (مفاعلة) اسم فاعل جمع مذكر غائب مرفوع، دومخيزي، د شريعت په اصطلاح كښې هغه سړي ته وائي چې په ژبه باندې د اسلام اقرار اوكړي خو په زړه كښې ئې ددې خلاف وي، د نفق معنى په اصل كښې د خرج كيدو او د تلو دې، نفقت الدراهم روپئ تولې ختمې شوې، نافقاء (ض) د سمسرې سوړه، چې د هغې كم ازكم دوه خلې وي په يو باندې راوځي او په بل باندې ننوځي، ښكاري دې سوړې طرف ته متوجه وي او سمسره په بله سوړه باندې بهر اوځي، منافقان هم د ژبې اقرار سره په اسلام كښې داخل شي خو د زړه د عقيدې د وجه نه د اسلام نه بهر وي، د حضورپاك ﷺ په زمانه كښې د منافقانو سرو شمير درې سوه او د منافقانو ښځو تعداد يو سل اوويا وو.

قوله: بعضهم من بعض، بعضهم مبتدأ ده او "من بعض" ددې خبر دې او "من" اتصاليه دې.

قوله: يقبضون ايديهم. د يد قبض كول د بخل نه كنايه ده، په حقيقت كښې موټې بندول مراد نه دي دې طرف ته مفسر علام په عن الانفاق في الطاعة وتيلو سره اشاره اوكړه.

قوله: تركوا طاعته، په دوارو ځايونو كښې د نسيان نه ددې لازم معنى يعنى پريښودل مراد دي. په اول ځائې كښې ځكه چې په نسيان باندې نيول نشته او نه د مذمت قابل دې، او دويم ځائې كښې ځكه چې د نسيان نسبت الله تعالى طرف ته نامكن دې. لهذا لازم معنى يعنى محروم ول مراد دي.

قوله: كخوضهم. دا د يو سوال جواب دې

سوال: د منافقينو خوض لره د كفارو ذواتو سره تشبيه وركول صحيح نه دي، ځكه چې خوض صفت دې او كافران ذوات؟

جواب: د جواب حاصل دادې چې دلته مضاف محذوف دې او هغه مصدر دې اى خضتم خوضاً كخوضهم

قوله: المؤتفكت، دا د مؤتفكة جمع ده، ائتفاك (افتعال) مصدر دې افك ماده ده "الټه كرې شوې" تس نس شوې مراد ترې نه د قوم لوط كلي دي، چې د بحرمردار په غاړه باندې آباد دي، چې د هغه مركزي ښار سندوم يا سدوم وو.

قوله: فكذبوهم ددې اضافې مقصد د فماكان ليظلمهم عطف صحيح كول دي، چې د فاء تعقيبيه په ذريعې سره عطف صحيح شي.

[ایاتونه: ۸۱_۸۹]

{فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ} عَنْ تَبُوك {بِمَقْعَدِهِمْ} اَيْ بِقُعُودِهِمْ {خِلَافَ} اَيْ بَعْد {رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا} اَيْ قَالَ بَعْضُهمْ لِبَعْضٍ {لَا تَنْفِرُوا} لَا تَخْرُجُوا اِلَى الْجِهَاد {فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا} مِنْ تَبُوك فَالْاَوْلٰى اَنْ يَتَّقُوهَا بِتَرْكِ التَّخَلُّف {لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ} يَعْلَمُونَ ذٰلِكَ مَا تَخَلَّفُوا {فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا} فِي الدُّنْيَا {وَلْيَبْكُوا} فِي الْآخِرَة {كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} خَبَر عَنْ حَالِهِمْ بِصِيغَةِ الْاَمْر {فَإِنْ رَجَعَكَ} رَدَّكَ {اللّٰهُ} مِنْ تَبُوك {إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ} مِمَّنْ تَخَلَّفَ بِالْمَدِينَةِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ {فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ} مَعَكَ اِلٰى غَزْوَةٍ اُخْرٰى {فَقُلْ} لَهُمْ {لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ} الْمُتَخَلِّفِينَ عَنِ الْغَزْوِ مِنَ النِّسَاء وَالصِّبْيَان وَغَيْرِهِمْ وَلَمَّا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على ابن اُبَيٍّ نَزَلَ {وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ} لِدَفْنٍ اَوْ زِيَارَةٍ {إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ} كَافِرُونَ {وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ} تَخْرُجَ {أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ} {وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ} اَيْ طَائِفَةٌ مِنَ الْقُرْآن {أَنْ} اَيْ بِاَنْ {آمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ} ذوو الغنى {مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ} {رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ} جَمْع خَالِفَةٍ اَيِ النِّسَاء اللَّاتِي تَخَلَّفْنَ فِي الْبُيُوت {وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ} الْخَيْر {لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ} فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَة {وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} اَيِ الْفَائِزُونَ {أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ}

ترجمه: دعزوه تبوک نه روستو پاتې شوي خلق د رسول الله ﷺ د وتلونه پس خپل کورونو کښې په ناسته باندې خوشحاله شول او دوی ته دا خبره ناخوښه شوه چې هغوی په خپل مال او ځان سره د الله په لار کښې جهاد اوکړی او دوی خپلو کښې یو بل ته او وئیل په ګرمۍ کښې جهاد د پاره مه اوځئ ته دوی ته اووایه چې دجهنم اور د تبوک د ګرمۍ نه ډیر سخت دې لهذا ښه داده چې تاسو روستو پاتې کیدل پریږدئ خان ددې اور نه بچ کړئ، که چرې دوی دا حقیقت پیژندلو نو په غزوه تبوک کښې به شرکت کولو نه نه روستو کیدل، لږې ورځې په دنیا کښې اوخاندئ په آخرت کښې به اوجاړی او دا جزا به ددوی د اعمالو په وجه وی دا (خبر) په صیغه د امر ددوی د حالت خبر دې او که الله تاسو د تبوک نه دې منافقانو په مینځ کښې چې په مدینه کښې روستو پاتې شوي وو (په خیر) واپس راولی او په دوی کښې څوک په یو بله غزوه کښې تاسو سره د شریکیدو اجازت اوغواړی نو ته دوی ته اووایه چې تاسو ماسره هیڅ کله وتلې نشئ او نه ځما سره چرته یو دشمن سره جنګ کولې شئ،تاسو په اول ځل ناسته خوښه کړې ده او اوس روستو پاتې شوي ښځو ماشومانو وغیره سره ناست اوسئ او هر کله چې هغوی ﷺ په عبدالله بن ابی باندې جنازه کول اوغوښتل نو دا آیت نازل شو که بیا دوی کښې څوک وفات

شول نو د دوی د جنازې مونځ هیڅ کله مه کوه او دفن یا زیارت د پاره ددوی په قبر باندې هم مه اودریږه، دې خلقو الله او د هغه رسول باندې کفر اوکړو او د کفر په حالت کښې مړه شول او ددوی د مال او د اولاد ډیروالې دې تا په حیرانتیا کښې وانچوی الله اراده کړې ده چې مال او دولت د وجه په دنیا کښې عذاب ورکړی او ددوی ساهګانې په داسې حالت کښې اوځی چې دوی کافران وی او هر کله چې به د قرآن څه حصه په دې مضمون باندې نازله شوه چې په الله باندې ایمان راوړئ او د هغه د رسول په ملګرتیا کښې جهاد اوکړئ، تا اولیدل چې دوی کښې څوک قدرت والا وو هغوی تانه په غزوه کښې د نه شریکیدو اجازت اوغښتلو چې دوی دې په جهاد کښې د شرکت نه معاف کړې شی، دې خلقو په کور باندې ناستې خلقو سره شاملیدل اوغښتل خوالف د خالفة جمع ده یعنی هغه ښځې چې کورونو کښې ناستې وی او د دوی په زړونو باندې تاپه لګولې شوی ده چې د هغې د وجه نه دوی د خیر خبره نه پوهیږی، او د دې مقابله کښې رسول الله او هغه خلقو چې د هغوی سره ئې ایمان راوړو او په خپل مال او ځان سره ئې جهاد اوکړو په دنیا او آخرت کښې ټولې نیکئ د هغوی د پاره دی، او هم هغوی کامیابی موندونکی دی الله د دوی د پاره داسې باغونه تیار کړې دی چې په هغې کښې نهرونه بهیږی په هغه کښې به دوی همیشه اوسیږی، دا ده لوې شان والا کامیابی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: المخلفون (تفعیل) اسم مفعول جمع مذکر غائب، روستو پاتې کړې شوی خلق، تخلیف څوک روستو کول، روستو پریښودل، دلته هغه دولس سړی مراد دی چې په غزوه تبوک کښې د سستئ او د منافقت د وجه حضور پاک ﷺ سره نه ووتلی.

قوله: خلف رسول الله اي خلفه خلف ① یا خو د مفعول له کیدو د وجه منصوب دې ای قعدوا لمخالفته ② یا د حال کیدو د وجه منصوب دې ای مخالفین له ③ او د فعل مقدر د وجه هم منصوب کیدې شی ای تخلفوا خلاف رسول الله او دا هم جائز دی چې د ظرفیت د وجه منصوب وی ای بعد رسول الله، علامه سیوطی رحمه الله هم دا ترکیب اختیار کړې دې

قوله: بقعودهم دې سره ئې اشاره اوکړه چې مقعد مصدر میمی دې نه چې ظرف.

قوله: وکرهوان یجاهدوا: ددې عطف په فرح المخلفون باندې دې اوان یجاهدوا د کرهو مفعول دې

قوله: ما تخلفوا دا د "لو" جواب دې کوم چې محذوف دې

قوله: خبر عن حالهم دا دې سوال جواب دې چې الله تعالی د خندا حکم نه کوی حالانکه دلته فلیضحکوا د امر صیغه استعمال شوې ده چې د هغې نه معلومیږی چې الله تعالی د ضحک (خندا) حکم فرمائیلې دې؟

جواب: جواب دا دې چې امر په معنی د خبر دې یعنی ددوی د حالت خبر ورکول مقصود

دی نه چې د خندا حکم ورکول.

قوله: طائفة من القرآن، دا دې خبرې ته اشاره ده چې دلته د سورت نه مراد پورا سورت مراد نه دې بلکه د قرآن یو حصه مراد ده، په دې کښې پوره او دهغې نه کم دواړه داخل دي.

[ایاتونه: ۹۰ ـ ۹۳]

{وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ} بإدغام التاء في الأصل في الذال أي الْمُعْتَذِرُونَ بمعنى المَعْذُورِينَ وقرئ به {مِنَ الْأَعْرَابِ} إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم {لِيُؤْذَنَ لَهُمْ} في القعود لعذرهم فأذن لهم {وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ} في ادّعاء الإيمان من منافقي الأعراب عن المجيء للاعتذار {سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} {لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ} كالشيوخ {وَلَا عَلَى الْمَرْضَى} كالعمي والزمنى {وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ} في الجهاد {حَرَجٌ} إثم في التخلف عنه {إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} في حال قعودهم بعدم الإرجاف والتثبيط والطاعة {مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ} بذلك {مِنْ سَبِيلٍ} طريق بالمؤاخذة {وَاللَّهُ غَفُورٌ} لهم {رَحِيمٌ} بهم في التوسعة في ذلك {وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ} معك إلى الغزو وهم سبعة من الأنصار وقيل بنو مقرن {قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ} حال {تَوَلَّوْا} جواب إذا أي انصرفوا {وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ} تسيل {مِنَ} للبيان {الدَّمْعِ حَزَنًا} لأجل {أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ} في الجهاد {إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ} في التخلف {وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ} تقدم مثله

ترجمه: او راغلل عذر کوونکی حضورپاک ﷺ له د عربو څه باندچیان په اصل کښې د تاء په ذال کښې ادغام شوې دې یعنی معتذرین کښې او (معتذرون) په معنی د معذورین کښې دې او په یو قراءت کښې معتذرون هم لوستلې شوې دې، د پاره ددې چې دوی ته مدینه کښې د ناستې اجازت میلاؤ شی ددوی د عذر د وجه نه دوی ته اجازت ورکړې شو، او باندچیان د منافقانو نه چې هغوی د ایمان په دعوی کښې الله او دهغه رسول ته ئې دروغ وئیلې دی، نو هغه د عذر نه هم کیناستل یعنی د عذر د پاره هم رانغلل هغوی نه چې چا کفر اوکړو دوی ته به دردناک عذاب ورسیږی او په کمزورو یعنی بوډاګانو او مریضانو باندې یعنی ړوند او شل او هغه خلقو باندې چا سره چې د جهاد خرچه نه وی د جهاد نه په روستو کیدو کښې هیڅ ګناه نشته په دې شرط چې دا خلق الله او د هغه رسول سره اخلاص اوساتی یعنی په کور کښې د ناستې په وخت کښې څه فتنه خوره نکړی او خلق د جهاد نه منع نکړی او عبادت کښې لګیا اوسی، په دې نیکانو باندې ددې ناستې د وجه د الزام څه لار نشته (نیول نشته) او الله دوی لره معاف کوونکې دې. په دې معامله کښې دوی ته وسعت ورکولو سره په دوی باندې رحم کوونکی دې، دغه شان په هغه خلقو هم الزام نشته چې تاسو ته راغلل چې تاسو دوی ته سورلۍ ورکړئ او خان سره ئې د غزوې د پاره بوځئی، او دا اووه انصار وو، او

ونیلې شوې دی چې دا د بنو مقرن خلق وو نو تا دوی ته اووئیل چې ما سره سورلئی نشته، او "قلت" د "اتوک" د ضمیر نه حال دې، نو هغوی مجبورا واپس لاړل په داسې حال کښې چې د هغوی د سترګو نه اوښکښې روانې وې "من" بیانیه دې او هغوی ته ددې خبرې ډیر غم وو چې هغوی سره ته هغه فراخوالې نشته چې هغه په جهاد کښې خرچ کړی البته الزام په هغه خلقو دې چې مالداره دی بیا هم تا نه د روستو پاتې کیدو درخواست کوی، دوی په کور کښې د ناستو ښځو کښې شاملیدل خوښ کړل، او الله د دوی په زړونو باندې مهر لګولې دې ځکه اوس دوی هیڅ باندې نه پوهیږی داسې آیت مخکښې هم تیر شوې دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: المعذرون: (تعذیر تفعیل نه) اسم فاعل جمع مذکر، دروغو عذرونه پیش کونکی، مفسر علام د "معذرون" اصل "معتذرون" خودلو سره اشاره اوکړه چې "معذرون" د باب افتعال نه دې، په دغه وخت کښې به ددې معنی شی په حقیقت کښې معذور. "المعذرون" د باب افتعال نه ګرځولو کښې دوه مقصدونه دی اول داچې باب تفعیل متعدي دې حالانکه دلته غیر متعدی استعمال شوې دې، د جواب حاصل دادې چې "معذرون" هم د باب افتعال نه دې په دې کښې "تاء" په "ذال" سره بدل شوه او "ذال" په "ذال" کښې ادغام کړې شو لهذا اوس څه اعتراض نشته. دویم دا شک هم ختم شو چې "عذّر" (تفعیل) معنی ده "د دروغو عذر ښکاره کول" حالانکه راتلونکي خلق په خقیقت کښې معذور وو، دې شک لره په "المعتذرون" په معنی د معذورین، ددې ذکر په مخکښې جمله وقعد الذین کذبوا الخ کښې راروان دې.

قوله: الزمنی: دا د "زمانه" نه اغستلې شوې دې، ددې معنی ده "شل، ګوډ، عاجز"

قوله: ارجاف: افواه خورول، شر خورول، په مومنانو کښې بدخبر خورول.

قوله: بعدم الارجاف: د "نصحوا" متعلق دې.

قوله: التثبیط: منع کول، بندول

قوله: والطاعة: ددې عطف په عدم الارجاف باندې دې نه چې په ارجاف باندې لهذا اوس معنی صحیح شوه

قوله: حال: یعنی قلت لا اجد د "اتوک" د کاف نه په تقدیر د "قد" سره حال دې لهذا دا اعتراض ختم شو چې ماضی بغیر د "قد" نه حال نه واقع کیږی.

پاره نمبر ۱۱ [یَعۡتَذِرُوۡنَ] [ایاتونه: ۹۴ ـ ۹۹]

{یَعۡتَذِرُوۡنَ اِلَیۡکُمۡ} فِی التَّخَلُّفِ {اِذَا رَجَعۡتُمۡ اِلَیۡهِمۡ} مِنَ الۡغَزۡوِ {قُلۡ} لَهُمۡ {لَا تَعۡتَذِرُوۡا لَنۡ نُّؤۡمِنَ لَکُمۡ} نُصَدِّقَکُمۡ {قَدۡ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنۡ اَخۡبَارِکُمۡ} اَیۡ اَخۡبَرَنَا بِاَحۡوَالِکُمۡ {وَسَیَرَی اللّٰهُ عَمَلَکُمۡ وَرَسُوۡلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوۡنَ}

بالبعث {إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ} أي الله {فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ} فيجازيكم عليه {سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ} رجعتم {إِلَيْهِمْ} من تبوك أنهم معذورون في التخلف {لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ} بترك المعاتبة
{فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ} قذر لخبث باطنهم {وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} {يَحْلِفُونَ لَكُمْ
لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ} أي عنهم ولا ينفع رضاكم مع سخط
الله {الْأَعْرَابُ} أهل البدو {أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا} من أهل المدن لجفائهم وغلظ طباعهم وبعدهم عن سماع
القرآن {وَأَجْدَرُ} أولى {أَ} ن أي بأن {لَا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ} من الأحكام والشرائع
{وَاللَّهُ عَلِيمٌ} بخلقه {حَكِيمٌ} في صنعه بهم {وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ} في سبيل الله {مَغْرَمًا}
غرامة وخسرانا لأنه لا يرجو ثوابه بل ينفقه خوفا وهم بنو أسد وغطفان {وَيَتَرَبَّصُ} ينتظر {بِكُمُ
الدَّوَائِرَ} دوائر الزمان أن تنقلب عليكم فيتخلص {عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ} بالضم والفتح أي يدور العذاب
والهلاك عليهم لا عليكم {وَاللَّهُ سَمِيعٌ} لأقوال عباده {عَلِيمٌ} بأفعالهم {وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ} كجهينة ومزينة {وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ} في سبيل الله {قُرُبَاتٍ} تقربه {عِندَ اللَّهِ وَ} وسيلة إلى
{صَلَوَاتِ} دعوات {الرَّسُولِ} له {أَلَا إِنَّهَا} أي نفقتهم {قُرْبَةٌ} بضم الراء وسكونها {لَّهُمْ} عنده
{سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ} جنته {إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ} لأهل طاعته {رَّحِيمٌ} بهم

ترجمه: چې کله تاسو د غزوې نه واپس لاړ شئ نو دوی به د روستو پاتې کیدو قسمه قسم عذرونه پیش کوی، خو ته ورته اووایه چې بهانې مه کوئی مونږ ستاسو د خبرو اعتبار نه کوو، الله تعالی مونږ ته ستاسو حالات بیان کړې دې یعنی ستاسو د حالاتو نه مونږ ته خبر راکړې دې اوس به الله او د هغه رسول ستاسو طرز عمل ته ګوری بیا به د قبر نه د پاڅیدو نه پس تاسو داسې ذات طرف ته واپس کیږئ چې پټ او ښکاره باندې پوهیدونکې دې یعنی الله د طرف ته او هغه به تاسو ته اوښائی چې تاسو به څه کول، چې د هغې سزا به هغه تاسو ته درکړی، اوس چه تاسو د کله تبوک نه واپس کیدو نه پس د هغوی خوا له لاړ شئ نو هغوی به ستاسو مخکښې د الله قسمونه خوری چې مونږ په روستو پاتې کیدو کښې مغذوره وو، دې د پاره چې ته د خفګان اظهار پرینږدلو سره د دوی نه مخ واړوې نو ته د دوی نه مخ واړوه یعنی دوی سره تعلق ختم کړه دا خلق بالکل ګنده دی د خبث باطن د وجې نه نجس دی او ددوی ځائې جهنم دې او دا د دوی د اعمالونو سزا ده، دوی دې د پاره قسمونه خوری چې تاسو دوی نه راضی شئ که چرې تاسو دوی نه راضی هم شئ نو الله د فاسقانو خلقو نه راضی کیږی نه، یعنی د دوی نه ستا رضامندی د الله د غضب په موجودګئ کښې به څه فائده ورنکړی اعرابی یعنی بانډیچیان په کفر او منافقت کښې د سخت زړه او د طبیعت د سختئ او د قرآن د اوریدو نه د لرې کیدلو د وجې په نسبت د ښاریانو زیات سخت وی او دا خبره ډیره قیاس ته نزدې ده چې دوی د هغه حدودو (احکام) نه واقف نه وی کوم چې الله په خپل رسول باندې نازل کړې دی یعنی احکام او شرائع او

الله د خپل مخلوق نه خبردار او دوی سره د خپل کار په معامله کښې باحکمت دې او په دې بانډيچيانو کښې بعضې داسې دی چې د الله په لار کښې خرچ کوی او دا جرمانه او نقصان گنړی څکه چې دوی ددې د ثواب امید نه ساتی بلکه د ویرې د وجې نه خرچ کوی او دا بنو اسد او بنو عطفان دی، او دوی ستاسو د پاره دخراب وخت په انتظار کښې دی یعنی د زمانې بدلیدل په تاسو باندې په مصیبتونه سره راشی او دوی د چرچ کولو نه خلاصې اومومی، خراب وخت هم په دوی باندې پریوتونکې دې (السوء) د ضمې او فتحې سره دې یعنی عذاب او هلاکت به په دوی باندې راخی نه چې په تاسو باندې الله د خپلو بندیگانو خبرو لره اوریدونکې او ددوی په عملونو باندې پوهیدونکې دې او بعضې بانډيچيان داسې دی چې په الله او په ورځ د آخرت باندې ایمان راوړی لکه جهینه او مزینه او څه چې د الله په لار کښې خرچ کوی هغه د الله ته د نزدیکیدو ذریعه او د رسول د دعاء وسیله گنړی، یاد ساتئ چې ددوی دا خرچ د دوی د پاره د الله په وړاندې بې شک د رحمت واجب کونکې دې دوی به الله خامخا په خپل جنت کښې داخل کړی، الله تابعداری کونکو لره ډیر معاف کونکې او په دوی باندې رحم کونکې دې،

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله:يعتذرون اليكم اذا رجعتم اليه: دا جمله مستانفه ده الله په دې آیت کښې د منافقینو د راتلونکی حالاتو پیشن گوئی کړې ده چې کله منافقانو سره ستاسو ملاقات اوشی نو دوی به عذورنه پیش کوی دلته د (قل) مخاطب که رسول الله ﷺ وی څنگه چې ظاهره ده نو (کم) ضمیر جمع احتراما او تعظیما راوړلې شوې دې او د که (کم) ضمیر نه صحابه د رسول الله ﷺ مراد وی نو په خطاب کښې د حضور ﷺ خاص والې د مشر په حیثیت سره به وی.

قوله:نصدقكم: سره اشاره ده چې په (لکم) کښې لام زائده دې.

قوله:ورسوله: ددې عطف په لفظ الله باندې دې او په مینځ کښې د روئت مفعول ددې ښکاره کولو دپاره راوړې دې چې د اجر او ثواب او د سزا تعلق د الله تعالی روئت سره دې،

قوله:الاعراب: دا اسم جمع په صورت د جمع کښې دې دا د عرب جمع نه ده څکه چې عرب، عربی ویونکو ته وائی، اگرچه هغه کلی وال وی یا ښاري، او (أعراب) د اعرابی جمع ده، کلی وال ته وائی.

قوله:جفاء: قساوت قلبی، ظلم او ستم

قوله:الدوائر: د دائرة جمع ده په معنی د بلاء، مصیبت، د زمانې اوریدل راوړیدل، د زمانې حوادث، مصیبتونه.

[آیات نمبر ۱۰۰ ـ ۱۱۰]

{وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ} وَهُمْ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا أَوْ جَمِيعِ الصَّحَابَةِ {وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ} إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ {بِإِحْسَانٍ} فِي الْعَمَلِ {رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ} بِطَاعَتِهِ {وَرَضُوا عَنْهُ} بِثَوَابِهِ {وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ} وَفِي قِرَاءَةٍ بِزِيَادَةِ مِنْ {خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ} {وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ} يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ {مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ} كَأَسْلَمَ وَأَشْجَعَ وَغِفَارٍ {وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ} مُنَافِقُونَ أَيْضًا {مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ} لَجُّوا فِيهِ وَاسْتَمَرُّوا {لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ} بِالْفَضِيحَةِ أَوِ الْقَتْلِ فِي الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ {ثُمَّ يُرَدُّونَ} فِي الْآخِرَةِ {إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ} هُوَ النَّارُ {وَ} قَوْمٌ {آخَرُونَ} مُبْتَدَأٌ {اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ} مِنَ التَّخَلُّفِ نَعْتُهُ وَالْخَبَرُ {خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا} وَهُوَ جِهَادُهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ أَوِ اعْتِرَافُهُمْ بِذُنُوبِهِمْ أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ {وَآخَرَ سَيِّئًا} وَهُوَ تَخَلُّفُهُمْ {عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ وَجَمَاعَةٍ أَوْثَقُوا أَنْفُسَهُمْ فِي سَوَارِي الْمَسْجِدِ لَمَّا بَلَغَهُمْ مَا نَزَلَ فِي الْمُتَخَلِّفِينَ وَحَلَفُوا أَنْ لَا يَحُلَّهُمْ إِلَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَلَّهُمْ لَمَّا نَزَلَتْ {خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا} مِنْ ذُنُوبِهِمْ فَأَخَذَ ثُلُثَ أَمْوَالِهِمْ وَتَصَدَّقَ بِهَا {وَصَلِّ عَلَيْهِمْ} أَيْ اُدْعُ لَهُمْ {إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ} رَحْمَةٌ {لَهُمْ} وَقِيلَ طُمَأْنِينَةٌ بِقَبُولِ تَوْبَتِهِمْ {وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} {أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ} يَقْبَلُ {الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ} عَلَى عِبَادِهِ بِقَبُولِ تَوْبَتِهِمْ {الرَّحِيمُ} بِهِمْ وَالِاسْتِفْهَامُ لِلتَّقْرِيرِ وَالْقَصْدُ بِهِ هُوَ تَهْيِيجُهُمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالصَّدَقَةِ {وَقُلْ} لَهُمْ أَوْ لِلنَّاسِ {اعْمَلُوا} مَا شِئْتُمْ {فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ} بِالْبَعْثِ {إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ} أَيْ اللَّهِ {فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} فَيُجَازِيكُمْ بِهِ {وَآخَرُونَ} مِنَ الْمُتَخَلِّفِينَ {مُرْجَوْنَ} بِالْهَمْزِ وَتَرْكِهِ مُؤَخَّرُونَ عَنِ التَّوْبَةِ {لِأَمْرِ اللَّهِ} فِيهِمْ بِمَا يَشَاءُ {إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ} بِأَنْ يُمِيتَهُمْ بِلَا تَوْبَةٍ {وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ} بِخَلْقِهِ {حَكِيمٌ} فِي صُنْعِهِ بِهِمْ وَهُمُ الثَّلَاثَةُ الْآتُونَ بَعْدُ مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ وَكَعْبُ بْنُ مَالِكٍ وَهِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ تَخَلَّفُوا كَسَلًا وَمَيْلًا إِلَى الدَّعَةِ لَا نِفَاقًا وَلَمْ يَعْتَذِرُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَغَيْرِهِمْ فَوُقِفَ أَمْرُهُمْ خَمْسِينَ لَيْلَةً وَهَجَرَهُمُ النَّاسُ حَتَّى نَزَلَتْ تَوْبَتُهُمْ بَعْدُ {وَ} مِنْهُمْ {الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا} وَهُمُ اثْنَا عَشَرَ مِنَ الْمُنَافِقِينَ {ضِرَارًا} مُضَارَّةً لِأَهْلِ مَسْجِدِ قُبَاءَ {وَكُفْرًا} لِأَنَّهُمْ بَنَوْهُ بِأَمْرِ أَبِي عَامِرٍ الرَّاهِبِ لِيَكُونَ مَعْقِلًا لَهُ يَقْدَمُ فِيهِ مَنْ يَأْتِي مِنْ عِنْدِهِ وَكَانَ ذَهَبَ لِيَأْتِيَ بِجُنُودٍ مِنْ قَيْصَرَ لِقِتَالِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ} الَّذِينَ يُصَلُّونَ بِقُبَاءَ بِصَلَاةِ بَعْضِهِمْ فِي مَسْجِدِهِمْ {وَإِرْصَادًا} تَرَقُّبًا {لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ} أَيْ قَبْلَ بِنَائِهِ وَهُوَ أَبُو عَامِرٍ الْمَذْكُورُ {وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ} مَا {أَرَدْنَا} بِبِنَائِهِ {إِلَّا} الْفِعْلَةَ {الْحُسْنَى} مِنَ الرِّفْقِ بِالْمِسْكِينِ فِي الْمَطَرِ وَالْحَرِّ وَالتَّوْسِعَةِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ {وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ} فِي ذَلِكَ وَكَانُوا سَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُصَلِّيَ فِيهِ فَنَزَلَ {لَا تَقُمْ} تُصَلِّ {فِيهِ أَبَدًا} فَأَرْسَلَ جَمَاعَةً هَدَمُوهُ وَحَرَّقُوهُ وَجَعَلُوا مَكَانَهُ كُنَاسَةً تُلْقَى فِيهَا الْجِيَفُ {لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ} بُنِيَتْ قَوَاعِدُهُ {عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ} وُضِعَ

يَوْم حَلَلْت بِدَار الْهِجْرَة وَهُوَ مَسْجِد قُبَاء كَمَا فِي الْبُخَارِيّ {أَحَقّ} مِنْهُ {أَنْ} أَيْ بِأَنْ {تَقُوم} تُصَلِّي {فِيهِ فِيهِ رِجَال} هُمْ الْأَنْصَار {يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبّ الْمُطَّهِّرِينَ} أَيْ يُثِيبهُمْ فِيهِ إِدْغَام التَّاء فِي الْأَصْل فِي الطَّاء رَوَى ابْن خُزَيْمَةَ فِي صَحِيحه عَنْ عُوَيْمِر بْن سَاعِدَة أَنَّهُ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُمْ فِي مَسْجِد قُبَاءَ فَقَالَ إِنَّ اللَّه تَعَالَى قَدْ أَحْسَنَ عَلَيْكُمْ الثَّنَاء فِي الطُّهُور فِي قِصَّة مَسْجِدكُمْ فَمَا هَذَا الطُّهُور الَّذِي تَطَهَّرُونَ بِهِ فَقَالُوا وَاَللَّه يَا رَسُول اللَّه مَا نَعْلَم شَيْئًا إِلَّا أَنَّهُ كَانَ لَنَا جِيرَان مِنْ الْيَهُود وَكَانُوا يَغْسِلُونَ أَدْبَارهمْ مِنْ الْغَائِط فَغَسَلْنَا كَمَا غَسَلُوا وَفِي حَدِيث رَوَاهُ الْبَزَّار فَقَالُوا نُتْبِع الْحِجَارَة بِالْمَاءِ فَقَالَ هُوَ ذَاكَ فَعَلَيْكُمُوهُ {أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانه عَلَى تَقْوَى} مَخَافَة {مِنْ اللَّه وَ} رَجَاء {رِضْوَان} مِنْهُ {خَيْر أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانه عَلَى شَفَا} طَرَف {جُرُف} بِضَمِّ الرَّاء وَسُكُونهَا جَانِب {هَار} مُشْرِف عَلَى السُّقُوط {فَانْهَارَ بِهِ} سَقَطَ مَعَ بَانِيه {فِي نَار جَهَنَّم} خَيْر تَمْثِيل لِلْبِنَاءِ عَلَى ضِدّ التَّقْوَى بِمَا يَئُول إِلَيْهِ وَالِاسْتِفْهَام لِلتَّقْرِيرِ أَيْ الْأَوَّل خَيْر وَهُوَ مِثَال مَسْجِد قُبَاءَ وَالثَّانِي مثال مسجد الضرار {والله لايهدي القوم الظالمين} {لَا يَزَال بُنْيَانهمْ الَّذِي بَنَوْا رِيبَة} شَكًّا {فِي قُلُوبهمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ} تَنْفَصِل {قُلُوبهمْ} بِأَنْ يَمُوتُوا {وَاَللَّه عَلِيم} بِخَلْقِهِ {حَكِيم} فِي صنعه بهم

ترجمه: هغه مهاجرين او انصار چا چې (د ايمان دعوت طرف ته) د ټولو نه مخکښې لبيک وئيلو کښې مخکښې والې اوکړو، او د هغه خلق دی چه غزوه بدر کښې شريک شوې وو يا ټول صحابه مراد دی. او هغه خلق چې په عمل کښې په صحيح طريقې سره د قيامت پورې د دوی په نقش قدم باندې روان وی الله تعالی د دوی د تابعدارئی نه راضی شو او هغوی د الله د اجر نه راضی شول، الله تعالی ددوی د پاره داسې باغونه تيار کړې دې چې په هغې کښې به نهرونه بهيږی، او په يو قرات کښې د (من) د زيات والی سره دې او دوی به په هغې کښې هميشه وی هم دا ډيره لويه کاميابی ده اې مدينې والو ستاسو ګير چاپيره چې کوم بانډيچيان اوسيږی په هغوی کښې ډير منافقان دی لکه اسلم، اشجع او غفار او د مدينې په اوسيدونکو کښې هم منافقان موجود دی چې په نفاق کښې ماهره او چالاک ته دوی نه پيژنې دا نبی ﷺ ته خطاب دې مونږ دوی پيژنو مونږ به ډير زر دوی ته د رسوائی يا د قتل په دنيا کښې او د عذاب قبر دوچنده عذاب ورکړو بيا به غټې سزا د پاره آخرت ته راوستې شی هغه اور دې او څه خلق نور دی چا چې د روستو پاتې کيدلو د قصور اعتراف اوکړو، آخرون مبتدأ ده (اعترفوا بذنوبهم) صفت دې (خلطوا عملا صالحا) خبر دې ددوی عمل مخلوط دې څه نيک دې او هغه نيک عمل د دې مخکښې د دوی په جهاد کښې شريکيدل دی او د خپل قصور اعتراف کول دی او څه بد او هغه ددوی د جهاد نه روستوپاتې کيدل دی د الله نه اميد دې چې ددوی توبه به قبوله کړی بې شکه الله ډير بخښونکې او ډير رحمت والا دې، دا آيت د ابولبابه او د يو جماعت په باره کښې نازل شوې دې چاچه د مسجد نبوی ﷺ په ستونو پورې ځان ترلې وو، هر کله چې

دوی ته پته اولریده چې دا آیت خو د روستې پاتي کیدونکی خلقو په باره کښې نازل شوي دي او دوی قسم خوړلې وو چې دوی به سوا د نبی ﷺ نه څوک پرانیزي نه، چنانچه چې کله آیت نازل شو نو حضور ﷺ هغوی کولاؤ کړل او چې کله (خذ من اموالهم، الآیة) نازل شو چې ته د دوی د مالونو نه صدقه واخله تاسو به دوی د دې په ذریعه د دوی د ګناهونو نه پاک کړئ چنانچه حضور ﷺ د دوی د مالونو دریمه حصه واخستله او هغه ئې صدقه کړه، او ته د دوی د پاره دعا کوه یقینا ستاسو دعا د دوی د پاره سبب د آرام دې یعنی د رحمت سبب دې او د دوی د توبې د قبلیدو د پاره اطمینان دې الله ډیر ښه اوریدونکې دې او ډیر ښه پوهه دې، آیا دوی ته پته نه لږی چې الله تعالی د خپلو بندګانو توبه قبلوی دې او صدقات قبلوی، او بې شکه الله تعالی د خپلو بندګانو توبه قبولولو سره په دوی باندې رحم کونکې دې او استفهام د تقریر د پاره دې، ددې مقصد دوی په توبه او صدقاتو باندې آماده کول دی، اې نبی ﷺ ته دې منافقانو ته یا عام خلقو ته اووایه چې تاسو څه غواړئی عمل کوئی الله او د هغه رسول او مومنان تول به وګوری چې ستاسو عمل به اوس څه وی؟ او د قبر نه پاسیدلو په وجه به عالم الغیب او عالم الشهاده یعنی د الله طرف ته واپس کیږئی نو هغه به تاسو ته اووائی چې تاسو به څه کول، او هغه به ستاسو د عمل بدله درکړی، اوْ روستو پاتې کیدونکو نه څه خلق نور هم دی چې د هغوی معامله د الله تعالی حکم راتلو پورې ایساره ده د هغوی باره کښې چې هغه څه حکم ورکړی نو هغه به وی (مرجئون) د همزې او ترک د همزې سره په دواړه قسمه، یعنی د دوی توبه روستو کړې شوې ده یا خویه بغیر د توبې نه مرګ راوستلو سره دوی ته عذاب ورکړی یا به د دوی توبه قبوله کړی او الله تعالی د خپل مخلوق په باره کښې ښه پوهیدونکې دې او دوی سره معامله کولو په باره کښې باحکمت دې او هغه درې دی چې د هغوی ذکر روستو راروان دې، مراره بن ربیع، کعب بن مالک او هلال بن امیه (دا درې واړه حضرات) د سستئ او د آرام غوښتلو په غرض روستو پاتې شوې وو، نه چې د منافقت د وجې، او نه د نورو پشان دوی د نبی ﷺ په مخکښې د دروغو بهانې پیش کړې چې د هغې د وجې نه د دوی معامله د پنځوسو ورځو پورې روستو شوه، او خلقو هم دوی سره تعلقات ختم کړل، (بائیکاټ ئې وکړو) تردې چه روستو بیا د دوی د توبې قبولیت نازل شو، او په دوی کښې څه خلق نور هم دی هغه دولس منافقان دی چاچې د مسجد قباء خلقو ته د نقصان رسولو او د کفر د پاره یو مسجد جوړ کړو ځکه چې هغه مسجد منافقانو د ابوعامر راهب په وینا سره جوړ کړې وو چې د هغه د پاره د پناه ځائې وی او د هغه طرف راتلونکې کس په دې کښې ایسار شی، او هغه د نبی ص) سره د جنګ د پاره د قیصرروم لښکر راغوښتلو د پاره تلې وو او د مسلمانانو په مینځ کښې د جدائې راوستلو د پاره چې په دوی کښې څوک مسجد قباء کښې مونځ کوی نو څه مونځونه د دوی په مسجد ضرار

کښې هم ادا کړي (دغه شان به دمومنانو تولګي خور شي) او دهغه کس د اوسیدلو انتظام اوکړي چې ددې مسجد د جوړیدلو نه مخکښې د الله او د هغه رسول سره په مقابله کښې وو او دا سړې هغه ابوعامر دې د چا چې ذکر اوشو او دوی به خامخا قسمونه خوری چې زمونږ مقصد خو صرف نیکي وه، چې هغه مسکین ته په باران او ګرمۍ کښې سهولت ورکول دی او په مسلمانانو کښې فراخی راوستل دی خو الله ګواه دې چې دوی په دې معامله کښې مکمل دروغژن دی او دې خلقو نبی ﷺ ته درخواست کړې وو چې تاسو په د ې مسجد کښې مونځ اوکړئ نو دا آیت نازل شو ته په دې کښې هیڅ کله مونځ مه کوه چنانچه نبی ﷺ خو کسانو اولیږل او هغه ئې وران کړو او اور ئې ورته اولګولو، او هغه ځائې ئې ډیران جوړ کړو چې هلته کښې مرداري غورزولې شی، کوم مسجد چې د اولنۍ ورځې نه په تقوی باندې جوړ دې په هغه ورځ باندې د ددې بنیاد کیخودلې شو چې په کومه ورځ (حضور) په دارالهجرت کښې قیام کړې وو، او هغه مسجد قباء دې، څنګه چې بخاری شریف کښې دی، نو هغه د دې د پاره زیات مناسب دې چې ته په هغې کښې مونځ اوکړې په دې کښې داسې خلق دی چې پاک اوسیدل غواړي او الله تعالی پاکی اختیارونکی خوښوی، یعنی هغوی ته به اجر ورکړی او په دې کښې د تاء په طاء کښې ادغام دې په اصل کښې ابن خزیمه په صحیح کښې دعویمر بن ساعده نه روایت نقل کړې دې، چې حضور ﷺ انصارو خواله مسجد قباء ته تشریف راوړو او ورته ئې اوفرمائیل چې الله تعالی د مسجد قباء په سلسله کښې ستاسو د پاکیزګۍ تعریف کړې دې، نو اووایئ چې هغه طهارت څه دې کوم چې تاسو اختیار کړې دې؟ نو هغوی اوفرمائیل چې والله یارسول الله ﷺ مونږ ددې نه سوا بل څه نه پیژنو چې زمونږ په ګاونډ کښې څه یهودیان وو هغوی به اوبو سره استنجاء کوله نو مونږ هم د هغوی پشان کول شروع کړل او په یو حدیث کښې دی کوم چې بزار روایت کړې دې چې انصارو دا اوفرمائیل چې مونږ کانړی د استنجاء نه پس اوبه استعمالوو، نو حضور ﷺ اوفرمائیل چې هم دغه خبره ده، او دا ځان سره مضبوطه اوساتئ، بیا ستاسو خیال څه دې چې بهتر انسان هغه دې چا چې خپل بنیاد د الله په ویره او د هغه د رضامندۍ په امید باندې کیخودلې دې، یا هغه چا چې خپل بنیاد په یو ددې ژائې (غاړې) باندې کیخودلو کومه چې غورزیدلو والا ده؟ (جرف) د راء د ضمې او سکون سره دې په معنی د ژائې، نو هغه کناه (غاړه) خپل بانی سره جهنم ته پریوتله، دا په تقوی باندې د بناء تمثیل دې د خپل انجام په اعتبار سره، او استفهام د تقریر د پاره دې، یعنی اولنې سړې ښه دې او هغه د مسجد قباء مثال دې او دویم مثال د مسجد ضرار دې او الله تعالی ظالمانو ته هدایت نه ورکوی ددوی دا عمارت کوم چې دوی جوړ کړې دې ددوی په زړونو کښې شک، (شک به پیدا کوی) سوا ددې نه چې ددوی زړونه ټکړې ټکړې شی داسې چې دوی مړه شی، الله تعالی د خپل

مخلوق د حالاتو نه ښه خبردار دې او د دوی په معاملاتو کښې حکمت والا دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: والسابقون الاولون من المهاجرین والانصار (الآیة) ددې جملې ترکیب کوم چې راجع دې او ښکاره دې هغه دا دې چې (السابقون) موصوف (الاولون) صفت. دواړه ملاویدو سره مبتدأ (من المهاجرین والانصار) حال. (والذین) معطوف په السابقون باندې. (اتبعوهم) د الذین صله. (باحسان) محذوف سره متعلق کیدو سره حال. (رضی الله عنهم ورضوا عنه) جمله د (السابقون) مبتدأ خبر. ددې نه علاوه بعضې حضراتو دوره نور ترکیبونه دوه کړي دی، خو صاحب اعراب القرآن هغه ضعیف بلکه غلط ګرځولې دی.

اولنی: (السابقون) مبتدأ او (الاولون) د هغې خبر.

دویم: (السابقون) مبتدأ او (من المهاجرین والانصار) ددې خبر.

قوله: من شهد بدرا او جمیع الصحابة: په دې عبارت کښې په سابقین اولین کښې دوه قولو طرف ته اشاره ده.

قوله: وفی قراءة بزیادة من: ای تجری من تحتها الانهر

قوله: مردوا: ماضی جمع مذکر غائب، ای تمرنوا علیه، هغوی ماهر او چالاک شول، د هر خیر نه خالی شول، هم ددې نه (الشیطان المارد) دې. یعنی بدئ باندې کلک شو.

قوله: قوم: لفظ قوم مقدر منلو سره د دې سوال جواب ئې ورکړې دې چې د مبتدأ د پاره ذات کیدل ضروری دی حالانکه آخرون ذات نه دې بلکه وصف دې. قوم محذوف منلو سره ئې اشاره اوکړه چې آخرون صفت دې او د هغې موصوف کوم چې مبتدأ ده، قوم محذوف دې. لهذا هیڅ اعتراض نشته.

قوله: نعته: دا ددې شبهې جواب دې چې قوم آخرون نکره ده، او د نکرې مبتدأ واقع کیدل صحیح نه دی، ددې جواب ئې ورکړې دې چې (اعترفوا بذنوبهم) د قوم صفت دې، چې د هغې د وجې نه قوم نکره پاتې شوې نه ده، لهذا مبتدأ واقع کیدل صحیح دی.

قوله: سواري: دا دسارية جمع ده، ستنې ته وائی.

قوله: صدقة تطهرهم: تطهرهم د صدقة صفت دې، د (تطهر) ضمیر (صدقة) ته راجع دې (تطهر) مضارع واحد مؤنث غائب صیغه ده او که (تطهرهم) د حاضر صیغه وی او مخاطب حضور ﷺ وی، نو (بها) تعلق به د (تطهر) او تزکیهم) دواړو سره وی. ای تطهرهم بها وتزکیهم بها.

قوله: مرجئون: په دې دویم قراءت بغیر د همزې دې ای مؤخرون وموقوفون، مرجون ارجاء نه اسم مفعول جمع مذکر غائب، هغه خلق چې د چا معامله روستو کړې شوې وی.

قوله:ابی عامر: دا د حضرت حنظله ﷺ غسیل ملائکه پلار وو،ده عیسائی مذهب اختیار کړی وو چې کله حضور ﷺ مدینې ته تشریف راوړو نو ده حضور ﷺ سره مناظره کړې وه.

قوله:معقلا:تهکانه، د پناه ځائې.

قوله:الفعلة: په دې لفظ اشاره ده، چې الحسنی صفت دې او ددې موصوف الفعلة یا الخصلة وغیره محذوف دې.

قوله:بالمسکین:په بعضې نسخو کښې د (بالمسکین) په ځائې (بالمسلمین) دې، کوم چې زیات مناسب دې.

قوله:شفاء:کناره(غاړه،طرف)

قوله:جرف:د کوئی کچه ژائې، د ولې کناره، کومه اوبو خالی کړې وي.

قوله:هار:اسم فاعل، غورزیدلو ته نزدې. هور، هار اصل هاور یا هائر وو. د هاور واو یا د (هائر) همزې لره په قلب مکانی سره د (راء) نه پس کړو. هاور یا هائر شو. بیا مو واؤ او همزه په (یاء) سره بدل کړل نو هاویر شو، د حالت جر د وجې نه یاء اوغورزیدله. بعضې حضراتو وئیلې دی چې د (هاور) واو او د (هائر) همزې لره مو بغیر د نقل مکانی نه د تخفیف د پاره حذف کړو.

قوله:معربانیه:په دې کښې اشاره ده چې په (به) کښې باء په معنی د (مع) دې نه چې سببیه.

قوله:خیر:دا د (مَن) خبر دې

قوله:تمثیل للبناء بما یؤل الیه: د الیه مرجع سقوط ده، دا ددې بناء تمثیل دې کوم چې د تقوی په ضد کښې جوړه شوې ده یعنی مشبه به هغه عمارت دې چې په داسې ځائې باندې جوړ وی چې غورزیدو او زمکه کښې خښیدلو ته نزدې وی، او مشبه، دینی احکام او اعمال په کفر او په نفاق باندې مرتب کول دی.

قوله:ریبة: ای سبب ریبة.

[ایاتونه: ۱۱۱ـ۱۱۸]

{إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم} بِأَنْ يَبْذُلُوهَا فِي طَاعَتِهِ كَالْجِهَادِ {بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ} جُمْلَةُ اسْتِئْنَافٍ بَيَانٌ لِلشِّرَاءِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِتَقْدِيمِ الْمَبْنِيِّ لِلْمَفْعُولِ أَيْ فَيُقْتَلُ بَعْضُهُمْ وَيُقَاتِلُ الْبَاقِي {وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا} مَصْدَرَانِ مَنْصُوبَانِ بِفِعْلِهِمَا الْمَحْذُوفِ {فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ} أَيْ لَا أَحَدَ أَوْفَى مِنْهُ {فَاسْتَبْشِرُوا} فِيهِ الْتِفَاتٌ عَنِ الْغَيْبَةِ {بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَٰلِكَ} الْبَيْعُ {هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ} الْمُنِيلُ غَايَةَ الْمَطْلُوبِ {التَّائِبُونَ} رُفِعَ عَلَى الْمَدْحِ

بِتَقْدِيرِ مبتدا مِنَ الشِّرْكِ وَالنِّفَاقِ {الْعَابِدُونَ} الْمُخْلِصُونَ الْعِبَادَةَ لِلَّهِ {الْحَامِدُونَ} لَهُ عَلَى كُلِّ حَالٍ {السَّائِحُونَ} الصَّائِمُونَ {الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ} أَيِ الْمُصَلُّونَ {الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ} لِأَحْكَامِهِ بِالْعَمَلِ بِهَا {وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ} بِالْجَنَّةِ وَنَزَلَ فِي اسْتِغْفَارِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعمه ابي طالب واستغفار بَعْضِ الصَّحَابَةِ لِأَبَوَيْهِ الْمُشْرِكَيْنِ {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى} ذوي قرابة {مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ} النَّارِ بِأَنْ مَاتُوا عَلَى الْكُفْرِ {وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ} بِقَوْلِهِ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي رَجَاءَ أَنْ يُسْلِمَ {فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ} بِمَوْتِهِ عَلَى الْكُفْرِ {تَبَرَّأَ مِنْهُ} وَتَرَكَ الِاسْتِغْفَارَ لَهُ {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ} كَثِيرُ التَّضَرُّعِ وَالدُّعَاءِ {حَلِيمٌ} صَبُورٌ عَلَى الْأَذَى {وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ} لِلْإِسْلَامِ {حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ} مِنَ الْعَمَلِ فَلَا يَتَّقُوهُ فَيَسْتَحِقُّوا الْإِضْلَالَ {إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} وَمِنْهُ مُسْتَحِقُّ الْإِضْلَالِ والهداية {إن الله له ملك السماوات وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ} أَيُّهَا النَّاسُ {مِنْ دُونِ اللَّهِ} أَيْ غَيْرِهِ {مِنْ وَلِيٍّ} يَحْفَظُكُمْ مِنْهُ {وَلَا نَصِيرٍ} يَمْنَعُكُمْ عَنْ ضَرَرِهِ {لَقَدْ تَابَ اللَّهُ} أَيْ أَدَامَ تَوْبَتَهُ {عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ} أَيْ وَقْتِهَا وَهِيَ حَالُهُمْ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ كَانَ الرَّجُلَانِ يَقْتَسِمَانِ تَمْرَةً وَالْعَشَرَةُ يَعْتَقِبُونَ الْبَعِيرَ الْوَاحِدَ وَاشْتَدَّ الْحَرُّ حَتَّى شَرِبُوا الْفَرْثَ {مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ} بِالتَّاءِ وَالْيَاءِ تَمِيلُ {قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ} عَنِ اتِّبَاعِهِ إِلَى التَّخَلُّفِ لِمَا هُمْ فِيهِ مِنَ الشِّدَّةِ {ثُمَّ تَابَ عليهم} بالثبات {إنه بهم رءوف رحيم} {وَ} تَابَ {عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا} عَنِ التَّوْبَةِ عَلَيْهِمْ بِقَرِينَةِ {حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ} أَيْ مَعَ رُحْبِهَا أَيْ سَعَتِهَا فَلَا يَجِدُونَ مَكَانًا يَطْمَئِنُّونَ إِلَيْهِ {وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ} قُلُوبُهُمْ لِلْغَمِّ وَالْوَحْشَةِ بِتَأْخِيرِ تَوْبَتِهِمْ فَلَا يَسَعُهَا سُرُورٌ وَلَا أُنْسٌ {وَظَنُّوا} أَيْقَنُوا {أَنْ} مُخَفَّفَةٌ {لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ} وفقهم للتوبة {ليتوبوا إن الله هو التواب الرحيم}

ترجمه: حقیقت دادې چې الله تعالی د مومنانو مالونه او د هغوی جانونه د جنت په بدله کښې اخستې دی په داسې طریقه چې دا د هغه په اطاعت کښې مثلا په جهاد کښې خرچ کړی هغوی د الله په لار کښې قتال کوی مره کوی او مره کیږی. (یقاتل) بیان د شراء د پاره جمله مستانفه ده. او په یو قراءت کښې یقتلون مجهول مقدم دې او (یقاتل) معروف مؤخر دې یعنی په دوی کښې بعضې قتلولې شی او باقی قتال کوی دوی سره د الله د طرف نه د جنت په تورات، انجیل او قرآن کښې پخه وعده ده. (وعدا، او حقا) دواړه دخپل فعل محذوف دوجه مصدر منصوب دی. او د الله نه زیات څوک خپله وعده پوره کونکې دې یعنی د هغه نه زیات څوک وعده پوره کولو والا نشته لهذا تاسو د هغه بیع په معامله کښې کومه چې تاسو کړې ده خوشحالی اوکړئ په دې کښې د غائب نه حاضر طرف ته التفات دې دا لویا کامیابی ده یعنی د اوچت مقصد حاصلول دی، هغه مجاهدین د شرک او نفاق نه توبه کونکی دی

(التائبون) مرفوع بالمدح ده د مبتدا تقدير سره عبادت كونكى دى يعنى په اخلاص سره د الله تعالى عبادت كونكى دى او په هر حال كښې د هغه حمد بيانونكى دى روژه نيونكى دى ركوع سجده كونكى دى يعنى مونځ كونكى دى د نيكئ حكم كونكى او د بدئ نه منع كونكى دى او د الله په حكمونو باندې عمل كولو سره د الله دحدودو حفاظت كونكى دى، او اې نبى ﷺ دې مومنانو ته د جنت خوشخبرى واوروه. او راتلونكې آيت د نبى ﷺ د خپل تره ابوطالب د پاره او بعضې صحابه كرامو د خپل مشرك مور پلار د پاره استغفار كولو باره كښې نازل شو. د نبى د پاره او د هغه خلقو د پاره چې كومو ايمان راوړې دې مناسب نه دى چې د مشركانو دپاره استغفار اوكړى اگر چې هغه ددوى رشته دار ولې نه وى. حال دا چې په دوى باندې دا خبره ښكاره شوې ده چې هغوى د جهنم مستحق دى، ددې وجه نه چې هغوى په كفر باندې مړه شوې دى. ابراهيم ﷺ چې د خپل پلار د پاره كوم استغفار كړې وو هغه ئې ددې وجې كړې وو چې هغه د خپل قول (ساستغفرک لک ربى) سره د استغفار وعده كړې وه، په دې اميد باندې چې هغه به ايمان راوړى خو چې كله په هغوى باندې دا خبره ښكاره شوه چې د هغه پلار په كفر باندې دمره كيدو د وجه نه د الله دشمن دې نو هغوى د بيزارئ اظهار اوكړو او دهغه د پاره ئې د مغفرت دعا پريخودله، حقيقت دادې چې ابراهيم ﷺ ډير زيات عاجزى كونكې او دعا كونكې او بردباره وو، په تكليف باندې صبر كولو والا وو د الله تعالى دا طريقه نه ده چې خلقو لره د اسلام هدايت وركولو نه پس گمراه كړى تر دې چه صفا صفا هغوى ته او نه ښائى چې هغوى له د كومو كارونو نه بچ كيدل پكار دى. بيا هم كه چرې دوى د هغې نه بچ نه شول نو هغوى به د گمراهئ قابل شى او په حقيقت كښې الله ته د هر څيز علم دې او هم په دې كښې مسحق كيدل د گمراهئ او هدايت دى. اودا هم واقعى خبره ده چې د آسمانونو او د زمكې د حكومت قبضه د الله په لاس كښې ده هم هغه ژوندى كول كوى او هم هغه مړه كول كوى، اې خلقو د الله نه سوا نه څوک ستاسو مددگار شته چې د هغه نه ستاسو حفاظت اوكړى او نه مددگار چې تاسو د هغه د تكليف نه بچ كړى الله تعالى د مهاجرينو او انصارو په حال باندې توجو اوفرمائيله يعنى ددوى توبه ئې همشكير كړه چا چې په سخته كښې د پيغمبر ملاترى اوكړه ددوى دا حالت په غزوه تبوک كښې وو چې دوو كسانوبه يو كهجوره نيمه نيمه كړه او لس كسان به په يو اوښ باندې په نمبر نمبر سوريدل او د سختې گرمئ موسم وو، تردې چې د لرى اوبه ئې هم اوسكلې اگرچې په دې كښې د څه خلقو زړونه د نبى عليه السلام د تابعدارئ نه د كوږوالى يعنى روستو پاتې كيدو طرف ته نزدې وه چه مائله شوى وو (تزيغ) د يا او تاء سره دې، ځكه چې هغوى په دې وخت كښې ډير په تكليف كښې وو، بيا الله تعالى دوى ته ثابت قدمى وركړه دوى طرف ته ئې توجه وركړه الله تعالى په دوى باندې ډير شفقت كونكې او مهربانه دې، او هغه درې واړه حضراتو طرف ته ئې هم توجه اوفرمائيله د چا چې توب-

روستو کړې شوي وه، دا معنی د (حتی اذا ضاقت) د قرینې د وجې ده. چې کله زمکه سره د پراخوالی په دوی باندې تنګه شوله نو دوی څه داسې ځاې نه موندلو کوم ځائې چې دوی ته اطمینان حاصل شي او د توبې روستو والې او د ډیر غم نه په دوی باندې خپل ځانونه هم درانه معلومیدل چې د هغې د وجه نه، نه د دوی په زړونو کښې خوشحالی وه او نه محبت، او هغوی یقین اوکړو چې د الله نه سوا بل د پناه ځائې نشته بیا الله تعالی د دوی طرف ته متوجه شو یعنی دوی ته ئې د توبې توفیق ورکړو چې دوی توبه اوکړی، یقینا الله ډیر معاف کونکې ډیر رحم کونکې دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: بان یبذلوها فی طاعته: دا یو تمثیل دې یعنی د مجاهدینو د خپل ځانونه او مالونه د الله په لار کښې د قربانولو په عوض کښې جنت ورکول ئې په شراء سره تعبیر کړو، لهذا حقیقة بیع او شراء کول ضروری نه دی.

قوله: جملة استیناف: دا د ماقبل سره د نه یوځائې کیدو د علت بیان دې.

قوله: فیقتل بعضهم ویقاتل الباقی: دا اضافه ددې سوال جواب دې چې د مجهول د مقدم کیدو په صورت کښې چې کله دوی قتل شی نو بیا دوی څنګه قتال کوی؟

جواب: حاصل دادې چې مسندالیه (جمیع مومنین) دی، یعنی چې کله په دوی کښې بعضې قتل شی نو نور په زړه بیلولو سره تختی نه، بلکه قتال کوی؟

قوله: مصدر منصوبان بفعلهما المحذوف: یعنی (وعدا) او (حقا) د خپل خپل فعل محذوف د وجه نه منصوب دی تقدیری عبارت دادې وعدهم وعدا وحق الوعد حقا، او ددې قرینه شراء په معنی د وعد ده

قوله: رفع علی المدح: نه دا د مبتدأ د وجه نه مرفوع دې څنګه چې بعضې خلقو وئیلې دی ځکه چې په داسې صورت کښې به بغیر د ضرورت نه د خبر د حذف کیدو ضرورت راشی، د مرفوع بالمدح کیدو په صورت کښې هم اګرچې حذف لازم رازی. خو هغه د فائدې نه خالی نه وی کما هو الظاهر.

قوله: بتقدیر المبتدأ: او هغه (هم) دې

قوله: من الشرک والنفاق: دا دواړه د (التائبون) سره متعلق دی.

قوله: الصائمون: دا د (السائحون) د معنی بیان دې، حضور ﷺ اوفرمائیل سیاحة امتی الصوم

قوله: ونزل فی استغفاره لعمه ابی طالب: خواجه ابی طالب چې کله ډیر بیمار شو نو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل چې دا کلمه شهادت اووایه چې څه ددې په وجه د الله په وړاندې حجت پیش کړم خو هغه انکار اوکړو نو هغه وخت حضور ﷺ اوفرمائیل لا ازال

لستغفرلك مالم انه عنه) (رواه الشيخان)، دغه شان د حضرت علی ﷺ نه روایت دې چې ما يو کس نه واوریدل چې هغه د مورپلار د پاره د مغفرت دعا کوی نو ما هغه ته اوئيل چې ته د مورپلار د پاره د مغفرت دعا کوې حالانکه هغوی خو کافران وو، نو هغه کس اوئيل چې ابراهیم ﷺ خو هم د خپل پلار د پاره د استغفار دعا کړې وه حالانکه د هغه پلار مشرک وو، دا واقعه د حضور ﷺ په مخکښې وراندې کړې شوه نو دا آیت نازل شو

قوله: اواه: دا د فعال په وزن سره د مبالغې صیغه ده، ډير آه کولو والا، نرم زړه والا

قوله: ادام توبته: دا ددې سوال مقدر جواب دې چې د توبې قبليدو د پاره مخکښې د گناه کار کول لازم دی ځکه چې د توبې قبولیت د گناه کولو نه فرع ده. حالانکه حضور ﷺ خو د گناه نه پاک وو او صحابه هم په دې واقعه کښې د څه گناه کار کړې نه دې نو بیا د توبې د قبوليت څه مطلب شو؟

جواب: دوام اوثبات على التوبة مراد دې.

[ایاتونه: ۱۱۹ ـ ۱۲۲]

{يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ} بِتَرْكِ مَعَاصِيهِ {وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ} فِي الْإِيمَانِ وَالْعُهُودِ بِأَنْ تَلْزَمُوا الصِدق {مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ} إِذَا غَزَا {وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ} بِأَنْ يَصُونُوهَا عَمَّا رَضِيَهُ لِنَفْسِهِ مِنَ الشَّدَائِدِ وَهُوَ نَهْيٌ بِلَفْظِ الْخَبَرِ {ذَلِكَ} أَيِ النَّهْيُ عَنِ التَّخَلُّفِ {بِأَنَّهُمْ} بِسَبَبِ أَنَّهُمْ {لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ} عَطَشٌ {وَلَا نَصَبٌ} تَعَبٌ {وَلَا مَخْمَصَةٌ} جُوعٌ {فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا} مَصْدَرٌ بِمَعْنَى وطئا {يَغِيظُ} يُغْضِبُ {الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ} لِلَّهِ {نَيْلًا} قَتْلًا أَوْ أَسْرًا أَوْ نَهْبًا {إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ} لِيُجَازَوْا عَلَيْهِ {إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ} أَيْ أَجْرَهُمْ بَلْ يُثِيبُهُمْ {وَلَا يُنْفِقُونَ} فِيهِ {نَفَقَةً صَغِيرَةً} وَلَوْ تَمْرَةً {وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا} بِالسَّيْرِ {إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ} بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ {لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} أَيْ جَزَاءَهُمْ وَلَمَّا وُبِّخُوا عَلَى التَّخَلُّفِ وَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً نَفَرُوا جَمِيعًا فَنَزَلَ {وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا} إِلَى الْغَزْوِ {كَافَّةً فَلَوْلَا} فَهَلَّا {نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ} قَبِيلَةٍ {مِنْهُمْ طَائِفَةٌ} جَمَاعَةٌ وَمَكَثَ الْبَاقُونَ {لِيَتَفَقَّهُوا} أَيِ الْمَاكِثُونَ {فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ} مِنَ الْغَزْوِ بِتَعْلِيمِهِمْ مَا تَعَلَّمُوهُ مِنَ الْأَحْكَامِ {لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ} عِقَابَ اللَّهِ بِامْتِثَالِ أمره ونهيه قال بن عباس فَهَذِهِ مَخْصُوصَةٌ بِالسَّرَايَا وَالَّتِي قَبْلَهَا بِالنَّهْيِ عَنْ تخلف احد فِيمَا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم

ترجمه:: اې ایمان والو په گناهونو پرېښودو سره د الله نه ویریږئ او په ایمان او وعدو کښې رشتونی خلقو سره شئ په داسې طریقه چې تاسو رشتیا لازم اونیسئ د مدینې والو د پاره او ددې اطرافو باندېچیانو د پاره هیڅ کله مناسب نه ده چې د غزوه په وخت کښې د رسول الله ﷺ

نه روستو پاتې وی او نه دا مناسب دی چې خپل ځانونه د حضور ﷺ نه زیات خوښ اوګڼی په داسې طریقه چې خپل ځانونه د هغې سختو نه اوساتی چې کوم حضورپاک ﷺ د ځان د پاره خوښ کړې وی (لا یرغبون) د نهی په صورت کښې خبر دې، یعنی د روستوالی نه منع کول په دې وجه دی چې دوی ته د الله په لار کښې چې کومه تنده لګیدلې ده او چې کوم جسمانی تکلیف ئې اوچت کړې دې او چې کومه لوږه هغوی ته د الله په لار کښې اولګیده او چه هغوی یو داسې ځائې ته لاړل چه هغه د کافرانو د پاره موجب د غضب وی موطئًا مصدر په معنی د وطأ دې اوکوم څه چه هغوی ته د دشمن د طرفه د قتل یا د قید یا د لوټ په شکل کښې راغلې ده په دې ټولو باندې د دوی په نوم نیک عمل لیکلې شی چې د دې عملونو باندې دوی ته بدله ورکړې شی یقینا الله تعالی د مخلصینو اجر ضائع کوی نه (اجر المحسنين اى اجرهم) بلکه دوی ته به بدله ورکولې شی او د الله په لاره کښې چې کوم څه دوی خرچ کړل که لږ وی او که ډیر اګرچې یوه کهجوره ولې نه وی، او چې کومې وادیانو باندې دوی تیر شول نو دا چې هغه د دوی په اعمال نامو کښې اولیکلې شول چې الله تعالی د دوی د عملونو څه نه څه بدله ورکړی یعنی د دوی بدله، او چې کله روستو پاتې کیدونکو ته په روستو پاتې کیدو باندې غصه اوکړې شوه، او حضور ﷺ سریه روانه کړه نو ټول په ټوله اووتل، او دا راروان آیت نازل شو او مومنانو له پکار نه دی چې ټول په ټوله د غزوې د پاره اوځی نو داسې دی ولې ونه کړې شی چې د دوی هر لوئې ډلې نه یو وړوکې جماعت لاړ شی او باقی ایسار شی دې د پاره چې دا روستو پاتې شوې د دین پوهه حاصله کړی او هرکله چې د غزوې نه هغه خلق دوی طرف ته واپس راشی نو هغوی ته دې تعلیم ورکړی چې کوم احکام دوی حاصل کړې دی او هغوی دې ویروی دې د پاره چې هغوی د الله د عذاب نه په امر او نهی باندې عمل کولو سره ویرېږی ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې دا حکم سریه سره خاص دې او روستو آیت چې د روستو پاتې کیدو نه د منع کولو په باره کښې دې نو دا هغه وخت دې چې کله حضورپاک ﷺ هم د غزوې د پاره وتلې وی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: فی الایمان والعهود: په دې کښې اشاره ده چې "مع الصادقین" کښې د معیت نه مراد "معیت فی الایمان" دې نه چې "معیت فی المعاملات والمکان" ځکه چې د دې معیت هیڅ فائده نشته، ترسو چې ایمان نه وی.

قوله: تلزموالصدق: دا د معیت د طریقې بیان دې

قوله: بأن یصونوا الخ: دا د حاصل معنی بیان دې په "بانفسهم" کښې باء د تعدیت ده مطلب دادې چې په کومو مصیبتونو او تکلیفونو کښې ئې ځان اچولې دې او نبی علیه السلام نه چې کوم تکلیفونه راځی نو تاسو په خپله د هغې نه د ځان د بچ کیدو کوشش مه کوئی

قوله: وهو نهي بلفظ الخبر دا په طور د مبالغې دي
قوله: اي النهي: دا د "ذلک" دمرجع بيان دې او د نهی نه هغه نهی مراد ده چې کومه د ما كان لاهل المدينة الخ نه معلومیږی
قوله: مصدر بمعنى وطئا: يعني موطئا د وطأ په معنی کښې مصدر میمی دې نه چې ظرف
قوله: ولاينالون: اى لايصيبون وړاندې راتلل، د سختوالی او د غم راتلل
قوله: نيلا: اى اصابة،اى يصيبون اصابة دا هر تکلیف او مصیبت ته شامل دې
قوله: اي اجرهم: ددې اضافې مقصد د دی خبرې طرف ته اشاره ده چې په المحسنين کښې ضمير د "هم" په ځائې د دوی صفت احسان بیانولو دپاره راوړلې شې، ګنی اجرهم وئیل کافی وو، خو په هغې کښې به "دلالت على الاحسان" نه وو
قوله: ذلك: په دې کښې اشاره ده چې د "کتب" ضمير انفاق او قطع وادی دواړو طرف ته په تاويل راجع دې لهذا د عدم مطابقت اعتراض ختم شو.
قوله: لما وبخوا على التخليف: په دې کښې د راروان آیت "وما کان" سبب نزول طرف ته اشاره ده.
قوله: قبيلة، دفرقة تفسير په قبيلة کولو سره ئې اشاره اوکړه چې د فرقې نه مراد غټه ډله ده
قوله: مكث الباقون: په دې کښې اشاره ده چې د ليتفقهوا ضمير د محذوف متقلق دې نه چې د "نفر" لهذا دا اعتراض ختم شو چې غازيان به په جهاد کښې څنګه فقه حاصلوی،
قوله: والتى قبلها بالنهى عن التخلف الخ: ددې اضافې مقصد د دواړو آیتونو تعارض ختمول دی "ما كان لاهل المدينة الخ" کښې اوفرمائیلې شول چې یو کس له هم د غزوې نه پاتې کیدل جائز نه دی او وما كان المومنين لينفروا کښې ئې د ټولو د وتلو نه منع فرمائیلې ده، د دواړو آیتونو په مطلبونو کښې تعارض دې، التى قبلها الخ دې سره ددې اعتراض جواب دې، ددې حاصل دادې چې مخکښې چې کزمه نهی ده، هغه په دې صورت کښې ده چې کله نفير عام (عام اعلان) وی او حضورپاک ﷺ په خپله هم تشریف یوسی. او د لږ جماعت د وتلو او د لوئې جماعت په مدينه کښې د پاتې کیدو حکم په سرايا کښې دې، چې کله عام اعلان نه وی او حضورپاک ﷺ په خپله پکښې شریک نه وی.

[اياتونه: ۱۲۳ ـ ۱۲۹]

{يٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ} أَيِ الْأَقْرَبِ فَالْأَقْرَبِ مِنْهُمْ {وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً} شِدَّةً أَيْ أَغْلِظُوا عَلَيْهِمْ {وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ} بِالْعَوْنِ وَالنَّصْرِ {وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ} مِنَ الْقُرْآنِ {فَمِنْهُمْ} أَيِ الْمُنَافِقِينَ {مَنْ يَقُولُ} لِأَصْحَابِهِ اسْتِهْزَاءً {أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا} تصديقا قال تعالى {فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا} لِتَصْدِيقِهِمْ بِهَا {وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ} يَفْرَحُونَ بِهَا {وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

مَّرَضٌ} ضَعْفُ اعْتِقَادٍ {فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ} كُفْرًا إِلَى كُفْرِهِمْ لِكُفْرِهِمْ بِهَا {وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ} {أَوَلَا يَرَوْنَ} بِالْيَاءِ أَيِ الْمُنَافِقُونَ وَالتَّاءِ أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ {أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ} يُبْتَلَوْنَ {فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ} بِالْقَحْطِ وَالْأَمْرَاضِ {ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ} مِنْ نِفَاقِهِمْ {وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ} يَتَّعِظُونَ {وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ} فِيهَا ذِكْرُهُمْ وَقَرَأَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ} يُرِيدُونَ الْهَرَبَ يَقُولُونَ {هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ} إِذَا قُمْتُمْ فَإِنْ لَمْ يَرَهُمْ أَحَدٌ قَامُوا وَإِلَّا ثَبَتُوا {ثُمَّ انصَرَفُوا} عَلَى كُفْرِهِمْ {صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُم} عَنِ الْهُدَى {بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ} الْحَقَّ لِعَدَمِ تَدَبُّرِهِمْ {لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ} أَيْ مِنْكُمْ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {عَزِيزٌ} شَدِيدٌ {عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ} أَيْ عَنَتُكُمْ أَيْ مَشَقَّتُكُمْ وَلِقَاؤُكُمُ الْمَكْرُوهَ {حَرِيصٌ عَلَيْكُم} أَنْ تَهْتَدُوا {بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ} شَدِيدُ الرَّحْمَةِ {رَّحِيمٌ} يُرِيدُ لَهُمُ الْخَيْرَ {فَإِن تَوَلَّوْا} عَنِ الْإِيمَانِ بِكَ {فَقُلْ حَسْبِيَ} كَافِيَّ {اللّٰهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ} بِهِ وَثِقْتُ لَا بِغَيْرِهِ {وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ} الْكُرْسِيِّ {الْعَظِيمِ} خَصَّهُ بِالذِّكْرِ لِأَنَّهُ أَعْظَمُ الْمَخْلُوقَاتِ وَرَوَى الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ {لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ} إِلَى آخِرِ السُّورَةِ.

ترجمه:: اې ایمان والو تاسو خپل ځان نه خوا وشا (نزدې) منکرانو کافرانو سره جنګ اوکړئ یعني دوی سره د اقرب فالاقرب قاعدې مطابق په ترتیب سره او پکار دي چې دوی په تاسو کښې سختي ومومي یعني تاسو دوی سره سخته رویه ساتئ او یقین اوساتئ چې الله د مدد او نصرت په ذریعه متقیانو سره دې او هر کله چې نوې سورت د قرآن نازلیږی نو په دې منافقینو کښې څه خلق د خضور پاک ﷺ اصحابو پورې توقې کوی اووایه دې سورت په تاسو کښې د چا په ایمان کښې د تصدیق زیاتوالې اوکړو نو واورئ چې کوم خلق ایمان والا دی دې سورت د هغوی په ایمان کښې ددوی ددې تصدیق کولو د وجه اضافه اوکړه او دوی خوشحالیږی یعني ددې سورت په نازلیدو سره خوشحالیږی او چې د کومو خلقو په زړونو کښې د کمزوری عقیدې مرض وی دې سورت د هغوی په ګندګئ کښې نور هم د ګندګئ اضافه اوکړه ددې سورت نه د انکار په وجه ددوی په کفر کښې نوره هم زیاتوالې اوکړې شو او هغوی د کفر په حالت کښې مړه شول آیا دا منافقان نه ګوری (یرون) یاء او تاء سره ده اې مومنانو د دوی هر کال یو یا دوه ځل د اوچ سالئ او مرضونو د وجه ازمیښت کولې شی خو دا خلق بیا هم د منافقت نه منع کیږی نه او نه دوی سبق اخلی او کله چې څه نوې سورت نازل شی نو یو بل ته ګوری یعنی د سترګو په اشارې سره خبرې کوی په اصل کښې دوی وتل غواړی په داسې حال چې دوی وائی چې تاسو په وتلو سره څوک خو وینی نه که دوی ته څوک ګوری نه نو دوی پاسی لاړ شی ګنی ناست وی، بیا دا خلق واپس شول کفر طرف ته الله تعالی ددوی زړونه واړول د هدایت نه په سبب ددې چې دوی ناپوهه دی یعنی دوی د تدبر د نشتوالی د وجه حق نه پیژنی. تاسو ته یو داسې پیغمبر تشریف راوړې دې چې تاسو د جنس نه دې یعنی ستاسو نه دې او هغه محمد

ﷺ دي ستاسو په نقصان کښې غورزېدل په هغه باندې گرانه ده يعنی ستاسو تکليف او مشقت او تاسو ته يو ناخوښه کار راپيښيدل په هغه باندې گرانه ده ستاسو د کاميابۍ هغه حريص دې دا چې تاسو په هدايت باندې راشئ او د ايمان والو د پاره ډير شفقت کونکې او مهربانه دې د هغوی د پاره خير غواړی اوس که چرې دا خلق په تا باندې ايمان راوړلو نه مخ اړوی نو ته ورته اووايه چې ځما د پاره الله تعالی کافی دې د هغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته دې ما هم په هغه باندې بهروسه کړې ده يعنی په هغه ځما اعتماد دې نه چې په بل چا باندې او د عرش عظيم کرسئ مالک دې، د عرش د ذکر کولو خاص والې ځکه دې چې هغه د اوچتو مخلوقاتو نه دې، حاکم په مستدرک کښې د ابی ابن کعب نه روايت کړې دې چې د ټولو آخره کښې نازل شوې آيت لقد جاءکم رسول. الخ دې..

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: يلونکم: دولی نه جمع مذکر غائب، هغه څوک چې تاسو ته نزدې دی.

قوله: اي اغلظوعليهم: دا عبارت د يو سوال مقدر جواب دې

سوال: دا دې چې "وليجدوا" دا کافرانو ته حکم دې چې هغوی دی په مسلمانانو کښې کلکوالې او سختې اومومی حالانکه په کافرانو باندې د سختوالی موندل واجب نه دی

جواب: د خو په ظاهره کافرانو ته حکم دې خو په حقيقت کښې مومنانو ته دې،په آيت کښې سبب ذکر دې خو مسبب مراد دې،

قوله: يقولون الخ

سوال: د يقولون مقدر گڼړلو څه ضرورت راغلو؟

جواب: چونکه د "هل يراکم" نه مخکښې په "نظر بعضهم الی بعض" کښې په ښکاره څه جوړ نه وو ځکه چې "هل يراکم" حاضر دې او "نظر بعضهم الی بعض" غائب،په دې کښې ربط پيدا کولو د پاره د "يقولون" محذوف منلو ضرورت راغلو.

قوله: من احد: ای من المسلمين.

قوله: صرف الله: په اصل کښې د منافقينو د پاره خيرې دی ځکه دا د مقام مناسب دې نه چې خبر.

قوله: بأنهم قوم لا يفقهون: دا د انصرفو متعلق دې نه چې د "صرف الله" ځکه چې دا جمله معترضه دعائيه ده.

قوله: منکم اي من جنسکم: ای عربی قريشی مثلکم

قوله: اي عنتکم: په دې کښې اشاره ده چې ما عنتم کښې "ما" مصدريه ده،نه چې موصوله، په دې کښې د عائد ضرورت نه وی ځکه د عائد د نه ذکر کولو اعتراض ختم شو.

[۱۰] سورة یونس

سورة یونس مکیة الا فإن کنت فی شک الایتین او الثلث او ومنهم من یومن به الایة مائة وتسع او عشر ایات

سورة یونس مکی دې بغیر د فإن کنت فی شك، دوه آیتونو یا دریو آیتونو نه، یا ومنهم من یؤمن به، یو آیت، یوسل نهه یا یوسل لس آیتونه دی.

[ایاتونه: ۱-۱۰]

بسم الله الرحمن الرحيم {الر} الله أعلم بمراده بذلك {تِلْكَ} أي هذه الآيات {آيَاتُ الْكِتَابِ} القرآن والإضافة بمعنى من {الْحَكِيمِ} المحكم {أَكَانَ لِلنَّاسِ} أي أهل مكة استفهام إنكار والجار والمجرور حال من قوله {عَجَبًا} بالنصب خبر كان وبالرفع اسمها والخبر وهو اسمها على الأولى {أَنْ أَوْحَيْنَا} أي إيحاؤنا {إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ} محمد صلى الله عليه وسلم {أَنْ} مفسرة {أَنْذِرِ} خوف {النَّاسَ} الكافرين بالعذاب {وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ} أي بأن {لَهُمْ قَدَمَ} سلف {صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ} أي أجرا حسنا بما قدموه من الأعمال {قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا} القرآن المشتمل على ذلك {لَسِحْرٌ مُبِينٌ} بين وفي قراءة لساحر والمشار إليه النبي صلى الله عليه وسلم إن ربكم الله الذي خلق السماوات والأرض في ستة أيام} من أيام الدنيا أي في قدرها لأنه لم يكن ثم شمس ولا قمر ولو شاء لخلقهن في لمحة والعدول عنه لتعليم خلقه التثبت {ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} استواء يليق به {يُدَبِّرُ الْأَمْرَ} بين الخلائق {مَا مِنْ} صلة {شَفِيعٍ} يشفع لأحد {إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ} رد لقولهم إن الأصنام تشفع لهم {ذَلِكُمُ} الخالق المدبر {اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ} وحدوه {أَفَلَا تَذَكَّرُونَ} بإدغام التاء في الأصل في الذال {إِلَيْهِ} تعالى {مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا} مصدران منصوبان بفعلهما المقدر {إِنَّهُ} بالكسر استئنافا والفتح على تقدير اللام {يَبْدَأُ الْخَلْقَ} أي بدأه بالإنشاء {ثُمَّ يُعِيدُهُ} بالبعث {لِيَجْزِيَ} يثيب {الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ} ماء بالغ نهاية الحرارة {وَعَذَابٌ أَلِيمٌ} مؤلم {بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ} أي بسبب كفرهم {هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً} ذات ضياء أي نور {وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ} من حيث سيره {مَنَازِلَ} ثمانية وعشرين منزلا في ثمان وعشرين ليلة من كل شهر ويستتر ليلتين إن كان الشهر ثلاثين يوما أو ليلة إن كان تسعة وعشرين يوما {لِتَعْلَمُوا} بذلك {عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ} المذكور {إِلَّا بِالْحَقِّ} لا عبثا تعالى عن ذلك {يُفَصِّلُ} بالياء والنون يبين {الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ} يتدبرون {إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ} بالذهاب والمجيء والزيادة والنقصان {وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ} من ملائكة وشمس وقمر ونجوم وغير ذلك {و} في {الْأَرْضِ} من حيوان وجبال وبحار وأنهار وأشجار وغيرها {لَآيَاتٍ} دلالات على قدرته تعالى {لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ} ه فيؤمنون خصهم بالذكر لأنهم المنتفعون بها {إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا} بالبعث {وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا} بدل الآخرة لإنكارهم لها {وَاطْمَأَنُّوا بِهَا} سكنوا إليها {وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا} دلائل وحدانيتنا {غَافِلُونَ} تاركون النظر فيها

{أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} مِنَ الشرك والمعاصي {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ} يُرْشِدُهُمْ {رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ} بِهِ بِأَنْ يَجْعَلَ لَهُمْ نُورًا يهتدون به يوم القيامة {تجري من تحتهم الأنهار في جنات النعيم} {دَعْوَاهُمْ فِيهَا} طَلَبُهُمْ يَشْتَهُونَهُ فِي الْجَنَّةِ أَنْ يَقُولُوا {سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ} أَيْ يَا اللَّهُ فَإِذَا مَا طَلَبُوهُ وَجَدُوهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ {وَتَحِيَّتُهُمْ} فِيمَا بَيْنَهُمْ {فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ} مُفَسِّرَةٌ {الحمد لله رب العالمين}

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم چې ډير مهربانه او ډير رحم والا دې الر، ددې په مراد باندې الله تعالى ښه پوهيږي دا محكم كتاب يعنى د قرآن آيتونه دي په "آيت الكتاب" كښې اضافت په معنى د "من" دې آيا دې خلقو ته يعنى د مكې اوسيدونكو ته ددې خبرې نه حيراتيا اوشوه استفهام انكارى دې او جار مجرور ددې قول "عجبا" نه حال دې عجبا په نصب سره د "كان" خبر دې او په رفع سره د كان اسم دې او خبر "ان اوحينا الخ" دې او "اوحينا" رومبې اسم دې يعنى د نصب په صورت كښې ان اوحينا، ايحاونا، د مصدر په معنى كښې دې چې مونږ په دوى كښې يو كس محمد ﷺ ته وحى اوليږله چې خلقو كافرانو لره د عذاب نه اويروى "ان" مفسره ده او چې كومو خلقو ايمان راوړې دې هغوى ته زيرې واوروى چې ددوى د پاره ددوى د رب سره رشتنى عزت دې يعنى ددوى د اعمالو ښه بدله ده كافرانو اوئيل چې دا قرآن چې په ويرولو او زيرې وركولو باندې مشتمل دې بې شكه ښكاره جادو دې او په يو قرآت كښې لساحر دې، په دې صورت كښې به د "ذلک" مشار اليه حضور پاک ﷺ وى حقيقت دا دې چې ستاسو رب هغه الله دې چاچې اسمانونه او زمكه لره د دنيا د ورځو په اعتبار سره په شپږو ورځو كښې يعنى ددې په مقدار كښې پيدا كړل ځكه چې هغه وخت نور او سپوږمئى نه وه، كه چرې الله تعالى غوښتله نو په يو لمحه كښې به ئې پيدا كړې وو خو په داسې نه كولو كښې مخلوق ته د جلدئ د نه كولو تعليم وركول مقصود وو بيا ئې د حكومت په تخت باندې ئې استواء اوكړه ځنګه چې د هغه د شان سره ښائى هغه د مخلوق د هر يو كار تدبير كوى څوک د چا سفارش كولې نشى خو د هغه په اجازت سره "من شفيع" كښې "من" زائد دې دا د كافرانو د هغه عقيدې رد دې چې بتان به ددوى سفارش كوى دغه خالق تدبير كونكې الله ستاسو رب دې صرف د هغه عبادت كوئى آيا تاسو ددې دليلونو آوريدو نه پس هم نه پوهيږئى "تذكرون" كښې په اصل كښې د تاء په ذال كښې ادغام شوې دې ستاسو تولو الله تعالى له ورتلل دى هغه رشتونې وعده كړې ده (وعدا او حقا) دواړه مصدرې دى چې د فعل مقدر د وجه نه منصوب دى بې شكه "انه" كسرې سره دې د استيناف د وجې نه، او فتح د لام د تقدير په صورت كښې ده، هغه په اول ځل پيدا كوى يعنى هغه په پيدا كولو كښې شروع كړې ده بيا د بعث په ذريعه به دوباره پيدا كوى دې د پاره چې هغه خلقو ته چې ايمان ئې راوړو او

نیک عملونه ئې اوکړل، په انصاف سره بدله ورکړی او چې کومو خلقو کفر اوکړو هغوی ته به د
څکلو د پاره ډیرې ګرمې اوبه میلاویږی یعنی په ګرم والی کښې به آخری حد ته رسیدلې وی
او درد ناک عذاب به وی ددوی د کفر د وجه نه یعنی ددوی د کفر په وجه به دوی ته سزا
ورکولې شی هغه ذات چا چې نور روښانه جوړ کړو یعنی رڼرا والا او چمکدار ئې جوړ کړو او
سپوږمۍ ته ئې نور ورکړو او د سپوږمۍ د پاره ئې د هغې د رفتار په اعتبار سره په هره
میاشت کښې په اته ویش شپو کښې اته ویش منزلونه جوړ کړل او دوه شپې پته وی که
چرې میاشت د دیرشو ورځو وی، او یو شپه پته وی که میاشت د یوکم دیرشو وی ددې
پاره چې په دې سره تاسو د کالونو او تاریخونو حساب معلوم کړئ الله تعالیٰ دا هر څه د یو مقصد د
پاره جوړ کړې دی نه چې بې فائدې، الله تعالیٰ ددې نه پاک دې هغه نښې ښکاره
بیانوی د غور او فکر کونکی قوم د پاره یقینا د شپې او ورځې په اوړیدو راوړیدو کښې یعنی په
تلو راتلو کښې او غټیدلو او وړه کیدلو کښې او په هر هغه څیز کښې چې هغه په آسمانونو
کښې پیدا کړې دی مثلا فرښتې، نور، ستوری، سپوږمۍ وغیره او چې په زمکه کښې ئې
پیدا کړل مثلا څناور، غرونه، دریابونه، نهرونه او اونې وغیره یقینا د الله تعالیٰ په
قدرتونو باندې دلالت کونکی نښې دی د الله نه ویریدونکی خلقو د پاره چې هغوی ایمان
راوړی او خاص کر د متقیانو ذکر ئې اوکړو څکه چې دغه خلق د دې نښو نه فائده
حاصلوی حقیقت دادې چې کومو خلقو ته دوباره ژوندی کولو په ذریعه زمونږ د ملاقات امید
نشته او هغوی د آخرت نه د انکار کولو په وجه د آخرت په بدله کښې د دنیا په ژوند باندې
راضی شول او په هغې مطمئن شول یعنی دې سره ئې زړه اولګولو او هغه خلق چې زمونږ
وحدانیت باندې دلالت کونکی زمونږ د آیتونو نه غافله دی یعنی دوی د غور او فکر
پریښودونکی دی د داسې خلقو ځائې ددوی د شرکی کارونو او ګناهونو د وجه جهنم دې
یقینا هغه خلق چې ایمان ئې راوړو او نیک عملونه ئې اوکړل ددوی رب به ددوی د نیک عملونو په
وجه ددوی رهنمائی کوی په داسې طریقه چې دوی ته د نور ورکړی چې د هغې د وجه به
دوی د قیامت په ورځ خپل مقصد ته ورسی په ډک جنتونو باغونو کښې به وی چې د هغې د
لاندې به نهرونه بهیږی او ددوی د طلب (طریقه) په جنت کښې چې د کوم څیز غوښتنه کوی
سبحانک اللهم به وی یعنی اې الله، او کله چې دوی هغه څیز اوغواړی نو ددوی مخکښې
به موجود وی او ددوی خپلو کښې سلام په جنت کښې به "السلام علیکم" وی، او ددوی آخری
خبره به الحمدلله رب العالمین وی ان مفسره دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: حال من قوله عجبا للناس: په اصل کښې د محذوف سره متعلق دی او بیا د "عجبا"
صفت دې او صفت چې کله په موصوف باندې مقدم وی نو هغې ته حال وئیلې شی څکه

چې د صفت په موصوف باندې مخکښې کول صحیح نه دی او نه للناس د عجبا سره متعلق دې ځکه چې د مصدر عامل کمزورې وی په خپل ماقبل کښې عمل نه کوی، عجبا د کان خبر مقدم دې،او ان اوحینا د کان اسم مؤخر دې،تقدیری عبارت دادې اکان ایحاؤنا عجبا للناس،اوعجب د رفع سره هم لوستلې شوې دې په دې صورت کښې به عجب د کان اسم وی او ان اوحینا چې کوم د نصب په صورت کښې اسم وو،هغه به د رفع په صورت کښې خبر وی،او ابن مسعود ﷺ عجب مرفوع د کان تامه منولو سره لوستلې دې،او ان اوحینا،ء،د عجب نه بدل ګرځولې دې.

قوله:قدم صدق:دا د اضافت موصوف الی الصفت د قبیلې نه دې لکه چې په مسجد الجامع کښې قدم په معنی د مرتبې،عزت، د تیرشوې نیک عمل ښه اثر،مفسر د قدم تفسیر په سلف سره کولو سره دې معنې طرف ته اشاره کړې ده،علامه سیوطی اجرا حسنا بما قدموا من الاعمال وئیلو سره دغه معنی مراد اخستلې ده.

فائده: مخکښې والې چونکه د قدم د وجه کیږی،سابقه ته قدم وئیلی کیږی ځنګه چې نعمت ته ید وئیلې کیږی،د "قدم" صدق" طرف ته اضافت د د زیادت فضیلت د پاره دې،یا دې د پاره چې د صدق مقام د صدق خبرې سره حاصلیږی.

قوله:مذکور:دذلك تفسیر د مذکور سره کولو کښې د یو سوال مقدر جواب ورکول مقصود دی.

سوال: دادې چې مخکښې د نور اوسپوږمئی ذکر دې نو اسم اشاره تثنیه راوړل پکار وو،حالانکه ذلک ئې مفرد راوړې دې؟

جواب: حاصل دادې چې د مذکور په معنی کښې اخستلو د وجه ئې ذلک مفرد راوړو.

قوله:ان اللذین امنو: الخ یهدیهم د "ان" خبر اول دې اوتجری من تحتهم الانهر دویم خبر دې او فی جنت دریم خبر دې.

قوله:سبحنك اللهم: یعنی جنتیان چې کله د یو خوښ ځیز ارمان اوکړې نو د د غوښتلو طریقه به ئې دا وی چې اللهم به وائی نو فورا به هغه غوښتلې شوې ځیز موجود شی اللهم چونکه کلمه د نداء ده، لهذا دعاء په معنی د غوښتلو به وی،

قوله:اذاما طلبوابین ایدیهم:اذامفاجاتیه ده،یعنی جنتیان چې کله د یو ځیز خواهش وکړی نو هغوی به سبحانك اللهم او وائی نو فورا به هغه ځیز حاضر شی

قوله:ذات ضیاء:ددې اضافې مقصد د الشمس ضیاءً حمل صحیح دی،ځکه چې ضیاء مصدر دې ددې حمل په ذات باندې صحیح نه دې.

[ایاتونمبر: ۱۱ - ۲۰]

وَنَزَلَ لَمَّا اسْتَعْجَلَ الْمُشْرِكُونَ الْعَذَابَ {وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ} أَيْ كَاسْتِعْجَالِهِمْ {بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ} بِالْبِنَاءِ لِلْمَفْعُولِ وَالْفَاعِلِ {إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ} بِالرَّفْعِ وَالنَّصْبِ بِأَنْ يُهْلِكَهُمْ وَلَكِنْ يُمْهِلُهُمْ {فَنَذَرُ} نَتْرُكُ {الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ} يَتَرَدَّدُونَ مُتَحَيِّرِينَ {وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ} الْكَافِرَ {الضُّرُّ} الْمَرَضُ وَالْفَقْرُ {دَعَانَا لِجَنْبِهِ} أَيْ مُضْطَجِعًا {أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا} أَيْ فِي كُلِّ حَالٍ {فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ} عَلَى كُفْرِهِ {كَأَنْ} مُخَفَّفَةٌ وَاسْمُهَا مَحْذُوفٌ أَيْ كَأَنَّهُ {لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَلِكَ} كَمَا زُيِّنَ لَهُ الدُّعَاءُ عِنْدَ الضَّرَرِ وَالْإِعْرَاضُ عِنْدَ الرَّخَاءِ {زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ} الْمُشْرِكِينَ {مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} {وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ} الْأُمَمَ {مِنْ قَبْلِكُمْ} يَا أَهْلَ مَكَّةَ {لَمَّا ظَلَمُوا} بِالشِّرْكِ {وَ} قَدْ {جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ} الدَّالَّاتِ عَلَى صِدْقِهِمْ {وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا} عَطْفٌ عَلَى ظَلَمُوا {كَذَلِكَ} كَمَا أَهْلَكْنَا أُولَئِكَ {نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ} الْكَافِرِينَ {ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ} يَا أَهْلَ مَكَّةَ {خَلَائِفَ} جَمْعُ خَلِيفَةٍ {فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ} فِيهَا وَهَلْ تَعْتَبِرُونَ بِهِمْ فَتُصَدِّقُوا رُسُلَنَا {وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا} الْقُرْآنُ {بَيِّنَاتٍ} ظَاهِرَاتٍ حَالٌ {قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا} لَا يَخَافُونَ الْبَعْثَ {ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا} لَيْسَ فِيهِ عَيْبُ آلِهَتِنَا {أَوْ بَدِّلْهُ} مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِكَ {قُلْ} لَهُمْ {مَا يَكُونُ} يَنْبَغِي {لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ} قِبَلِ {نَفْسِي إِنْ} مَا {أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي} بِتَبْدِيلِهِ {عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ} هُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ {قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ} أَعْلَمَكُمْ {بِهِ} وَلَا نَافِيَةٌ عَطْفٌ عَلَى مَا قَبْلَهُ وَفِي قِرَاءَةٍ بِلَامٍ جَوَابُ لَوْ أَيْ لَأَعْلَمَكُمْ بِهِ عَلَى لِسَانِ غَيْرِي {فَقَدْ لَبِثْتُ} مَكَثْتُ {فِيكُمْ عُمُرًا} سِنِينَ أَرْبَعِينَ {مِنْ قَبْلِهِ} لَا أُحَدِّثُكُمْ بِشَيْءٍ {أَفَلَا تَعْقِلُونَ} أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ قِبَلِي {فَمَنْ} أَيْ لَا أَحَدَ {أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا} بِنِسْبَةِ الشَّرِيكِ إِلَيْهِ {أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ} الْقُرْآنِ {إِنَّهُ} أَيِ الشَّأْنَ {لَا يُفْلِحُ} يَسْعَدُ {الْمُجْرِمُونَ} الْمُشْرِكُونَ {وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ} أَيْ غَيْرِهِ {مَا لَا يَضُرُّهُمْ} إِنْ لَمْ يَعْبُدُوهُ {وَلَا يَنْفَعُهُمْ} إِنْ عَبَدُوهُ وَهُوَ الْأَصْنَامُ {وَيَقُولُونَ} عَنْهَا {هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ} لَهُمْ {أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ} تُخْبِرُونَهُ {بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ} اسْتِفْهَامُ إِنْكَارٍ إِذْ لَوْ كَانَ لَهُ شَرِيكٌ لَعَلِمَهُ إِذْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ {سُبْحَانَهُ} تَنْزِيهًا لَهُ {وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ} هـ معه {وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً} عَلَى دِينٍ وَاحِدٍ وَهُوَ الْإِسْلَامُ مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَى نُوحٍ وَقِيلَ مِنْ عَهْدِ إِبْرَاهِيمَ إِلَى عَمْرِو بْنِ لُحَيٍّ {فَاخْتَلَفُوا} بِأَنْ ثَبَتَ بَعْضٌ وَكَفَرَ بَعْضٌ {وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ} بِتَأْخِيرِ الْجَزَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ {لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ} أَيِ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا {فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} مِنَ الدِّينِ بِتَعْذِيبِ الْكَافِرِينَ {وَيَقُولُونَ} أَيْ أَهْلُ مَكَّةَ {لَوْلَا} هَلَّا {أُنْزِلَ عَلَيْهِ} عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ} كَمَا كَانَ لِلْأَنْبِيَاءِ مِنَ النَّاقَةِ وَالْعَصَا وَالْيَدِ {فَقُلْ} لَهُمْ {إِنَّمَا الْغَيْبُ} مَا غَابَ عَنِ الْعِبَادِ أَيْ أَمْرُهُ {لِلَّهِ} وَمِنْهُ الْآيَاتُ فَلَا يَأْتِي بِهَا إِلَّا هُوَ وَإِنَّمَا عَلَيَّ التَّبْلِيغُ {فَانْتَظِرُوا} الْعَذَابَ إِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا {إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ}

ترجمه: راتلونکې آیت هغه وخت نازل شو کله چې مشرکینو د عذاب د زر راتللو مطالبه اوکړه که چرې الله تعالی د خلقو د پاره د شر په معامله کښې جلدی کوله څنګه چې دوی د خیر په معامله کښې جلدی کوی نو ددوی وعده به پوره کړې شوې وه، "قضی" مجهول او معروف دواړه لوستلې شوې دې، "اجلهم" رفع او نصب دواړو سره دې په داسې طریقه چې دوی به هلاک کړې شوې وو ،خو هغه دوی ته مهلت ورکوی پس نو مونږ هغه خلق د چا چې مونږ ته د راتلو امید نشته هغوی مونږ د هغوی په سرکشئ کښې حیران پریږدو، یعنی د شک سره حیرانه وی او هر کله چې کافر انسان ته د مرض او د غریبئ تکلیف رسیږی نومونږ ته اواز کوی په ملاسته،په ناسته او په ولاړه یعنی په هر حال کښې بیا چې کله مونږ د هغه دا تکلیف اوچت کړو نو بیا د خپل کفر (زوړ حالت باندې شی) ګویا چې ده مونږ ته د تکلیف په وخت کښې چرته اواز نه وو کړې کأن مخفف دې او اسم ئې محذوف دې کأنه، څنګه چې د دوی د پاره د تکلیف په وخت کښې مونږ نه دعاء غوختل او د خوشحالئ په وخت کښې مخ اړول خائسته کړې شوی دی دغه شان د مشرکانو اعمال هغوی د پاره ښائسته کړې شوی دی.او یقینا مونږ هلاک کړې دی امتونه ستاسو نه مخکښې اې د مکې اوسیدونکو هر کله چې هغوی ظلم اوکړو په شرک سره او یقینا راغلې وو دوی ته پیغمبران په دلائلو سره هغوی په رشتونوالی باندې ثبتونو سره او نه وو دوی چې ایمان ئې راوړې وو عطف دې په ظلموا باندې همدغه شان څنګه چې مونږ هلاک کړل دغه خلق مونږ بدله ورکوو قوم د مجرمانو کافرانو ته بیا مونږ اوګرځولئ تاسو اې د مکې اوسیدونکو خلیفه ګان خلائف د خلیف جمع ده په زمکه باندې ددوی نه پس چې مونږ اوګورو چې څنګه تاسو عمل کوئی آیا تاسو دوی نه عبرت حاصلوی چې زمونږ د رسولانو تصدیق اوکړئ هر کله چې هغوی ته زمونږ صفا صفا قرآنی خبرې واوروليې شی بینات حال دې نو هغه خلق چې مونږ سره د میلاوېدو توقع نه ساتی د قبر نه د پاسیدلو ویره نه کوی وائی چې ددې په ځائې بل قرآن راوړه چې په هغې زمونږ د معبودانو عیب نه وی بیان شوې یا په هغې کښې د خپل طرف نه څه تبدیلی اوکړه اې محمد ﷺ دوی ته اووایه چې ځما کار دا نه دې چې په دې کښې څه د خپل ځان نه څه تبدیلی اوکړم څه خو صرف د هغه وحی تابعداری کوم چې کومه ماته رالیږلې شی که چرې څه په دې کښې تبدیلی کولو سره د خپل رب نافرمانی اوکړم نو ماته د یو غټې ورځې د عذاب ویره ده چې هغه د قیامت ورځ ده او اووایه که چرې د الله تعالی خوښه دغه وی نو ما به دا قرآن هیڅ کله هم تاسو ته اوروليې نه وو او الله تعالی به تاسو ته د دې خبر هم نه درکولې او لا نافیه ده په خپل ماقبل (لوشاء الله ماتلوته الخ) باندې عطف دې او په یو قراءت کښې لام سره دې، د "لو" جواب واقع کیدلو د وجه یعنی ځما نه علاوه د بل چا په ژبه باندې به ئې تاسو ته وئیلې وو ،په آخر ما ددې قرآن د نازلیدلو نه مخکښې ستاسو سره په مینځ کښې یو عمر یعنی څلویښت کاله تیر کړې دی چې ما تاسو ته د خپل طرف نه څه څیز بیان کړې نه

دي نو آيا تاسو بيا هم نه پوهيږئ چې دا قرآن خما د طرف نه نه دي بيا به د هغه نه لوئې ظالم څوک وي هيڅ څوک هم نه چا چې په الله باندې د هغه طرف ته د شرک نسبت کولو سره دروغ الزام اولګولو يا د هغه آيتونه يعني قرآن ئې دروغ اوګڼلو يقينا شان دادې چې مجرمان مشرکان چرې هم کاميابي حاصلولې نشي دا خلق د الله نه سوا د نورو بندګي کوي چې نه خو دوی ته څه نقصان رسولې شي که چرې دوی د هغه بندګي اونکړي او نه دوی ته څه فائده رسولې شي که دوی د هغه بندګي اوکړي او هغه بتان دي او ددې بتانو په باره کښې وائي چې دا بتان د الله په نيز څمونږ سفارشيان دي اې محمد ﷺ ته دوی ته اووايه آيا تاسو الله ته د هغه څه خبر ورکوی چې هغه ته ئې علم نشته نه په آسمانونو کښې او نه په زمکه کښې استفهام انکاری دې يعني که د هغه څوک شريک وو نو خامخا به ورته علم وو، څکه چې د هغه نه يو څيز هم پټ نه دې هغه پاک دې او د هغه څه نه اعلی دې کوم چې دوی د هغه شريک ګرځوي په شروع کښې تولو خلق يو امت وو يعني يو دين باندې وو او هغه اسلام دې د آدم ﷺ نه تر نوح ﷺ پورې او څوک وائي چې د ابراهيم ﷺ د زمانې نه واخله تر د عمرو بن لحی د زمانې پورې روستو هغوی اختلاف اوکړو په داسې طريقه چې بعضې په اسلام باندې کلک ولاړ وو او بعضو انکار اوکړو که چرې ستا د رب د طرف نه يو خبره يعني د قيامت پورې دعذاب روستو کولو فيصله نه وه شوې نو د خلقو په مينځ کښې به په دنيا کښې کافرانو ته د عذاب فيصله شوې وه چې د کوم دين په باره کښې اختلاف کوي او اهل مکه وائي په محمد ﷺ باندې د هغه د رب د طرف نه څه نښه ولې نازله نه شوه؟ څنګه چې په نورو پيغمبرانو باندې نازله شوې وه چې هغه اونښه، عصا او يد بيضا ده نو ته دوی ته اووايه چې د غيبو يعني چې کوم څيز د بندګانو نه غيب دې لکه د الله حکم مالک او اختيارمند خو صرف الله دې دې نښو لره صرف هغه راوستلې شي خما په ذمه خو صرف تبليغ دې که چرې تاسو ايمان نه راوړئ نود عذاب انتظار کوئ څه هم ستاسو سره انتظار کوم..

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: اي كاستعجالهم:

سوال: د استعجالهم تفسير په "كاستعجالهم" سره كولو كښې د "كاف" د اضافې څه فائده؟

جواب: "استعجالهم بالخير" بالكل "استعجالهم بالشر" نه دې كه د حرف تشبيه "كاف" اضافه اونكړې شي نو د دواړو به يو شان كيدل لازم راتلل، ددې فرق ښكاره كولو د پاره د "اسعجالهم" تفسير "كاستعجالهم" سره اوكړو، دې نه دا هم معلومه شوه چې استعجالهم منصوب بنزع الخافض دې،

قوله: بالرفع والنصب: رفع د "قضى" نائب فاعل كيدو د وجه او نصب د "قضى" د معروف كيدو په صورت كښې مفعول كيدو د وجه، په دې حالت كښې به فاعل الله تعالى وي.

قوله: يمهلهم:
سوال: "يمهلهم" محذوف منلو څه ضرورت پيښ شو؟
جواب: "فنذر" کښې فاء عاطفه ده هغې ته د معطوف عليه ضرورت دې حالانکه د هغې معطوف عليه مخکښې ذکر نه دې اونه د هغې عطف په قضى باندې صحيح دې نه لفظا او نه معنا، لفظا ددې وجه چې "لقضى" د "لو" جواب واقع کيدلو په وجه مجزوم دې که د "نذر" عطف په "لقضى" باندې وى نو "فنذر" بيا مجزوم پکار وو، حالانکه مجزوم نه دې، د معنې په اعتبار سره د عطف نه صحيح کيدل د معنې د فساد د وجه نښکاره دې، لهذا د "فنذر" عطف به په هغه نفى باندې وى کوم چې د "لو" شرطيه نه معلوميږى، ځکه چې "لو يعجل" د نفى تعجيل معنې لره متضمن دې، ددې نفى تعجيل مطلب بيانولو د پاره مفسر علام د "ولکن يمهلهم" اضافه کړې ده، خلاصه دا شوه چې د "فنذر" عطف "يمهلهم" محذوف باندې دې نه چې په "قضى" باندې.

قوله: وقد جاءتهم:
سوال: وجاءتهم د ظلموانه حال دې ماضى د "قد" نه بغير حال واقع کيدې نشى؟
جواب: ددې اعتراض نه بچ کيدو د پاره مفسر علام "قد" محذوف ګڼړلې دې.

قوله: حال: ، يعنى بينت، اينتا نه حال دې نه چې صفت، ځکه چې ايتنا د اضافت د وجه معرفه ده او "بينت" نکره ده، حالانکه په موصوف صفت کښې مطابقت ضرورى وى.

قوله: وفى قراءة بلام: يعنى لادراکم په ځائې لأدراکم دې يعنى لام تاکيد سره

قوله: جواب لو: يعنى جواب لو باندې عطف دې چې هغه ماتلونه دې.

[ايا تونه: ۲۱ ـ ۳۰]

{وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاس} أي كُفَّار مَكَّة {رَحْمَةً} مَطَرًا وَخِصْبًا {مِنْ بَعْدِ ضَرَّاء} بُؤْس وَجَدْب {مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْر فِي آيَاتنَا} بِالِاسْتِهْزَاءِ وَالتَّكْذِيب {قُلْ} لَهُمْ {اللَّه أَسْرَع مَكْرًا} مُجَازَاة {إِنَّ رُسُلنَا} الْحَفَظَة {يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ} بِالتَّاءِ وَالْيَاء {هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ} وَفِي قِرَاءَة يَنْشُركُمْ {فِي الْبَرّ وَالْبَحْر حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْك} السُّفُن {وَجَرَيْنَ بِهِمْ} فِيهِ الْتِفَات عَنْ الْخِطَاب {بِرِيحٍ طَيِّبَة} لَيِّنَة {وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيح عَاصِف} شَدِيدَة الْهُبُوب تَكْسِر كُلّ شَيْء {وَجَاءَهُمْ الْمَوْج مِنْ كُلّ مَكَان وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ} أَيْ أُهْلِكُوا {دَعَوْا اللَّه مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّين} الدُّعَاء {لَئِنْ} لَام قَسَم {أَنْجَيْتنَا مِنْ هَذِهِ} الْأَهْوَال {لَنَكُونَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ} الْمُوَحِّدِينَ {فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْض بِغَيْرِ الْحَقّ} بِالشِّرْكِ {يَا أَيّهَا النَّاس إِنَّمَا بَغْيكُمْ} ظُلْمكُمْ {عَلَى أَنْفُسكُمْ} لِأَنَّ إِثْمه عَلَيْهَا هُوَ {مَتَاع الْحَيَاة الدُّنْيَا} تُمَتَّعُونَ فِيهَا قَلِيلًا {ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعكُمْ} بَعْد الْمَوْت {فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} فَنُجَازِيكُمْ عَلَيْهِ وَفِي قِرَاءَة بِنَصْبِ مَتَاع أَيْ تَتَمَتَّعُونَ {إِنَّمَا مَثَل} صِفَة {الْحَيَاة الدُّنْيَا كَمَاءٍ} مَطَر {أَنْزَلْنَاهُ مِنْ السَّمَاء فَاخْتَلَطَ بِهِ} بِسَبَبِهِ {نَبَات الْأَرْض} وَاشْتَبَكَ بَعْضه

بِبَعْضٍ {مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ} مِنَ الْبُرِّ وَالشَّعِيرِ وَغَيْرِهِمَا {وَالْأَنْعَامُ} مِنَ الْكَلَإِ {حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا} بَهْجَتَهَا مِنَ النَّبَاتِ {وَازَّيَّنَتْ} بِالزَّهْرِ وَأَصْلُهُ تَزَيَّنَتْ أُبْدِلَتِ التَّاءُ زَاءً وَأُدْغِمَتْ فِي الزَّاءِ {وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا} مُتَمَكِّنُونَ مِنْ تَحْصِيلِ ثِمَارِهَا {أَتَاهَا أَمْرُنَا} قَضَاؤُنَا أَوْ عَذَابُنَا {لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا} أَيْ زَرْعَهَا {حَصِيدًا} كَالْمَحْصُودِ بِالْمَنَاجِلِ {كَأَنْ} مُخَفَّفَةٌ أَيْ كَأَنَّهَا {لَمْ تَغْنَ} تَكُنْ {بِالْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ} نُبَيِّنُ {الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} {وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ} أَيِ السَّلَامَةِ وَهِيَ الْجَنَّةُ بِالدُّعَاءِ إِلَى الْإِيمَانِ {وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} هِدَايَتَهُ {إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} دِينِ الْإِسْلَامِ {لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا} بِالْإِيمَانِ {الْحُسْنَىٰ} الْجَنَّةُ {وَزِيَادَةٌ} هِيَ النَّظَرُ إِلَيْهِ تَعَالَى كَمَا فِي حَدِيثِ مُسْلِمٍ {وَلَا يَرْهَقُ} يَغْشَى {وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ} سَوَادٌ {وَلَا ذِلَّةٌ} كَآبَةٌ {أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} {وَالَّذِينَ} عَطْفٌ عَلَى لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا أَيْ وَلِلَّذِينَ {كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ} عَمِلُوا الشِّرْكَ {جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ} زَائِدَةٌ {عَاصِمٍ} مَانِعٌ {كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ} أُلْبِسَتْ {وُجُوهُهُمْ قِطَعًا} بِفَتْحِ الطَّاءِ جَمْعُ قِطْعَةٍ وَإِسْكَانِهَا أَيْ جُزْءًا {مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} {وَ} اُذْكُرْ {يَوْمَ نَحْشُرُهُمْ} أَيِ الْخَلْقَ {جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ} نُصِبَ بِالْزَمُوا مُقَدَّرًا {أَنْتُمْ} تَأْكِيدٌ لِلضَّمِيرِ الْمُسْتَتِرِ فِي الْفِعْلِ الْمُقَدَّرِ لِيَعْطِفَ عَلَيْهِ {وَشُرَكَاؤُكُمْ} أَيِ الْأَصْنَامُ {فَزَيَّلْنَا} مَيَّزْنَا {بَيْنَهُمْ} وَبَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ كَمَا فِي آيَةِ {وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ} {وَقَالَ} لَهُمْ {شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ} مَا نَافِيَةٌ وَقُدِّمَ الْمفعول للفاصلة {فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ} مُخَفَّفَةٌ اي إنا {كنا عن عبادتكم لغافلين} {هنالك} اي ذلك اليوم {تبلوا} مِنَ الْبَلْوَىٰ وَفِي قِرَاءَةٍ بِتَاءَيْنِ مِنَ التِّلَاوَةِ {كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ} قَدَّمَتْ مِنَ الْعَمَلِ {وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ} الثَّابِتِ الدَّائِمِ {وَضَلَّ} غَابَ {عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ} عَلَيْهِ مِنَ الشُّرَكَاءِ.

ترجمه: او د خلقو دا حال دې چې کله دوی ته یعنې کفار مکه ته تکلیف او قحط سالئ نه پس چې کوم دوی ته راپېښ شوې وی، د رحمت یعنې د باران او خوشحالئ مزا ورځکوو نو دوی ځمونږ د آیتونو په باره کښې د توقو او تکلیف په ذریعه چالبازی شروع کړی دوی ته اووایه چې الله تعالی د چالبازئ په جواب کښې ستاسو نه زیات تیز دې او بې شکه زمونږه فرښتې ددوی مکارئ محفوظ کوی "تمکرون" یاء او تاء سره دې هم هغه الله دې چې تاسو په اوچه او لونده باندې بوځی او یو قراءت کښې ینشرون دې، تردې چې کله تاسو په کشتو کښې یئ او هغه دوی د نرمې (موافق) هوا په ذریعه بوځی او دوی د هغې د وجه خوشحاله وی نو اچانک د هوا یو سخت طوفان راشی چې هر خیز تکړې تکړې کړی او هر طرف نه چپې راروانې شی او دوی دا گنړی چې بد راګیر شو. یعنې دوی هلاک شول هغه وخت دا خلق دین خاص د الله د پاره کړی او په اخلاص سره دعاء شروع کړی او په قسم سره وائی په "لئن" کښې لام قسمیه

دې که چرې تا مونږ دې سختو نه خلاص کړو نو مونږ به ستا شکر گذار توحید منونکي بندیگانو کښې شامل شو نو هر کله چې مونږ دوی بچ کړل نو بیا دغه خلق په زمکه باندې شرک کولو سره په ناحقه وراني کوی، خلقو! دا وراني ستاسو خلاف پریوزی ځکه چې ددې گناه به تاسو باندې ده د دنیا یو څو ورځې مزې دی څو ورځې مزې واخلئ، د مرگ نه پس تاسو له زمونږ طرف ته راتلل دی هغه وخت به مونږ ستاسو ته اووایو چې تاسو په دنیا کښې څه څه کول بیا به مونږ تاسو ته ددې بدله درکړو، او په یو قراءت کښې "متاع" په نصب سره دې (ای تتمتعون متاع الحیوة الدنیا) د دنیا د زندگئ مثال داسې دې لکه چې د آسمان نه باران اووریږی، چې د هغې د وجې نه د زمکې پیداوار ښه گڼ شو چې د هغې نه انسانان خوړل کوی لکه غنم جوار وغیره او ځناور ئې خوری لکه واښه وغیره بیا بالکل هغه وخت چې زمکه په خپل پوره بهار باندې وه یعنی د شینوالی د وجه نه روښانه وه او خپل رونق د وجه ښه ښائسته شوه د "ازینت" اصل "تزینت" وو، تاء زاء سره بدل کړې شوه او بیا زاء په زاء کښې مدغم شوه بیا ددې شروع کښې د همزه وصل اضافه اوکړې شوه او ددې مالکانو دا گڼرله چې اوس مونږ فائده حاصلولو کښې په دې باندې قارد یو، یعنی ددې د میوو (پیداوار) نه فائده اخستلو باندې، اچانک په شپه کښې یا په روځ کښې زمونږ حکم یعنی فیصله یا عذاب په دې باندې راغې نو مونږ دا پټې صفا کړو لکه په څڅکوره باندې صفا کړې شوې پټې داسې چې لکه هلته کښې پرون هیڅ نه وو، دغه شان مونږ ښکاره نښې بیانوو د هغه خلقو د پاره چې غور وفکر کولو والا دی او الله د ایمان دعوت ورکولو سره د سلامتئ کور طرف ته رابلی او هغه جنت دې او هغه چې چا ته هدایت کول غواړی د هغه صراط مستقیم یعنی د دین اسلام طرف ته راهنمائی کوی چا چې د ایمان سره نیکی کړې ده د هغوی د پاره خوبی یعنی جنت دې او ددې نه نور هم زیات دی او هغه نور د الله تعالی دیدار دې لکه چې په مسلم شریف کښې حدیث دې اوددوی په مخونو باندې به نه تیاره وی او نه ذلت مشقت هم دغه خلق جنتیان دی چې په دې کښې به همیشه وی او چې کومو خلقو بدی کړې ده د "الذین" عطف په "الذین احسنو" باندې دې تقدیری عبارت وللذین کسبوا دې د دوی د بدئ سزا به ددوی د بدئ په شان وی او په دوی باندې به سپکوالې خور وی، دوی لره به د الله د عذاب نه څوک بچ کولو والا نه وی "من" زائده دې لکه چې د دوی په مخونو باندې د تورې شپې څه حصه اچولې شوی وی قطعا د طاء فتحې سره، قطعا د قطعة جمع ده، او د تاء په سکون سره په معنی د حصې ده او هم دغه خلق جهنمیان دی او په دې کښې به همیشه وی او هغه ورځ هم د ذکر قابله ده په کومه ورځ چې مونږ به ټول مخلوقات راجمع کړو بیا به مشرکانو ته اووایو چې تاسو او ستاسو شریک بتان په خپل ځایونو باندې اودیرېږئ "مکانکم" د الزموا مقدر د وجه منصوب دې "انتم" فعل مقدر په "الزموا" کښې د ضمیر مستتر تاکید دې چې په ضمیر مستتر باندې عطف صحیح شی نو مونږ به ددوی او

مومنانو په مینځ کښې جدائی راولو لکه چې په آیت وامتازو الیوم ایها المجرمون کښې دی او
دوی ته به شریکان وائی تاسو زمونږ بندگی نه کوله ما، نافیه ده، د فواصلو خیال ساتلو د
پاره مفعول "ایانا" مخکښې کړې شو نو زمونږ او ستاسو په مینځ کښې الله د گواهئ د پاره دیر
دې "ان" مخففه عن المثقله دې ای انا، مونږ خو ستاسو دې عبادت نه بالکل ناخبره وو په دغه ورځ
به هر یو د خپلو کړو مزه وڅکی "تبلو" د بلوی نه اخستې شوې دې او په یو قراءت کښې په
دوو تاء سره دې په دغه وخت کښې به دا د "تلاوة" نه ماخوذ وی او دا خلق به د الله طرف ته
چې ددوی حقیقی مولا دې ثابت او همیشه دې ورته واپس کړې شی او چې کوم دروغ دوی د
شریکانو په باره کښې جوړ کړی وو غائب به شی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: واذا اذقنا الناس ... الی .. اذا لهم مکر فی آیتنا، واو استینافیه اذا ظرفیه متضمن معنی د شرط لره،
اذا لهم جزاء شرط دې اذا مفاجاتیه ده.

قوله: مجازاة

سوال: د مکر تفسیر په مجازاة سره د کولو څه مقصد وو؟

جواب: چونکه د مکر نسبت الله تعالی طرف ته کول مناسب نه وو څکه ئې د مکر تفسیر
په جزاء مکر سره اوکړو.

قوله: السفن: د فلك صیغه چونکه د مفرد او جمع د پاره شریکه ده څکه ئې د فلك تفسیر
په سفن سره کولو کښې اشاره اوکړه چې دلته جمع مراد ده.

قوله: فیه التفات عن الخطاب: په مخکښې د خطاب صیغې استعمال شوې دی په "جرین
بهم" کښې د غائب ضمیر راوړلې شوې دې داسې د قباحت د زیاتوالی د بیانولو د پاره
شوې دې "جرین" ماضی د جمع مونث غائب صیغه ده، هغوی روان شو، هغوی جاری
شول، د متعدی بالباء د وجه نه ددې معنی ده "هغه کیشتو دوی بوتلل".

قوله: ریح، الهواء المسخر بین السماء والارض: ریح په فضا کښې اویزانده شوې هوا ته وائی
(المصباح) ریح په اصل کښې روح وو، واو ماقبل مکسور یاء سره بدل شو، نو ریح
شو، ددې جمع ریاح او رِواح راځی، ریح مؤنث سماعی دې.

قوله: وظنوا انهم احیط بهم: ددې عطف په "جاءهم" باندې دې او "ان" چې کوم ددې ماتحت دې
هغه د ظنوا د دوو مفعولو په ځائې دې، او "احیط بهم" د "ان" خبر دې، او جمله "دعوا الله
الخ د ظنوا" نه بدل اشتمال دې څکه چې ددوی دعاء ددوی د هلاکت د گمان په لوازمو کښې
ده، او د سوال مقدر جواب کیدو په صورت کښې جمله مستانفه هم کیدې شی یعنی
"ماذا صنعوا؟" قیل دعوا الله مخلصین له الدین.

قوله: اصله تزینت: باب تفعل

قوله: زرعها،

سوال: دلته د مضاف د حذف کیدو څه فائده ده؟

جواب: که زرع مضاف محذوف اونه منلې شي نو نفس زمکه پرې کول به لازم شي حالانکه د زمکې د پريکولو هيڅ مطلب نشته، ځکه ئې زرع مضاف محذوف اومنلو، او د مبالغې د اظهار د پاره ئې مضاف حذف کړو يعنې فصل پريکول داسې وو چې زمکه ئې پريکړه.

قوله: عطف على الذين احسنوا: دا د هغه خلقو د خبرې مطابق دې چې د فى الدار زيد والحجرة عمرو ترکيب جائز گنړى.

[ایاتوله: ۳۱ ـ ۴۰]

{قُلْ} لَهُمْ {مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ} بِالْمَطَرِ {وَالْأَرْضِ} بِالنَّبَاتِ {أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ} بِمَعْنَى الْأَسْمَاعِ أَيْ خَلْقَهَا {وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ} بَيْنَ الْخَلَائِقِ {فَسَيَقُولُونَ} هُوَ {اللَّهُ فَقُلْ} لَهُمْ {أَفَلَا تَتَّقُونَ} هُ فَتُؤْمِنُونَ {فَذَلِكُمُ} الْفَاعِلُ لِهَذِهِ الْأَشْيَاءِ {اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ} الثَّابِتُ {فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ} اسْتِفْهَامُ تَقْرِيرٍ أَيْ لَيْسَ بَعْدَهُ غَيْرُهُ فَمَنْ أَخْطَأَ الْحَقَّ وَهُوَ عِبَادَةُ اللَّهِ وَقَعَ فِي الضَّلَالِ {فَأَنَّى} كَيْفَ {تُصْرَفُونَ} عَنِ الْإِيمَانِ مَعَ قِيَامِ الْبُرْهَانِ {كَذَلِكَ} كَمَا صُرِفَ هَؤُلَاءِ عَنِ الْإِيمَانِ {حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا} كَفَرُوا وَهِيَ {لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ} الْآيَةَ أَوْ هِيَ {أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} {قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ} تُصْرَفُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ مَعَ قِيَامِ الدَّلِيلِ {قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ} بِنَصْبِ الْحُجَجِ وَخَلْقِ الْاِهْتِدَاءِ {قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ} وَهُوَ اللَّهُ {أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهِدِّي} يَهْتَدِي {إِلَّا أَنْ يُهْدَى} أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ اسْتِفْهَامُ تَقْرِيرٍ وَتَوْبِيخٍ أَيِ الْأَوَّلُ أَحَقُّ {فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ} هَذَا الْحُكْمَ الْفَاسِدَ مِنِ اتِّبَاعِ مَا لَا يَحِقُّ اتِّبَاعُهُ {وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ} فِي عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ {إِلَّا ظَنًّا} حَيْثُ قَلَّدُوا فِيهِ آبَاءَهُمْ {إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا} فِيمَا الْمَطْلُوبُ مِنْهُ الْعِلْمُ {إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ} فَيُجَازِيهِمْ عَلَيْهِ {وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى} أَيِ افْتِرَاءً {مِنْ دُونِ اللَّهِ} أَيْ غَيْرِهِ {وَلَكِنْ} أُنْزِلَ {تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ} مِنَ الْكُتُبِ {وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ} تَبْيِينَ مَا كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَحْكَامِ وَغَيْرِهَا {لَا رَيْبَ} شَكَّ {فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ} مُتَعَلِّقٌ بِتَصْدِيقٍ أَوْ بِأُنْزِلَ الْمَحْذُوفِ وَقُرِئَ بِرَفْعِ تَصْدِيقٍ وَتَفْصِيلٍ بِتَقْدِيرِ هُوَ {أَمْ} بَلْ أ {يَقُولُونَ افْتَرَاهُ} اخْتَلَقَهُ مُحَمَّدٌ {قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ} فِي الْفَصَاحَةِ وَالْبَلَاغَةِ عَلَى وَجْهِ الْاِفْتِرَاءِ فَإِنَّكُمْ عَرَبِيُّونَ فُصَحَاءُ مِثْلِي {وَادْعُوا} لِلْإِعَانَةِ عَلَيْهِ {مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ} أَيْ غَيْرِهِ {إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} فِي أَنَّهُ افْتِرَاءٌ فَلَمْ تَقْدِرُوا عَلَى ذَلِكَ قَالَ تَعَالَى {بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ} أَيِ الْقُرْآنِ وَلَمْ يَتَدَبَّرُوهُ {وَلَمَّا} لَمْ {يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ} عَاقِبَةُ مَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ {كَذَلِكَ} التَّكْذِيبِ {كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ

قَبْلِهِمْ} رُسُلَهُمْ {فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِيْنَ} بِتَكْذِيْبِ الرُّسُلِ أَيْ آخِرِ أَمْرِهِمْ مِنَ الْهَلَاكِ فَكَذٰلِكَ نُهْلِكُ هٰؤُلَاءِ {وَمِنْهُمْ} أَيْ أَهْلِ مَكَّةَ {مَنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ} لِعِلْمِ اللّٰهِ ذٰلِكَ مِنْهُمْ {وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ} أَبَدًا {وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ} تَهْدِيْد لَهُمْ

ترجمه: د دوی نه تپوس اوکړه چې د آسمان نه د باران په ذريعه او د زمکې نه د نباتاتو په ذريعه تاسو ته څوک رزق درکوی؟ يا هغه څوک چې په غوږونو او سترګو باندې پورا اختيار لری؟ سمع په معنی د اسماع ده. يعنی چا دا پيدا کړل؟ او هغه څوک دې چې د ژوندی نه مړی او د مړی نه ژوندی راوباسی؟ او هغه څوک دې چې د مخلوق د معاملاتو تدبير کوی؟ خامخا به دوی وائی چه هغه الله دې، نو دوی ته اووايه چې بيا د الله نه ولې نه ويرېږئ چې ايمان راوړئی نو دا چې د ددې ټولو کارونو کولو والا دې الله دې ستاسو حقيقی رب دې بيا د حق نه پس سوا د ګمراهئ نه نور څه پاتې شول، استفهام تقريری دې يعنی دې نه پس هيڅ پاتې نه شول لهذا چې څوک د حق نه واوړيدو چې دا د الله عبادت دې نو ګمراهئ کښې پريوتلو او بيا دليل قائم کيدو باوجود د ايمان نه چرته تختئ دغه شان ستا د رب دا خبره چې دا خلق به ايمان نه راوړی د فاسقانو په حق کښې ثابته شوله هغه خبره "لاملئن جهنم الخ يا "انهم لا يؤمنون" ده ته ورته اووايه چې ستاسو په شريکانو کښې څوک داسې شته چې په اول ځل هم پيدا کړی او په دويم ځل هم؟ ته ورته اووايه چې الله تعالی په اول ځل هم پيدا کوی او په دويم ځل به هم پيدا کوی، نو تاسو د دليل قائم کيدو باوجود د هغه د عبادت نه چرته اړولې شئ؟ ته دوی ته اووايه چې ستاسو په شريکانو کښې څوک داسې شته چې په دليلونو سره او د هدايت پيدا (تخليق) کيدو سره لاره ښائی؟ ته ورته اووايه چې صرف الله د حق لاره ښائی، ته ورته اووايه چې هغه ذات چې حق طرف ته لار ښائی ددې خبرې زيات لائق دې چې د هغه تابعداری دې اوکړې شی؟ يا هغه چې په خپله ئې هدايت موندلې نه وی مګر دا چې هغه ته لار ښودنه اوکړې شی. زيات حقدار دې چې د هغه اتباع اوکړې شی، استفهام توبيخ او تقرير د پاره دې يعنی اول زيات حقدار د تابعدارئ دې آخر په تاسو څه شوې دی چې تاسو د غير حقدار څنګه غلطې فيصلې کوئی حقيقت دادې چې په دوی کښې ډير د بت پرستئ په باره کښې صرف د خيال او ګمان تابعداری کوی ځکه چې دوی دې معامله کښې د خپل پلار نيکه تقليد کړې دې حالانکه ګمان حق يعنی علم مطلوب ضرورت لږ هم پورا کولې نشی داچې دوی څه کوی الله دې لره ښه پيژنی لهذا هغه به د دوی د اعمالو بدله ورکړی او دا قرآن داسې نه دې چې د الله د وحی نه بغير د خپل ځان نه جوړ کړې شوې وی بلکه دا خو د هغه کتابونو د تصديق د پاره نازل شوې دې چې کوم ددې نه مخکښې نازل شوې وو، او احکام وغيره چې کوم الله فرض کړې وود هغې تفصيل کولو والا دې په دې هيڅ شک نشته چې د رب العلمين نه نازل شوې دې (من رب العلمين) تصديق يا انزل محذوف متعلق دې او "تصديق او تفصيل" رفع سره هم لوستلې شوې دې د "هو" په تقدير سره آيا

دا خلق دا وائي چې دا محمد ﷺ د ځان نه جوړ کړې دې؟ تاسو دوی ته اووایئ چې تاسو هم په فصاحت او بلاغت کښې ددې پشان یو سورت جوړ کړئ راوړئ ځکه چې تاسو هم ځما په شان عربیان فصیح خلق یئ او په دې کښې د غیر الله نه چې څوک د مدد د پاره راغوارئی، نو راوئې غوارئی که چرې تاسو په دې دعوی کښې رشتونې یئ چې د ځان نه جوړ شوې دې، چنانچه هغوی دا کار اونکړې شو بلکه د یو داسې څیز ئې تکذیب شروع کړو چې د هغې هغوی علمی احاطه کولې نه شوه، یعنی د قرآن، او نه ئې په دې کښې غور او فکر اوکړو او اخر دوی ته ددې اخری نتیجه چې هغه وعید دې میلاؤ نه شو دغه شان د هغوی نه چې کوم مخکښې خلق وو د خپل رسولانو تکذیب کړې وو نو اوګورئی د رسولانو د تکذیب د وجه نه ددې ظالمانو انجام څه وو؟ یعنی ددوی اخری انجام هلاکت وو، نو دغه شان به دا خلق هم هلاک کړې شی په دې کښې بعضې خلق داسې دی چې دا الله په علم کښې کیدو د وجه په هغه باندې ایمان راوړی، او بعضې داسې دی چې په هغه باندې به چرې هم ایمان راونړی. او ستا رب داسې مفسدان ډیر ښه پیژنی. دا د هغوی د پاره زورنه ده..

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: يعني الاسماع: په دې کښې اشاره ده چې په "السمع" باندې لام د استعراق د پاره دې چې د الابصار تقابل صحیح شی

سوال: د "یملک" تفسیر مفسر علام په "خلقها" سره ولې اوفرمائیلو؟

جواب: ځکه چې په سترګو او غوږونو کښې ملکیت د سترګو او غوږونو والا وی او هم دغه وجه ده چې د ارش صاحبِ اذن و سمع هم مالک وی، د دغه شبهې دفع کولو د پاره ئې د "ملک" تفسیر په "خلقها" سره اوکړو.

قوله: هوالله: سوال: د "هو" مقدر منلو څه وجه ده؟

جواب: چونکه دلته لفظ الله چې مقوله واقع شوې دې مفرد دې حالانکه مقوله جمله وی مفسر علام "هو" محذوف منلو سره اشاره اوکړه چې هو محذوف دې چې د هغې د وجه نه مقوله جمله ده نه چې مفرد.

قوله: اوهي انهم لايؤمنون: ددې اضافې مقصد دې خبرې ته اشاره کول دی چې د "کلمت ربک" نه دوه صورتونه مراد اخستلې شی یو خو د الله قول لاملئن جهنم الخ او دویم انهم لایومنون که روميې صورت وی نو "انهم لا یؤمنون" به علت وی یعنی لانهم لایؤمنون:

قوله: بنصب الحجج: په دې کښې اشاره ده چې د هدایت نه مراد صرف اراءة الطریق نه دې ځکه چې دا د الله تعالی سره خاص نه دې ځکه نور هم د لاربنودنې کار کولې شی، په خلاف د ایصال الی المطلوب، چې هغه دلته مراد دې هغه الله تعالی سره خاص دې.

قوله: يهتدى: ددې اضافې مقصد د "يهدى" اصل ښودل دى چې يهدى په اصل کښې د باب افتعال نه "يهتدى" دې، تاء په دال کښې د قلب نه پس ادغام اوشو، او ياء ته مو د التقاء ساکنين د وجه نه کسره ورکړه.

قوله: احق ان يتبع: داد "امرمن لا يهدى" مبتدأ خبر دې...

[اياتونه: ۴۱ - ۵۳]

{وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ} لَهُمْ {لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ} أَيْ لِكُلٍّ جَزَاء عَمَله {أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ} وَهَذَا مَنْسُوخ بِآيَةِ السَّيْف {وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ} إِذَا قَرَأْت الْقُرْآن {أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ} شَبَّهَهُمْ بِهِمْ فِي عَدَم الِانْتِفَاع بِمَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ {وَلَوْ كَانُوا} مَعَ الصَّمَم {لَا يَعْقِلُونَ} يَتَدَبَّرُونَ {وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ} شَبَّهَهُمْ بِهِمْ فِي عَدَم الِاهْتِدَاء بَلْ أَعْظَم {فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ} {إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ} {وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ} أَيْ كَأَنَّهُمْ {لَمْ يَلْبَثُوا} فِي الدُّنْيَا أَوْ الْقُبُور {إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ} لِهَوْلِ مَا رَأَوْا وَجُمْلَة التَّشْبِيه حَال مِنْ الضَّمِير {يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ} يَعْرِف بَعْضهمْ بَعْضًا إِذَا بُعِثُوا ثُمَّ يَنْقَطِع التَّعَارُف لِشِدَّةِ الْأَهْوَال وَالْجُمْلَة حَال مُقَدَّرَة أَوْ مُتَعَلِّق الظَّرْف {قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ} بِالْبَعْثِ {وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ} {وَإِمَّا} فِيهِ إِدْغَام نُون إِنْ الشَّرْطِيَّة فِي مَا الْمَزِيدَة {نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ} بِهِ مِنْ الْعَذَاب فِي حَيَاتك وَجَوَاب الشَّرْط مَحْذُوف أَيْ فَذَاكَ {أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ} قَبْل تَعْذِيبهمْ {فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ} مُطَّلِع {عَلَى مَا يَفْعَلُونَ} مِنْ تَكْذِيبهمْ وَكُفْرهمْ فَيُعَذِّبهُمْ أَشَدّ الْعَذَاب {وَلِكُلِّ أُمَّةٍ} مِنْ الْأُمَم {رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ} إِلَيْهِمْ فَكَذَّبُوهُ {قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ} بِالْعَدْلِ فَيُعَذَّبُونَ وَيُنَجَّى الرَّسُول وَمَنْ صَدَّقَهُ {وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ} بِتَعْذِيبِهِمْ بِغَيْرِ جُرْم فَكَذَلِكَ نَفْعَل بِهَؤُلَاءِ {وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ} بِالْعَذَابِ {إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} فِيهِ {قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا} أَدْفَعهُ {وَلَا نَفْعًا} أَجْلِبهُ {إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ} أَنْ يُقْدِرنِي عَلَيْهِ فَكَيْفَ أَمْلِك لَكُمْ حُلُول الْعَذَاب {لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ} مُدَّة مَعْلُومَة لِهَلَاكِهِمْ {إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ} يَتَأَخَّرُونَ عَنْهُ {سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ} يَتَقَدَّمُونَ عَلَيْهِ {قُلْ أَرَأَيْتُمْ} أَخْبِرُونِي {إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ} أَيْ اللَّه {بَيَاتًا} لَيْلًا {أَوْ نَهَارًا مَاذَا} أَيْ شَيْء {يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ} أَيْ الْعَذَاب {الْمُجْرِمُونَ} الْمُشْرِكُونَ فِيهِ وَضْع الظَّاهِر مَوْضِع الْمُضْمَر وَجُمْلَة الِاسْتِفْهَام جَوَاب الشَّرْط كَقَوْلِك إِذَا أَتَيْتُك مَاذَا تُعْطِينِي وَالْمُرَاد بِهِ التَّهْوِيل أَيْ مَا أَعْظَم مَا اسْتَعْجَلُوهُ {أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ} حَلَّ بِكُمْ {آمَنْتُمْ بِهِ} أَيْ اللَّه أَوْ الْعَذَاب عِنْد نُزُوله وَالْهَمْزَة لِإِنْكَارِ التَّأْخِير فَلَا يُقْبَل مِنْكُمْ وَيُقَال لَكُمْ {آلْآنَ} تُؤْمِنُونَ {وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ} اسْتِهْزَاء {ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ} أَيْ الَّذِي تَخْلُدُونَ فِيهِ {هَلْ} مَا {تُجْزَوْنَ إِلَّا} جَزَاء {بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ} {وَيَسْتَنْبِئُونَكَ} يَسْتَخْبِرُونَك {أَحَقٌّ هُوَ} أَيْ مَا وَعَدْتنَا بِهِ مِنْ الْعَذَاب وَالْبَعْث {قُلْ إِي} نَعَمْ {وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ} بِفَائِتِينَ الْعَذَاب.

ترجمه: که دوی ستا تکذیب کوی نو دوی ته اووایه چې ځما عمل ځما د پاره دې او ستاسو عمل ستاسو د پاره دې یعنی هر سړی ته به د هغه د عمل بدله ورکولې شی چې څه څه کوم نو د هغې د ذمه دارئی نه تاسو خلاص او څه چې تاسو کوئی نو د هغې د ذمه دارئ نه څه خلاص او دا د آیت سیف په ذریعه منسوخ دې او په دوی کښې ډیر خلق داسې دی چې ستا خبرې اوری چې کله ته قرآن لولې خو آیا ته به ئې کانړو ته واورویې کافران ئې د قرآن نه فائده نه اخستلو د وجه د کنړو سره یو شان کړل. اګرچې دوی د کونړتوب سره سره په څه باندې پوهیږی هم نه، یعنی غور او فکر نه کوی او په دوی کښې بعضې داسې خلق دی چې تا ته ګوری نو آیا بیا تاسو ړاندو ته لار ښایئ سره ددې چې ددوی بصیرت هم نشته دې کافرانو ته ئې د هدایت د نشتوالی د وجه ړندو سره تشبیه ورکړه بلکه دوی ددې نه هم زیات دی، ځکه چې دوی د سترګو ړانده نه دی بلکه د زړه ړانده دی چې هغه ددوی په سینو کښې دې او دا یقینی خبره ده چې الله تعالی په خلقو باندې هیڅ ظلم نه کوی هغوی په خپله ځان تباه کوی دوی ته هغه ورځ وریاده کړه چې په کومه ورځ به الله دوی په داسې حالت سره جمع کړی چې هغوی به د منظر دسختوالی د وجې خیال کوی چې ګویا دوی په دنیا کښې یا په قبرونو کښې د ورځې یو ساعت پاتې شوی وو او جمله تشبیه د "یحشرهم" د مفعول ضمیر نه حال دې خپلو کښې به یو بل پیژنی کله چه د قبرونو نه اوچت کړې شی بیا به د سختو د شدت د وجې نه دا پیژندګلو ختمه شی او جمله د "یحشرهم" ضمیر "هم" نه حال مقدره دې یه د "یوم" ظروف متعلق دې واقعی په سخت تاوان کښې پریوتل هغه خلق چاچې د بعث په ذریعه سره د الله تعالی دعلاماتو تکذیب اوکړو او هغوی هدایت موندونکی نه وو او چې د کوم عذاب مونږ هغوی سره وعده کوو، په "اما" د نون شرطیه په د "ما" زائده کښې ادغام دې ددې څه حصه ستاسو په زندګئ کښې تاسو ته اوښایو او جواب شرط محذوف دې یعنی دا هم کیدې شی یا دوی ته عذاب ورکولو نه مخکښې مونږ تاسو وفات کړو بهر حال دوی لره زمونږ خوا ته راتلل دی بیا الله ددوی د هر کار نه خبردار دې که هغه د دوی د کفر د قبیلې نه وی یا د دروغ ګنړلو د قبیلې نه، لهذا هغه به دوی ته سخت عذاب ورکړی او هر امت د پاره یو رسول دې چې کله یو امت ته د هغوی رسول راشی او دوی هغه دروغ ګنړی نو د هغه فیصله پورا انصاف سره کولې شی نو دغه شان دوی ته عذاب ورکولې شی او رسول او دده تصدیق کونکو ته خلاصې میلاؤ شی او په دوی باندې ظلم نه کیږی چې دوی ته بغیر ظلم سزا ورکړې شی، نو دغه شان به دوی سره هم اوشی دا خلق وائی چې ددې عذاب وعده به کله وی؟ که چرې تاسو په وعده کښې رشتونی یئ اې نبی ﷺ اووایه چې ځما په اختیار کښې خپل نقصان هم نشته چې د ځان نه ئې لرې کړم خو یا حاصل کړم خو صرف دومره څومره چې الله غواړی دا چې خه په دې باندې قادر یم، نو ما ته به په تاسو باندې د عذاب نازلولو څه قدرت وی؟ د هر امت د هلاکت یو وخت مقرر وی هر کله

چې هغه وخت پوراشي نوددې نه يو ساعت برابر هم مخکښې والې روستو والې نه کيږي دوی ته اووايه چې ماته اووايئ که چرې د الله تعالى عذاب د شپې يا د ورځې په تاسو باندې راشي نو تاسو څه کولې شئ؟ آخر عذاب داسې څه څيز دې چې د هغې د پاره مجرم مشرک جلدي کوی په دې کښې د ضمير په ځائې اسم ظاهر اينبودې شوې دې جمله استفهاميه جواب شرط دې څنګه چې ددې مثال ان اتيتك ماذا تعطيني او مراد دې نه هغه سختوالې بيانول دی يعني د کوم په دوی باندې تادی ده،خومره لويه ورځ ده ! آيا چې څه وخت په دوی باندې عذاب راشي نو هغه وخت به دوی ايمان راوړی؟ يعني په الله باندې يا د هغه په عذاب باندې ددې د نازليدو په وخت کښې، او همزه انکار د تاخير د پاره ده،نوستاسو به هغه ايمان قبول نه وی،او تاسو ته اوئيلې شی اوس ايمان راوړئ حالاتکه تاسو په خپله توقې ددې د زر راتلو تقاضه کوله بيا به ظالمانو ته اووئيلې شی چې اوس هميشګير عذاب اوڅکئ يعني په داسې عذاب کښې چې په هغې کښې تاسو هميشه اوسيږئ تاسو ته هم ستاسو د کړو بدله ميلاوٌ شوې ده، ستاسو نه تپوس کوی چې عذاب آيا رشتيا خبره ده؟ يعني چې د کوم عذاب او بعث تا وعده کړې ده آيا هغه په رشتيا دی؟ تاسو ورته اووايئ چې او قسم دې وی ځما په رب باندې،هغه رشتونې خبره ده او تاسو هيڅ کله الله تعالى عاجزه کولې نشئ،يعني د هغه د عذاب نه بچ کيدې نه شئ.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: هذا منسوخ باية السيف: فهي قوله تعالى فاقتلوهم حيث وجدتموهم الخ،

قوله: بل هم اعظم: کافرانو له ئې ړندو سره تشبيه ورکړه، ړانده مشبه به دې، او کافران مشبه، د بصيرت نشتوالې د نظر د نشتوالی نه زيات سخت دې،کافران چونکه د زړه سترګې نه لری لهذا کافران په ګمراهئ کښې د ړاندو نه هم زيات دی.

قوله: كانهم: په دې کښې اشاره ده چې "كان" مخففه عن المثقله دې،او ددې اسم محذوف دې،

قوله: وجملة التشبيه حال من الضمير: څکه چې د يوم صفت ګرځولو په صورت کښې به تقدير څه دا شان وی حال كونهم مشبهين بمن لم يلبث الاساعة الخ

قوله: والجملة حال مقدرة: د يو سوال مقدر جواب دې

سوال: يتعارفون، د يحشرهم ضمير "هم" نه حال دې،او د حال او ذوالحال زمانه يوه وی لهذا حشر به اول وی او پيژندګلنه به روستو وی، نو لهذا د دواړو زمانه يوه نشوه؟

جواب: دا حال مقدره دې چې کافران به جمع کړې شی په داسې حال کښې چې ددوی د پاره تعارف مقدر کړې شوې دې ای حال كونهم مقدرين التعارف لاانهم متعارفون بالفعل

قوله: اومتعلق الظرف: او هغه "يوم" دې تقرير دادې يتعارفون يوم يحشرهم

قوله: وجواب الشرط محذوف: ای فذاك دا اضافه د یو سوال جواب دې
سوال: اما نرینك او نتوفینك، دوه شرطونه دی او یو جزا ده او هغه "فالینا مرجعهم" ده حالانکه "اما نرینک باندې د فالینا مرجعهم" ترتب د معنې د خراب والی د وجه صحیح نه دی.
جواب: حاصل دادې چې "فالینا مرجعهم" د دواړه شرطونو جزاء نه ده بلکه د "اما نرینک" جزاء محذوف ده چې هغې ته مفسر علام "فذاک" محذوف سره اشاره کړې ده
سوال: "فذاک" جزاء ده، حالانکه جزاء مفرد نه وی؟
جواب: د "فذاک" اصل "فذاک حق" دې
قوله: وضع الظاهر موضع المضمر:
سوال: یستعجل منه المجرمون ئې اوفرمائیلو او یستعجلون منه ئې او نه فرمائیلو حالانکه دا د هغې په مقابله کښې اخصر دې؟
جواب: د اخصر په مقابله کښې د مختصر تعبیر اختیارولو وجه دا ده چې په مختصر کښې سبب په ترک د استعجال باندې دلالت دې او هغه جرم دې دغه شان دې نه علاوه ددوی د قباحتوالی په صفت باندې هم دلالت کوی
قوله: وجملة الاستفهام: جواب شرط دې او ان اتکم عذابه شرط دې او "ماذا" د فاء تقدیر سره جواب شرط دې ځکه چې جمله استفهامیه بغیر د فاء نه جزاء واقع کیدې نشی.
قوله: ان اتیتك ماذا تعطینی: دا مثال د استبعاد د لرې کولو د پاره دې یعنی دې وئیلو دپاره چې په کلام عرب کښې جمله استفامیه بغیر د فاء نه هم جزاء واقع کیدې شی لهذا هیڅ اعتراض نشته.
قوله: والمراد به التهویل: یعنی د استفهام نه مراد استعلام نه دې بلکه سختوالې بیانول دی.
قوله: ویقال لکم: ددې عبارت تقدیر د یو سوال د جواب د پاره دې
سوال: لم قیل لهم، عطف په الئن وقد کنتم به تستعجلون باندې دې حالانکه معطوف علیه جمله اسمیه او معطوف جمله فعلیه ده،
جواب: د معطوف علیه نه مخکښې فعل مخذوف دې، چې هغه مفسر علام په ویقال لکم سره ظاهر کړو، لهذا اوس څه اشکال نشته.
قوله: تؤمنون:
سوال: ألئن دیقال لکم مقوله ده، حالانکه مقوله جمله وی او ألئن مفرد دې؟
جواب: عبارت محذوف دې تقدیری عبارت دادې الئن تؤمنون ځنګه چې مفسر علام ښکاره کړې ده، لهذا اوس هیڅ اعتراض نشته.

[اياتونه: ۵۴ _ ۶۰]

{وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ} كَفَرَتْ {مَا فِي الْأَرْضِ} جَمِيعًا مِنَ الْأَمْوَالِ {لَافْتَدَتْ بِهِ} مِنَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ {وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ} عَلَى تَرْكِ الْإِيمَانِ {لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ} أَخْفَاهَا رُؤَسَاؤُهُمْ عَنِ الضُّعَفَاءِ الَّذِينَ أَضَلُّوهُمْ مَخَافَةَ التَّعْيِيرِ {وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ} بَيْنَ الْخَلَائِقِ {بِالْقِسْطِ} بِالْعَدْلِ {وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ} شَيْئًا {أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ} بِالْبَعْثِ وَالْجَزَاءِ {حَقٌّ} ثَابِتٌ {وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ} أَيِ النَّاسِ {لَا يَعْلَمُونَ} ذَلِكَ {هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ} فِي الْآخِرَةِ فَيُجَازِيكُمْ بِأَعْمَالِكُمْ {يَا أَيُّهَا النَّاسُ} أَيْ أَهْلَ مَكَّةَ {قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ} كِتَابٌ فِيهِ مَا لَكُمْ وَمَا عَلَيْكُمْ وَهُوَ الْقُرْآنُ {وَشِفَاءٌ} دَوَاءٌ {لِمَا فِي الصُّدُورِ} مِنَ الْعَقَائِدِ الْفَاسِدَةِ وَالشُّكُوكِ {وَهُدًى} مِنَ الضَّلَالِ {وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ} بِهِ {قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ} الْإِسْلَامِ {وَبِرَحْمَتِهِ} الْقُرْآنِ {فَبِذَلِكَ} الْفَضْلِ وَالرَّحْمَةِ {فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ} مِنَ الدُّنْيَا بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ {قُلْ أَرَأَيْتُمْ} أَخْبِرُونِي {مَا أَنْزَلَ اللَّهُ} خَلَقَ {لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا} كَالْبَحِيرَةِ وَالسَّائِبَةِ وَالْمَيْتَةِ {قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ} فِي ذَلِكَ بِالتَّحْلِيلِ وَالتَّحْرِيمِ لَا {أَمْ} بَلْ {عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ} تَكْذِبُونَ بِنِسْبَةِ ذَلِكَ إِلَيْهِ {وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ} أَيْ أَيُّ شَيْءٍ ظَنُّهُمْ بِهِ {يَوْمَ الْقِيَامَةِ} أَيَحْسَبُونَ أَنَّهُ لَا يُعَاقِبُهُمْ لَا {إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ} بِإِمْهَالِهِمْ وَالْإِنْعَامِ عَلَيْهِمْ {وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ}

ترجمه: که یو کس سره چا چې کفر کولو سره ظلم اوکړو، د زمکې ټول دولت وی نو هغه به د قیامت په ورځې د عذاب نه د خلاصی د پاره په فدیه ورکولو باندې تیار وی او هر کله چې عذاب اوینی نو د ایمان په پرېښودلو باندې به پښیمانتیا پټوی یعنی د دوی مشران به د پیغور د ورکولو په ویره خپله پښیمانتیا د د کمزورو خلقو نه پټوی، کوم چې دوی ګمراه کړې وو خو ددوی یعنی مخلوق په مینځ کښې به پورا انصاف سره فیصله کیږی او په دوی باندې به ذره برابر هم ظلم کولې نشی، واورئی اېه آسمانونو او زمکه کښې چې څه دی هغه د الله دی او واورئی چې د بعث او بدلې د الله وعده رشتینې ده خو اکثر خلق دې نه خبر نه دی، هم هغه ژوند ورکوی او هم هغه مره کول کوی او په آخرت کښې به تاسو هم د هغه طرف ته واپس کولې شئ نو هغه به تاسو ته ستاسو د اعمالو بدله درکړی اې خلقو یعنی مکې والو تاسو ته ستاسو د رب د طرف نه نصیحت نامه راغلې ده چې په دې کښې د فائدې او د نقصان د څیزونو خبرې دی او هغه قرآن دې او د زړه د بیمارو د پاره یعنی د خرابو عقیدو او شکونو د پاره شفاء ده او د ګمراهئ نه هدایت دې او په دې باندې یقین ساتونکو د پاره هدایت او رحمت دې او وایه چې د الله په فضل یعنی په اسلام او د هغه په رحمت یعنی په قرآن خوشحالی کول پکار دی په دې باندې خو خوشحاله کیدل پکار دی دا د دنیا د هغه ټولو څیزونو نه بهتر ده کوم چې دوی جمع کوی یجمعون یاء او تاء سره دې اې نبی ﷺ دوی ته اووایه چې آیا تاسو چرته سوچ کړې دې

چې الله کوم رزق ستاسو د پاره راليږلې دې نو هغه تاسو په خپله څه حرام او څه حلال کړل لکه سائبه، بحيره او مرداره دوی نه تپوس اوکړه چې آيا الله تاسو ته ددې حلالو او حرامولو اجازت درکړې وو؟نا بلکه تاسو په الله باندې د هغه طرف ته د دروغو نسبت کولو سره الزام لګوئې،کوم خلق چې الله تعالى باندې دروغ بهتان تړی د هغوی څه ګمان دې چې د قيامت په ورځ به د دوی سره څنګه معامله کيږی؟آيا ددوی دا ګمان دې چې الله به دوی ته سزا نه ورنکړی؟ الله تعالى خو خلقو ته مهلت ورکولو او په دوی باندې انعام کولو سره په دوی باندې رحم کولو والا دې خو اکثر خلق د هغه شکر نه ادا کوی.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: لو ان لكل نفس ظلمت ما في الارض لافتدت به : "لو" شرطيه امتناعيه، "ان" حرف مشبه بالفعل، نفس ظلمت موصوف صفت د "ان" د پاره خبر مقدم، "ما" اسم موصول محلا منصوب، "ان" د خپل ماتحت "ثبت" د فعل محذوف فاعل، "ما" موصوله صله سره ميلاؤيدو سره جمله او بيا د "ان" اسم، لافتدت جواب الشرط،اى لو ثبت ذلك لافتدت به.

قوله: اي اخفاها: د "اسروا" تفسير په "اخفاها" سره د معنى د بيان د پاره دې،چې "اسروا" د اضدادو نه دې څکه چې ددې معنى د "اظهر" هم ده،او د "اخفا" هم، دويمه معنى زياته مشهوره ده،اګرچې احتمال د دوارو شته.

قوله: اي شيء ظنهم: په دې کنبې دې خبرې ته اشاره ده چې په "ما ظن الذين" کنبې "ما" په معنى د "اى شىء" مبتدا ده،اوظن الذين يفترون على الله ددې خبر دې،او "يوم د ظن" د وجه منصوب دې،اى ظن واقع فيه.

[ايا تونه: ۶۱ ـ ۷۰]

{وَمَا تَكُون} يَا مُحَمَّد {فِي شَأْن} أَمْر {وما تتلو مِنْهُ} أَيْ مِنَ الشَّأْن أَوْ اللّٰه {مِنْ قرآن} أَنْزَلَهُ عَلَيْك {وَلَا تَعْمَلُونَ} خَاطَبَهُ وَأُمَّته {مِنْ عَمَل إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا} رُقَبَاء {إِذْ تُفِيضُونَ} تَأْخُذُونَ {فِيهِ} أَيْ الْعَمَل {وَمَا يَعْزُب} يَغِيب {عَنْ رَبّك مِنْ مِثْقَال} وَزْن {ذَرَّة} أَصْغَر نَمْلَة {فِي الْأَرْض وَلَا فِي السَّمَاء وَلَا أَصْغَر مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَر إِلَّا فِي كِتَاب مُبِين} بَيِّن هُوَ اللَّوْح الْمَحْفُوظ {أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاء اللّٰه لَا خَوْف عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ} فِي الْآخِرَة هم {الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ} اللّٰه بِامْتِثَالِ أَمْره وَنَهْيه {لَهُمْ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاة الدُّنْيَا} فُسِّرَتْ فِي حَدِيث صَحَّحَهُ الْحَاكِم بِالرُّؤْيَا الصَّالِحَة يَرَاهَا الرَّجُل أَوْ تُرَى لَهُ {وَفِي الْآخِرَة} الْجَنَّة وَالثَّوَاب {لَا تَبْدِيل لِكَلِمَاتِ اللّٰه} لَا خُلْف لِمَوَاعِيدِهِ {ذَلِكَ} الْمَذْكُور {هو الفوز العظيم} {وَلَا يَحْزُنْك قَوْلهمْ} لَك لَسْت مُرْسَلًا وَغَيْره {إِنَّ} اسْتِئْنَاف {الْعِزَّة} الْقُوَّة {لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيع} لِلْقَوْلِ {الْعَلِيم} بِالْفِعْلِ فَيُجَازِيهِمْ وَيَنْصُرك {أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمَاوَات وَمَنْ فِي الْأَرْض} عَبِيدًا وَمُلْكًا وَخَلْقًا

{وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ} يعبدون {مِن دُونِ اللَّهِ} اي غيره اصناما {شُرَكَاءَ} له على الحقيقة تعالى عن ذلك {إِن} ما {يَتَّبِعُونَ} في ذلك {إِلَّا الظَّنَّ} اي ظنهم انها آلهة تشفع لهم {وَإِنْ} ما {هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ} يكذبون في ذلك {هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا} اسناد الابصار اليه مجاز لانه يبصر فيه {إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ} دلالات على وحدانيته تعالى {لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ} سماع تدبر واتعاظ {قَالُوا} اي اليهود والنصارى ومن زعم ان الملائكة بنات الله {اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا} قال تعالى لهم {سُبْحَانَهُ} تنزيها له عن الولد {هُوَ الْغَنِيُّ} عن كل احد وانما يطلب الولد من يحتاج اليه {لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ} ملكا وخلقا وعبيدا {إِنْ} ما {عِندَكُم مِّن سُلْطَانٍ} حجة {بِهَٰذَا} الذي تقولونه {أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ} استفهام توبيخ {قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ} بنسبة الولد اليه {لَا يُفْلِحُونَ} لا يسعدون لهم {مَتَاعٌ} قليل {فِي الدُّنْيَا} يتمتعون به مدة حياتهم {ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ} بالموت {ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ} بعد الموت {بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ}

ترجمه: او اې محمد ﷺ ته چې په کوم شان (حال) کښې هم ئې او ددې شان (حال) د وجه نه د قرآن نه چې څه په تا باندې نازل شوې دی څه تلاوت کوې یا د الله د طرف نه د قرآن تلاوت کوې او ته چې څه هم کار کوې او دا حضور پاک ﷺ او د هغه امت ته خطاب دې مونږه ددې کار نه خبرداريوو، هر کله چې تاسو په دې کار کښې مشغوليږئ ذره برابر څه خيز د اسې نشته نه په زمکه کښې او نه په آسمان کښې او نه دې مقدار نه وروکې او نه غټ، چې هغه په کتاب مبين يعنى لوح محفوظ کښې موجود نه وی ذره وروکی میږی ته وائی یاد ساتئ يقينى خبره ده چې د الله دوستانو د پاره به په آخرت کښې نه څه ويره وی او نه به ئې څه غم وی او دا هغه خلق دی چې ايمان ئې راوړې دې او ددې په امر او نهى باندې عمل کولو سره د الله نه ويريدل ددې خلقو د پاره په دنيا کښې زيرې دې په يو حديث کښې چې کوم ته حاکم صحيح وئيلې دی، د خوشخبری تفسير د ښو خوبونو سره شوې دې چې کوم انسان پخپله گوری يا انسان باره کښې بل څوک گوری او په آخرت کښې د جنت او ثواب خوشخبری ده د الله په خبرو يعنى د هغه په وعدو کښې روستوالې نه وی دا ذکر شوې خبره ديره غټه کاميابی ده دې د دوی خبرې دا چې ته نبی ﷺ نه ئې وغيره په غم کښې وانچوی، يقينى خبره داده چې ټول قوت الله لره دې دا جمله مستانفه ده، هغه ټولو خبرو لره اوری او کارونه پيژنى هغه به دوی ته بدله ورکری او د ستا به مدد وکړی ياد ساتئ په زمکه او آسمانونو کښې چې څه دی د غلام ملک او تخليق په اعتبار سره د الله دی کوم خلق چې الله پريښودلو سره د الله نه سواء د هغه د شريکانو بندگی کوی يقينى خبره ده چې الله د هغوی نه بيزاره دې دا خلق په دې معامله کښې صرف د خيالاتو تابعداری کوی يعنى د دوی دا خيال دې چې دا بتان ددوی معبودان دی، ددوی سفارش به کوی دا خلق صرف د اندازې خبرې کوی يعنى په دې معامله کښې د دروغو نه کار اخلی هغه

صرف الله دي چې ستاسو د پاره ئې شپه جوړه کړه چې تاسو په کښې سکون آرام حاصل کړئ او ورځ ئې روښانه کړه ددې طرف ته د ابصار اسناد مجازی دې ځکه چې په ورځ کښې ليدلې شی بې شکه په دې کښې د الله د وحدانيت نښې دی د هغه خلقو د پاره چې د نصيحت او غوروفکر په توګه اوري يهود او عيسايان او د چا چې دا عقيده ده چې فرشتې د الله لونړه دې وائی چې الله اولاد لري الله تعالى دوی ته اوئيل سبحان الله هغه خو د اولاد نه پاک دې هغه خو د هر څيز نه بې پرواه دې د بچی حاجت خو هغه چا ته وی چې هغه محتاج وی په زمکه او آسمانونو کښې چې څه دی هغه هم د هغه دی د ملک کيدو په اعتبار سره، مخلوق اعتبار سره او د غلام کيدو په اعتبار سره،څه چې تاسو وايئ تاسو سره ددې خبرې هيڅ دليل نشته، آيا تاسو د الله په باره کښې داسې خبرې کويئ چې د هغې تاسو ته علم نشته استفهام د رټنې د پاره دې، اې محمد ﷺ اووايه چې کوم خلق د هغه طرف ته د بچی نسبت کولو سره په الله باندې بهتان لګوی هغوی کاميابی حاصليدونکی نه دی،ددوی د پاره په دنيا کښې د يو څو ورځو مزې دی تو له زندګی دې مزه واخلی بيا د مرګ نه پس دوی له زمونږ طرف ته راتلل دی بيا به مونږ ددوی د کفر په بدله کښې د مرګ نه پس د سخت عذاب مزه ورڅکوو.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله:وماتکون فی شأن:په دې کښې خطاب حضورپاک ﷺ ته دې د شان معنی حال، کار، فکر، او اهم معامله ده،جمع ئې شئون دې، واؤ عاطفه، ما نافيه، تکون فعل مضارع ناقص،په دې کښې پټ ضمير د انت هغه ئې اسم، "فی شان" د "کائنا" سره متعلق د تکون خبر،"وما تتلوا واؤ عاطفه، ما نافيه، تتلوا فعل مضارع، او په دې کښې پټ ضمير د "انت" دې فاعل، "منه" د "تتلوا" سره متعلق، د "منه" ضمير قرآن ته، يا شان ته راجع دې،که چرې "شان" ته راجع وی نو "من" تعليليه به وی،او په "من القرآن" کښې "من" زائد ،او قرآن محلا مفعول به دې

سوال: په دې صورت کښې به اضمار قبل الذکر لازم شی،

جواب: د تفحيم او تعظيم د وجه اضمار قبل الذکر جائز دې د "منه" ضمير ضمير شان هم کيدې شی،او د الله طرف ته هم راجع کيدې شی څنګه چې مفسر علام دوارو احتمالاتو ته په "ای من الشان الله" سره اشاره کړې ده، يعنی تاسو په هيڅ حالت کښې نه يئ او نه په شان(حالت) د تلاوت کښې يئ، مګر الله ستاسو د حال نه خبر دې.

قوله:خاطبه وامته:دا د يو سوال مقدر جواب دې

سوال: دا دې مخکښې خطاب يواځې حضورپاک ﷺ ته وو،او هم دغه وجه ده چې ضمير د مفرد ئې راوړو، او دلته په تعملون کښې د جمع صيغه استعمال شوې ده،چې کومه د سياق خلاف ده؟

جواب: حاصل دا دي چې دلته په خطاب کښې امت هم شامل دي

قوله: الاكنا عليكم شهودا: دا د مخاطبينو د عام حالاتو نه استثناء مفرغه ده.

قوله: وزن ذرة: دا دي اضافي مقصد هم د يو سوال جواب دي

سوال: دا دي چې مثقال يو متعين مقدار دي حالانكه دلته د يو مخصوص مقدار معنى مراد نه ده.

جواب: حاصل دا دي چې مفسر علام د مثقال تفسير په وزن سره كولو كښې د دي اعتراض جواب ته اشاره كړې ده چې دلته معين مخصوص مقدار مراد نه دي بلكه مطلق وزن مراد دي.

قوله: هم: اشاره ئې اوكړه چې الذين آمنوا الخ د "هم" مبتدأ خبر دي

قوله: لانه مبصر فيه: د دي عبارت سره مفسر علام اشاره اوكړه چې والنهار مبصرا كښې د ظرفيت علاقه ده، څنګه چې نهاره صائم وليله قائم كښې علاقه د ظرفيت ده.

[ایاتونه: ۷۱ _ ۸۲]

{وَاتْلُ} يَا مُحَمَّد {عَلَيْهِمْ} اَيْ كُفَّار مَكَّة {نَبَأَ} خَبَر {نُوحٍ} وَيُبْدَل مِنْهُ {إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ} شَقَّ {عَلَيْكُمْ مَقَامِي} لُبْثِي فِيكُمْ {وَتَذْكِيرِي} وَعْظِي إِيَّاكُمْ {بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ} اعْزِمُوا عَلَى اَمْر تَفْعَلُونَهُ بِي {وَشُرَكَاءَكُمْ} الْوَاو بِمَعْنَى مَعَ {ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً} مَسْتُورًا بَلْ اَظْهِرُوهُ وَجَاهِرُونِي بِهِ {ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ} امْضُوا فِيمَا اَرَدْتُمُوهُ {وَلَا تُنْظِرُونِ} تُمْهِلُونِ فَإِنِّي لَسْت مُبَالِيًا بِكُمْ {فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ} عَنْ تَذْكِيرِي {فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ} ثَوَاب عَلَيْهِ فَتَوَلَّوْا {إِنْ} مَا {أَجْرِيَ} ثَوَابِي {إلا على الله وأمرت أن أكون من المسلمين} {فكذبوه فنجيناه وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ} السَّفِينَة {وَجَعَلْنَاهُمْ} اَيْ مَنْ مَعَهُ {خَلَائِفَ} فِي الْاَرْض {وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا} بِالطُّوفَانِ {فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ} مِنْ اِهْلَاكِهِمْ فَكَذَلِكَ نَفْعَل بِمَنْ كَذَّبَ {ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ} اَيْ نُوح {رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ} كَإِبْرَاهِيم وَهُود وَصَالِح {فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ} الْمُعْجِزَات {فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ} اَيْ قَبْل بَعْث الرُّسُل اِلَيْهِمْ {كَذَلِكَ نَطْبَعُ} نَخْتِم {عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ} فَلَا تَقْبَل الْاِيمَان كَمَا طَبَعْنَا عَلَى قُلُوب اُولٰئِكَ {ثم بعثنا من بعدهم مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ} قَوْمه {بِآيَاتِنَا} التِّسْع {فاستكبروا} عن الإيمان بها {وكانوا قوما مجرمين} {فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ} بَيِّن ظَاهِر {قال موسى أتقولون للحق لما جاءكم} إنه لسحر {أسحر هذا} وَقَدْ اَفْلَحَ مَنْ اَتَى بِهِ وَاَبْطَلَ سِحْر السَّحَرَة {ولا يفلح الساحرون} وَالْاِسْتِفْهَام فِي الْمَوْضِعَيْنِ لِلْاِنْكَار {قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا} لِتَرُدَّنَا {عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وتكون لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ} الْمُلْك {فِي الْأَرْضِ} اَرْض مِصْر {وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ} مُصَدِّقِينَ {وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ} فَائِق فِي عِلْم السِّحْر {فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى} بَعْد مَا قَالُوا لَهُ {إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ} {أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ} {فَلَمَّا أَلْقَوْا} حِبَالَهُمْ

وَعِصِيِّهِمْ {قَالَ مُوسَىٰ مَا} اسْتِفْهَامِيَّةٌ مبتدأ خبره {جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ} بَدَل وَفِي قِرَاءَةٍ بِهَمْزَةٍ وَاحِدَةٍ إِخْبَار فَمَا اسْم مَوْصُول مبتدأ {إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ} أَيْ سَيَمْحَقُهُ {إن الله لا يصلح عمل المفسدين} {وَيُحِقُّ} يُثْبِت وَيُظْهِر {اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ} بِمَوَاعِيدِهِ {ولوكره المجرمون}

ترجمه: اې محمد ﷺ دې کفار مکه ته د نوح (علیه السلام) د هغه وخت قیصې واوروه "اذ قال" د "نبا نوح" نه بدل دې، چې کله نوح ﷺ خپل قوم ته اوفرمائیل چې اې ځما د قوم خلقو که چرې تاسو ته ځما دلته اوسیدنه او د الله تعالی د آیتونو په ذریعه تاسو ته نصیحت کول بنه نه لګی نو نه دې لګی ما خو په الله باندې بهروسه کړې ده نو تاسو خپل تدبیرونه چې کوم تاسو ځما خلاف کول غوارئی نو د خپل شریکانو سره میلاویدو سره ئې نور هم پاخه کړئ یعنی چې کوم تدبیرونه تاسو ځما خلاف کوئی هغه نور هم مضبوط کړئ په "وشرکاؤ" کښې واؤ په معنی د مع دې بیا ستاسو د چالونو یو اړخ ستاسو نه پټ پکار نه دې بلکه دې لره ښکاره کړئ او ما هم ددې نه خبردار اوساتئ بیا چې څه ستاسو اراده وی نو ما سره ئې اوکړئ او ما ته مهلت مه راکوئی، ما ته ستاسو هیڅ پرواه نشته بیا هم که تاسو ځما د نصیحت نه مخ اړوئی نو ما ستاسو نه د څه اجرت یعنی په دې باندې د څه ثواب سوال کړې نه دې چې د هغې د وجه نه تاسو مخ اړوئی ځما اجر او ثواب خو صرف د الله په ذمه دې او ما ته حکم راکړې شوې دې چې څه د حکم تابعدار اوسم. د نوح ﷺ قوم هغه دروغ ژن وګڼړلو نو مونږ نوح ﷺ) او په کشتئ کښې چې څوک ورسره وو هغه مو بچ کړل او کوم خلق چې نوح ﷺ سره وو هغوی مو په زمکه باندې خلیفه جوړ کړل او باقی ټول خلق مو په طوفان کښې غرق کړل چا چې زمونږ آیتونه دروغ ژن کړی وو، نو اوګورئی چې د کوم خلق د هلاکت نه ویرولې شوې وو د هغوی څه انجام شو نو دغه شان مونږ به دې خلقو سره هم دغه شان کوو چې تا څوک دروغ ژن ګڼړی بیا مونږ د نوح ﷺ نه پس دیر رسولان د هغوی قومونو ته راولیږل لکه ابراهیم ﷺ هود ﷺ او صالح ﷺ نو هغوی دوی ته ښکاره معجزات راوړل خو چې کوم څیز دوی د مخکښې نه یعنی دوی ته رسول رالیږلو نه مخکښې دروغ ګڼړلې وو، نو بیا ئې اونه منلو، مونږ دغه شان د حد نه وتوونکی والو زړونو باندې مهر لګوو، بیا هغوی ایمان نه قبلوی څنګه چې مونږ ددوی په زړونو باندې مهر لګولې دې بیا دې نه پس مونږ موسی ﷺ او هارون ﷺ زمونږ نخښو سره فرعون او د هغه قوم طرف ته راولیږل خو هغوی د ایمان په مقابله کښې تکبر اوکړو او هغه مجرمان خلق وو بیا چې کله زمونږ د طرف نه حق هغوی ته راغلو نو هغوی اوویل چې دا خو ښکاره جادو دې موسی ﷺ اوفرمائیل آیا تاسو د حق باره کښې چې کوم تاسو ته راغلې دې وایئ چې دا جادو دې آیا دا جادو دې؟ حالانکه دا چې چا راوړې وو هغه کامیاب شو او د جادوګرانو جادو ئې باطل کړو او ساحر جادوګر کامیابی نه مومی او استفهام دواړو ځایونو کښې د انکار د پاره دې هغوی جواب ورکړو چې آیا ته زمونږ طرف ته دې له راغلې ئې چې ته مونږ د هغه طریقې نه واړوې چې په

کومه مونږ خپل پلار نیکه موندلي دي؟ او د مصر په ملک کښې ستاسو دواړو رونړو حکومت شي؟او مونږ ستاسو دواړو تصدیق کولو والا نه یوو.او فرعون اوویل چې ماله یعنی په علم سحر کښې ماهران جادوګران راولئ، چې کله جادوګران راغلل نو د جادوګرو ددې وئیلو نه پس چې تاسو اول غورزوئی یا مونږ اوغورزوو موسی علیه السلام هغوی ته اوفرمائیل چې تاسو اوغورزوئی څه چې تاسو غورزوئی دغه شان چې کله جادوګرانو خپل رسئ او کونتی اوغورزولې نو موسی علیه السلام اوفرمائیل چې څه تاسو راوړي دی هغه جادو دې ما استفهامیه مبتدأ دې (جئتم به السحر) ددې خبر دې "السحر" د "ماجئتم" نه بدل دې او په یو قرات کښې یو همزه سره خبر دې "ما" موصوله مبتدأ ده الله تعالی به اوس دا باطل کړی، الله د داسې فسادیانو کارونه نه جوړوی،او الله په خپلو وعدو سره حق حق ښکاره کوی اګرچې مجرمانو ته دا څومره هم ناخوښه وی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:واتل: فعل امر د حرف علت حذف سره مبنی دې، په اصل کښې "واتلو" وو،په آخر کښې واؤ حذف شو، "علیهم" د "اتل" سره متعلق دې "نبأ نوح" په ترکیب اضافی سره د "اتل" مفعول به دې،اذ قال، اذ ظرفیه د ماضئ د پاره د "نبا" نه د بدل الاشتمال د وجه محلا منصوب دې،اذقال د "نبأ" سره متعلق هم کیدې شی، په نوح باندې وقف لازم دې ځکه چې د "اذقال" تعلق د "اتل" سره د فساد د معنی د وجه نه جائز نه دې ځکه چې "اتل" مستقبل دې او ظرف ماضی دې په دې صورت کښې به ترجمه داسې وی چې ته هغه وخت واوروه چې کوم وخت نوح علیه السلام خپل قوم ته وئیلې وو،حالانکه دا ممکنه نه ده.

قوله:لقومه: په دې کښې لام د تبلیغ د پاره دې،"مقام" په فتح سره "موضع قیام" ځائې، مرتبه،مراد ترې خپل وجود دې او "مقام" په ضمې سره مصدر دې، قیام کول، ایساریدل، القیام علی الدعوة خلال مدة اللبث ځکه چې د دعوت او تبلیغ کار زیات تر په ولاړه باندې وی.

قوله:فعلی الله توکلت: دا دان کان کبر جزاء ده، او که فعلی الله توکلت جمله معترضه اوګنړلې شی نو اجمعوا امرکم به جواب شرط وی.

قوله:فاجمعوا امرکم: ددې تفسیر په اعزموا علی امر سره کولو کښې اشاره ده چې "اجمع" متعدی بنفسه هم استعمالیږی، او متعدی بالحرف هم.

قوله:غمه: ساه وبیدل، تور، مشتبه، پټ، سخت، هر کله چې سپوږمۍ پټه شی،نو عرب غم الهلال وائی.

قوله:الواؤ بمعنی مع: یعنی "شرکاء" مفعول معه کیدو د وجه منصوب دې،دې سره ئې دا

شبهه دفع کړه چې د شرکاء عطف په ظاهره د "اجمعوا" ضمیر فاعل باندې دې، یعنی تاسو شریکان خپل تدبیرونه مضبوط کړئ، په دې اعتبار سره "شرکاء" مرفوع کیدل پکار دی.

قوله: قال موسى اتقولون للحق لما جاءكم: انه لسحر اسحر هذا قال موسى، فعل سره د فاعل دې اتقولون کښې همزه استفهام انکاری دې "تقولون" فعل مضارع د فاعل سره دې، انتم للحق متعلق د تقولون سره دې، لما جاءكم د تقولون ظرف دې، انه لسحر، د تقولون مقوله ده، چې محذوف ده، پورا جمله د قال موسى مقوله حکائي ده، یعنی موسى عليه السلام د فرعونیانو مقوله نقل کړې ده.

قوله: اسحر هذا: دا د موسى د قول محذوف مقوله ده، همزه د استفهام انکاری ده "سحر" خبر مقدم دې او هذا مبتدأ مؤخر دې، لايفلح الساحرون جمله حاليه ده.

قوله: بدل: یعنی السحرُ د ماجئتم به، نه دحذف مبتدا سره بدل دې أی أهو السحر، لهذا دا اعتراض ختم شو. چه مفرد د جملې نه بدل نه واقع کیږی.

قوله: في قراءة: یعنی د ابوعمر په قراءت کښې په اسحر هذا کښې یوه همزه استفهامیه ده، ددې قراءت مطابق په ماجئتم کښې به مَا استفهامیه وی، او السحر په د مَا نه بدل وی، أی أیّ شيء جئتم به أهو السحر، او په نورو قراءتونو کښې یوه همزه د اخبار سره ده، په دې صورت کښې به مَا موصوله مبتداء وی. او جئتم به، به صله وی، او السحر به ددې خبر وی، أی الذی جئتم به السحر لا الذی جئتُ به.

[ایاتونه: ۸۳ - ۹۲]

{فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ} طَائِفَة {مِنْ} أَوْلَاد {قَوْمِهِ} أَيْ فِرْعَوْن {عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ} يَصْرِفهُمْ عَنْ دِينه بِتَعْذِيبِهِ {وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ} مُتَكَبِّر {فِي الْأَرْضِ} أَرْض مِصْر {وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ} الْمُتَجَاوِزِينَ الْحَدّ بِادِّعَاءِ الرُّبُوبِيَّة {وَقَالَ مُوسَى يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ} {فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} أَيْ لَا تُظْهِرهُمْ عَلَيْنَا فَيَظُنُّوا أَنَّهُمْ عَلَى الْحَقّ فَيَفْتَتِنُوا بِنَا {وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ} {وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ} اتَّخِذَا {لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً} مُصَلًّى تُصَلُّونَ فِيهِ لِتَأْمَنُوا مِنَ الْخَوْف وَكَانَ فِرْعَوْن مَنَعَهُمْ مِنَ الصَّلَاة {وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ} أَتِمُّوهَا {وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ} بِالنَّصْرِ وَالْجَنَّة {وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا} آتَيْتهمْ ذَلِكَ {لِيُضِلُّوا} فِي {عَنْ سَبِيلِكَ} دِينك {رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ} امْسَخْهَا {وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ} اطْبَعْ عَلَيْهَا وَاسْتَوْثِقْ {فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ} المؤلم دعا عليه وَأَمَّنَ هَارُونَ عَلَى دُعَائِهِ {قَالَ} تَعَالَى {قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا} فَمُسِخَتْ أَمْوَالهمْ حِجَارَة وَلَمْ يُؤْمِن فِرْعَوْن حَتَّى أَدْرَكَهُ الْغَرَق {فَاسْتَقِيمَا} عَلَى الرِّسَالَة وَالدَّعْوَة إِلَى أَنْ يَأْتِيهِمْ الْعَذَاب {وَلَا تَتَّبِعَانِّ

سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ} فِي اسْتِعْجَالِ قَضَائِي رُوِيَ أَنَّهُ مَكَثَ بَعْدَهَا اربعين سنة {وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ} لَحِقَهُمْ {فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا} مَفْعُولٌ لَهُ {حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ} أي بِأَنَّهُ وَفِي قِرَاءَةٍ بِالْكَسْرِ اسْتِئْنَافًا {لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ} كَرَّرَهُ لِيُقْبَلَ مِنْهُ فَلَمْ يُقْبَلْ وَدَسَّ جِبْرِيلُ فِي فِيهِ مِنْ حَمْأَةِ الْبَحْرِ مَخَافَةَ أَنْ تَنَالَهُ الرَّحْمَةُ وَقَالَ لَهُ {آلْآنَ} تُؤْمِنُ {وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ} بِضَلَالِكَ وَإِضْلَالِكَ عَنِ الْإِيمَانِ {فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ} نُخْرِجُكَ مِنَ الْبَحْرِ {بِبَدَنِكَ} جَسَدِكَ الَّذِي لَا رُوحَ فِيهِ {لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ} بَعْدَكَ {آيَةً} عِبْرَةً فَيَعْرِفُوا عُبُودِيَّتَكَ وَلَا يَقْدَمُوا على مثل فعلك وعن بن عَبَّاسٍ أَنَّ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ شَكُّوا فِي مَوْتِهِ فَأُخْرِجَ لَهُمْ لِيَرَوْهُ {وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ} أَيْ أَهْلِ مَكَّةَ {عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ} لَا يَعْتَبِرُونَ بِهَا

ترجمه: د فرعون د قوم په ځوانانو کښې يو موټې ځوانانو نه علاوه چا هم د فرعون او د هغه د سردرانو د ويرې د وجه نه د موسى عليه السلام خبره اونه منله چې هغه به دوی ته تکليف ورکړی او د هغوی د دين نه به ئې واړوی او په دې کښې شک نشته چې فرعون په ملک د مصر کښې په زور او تکبر کښې ډير وتلې وواو هغه خو وو د ربوالی په دعوې سره د حد نه تجاوز کونکې، او موسى عليه السلام اوفرمائيل اې زما قومه که چرې تاسو په الله باندې ايمان لرئ نو هم په هغه باندې بهروسه اوکړئ، که چرې تاسو فرمانبرداره يئ، هغوی عرض اوکړو چې مونږ هم په الله باندې بهروسه کړې ده، اې زمونږ پروردګاره ته مونږ د ظالمانو د مشق تخته مه جوړوه، يعنى ته دوی په مونږ باندې غالب کوه مه، چې هغوی دا اوګڼړی چې هغوی په حق باندې دی، بيا به مونږ باندې ظلم کوی او ته مونږ ته د کافر قوم نه خلاصې راکړه او مونږ موسى عليه السلام او د هغه رور طرف ته وحی اوليږله چې تاسو دواړه په مصر کښې د خپل قوم د پاره کورونه برقرار وساتئ، او خپل کورونو لره قبله، د مونځ ځائې جوړ کړئ چې تاسو پکښې مونځ کوئ، او چې تاسو د ويرې نه په امن يئ، او فرعونيانو دوی د مونځ کولو نه منع کړې وو. اومونځ په پورا طريقې سره ادا کړئ او اې موسى عليه السلام ته د نصرت او جنت مسلمانانو ته زيرې واوروه، اوموسى عليه السلام عرض اوکړو اې زمونږ پروردګاره تا فرعون ته او د هغه سرادارانو ته د زينت سامان او مختلف قسمه مال د دنيا په زندګئ کښې ورکړې او زمونږ پروردګاره تا دا څيزونه هغوی ته ورکړل چې هغوی ددې په نتيجه کښې ستا د لارې نه خلقو لره ګمراه کړی، اې زمونږه رب اددوی مالونه تباه برباد کړه او ددوی زړونه نور هم زيات سخت کړه ددوی په زړونو باندې مهرونه اولګوه او بند ئې کړه چې بيا دوی ايمان راونړی تردې چې دردناک عذاب اوينی موسى عليه السلام ددوی د پاره خيرې اوکړې او هارون عليه السلام ددوی په خيرو باندې آمين اوفرمائيلو، الله تعالى اوفرمائيل ستاسو دعا قبوله کړې شوه چې د هغې د وجه نه ددوی مالونه (مال او زر) په کانړو کښې بدل شول، او فرعون ايمان راونړو تر دې چې غرق شو، اوتاسو دواړه په تبليغ او دعوت باندې کلک اوسيږئ تردې چې په دوی باندې دردناک عذاب راشی اوتاسو دداسې خلقو تابعداری

مه کوئی چې د فیصلې په معامله کښې د جلدبازئی په انجام باندې نه پوهیږی، راویت کړې شوې دې چې موسی ﷺ د خیرو نه پس په دوی کښې خلوېښت کاله تیر کړل.او مونږ بنی اسرائیل د سیند نه وارول بیا فرعون او د هغه لښکرې د ظلم او زیاتی په ارادې سره دوی پسې شول.بغیا، وعدوا د "اتبعهم" مفعول له دې تر دې چې فرعون په ډوبیدو شو نو وې وئیل چې ما اومنلو چې رشتونې معبود د هغه نه سوا نشته په چا باندې چې بنی اسرائیلو ایمان راوړې دې "انه" په اصل کښې "بانه" دې او په یو قراءت کښې انه د کسرې سره دې جمله مستانفه کیدو د وجه.او مخه هم تابعدارئی ته سر ایښودنکو کښې یم هغه ایمان او تسلیم مکرر راوړو چې قبول شی خو قبول نکړې شو او جبرئیل ﷺ د هغه په خوله کښې د سیند خټه ورکړه په دې ویره چې چرته دده طرف ته رحمت متوجه نشی جبرائیل ﷺ هغه ته جواب ورکړو اوس ایمان راوړې حالانکه تا ددې نه مخکښې نافرمانی کوله او ته په خپله گمراه شوې او د نورو لره د ایمان نه د گمراه کولو د وجه په فساد کوونکو کښې وې اوس مونږ ستا لاش چې بې روحه دې د سیند نه راوباسو چې روستو راتلونکو نسلونو د پاره ته د عبرت نښه جوړه شې چې هغوی ستا بنده والې اوپیژنی او ستا په شان کارونو جراءت اونکړی او د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چې بعضې بعضې بنی اسرائیلو د فرعون په مرګ کښې شک اوکړو نو د هغه لاش راوخکلې شو چې اوئې ګوری او واقعه داده چې ډیر د مکې اوسیدونکی داسې دی چې زمونږ آیتونه د قدرت د نښو نه بې پرواهی کوی یعنی ددې نه عبرت نه حاصلوی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: فما امن لموسى الا ذرية من قومه: فاء عاطفه ده، معطوف علیه محذوف دې، او هغه د مخکښې عبارت نه معلومیږی چې فالقى موسى عصاه فاذا هي تلقف ما يكون دې، (اعراب القرآن) فما آمن لموسى معنی داده چې د موسى ﷺ خبره ئې اونه منله، دې ته ایمان بالتسليم وائی، دا متعدی په لام سره وی او یو ایمان بالتصدیق دې هغه متعدی په باء سره وی، لکه چې د الله تعالی قول دې "يؤمن بالله ويؤمن للمؤمنين".

قوله: ذرية: د ذال تثليث سره، ذرية الرجل، اولاد، نسل، جمع ئې ذراری، او ذريات، ذرية دلته د قلت عدد په معنی کښې استعمال شوې دې، مفسر علام د ذرية تفسير په "طائفة" سره کولو کښې دې معنی طرف ته اشاره اوکړه، یعنی د موتی هومره خلق، په تفسیر کبیر کښې دی "ههنا معناها التقليل" (کبیر) د حضرت ابن عباس ﷺ قول دې چې د "ذرية" لفظ کله د یو قوم د پاره اوئیلې شی نو مقصود ددې نه سپکوالې یا وروکې کنړل مراد وی. قال ابن عباس ﷺ لفظ الذرية يعبر به عن القوم على وجه التحقير والتصغير (کبیر) چونکه دلته د سپکوالی څه قرینه نشته څکه دلته مقصود تصغیر د عدد دې،

قوله: من قومه :د قومه، ضمير دوه مختلف معاني پيدا کړي دی، مراد تري قوم د موسی ﷺ هم کيدي شي، او قوم د فرعون هم، په اول صورت کښې به دا مراد واخستلې شي چې د فرعون او د فرعونيانو د ويرې نه په اول کښې د اسرائيليانو ډير لږو خلقو د حضرت موسی ﷺ د خبرې تصديق اوکړو، او د دويمې توجيه په صورت کښې به ترې د فرعونيانو يو جماعت مراد وی، چې په هغې کښې هغه جادوګر شامل دی چې د موسی ﷺ دمقابلې د پاره راغلې وو، ددې نه علاوه د فرعون ښځه آسيه، او د فرعون خازن او د هغه ښځه، د فرعون د لور مشاطه (ويښتو سمبالوونکې ښځه)، او رجل من آل فرعون هم، مفسر علام دويم طرف اختيارولو سره د "قومه" ضمير "فرعون" طرف ته راجع کړې دې

قوله: ارض مصر: ددې سره ئې اشاره اوکړه چې "فی الارض" کښې الف لام، لام عهد دې

قوله: وامن هارون علی دعاءه: دا ددې سوال جواب دې چې خيرې خو موسی ﷺ کړې وې نو بيا په قداجيبت دعوتکما کښې د تثنيه صيغه ولې راوړلې شوه؟

د جواب حاصل دادې چې دعا کول او په دعا باندې آمين وئيل په يو درجه کښې دی.

قوله: حمأة: توره خاوره، ختې

[اياتونه: ۹۳-۱۰۳]

{وَلَقَدْ بَوَّأْنَا} أنزلنا {بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ} منزل كرامة وهو الشام ومصر {وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا} بأن آمن بعض وكفر بعض {حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} من أمر الدين بإنجاء المؤمنين وتعذيب الكافرين {فَإِنْ كُنْتَ} يا محمد {فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ} من القصص فرضا {فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ} التوراة {مِنْ قَبْلِكَ} فإنه ثابت عندهم يخبرونك بصدقه قال صلى الله عليه وسلم لا أشك ولا أسأل {لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ} الشاكين فيه {ولا تكونن من الذين كذبوا بآيات الله فتكون من الخاسرين} {إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ} وجبت {عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ} بالعذاب {لا يؤمنون} {وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ} فلا ينفعهم حينئذ {فَلَوْلَا} فهلا {كَانَتْ قَرْيَةٌ} أريد أهلها {آمَنَتْ} قبل نزول العذاب بها {فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا} لكن {قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا} عند رؤية أمارات العذاب المدعو ولم يؤخروا إلى حلوله {كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ} انقضاء آجالهم {وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ} بما لم يشأه الله منهم {حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ} لا {وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ} بإرادته {وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ} العذاب {عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ} يتدبرون آيات الله {قُلِ} لكفار مكة {انْظُرُوا مَاذَا} أي الذي {فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ} من الآيات الدالة على وحدانية الله تعالى {وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ} جمع نذير أي الرسل {عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ} في علم الله أي ما تنفعهم {فَهَلْ} فما

{يَنْتَظِرُونَ} بتكذيبك {إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ} مِنَ الأمَمِ أَيْ مِثْلَ وَقَائِعِهِمْ مِنَ الْعَذَابِ {قُلْ فَانْتَظِرُوا} ذٰلِكَ {إِنِّي معكم من المنتظرين} {ثُمَّ نُنَجِّي} الْمُضَارِعِ لِحِكَايَةِ الْحَالِ الْمَاضِيَةِ {رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا} مِنَ الْعَذَابِ {كَذٰلِكَ} الْإِنْجَاءِ {حَقًّا علينا ننجي الْمُؤْمِنِينَ} النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ حين تعذيب المشركين

ترجمه: او مونږ بنی اسرائیلو ته ډیر ښه د استوګنې ځائې ورکړو او هغه مصر او شام وو او مونږ د خوراک د پاره پاک څیزونه ورکړل خو بیا هغوی اختلاف اونه کړو خو هغه وخت چې کله علم هغوی ته راغلو، په داسې طریقې سره چې بعضې خلقو ایمان راوړو او بعضو انکار اوکړو یقینا ستا رب به ددوی په مینځ کښې د هغه څیز فیصله وکړي چې د دین په کوم امر کښې دوی اختلاف کولو مومنانو ته خلاصې ورکولو سره او کافرانو ته عذاب ورکولو سره نو اې محمد ﷺ فرض کړه که چرې ته ددې قصو په باره کښې چې کوم مونږ ستا طرف ته نازل کړې دی په شک کښې ئې، نو د هغه خلقو نه تپوس اوکړه چې ستا نه مخکښې کتاب تورات لولی، ځکه چې دا نازل شوې واقعې ددوی په نیز ثابتې دی هغوی په تاته ددې د رشتینوالی خبر درکړی، حضورپاک ﷺ جواب ورکړو چې نه ځما شک دې او نه خه تپوس کوم بې شکه ستا رب د طرف نه تا ته حق راغلې دې لهذا ته په دې کښې د شک کوونکو نه مه کیږه او نه دهغه خلقو نه کیږه چا چې د الله آیتونه دروغ اوګڼل، چرته ته د نقصان کوونکو نه نشې یقینا هغه خلق چې په چا باندې ستا د رب د عذاب فیصله شوې ده هغوی به ایمان نه راوړی، اګرچې د هغوی په مخکښې نښې ولې راونړې شی تردې چې هغوی هغه دردناک عذاب اوینی، خو هغه وخت په هغوی ته د ایمان نه څه فائده نه وی، چنانچه یو کلی والا، د (قریه) کلی نه (اهل قریه) کلې والا مراد دی ایمان راونړو په دوی باندې د عذاب د نازلیدو نه مخکښې چې ایمان ددوی د پاره فائده ورکونکی وی، سوا د یونس ﷺ د قوم نه چې کله هغوی د وعده کړې شوې عذاب دکتلو په وخت کښې ایمان راوړو او هغوی د عذاب د نازلیدو پورې خپل ایمان روستو نکړو نو مونږ د هغوی نه په دنیا کښې د رسوائی عذاب لرې کړو او هغوی له مو یو خاص وخت پورې د زندګئ نه د فائدې اخستلو موقع ورکړه د هغوی د عمر وخت پورا کیدو پورې او که ستا رب غوښتله نو په زمکه باندې به ټولو خلقو ایمان راوړې وو، نو آیا ته خلقو لره په هغه څیز باندې مجبوره کولې شې چې کوم الله ددوی نه نه غواړی تر دې چه هغوی مومنان شی نو داسې نشی کیدې حالانکه د یو کس د پاره دا ممکنه نه ده چې د الله د ارادې نه بغیر ایمان راوړی او الله په هغه خلقو باندې عذاب نازلوی کوم خلق چې د الله په آیتونو کښې سوچ او فکر نه کوی، نو ته دې د مکې کافرانو ته اووایه چې تاسو سوچ اوکړئ چې په آسمانونو او زمکه کښې چه څه دی د الله په وحدانیت باندې دلالت کوونکې نښو کښې کوم خلق چه د الله په علم کښې ایمان راوړنکی نه دی نو هغوی ته نښې او ویروونکی رسولان هیڅ فائده نه ورکوی نذر د نذیر جمع ده یعنی پیغمبران نو اوس دا خلق ستا

دروغ گنړلو سره دې نه سوا د بل کوم څيز په انتظار کښې دی چې هغه شان خرابې ورځې اوويني چې د دوی نه مخکښې خلقو ليدلې وی نو دوی ته اووايه ددې انتظار کوئی او هم زه تاسو سره انتظار کوم، بيا به مونږ خپل رسولان اوهغه خلق چې ايمان ئې راوړې دې،دعذاب نه بچ کړو "تنجي" د ماضی د حالت حکايت کولو د پاره د مضارع صيغه ده هم دغه شان څمونږ په ذمه دی چې مونږ ايمان والا بچ کوو.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: بوانا: تبوئنه ماضی جمع متکلم، استوګنه ورکول، مناسب ځاې ورکول

قوله: مبوأ صدق: مبوا اسم مکان دې يا مصدر دې او د صدق اضافت د عربو د عادت مطابق دې، عرب چې کله د يو څيز د تعريف اراده اوکړی کوی نو دهغې اضافت صدق ته کوی. مثلا هذا رجل صادق،وقدم صدق، مراد دلته منزل محمود دې مقام صدق نه بعضې حضراتو مصر، بعضو اردن او فلسطين او بعضې شام مراد اخستلې دې،

قوله: المضارع الحكاية الحال الماضية: دا عبارت د يو سوال مقدر جواب دې

سوال: دادې چې "تنجی" د مضارع صيغه ده، چې په حال اواستقبال باندې دلالت کوی ددې مطلب دادې چې بنی اسرائيلو ته خلاصې په زمانه حال کښې ورکولې شی، يا روستو به ورکولې شی، حالانکه خلاصې په تيره شوې زمانه کښې ورکړې شوې وو.

جواب: دا د ماضی د حال د حکايت په توګه باندې فرمائيلې شوې دې،داسې لکه چې د تير وخت په موجوده حال کښې منظر کشی کيږی.

[اياتونه: ١٠٤ ـ ١٠٩]

{قل يأيها النّاس} اي اهل مكة {إن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي} أنه حق {فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ} اي غيره وهو الأصنام لشككم فيه {وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ} يقبض ارواحكم {وَأُمِرْتُ أَنْ} اي بان {أكون من المؤمنين} {و} قيل لي {أَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حنيفا} مائلا إليه {ولا تكونن من المشركين} {وَلَا تَدْعُ} تعبد {مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ} إن عبدته {وَلَا يَضُرُّكَ} إن لم تعبده {فإن فعلت} ذلك فرضا {فإنك إذا من الظالمين} {وَإِن يَمْسَسْكَ} يصبك {اللَّهُ بِضُرٍّ} كفقر ومرض {فَلَا كَاشِفَ} رافع {لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ} دافع {لِفَضْلِهِ} الذي ارادك به {يصيب به} اي بالخير {من يشاء من عباده وهو الغفور الرحيم} {قل يأيها النّاس} اي اهل مكة {قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ} لأن ثواب اهتدائه له {وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا} لأن وبال ضلاله عليها {وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ} فأجبركم على الهدى {وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ} من ربك {وَاصْبِرْ} على الدعوة وأذاهم {حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ} فيهم بأمره {وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ} اعدلهم وقد صبر حتى حكم على المشركين بالقتال وأهل الكتاب بالجزية

ترجمه: اې محمد ﷺ اووايه چې اې د مکې خلقو که چرې تاسو څما د دين په حق کيدو کښې باره کښې په شک او شبه کښې يئ نو تاسو ته معلوميدل پکار دی چې خه ستاسو په دين کښې ستاسو د شک د وجه د هغه معبودانو عبادت نه کوم د چا چې تاسو الله تعالى پريښودلو سره عبادت کويئ او هغه بتان دی خو څه د هغه خدائې بندګی کوم چې کوم ستاسو روحونه قبض کوی او ماته ئې دا حکم راکړې دې چې زه دی د مومنانو نه يم او ماته ئې دا حکم راکړې دې چې خپله توجه دين طرف ته مائله کړه او هيڅ کله د شرک کوونکو نه مه کيږه،او دا حکم شوی دې چې د الله پريښودلو سره د يو داسې څيز بندګی مه کوه چې کله ته د هغه بندګی اوکړې نو تا ته هيڅ فائده نشی دررسولې، او چې کله ته د هغه بندګی اونکړې نو تا ته څه نقصان نشی دررسولې، بالفرض که تاسو داسې اوکړل نو په داسې صورت کښې به ته د ظالمانو نه شې،(او ماته دا وئيلی شوی دی) چه که الله تاسو ته څه تکليف در اورسوی مثلاً فقيری او بيماری نو د هغه نه سوا ددې تکليف د لرې کولو والا څوک نشته،بلکه هغه خپل فضل په خپلو بندګانو باندې چې په چا اوغواړی کوی ئې پرې،هغه دير بخښونکې او دير رحم کولو والا دې ته ورته اووايه چې اې د مکې خلقو تاسو ته ستاسو د رب نه حق راغلې دې لهذا چې کوم کس په صحيح لار راشی نو هغه به په د خپل ځان د پاره په لار باندې راشی ځکه چې د هدايت اجر هم هغه ته به ميلاويږی او چې کوم سړې بې لارې شی نو د هغه د بې لارې کيدو سزا به هم په هغه باندې پريوزی،ځکه چې د هغه د بې لارې کيدو نقصان صرف هغه ته وی او څه په تاسو باندې مسلط کړې شوې نه يم چې تاسو خه په هدايت باندې مجبوره کړم،او دا هم وئيلې شوې دی چې تا ته دهغه وحی اتباع کوه چې کومه تاته رالیږلې شوې ده، او په دعوت او د هغې په تکليف باندې صبر کوه تر دې چې الله تعالى د دوی په مينځ کښې په خپل حکم سره فيصله اوکړی او هغه بهترين فيصله کوونکې دې، او هغوی ﷺ صبر اوکړو تردې چې مشريکانو سره د جنګ، او اهل کتاب باره کښې د جزيې حکم نازل شو..

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله:انه حق: دا اضافه ددې سوال جواب دې چې د شک تعلق د مفردَ سره نه وی ددې وجه نه مفسر علام انه حق محذوف ګرځولې دې چې د شک تعلق د جملې سره شی

قوله:يتوفاكم: واحد مذکر غائب مضارع معروف توفى" (تفعل) کم ضمير مفعول، تاسو پورا پورا اخلی،ستاسو روح قبض کوی.

قوله:قيل له: ددې اضافې مقصد د ماقبل سره ربط پيدا کول دی،ځکه چې ماقبل کښې "امرت" دې اوس به تقديری عبارت داسې شی "وامرت ان اكون من المؤمنين وقيل لى ان اقم وجهك للدين حنيفا"

قوله: ذلك فرضاً: دا د دې سوال جواب دې چې د غيرالله عبادت د نبي د طرف نه نامکنه دې، بيا داسې ولې خطاب اوکړې شو مفسر علام جواب ورکړو چې دا على سبيل الفرض والتقدير دې.

قوله: على الدعوة: ددې قيد د لګولو مقصد د ماقبل سره ربط پيدا کول دی

[۱۱] سورة هود

سورة هود مكية إلا أقم الصلوة الآيه او إلا فلعلك تارك الآية واولئك يومنون الاية مائة وثلث وعشرون اية

سورة هود مکی دې مګر أقم الصلوٰة (آيت) يا مګر: فلعلك تارك (آيت) او: اولئك يؤمنون به (آيت)، په دې کښې ۱۲۲ يا ۱۲۳ آيتونه دی.

[ايالتونه: ۱ - ۵]

بسم الله الرحمن الرحيم (الر) الله أعلم بمراده بذلك هذا (كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ) بعجيب النظم وبديع المعاني (ثُمَّ فُصِّلَتْ) بينت بالأحكام والقصص والمواعظ (مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ) أي الله (أ) أي بأن (لا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ) بالعذاب إن كفرتم (وَبَشِيرٌ) بالثواب إن آمنتم (وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ) من الشرك (ثُمَّ تُوبُوا) ارجعوا (إِلَيْهِ) بالطاعة (يُمَتِّعْكُمْ) في الدنيا (مَتَاعًا حَسَنًا) بطيب عيش وسعة رزق (إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى) هو الموت (وَيُؤْتِ) في الآخرة (كُلَّ ذِي فَضْلٍ) في العمل (فَضْلَهُ) جزاءه (وَإِنْ تَوَلَّوْا) فيه حذف إحدى التائين أي تعرضوا (فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ) هو يوم القيامة (إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ومنه الثواب والعذاب ونزل كما رواه البخاري عن بن عباس فيمن كان يستحيي أن يتخلى أو يجامع فيفضي إلى السماء وقيل في المنافقين (أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ) أي الله (أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ) يتغطون بها (يَعْلَمُ) تعالى (مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) فلا يغني استخفاؤهم (إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) أي بما في القلوب

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم چې ډير مهربانه او ډير رحم کوونکی دې الر ددې نه الله خپل مراد ښه پيژنی دا داسې کتاب دې چې ددې آيتونه د عجيبه ترتيب او بې مثاله معانيو په وجه محکم کړې شوې دې بيا د حکيم او خبير يعنی د الله د طرف نه د احکامو، واقعاتو او نصيحتونو په اعتبار سره صفا صفا بيان کړې شوې دې داچې د الله نه سوا د بل چا عبادت مه کوئی، ځه د هغه د طرف نه تاسو لره د عذاب نه ويرونکې يم که چرې تاسو کفر کوئی او د ثواب خوشخبری ورکونکې يم که چرې تاسو ايمان راوړئی او دا چې تاسو د خپل رب سره د شرک نه بخښنه اوغوارئی، بيا د تابعدارئی په ذريعه د هغه طرف ته رجوع اوکړئ هغه به تاسوته په دنيا کښې د يو خاص وخت پورې د مزو سامان او پراخوالې د رزق درکړی، او په آخرت کښې به هر زيات عمل کوونکی ته زيات اجر ورکړی او که چرې تاسو مخ واړوئی د "تولو" په دوه تاء کښې

يو تاء حذف كړې شوې ده، نو مائة ستاسو په باره كښې د يوې غټې ورځې چې هغه د قيامت ورځ ده د عذاب ويره ده تاسو به هم الله طرف ته ځئى او هغه په هر څيز باندې قدرت لرونكې دې او په دې هر څيز كښې ثواب يا عذاب هم دې، او راروان آيت، څنګه چې امام بخارى د ابن عباس ﷺ نه نقل كړې دى چې دا آيت د هغه كس باره كښې نازل شوې دې په دې خيال سره چه ځما دا عمل آسمان (يعنى الله) ته رسى د قضائې حاجت كولو په وخت كښې او د خپلې ښځې سره په ميلاويدو كښې ئې شرم محسوسولو، وئيلې شوى دى چې د منافقينو په باره كښې دا نازل شوې دې ياد ساتئ دوى خپلې سينې راتاووى يعنى راتيټوى چې د الله نه خپلې خبرې پټې كړى ياد ساتئ چې كله هغه خلق كوم چې خپلې كپړې راغوندوى يعنى په هغې كښې پټيږى نو الله تعالى په دغه وخت هم هغه څيز لره پيژنى كوم چې هغوى پټوى او ښكاره كوى ئې لهذا د دوى د پټولو هيڅ فائده نشته بې شكه هغه خو د زړونو دننه خبرې پيژنى.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: سورة هود: په تركيب اضافى سره مبتدأ، "مكية" خبر اول، "مائة الخ" دويم خبر، "مكية" مستثنى منه دې، الا حرف استثناء "اقم الصلوة" (الأية) مستثنى، يعنى پوره سورت مكى دې، سوا د يو آيت نه "اقم الصلوة (الأية)" نه، دا قول د ابن عباس ﷺ دې

قوله: او الا فلعلك تارك بعض ما يوحى اليك: (الأية) دا دويم قول طرف ته اشاره ده ددې قول مطابق پوره سورت مكى دې، خو دوه آيتونه، يو خو فلعلك او دويم اولئك يؤمنون دا قول د مقاتل دې،

قوله: هذا: په دې كښې اشاره ده چې كتاب د مبتدأ محذوف خبر دې نه چې مبتدأ، څكه چې نكره صرف مبتدأ نه رازى، احكمت، آياته جمله د كتاب صفت دې

قوله: ثم فصلت: په ثم كښې دوه احتماله دى اول دا صرف د اخبار د پاره ده او معنى به دا وى چې الله تعالى مونږ له خبر راكړو چې قرآن په اوچته درجه كښې په احسن وجوه سره محكم دې، او بهترين تفصيل سره مفصل دې، څنګه چې عرب وائى فلان كريم الاصل ثم كريم الفصل، دويم احتمال دا دې چې "ثم" د نزول په اعتبار سره د ترتيب زمانى د پاره وى په داسې توګه چې د اول نزول يعنى د عرش نه لوح محفوظ پورې د نازليدو په وخت كښې محكم كړې شو، بيا د موقع مناسب په تفصيل سره نازل شو.

قوله: من لدن حكيم خبير: دا د كتاب دويم صفت دې

قوله: بان: په دې كښې اشاره ده چې ان مصدريه دې، ان تفسيريه هم كيدې شى، د "ان" تفسيريه د پاره دا شرط دې چې د ددې نه مخكښې قول يا د قول په شان معنى لرونكې څه لفظ وى، دلته اګرچې لفظ قول نشته، خو ددې معنى "فصلت" موجود دې، لهذا د "ان"

مفسره کيدل هم صحيح دی او دلته خو تفسيريه کيدل ډير ښه دی.

قوله: قيل في المنافقين: که د منافقين نه معلوم منافقين مراد وی نو په دې کښې نظر دې ځکه چې د معلوم منافقينو وجود په مکه کښې نه وو او آيت مکی دې، د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چې دا آيت د اخنس بن شريق په باره کښې نازل شوې دې، چې د مکې د منافقينو نه وو، دا سړې تيزې ژبې والا او ښه خائسته شکل والا وو، او حضور پاک ﷺ ته به يې د خوشحالئ خبرې اوروليې، او په زړه کښې به ئې مخالفت پټ ساتلو، ددې باره کښې دا آيت نازل شو.

قوله: يثنون، الثنى الطى، د پټولو د پاره رانغاړل، يثنون په اصل کښې "يثنيون" وو، ضمه په ياء باندې ثقيله وه نو "نون" له مو ورکړه، د ياء او واؤ په مينځ کښې د ساکنينو د وجه ياء مو حذف کړه، نو يثنون شو.

پاره نمبر ۱۲ [وَمَامِنْ دَآبَّةٍ] [اياتونه: ۶ ـ ۸]

{وَمَامِنْ} زَائِدَة {دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ} هِيَ مَا دَبَّ عَلَيْهَا {إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا} تَكَفَّلَ بِهِ فَضْلًا مِنْهُ تَعَالَى {وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا} مَسْكَنَهَا فِي الدُّنْيَا أَوْ الصُّلْب {وَمُسْتَوْدَعَهَا} بَعْد الْمَوْت أَوْ فِي الرَّحِم {كُلٌّ} مِمَّا ذُكِرَ {فِي كِتَابٍ مُبِينٍ} بَيِّن هُوَ اللَّوْح الْمَحْفُوظ {وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ} أَوَّلهَا الْأَحَد وَآخِرهَا الْجُمُعَة {وَكَانَ عَرْشُهُ} قَبْل خَلْقهمَا {عَلَى الْمَاءِ} وَهُوَ عَلَى مَتْن الرِّيح {لِيَبْلُوَكُمْ} مُتَعَلِّق بِخَلَقَ أَيْ خَلَقَهُمَا وَمَا فِيهِمَا مِنْ مَنَافِع لَكُمْ وَمَصَالِح لِيَخْتَبِرَكُمْ {أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا} أَيْ أَطْوَع لِلّٰهِ {وَلَئِنْ قُلْتَ} يَا مُحَمَّد لَهُمْ {إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ} مَا {هٰذَا} الْقُرْآن النَّاطِق بِالْبَعْثِ أَوْ الَّذِي تَقُولهُ {إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ} بَيِّن وَفِي قِرَاءَة سَاحِر وَالْمُشَار إِلَيْهِ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى} مَجِيء {أُمَّةٍ} جَمَاعَة أَوْقَات {مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ} اسْتِهْزَاء {مَا يَحْبِسُهُ} مَا يَمْنَعهُ مِنْ النُّزُول قَالَ تَعَالَى {أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا} مَدْفُوعًا {عَنْهُمْ وَحَاقَ} نَزَلَ {بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ} مِنْ الْعَذَاب

ترجمه: په زمکه باندې ګرځيدونکی چې څومره ژوندی سر دی د ټولو رزق د الله په ذمه دې "من" زائد دې، او دابه هغه ځناور نه وائی چې په زمکه باندې ګرځی، يعنې هم الله ددوی د روزئ په خپل فضل سره کفالت کوونکې دې هم هغه ددوی د اوسيدو ځائې پيژنی، که هغه دنيا کښې وی، يا د پلار په ملا کښې، او د مرګ نه پس د هغه د سپارلو ځائې يا د مور په رحم کښې دې (د هغه ځائې) پيژنی او هر څيز چې کوم ذکر شول په کتاب مبين کښې دی، او هغه لوح محفوظ دې او هم هغه دې چې آسمانونه او زمکه ئې په شپږ ورځو کښې پيدا کړل ددې اول ورځ د اتوار ورځ وه، او آخری ورځ د جمعې وه، او د آسمانونو او زمکې د پيدا کولو نه مخکښې دهغه عرش په اوبو باندې وو، او اوبه د هوا په اوګه باندې وه چې ستاسو نه امتحان واخلی، ليبلوکم د خلق متعلق دې يعنې دا واړه او په دې کښې چې څه دی هغه ئې

ستاسو د فائدې او ستاسو د مصلحتونو د پاره پيدا کړل چې ستاسو نه امتحان واخلي. چې په تاسو کښې څوک ښه عمل کولو والا دی؟ يعني څوک د الله تعالى زيات تابعدار دی او که اې محمد ﷺ ته دوی ته او وائې چې تاسو به د مرګ نه پس په ژوندی کولو سره راپاڅولې شئ نو انکار کوونکی په زور او وائي چې دا قرآن چې د مرګ نه پس د پاسيدلو خبره کوی يا چې کومه خبره ته کوې هغه ښکاره جادو دې او په پو قرات کښې د سحر په ځائې ساحر دې، او ددې مصداق به نبی ﷺ وی او که چرې مونږ ددوی نه مقرر شوې عذاب لږ وخت د پاره لرې کړو نو د توقو په توګه به وائي چې دې عذاب لره د راوستلو نه چا منع کړې دې؟ الله تعالى او فرمائيل ياد ساتئ چه په کومه ورځ عذاب په دوی باندې راشي نو په اخوا کولو په نشي اخوا کيدې، او چې کوم عذاب پسې دوی توقې کولې هم هغه به دوی راونيسي..

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: تکفل به فضلامنه: دا اضافه د يو سوال مقدر جواب دې چې د الاعلى الله نه معلوميږی چې په الله تعالى باندې رزق رسول واجب دی حالانکه په الله باندې وجوب محال دې؟

جواب: حاصل دادې چې مخلوق ته روزی رسول په الله تعالى باندې لزوم وجوباً نه دی بلکه دا صرف د فضل او د شفقت د وجه دې،

قوله: کل مماذکر: په دې کښې اشاره ده چې د "کل" تنوين د مضاف اليه په عوض کښې دې

قوله: بين: دمبين تفسير په "بين" سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې متعدی په معنی د لازم دې

قوله: جماعة اوقات: په دې کښې اشاره ده چې د "امة" نه مراد د خلقو ډله نه ده، بلکه ددې نه د وختونو يو محدوده مجموعه مراد ده، "امة" په اصل کښې د خلقو يو ټولګی ته وائی، ای طائفة من الناس، دلته طائفة من الازمنة مراد ده، څنګه چې شارح ﷫ لفظ د اوقات د اضافې کولو سره اشاره اوکړه.

قوله: معدودة: دمعدودة نه مراد قليلة ده، ځکه چې حصر په عدد کښې په قلت باندې دلالت کوی..

[ايا توله: ۹ - ۲۴]

(وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ) الْكَافِر (مِنَّا رَحْمَةً) غِنًى وَصِحَّة (ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ) قَنُوط مِنْ رَحْمَة اللّٰه (كَفُورٌ) شَدِيد الْكُفْر بِهِ (وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ) فَقْر وَشِدَّة (مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ) الْمَصَائِب (عَنِّي) وَلَمْ يَتَوَقَّع زَوَالهَا وَلَا يَشْكُر عَلَيْهَا (إِنَّهُ لَفَرِحٌ) بَطِر (فَخُورٌ) عَلَى النَّاس بِمَا أُوتِيَ (إِلَّا) لَكِنْ (الَّذِينَ صَبَرُوا) عَلَى الضَّرَّاء (وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) فِي النَّعْمَاء (أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ) هُوَ الْجَنَّة (فَلَعَلَّكَ) يَا مُحَمَّد (تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ) فَلَا تُبَلِّغهُمْ إِيَّاهُ لِتَهَاوُنِهِمْ بِهِ (وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ) بِتِلَاوَتِهِ عَلَيْهِمْ لِأَجْلِ

﴿أَن يَّقُولُوا لَوْلَا﴾ هَلَّا ﴿أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾ يُصَدِّقُهُ كَمَا اقْتَرَحْنَا ﴿إِنَّمَا أَنتَ نَذِيرٌ﴾ فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ لَا الْإِتْيَانُ بِمَا اقْتَرَحُوهُ ﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ حفيظ فيجازيهم ﴿أَمْ﴾ بَلْ أ ﴿يَقُولُونَ افْتَرَاهُ﴾ أَيِ الْقُرْآنَ ﴿قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ﴾ فِي الْفَصَاحَةِ وَالْبَلَاغَةِ ﴿مُفْتَرَيَاتٍ﴾ فَإِنَّكُمْ عَرَبِيُّونَ فُصَحَاءُ مِثْلِي تَحَدَّاهُمْ بِهَا أَوَّلًا ثُمَّ بِسُورَةٍ ﴿وَادْعُوا﴾ لِلْمُعَاوَنَةِ عَلَى ذَلِكَ ﴿مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ﴾ أَيْ غَيْرِهِ ﴿إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ فِي أَنَّهُ افْتِرَاءٌ ﴿فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ﴾ أَيْ مَنْ دَعَوْتُمُوهُمْ لِلْمُعَاوَنَةِ ﴿فَاعْلَمُوا﴾ خِطَابٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿أَنَّمَا أُنزِلَ﴾ مُلْتَبِسًا ﴿بِعِلْمِ اللَّهِ﴾ وَلَيْسَ افْتِرَاءً عَلَيْهِ ﴿وَأَن﴾ مُخَفَّفَةٌ أَيْ أَنَّهُ ﴿لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾ بَعْدَ هَذِهِ الْحُجَّةِ الْقَاطِعَةِ أي اسلموا ﴿مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا﴾ بِأَنْ أَصَرَّ عَلَى الشِّرْكِ وَقِيلَ هِيَ فِي الْمُرَائِينَ ﴿نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ﴾ أَيْ جَزَاءَ مَا عَمِلُوهُ مِنْ خَيْرٍ كَصَدَقَةٍ وَصِلَةِ رَحِمٍ ﴿فِيهَا﴾ بِأَنْ نُوَسِّعَ عَلَيْهِمْ رِزْقَهُمْ ﴿وَهُمْ فِيهَا﴾ أَيِ الدُّنْيَا ﴿لَا يُبْخَسُونَ﴾ يُنْقَصُونَ شَيْئًا ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ﴾ بَطَلَ ﴿مَا صَنَعُوا فِيهَا﴾ أَيِ الْآخِرَةِ فَلَا ثَوَابَ لَهُ ﴿وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ﴾ بَيَانٍ ﴿مِّن رَّبِّهِ﴾ وَهُوَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوِ الْمُؤْمِنُونَ وَهِيَ الْقُرْآنُ ﴿وَيَتْلُوهُ﴾ يَتْبَعُهُ ﴿شَاهِدٌ﴾ لَهُ بِصِدْقِهِ ﴿مِّنْهُ﴾ أَيْ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ جِبْرِيلُ ﴿وَمِن قَبْلِهِ﴾ الْقُرْآنِ ﴿كِتَابُ مُوسَىٰ﴾ التَّوْرَاةُ شَاهِدٌ لَهُ أَيْضًا ﴿إِمَامًا وَرَحْمَةً﴾ حَالٌ كَمَنْ لَيْسَ كَذَلِكَ لَا ﴿أُولَٰئِكَ﴾ أَيْ مَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ ﴿يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ أَيْ بِالْقُرْآنِ فَلَهُمُ الْجَنَّةُ ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ﴾ جَمِيعِ الْكُفَّارِ ﴿فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ﴾ شَكٍّ ﴿مِّنْهُ﴾ مِنَ الْقُرْآنِ ﴿إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ﴾ أَيْ أَهْلِ مَكَّةَ ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿وَمَنْ﴾ أَيْ لَا أَحَدَ ﴿أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ بِنِسْبَةِ الشَّرِيكِ وَالْوَلَدِ إِلَيْهِ ﴿أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ﴾ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي جُمْلَةِ الْخَلْقِ ﴿وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ﴾ جَمْعُ شَاهِدٍ وَهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ لِلرُّسُلِ بِالْبَلَاغِ وَعَلَى الْكُفَّارِ بِالتَّكْذِيبِ ﴿هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ الْمُشْرِكِينَ ﴿الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾ دِينِ الْإِسْلَامِ ﴿وَيَبْغُونَهَا﴾ يَطْلُبُونَ السَّبِيلَ ﴿عِوَجًا﴾ مُعْوَجَّةً ﴿وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ﴾ تاكيد ﴿كَافِرُونَ﴾ ﴿أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ﴾ الله ﴿فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ﴾ أَيْ غَيْرِهِ ﴿مِنْ أَوْلِيَاءَ﴾ أَنْصَارٍ يَمْنَعُونَهُمْ مِنْ عَذَابِهِ ﴿يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ﴾ بِإِضْلَالِهِمْ غَيْرَهُمْ ﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ﴾ لِلْحَقِّ ﴿وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾ هُ أَيْ لِفَرْطِ كَرَاهَتِهِمْ لَهُ كَأَنَّهُمْ لَمْ يَسْتَطِيعُوا ذَلِكَ ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ﴾ لِمَصِيرِهِمْ إِلَى النَّارِ الْمُؤَبَّدَةِ عَلَيْهِمْ ﴿وَضَلَّ﴾ غَابَ ﴿عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ عَلَى اللَّهِ مِنْ دَعْوَى الشَّرِيكِ ﴿لَا جَرَمَ﴾ حَقًّا ﴿أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ﴾ ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا﴾ سَكَنُوا واطمانوا او انابوا ﴿إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ﴿مَثَلُ﴾ صِفَةُ ﴿الْفَرِيقَيْنِ﴾ الْكُفَّارِ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ﴾ هَذَا مَثَلُ الْكَافِرِ ﴿وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ﴾ هَذَا مَثَلُ الْمُؤْمِنِ ﴿هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا﴾ لَا ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ فِيهِ إِدْغَامُ التَّاءِ فِي الْأَصْلِ فِي الذَّالِ تتعظون.

ترجمه: او که چرې مونږ کافر انسان ته د خپل رحمت لکه مالداری او صحت ورکولو نه پس هغه د رحمت نه محروم کړو نو هغه د الله د رحمت نه نا امیده کیدو سره ددې رحمت ډیره ناشکری

کوی، او که د هغه مصیبت نه پس کوم چې په ده باندې راغلې وو لکه غریبي، او سختی نو چې مونږ ورته نعمتونو مزه ورواڅکوو نو وائي چې څما خو ټول غمونه لرې شول او د دې نعمتونو د ختمیدو ورته بالکل خیال نه وی، او نه په دې باندې شکر کوی او دوی تکبر کوی او څه چې دوی ته ورکړې شول د دې د وجه نه په خلقو باندې شیخی کوی، خو چې کوم خلق په مصیبتونو باندې صبر کوی او په نعمتونو کښې نیک عمل کوی نو هم دغه خلق دی چې د هغوی د پاره بخښنه ده، او ډیر لوئې اجر دې هغه جنت دې، نو اې محمد ﷺ داسې د نه وی چې د قرآن نه ددوی د مخ اړولو د وجه ددې وحی څه حصې لره چې کومه تاته رالیږلې شوې ده دوی ته رسول پریږدې او ته دوی ته د قرآن اورولو نه ددوی د دې خبرې د وجه نه تنګ زړه شې دوی وائي چې ولې په ده باندې خمونږ د خوښې مطابق خزانه نازله نشوه؟ یا ولې ده له فرشته رانغله، چې دده تصدیق ئې کړې وو ته خو صرف خبر ورکوونکې ئې ستا ذمه داری خو صرف رسول دی نه چې هر هغه څه ښکاره کول چې د کوم دوی مطالبه کوی او الله په هر څیز باندې پورا اختیار لرونکې دې نو هغه به دوی ته سزا ورکوی آیا دا خلق دا وائي چې ده قرآن په خپله جوړ کړې دې نو په جواب کښې ته اووایه چې تاسو هم په فصاحت کښې څما په شان فصیح او بلیغ یئ لهذا ددې په شان لس سورتونه جوړ کړئ او راوړئ په اول خل ئې دوی ته د لس سورتونو چیلنج ورکړو او بیا د یو سورت او په دې کار کښې د مدد د پاره د الله نه سوا چې څوک تاسو راغواړئ، نو راوغواړئ که چرې تاسو په دې دعوه کښې رشتونې یئ چې دا ده په خپله جوړ کړې دې، اوس که هغه غیر څوک چې تاسو د مدد د پاره راوغوښتلې وو تاسو ته د آواز جواب درنکړی نو پوهه شئ خطاب مشرکانو ته دې چې دا قرآن د الله تعالی په علم سره نازل شوې دې او په دې کښې دروغ نشته او دا هم یقین اوساتئ ان مخففه عن الثقیلة دې، چې د الله نه سوا بل څوک معبود نشته، نو آیا تاسو ددې مضبوط دلیل نه پس مسلمانان کیږئ؟ یعنی مسلمانان شئ چا چې دنیا زندګی او ددې رونق د ژوند مقصد ګرځولې دې په داسې طریقه چې په شرک باندې ټینګ وو، او وئیلې شوې دی چې دا آیت د ریاکارو په باره کښې نازل شوې دې نو مونږ ددوی د نیک عملونو لکه صدقه او صله رحمی بدله هم په دنیا کښې پورا پورا ورکوو په داسې توګه چې مونږ ددوی په رزق کښې فراخوالې راولو او په دنیا کښې د دوی په بدله کښې هیڅ کمې نه کیږی نو دا داسې خلق دی چې ددوی د پاره په آخرت کښې د جهنم د اور نه علاوه بل څه نشته، او څه چې دوی ته نیک عملونه کړی وی ټول به په آخرت کښې ضائع کړې شی نو دوی په به هیڅ اجر میلاؤ نشی او چې کوم د نیکئی کارونه دوی به کول ټول به باطل شی آیا هغه کس چې د خپل رب د طرف نه په دلیل باندې وی او هغه دلیل قرآن دې او دغه کس نبی ﷺ یا مومنان دې او ده سره د الله د طرف نه ګواه هم وی چې دده تصدیق کوی او هغه جبرئیل علیه السلام دې او د قرآن نه مخکښې د موسی علیه السلام کتاب تورات ددې ګواه دې

حال دادې چې هغه امام او رحمت دې د هغه کس به برابر چې داسې نه دې کيدې شي؟ نشي کيدې او هم دغه خلق په دليل باندې دی په قرآن باندې ايمان راوړی نو د هغوی د پاره جنت دې او په ټولو کافرانو کښې چې کومه ډله هم ددې نه انکار کوی نو دهغه د پاره چې د کوم ځائې وعده ده هغه دوزخ دې نو د قرآن په باره کښې په څه شک کښې مه کيږه په يقين سره ستا د رب د طرف نه ټول په ټوله حق دې خو ډير خلق يعنی اهل مکه يقين کولو والا نه دی او د هغه نه لوئې ظالم څوک وی چې الله طرف ته د شريک او د اولاد نسبت کولو سره په الله باندې دروغ الزام اولګوی؟ څوک به هم نه وی داسې خلق به د ټولو خلقو سره د قيامت په ورځ د خپل رب په مخکښې وړاندې کولې شی اشهاد د "شاهد" جمع ده مراد ترې فرشتې دی، د رسولانو په باره کښې د پيغام رسولو او د کافرانو په باره کښې د دروغ ګنړلو ګواهی به ورکوی ګواه به وائی چې دا هغه خلق دی چا چې د خپل رب متعلق دروغې خبرې کړې وې ټول واورئی په داسې ظالمانو مشرکانو باندې د الله تعالى لعنت دې چې د الله د لارې دين اسلام نه به ئې منع کول او د کږې لارې په تلاش کښې به وو،او دا خلق د آخرت هم منکر دی "هم" د مخکښې "هم" د تاکيد د پاره دې دا خلق په مخ د زمکه باندې الله عاجزه کولې نشی،او نه به څوک د الله نه علاوه ددوی مددګار شی چې ددوی نه د الله عذاب لرې کړی، د نورو د ګمراه کولو د وجه نه داسې خلقو ته به دوچنده سزا ورکولې شی دا خلق د نفرت د وجه نه حق خبره اوريدلې شی او نه کتلې شی د سخت نفرت والی د وجه نه ګويا چې په دوی دا طاقت هم نه وو، دا هغه خلق دی چې د هميشګير اور ته د ورتلو د وجه ئې خپل ځان برباد کړو،په الله چې کوم د شريک دعوی کړې وه ټول به هير کړی يقينی خبره ده چې په آخرت کښې به دا خلق د ټولو نه زيات په تاوان کښې وی، بې شکه هغه خلق چې ايمان ئې راوړو او نيک عملونه ئې اوکړل او د زړه نه خپل رب ته راټيټ شول او دوی ته اطمينان اوشو او د هغه طرف ته ئې رجوع اوکړه داسې خلق اهل جنت دی او دوی به هميشه په دې کښې اوسيږی د دواړو ډلو يعنی د کافرانو او د مومنانو حالت داسې دې لکه يو کس ړوند او کوڼړ وی دا مثال د کافر دې او يو کس داسې وی چې ګوری هم او اوری هم دا مثال د مومن دې آيا د دواړو کسانو حالت برابر کيدې شی؟ نشی برابر کيدلې آيا تاسو پوهيږئی نه؟ددې په اصل کښې د تاء په ذال کښې ادغام دې،آيا تاسو نصيحت نه حاصلوئی؟

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله:ولئن اذقنا الانسان منا رحمة: (الآية) په "لئن" کښې لام قسميه دې،انه ليؤس کفور،جواب قسم دې او جواب شرط محذوف دې، منا حال دې، رحمة د اذقنا مفعول ثانی دې، منا په اصل کښې د رحمة صفت دې، خو د مقدم کيدو د وجه حال شو.

قوله:ليؤس اوکفور:دا دواړه د مبالغې صيغې دی او دا دواړه د "ان" خبرونه دی

قوله:الکافر:په دې کښې اشاره ده چې په الانسان کښې الف لام عهدی دې.

قوله:ولم يتوقع زوالها: په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چې په "ذهب السيئات" کښې صرف د مصيبتونو ختميدلو طرف ته اشاره نه ده بلکه قائل ددې مصيبتونو د واپس نه راتللو اراده کړې ده،يعنى اوس د حاصل شوې نعمتونو د ختميدلو څه خطره نشته.

قوله:لكن:د الا تفسير په "لكن" سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې دا مستثنى منقطع ده،ځکه چې په لئن اذقنا الانسان کښې د انسان نه مراد انسان کافر دې لهذا الذين صبروا په هغه دې کښې به داخل نه وى

قوله:بيان:،دبينة تفسيرپه "بيان" سره کولو کښې ئې يو سوال جواب ورکول مقصود وو

سوال: د الله قول "يتلوه" ضمير "بينة" ته راجع دې، په ضمير او مرجع کښې مطابقت نشته

جواب: جواب حاصل دادې چې بينة په معنى د بيان دې

قوله:هوالنبي اوالمؤمنون: داپه من كان على بينة کښې د "من" د مصداق وضاحت دې، د "من" په مصداق کښې دوه قوله دى، يو خو حضور ﷺ اوبل مؤمنان او وهى القرآن،دبينة د مصداق بيان دې.

قوله:حال:اى هما حالان من كتاب موسى عليه السلام

قوله:كمن ليس كذلك: مفسر علام ددې جملې په زياتوالى سره اشاره اوکړه چې "افمن كان الخ" د مبتدأ خبر محذوف دې،او هغه "كمن ليس كذلك" دې

قوله:لا:په دې کښې اشاره ده چې "افمن كان على بينة" کښې همزه د استفهام انکارى ده

قوله:يطلبون السبيل:دا ددې سوال جواب دې:

سوال: "يبغونها" کښې ضمير "سبيل" طرف ته راګرځى،حالانکه ضمير مؤنث دې او سبيل مذکر دې؟

جواب: د جواب حاصل دادې چې لفظ سبيل مذکر او مؤنث دواړه استعماليږى.

[اياتونه ۲۵ - ۳۵]

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي﴾ اَيْ بِاَنِّيْ وَفِيْ قِرَاءَةٍ بِالْكَسْرِ عَلَى حَذْفِ الْقَوْلِ ﴿لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ بَيِّنُ الْإِنْذَارِ ﴿أَنْ﴾ اَيْ بِاَنْ ﴿لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ﴾ إن عبدتم غيره ﴿عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ﴾ مُؤْلِمٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ﴾ وَهُمُ الْأَشْرَافُ ﴿مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا﴾ وَلَا فَضْلَ لَكَ عَلَيْنَا ﴿وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا﴾ أَسَافِلُنَا كَالْحَاكَةِ وَالْأَسَاكِفَةِ ﴿بَادِيَ الرَّأْيِ﴾ بِالْهَمْزِ وَتَرْكِهِ أَيِ ابْتِدَاءً مِنْ غَيْرِ تَفَكُّرٍ فِيكَ وَنَصْبُهُ عَلَى الظَّرْفِ أَيْ وَقْتَ حُدُوثِ أَوَّلِ رَأْيِهِمْ ﴿وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ﴾ فَتَسْتَحِقُّونَ بِهِ الْاتِّبَاعَ مِنَّا ﴿بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ﴾ فِي دَعْوَى الرِّسَالَةِ أَدْرَجُوا قَوْمَهُ مَعَهُ فِي الْخِطَابِ ﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ﴾ أَخْبِرُونِي ﴿إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ﴾ بَيَانٍ ﴿مِّن رَّبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً﴾ نُبُوَّةً ﴿مِّنْ عِندِهِ فَعُمِّيَتْ﴾ خَفِيَتْ ﴿عَلَيْكُمْ﴾ وَفِي

قِرَاءَة بِتَشْدِيدِ الْمِيمِ وَالْبِنَاء لِلْمَفْعُولِ (أَنُلْزِمُكُمُوهَا) أَنُجْبِرُكُمْ عَلَى قَبُولِهَا (وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ) لَا نَقْدِر عَلَى ذَلِكَ (وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ) عَلَى تَبْلِيغ الرِّسَالَة (مَالًا) تُعْطُونِيهِ (إِنْ) مَا (أَجْرِيَ) ثَوَابِي (إِلَّا عَلَى اللهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا) كَمَا أَمَرْتُمُونِي (إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ) بِالْبَعْثِ فَيُجَازِيهِمْ وَيَأْخُذ لَهُمْ مِمَّنْ ظَلَمَهُمْ وَطَرَدَهُمْ (وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ) عَاقِبَة أَمْرِكُمْ (وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي) يَمْنَعنِي (مِنَ اللهِ) أَيْ عَذَابه (إِنْ طَرَدْتُهُمْ) أَيْ لَا نَاصِر لِي (أَفَلَا) فَهَلَّا (تَذَكَّرُونَ) بِإِدْغَامِ التَّاء الثَّانِيَة فِي الْأَصْل فِي الذَّال تَتَّعِظُونَ (وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللهِ وَلَا) إِنِّي (أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ) بَلْ أَنَا بَشَر مِثْلكُمْ (وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي) تَحْتَقِر (أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللهُ خَيْرًا اللهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ) قُلُوبهمْ (إِنِّي إِذًا) إِنْ قُلْت ذَلِكَ (لَمِنَ الظَّالِمِينَ) (قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا) خَاصَمْتنَا (فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا) بِهِ مِنَ الْعَذَاب (إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ) فِيهِ (قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللهُ إِنْ شَاءَ) تَعْجِيله لَكُمْ فَإِنَّ أَمْره إِلَيْهِ لَا إِلَيَّ (وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ) بِفَائِتِينَ اللهِ (وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ) أَيْ إِغْوَاءَكُمْ وَجَوَاب الشَّرْط دَلَّ عَلَيْهِ (وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي) (هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ) قَالَ تَعَالَى (أَمْ) بَلْ أ (يَقُولُونَ) أَيْ كُفَّار مَكَّة (افْتَرَاهُ) اخْتَلَقَ مُحَمَّد الْقُرْآن (قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي) إِثْمِي أَيْ عُقُوبَته (وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ) مِنْ إِجْرَامكُمْ فِي نِسْبَة الْافْتِرَاء إِلَيَّ

ترجمه: یقینا مونږ نوح علیه السلام لره د هغه قوم طرف ته په ښکاره توګه خبر ورکونکې اولیږلو انی په اصل کښې بانی دې او په یو قراءت کښې د قول د حذف سره د همزې په کسرې سره دې دا چې تاسو د الله نه سوا د بل چا عبادت مه کوئی که چرې تاسو د الله نه سوا د بل چا عبادت اوکړو نو ما سره په تاسو باندې په دنیا او آخرت کښې د دردناک عذاب ویره ده، دهغه د کافر قوم سرادارانو اوئیل او هغه شریفان د قوم وومونږ تا د خپل ځان پشان انسان ګنړوستا په مونږ باندې هیڅ مرتبه نشته او ستا تابعداری کوونکی خلقو ته هم ګورو چې هغه د قوم لاندې خلق دی لکه جولاګان او موچیان سرسری رائې والا دی الرای د همزې سره او بغیر د همزې نه دې، یعنی ستا باره کښې بغیر د سوچ او پوهې نه عمل کوونکی دی، او د "بادی" منصوب کیدل د ظرفیت د وجه دې یعنی اول ظاهریدونکې رائې باندې بغیر د سوچ نه عمل کوونکی، او مونږ خو په ځان باندې ستا هیڅ قسم اوچتوالې نه ګنړو چې د هغې د وجه نه ته مونږ د تابعدارئی مستحق یې ،بلکه مونږ خو تاسو لره د پیغمبرئی په دعوی کښې دروغژن ګنړو په خطاب کښې د حضرت نوح علیه السلام قوم هم شامل کړو ګنی (نظنکم په ځائې به نظنك وو)نوح علیه السلام اوفرمائیل اې ځما د قوم خلقو تاسو ماته اووایئ که چرې ځه د خپل رب د طرف نه په څه دلیل باندې یم او هغه ماته په خپل فضل سره رحمت یعنی نبوت راکړو او په تاسو باندې هغه پټ وی او په یو قراءت کښې (عمیت) دمیم تشدید او د مجهول صیغې سره دې نو آیا دا رحمت په زور په تاسو لازمولې شم یعنی په دې باندې څه تاسو مجبوره کولې شم؟ په داسې حال کښې

چې تاسو دا ناخوښه ګڼرئ مونږ په دې باندې قدرت نه لرو او اې ځما د قوم خلقو څه د پیغام په رسولو باندې ستاسو نه د مال مطالبه نه کوم چې هغه تاسو ماته راکوئ ځما اجر اوثواب په الله باندې دې او نه ځه ستاسو د وینه مطابق ایمان راوړونکي د خپل ځان نه شړلې شم د هغوی دوباره ژوندي کیدو نه پس د خپل رب سره میلاویدل دي هغه به دوی ته بدله ورکړي او هغه خلقو ته چاچې په دوی باندې ظلم کړې وی او دوی نې شړلې وی، هغوی ته به بدله ورکیږی خو تاسو د خپل انجام نه بې خبر خلق یئ، او اې ځما د قوم خلقو که چرې ځه دوی د خپل ځان نه اوشړلم نو مابه د الله د عذاب نه څوک بچ کړی؟یعنی ځما بچ کوونکی څوک هم نشته،تاسو ولې نصیحت نه حاصلوئ؟ دویم تاء په اصل کښې په ذال کښې مدغم کولو شوې ده معنی د تتعظون او ځه تاسو ته نه وایم چې ماسره د الله خزانې دی او نه ځه عالم الغیب یم او نه ځه دا وایم چې ځه فرشته یم بلکه ځه خو ستاسو په شان یو انسان یم او ځه د هغه خلقو په باره کښې چاته چې تاسو د سپکوالي په نظر سره ګورئ دا نه وایم چې دوی ته به الله بدله نه ورکوی، ځه چې د دوی په زړونو کښې دی الله تعالی ئې ځه پیژنی، که ځه داسې اووایم نو ځه به بې شکه د ظالمانو نه شمیر یم د قوم خلقو اووئیل تا مونږ سره بحث او کړو او ډیر بحث دې اوکړو اوس چې د کوم عذاب مونږ ته دهمکی راکوې هغه عذاب په مونږ باندې راوله که چرې ته په دې ویرولو کښې رشتونې ئې حضرت نوح علیه السلام جواب ورکړو هغه به صرف الله راولی که چرې هغه په تاسو باندې زر راوستل اوغواړی د دې اختیار هم د هغه سره دې نه چې ماسره تاسو د الله نه بچ کیدې نشئ تاسو ته ځما نصیحت هیڅ فائده درکولې نشی که چرې الله ته ستاسو ګمراهی مقصود وی اګر چې ځه تاسو ته څومره هم نصیحتونه اوکړم او جواب شرط محذوف دې چې په هغې باندې لاینفعکم نصحی دلالت کوی هم هغه ستاسو پروردګار دې او هم د هغه طرف ته به واپس کیږئ الله تعالی اوفرمائیل آیا د مکې کافران وائی چې قرآن محمد ﷺ په خپله تصنیف کړې دې اې محمد ﷺ اووایه که چرې دا قرآن ما په خپله تصنیف کړې وی نو د دې جرم یعنی د دې سزا په ما باندې ده او ځما طرف ته د تصنیف نسبت کولو سره چې تاسو کوم جرم کړې دې ځه د هغې نه بری یم.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: فیه ادغام التاء الخ : یعنی تذکرون د باب تفعل نه دې نه چې د باب تفعیل نه

قوله: بین الانذار، د مبین تفسیر په "بین" سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې مبین دلته لازم دې

قوله: عذاب یوم الیم: د یوم تفسیر په الیم سره د اسناد مجازی په توګه دې،د ظرفیت د علاقیت د وجې

قوله: کالحاکة:دا د حاکک جمع ده په معنی د جولا

قوله:اساكفة:دا د اسكاف جمع ده په معنى د موچى
قوله:بالهمزة وتركه:يعنى همزه پاتې كيدو سره (الراى) اوهمزه غورزيدو سره (الراى)
قوله:ابتداالخ:په دې كښې اشاره ده چې بادى د بدا نه دې په معنى د ابتدا نه چې بدو چې په معنى د ښكاره كيدو دې.
قوله:نصبه على ظرفية:يعنى بادى د اتبعك ظرف دې
قوله:وقت حدوث اول رايهم: وقت مضاف محذوف منلو سره د يو سوال جواب وركول مقصود دى
سوال: دادې چې ظرف يا خو زمان وى يا مكان،او بادى نه زمان دې او نه مكان؟
جواب: حاصل دادې چې د بادى نه مخكښې وقت محذوف دې لهذا اوس څه اعتراض پاتې نه شو.
قوله:ادرجو قومه معه:دا ددې سوال جواب دې چې نوح عليه السلام خو فرد واحد دې بيا د هغه د پاره نظنكم د جمع صيغه ولې استعمال كړه؟
جواب: حاصل دادې چې د كذب په نسبت كښې ئې د نوح عليه السلام سره د هغه قوم هم شريک كړې دې،ددې وجه نه ئې د جمع صيغه راوړه
قوله:والبناء للمفعول:اى اخفيت
قوله:على تبليغ الرسالة:ددې اضافې مقصد د عليه د ضمير مرجع بيانول دى
سوال: مخكښې د تبليغ الرسالة ذكر نشته، لهذا په دې كښې اضمار قبل الذكر لازميږى؟
جواب: حاصل دادې چې د تبليغ رسالت په ماقبل كښې اگرچې ذكر نشته مگر د كلام د اندازې (سياق) نه معلوميږى، لهذا اضمار قبل الذكر نه لازميږى.
قوله:انى : مفسر علام انى محذوف منلو سره اشاره اوكړه چې د لا اعلم عطف په عندى خزائن الله باندې دې نه چې په اقول باندې، ځكه مراد انى لا اقول لكم اعلم الغيب دې.
قوله:تزدرى، ازدراء: (افتعال) دا د زرى يزرى نه مشتق دې،ددې معنى غيب لگول،زرى عليه اى عابه،ددې اصل تزترى دې، تاء ئې دال سره بدله كړه
قوله:اغوائكم:په دې كښې اشاره ده چې په ان يغويكم كښې ان مصدريه دې
قوله:وجواب الشرط دل عليه:ولا ينفعكم نصحى، دويم شرط يعنى ان كان الله الخ جواب محذوف دې چې په هغې باندې ولا ينفعكم دلالت كوى،او دويم شرط د خپل جواب شرط سره د اولنې شرط، يعنى د "ان اردت" جواب دې او دا تركيب د بصريانو د مذهب مطابق دې، او د كوفيان په نيز د اول شرط جزاء ولا ينفعكم مقدم دې، په دې صورت كښې به

تقدير د كلام داسې وى ان الله يريد ان يغويكم فان اردت ان انصح لكم فلا ينفعكم نصحى او دا تركيب ددې وجه نه دې چې كله دوه شرطونه او يو جواب يوځاى نو جواب د دويم شرط كرځولې شي، او شرط ثانى خپل جواب سره د اول شرط جزاء وى..

[الى قوله ۳٦ ـ ٤٩]

﴿وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ﴾ تحزن ﴿بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ مِنَ الشِّرْكِ فَدَعَا عَلَيْهِمْ بِقَوْلِهِ ﴿رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ﴾ إلخ فاجاب الله دعاءه فقال ﴿وَاصْنَعِ الْفُلْكَ﴾ السَّفِينَةَ ﴿بِأَعْيُنِنَا﴾ بِمَرْأًى مِنَّا وَحِفْظِنَا ﴿وَوَحْيِنَا﴾ أمرنا ﴿وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ كَفَرُوا بِتَرْكِ إهلاكهم ﴿إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ﴾ ﴿وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ﴾ حِكَايَةُ حَالٍ مَاضِيَةٍ ﴿وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ﴾ جَمَاعَةٌ ﴿مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ﴾ استهزؤوا به ﴿قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ﴾ إذا نجونا وغرقتم ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن﴾ مَوْصُولَةٌ مَفْعُولُ الْعِلْمِ ﴿يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ﴾ ينزل ﴿عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ ﴿حَتَّىٰ﴾ غَايَةٌ لِلصُّنْعِ ﴿إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا﴾ بِإِهْلَاكِهِمْ ﴿وَفَارَ التَّنُّورُ﴾ لِلْخَبَّازِ بِالْمَاءِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَامَةً لِنُوحٍ ﴿قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا﴾ فِي السَّفِينَةِ ﴿مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ﴾ ذَكَرًا وَأُنْثَى أي مِنْ كُلِّ أَنْوَاعِهِمَا ﴿اثْنَيْنِ﴾ ذَكَرًا وَأُنْثَى وَهُوَ مَفْعُولٌ وَفِي الْقِصَّةِ أَنَّ اللهَ حَشَرَ لِنُوحٍ السِّبَاعَ وَالطَّيْرَ وَغَيْرَهَا فَجَعَلَ يَضْرِبُ بِيَدَيْهِ فِي كُلِّ نَوْعٍ فَتَقَعُ يَدُهُ الْيُمْنَى عَلَى الذَّكَرِ وَالْيُسْرَى عَلَى الْأُنْثَى فَيَحْمِلُهُمَا فِي السَّفِينَةِ ﴿وَأَهْلَكَ﴾ أَيْ زَوْجَتَهُ وَأَوْلَادَهُ ﴿إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ أَيْ مِنْهُمْ بِالْإِهْلَاكِ وَهُوَ زَوْجَتُهُ وَوَلَدُهُ كَنْعَانُ بِخِلَافِ سَامٍ وَحَامٍ وَيَافِثَ فَحَمَلَهُمْ وَزَوْجَاتِهِمُ الثَّلَاثَةَ ﴿وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ قِيلَ كَانُوا سِتَّةَ رِجَالٍ وَنِسَاءَهُمْ وَقِيلَ جَمِيعُ مَنْ كَانَ فِي السَّفِينَةِ ثَمَانُونَ نِصْفُهُمْ رِجَالٌ وَنِصْفُهُمْ نِسَاءٌ ﴿وَقَالَ﴾ نُوحٌ ﴿ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا﴾ بِفَتْحِ الْمِيمَيْنِ وَضَمِّهِمَا مَصْدَرَانِ أَيْ جَرْيُهَا وَرَسْوُهَا أَيْ مُنْتَهَى سَيْرِهَا ﴿إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ حَيْثُ لَمْ يُهْلِكْنَا ﴿وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ﴾ فِي الِارْتِفَاعِ وَالْعِظَمِ ﴿وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ﴾ كَنْعَانَ ﴿وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ﴾ عن السفينة ﴿يا بني اركب معنا ولا تكن مع الكافرين﴾ ﴿قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي﴾ يَمْنَعُنِي ﴿مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ﴾ عذابه ﴿إِلَّا﴾ لكن ﴿مَن رَّحِمَ﴾ اللهُ فَهُوَ الْمَعْصُومُ قال تعالى ﴿وحال بينهما الموج فكان من المغرقين﴾ ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ﴾ الَّذِي نَبَعَ مِنْكِ فَشَرِبَتْهُ دُونَ مَا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَصَارَ أَنْهَارًا وَبِحَارًا ﴿وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي﴾ أَمْسِكِي عَنِ الْمَطَرِ فَأَمْسَكَتْ ﴿وَغِيضَ﴾ نَقَصَ ﴿الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ تَمَّ أَمْرُ هَلَاكِ قَوْمِ نُوحٍ ﴿وَاسْتَوَتْ﴾ وَقَفَتِ السَّفِينَةُ ﴿عَلَى الْجُودِيِّ﴾ جَبَلٌ بِالْجَزِيرَةِ بِقُرْبِ الْمَوْصِلِ ﴿وَقِيلَ بُعْدًا﴾ هَلَاكًا ﴿لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ الْكَافِرِينَ ﴿وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي﴾ كَنْعَانَ ﴿مِنْ أَهْلِي﴾ وَقَدْ وَعَدْتَنِي بِنَجَاتِهِمْ ﴿وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ﴾ الَّذِي لَا خُلْفَ فِيهِ ﴿وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ﴾ أَعْلَمُهُمْ وَأَعْدَلُهُمْ ﴿قَالَ﴾ تَعَالَى ﴿يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ﴾ النَّاجِينَ أَوْ مِنْ أَهْلِ دِينِكَ ﴿إِنَّهُ﴾ أَيْ سُؤَالُكَ إِيَّايَ بِنَجَاتِهِ ﴿عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ فَإِنَّهُ كَافِرٌ وَلَا نَجَاةَ لِلْكَافِرِينَ وَفِي قِرَاءَةٍ بِكَسْرِ مِيمِ عَمِلَ فِعْلٌ وَنَصْبِ غَيْرَ فَالضَّمِيرُ لِابْنِهِ ﴿فَلَا تَسْأَلْنِ﴾ بِالتَّشْدِيدِ وَالتَّخْفِيفِ ﴿مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ مِنْ إِنْجَاءِ ابْنِكَ ﴿إِنِّي أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

سؤالك ما لم تعلم ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ﴾ مِنْ ﴿أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي﴾ ما فرط مني ﴿وترحمني أكن من الخاسرين﴾ ﴿قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ﴾ انزل من السفينة ﴿بِسَلَامٍ﴾ بسلامة أو بتحية ﴿مِنَّا وَبَرَكَاتٍ﴾ خيرات ﴿عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ﴾ في السفينة أي من أولادهم وذريتهم وهم المؤمنون ﴿وَأُمَمٌ﴾ بالرفع ممن معك ﴿سَنُمَتِّعُهُمْ﴾ في الدنيا ﴿ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ في الآخرة وهم الكفار ﴿تِلْكَ﴾ أي هذه الآيات المتضمنة قصة نوح ﴿مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ﴾ اخبار ما غاب عنك ﴿نُوحِيهَا إِلَيْكَ﴾ يا محمد ﴿مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا﴾ القرآن ﴿فَاصْبِرْ﴾ على التبليغ وأذى قومك كما صبر نوح ﴿إِنَّ الْعَاقِبَةَ﴾ المحمودة ﴿للمتقين﴾.

ترجمه: او نوح علیه السلام ته وحی راولیږلې شوه چې ستا په قوم کښې چې چا ایمان راوړې وی ددوی نه علاوه نور څوک هم ایمان راوړونکی نه دی لهذا ته ددوی په شرکیه کارونو باندې غم مه کوه چنانچه نوح علیه السلام په رب لا تذر فرمائیلو سره خیرې اوکړې او الله تعالی دده دا خیرې قبولې کړې او حکم ئې ورته اوکړو څمونږ په نګرانئ او حفاظت کښې زمونږ د حکم مطابق یوه کشتئ جوړه کړه او اوګوره چې کومو خلقو کفر کړې دې ددوی د نه هلاکولو په باره کښې ماته څه سفارش مه کوه یقینا دوی غرقیدونکی دی نوح کشتئ جوړوله دا د حال ماضی حکایت دې کله چې به د ده په خواه کښې د ده د قوم خلق تیریدل نو توقې به ئې واپسې کولې نوح علیه السلام اوفرمائیل که چرې تاسو په مونږ پورې خاندئ نو زر به مونږ په تاسو پسې اوخاندو څنګه چې تاسو خاندئ چې کله مونږ بچ شو او تاسو غرق شئ دیر زر به تاسو ته پته اولګی چې رسوا کونکې عذاب په چا باندې راځی من موصوله د تعلمون مفعول دې او هغه هیشګیر عذاب په چا باندې راځی تردې چې ددوی د هلاکت زمونږ حکم راغلو او تنور اوبه راؤخوټکولې اودا د نوح (ع) د پاره نښه وه، .مونږ حکم اوکړو چې په حیواناتو کښې د هر قسم یوه جوړه کشتئ ته اوخیژوه یعنی د نر او ښځې، الذین د احمل مفعول دې مختصر داچې الله د نوح علیه السلام د پاره څناور او مارغان جمع کړل چنانچه نوح علیه السلام چې به په کوم قسم باندې لاس ایښودلو نو د نوح علیه السلام ښې لاس به په نر، او ګس لاس به په ماده راتلو، اوهغه به یې په کشتئ کښې سورول، او د خپل کور والو یعنی ښځه او بچی سوا د هغه چا نه چې په چا چه دوی کښې د هلاکت نافذ شوې دې.او دا د هغه ښځه او څوې کنعان وو، د حام سام او یافث نه علاوه، چې دوی او ددوی ښځو لره ئې کینول او ددې نه علاوه هغه هم چا چې ایمان راوړلو او سوا د لږ خلقو نه دوی سره چا هم ایمان راونړو، هغه هم څوک چې ایمان راوړلو او سوا د لږ خلقو نه دوی سره چا هم ایمان راونړو، وئیلې شوې دی چې شپږ سړی او د هغوی ښځې وې او وئیلې شوې دی چې په کشتئ کښې ټول د ناسترو کسانو تعداد اتیا وو، په دې کښې نیم سړی وو او نیمې ددوی ښځې، نوح علیه السلام اوفرمائیل په دې کښې سواره شئ د الله په نوم سره ددې تلل دی او اودریدل دی (مجریها ومرسها (دواړه د میم په فتحې او ضمې سره مصدر دی یعنی

ددې تلل او اودریدل یعنی آخری منزل ته د تللو نه پس اودریدل، د الله د حکم سره دی، ځما رب ډیر بخښونکې رحم کوونکې دې چې هغه مونږ هلاک نکړو او کشتۍ دوی اوچتولو سره په لوئې او اوچت والی کښې د غورونو په شان چپو کښې بو تلل، او نوح علیه السلام خپل ځوی کنعان ته آواز ورکولو سره اوفرمائیل او هغه د کشتۍ نه لرې وو اې ځما خوګه ځویا ځمونږ سره سور شه او کافرانو سره مه کیږه هغه جواب ورکړو چې ځه اوس د یو غر پناه اخلم چې ما به په اوبو کښې د ډوبیدلو نه بچ کړی نوح علیه السلام اووئیل نن یو ځیز د الله د عذاب نه بچکونکی نشته سوا ددې نه چې الله په چا باندې رحم اوکړی صرف هغه بچ کیدې شی الله تعالی اوفرمائیل، په دې کښې یو چپه د هغوی په مینځ کښې راغله، او هغه د ډوبیدلو والو کښې شامل شو، حکم اوشو چې اې زمکې چې څومره اوبه تا راوځکې دی، راکاږه، (جذب کړه) دغه شان زمکې تولې اوبه راځکلې سوا د هغه اوبو نه چې اسمان نه راوریدلې وې نو د زمکې نه وتوونکې اوبه په نهرونو او سیندونو کښې شاملې شوې او اې آسمانه ته خپلې اوبه راورول بند کړه نو هغې بندې کړې او اوبه کمې شوې او د قوم نوح د هلاکت فیصله باندې عمل اوشو، او کشتۍ په جودی غر باندې اودریدله، جودی موصل ته نزدې د جزیرې یو غر دې او د کافرانو د هلاکت حکم اوشو او نوح (ع) خپل رب ته اواز اوکړو چې اې ځما ربه، ځما ځوې کنعان ځما د کور والؤ نه دې او تا ځما د کور والو د بچ کولو وعده کړې وه او بې شکه ستا وعده رشتونې ده چې په کښې روستوالې نشته او ته د ټولو حاکمانو نه لوئې حاکم یې یعنی د ټولو نه زیات علم والا او د ټولو نه زیات انصاف کولو والا نبي الله جواب ورکړو چې اې نوح، هغه ستا د نجات والو اهل نه دې یا ستا د دین نه دې بې شکه ستا ځما نه دده د خلاصۍ سوال مناسب نه دې ځکه چې هغه کافر دې او د کافر خلاصیدل نشته، او په یو قراءت کښې 'عمل' فعل سره او 'غیر' نصب سره دې، په دې صورت کښې د ضمیر 'ابن' ته راجع وی لهذا ته ما ته د هغه خبرې درخواست مه کوه تسئلن د نون تخفیف او تشدید سره دې چې د کومې خبرې تا ته علم نشته، او هغه خبره ستا د ځوی د خلاصیدلو سوال دې ځه تاته نصیحت کوم چې کوم ځیز ته نه پیژنې د هغې سوال سره خپل ځان په ناپوهه خلقو کښې مه شاملوه، نوح علیه السلام عرض اوکړو اې ځما ربه ځه د دې خبرې نه ستا پناه غواړم چې ستا نه د ځه داسې ځیز سوال اوکړم چې د هغې ما ته علم نه وی او که ته ځما غلطی معاف نه کړې او رحم راباندې اونکړې زه نو به نقصان کوونکو کښې شمیر شم حکم اوشو چې اې نوح علیه السلام ته د کشتۍ نه زمونږ په امن یا سلام سره، او په خپل ځان او په ډلو چې په کشتۍ کښې تاسره دی یعنی ددوی اولاد سره او هغه مومنان دی د برکت سره کوز شه، او ځه خلق تاسره داسې هم دی چې هغوی ته به مونږ په دنیا کښې د عیش او عشرت سامان ورکړو او بیا به په آخرت کښې زمونږ د طرف نه هغوی ته دردناک عذاب ورسیږی او هغه کافران دی دا آیاتونه چې د نوح علیه السلام په قصۍ باندې مشتمل دی اې محمد ﷺ ستا

طرف ته د غیب خبري دی یعنی د هغه خیزونو خبري دی چې ستا نه پټې دی او د نازلیدلو د قرآن نه مخکښې نه تا دا پیژندلې او نه ستا قوم لهذا تاسو په تبلیغ باندې او د قوم تکلیف رسولو باندې صبر اوکړئ ځنګه چې نوح علیه السلام کړې ووا او دیر ښه انجام د نیکانو دې..

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: واوحی الی نوح انه لن یؤمن من قومك الا من قد آمن: اوحی فعل ماضی مجهول، انه لن یؤمن نائب فاعل ای اوحی الیه عدم ایمان بعض قومه

قوله: تبتئس: د افتعال نه مضارع واحد مذکر حاضر، چونکه دلته حرف نهی داخل دې ځکه نهی دې، نو خفګان مه کوه

قوله: بمرائ: منا، وحفظنا، دا اضافه د یو سوال جواب دې

سوال: دادې چې د باعیننا نه معلومیږی چې د الله تعالی اندامونه دی او چې د چا اندامونه وی هغه جسم لری، لهذا د الله تعالی د پاره جسم ثابت شول، ځنګه چې د مجسمو عقیده ده؟

جواب: حاصل دادې چې باعیننا د حفظ او رؤیت نه کنایه ده، ځنګه چې د بسط الله یده دې چې په د جود او سخاوت نه کنایه ده، باعیننا، محلا حال دې تقدیر دادې متلبسا باعیننا

قوله: حکایة حال ماضیة: دا د یو سوال جواب دې

سوال: سوال دادې چې یصنع د مضارع صیغه ده، چې په حال او استقبال باندې دلالت کوی، ددې نه معلومیږی چې کشتۍ جوړول د خبر ورکولو نه پس دی حالانکه کشتۍ په تیره زمانه کښې جوړه شوې وه؟

جواب: جواب دادې چې د زمانه ماضی د حالت حکایت کوی، یعنی د کشتۍ جوړولو منظر کښی کیږی

قوله: من موصوله مفعول العلم: په من باندې کښې من موصوله دې، اود تعلمون مفعول به دې ترکیب سره دا شبهه ختم شوه، چې من استفهامیه دې او دې ته د صدارت ضرورت دې

قوله: وغایة للصنع: یعنی حتی د صنع غایت دې، د یاتیه یا د یحل غایت نه دې لکه چې قرب د وجه نه شبه رازی، حتی ابتدائیه ده چې په جمله شرطیه باندې داخله ده، او د واصنع الفلک غایه ده.

قوله: فی السفینة: په دې اضافه کښې ددې سوال جواب طرف ته اشاره ده چې په فیها کښې ضمیرماقبل کښې ذکرشوې الفلک طرف ته راجع دې، چې کوم مذکردې، او حالانکه فیها ضمیر مؤنث دې، جواب دادې چې فلک د سفینة په معنی کښې دې، نو فلاشبهة

قوله: انه: سوالك ایای بما انه مفسر علام د انه د ضمیر د مرجع مقرر کولو سره اوفرمائیل

چې مرجع د خپل ځوی کنعان د بچ کولو سوال دې یعنی ستا سوال مناسب نه دې،جمهور مفسرینو د "ه" ضمیر مرجع "ابن" ګرځولې دې، یعنی کنعان ستاسو د اهل نه نه دې،ددې نه مجاز لازم راځی، ځکه چې حقیقة د اهل نه نفی کول صحیح نه دی،چې د هغې د وجه نه مجازی معنی یعنی دینی اهل به مراد وی.

قوله:وفی قراءة بکسر میم عمل فعل ونصب غیرفالضمیرلابنه:ددې عبارت د زیاتولو مقصد د عمل اعراب ښودل دی،د جمهورو په قراءت کښې عمل مصدر دې او "غیرصالح" ددې صفت دې مطلب دادې چې ستا د خپل ځوی د کنعان د خلاصولو سفارش نامناسب دې ځکه چې هغه کافر دې او د کافر خلاصیدل نشته،او په یو قراءت کښې عمل د فعل ماضی صیغه ده په دې صورت کښې به "غیر"د مصدر محذوف صفت کیدو د وجه منصوب وی، تقدیری عبارت به دا وی انه عمل عملا غیرصالح په دې صورت کښې به د انه ضمیر ابن ته راجع وی، یعنی کنعان عمل غیر صالح کړې دې،مفسر علام رومبې صورت اختیار کړې دې،چې د نوح علیه السلام د خپل کافر ځوی د خلاصولو د پاره سفارش کول نامناسب دی،ځکه چه مخکښې وئیلې شوې دی انی اعظک ان تکون من الجاهلین ددې نه د نوح علیه السلام طرف ته د جهالت نسبت لازم رازی.

قوله:فلا تسئلن بالتخفیف والتشدید یعنی د نون تشدید سره او د ماقبل فتحې سره او دا د نافع قراءت دې ابن کثیر او ابن عامر او نورو د لام سکون او د نون تخفیف سره وئیلې دې او په حالت وصل کښې نون نه پس یاء ثې باقی لیکلې ده نه چې وقف کښې، او ورش او ابوعمرو په وقف او وصل دواړو کښې یاء پاتې کړې ده

قوله:بسلامة اوبتحیة: ددې اضافې مقصد د سلام دوه معنی بیان دی بسلامة وئیلو سره د امن او سلامتئ طرف ته اشاره کړې ده او بتحیة سره سلام او تحیه طرف ته اشاره کړې ده،مطلب دادې چې دلته دواړه معانی صحیح دی

قوله:امم بالرفع ممن معک:امم، په رفع سره، د مبتدأ د وجه، او سنمتعهم ددې خبر دې نه چې په امم سابق باندې د معطوف کیدو د وجه مجرور دې، ځکه چې دا خلق په امن او سلامتئ کښې داخل نه دی.

سوال: د امم نکره کیدلو د وجه مبتدأ واقع کیدل صحیح نه دی؟

جواب: امم موصوف دې او ممن معک ددې صفت دې، لهذا د امم نکره موصوفه کیدو د وجې مبتدأ جوړیدل صحیح دی، مفسر علام ممن معک اضافه کولو سره دې تقدیر طرف ته اشاره کړې ده.

قوله:ای هذه الایات المتضمنة:الخ دا د یو سوال مقدر جواب دې سوال دادې چې تلک اسم

اشاره مؤنث مبتدأ ده حالانکه ددې درې خبرونه دی او دريواړه مذکر دی ①من انباء الغيب ②نوحيها اليك ③ماكنت تعلمها، لهذا د خبر د رعايت كولو د پاره د مبتدأ مذكر هم پكار دې، د جواب حاصل دادې چې د هذه مشاراليه دا ذكر شوي خبرونه نه دی بلكه ددې مشاراليه الايات محذوف دي، چې هغې ته مفسر علام اشاره كړې ده.لهذا اوس هيڅ اعتراض پاتې نشو..

[اياتونه: ۵۰-۶۰]

(وَ) أَرْسَلْنَا {إِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ} مِنَ الْقَبِيلَةِ {هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ} وَحِّدُوهُ {مَا لَكُم مِّنْ} زَائِدَةٌ {إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنْ} مَا {أَنتُمْ} فِي عِبَادَتِكُمُ الْأَوْثَانَ {إِلَّا مُفْتَرُونَ} كَاذِبُونَ على الله {يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ} عَلَى التَّوْحِيدِ {أَجْرًا إِنْ} مَا {أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي} خلقني {أفلا تعقلون} {وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ} مِنَ الشِّرْكِ {ثُمَّ تُوبُوا} ارْجِعُوا {إِلَيْهِ} بِالطَّاعَةِ {يُرْسِلِ السَّمَاءَ} الْمَطَرَ وَكَانُوا قَدْ مُنِعُوهُ {عَلَيْكُم مِّدْرَارًا} كَثِيرَ الدُّرُورِ {وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ} مَعَ {قُوَّتِكُمْ} بِالْمَالِ وَالْوَلَدِ {وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ} مُشْرِكِينَ {قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ} بُرْهَانٍ عَلَى قَوْلِكَ {وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَن قَوْلِكَ} أي لقولك {وما نحن لك بمؤمنين} {إِنْ} مَا {نَّقُولُ} فِي شَأْنِكَ {إِلَّا اعْتَرَاكَ} أَصَابَكَ {بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ} فَخَبَّلَكَ لِسَبِّكَ إِيَّاهَا فَأَنْتَ تَهْذِي {قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ} عَلَيَّ {واشهدوا أني بريء مما تشركون} ه به {مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي} احْتَالُوا فِي هَلَاكِي {جَمِيعًا} انتم واوثانكم {ثم لا تنظرون} تمهلون {إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن} زَائِدَةٌ {دَابَّةٍ} نَسَمَةٍ تَدِبُّ عَلَى الْأَرْضِ {إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا} أَيْ مَالِكُهَا وَقَاهِرُهَا فَلَا نَفْعَ وَلَا ضَرَرَ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَخَصَّ النَّاصِيَةَ بِالذِّكْرِ لِأَنَّ مَنْ أُخِذَ بِنَاصِيَتِهِ يَكُونُ فِي غَايَةِ الذُّلِّ {إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ} أَيْ طَرِيقِ الْحَقِّ وَالْعَدْلِ {فَإِن تولوا} فيه حذف إحدى التائين أي تعرضوا {فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا} بِإِشْرَاكِكُمْ {إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ} رقيب {وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا} عَذَابُنَا {نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ} هِدَايَةٍ {مِّنَّا وَنَجَّيْنَاهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ} شَدِيدٍ {وَتِلْكَ عَادٌ} إِشَارَةٌ إِلَى آثَارِهِمْ أَيْ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ وَانْظُرُوا إِلَيْهَا ثُمَّ وَصَفَ أَحْوَالَهُمْ فَقَالَ {جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ} جَمَعَ لِأَنَّ مَنْ عَصَى رَسُولًا عَصَى جَمِيعَ الرُّسُلِ لِاشْتِرَاكِهِمْ فِي أَصْلِ مَا جَاءُوا بِهِ وَهُوَ التَّوْحِيدُ {وَاتَّبَعُوا} أَيِ السَّفَلَةُ {أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ} مُعَانِدٍ لِلْحَقِّ مِنْ رُؤَسَائِهِمْ {وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً} مِنَ النَّاسِ {ويوم القيامة} لعنة على رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ {أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا} جَحَدُوا {رَبَّهُمْ أَلَا بعدا} من رحمة الله {لعاد قوم هود}

ترجمه: او مونږ د عاديانو طرف ته ددوی خاندانی رور هود راوليږلو، هود اووئيل چې اې ځما د قوم خلقو د الله بندګی وکړئ يعنی د هغه د توحيد اقرار وکړئ د هغه نه سوا ستاسو هيڅ څوک معبود نشته من زائده دې تاسو د بتانو بندګئ کولو سره په الله باندې بهتان تړی، اې ځما قوم ځه تاسو ته د توحيد په تبليغ باندې هيڅ اجرت نه غوارم، ځما اجر خو هغه باندې دې چا چې ځه

پیدا کړي یم، آیا تاسو عقل نه کار نه اخلئ؟ ای ځما د قوم خلقو تاسو د خپل رب نه د شرک معافی وغواړی، بیا د اطاعت په ذریعه سره هغه ته رجوع اوکړئ هغه به په تاسو باندې تیز باران اوکړی، حال دادې چې په دوی باندې باران بند شوې وو او ستاسو موجوده قوت کښې به د مال او اولاد په ذریعه سره نور قوت اضافه کړی، او مشرک جوړیدلو سره مخ مه اړوئی هغه خلقو جواب ورکړو ای هود تا مونږ ته په خپله دعوی باندې څه صفا دلیل راونړو او مونږ ستا په وینا خپل معبودان نه پریږدو او پې تاباندې ایمان راوړونکی نه یو او مونږ ستا باره کښې دا ګنړو چې ته ځمونږ په معبودانو کښې د چا په نیولو کښې راغلې ئې نو ستا ددې خراب وینه د وجه ته ئې لیونې کړې یې نو د دغه وجه نه ته دا بې هوده خبرې کوې، هود ﷺ جواب ورکړو خه په خپل ځان الله ګواه جوړوم او تاسو هم ګواه اوسئ، چې څه د الله نه د غیر کوم چې تاسو شریک جوړه وئی بیزاره یم، تاسو او ستاسو بتان ټول میلاویدلو سره ځما خلاف مکر اوکړئ ځما د هلاکت چل جوړ کړئ او بیا ماله لږ شان مهلت راکړئ، ځما بهروسه په الله باندې ده چې کوم ځما هم رب دې او ستاسو هم، یو زنده سره په زمکه باندې تلونکې داسې نشته چې د هغه تندې د هغه په لاس کښې نه وی یعنی هغه ددوی مالک او په دوی باندې غالب دې لهذا هیڅ نفع اونقصان د هغه د اجازت نه بغیر نشته، ناصیة (تندې) خاص طور باندې ددې ذکر ځکه اوکړو چې د چا تندې اونیولې شی هغه ډیر ذلالت کښې وی بې شکه ځما رب په نیغه لار باندې دې یعنی د حق او انصاف په لار باندې دې که چرې تاسو مخ اړوئی نو چې کوم پیغام سره څه رالیږلې شوې یم هغه ما تاسو ته در اورسوو، او ځما رب به ستاسو په ځائې بل قوم رالی، او په شرک سره تاسو د هغه هیڅ هم کولې نه شئ یقینا ځما رب په هر څیز باندې نګران دې او کله چې ځمونږ عذاب راغې نو مونږ هود ﷺ او چې چا په هغه باندې ایمان راوړې وو، په خپل خاص رحمت سره بچ کړل، او دوی مو د یو سخت عذاب نه اوساتل او دادې قوم عاد! دا اشاره د هغوی آثارو او پاتې شوې خایونو طرف ته ده، نو تاسو په زمکه کښې وګرځی او د هغوی اثارو ګورئی بیا ئې ددوی حالات بیان کړل چا چې د خپل رب آیتونه دروغ اوګنړل او د خپلو رسولانو ئې نافرمانی اوکړه (رسل) ئې جمع راوړې دې ځکه چې چا د یو رسول نافرمانی اوکړه نو هغه دټولو رسولانو نافرمانی اوکړه، د ټولو رسولانو په اصولو کښې د شریک کیدو د وجه نه کوم چې هغوی راوړې وو، او هغه توحید دې او دا احمقان په خپلو مشرانو کښې د هر یو ظالم او د حق د دشمن تابعداری کوئی اخر کښې په دنیا کښې هم په دوی باندې لعنت پریوتلو او د قیامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو په مخکې کښې په دوی باندې لعنت وی واورئ! عادیانو د خپل رب نافرمانی اوکړه، واورئ! د هود ﷺ قوم عادیانو د پاره د الله د رحمت نه لرې والې دې.

....

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: وارسلنا: دا دې عطف په نوحا الى قومه باندې دې، او دې ته عطف قصه على القصه وائي.

قوله: هودا: دا د اخاهم عطف بيان دې

قوله: لقولك: د "عن" تفسير په لام سره كولو كښې ئې اشاره اوكړه چې "عن" تعليليه دې

قوله: اعتراك: (اعتراء افتعال) ماضى واحد مذكر غائب، راپيښيدل، قصد كول، لګيدل، په مصيبت كښې اخته كيدل.

قوله: بسوء: دې كښې باء تعديت د پاره ده

سوال: د "اياها" ضمير لفظ د "بعض" ته راجع دې، حالانكه لفظ د بعض مذكر دې او په مرجع كښې مطابقت نشته؟

جواب: د مضاف اليه خيال ساتلو د پاره د "اياها" ضمير مو مؤنث راوړو

قوله: اشارة الى اثارهم: دا اضافه د دې سوال جواب دې چې تلك عاد مبتدا او خبر دى، عاد مذكر دې لهذا د تلك په ځائې هذا وئيل پكار وو،

د جواب حاصل دا دې چې د دې خبر آثار دې چې كوم محذوف دې، اى تلك الآثار آثار عاد

قوله: عنيد: بغض لرونكې، سركش او ضدى، جمع ئې عُنُدٌ.

[آيات نمبر ۶۱ - ۶۸]

(و) ارسلنا (إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ) من القبيلة (صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ) وحدوه (مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم) ابتدأ خلقكم (مِّنَ الْأَرْضِ) بخلق ابيكم آدم منها (وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) جعلكم عمارا تسكنون بها (فَاسْتَغْفِرُوهُ) من الشرك (ثُمَّ تُوبُوا) ارجعوا (إِلَيْهِ) بالطاعة (إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ) من خلقه بعلمه (مُّجِيبٌ) لمن سأله (قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا) نرجو ان تكون سيدا (قَبْلَ هَٰذَا) الذي صدر منك (أَتَنْهَانَا أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا) من الاوثان (وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ) من التوحيد (مُرِيبٍ) موقع في الريب (قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ) بيان (مِّن رَّبِّي وَآتَانِي مِنْهُ رَحْمَةً) نبوة (فَمَن يَنصُرُنِي) يمنعني (مِنَ اللَّهِ) اي عذابه (إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي) بامركم لي بذلك (غَيْرَ تَخْسِيرٍ) تضليل (وَيَا قَوْمِ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً) حال عاملها الاشارة (فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ) عقر (فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ) ان عقرتموها (فَعَقَرُوهَا) عقرها قدار بامرهم (فَقَالَ) صالح (تَمَتَّعُوا) عيشوا (فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ) ثم تهلكون (ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ) فيه (فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا) باهلاكهم (نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ) وهم اربعة آلاف (بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَ) نجيناهم (مِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ) بكسر الميم اعرابا وفتحها بناء لاضافته الى مبني وهو الاكثر (إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ) الغالب (وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ) باركين على

الرَّكب مُؤمِن (كَأَنْ) مُخَفَّفَة وَاسْمهَا مَحْذُوف أَيْ كَأَنَّهُمْ (لَمْ يَغْنَوْا) يُقِيمُوا (فِيهَا) فِي دَارهمْ (أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ) بِالصَّرْفِ وَتَرْكه عَلَى مَعْنَى الْحَيّ وَالْقَبِيلَة

ترجمه: او مونږ ثمودیانو ته د دوی خاندانی رور صالح علیه السلام رسول جوړ کړې راولیږو، هغه اوئیل اې ځما قومه د الله بندګی اوکړئ یعنی د هغه د توحید اقرار اوکړئ د هغه نه سوا ستاسو هیڅ څوک معبود نشته هغه تاسو پیدا کړئ یعنی ستاسو تخلیق ئې په اول کښې د خاوره نه اوکړو ستاسو نیکه آدم علیه السلام ئې د خاورو نه پیدا کړو او هغه تاسو په زمکه کښې خواره کړئ یعنی تاسو ئې د زمکې اوسیدونکی جوړ کړئ چې تاسو په دې کښې اوسیږئ نو تاسو د هغه نه معافی اوغوارئ د شرک نه او بیا د تابعدارئ په ذریعه د هغه طرف ته رجوع اوکړئ بې شکه ځما رب مخلوق ته د علم په اعتبار سره نزدې دې، او چې څوک د هغه نه سوال کوی د هغې قبلونکې دې هغه خلقو جواب ورکړو اې صالح ددې خبرې د کولو نه مخکښې مونږ ستا نه ډیر امیدونه ساتلې وو ځمونږ امید وو چې ته به زمونږ سردار جوړیږې نو ته مونږ د بتانو د بندګئ نه منع کوې چې کوم بندګی زمونږ خپل پلار نیکه کوله، د کوم توحید طرف ته چې ته مونږ ته دعوت راکوې په هغې کښې ځمونږ ډیر حیرانونکې شک دې صالح علیه السلام اوفرمائیل اې ځما د قوم خلقو آیا تاسو په دې خبره باندې سوچ کړې دې چې زه د خپل رب د طرف نه په دلیل سره یم او هغه ځه په خپل رحمت سره په نبوت سرفرازه کړم نو که ځه د هغه نافرمانی اوکړم نو ما به د الله د عذاب نه څوک بچ کړی؟ تاسو خو ددې خبرې حکم کولو سره ځما ګمراهئ کښې یعنی تاوان کښې زیاتوالې کوئ، اې د قوم ورونړو دا د الله اوښه ستاسو د پاره نښه ده، آیة حال دې ددې عامل اسم اشاره ده هغه پریږدئ چې د الله په زمکه باندې څری ګرځی، او دې ته په بد یعنی د هلاک کولو په ارادې سره لاس مه لګوئ که چرې تاسو دا مړه کړه نو په تاسو باندې به ډیر زر عذاب راشی چنانچه هغه خلقو دا مړه کړه یعنی د ددوی په حکم سره قدار دا مړه کړه په دې خبره باندې صالح اوفرمائیل په خپل کورونو کښې درې ورځې اوسئ بیا به تاسو هلاک کړې شئ دا داسې وعده ده چې دروغ کیدلې نشی چنانچه هر کله چه ددوی د هلاک کولو زمونږ حکم راغلو نو مونږ په خپل رحمت سره صالح او هغه خلقو له چې ده سره ئې ایمان راوړې وو بچ کړل او هغه خلورزره وو او مونږ دوی د هغه ورځې د رسوائی نه بچ کړل یومئذ د میم کسرې سره معرب، او د میم فتحې سره مبنی، د مبنی طرف ته د اضافت د وجه، او هم دا د اکثرو قول دې یقینا هم ستا رب طاقتور او غالب دې او ظالمانو له یوې چغې راونیول نو هغوی په خپل کورونو کښې مړه پرمخ اوغورزیدل، داسې چې بالکل په دې کورونو کښې آباد نه وو کان مخففه دې او ددې اسم محذوف دې ای کانهم، خبردار اوسیږئ ثمودیانو د خپل رب کفر اوکړو واورئ چې د ثمودیانو د پاره لعنت ده، ثمود منصرف دې د "حی" په معنی کښې کیدو د وجه او غیر منصرف هم دې، دقبیله په معنی کیدو د وجه.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله:ثمود: د يو قوم نوم دې او خپل بره نيكه ثمود عآبر بن ارم بن سام بن نوح طرف ته منسوب دې، دحضرت صالح عليه السلام تعلق هم دې قوم سره وو،او هم دې طرف ته رسول راليږلې شوې وو

قوله:جعلكم عمارا تسكنون بها: په دې كښې اشاره ده چې په استعمر كښې س، ت د تصيير د پاره دى يعنى مونږ تاسو ددې د آباد كولو د پاره جوړ كړې، اوبعضې حضراتو د عمر يعمر نه اخستلى دې په دې وخت كښې به ددې معنى وى چې تاسو مو اوسيدونكې جوړ كړى يا به په دې صورت كښې س، او ت زائد وى.

قوله:صالح: عليه السلام په مشاهير انبياء كښې دى چې په قرآن مجيد كښې دده نوم نهه پيرې راغلې دې، قوم ثمود طرف ته راليږلې شوې وو

قوله:حال: يعنى آية د ناقة نه حال دې او په دې كښې عامل هذه په معنى د اشير دې

قوله:فعقروها: (ض) عقرا، خپې پريكول،په عربو كښې دا دستور وو چې كله د يو اوبن مړه كول به ئې غوښتل نو د هغه خپې به ئې كټ كړې،دې سره به د هغه مرګ لازم شو.

قوله:بناء لا ضافة: يعنى ديوم اضافت چې كله "اذ" طرف ته كيږى نو يومئذ به مبنى بر فتحه وى ځكه چې كله ظرف اسم مبهم طرف ته مضاف كيږى، نو د مضاف اليه نه بناء حاصله كړى، يوم د "اذ" طرف ته مضاف دې چې د هغې د وجه نه مبنى برفتحه شوې دې

[اياتونه: ۶۹ ـ ۸۳]

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ﴾ بِإِسْحَاق وَيَعْقُوب بَعْده ﴿قَالُوا سَلَامًا﴾ مَصْدَر ﴿قَالَ سَلَامٌ﴾ عَلَيْكُمْ ﴿فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ﴾ مَشْوِيّ ﴿فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ﴾ بِمَعْنَى أَنْكَرَهُمْ ﴿وَأَوْجَسَ﴾ أَضْمَرَ فِي نَفْسه ﴿مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ خَوْفًا ﴿قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ﴾ لِنُهْلِكَهُمْ ﴿وَامْرَأَتُهُ﴾ أَيْ امْرَأَة إِبْرَاهِيم سَارَة ﴿قَائِمَةٌ﴾ تَخْدُمهُمْ ﴿فَضَحِكَتْ﴾ اسْتِبْشَارًا بِهَلَاكِهِمْ ﴿فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ﴾ بَعْد ﴿إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ﴾ وَلَده تَعِيش إِلَى أَنْ تَرَاهُ ﴿قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ﴾ كَلِمَة تُقَال عِنْد أَمْر عَظِيم وَالْأَلِف مُبْدَلَة مِنْ يَاء الْإِضَافَة ﴿أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ﴾ لِي تِسْع وَتِسْعُونَ سَنَة ﴿وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا﴾ لَهُ مِائَة وَعِشْرُونَ سَنَة وَنَصْبه عَلَى الْحَال وَالْعَامِل فِيهِ مَا فِي ذَا مِنْ الْإِشَارَة ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ﴾ أَنْ يُولَد وَلَد لِهَرِمَيْنِ ﴿قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ﴾ قُدْرَته ﴿رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ﴾ يَا ﴿أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ بَيْت إِبْرَاهِيم ﴿إِنَّهُ حَمِيدٌ﴾ مَحْمُود ﴿مَجِيدٌ﴾ كَرِيم ﴿فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ﴾ الْخَوْف ﴿وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ﴾ بِالْوَلَدِ أَخَذَ ﴿يُجَادِلُنَا﴾ يُجَادِل رُسُلنَا ﴿فِي﴾ شَأْن ﴿قَوْمِ لُوطٍ﴾ ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ﴾ كَثِير الْأَنَاة ﴿أَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾ رَجَّاع فَقَالَ لَهُمْ أَتُهْلِكُونَ قَرْيَة فِيهَا ثَلَاثمِائَةِ مُؤْمِن قَالُوا لَا قَالَ أَفَتُهْلِكُونَ قَرْيَة فِيهَا مِائَتَا مُؤْمِن قَالُوا لَا قَالَ أَتُهْلِكُون قَرْيَة فِيهَا أَرْبَعُونَ مُؤْمِنًا قَالُوا لَا قَالَ

أتُهْلِكُونَ قَرْيَةً فِيهَا أَرْبَعَة عَشَرَ مُؤمِنًا قَالُوا لَا قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ فِيهَا مُؤمِن وَاحِد قَالُوا لَا قَالَ إِنَّ فِيهَا لوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَم بِمَنْ فِيهَا إِلَخ فَلَمَّا أَطَالَ مُجَادَلتهمْ قَالُوا (يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا) الجِدَال (إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ) بِهلاكهم (وإنهم آتيهم عذاب غير مردود) (وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ) حَزِنَ بِسَبَبِهِمْ (وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا) صَدْرًا لِأَنَّهُمْ حِسَان الوُجُوه فِي صُورَة أَضْيَاف فَخَافَ عَلَيْهِمْ قَوْمه (وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ) شَدِيد (وَجَاءَهُ قَوْمُهُ) لَمَّا عَلِمُوا بِهِمْ (يُهْرَعُونَ) يُسْرِعُونَ (إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ) قَبْل مَجِيئِهِمْ (كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ) وَهِيَ إِتْيَان الرِّجَال فِي الأَدْبَار (قَالَ) لوط (يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي) فَتَزَوَّجُوهُنَّ (هُنَّ أَطهر لكم فاتقوا الله ولا تخزون) تَفْضَحُونِ (فِي ضَيْفِي) أَضْيَافِي (أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ) يَأْمُر بِالمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنْ المُنْكَر (قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ) حَاجَة (وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ) مِنْ إِتْيَان الرِّجَال (قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً) طَاقَة (أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ) عَشِيرَة تَنْصُرنِي لَبَطَشْت بِكُمْ فَلَمَّا رَأَتْ المَلَائِكَة ذَلِكَ (قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ) بِسُوءٍ (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ) طَائِفَة (مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ) لِئَلَّا يَرَى عَظِيم مَا يَنْزِل بِهِمْ (إِلَّا امْرَأَتَكَ) بِالرَّفْعِ بَدَل مِنْ أَحَد وَفِي قِرَاءَة بِالنَّصْبِ اسْتِثْنَاء مِنَ الأَهْل أَيْ فَلَا تَسِرْ بِهَا (إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ) فَقِيلَ لَمْ يَخْرُج بِهَا وَقِيلَ خَرَجَتْ وَالْتَفَتَتْ فَقَالَتْ وَاقَوْمَاه فَجَاءَهَا حَجَر فَقَتَلَهَا وَسَأَلَهُمْ عَنْ وَقْت هَلَاكهمْ فَقَالُوا (إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ) فَقَالَ أُرِيد أَعْجَل مِنْ ذَلِكَ قَالُوا (أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ) (فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا) بِإِهْلَاكِهِمْ (جَعَلْنَا عَالِيَهَا) أَيْ قُرَاهُمْ (سَافِلَهَا) أَيْ بِأَنْ رَفَعَهَا جِبْرِيل إِلَى السَّمَاء وَأَسْقَطَهَا مَقْلُوبَة إِلَى الأَرْض (وأمطرنا عليها حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ) طِين طُبِخَ بِالنَّارِ (مَنْضُودٍ) مُتَتَابِع (مُسَوَّمَةً) مُعَلَّمَة عَلَيْهَا اسْم مَنْ يُرْمَى بِهَا (عِنْدَ رَبِّكَ) ظَرْف لَهَا (وَمَا هِيَ) الحِجَارَة أَوْ بِلَادهمْ (مِنَ الظَّالِمِينَ) أَيْ أَهْل مَكَّة (ببعيد)

ترجمه: زمونږ فرشتې ابراهيم عليه السلام ته د اسحق او د هغه نه پس د يعقوب (عليهما السلام) زيرې ورکولو سره راغلې وئې وئيل چې په تاسو باندې دې سلام وی سلام مصدر دې ابراهيم عليه السلام اوفرمائيل چې په تاسو باندې دې هم سلام وی څه وخت تير شوې نه وو چې ابراهيم عليه السلام وريتکړې شوې سخې راوړو،. خو چې کله ئې اوکتل چې دوی روټئ طرف ته لاس نه رامخکښې کوی نو هغوی ئې نا آشنا اوګنړل نکر په معنی د انکر دې نو ابراهيم عليه السلام ددوی د طرف نه په خپل زړه کښې ويره محسوس کړه، فرشتو اوئيل چې ويره مه کوه مونږ قوم د لوط طرف ته راليږلې شوې يوو، چې مونږ هغوی هلاک کړو او د ابراهيم عليه السلام ښځه ساره ددوی په خدمت کښې لګيا وه نو هغې د قوم هلاکت او د نوح عليه السلام د بچکيدلو زيرې چې واوريدلو نو وئې خاندل،نو مونږ هغې ته د اسحق او د هغه نه پس ددې خوئې يعقوب عليه السلام زيرې ورکړو او هغه به ژوندئ وی تردې چې هغه به هم دا اوينی هغې اووئيل هائې څما کمبختئ دا يو کلمه ده چې د غټ کار د پاره استعماليږی او د (ويلتی) الف د ياء اضافت نه راغلې دې آيا څما اولاد به کيږی حالانکه څه د ۹۹ کالو بودئې يم او څما خاوند هم بودا دې د هغه عمر ۱۲۰ کاله دې شيخا د

حال کیدو د وجه منصوب دي او ددې عامل هذا په معنی د أشير دې دا یقینا ډیره عجیبه خبره ده چې د بوډا خاوند او ښځې بچی وشي، فرشتو اوفرمائیل چې آیا ته د الله د قدرت او د هغه د رحمت او په خپل ځان باندې د برکتونو نه حیرانیږې؟ اې د ابراهیم ﷺ کور والو بې شکه هغه د پیرزونې قابل او کریم دې، چې کله د ابراهیم ﷺ ویره ختمه شوه او هغه ته د هلک زیرې اورسیدلو نو هغه د قوم لوط په معامله کښې مونږ ته یعنی فرشتو ته وئیل اوریدل شروع کړل یقینا ابراهیم ﷺ ډیر برداشت والا ډیر صبر والا نرم زړه دالله طرف ته رجوع کونکې وو ابراهیم ﷺ هغوی ته اوفرمائیل تاسو به داسې کلی والا هلاک کړئ چې په هغې کښې درې سوه مومنان موجود دی، فرشتو جواب ورکړو چې نه، بیا ئې اووئیل آیا تاسو به داسې کلی والا هلاک کړئ چې په هغې کښې دوه سوه مومنان موجود دی؟ فرشتو ووئیل چې نا، بیا ابراهیم اووئیل چې تاسو به داسې کلی والا تباه کړئ چې په هغې کښې څلویښت مومنان موجود دی؟ جواب ئې ورکړو چې نه،بیا ئې اوفرمائیل چې تاسو به داسې کلې تباه کړئ چې په هغې کښې څورلس مومنان موجود دی؟جواب ئې ورکړو چې نۀ بیا ابراهیم اووئیل چې تاسو داسې کلې تباه کول مناسب ګنړئ چې په هغې کښې یو مومن وی؟ جواب ئې ورکړو چې نه،بیا ابراهیم ﷺ اوفرمائیل چې په دې کلی کښې لوط ﷺ هم دې فرشتو جواب ورکړو چې مونږ ته ښه پته ده چې په دې کلی کښې څوک دې، چې کله د هغوی په مینځ کښې خبرې ډیرې شوې، نو فرشتو اوفرمائیل اې آبراهیم ﷺ دې بحث او تکرار لره پریږده، ددوی د هلاکت د پاره ستا د رب حکم راغلې دې او په دوی باندې نه واپس کیدونکې عذاب راتلونکې دې، او چې کله زمونږ لیږلې شوې لوط ﷺ ته راغلې نو هغهٔ ددوی د وجه نه خفه شو او په زړه کښې ئې دا خبره تیریدله څکه چې د ښکلې ځوانانو په شکل کښې وې چې د هغې د وجه نه ددوی په باره کښې د خپل قوم نه ویریدلو او وې وئیل چې نن ورځ ډیر د لوئ مصیبت ورځ ده، هر کله چې قوم ته د میلمنو د راتلو علم اوشو نو په منډه باندې د لوط ﷺ خواله راغلل او دوی ددې میلمنو د راتلو نه مخکښې په بدکارئ کښې اخته وو او هغه بدکاری د سړو سره د هم جنسئ کار وو، لوط ﷺ اوفرمائیل اې څما د قوم خلقو دا څما لوڼیانې دی دوی سره نکاح اوکړئ دا ستاسو د پاره پاکې دی، د الله نه ویریږئ او ما د میلمنو په مخکښې رسوا کوی مه،آیا په تاسو کښې یو هم هوښیار سړې نشته؟ چې د خو خبرو حکم اوکړی او د بدو نه منع کړی هغوی جواب ورکړو چې تاته خه پته ده چې زمونږ ستا لوڼیانو ته هیڅ حاجت نشته او مونږ چې څه غواړو د هغې نه ته خه خبر ئې یعنی د هم جنسئ عمل، نوح ﷺ اوفرمائیل کاش چې په ماکښې ستاسو د مقابلې طاقت وو،یا ما د څه طاقتور قبیلې سهاره نیولې وې چې څما مدد ئې کړې وې نو ما به ستاسو مقابله کړې وه، چې فرشتو دا صورت حال اوکتلو نو وئې وئیل چې مونږ ستا د رب د طرف نه رالیږلې شوې یوو دوی د نقصان رسولو

په اراده تاته هیڅ کله رارسیدلې نشي نو ته خپل کور والا ځان سره واخله او د شپې اوزه، په تاسو کښې چاته هم شاته کتل پکار نه دي چې دا لوئې عذاب اونه وینی چې کوم په دوی باندې نازلیدونکې دې سوا ستا دښځې نه د رفع په صورت کښې د احد نه بدل دې، او په یو قرات کښې نصب دې د اهل نه استثناء د وجه نه، یعنی ته دا ځان سره مه بوځه، ځکه چې دې ته هم هغه رسی کوم چې به دوی ته ورسیږی، ونیلې شوي دی چې لوط علیه السلام خپل ښځه ځان سره بوتلې نه وه،او ونیلې شوي دی چې هغه هم وتلې وه خو هغې شاته مخ راړولو سره اوکتل او وې وئیل چې اې ځما قومه، نو یو کاڼړې پرې راپریوتلو او هغه ئې قتل کړه حضرت لوط علیه السلام د فرشتو نه ددوی د هلاکت وخت معلوم کړو نو هغوی اوفرمائیل چې ددوی هلاکت به د سحر په وخت کښې وی لوط علیه السلام اوفرمائیل چې خه خو ددې نه هم زیات زر غوارم، نو جواب ئې ورکړو چې آیا سحر ډیر نزدې نه دې؟ کله چې ددوی د هلاکت ځمونږ حکم راورسیدلو نو مونږ ددوی کلی لاندې باندې کړل په داسې صورت چې جبرائیل علیه السلام ددوی کلی اوچت کړل او اولته ئې زمکې ته راواچول،او مونږ په دې کلی والو باندې په اور کښې پخ کړې شوي مسلسل کاڼړی راورول، چې ستا د رب د طرف نه نښه دار وو یعنی په دې باندې د هغه کس نوم لیکلې شوې وو چې څوک به ددې په ذریعه سره هلاک کیدلو ،عند ربك د مسومة ظرف دې، او هغه کاڼړی یا ددوی کلی د ظالمانو یعنی د مکې والو نه لرې نه دی (شام ته تلو راتلو باندې په هغه ځائې باندې تیریدنه کیږی)

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:مصدر: په دې کښې اشاره ده چې سلاما ،د سلمنا فعل محذوف مصدر دې، په دې کښې د اعتراض جواب هم اوشو چې سلاما د قالو مقوله ده،حالانکه مقوله مفرد نه وی، ددې اضافې نه دا هم معلومه شوه چې سلاما مفرد نه دې، بلکه د سلمنا د وجه جمله ده،

قوله:علیکم: مفسر علام علیکم محذوف منلو سره اشاره اوکړه چې سلام مبتدأ ده او علیکم ددې خبر محذوف دې

سوال: سلام نکره ده او د نکرې مبتدأ راتلل صحیح نه وی؟

جواب: حاصل دادې چې په سلام کښې تنوین د تعظیم د پاره دې ای سلام عظیم، لهذا د سلام مبتدأ راتلل صحیح شول، دا د شراهرذاناب د قبیلې نه دې، دارنګ دلته هم د مقولې د مفرد کیدلو اعتراض ختم شو.

قوله:بشري: د خوشحالئی خبر، د خوشحالئ د خبر اثر چونکه په مخ باندې کیږی ځکه ئې دې ته بشری اووئیل، د بشری نه دلته ابراهیم علیه السلام ته د اسحق او د یعقوب خوشخبری ورکول دی چې هغه ئې روستو په فبشرناه باسحق الخ سره بیان کړې دې، او دا هم احتمال دې

چې د بشری نه عام خوشخبری مراد وی نو په دې کښې به د لوط علیه السلام وغیره خلاصیدل او د هغوی د بدکاره قوم د هلاکت خوشخبری هم شامله وی، مفسر علام هم دغه آخری معنی مراد اخستلې ده.

سوال: حضرت ابراهیم علیه السلام دلته جمله اسمیه استعمال کړې ده،او فرشتو جمله فعلیه، ددې څه وجه ده؟

جواب: حاصل دادې چې د سلام جواب د ښه نه ښه پکار دې څکه د شریعت دا اصول دی، د سلام جواب به هله د سلام نه ښه وی چې کله جمله اسمیه استعمال کړې شی،جمله اِسمیه د جملې فعلیې نه بهتره وی،څکه چې جمله اسمیه په همیشوالی او ثابتوالی باندې دلالت کوی.

قوله:انکرهم: د نکرهم تفسیر په انکرهم سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې لازم په معنی د متعدی دې

قوله:یاویلتا: په اصل کښې یاویلتی وو، یاء د اضافت په الف سره بدله کړې شوه

قوله:رحمة الله الخ: دا کلام مستانف دې او د تعجب د انکار علت دې یعنی ته ددې نه تعجب مه کوه،څکه چې دا په تا باندې د الله رحمت او برکت دې.

قوله:اخذ یجادلنا: دا د هغه سوال مقدر جواب دې چې د لما جواب ماضی وی نه چې مضارع، او دلته د لما جواب یجادلنا مضارع راغلې ده.

جواب دا دې چې دلته اخذ ماضی محذوف دې، او هم هغه د لما جواب دې،اگر چې ماضی مجازا هم د لما جواب راتلې شی،په داسې طریقه چې په مضارع باندې لم یا لما داخل شی،خو بهتره داده چې حقیقة په ماضی کښې جواب راشی،

قوله:شان: چونکه په لفظ د قوم کښې د ظرف جوړیدلو صلاحیت نشته، څکه مو لفظ شان محذوف اوگڼرلو، چې د "فی" ظرف جوړیدل صحیح شی

قوله:لبطشت: په دې کښې اشاره ده چې د "لو" جواب محذوف دې

قوله:بالرفع بدل: الخ څکه چې اشتثناء په کلام غیر موجب کښې بدل مختار وی

قوله:اشتثنا من الاهل: یعنی الا امراتک، د من الاهل نه استثناء ده، نه چې د احد نه، څکه چې د "احد" نه اشتثناء گرځولو سره "امراة" ته به د التفات حکم ورکول لازم شی،حالانکه داسې نه ده.

قوله:الاامراتك: په نصب سره دا د جمهورو قرات دې او د ابوعمرو او ابن کثیر په نیز "احد" نه د بدل کیدلو د وجه مرفوع دې، د اولنی قراءت په صورت کښې "امراتک" به د

ناسر باهلک" نه مستثنی وی، ای اسر باهلك جميعا الا امرائك فلا تسربها د رفع د قراءت نه يو جماعت انكار كړی دی، په دغو كښې ابوعبيد هم شامل دی.

[آیاتوله: ۸۴ ـ ۹۵]

(وَ) ارْسَلْنَا (إِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ) وَحِّدُوهُ (مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُم بِخَيْرٍ) بِعِمَّةٍ تُغْنِيكُمْ عَنِ التَّطْفِيفِ (وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ) اِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا (عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ) بِكُمْ يُهْلِكُكُمْ وَوَصْفُ الْيَوْمِ بِهِ مَجَازٌ لِوُقُوعِهِ فِيهِ (وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ) اَتِمُّوهُمَا (بِالْقِسْطِ) بِالْعَدْلِ (وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ) لَا تُنْقِصُوهُمْ مِنْ حَقِّهِمْ شَيْئًا (وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ) بِالْقَتْلِ وَغَيْرِهِ مِنْ عَثِيَ بِكَسْرِ الْمُثَلَّثَةِ اَفْسَدَ وَمُفْسِدِينَ حَالٌ مُؤَكِّدَةٌ لِمَعْنَى عَامِلِهَا تَعْثَوْا (بَقِيَّتُ اللَّهِ) رِزْقُهُ الْبَاقِي لَكُمْ بَعْدَ اِيفَاءِ الْكَيْلِ وَالْوَزْنِ (خَيْرٌ لَّكُمْ) مِنَ الْبَخْسِ (إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ) رَقِيبٌ اُجَازِيكُمْ بِاَعْمَالِكُمْ اِنَّمَا بُعِثْتُ نَذِيرًا (قَالُوا) لَهُ اسْتِهْزَاءً (يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ) بِتَكْلِيفِ (أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا) مِنَ الْاَصْنَامِ (أَوْ) نَتْرُكَ (أَن نَّفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ) اَلْمَعْنَى هٰذَا اَمْرٌ بَاطِلٌ لَا يَدْعُو اِلَيْهِ دَاعِي خَيْرٍ (إِنَّكَ لَأَنتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ) قَالُوا ذٰلِكَ اسْتِهْزَاءً (قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا) حَلَالًا اَفَاَشُوبُهُ بِالْحَرَامِ مِنَ الْبَخْسِ وَالتَّطْفِيفِ (وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ) وَاَذْهَبَ (إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ) فَاَرْتَكِبَهُ (إِنْ) مَا (أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ) لَكُمْ بِالْعَدْلِ (مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي) قُدْرَتِي عَلَى ذٰلِكَ وَغَيْرِهِ مِنَ الطَّاعَاتِ (إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ) اَرْجِعُ (وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ) يَكْسِبَنَّكُمْ (شِقَاقِي) خِلَافِي فَاعِلُ يَجْرِمُ وَالضَّمِيرُ مَفْعُولٌ اَوَّلُ وَالثَّانِي (أَن يُصِيبَكُم مِّثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ) مِنَ الْعَذَابِ (وَمَا قَوْمُ لُوطٍ) اَيْ مَنَازِلُهُمْ اَوْ زَمَنُ هَلَاكِهِمْ (مِّنكُم بِبَعِيدٍ) فَاعْتَبِرُوا (وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ) بِالْمُؤْمِنِينَ (وَدُودٌ) مُحِبٌّ لَهُمْ (قَالُوا) اِيذَانًا بِقِلَّةِ الْمُبَالَاةِ (يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ) نَفْهَمُ (كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا) ذَلِيلًا (وَلَوْلَا رَهْطُكَ) عَشِيرَتُكَ (لَرَجَمْنَاكَ) بِالْحِجَارَةِ (وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ) كَرِيمٍ عَنِ الرَّجْمِ وَاِنَّمَا رَهْطُكَ هُمُ الْاَعِزَّةُ (قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ) فَتَتْرُكُوا قَتْلِي لِاَجْلِهِمْ وَلَا تَحْفَظُونِي لِلّٰهِ (وَاتَّخَذْتُمُوهُ) اَيِ اللّٰهَ (وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا) مَنْبُوذًا خَلْفَ ظُهُورِكُمْ لَا تُرَاقِبُونَهُ (إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ) عِلْمًا فَيُجَازِيكُمْ (وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ) حَالَتِكُمْ (إِنِّي عَامِلٌ) عَلَى حَالَتِي (سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن) مَوْصُولَةٌ مَفْعُولُ الْعِلْمِ (يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا) انْتَظِرُوا عَاقِبَةَ اَمْرِكُمْ (إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ) مُنْتَظِرٌ (وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا) بِاِهْلَاكِهِمْ (نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ) صَاحَ بِهِمْ جِبْرِيلُ (فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ) بَارِكِينَ عَلَى الرُّكَبِ مَيِّتِينَ (كَأَن) مُخَفَّفَةٌ اَيْ كَاَنَّهُمْ (لَّمْ يَغْنَوْا) يُقِيمُوا (فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ)

ترجمه: او مونږه اولیږل مدین ته د هغوی رور شعیب علیه السلام، هغه او وئیل ای ځما قومه د الله عبادت اوکړئ هغه یو او کنړئی نشته د هغه نه علاوه بل خدائی، او مه کوئی په پیمانه کښې او په تله کښې

کمې، څه تاسو په خوشحالئ کښې وینم چې د هغې د وجه تاسو د کم تللو او د کم ناپ کولو نه مستغنی نې، که چرې تاسو ایمان راونړو نوماته ستاسو په باره کښې ستاسو لره راګیرونکی ورځې دعذاب ویره ده چې تاسو به هلاک کړی، او د یوم صفت محیط مجاز دې، د عذاب په دې کښې د راتلو د وجه او اې ځما د قوم رونړو تاسو په انصاف سره پورا پورا ناپ کوئی اوتلئی،او خلقو ته د هغوی په څیزونو کښې نقصان مه رسوئی یعنی د هغوی په حق کښې هیڅ کمی مه کوئی او د قتل وغیره په ذریعه په ملک کښې فساد خورونکی مه ګرځئ (تعثو) د عثی د ثاء په کسرې سره دې، په معنی د افسد ، او مفسدین د خپل عامل تعثوا د معنی نه حال مؤکد دې، د پورا تللو او ناپ کولو نه پس د الله تعالی ورکړې شوې چې تاسو سره بچ پاتې شی هغه د کم ورکولو نه ډیر غوره دې که چرې تاسو ته یقین راغلو او څه په تاسو باندې څوکیدار نه یم چې تاسو ته ستاسو د عملونو بدله درکړم څه خو صرف تاسو ته د خبر ورکولو د پاره رالیږلې شوې یم نو هغوی شعیب علیه السلام ته د توقو په توګه اووئیل اې شعیب علیه السلام آیا ستا مونځ صرف تاته ددې خبرې حکم درکوی چې مونږ ددې خبرې مکلف جوړ کړې چې مونږه دا بتان پریږدو؟ د چا چې زمونږ پلار نیکه عبادت کولو، یا دا چې مونږ په خپلو مالونو کښې په خپله تصرف کول پریږدو؟مطلب دادې چې دا غلطه خبره ده، د خیر دعوت ورکولو والا داسې خبره نه کوی واقعی ته ډیر عقلمند په دین باندې تلونکې ئې هغوی دا خبره د توقو په توکه اوکړه شعیب علیه السلام اوفرمائیل اې ځما دقوم خلقو اګورئی چې څه د الله د طرف نه په دلیل روښانه سره راغلې یم او هغه ماته د خپل طرف نه حلاله روزی راکړې ده آیا په دې کښې څه د حرام چې هغه پلیت او کم ناپ تول دې ملاوټ اوکړم او ځما دا اراده بالکل نه ده چې ستاسو مخالفت اوکړم او چې څه کوم څیز نه تاسو منع کوم د هغې مخالفت کولو سره په خپله د هغې طرف ته لاړ شم یعنی په خپله په هغې کښې مبتلا شم او ځما اراده د خپل وس مناسب ستاسو اصلاح کول دی او ځما توفیق یعنی ځما قدرت په دې باندې او ددې نه علاوه په نورو طاعاتو باندې د الله په مدد دې او هم په هغه ځما بهروسه ده او هم هغه طرف ته به رجوع کوم،،او اې ځما د قوم خلقو داسې اونشی چې ځما مخالفت تاسو لره مجرمان جوړ کړی (شقاقی) د یجرم فاعل دې او "کم" ضمیر مفعول اول دې او دویم مفعول "ان یصیبکم" الخ دې، او تاسو ته هغه شان عذاب اورسیږی څنګه چې قوم د نوح یا قوم د هود یا قوم د صالح ته رسیدلې وو او قوم لوط یعنی د هغوی مکانات یا د هغوی د هلاکت زمانه ستاسو نه لرې نه دې لهذا عبرت حاصل کړئ او د خپل رب نه معافی اوغوړئی او بیا هغه طرف ته رجوع اوکړئ یقین اوساتئ ځما رب په مومنانو باندې ډیر مهربانه او هغوی سره محبت کوونکې دې د بې توجهی ښکاره کولو د پاره دې خلقو اووئیل اې شعیب علیه السلام ستا ډیرې خبرې څمونږ په سوچ کښې نه رازی،او مونږ تالره په خپل مینځ کښې ډیر کمزورې ګڼړو، که ستا د قبیلې خیال نه وو نو مونږ به ته سنګسار کړې وې او

ستا سنگسار ول څمونږ د پاره څه گرانه نه ده،البته ستا قبیله ډیره عزت داره ده شعیب علیه السلام جواب ورکړو اې څما د قوم خلقو آیا تاسو ته څما قبیله د الله نه هم زیاته خوښه ده؟ چې د هغې د وجه نه تاسو څما د قتل نه روستو کیږئ او د الله د پاره څما حفاظت نه کوې او تاسو الله شاته کړې دې یعنې تاسو هغه روستو غورزولې گنړئ چې د هغې د وجه نه تاسو سره د هغه خیال نشته بې شکه څما رب په تاسو باندې د علم په اعتبار سره احاطه کړې ده یعنې هغه به تاسو له بدله درکړی او اې څما د قوم خلقو تاسو په خپله طریقه عمل کوئ او څه په خپل طریقه عمل کوم تاسو ته به ډیر زر معلوم شي "من" موصوله د تعلمون مفعول دې چې څوک هغه دې چې هغوی طرف ته به دا رسوا کن عذاب راځی؟ او دروغژن څوک دی؟ او تاسو په خپله معامله کښې د انجام انتظار کوئ څه هم تاسو سره انتظار کوم او چې کله د دوی د هلاکت څمونږ حکم راغلو نو مونږ شعیب علیه السلام او هغه کسان چې د دوی سره ئې ایمان راوړې وو په خپل رحمت سره بچ کړل او ظالمانو له یوې چغې کومه چې جبرائیل علیه السلام وهلې وه اونیول نو هغوی په خپلو کورونو کښې د گونډو په سر مړه پراته پاتې وو (کان) مخففه ده یعنې په اصل کښې کانهم وو داسې چې دوی په دې کورونو کښې هډو اوسیدلې نه وو، ښه واورئ اوسیدونکی د مدین والو د پاره د رحمت نه لرې والې دې،څنگه چې لرې والې د ثمودیانو د پاره وو..

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:مدین،اهل مدین:شعیب علیه السلام د دې قوم یو کس وو، چې هغوی طرف ته رالیږلې شوې وو، مدین د حضرت ابراهیم علیه السلام د یو څوی نوم دې چې د هاجره او ساره نه علاوه د دریمې ښځې د قطورا د بطن نه وو،هم د ده په نوم سره د یو ښار نوم کیخودلې شو،د دې محل وقوع د عقبه نه مشرقی طرف ته وه،نن وخت هغې ته معان وئیلې شي، دا خلق تاجران وو او د مصر، فلسطین او د لبنان سره به ئې تجارت کولو.

قوله:وصف الیوم به مجازا لوقوعه فیه: دا عبارت د دې سوال جواب دې چې محیط د عذاب صفت دې نه چې د یوم، حالانکه د محیط اضافت "یوم" طرف ته شوې دې؟

د جواب حاصل دادې چې په دې کښې مجاز دې چونکه عذاب به په "یوم" کښې راځی او یوم به د عذاب ظرف وی، د دې مناسبت سره د مظروف اضافت ظرف طرف ته شوې دې،

قوله:حال مؤكدة: دا د دې سوال جواب دې چې د تعثوا معنی فساد دې، او د مفسدین معنی هم فساد ده، لهذا په دې کښې تکرار دې؟

د جواب حاصل دادې چې دا تکرار نه دې بلکه په اعتبار د معنی سره تاکید دې

قوله:لاتعثوا عثی:د عثی نه دې،نهی جمع مذکر حاضر، تاسو فساد مه خوروئ

قوله:لمعنی عاملها:یعنی مفسدین د خپل عامل لا تعثوا د معنی نه حال دې، او معنی ئې

فساد دي

قوله: بقيت الله: په اوږده تاء سره، او ابوعمرو، کسائي او نورو په تاء مدوره سره لوستلې دي، بقية "پاتې شوي مال" د فعليه په وزن د صفت مشبه صيفه ده، يعنی پورا تللو او د حقوقو د ادا کولو نه پس چې کوم پاتې شی هغه ستاسو لره د هغه نه ډير زيات بهتر دي کوم چې تاسو په کم ناپ تول سره د خلقو حقوق وهلو سره جمع کړي دی، د بقيت اضافت د الله طرف ته ځکه شوي دي چې هم هغه رزق ورکړي دي، دلته د اعمال صالحه او اطاعت په معنی کښې نه دي،

قوله: بتکليفنا: ای بتکليفک ايانا، بتکليفنا مقدر منلو سره مفسر علام د يو سوال جواب ورکړي دي

سوال: دا دي چې پريښودل (ترک) د کافرانو کار دي او اصلوتك تأمرك کښې شعيب ﷺ مامور دي، د ترک ترجمه به دا وی چې اې شعيب ﷺ آيا ستا مونځ تاته دا حکم کوی چې مونږ د بتانو بندگی پريږدو؟ او دا ممکن نه ده چې د پريښودلو حکم شعيب ﷺ ته وی او عمل په دې باندې کافر وکړی.

جواب: حاصل دادي چې دلته مضاف محذوف دي او هغه بتکليفنا دي، اوس به ترجمه دا وی چې اې شعيب ﷺ آيا ستا مونځ تاته ددې خبرې حکم کوی، چې ته مونږ د بتانو بندگئ نه د منع کولو مکلف اوگرځوئې؟

قوله: نترك: دې سره اشاره اوکړې شوه چې "ان نفعل" په تاويل د مصدر سره په "ما" باندې عطف دي.

قوله: افأشوبه: ددې په حذف اشاره کښې ده چې د "ان" شرطيه جواب محذوف دي.

قوله: واذهب:

سوال: د اذهب مقدر گنړلو څه ضرورت وو؟

جواب: ځکه چې دلته د "اخالف" صله "الی" راوړلې شوې ده حالانکه د اخالف صله الی نه راځی بلکه "عن" رازی، اذهب محذوف منلو سره ئې دا اووئيل چې اخالف د "اذهب" په معنی کښې دي، لهذا "الی" صله راوړل صحيح دي

قوله: ظهرياً: شاته غورځول شوي، الظهري ظهر ته منسوب دي، د عربو دا عادت دي چې د يو څيز طرف ته نسبت کولو سره په تلفظ کښې تبديلی کوی، خو په دې باندې بل لفظ قياس کيدلې نشی، ځکه چې دا تبديلی د څه قاعدې مطابق نه ده بلکه غير قياسی ده، مثلا "بصری" د کسرې سره وائی، حالانکه قياس د فتحې سره دي او په دې طريقه باندې "ظهری" دي حالانکه "ظهری" د ظاء فتحې سره دي،..

[آيات قوله: ۹۶ ـ ۱۰۹]

(وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ) بُرْهَان بين ظاهر (إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ) سَدِيد (يَقْدُمُ) يَتَقَدَّمُ (قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) فَيَتْبَعُونَهُ كَمَا اتَّبَعُوهُ فِي الدُّنْيَا (فَأَوْرَدَهُمُ) ادخلهم (النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ) هِيَ (وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ) اي الدُّنْيَا (لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ) لعنة (بِئْسَ الرِّفْدُ) العون (الْمَرْفُودُ) رفدهم (ذَٰلِكَ) المَذْكُور مبتدأ خبره (مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ) يَا مُحَمَّد (مِنْهَا) اي القرى (قَائِمٌ) هلك اهله دونه (وَ) مِنْهَا (حَصِيدٌ) هَلَكَ بِأَهْلِهِ فلا اثر لَهُ كَالزَّرْعِ الْمَحْصُود بِالْمَنَاجِلِ (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ) بِإِهْلَاكِهِمْ بِغَيْرِ ذنب (وَلَٰكِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ) بالشرك (فَمَا أَغْنَتْ) دفعت (عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ) يَعْبُدُونَ (مِن دُونِ اللَّهِ) اي غيره (مِن) زَائِدَة (شَيْءٍ لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ) عذابه (وَمَا زَادُوهُمْ) بِعِبَادَتِهِمْ لَهَا (غَيْرَ تَتْبِيبٍ) تخسير (وَكَذَٰلِكَ) مِثْل ذَٰلِكَ الأخذ (أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ) اريد اهلها (وَهِيَ ظَالِمَةٌ) بِالذُّنُوبِ اي فلا يُغْنِي عَنْهُمْ مِنْ اخذه شيء (إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ) رَوَى الشَّيْخَانِ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ ثُمَّ قَرَأَ رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ) الآية (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ) الْمَذْكُور مِنَ الْقَصَص (لَآيَةً) لَعِبْرَة (لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ) اي يَوْم الْقِيَامَة (يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ) فِيهِ (النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ) يشهده جميع الخلائق (وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ) لِوَقْتٍ مَعْلُوم عِنْد الله (يَوْمَ يَأْتِ) ذَٰلِكَ الْيَوْم (لَا تَكَلَّمُ) فِيهِ حَذْف إِحْدَى التَّاءَيْنِ (نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ) تَعَالَى (فَمِنْهُمْ) اي الخلق (شَقِيٌّ وَ) مِنْهُمْ (سَعِيدٌ) كُتِبَ كُلٌّ ذلك فِي الْأَزَل (فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا) فِي عِلْمه تَعَالَى (فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ) صَوْت شَدِيد (وَشَهِيقٌ) صوت ضعيف (خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) أي مُدَّة دَوَامهمَا فِي الدُّنْيَا (إِلَّا) غير (مَا شَاءَ رَبُّكَ) مِنَ الزِّيَادَة عَلَى مُدَّتِهِمَا مِمَّا لا مُنْتَهَى لَهُ وَالْمَعْنَى خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا (إن ربك فعال لما يريد) (وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا) بِفَتْحِ السِّين وَضَمِّهَا (فَفِي الجنة خالدين فيها ما دامت السماوات وَالْأَرْضُ إِلَّا) غير (مَا شَاءَ رَبُّكَ) كَمَا تَقَدَّمَ وَدَلَّ عَلَيْهِ فِيهِمْ قَوْله (عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ) مقطوع وَمَا تَقَدَّمَ مِنَ التَّأْوِيل هُوَ الَّذِي ظَهَرَ وَهُوَ خَال مِنَ التَّكَلُّف وَاللهُ اعلم بمراده (فَلَا تَكُ) يَا مُحَمَّد (فِي مِرْيَةٍ) شَكّ (مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ) مِنَ الْأَصْنَام إِنَّا نُعَذِّبُهُمْ كَمَا عَذَّبْنَا مَنْ قَبْلَهُمْ وَهَذَا تَسْلِيَة لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُم) أَيْ كَعِبَادَتِهِمْ (مِّن قَبْلُ) وَقَدْ عَذَّبْنَاهُمْ (وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ) مِثْلهمْ (نَصِيبَهُمْ) حَظّهمْ مِنَ الْعَذَاب (غَيْرَ مَنقُوصٍ) أَيْ تَامًّا

ترجمه: او يقينا مونږ موسى علیه السلام ته هم خپلو معجزاتو او روښانه دليلونو سره فرعون او د هغه د سردارانو طرف ته راوليږلو خو هغوی هم د فرعون خبره اومنله حالانکه د فرعون خبره صحيح نه وه، د قيامت په ورځ به فرعون د خپل قوم نه مخکښې مخکښې وی او دا خلق به د هغه شا شا ته وی څنګه چې ئې په دنيا کښې د هغه اتباع کوله بيا به دې ټولو لره دوزخ ته بوځي او دوزخ ډير

سخت ځائې د ورتلو دې چې په هغې کښې به دا خلق وراچولې شي په دې دنيا کښې هم په هغوی باندې لعنت وئيلې شوې دې او د قيامت په ورځ به هم لعنت پرې وئيلې شي، ډير خراب انعام دې چې کوم دوی ته ورکړې شو دا تير شوې د څو کلو قصې دی چې کوم مونږ اې محمد ﷺ تاته اوروو، په دې کلو کښې بعضې خو اوس هم قائم دی چې د هغې اوسيدونکی هلاک شول خو کلی موجود دی، او په دې کښې بعضې سره د اوسيدونکو ختم شول چې د لور باندې وهلې شوې پتی پشان ئې نوم او نخښه هم پاتې نشوه، بغير د جرم نه مونږ هغوی هلاک کولو سره هغوی باندې ظلم اونکړو خو شرک کولو سره هغوی په خپله په خپل ځان باندې ظلم اوکړو نو اوس د هغوی هغه معبودان د چا چې هغوی د الله نه بغير بندګی کوله، ددوی هيڅ دفاع اونکړه، هر کله چې ستا د رب عذاب راغلو او دوی ته د بتانو د عبادت بربادئ نه سوا هيڅ فائده ورنکړه ددې نيولو په شان ستا د رب د نيولو طريقه ده هر کله چې هغه د کلو ظالمانو اوسيدونکو لره د ګناهونو په وجه نيسی، د کلو نه دکلو اوسيدونکی خلق مراد دی يعنی د هغه د نيولو نه دوی څوک بچ کولې نشی، بې شکه د هغه نيول ډير دردناک دی او بخاری او مسلم د ابوموسی اشعری نه روايت کړې دې چې الله تعالی ظالم ته مهلت ورکوی او هر کله چې هغه اونيسی نو بيا هغه پيرډی نه، بيا حضور ﷺ «وکذلک اخذ ربک الخ» تلاوت اوفرمائيلو يقينا په دې قصو کښې د هغه کسانو د پاره د عبرت نخښه ده څوک چې د آخرت دعذاب نه ويرېږی دا يعنی قيامت ورځ هغه ورځ ده چې په هغې به ټول خلق راجمع کړې شی او هغه ورځ د حاضرئی ده، په دغه ورځ به ټول مخلوق حاضرېږی، او مونږ دا صرف لږو ورځو د پاره کوم چې الله ته معلومې دی روستو کړې ده، بيا چې کله هغه ورځ راشی نو څوک به د الله اجازت نه بغير خبرې کولې نه شی، په تکلم کښې ئې يوه تاء حذف کړې شوې ده بيا به په مخلوق کښې بعضې بدنصيب وی او بعضې به په هغې کښې خوش نصيبه وی، او دا ټول د اولې ورځې نه ليکلې شوې دی نو چې کوم خلق د الله په علم کښې بديصيبه وی هغوی به په دوزخ کښې په داسې حالت کښې وی چې د هغوی به په اور کښې په زور او په کم آواز چغې سورې وی او دوی به په دې حالت کښې هميشه وی تر څو چې زمکه او آسمان قائم وی په دنيا کښې ددوی د هميشه نيتې پورې «دا د هميش د پاره يو محاوره ده» سوا د «مع» د هغې نورې نيتې نه کوم چې ستا رب اوغواړی، د زمکې او د آسمان نيتې باندې چې د هغې څه حد نشته او معنی د ايت داده چې هغوی به په دوزخ کښې هميشه وی، يقينا چې زما رب څه اوغواړی نو هغه کوی خو چې کوم کسان نيک بخت اوګرځيدل دسين د فتحې او ضمې سره، هغوی به په جنت کښې وی هميشه به هلته کښې اوسيږی تر څو چې زمکه او آسمان قائم وی خو چې کله ستا رب اوغواړی، څنګه چې مخکښې تير شول، او په دې باندې د الله تعالی قول (عطاء غير مجذوذ) دلالت کوی دا ټول بې انتهاء ورکړه ده يعنی نه ختم کيدونکې، او چې کوم تاويل

مخکښې بيان شوې دي (يعنى الا په معنى د غير) نو دا هغه دې کوم چې زما په سوچ کښې راغې او دا د تکلف نه خالى دې، او الله خپل مراد خپله خه پيژنى، لهذا اې محمد ﷺ چې د کوم بتانو دوى عبادت کوى د هغې نه په شک کښې مه پريوزه، مونږ به خامخا دوى ته عذاب ورکوو څنګه چې ددوى نه مخکښې خلقو ته مو عذاب ورکړې وو او دا نبى ﷺ ته تسلى ده، ددوى عبادت خو داسې دې څنګه چې ددوى نه مخکښې ددوى پلار نيکه کولو او مونږ هغوى ته عذاب ورکړو او مونږ دوى ته د عذاب بغير د کمى نه پورا پورا حصه ورکونکى يوو، يعنى مکمل.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: بآيتنا وسلطان مبين: د آيات نه مراد تورات او د (سلطان مبين) نه مراد معجزات دى،

قوله: المرفود: په معنى د ورکړه، انعام، مدد، معاون، لعنت ته ئې مرفود استهزاء وئيلې دى.

قوله: الورد: دګوزيدو ځاې، ګودر.

قوله: منها: علامه سيوطى منها محذوف منلو سره اشاره اوکړه چې د (حصيد) عطف په (قائم) باندې دې (حصيد) مبتدأ مؤخر او منها خبر مقدم دې.

قوله: حصيد: فعيل صفت مشبه په معنى د مفعول، کټ کړې شوې فصل.

قوله: يفلته: افلات (افعال) پريخودل.

قوله: فيه: په دې کښې اشاره ده چې په (له) کښې (لام) په معنى د (فى) دې

قوله: يشهد ه اې يشهد فيه

قوله: غير ما شاء ربك: کښې الا په معنى د غير دې،

سوال: الا په معنى د غير اخستلو کښې څه مصلحت دې؟دا د يو سوال جواب دې.

سوال: سوال دادې که چرې د الا په ذريعې سره استثناء د خلود نه وى څنګه چې بعضو وئيلې دى، نو دا به د کافرانو په جهنم عدم خلود (هميشوالې) باندې دلالت وکړى، حالانکه امر واقعى داسې نه دې، او که د حکم اصلى نه استثناء وى کوم چې د الله تعالى قول (فى النار) دې نو ددې نه دا خبره په ذهن کښې راځى چې کافران به جهنم نه د .داخليدو نه پس بعضې وخت د د جهنم نه رواځى، حالانکه دا هم خلاف واقعې ده.

جواب: حاصل دا دې چې الا په معنى د غير دې او دا د عربو د قول على الف الا الفان المقدمان يعنى په ما باندې د فلانکى کس زر دى سره د مخکښې دوو زرو.،يعنى يو زر دوو زرو سره ملاؤ شوې نو درې زره شوې نو په دغه وخت کښې به د ايت معنى داوې ان لهم عذاب مدة دوام السموت والارض فى الدنيا مع زيادة التى لا آخر لها على مدة بقاء السموت والارض.

قوله: كما تقدم من قوله من الزيادة على مدتهما مما لا منتهى له: يعني چې كوم تاويل مخكښې شوې دې هم هغه به دلته وی.

قوله: انا نعذبهم: الغ دا دې سوال جواب دې چې شک حکم سره متعلق وی او (مرية) حکم نه دې؟

جواب: حاصل دا دې چې تقدير عبارت څه داسې دې اى لاتك يا محمد ﷺ فى مرية انا نعذبهم الخ

قوله: كعبادتهم: په دې کښې اشاره ده چې (مايعبدون) کښې ما مصدريه ده يعنى دا خلق د پلار نيکه د عبادت مطابق عبادت کوى.

قوله: تاما: د اضافې مقصد دا خودل دى چې بعضې وخت کل ونيلو سره بعضې مراد وى، خو دلته داسې نه ده.

[ايات نمبر: ۱۱۰ ـ ۱۲۲]

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ التَّوْرَاةَ ﴿فَاخْتُلِفَ فِيهِ﴾ بِالتَّصْدِيقِ وَالتَّكْذِيبِ كَالْقُرْآنِ ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ﴾ بِتَأْخِيرِ الْحِسَابِ وَالْجَزَاءِ لِلْخَلَائِقِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴿لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾ فِي الدُّنْيَا فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ﴿وَإِنَّهُمْ﴾ أَيِ الْمُكَذِّبِينَ بِهِ ﴿لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾ مُوقِعٍ فِي الرِّيبَةِ ﴿وَإِنْ﴾ بِالتَّخْفِيفِ وَالتَّشْدِيدِ ﴿كُلًّا﴾ أَيْ كُلَّ الْخَلَائِقِ ﴿لَمَّا﴾ مَا زَائِدَةٌ وَاللَّامُ مُوَطِّئَةٌ لِقَسَمٍ مُقَدَّرٍ أَوْ فَارِقَةٌ وَفِي قِرَاءَةٍ بِتَشْدِيدِ لَمَّا بِمَعْنَى إِلَّا فَإِنْ نَافِيَةٌ ﴿لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ﴾ أَيْ جَزَاءَهَا ﴿إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ عَالِمٌ بِبَوَاطِنِهِ كظواهره ﴿فَاسْتَقِمْ﴾ عَلَى الْعَمَلِ بِأَمْرِ رَبِّكَ وَالدُّعَاءِ إِلَيْهِ ﴿كَمَا أُمِرْتَ وَ﴾ لْيَسْتَقِمْ ﴿مَنْ تَابَ﴾ آمَنَ ﴿مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا﴾ تُجَاوِزُوا حُدُودَ اللَّهِ ﴿إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ فَيُجَازِيكُمْ بِهِ ﴿وَلَا تَرْكَنُوا﴾ تَمِيلُوا ﴿إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ بِمَوَدَّةٍ أَوْ مُدَاهَنَةٍ أَوْ رِضًا بِأَعْمَالِهِمْ ﴿فَتَمَسَّكُمُ﴾ تُصِيبَكُمُ ﴿النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ أَيْ غَيْرِهِ ﴿مِنْ﴾ زَائِدَةٌ ﴿أَوْلِيَاءَ﴾ يَحْفَظُونَكُمْ مِنْهُ ﴿ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ﴾ تُمْنَعُونَ مِنْ عَذَابِهِ ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ﴾ الْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ أَيِ الصُّبْحِ وَالظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ﴿وَزُلَفًا﴾ جَمْعُ زُلْفَةٍ أَيْ طَائِفَةٍ ﴿مِنَ اللَّيْلِ﴾ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ﴾ كَالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ ﴿يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ الذُّنُوبَ الصَّغَائِرَ نَزَلَتْ فِيمَنْ قَبَّلَ أَجْنَبِيَّةً فَأَخْبَرَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِلِيَ هَذَا فَقَالَ لِجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ ﴿ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ عظة للمتعظين ﴿وَاصْبِرْ﴾ يَا مُحَمَّدُ عَلَى أَذَى قَوْمِكَ أَوْ عَلَى الصَّلَاةِ ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ بِالصَّبْرِ عَلَى الطَّاعَةِ ﴿فَلَوْلَا﴾ فَهَلَّا ﴿كَانَ مِنَ الْقُرُونِ﴾ الْأُمَمِ الْمَاضِيَةِ ﴿مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ﴾ أَصْحَابُ دِينٍ وَفَضْلٍ ﴿يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ﴾ الْمُرَادُ بِهِ النَّفْيُ أَيْ مَا كَانَ فِيهِمْ ذَلِكَ ﴿إِلَّا﴾ لَكِنْ ﴿قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ﴾ نهوا فَنَجَوْا وَمِنْ لِلْبَيَانِ ﴿وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ بِالْفَسَادِ وَتَرْكِ النَّهْيِ ﴿مَا أُتْرِفُوا﴾ نعموا ﴿فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ﴾ ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ﴾ مِنْهُ لَهَا ﴿وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ﴾ مُؤْمِنُونَ ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ اهل دين واحد ﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ﴾ فِي الدِّينِ ﴿إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ﴾ أَرَادَ لَهُمُ الْخَيْرَ فَلَا يَخْتَلِفُونَ فِيهِ ﴿وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ أَيْ أَهْلَ الِاخْتِلَافِ لَهُ

وَأهل الرحمة لَهَا ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ﴾ وهي ﴿لأملأن جهنم من الجنة والناس أجمعين﴾ ﴿وكلا﴾ نصب بنقص وتنوينه عوض عن المضاف إليه أي كل ما يحتاج إليه ﴿نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا﴾ بدل من كلا ﴿نُثَبِّتُ﴾ نطمئن ﴿بِهِ فُؤَادَكَ﴾ قلبك ﴿وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ﴾ الأنباء أو الآيات ﴿الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ خصوا بالذكر لانتفاعهم بها في الإيمان بخلاف الكفار ﴿وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ﴾ حالتكم ﴿إِنَّا عَامِلُونَ﴾ على حالتنا تهديد لهم ﴿وَانتَظِرُوا﴾ عاقبة أمركم ﴿إِنَّا مُنتَظِرُونَ﴾ ذلك ﴿وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ أي علم ما غاب فيهما ﴿وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ﴾ بالبناء للفاعل يعود وللمفعول يرد ﴿الْأَمْرُ كُلُّهُ﴾ فينتقم ممن عصى ﴿فَاعْبُدْهُ﴾ وحده ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾ ثق به فإنه كافيك ﴿وما ربك بغافل عما يعملون﴾ وإنما يؤخرهم وفي قراءة بالفوقانية

ترجمه: امر يقيني دا دې چې مونږ موسى ﷺ ته هم كتاب تورات وركړې وو په هغې كښې هم د قرآن په شان د تصديق او تكذيب كولو سره اختلاف كړې شوې وو، كه د قيامت پورې د مخلوق د حساب او د بدلې د روستو والى ستا د رب فيصله نه وه كړې شوې نو په كومه معامله كښې چې دوى اختلاف كوى، هم په دنيا كښې به د هغې فيصله شوې وه او دا د قرآن تكذيب كونكى د قرآن د طرف نه په شک كښې اچولو والا تردد او شبه كښې پراته دى او دا هم يقيني ده ان د تخفيف او تشديد سره دې چې پوره مخلوق كله ﴿د هغې مخې ته حاضر كړى﴾ نو ستا رب به د دوى د اعمالو پوره پوره بدله وركړى په لما كښې ﴿ما﴾ زائده ده او ﴿لام﴾ قسم مقدر طرف ته اشارې د پاره دې، او لام فارقه دې يا په يو قراءت كښې لما په تشديد سره په معنى د الا دې، او ﴿ان﴾ نافيه دې.يقينا الله چې هغوى څه كوى د هغې د ظاهر او د باطن نه خبردار دې لهذا د خپل رب په حكم سره په عمل او په دعوت الى الحق باندې د حكم مطابق ثابت قدم اوسه.او هغه څوک دې هم ثابت قدم وى چې تا سره ئې ايمان راوړې دې، اود الله د حدودو نه تجاوز مه كوئ يقينا چې تاسو څه كوئى هغه ئې گورى لهذا هغه به ددې بدله دركړى،او اوگورئى ظالمانو طرف ته مه تيتيږئ دوى سره دوستى يا نرمى كولو سره يا ددوى په اعمالو باندې رضامندى ښكاره كولو سره، گنى تاسو ته به هم د دوزخ اور اولگى او د الله نه سوا به بل څوک ستاسو مددگار نه وى چې تاسو د الله نه بچ كړى او نه به تاسو د هغه د عذاب نه بچ كولې شئ او اې محمد ﷺ د ورځې په دواړه طرفونو كښې سحر او مابنام، يعنى د سحرې، ماسپښين، او د مازيگر د مونځونو پابندى ساتئ او د شپې په يو حصه كښې يعنى د مابنام او ماسخوتن هم ﴿زلفا﴾ د زلفة جمع ده، ددې معنى ﴿حصه﴾ ده بې شكه نيكئى مثلا پنځه وخته مونځونه واړه گناهونه ختموى ذكر شوې ايت د هغه سرى ابو اليسر باره كښې نازل شوې دې چا چې د يوې پردئ ښځې نه بوسه اخستې وه بيا ئې ددې اطلاع نبى كريم ﷺ ته وكړه نو دا آيت نازل شو،نو هغه كس اووئيل چې دا حكم

زما د پاره خاص دي نو حضور ﷺ اوفرمائيل چې زما ټول امت د پاره دي، شيخينو دا روايت نقل کړي دي دا يو نصيحت دي نصيحت حاصلولو والو د پاره او اې محمده قوم په تکليف رسولو او يا د مونځ په پابندئ صبر کوه په تابعدارئ باندې د صبر په ذريعه د نيکی کونکو اجر الله تعالى ضائع کوی نه، نو ولې ستاسو نه مخکښې امتونو کښې ولې داسې ديندار او د مرتبې خاوندان نه وو چې خلقو لره ئي د فساد في الارض نه منع کولې؟ مراد د استفهام نفی ده. يعني په دوی کښې داسې خلق نه وو، خو ډير کم، کوم ته چې مونږ خلاصې ورکړو چې هغوی د بدئ نه منع اوکړه چې د هغې په وجه هغوی خلاصې اومندلو او (من) بيانيه دي او کوم خلقو چې د فساد په ذريعه يا د ترک نهی په ذريعه ظلم اوکړو هغوی هم دې سامان عيش پسې شاته روان وو کوم چې دوی ته ورکړې شوې وو او هغوی مجرمان وو او ستا رب داسې نه دې چې يو کلې په ظلم سره هلاک کړی او دې کلی والا دې مومنان وی، او که ستا رب غوښتله نو ټول خلق به ئې په يو دين باندې کړي وو او هغوی د دين په معامله کښې مسلسل اختلاف کړې وو سوا د هغې چا نه چې ستا رب پرې رحم اوکړو چې هغوی سره ئې د خير اراده اوکړه نو هغوی په دين کښې اختلاف اونکړو، او هم دې د پاره دوی لره يعني اهل اختلاف د اختلاف د پاره او اهل رحمت د رحمت د پاره پيدا کړل او ستا د رب دا خبره به پوره شی او هغه دا چې زه به جهنم د پيريانو او انسانانو نه ډکوم او مونږ د رسولانو په قصو کښې دا ټولې ذکر شوې قصې اوروو، (کلا) د نقص د وجه منصوب دې او ددې تنوين د مضاف اليه په عوض کښې دي يعنی هر هغه قصئ چې د هغې د اورولو ضرورت وی (ما) د کلا نه بدل دې چې مونږ ددې په ذريعه ستا زړه ته (تقويت) تسلی ورکړو او په دې واقعاتو او ايتونو کښې هم حق تاته رارسيدلې دې او مومنانو د پاره وعظ او نصيحت دې مومنان ځکه خاص کړې شوې دی چې هغوی په نصيحت سره په خپل ايمان کښې فائده حاصلوی. په خلاف د کافرانو ته ايمان نه راوړونکو ته اووايه چې تاسو په خپلې طريقې عمل کوئی او مونږ په خپله طريقه عمل کوو، دا د دوی د پاره تهديد او دهمکی ده تاسو د خپل عمل د انجام انتظار کوئی مونږ هم د هغې انتظار کوو، د زمکې او د اسمانو د پټو څيزونو علم صرف الله تعالى ته دې او د ټولو کارونه به هم د هغه طرف ته رجوع وی (يرجع) معروف او مجهول دواړه دی، لهذا هغه په نافرمانی کونکو نه انتقام واخلی نو ته صرف د هغه بندګی کوه او هم هغه باندې بهروسه کوه ځکه چې هم هغه ستا د پاره کافی دې او ستا رب د دهغه خبرو نه غافله نه دې کوم چې دوی کوی دا بله خبره ده چې هغه دوی ته د يو مقرر وخت پورې مهلت ورکړې دې، او په يو قرات کښې د (تاء) فوقانيې سره دې.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: وان بالتشديد والتخفيف كلا اي كل الخلائق لما: په (ان) او (لما) کښې ټول څلور قراتونه دی

①ان او لما دواړه مخفف، ②ان مخففه، او لما مشدده ③ان مشدده او لما مخففه، ④دواړه مشدد،

دا څلور واړه قراتونه متواتر دي.په څلور واړه قراتونو كښې (كلا) د ان اسم كيدو د وجه منصوب دي، او د ان خبر به جمله قسميه ليوفينهم ربك اعمالهم وي، او لما مشدده كيدو په صورت كښې ليوفينهم جمله كيدو سره به د ان خبر وي.

قوله: الخلائق:لفظ خلائق محذوف منلو سره ئې اشاره اوكړه چې د (كل) تنوين د مضاف اليه په عوض كښې دي.

قوله: ما زائدة: د لما مخففه كيدو په صورت كښې ما زائده ده، او كه ما زائده حذف كړې شي نو په يو لفظ باندې به د دوو لامونو داخليدل لازم شي كوم چې موجب د ثقل دي، او تقديري عبارب به لليوفينهم وي.

قوله: واللام موطئة لقسم مقدر: يعني ليوفينهم كښې لام د قسم په حذف باندې دلالت كوي، يعني په دې خبره باندې دلالت كوي چې قسم محذوف دي.

قوله: اوفارقة: يعني ليوفينهم كښې لام فارقه دې، دا د ليوفينهم په لام كښې د دويم مذهب طرف ته اشاره ده د لام فارقه مطلب دادې، د ان مخففه او ان نافيه په مينځ كښې فرق كولو والا، يعني كه په خبر باندې لام داخل وى نو دې نه به معلومه شي چې ان مخففه عن المثقله دي.

تنبيه: دا خبره دې ياده وى چې لام مفارقه د ان په خبر باندې هغه وخت داخليږي چې كله ان مخففه د عمل نه منع كړې شوې وى (يعني د اهمال په صورت كښې) لكه ان زيد لقائم اوكه ان زيدا القائم ء ي ولوستلونو د التباس نه كيدو په وجه به د لام مفارقه ضرورت نه وى، او ايت كريمه ان كلا لما ليوفينهم كښې چونكه ان عامله ده لهذا لام مفارقه ګرځول صحيح نه دى، ځكه د ان نافيه او مخففه په مينځ كښې هغه وخت التباس وى چې كلكه دوى د عمل نه منع كړې شى او بعضې حضراتو د ذكر شوى عبارت مطلب دا بيان كړې دې چې د واللام موطئة تعلق د ان مشدده په صورت كښې دې او د فارقه تعلق مخففه سره دې،

قوله: كلا نصب بنقص:يعني د كلا نه مخكښې نقص محذوف دې كوم چې د كلا ناصب دې،

....

[۱۲] سورة يوسف

سورة يوسف مكية مائة وواحدي عشرة اية

سورة يوسف مکی دي، يوسل يوولس (۱۱۱) آيتونه دی.

[ايا تونه:۱ - ٦]

بسم الله الرحمن الرحيم﴿الر﴾ الله اعلم بمُرَادِهِ بِذٰلِكَ ﴿تِلْكَ﴾ هٰذِهِ الآيات ﴿آيَاتُ الْكِتَابِ﴾ القرآن وَالإضافة بِمَعْنَى مِنْ ﴿الْمُبِينِ﴾ المُظهر لِلْحَقِّ مِنَ البَاطِلِ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ بِلُغَةِ العَرَب ﴿لَعَلَّكُمْ﴾ يَا اهل مَكَّة ﴿تَعْقِلُونَ﴾ تَفقهُونَ مَعَانِيه ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا﴾ بإيحائِنَا ﴿إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْآنَ وَإِن﴾ مُخَفَّفَة أيْ وانه ﴿كنت من قبله لمن الغافلين﴾اذكُرْ ﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ﴾ يَعْقُوب ﴿يَا أَبَتِ﴾ بِالكَسْرِ دَلَالَة عَلَى يَاء الإضَافَة المَحْذُوفَة وَالفَتح دَلَالَة عَلَى اَلِف مَحذُوفَة قُلِبَتْ عَنِ اليَاء ﴿إِنِّي رَأَيْتُ﴾ فِي المَنَام ﴿أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ﴾ تَاكِيد ﴿لِي سَاجِدِينَ﴾ جُمِعَ بِاليَاء وَالنُّون لِلوَصْفِ بِالسُّجُودِ الَّذِي هُوَ مِن صِفَات العُقَلَاء﴿قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾ يَحتَالُونَ فِي هَلَاكِك حَسَدًا لِعِلْمِهِمْ بِتَاوِيلِهَا مِنْ أنَّهُمُ الكَوَاكِب وَالشَّمس أمّك وَالقَمَر ابُوك ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ ظَاهِر العَدَاوَة ﴿وَكَذَٰلِكَ﴾ كَمَا رَأيت ﴿يَجْتَبِيكَ﴾ يَختَارك ﴿رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ تَعبِير الرُّؤيَا ﴿وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾ بِالنُّبُوَّةِ ﴿وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ﴾ أولَاده ﴿كَمَا أَتَمَّهَا﴾ بِالنُّبُوَّةِ ﴿عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ﴾ بِخَلقِهِ ﴿حَكِيمٌ﴾ فِي صُنعه بِهم

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم سره چې ډير مهربانه او ډير رحم کولو والا دې، الر، الله خه پوهيږی په مراد ددې باندې دا ايتونه د کتاب مبين د حق او باطل په مينځ کښې فرق کولو والا کتاب دې (آيات الكتاب) کښې اضافت په معنی د (من) دې مونږ دې کتاب لره د عربئ ژبې قرآن رواليږلو چې اې اهل مکې والو تاسو ددې معانې اول اوپيژنئ، مونږ ددې قرآن وحی ستا طرف ته کولو سره تاته يو ډيره ښه قيصئ اورول غواړو، او يقينی خبره ده چې ته د دې نه مخکښې بالکل ناخبره وې او ان مخففه دې ای وانه، هغه وخت قابل ذکر دې چې کله يوسف عليه السلام خپل پلار يعقوب ته اووئيل چې اې ابا جان، ابت د تاء په کسرې سره دې کوم چې د ياء اضافت محذوفه باندې دال دې، او د تاء په فتحې سره چې کوم چې په الف محذوفه باندې دال دې کوم چې د ياء نه بدل راغلې دې ما په خوب کښې يولس ستوری او نور او سپوږمئ ځان ته په سجده لېدلې دی (ساجدين) د ياء او نون سره جمع راوړلې شوې ده د ستورو د سجدې په صفت سره متصف کيدو د وجې، کوم چې د عقلمندو صفت دې (يعقوب عليه السلام اوفرمائيل اې ځما خوږه بچيه ته د دې خپل خوب حال خپلو رونړو ته مه وايه، هسې نه چې هغوی تاسره څه دهوکه اوکړی د حسد د وجې نه ستا د هلاکت چال جوړ کړی ددوی ددې خوب نه د خبريدو په وجه چې ددې ستورو نه مراد دوی خپله دی او نمر ستا مور او سپوږمئ ستا شيطان د

انسان ښکاره دشمن دې یعنې د هغه دشمنی ښکاره ده، او ددې مطابق کوم چې تا خوب کښې اولیدل ستا رب به تالره چونړ کړي (خوښ کړي) او تاته به د خوب د تعبیرونو علم دروښائي او تاته به ستا رب د نبوت په ذریعه ډیر نعمتونه درکړي او آل یعقوب یعنی د هغه اولاد ته هم څنګه چې ئې د دې نه مخکښې د نبوت په ذریعه ستا پلار نیکه ابراهیم او اسحق ته نعمتونه ورکړي وو بیې شکه ستا رب د خپل مخلوق نه خبردار دې او دوی سره ددوی تدبیر په باره کښې باحکمت دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: هذه الایات: په دې کښې تلک اسم اشارې د مؤنث روارلو وجې ته اشاره شوې ده،

قوله: المظهر للحق: په دې کښې اشاره ده چې مبین د ابان نه متعدی دې.

قوله: بإيحائنا: په دې کښې اشاره ده چې ما مصدریه ده نه چې موصوله، چې ددې په صله کښې د عائد ضرورت وي.

قوله: مخففة اي انه: په دې کښې اشاره ده چې ان مخففه عن المثقلة، او د ان اسم ضمیر شان محذوف دې، ای انه او لمن الغفلین کښې لام فارقه دې.

قوله: دلالة على الف محذوفة: څکه چې ددې اصل یا ابتا وو، الف حذف کړې شو فتحه باقی پاتې شو، چې د الف په حذف کیدو باندې دلالت وکړي.

قوله: في المنام: په دې اضافه کښې اشاره ده چې رائت د رؤیا نه بدل دې نه چې د رؤیت نه

قوله: تاکید: رایتهم د رایت تاکید دې، لهذا اوس دبې فائدې تکرار راتلو اعتراض ختم شو،

قوله: يحتالوا: اضافه ددې خبرې جواب دې چې (کید) متتعدی بنفسه وي، حالانکه دلته متعدی باللام راوړلې شوې دې

د جواب حاصل دا دې چې کید د احتیال معنې لره متضمن کیدو د وجه نه متعدی باللام راوړل صحیح دی..

[ایاتونه: ۷ - ۲۰]

{لَقَدْ كَانَ فِي} خَبَرِ {يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ} وَهُمْ أَحَدَ عَشَرَ {آيَاتٌ} عِبَرٌ {لِلسَّائِلِينَ} عَنْ خَبَرِهِمْ اُذْكُرْ {إِذْ قَالُوا} أَيْ بَعْضُ إِخْوَةِ يُوسُفَ لِبَعْضِهِمْ {لَيُوسُفُ} مبتدأ {وَأَخُوهُ} شَقِيقُهُ بِنْيَامِينُ {أَحَبُّ} خبر {إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ} جَمَاعَةٌ {إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ} خطأ {مُبِينٍ} بَيِّنٍ بإيثارهما علينا {اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا} أَيْ بِأَرْضٍ بَعِيدَةٍ {يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ} بِأَنْ يُقْبِلَ عَلَيْكُمْ وَلَا يَلْتَفِتَ لِغَيْرِكُمْ {وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ} أَيْ بَعْدَ قَتْلِ يُوسُفَ أَوْ طَرْحِهِ {قَوْمًا صَالِحِينَ} بِأَنْ تَتُوبُوا {قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ} هُوَ يَهُوذَا {لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ} والقوه} اطرحوه {فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ} مُظْلِمِ الْبِئْرِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِالْجَمْعِ {يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ} الْمُسَافِرِينَ {إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ}

مَا أَرَدْتُمْ مِنَ التَّفْرِيقِ فَاكْتَفُوا بِذَلِكَ ﴿قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ﴾ لَقَائِمُونَ بِمَصَالِحِهِ ﴿أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا﴾ إِلَى الصَّحْرَاءِ ﴿نَرْتَعْ وَنَلْعَبْ﴾ بالنون والياء فيهما ننشط ونتسع ﴿وإنا له لحافظون﴾ ﴿قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا﴾ اي ذهابكم ﴿بِهِ﴾ لِفِرَاقِهِ ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ الْمُرَادُ بِهِ الْجِنْسُ وَكَانَتْ أَرْضُهُمْ كَثِيرَةَ الذِّئَابِ ﴿وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ﴾ مَشْغُولُونَ ﴿قَالُوا لَئِنْ﴾ لام قسم ﴿أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ﴾ جماعة ﴿إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ﴾ عَاجِزُونَ فَأَرْسَلَهُ معهم ﴿فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا﴾ عَزَمُوا ﴿أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ﴾ وَجَوَابُ لَمَّا مَحْذُوفٌ اي فَعَلُوا ذَلِكَ بِأَنْ نَزَعُوا قَمِيصَهُ بَعْدَ ضَرْبِهِ وَإِهَانَتِهِ وَإِرَادَةِ قَتْلِهِ وَأَدْلَوْهُ فَلَمَّا وَصَلَ إِلَى نِصْفِ الْبِئْرِ أَلْقَوْهُ لِيَمُوتَ فَسَقَطَ فِي الْمَاءِ ثُمَّ أَوَى إِلَى صَخْرَةٍ فَنَادَوْهُ فَأَجَابَهُمْ يَظُنُّ رَحْمَتَهُمْ فَأَرَادُوا رَضْخَهُ بِصَخْرَةٍ فَمَنَعَهُمْ يَهُوذَا ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ﴾ فِي الْجُبِّ وَحْيَ حَقِيقَةٍ وَلَهُ سَبْعَ عَشْرَةَ سَنَةً أَوْ دُونَهَا تَطْمِينًا لِقَلْبِهِ ﴿لَتُنَبِّئَنَّهُمْ﴾ بَعْدَ الْيَوْمِ ﴿بِأَمْرِهِمْ﴾ بِصَنِيعِهِمْ ﴿هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ بِكَ حَالَ الْإِنْبَاءِ ﴿وجاءوا أَبَاهُمْ عِشَاءً﴾ وقت المساء ﴿يبكون﴾ ﴿قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ﴾ نَرْمِي ﴿وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا﴾ ثِيَابِنَا ﴿فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ﴾ بِمُصَدِّقٍ ﴿لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ عِنْدَكَ لَاتَّهَمْتَنَا فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ لِمَحَبَّةِ يُوسُفَ فَكَيْفَ وَأَنْتَ تُسِيءُ الظَّنَّ بِنَا ﴿وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ﴾ مَحَلُّهُ نَصْبٌ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ أَيْ فَوْقَهُ ﴿بِدَمٍ كَذِبٍ﴾ أَيْ ذِي كَذِبٍ بِأَنْ ذَبَحُوا سَخْلَةً وَلَطَخُوهُ بِدَمِهَا وَذَهِلُوا عَنْ شَقِّهِ وَقَالُوا إِنَّهُ دَمُهُ ﴿قَالَ﴾ يَعْقُوبُ لَمَّا رَآهُ صَحِيحًا وَعَلِمَ كَذِبَهُمْ ﴿بَلْ سَوَّلَتْ﴾ زَيَّنَتْ ﴿لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا﴾ فَفَعَلْتُمُوهُ بِهِ ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ﴾ لَا جَزَعَ فِيهِ وَهُوَ خَبَرُ مبتدأ مَحْذُوفٍ أَيْ أَمْرِي ﴿وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ﴾ الْمَطْلُوبُ مِنْهُ الْعَوْنُ ﴿عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ تَذْكُرُونَ مِنْ أَمْرِ يُوسُفَ ﴿وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ﴾ مُسَافِرُونَ مِنْ مَدْيَنَ إِلَى مِصْرَ فَنَزَلُوا قَرِيبًا مِنْ جُبِّ يُوسُفَ ﴿فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ﴾ الَّذِي يَرِدُ الْمَاءَ لِيَسْتَقِيَ مِنْهُ ﴿فَأَدْلَى﴾ أَرْسَلَ ﴿دَلْوَهُ﴾ فِي الْبِئْرِ فَتَعَلَّقَ بِهَا يُوسُفُ فَأَخْرَجَهُ فَلَمَّا رَآهُ ﴿قَالَ يَا بُشْرَى﴾ وَفِي قِرَاءَةٍ بُشْرَى وَنِدَاؤُهَا مَجَازٌ أَيْ أُحْضُرِي فَهَذَا وَقْتُكِ ﴿هَذَا غُلَامٌ﴾ فَعَلِمَ بِهِ إِخْوَتُهُ فَأَتَوْهُ ﴿وَأَسَرُّوهُ﴾ أَيْ أَخْفَوْا أَمْرَهُ جَاعِلِيهِ ﴿بِضَاعَةً﴾ بِأَنْ قَالُوا هَذَا عَبْدُنَا أَبَقَ وَسَكَتَ يُوسُفُ خَوْفًا مِنْ أَنْ يَقْتُلُوهُ ﴿والله عليم بما يعملون﴾ ﴿وشروه﴾ باعوه منهم ﴿بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾ نَاقِصٍ ﴿دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ﴾ عِشْرِينَ أَوِ اثْنَيْنِ وَعِشْرِينَ ﴿وَكَانُوا﴾ أَيْ إِخْوَتُهُ ﴿فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ فَجَاءَتْ بِهِ السَّيَّارَةُ إِلَى مِصْرَ فَبَاعَهُ الَّذِي اشْتَرَاهُ بِعِشْرِينَ دِينَارًا وَزَوْجَيْ نَعْلٍ وَثَوْبَيْنِ

ترجمه: حقیقت داد ي چې یوسف علیه السلام او د هغه د رونړو په قصه کښې چې هغه پولس وو سوال کونکو د پاره ډير عبرتونه دی د هغه وخت تذکره اوکړه چې کله د یوسف علیه السلام رونړو په خپل مینځ کښې اووئیل چې یوسف او د هغه سکه رورېن یامین زمونږ پلار ته زمونږ نه زیات ګران دی لیوسف مبتدأ او احب ددې خبر دې حالانکه زمونږ یوه ډله ده، زمونږ پلار دې دوارو له په مونږ باندې ترجیح ورکولو کښې ښکاره غلطئ کوی داسې اوکړئ چې یوسف علیه السلام قتل کړئ یا لرې یو ملک ته ئې ورسوئ په دې چال سره ستاسو د پلار توجه به تولهٔ تاسو ته شی په داسې طريقې سره چې هغه به تاسو طرف ته متوجه وی او ستاسو نه علاوه به بل چاته توجه نه

کوي د یوسف علیه السلام قتل کولو یا د لرې رسولو نه پس توبه وکړئ او نیکان جوړ شئ، په دوی کښې یو کس اووئیل چې یوسف علیه السلام مه قتلوئ بلکه په یو تیارې واله کوهی کښې ئې وغورزوئې او په یو قراءت کښې (غیابات) جمع سره دې (د ابا جان نه) د جدا کولو په سلسله کښې که تاسو څه کول غواړئ هم په دې باندې اکتفاء اوکړئ دې به مسافرو یوه قافله راویاسی او ځان سره به ئې بوځی، (ددې تجویز مطابق) هغوی لاړل او وئې وئیل چې اباجان څه وجه ده چې تاسو دیوسف په باره کښې په مونږ باندې اعتماد نه کوئی؟ حالانکه مونږ د هغه رشتونې خیرخواه یوو، یعنی د هغه د مصلحتونو خیال ساتو، سبا دې مونږ سره جنګل طرف ته اولیږه چې مزې اوکړی څه وخوری لوبې وکړی او په یو قراءت کښې دواړه فعل په نون سره دی، چې مونږ غشی اولو او لوبې اوکړو او ده د حفاظت مونږ ذمه دار یو یعقوب علیه السلام جواب ورکړو چې ستاسو دې بوتللو سره د جدائی د وجې نه به څه دیر خفه شم او ماته دا هم خطره ده چې چرته دې شرمخ اونخوری، اود (ذئب) نه جنس ذئب مراد دې او د هغوی په علاقه کښې شرمخان دیر وو او تاسو به د ده غافله یئ، یعنی په لوبو توقو کښې به مشغول یئ هغه خلقو جواب ورکړو والله که چرې دې شرمخ اوخوړو په داسې حالت کښې چې مونږ یوه ټغته ډله یوو نو بیا خو مونږ دیر بې کاره شو مختصر دا چې یعقوب علیه السلام یوسف علیه السلام هغوی سره پریښودلو چنانچه چې بوې تللو او پخه اراده ئې اوکړه چې یو تور کوهی ته ئې وغورزوی (د لما) جواب محذوف دې او هغه (فعلوا ذلک) دې یعنی هغوی دا اوکړل چې د هغه قمیص کوزولو، هغه تنګولو او دهغه سپکاوی کولو نه پس ئې د قتل په ارادې سره کوهی ته وغورزولو چې کله یوسف علیه السلام د کوهی مینځ ته اورسیدلو نو پریښودلو ئې چې مړ شی مقصد دادې چې یوسف علیه السلام کوهی ته پریوتلو بیا هغه د یو کاڼړی سهاره واخستله نو رونړو هغه ته آواز ورکړو، یوسف علیه السلام د هغوی په آواز باندې دا خیال اوشو چې ددوی په ما باندې رحم راغلو، لبیک ئې اوئیل، نو هغوی د کاڼړی په ذریعې د سر د ماتولو اراده اوکړه، خو یهودا دوی ددې حرکت نه منع کړل، او مونږ هم په کوهی کښې یوسف علیه السلام ته د زړه د سکون د پاره حقیقة وحی نازله کړه او یوسف علیه السلام هغه وخت د اولس یا ددې نه څه کم عمر وو چې اې یوسف علیه السلام ته به په مستقبل کښې دوی ته ددې حرکت خبر ورکړې حال دا چې د خبر ورکولو په وخت کښې به هغوی تا اونه پیژنی، او د ماښامې تولو رونړو پلار ته په ژړا راغلل، او وې وئیل چې اې ابا جان، مونږ د غشی ویشتلو په مقابله کښې مشغول وو او یوسف علیه السلام مو خپلو کپړو وغیره سامان سره پریښودلو نو شرمخ هغه اوخوړلو، ته زمونږ په خبره یقین کولو والا نه ئې اګرچې مونږ ستا په نیز په رشتونی باندې یوو، خو دې معامله کښې د یوسف علیه السلام د محبت د وجې به ته مونږ یقینا دروغ ګنړې او ته زمونږ په خبره یقین چرته کولې شې. څکه چې ته زمونږ په باره کښې بد ګمانی کوې او د یوسف علیه السلام رونړو په قمیص باندې د دروغو وینه اولګوله

على قميصه د ظرفيت د وجې نه په محل د نصب کښې دې اى فوق قميصه، يعنى دروغژنه وينه په داسې طريقې سره چې د ګډې يو بچې ئې حلال کړو او هغه قميص ئې هغه وينه کښې ککړ کړو خو قميص شلول هغوى دخيال نه اوتل او ونې وئيل چې دا د يوسف وينه ده، يعقوب عليه السلام چې کله قميص روغ اوليدلو نو ددوى دروغ ئې اوپيژندل يعقوب عليه السلام اوفرمائيل څه چې تاسو وائى خبره داسې نه ده بلکه تاسو د خپل ځان نه خبره جوړه کړې ده چې هغې ته تاسو عملى جامه اغوستلې ده، (اوس خو) ځما د پاره صبر ډير ښه دې صبر جميل هغه دې چې په هغې کښې څه شکوه نه وى (شور غوبل نه وى) فصبر جميل (امرى) د مبتدأ محذوف خبر دې او د يوسف عليه السلام په معامله کښې کومې خبرې چې تاسو جوړوئى د هغې باره کښې هم د الله نه مدد غوښتلې شى يعنى د هغه نه مدد مطلوب دې او د مدين د مسافرو يو قافله مصر ته تللو د پاره راغله او دغه کوهى سره نيزدې ئې ډيره واچوله چې په کوم کښې يوسف عليه السلام پروت وو او قافلې والا خپل سقه د اوبو راوړلو د پاره اوليږلو چې د هغه ذمه دارى د اوبو انتظام وو چې د هغې نه سيراب شى نو سقه چې کله کوهى ته دولچه اوغورزوله نو هغې سره يوسف اونختو او يوسف عليه السلام سقه راوويستلو او هغې سقه چغې کړې چې مبارک شئ او په يو قرامت کښې بشرى دې اودې ته ندا مجازا دې چې اې ځما خوشخبرئى ته حاضره شه دا ستاد حاضرئ وخت دې دا خو هلک دې چنانچه ددې علم د يوسف عليه السلام رونړو ته هم اوشو نو هغوى قافلې والو ته راغلل او رونړو يوسف عليه السلام لره مال تجارت ګرځولو سره د واقعې اصل حقيقت پټ کړو په دې طريقه چې دا زمونږ تختيدلې غلام دې او يوسف عليه السلام خکه چپ پاتې شو چې چرته دوى ئې قتل نه کړى حالانکه هغوى چه څه کول الله تعالى په هغې باندې عالم وو او د يوسف عليه السلام رورپانو يوسف عليه السلام لره په قافله کښې يو د يو کس په لاس باندې په ډير کم قيمت يعنى د شمير په څو درهمه باندې يعنى شل يا دوينشن درهم په عوض باندې خرڅ کړو او د يوسف عليه السلام رونړو د يوسف عليه السلام سره هيڅ مينه نه ساتله چنانچه قافلې يوسف عليه السلام مصر ته راوستلو او کوم کس چې يوسف عليه السلام اخستې وو هغه په شل ديناره او دوه جوړه چپرو او دوه جوړه کپړو باندې يوسف عليه السلام خرڅ کړو.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: خبر: مفسر علام خبر محذوف ګنړلو سره د يو سوال جواب ورکړې دې سوال دادې چې په آيت کښې يوسف عليه السلام ظرف واقع شوې دې حالانکه يوسف عليه السلام چونکه ذات دې په دې کښې د ظرف جوړيدو صلاحيت نشته.

د جواب حاصل دادې چې يوسف عليه السلام ظرف نه دې بلکه د يوسف عليه السلام نه مخکښې خبر محذوف دې څنګه چې مفسر علام ظاهره کړې ده، لهذا اوس هيڅ اعتراض نشته.

قوله: مبتدأ: په دې کښې اشاره ده چې په لیوسف کښې لام ابتدائیه دې نه چې قسمیه دې.
قوله: شقیقه: په دې کښې اشاره ده چې بنامین د یوسف ﷺ حقیقي رور وو او باقي نور ټول ئې علاتي روڼه وو.
قوله: بأرض بعیدة، دبعیدا په اضافه کښې اشاره ده چې د ارضا تنوین د تعظیم د پاره دې.
قوله: غیابة الجب: د تیارې کوهی، ډوبوالې
قوله: فاکتفوا بذلك: دا د (ان کنتم) جواب دې کوم چې محذوف دې.
قوله: یرتع: مضارع واحد مذکر غائب (فتح) میوې خوړل، مزې اخستل، راتع (څرونکې)
قوله: فعلوا ذلك: دا د لما جواب دې.
قوله: بأن نزعوا قمیصه: با تصویریه ده، کوم چه د فعل صورت بیانولو د پاره ده، یعنی په کوهی کښې ئې یوسف ﷺ څنګه اوغورزولو؟
قوله: بالنون والیاء فیهما ننشط ونتسع: ددې اضافې مقصد په یرتع او یلعب کښې دوه قراتونه بیانول دی یعنی یرتع ویلعب واحد مذکر غائب او جمع متکلم دواړه قراتونه دی او ننشط د نلعب تفسیر دې، یعنی چې مونږ په غشی ویشتلو کښې مقابله وکړو او نتسع دا د نرتع تفسیر دې، چې مونږ اوخورو او مزې اوکړو، په دې تفسیر کښې لف نشر مرتب دې.
قوله: المراد به الجنس: ددې اضافې مقصود دادې چې په الذئب کښې الف لام د عهد نه دې څکه چې د یعقوب ﷺ په ذهن کښې څه متعین شرمخ نه وو، بلکه الف لام د جنس دې، یعنی د شرمخ هر یو فرد دې خوړلې شی.
قوله: انا اذا لخاسرون: جواب قسم دې،
قوله: جواب لما محذوف: دا ددې اعتراض جواب دې چې کلام تام نه دې څکه چې د (فلما ذهبوا) جواب ذکر نه دې، د جواب حاصل دادې چې د لما جواب محذوف دې، او هغه فعلوا ذلک دې.
قوله: رطنفه: (ف) رطنا: په کانړی تکول، جنګول
قوله: ولو کنا صادقین: ای فرضا
قوله: لاتهمتنا: دا د لوکنا جواب محذوف دې.
قوله: محله نصب علی الظرفیة: یعنی علی قمیصه د ظرف کیدو د وجه محلا منصوب دې تقدیری عبارت دا دې: وجاءوا فوق قمیصه بدم کذب)
قوله: ای ذي کذب: ددې اضافې مقصد دا اعتراض لرې کول دی چې په بدم کذب کښې د

مصدر حمل په ذات باندې دې کوم چې صحيح نه دې، د ﴿ذى﴾ اضافه کولو سره ئې اووئيل چې مصدر په معنى د اسم فاعل دې لهذا اوس څه اعتراض نشته، او که ﴿ذى﴾ محذوف اونه ګڼړلې شى نو په طور د مبالغې حمل صحيح دې، څنګه چې په ﴿زيد عدل﴾ کښې دى.

قوله: الذي يرد الماء: دا د وارد تفسير دې، يعنى هغه سړې چې د اوبو انتظام کوى چاته چې سقا وئيلې شى د دغې سقا نوم مالک ابن ذعر خزاعى وو.

قوله: ليستقي منه: چې د کوهى نه اوبه راوباسى، په بعضې نسخو کښې ليسقى دې، د دوارو له ﴿من﴾ رازى، استقى من النهر، د نهر نه ئې اوبه راوړې.

قوله: في قراءة بشري: يعنى خما خوشخبرى، بشارت ته ئې ندا مجازا اووئيل، ځکه چې په بشارت کښې د مخاطب کولو صلاحيت موجود نه دې.

[اياتونه: ۲۱ - ۲۹]

﴿وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ﴾ وَهُوَ قِطْفِيرُ الْعَزِيزُ ﴿لِامْرَأَتِهِ﴾ زَلِيْخَا ﴿أَكْرِمِي مَثْوَاهُ﴾ مُقَامَهُ عِنْدَنَا ﴿عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا﴾ وَكَانَ حَصُوْرًا ﴿وَكَذَلِكَ﴾ كَمَا نَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَتْلِ وَالْجُبِّ وَعَطَفْنَا عَلَيْهِ قَلْبَ الْعَزِيزِ ﴿مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ﴾ أَرْضِ مِصْرَ حَتَّى بَلَغَ مَا بَلَغَ ﴿وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ تَعْبِيرِ الرُّؤْيَا عَطْفٌ عَلَى مُقَدَّرٍ مُتَعَلِّقٍ بِمَكَّنَّا أَيْ لِنُمَكِّنَهُ أَوِ الْوَاوُ زَائِدَةٌ ﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ﴾ تَعَالَى لَا يُعْجِزُهُ شَيْءٌ ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ﴾ وَهُمُ الْكُفَّارُ ﴿لَا يَعْلَمُونَ﴾ ذَلِكَ ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ وَهُوَ ثَلَاثُونَ سَنَةً أَوْ وَثَلَاثٌ ﴿آتَيْنَاهُ حُكْمًا﴾ حِكْمَةً ﴿وَعِلْمًا﴾ فِقْهًا فِي الدِّينِ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ نَبِيًّا ﴿وَكَذَلِكَ﴾ كَمَا جَزَيْنَاهُ ﴿نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ لِأَنْفُسِهِمْ ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا﴾ هِيَ زَلِيْخَا ﴿عَنْ نَفْسِهِ﴾ أَيْ طَلَبَتْ مِنْهُ أَنْ يُوَاقِعَهَا ﴿وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ﴾ لِلْبَيْتِ ﴿وَقَالَتْ﴾ لَهُ ﴿هَيْتَ لَكَ﴾ أَيْ هَلُمَّ وَاللَّامُ لِلتَّبْيِيْنِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِكَسْرِ الْهَاءِ وَأُخْرَى بِضَمِّ التَّاءِ ﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ ﴿إِنَّهُ﴾ الَّذِي اشْتَرَانِي ﴿رَبِّي﴾ سَيِّدِي ﴿أَحْسَنَ مَثْوَايَ﴾ مُقَامِي فَلَا أَخُونُهُ فِي أَهْلِهِ ﴿إِنَّهُ﴾ أَيِ الشَّأْنَ ﴿لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ الزُّنَاةُ ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ﴾ قَصَدَتْ مِنْهُ الْجِمَاعَ ﴿وَهَمَّ بِهَا﴾ قَصَدَ ذَلِكَ ﴿لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ﴾ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مُثِّلَ لَهُ يَعْقُوبُ فَضَرَبَ صَدْرَهُ فَخَرَجَتْ شَهْوَتُهُ مِنْ أَنَامِلِهِ وَجَوَابُ لَوْلَا لَجَامَعَهَا ﴿كَذَلِكَ﴾ أَرَيْنَاهُ الْبُرْهَانَ ﴿لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ﴾ الْخِيَانَةَ ﴿وَالْفَحْشَاءَ﴾ الزِّنَى ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ﴾ فِي الطَّاعَةِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِفَتْحِ اللَّامِ أَيِ الْمُخْتَارِينَ ﴿وَاسْتَبَقَا الْبَابَ﴾ بَادَرَ إِلَيْهِ يُوسُفُ لِلْفِرَارِ وَهِيَ لِلتَّشَبُّثِ بِهِ فَأَمْسَكَتْ ثَوْبَهُ وَجَذَبَتْهُ إِلَيْهَا ﴿وَقَدَّتْ﴾ شَقَّتْ ﴿قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا﴾ وَجَدَا ﴿سَيِّدَهَا﴾ زَوْجَهَا ﴿لَدَى الْبَابِ﴾ فَنَزَّهَتْ نَفْسَهَا ثُمَّ ﴿قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا﴾ زِنًا ﴿إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ﴾ يُحْبَسَ فِي سِجْنٍ ﴿أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ مُؤْلِمٌ بِأَنْ يُضْرَبَ ﴿قَالَ﴾ يُوسُفُ مُتَبَرِّئًا ﴿هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا﴾ ابْنُ عَمِّهَا رُوِيَ أَنَّهُ كَانَ فِي الْمَهْدِ فَقَالَ ﴿إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ﴾ قُدَّامٍ ﴿فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ ﴿وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ﴾ خَلْفٍ ﴿فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ ﴿فَلَمَّا رَأَى﴾ زَوْجُهَا ﴿قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ

إِنَّه اي لزلك (مَا جَزَاء مَنْ أرادَ) الخ (من كيدكن) ايها النساء (إن كيدكن عظيم) ثم قال يا (يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا) الامر ولا تذكره لئلا يشيع (وَاسْتَغْفِرِي) يا زليخا (لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ) الآثمين واشتهر الخبر وشاع

ترجمه: وهغه مصري سري چاچې یوسف علیه السلام اخستې وو چې د هغه نوم قطفیر او لقب ئې عزیز وو خپلې ښځې زلیخا ته اووئیل چې دې په عزت او احترام سره ساته، یعنی ده ته د عزت مقام ورکړه او ښه طریقې سره دده خیال ساته، لرې نه ده چې زمونږ پاره د فائده مند اوګرځي یا مونږ دې خپل ځوئې جوړ کړو او عزیز عنین (نامرد) وو او څنګه چې مونږ یوسف علیه السلام ته د قتل او کوهي نه خلاصې ورکړو او دعزیز مصر زړه مو هغه طرف ته مائل کړو دغه شان مونږ یوسف علیه السلام ته په ملک مصر کښې مشري ورکړه تردې چه هغه اورسیدلو کوم ځائې ته رسیدل وو، او مونږ هغه ته قدرت ورکړو چې مونږ هغه ته د خوبونو تعبیر اوخایو، د لنعلمه عطف په لنمکنه باندې دې کوم چې د مکنا متعلق دې، تقدیري عبارت دادې اې مکنا لنعلمه یا واؤ زائد دې او الله په خپله اراده باندې غالب دې هغه څوک عاجزه کولې نه شي، خو ډیر خلق چې هغه کافران دي هغوي ددې نه ناخبر دي او یوسف علیه السلام چې کله پوخ عمر ته اورسیدلو او هغه ۳۰ یا ۳۳ کاله دی، نو مونږ هغه ته حکمت او پوهه په دین کښې، د نبوت په منصب باندې د مقرر کولو نه مخکښې ورکړل او مونږ خپل اعمالو کښې نیکانو خلقو لره دغه شان بدله ورکوو، او هغه ښځه چې د چا په کور کښې دې وو هغه زلیخا وو په ده باندې جال اچول شروع کړل، یعنی دده د ګیرولو کوشش ئې شروع کړو، یعنی دده نه ئې خپل مقصد پورا کولو مطالبه اوکړه او یو ورځ ئې دروازې بندې کړې او وئې وئیل چې زر راځه، اې یوسف علیه السلام هم تا ته وایم د (لک) لام د تبیین دپاره دې، او په یو قراءت کښې (هیت) د هاء کسرې سره ده، او په بل قرات کښې د تاء په ضمې سره دې، (یوسف علیه السلام اووئیل چې د الله پناه، یعنی زه د زنا نه د الله پناه غوارم هغه ذات چا چې خه واخستم، اوعزت ئې راکړو ځما مالک دې د هغه په عزت کښې خیانت نشم کولې، خبره داده چې ظالم یعنی زنا کار کامیابي نه مومي، او هغې پخه اراده کړې وه، یعنی ده سره ئې د زنا پورا قصد کړې وو، یوسف علیه السلام به هم دا اراده کړې وه که د خپل رب دلیلونه ئې کتلې نه وو ابن عباس رضي الله عنهما فرمائیلې دي چې د یوسف علیه السلام مخکښې د یعقوب علیه السلام شکل مبارک راغلو او هغه د یوسف علیه السلام په سینه باندې لاس اووهلو چې د هغې د وجې نه د هغه شهوت د ګوتو په ذریعه اووتلو، او د (لولا) جواب (لجامعها) محذوف دې مونږ دلیل ځکه ښکاره کړو چې مونږ دې د زنا او د خیانت نه لرې اوساتو، په حقیقت کښې هغه زمونږ د مخلصانو بندګانو نه وو یعنی په اطاعت کښې، او په یو قراءت کښې (مخلصین) د لام په فتحې سره دې یعنی په خوښو بندګانو کښې او دواړه مخکښې روستو دروازې طرف ته منډه کړې یوسف علیه السلام د تیښتې د پاره او هغې د نیولو د پاره، چنانچه ښځې د یوسف

علیه السلام کپړې اونیولې اوهغه ئې خپل طرف ته رابنکلو په آخر کښې ښځې د یوسف علیه السلام قمیص د شا طرف نه اوشلولو، او دواړو د هغې خاوند دروازې سره اولیدلو، نو ښځې خپله صفائي پیش کولو سره اووئیل، چې څه سزا ده د هغه کس چې ستا ښځې سره د زنا اراده اوکړی؟ سوا ددې نه چې هغه دې قید کړې شي یا دا چې هغه ته ډیره سخته سزا ورکړې شي یعنی اووهلې شي یوسف علیه السلام خپله صفائي (بیزاری) ښکاره کړلو د پاره اووئیل چې دې څه خپل جال کښې د ګیرولو کوشش اوکړو، نو د هغه ښځې په خاندان والو کښې یو ګواه یعنی د هغې د تره خوی چې په خانګو کښې وو ګواهی ورکړه چې که چرې دده قمیص د مخکښې نه شلیدلې وی نو ښځه رشتونې ده او دې درغژن دې او که دده قمیص د شا طرف نه شلیدلې وی نو ښځه دروغژنه ده، او دې رشتونې دې چنانچه چې کله د هغې خاوند د یوسف علیه السلام کرته د روستو نه شلیدلې اولیده نو وئې وئیل چې ستا دا وینا ماجزاء من اراد الخ ستاسو ښځو مکر دې، اې ښځې بې شکه ستاسو مکر هم ډیر لوی دې بیا ئې اووئیل اې یوسف ته دې خبرې له پریږده یعنی ددې تذکره مه کوه چې ددې شهرت اونشی او اې زلیخا ته د خپلې خطاء معافی اوغواړه هم ته په خطاکارو کښې ئې. او دا خبر خور او مشهور شو.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: وقال: واؤ عاطفه دې معطوف علیه (فاشتراه عزیز مصر) دې ای فاشتراه وقال لامراته الذی اشتراه دقال فاعل دې. من مصر د کائناً متعلق کیدو سره د فاعل نه حال دې، بعضې حضراتو د لفظ مصر نه مخکښې (اهل) محذوف ګنړلې دې، تقدیر به دا رنګه وی الذی اشتراه من اهل مصر، اوبعضو (من) د (فی) په معنی کښې اخستې دې ای اشتراه فی مصر په دې صورت کښې هیڅ التباس نه پاتې کیږی. لامراته د قال سره متعلق دی او اکرمی مثواه مقوله ده.

قوله: قطفیر: بروزن قندیل، د مصر د وزیر خزانه نوم دې، د هغه لقب عزیز دې.

قوله: اکرمی مقامه عندنا: یعنی دې په عزت او احترام سره اوساته.

قوله: حصورا: دا د مبالغې صیغه ده، په جماع باندې قدرت نه لرونکې

قوله: لنعلمه: فعل مضارع ده کومه چې د لام نه پس د (ان) مقدره د وجه منصوب ده، علامه سیوطی په لنعلمه کښې دوو ترکیبونو طرف ته اشاره کړې ده، اول دا چې واؤ عاطفه وی په دې صورت کښې به تقدیری عبارت څه داسې وی، مکناه فی الارض لنملکه ما فیها ولنعلمه من تأویل الاحادیث، په دې صورت کښې به د لنعلمه عطف په لنملکه محذوف باندې وی، د مفسر د قول (عطف علی مقدر) هم دغه مطلب دې، دویم صورت دا چې واؤ زائد وی نو په دې صورت کښې به تقدیری عبارت داسې وی مکنا فی الارض لنعلمه تأویل الاحادیث

ملکه که چرې د ملک (میم د کسرې سره) نه مشتق وی نو معنی به دا وی چې دې د پاره چې دې مونږ مالک جوړ کړو، او که ملک (په ضمې د میم سره) نه مشتق وی، نو معنی به وی چې دې مونږ بادشاه جوړ کړو

قوله: اشده: دا واحد په وزن د جمع دې.

تنبیه: د احقر سره موجود د جلالین په نسخې کښې عبارت لنمکنه دې، صحیح نسخه لنملکه دې،

قوله: راودته: هغې بنځې دې وغولولو ماضی واحد مؤنث غائب، او ضمیر واحد مذکر غائب دې،

قوله: طلبت منه: سره ئې اشاره اوکړه، چې مفاعله دلته د یو طرف د پاره ده.

قوله: هیت لك: دا کلمه د دوو لفظو نه مرکبه ده، هیت او لک، هیت اسم فاعل دې په معنی د راشه، لک کښې لام جاره دې، او کاف محرور دې، جار مجرور د (اقول) فعل محذوف سره متعلق دې، ددې معنی ده (زه تاته وایم چې زر راشه) (روح) سراج کښې خطیب لیکلې دی چې هیت لک پورا اسم فعل دې دا د هلم په معنی کښې دې چې د هغې معنی ده (راشه) او د هیت په تاء کښې دریواړه اعراب دی، په لک کښې لام د مخاطب د وضاحت د پاره دې، یعنی په هیت کښې چې کوم مخاطب دې هغه ئې په لک سره واضح کړو، کاف مخاطب د ضرورت نه کیدو باوجود د وضاحت د پاره راوړلې شو، ځکه چې د هیت معنی هم هغه ده کومه چې د هیت لک معنی ده، ځنګه چې سقیا لك وئیلې شی، حالانکه سقیا د کاف خطاب محتاج نه دې، ځکه چې د سقیا معنی ده سقاك الله سقیا، (لك) محض د تاکید د پاره راوړلې دې. (اعراب القرآن للدرویش)

قوله: معاذ الله: دا د (عاذ یعوذ) د مصادرو نه یو مصدر دې.

قوله: وجواب لولا لجامعها: د ا اضافه کول دې طرف ته اشاره ده چې د (لولا) جواب محذوف دې، نه چې په ماقبل کښې مذکور (هم بها) ځکه چې د (لولا) جواب په (لولا) باندې مقدم کیدې نشی،

قوله: اریناه: په دې کښې اشاره ده، چې کذلک د محذوف مفعول کیدو د وجې په محل د نصب کښې دې، ای اریناه کذلك، او لنصرف لاد اُرینا محذوف سره متعلق دې.

[ایاتوله: ۳۰ ـ ۳۵]

(وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِيْنَةِ) مَدِينَةِ مِصْرَ (امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا) عَبْدَهَا (عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا) تَمْيِيز أَيْ دَخَلَ حُبُّهُ شِغَافَ قَلْبِهَا أَيْ غِلَافَه (إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ) أَيْ فِي خَطَأٍ (مُبِينٍ) بَيِّنٍ بِحُبِّهَا إِيَّاهُ (فَلَمَّا سَمِعَتْ

بِمَكْرِهِنَّ) غِيبَتِهِنَّ لَهَا (أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ) أعدت (لَهُنَّ مُتَّكَأً) طعاما يقطع بالسكين للاتكاء عنده وَهُوَ الْأُتْرُجُّ (وَآتَتْ) أعطت (كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتْ) ليوسف (اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ) أعظمنه (وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ) بالسكاكين ولم يشعرن بالألم لشغل قلبهن بيوسف (وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ) تنزيها له (مَا هَٰذَا) أي يوسف (بَشَرًا إِنْ) ما (هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ) لما حواه من الحسن الذي لا يكون عادة في النسمة البشرية وفي الحديث أنه أعطي شطر الحسن (قَالَتْ) امرأة العزيز لما رأت ما حل بهن (فَذَٰلِكُنَّ) فهذا هو (الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ) في حبه بيان لعذرها (وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ) امتنع (وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ) به (لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ) الذليلين فقلن له أطع مولاتك (قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ) أمل (إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ) أصر (مِنَ الْجَاهِلِينَ) المذنبين والقصد بذلك الدعاء فلذا قال تعالى (فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ) دعاءه (فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ) للقول (الْعَلِيمُ) بالفعل (ثُمَّ بَدَا) ظهر (لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ) الدالات على براءة يوسف أن يسجنوه دل على هذا (لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ) إلى (حِينٍ) ينقطع فيه كلام الناس فسجن

ترجمه: او د مصر ښار ښځو خپله کښې مشهوره کړه چې د عزيز ښځه خپل ځوان غلام پسې شوې ده او محبت هغه بې قراره کړې ده د هغه محبت د هغې د زړه په پټو خانو پورې پيوست شوې دې زمونږ په خيال کښې هغه ده سره محبت کولو کښې ښکاره په غلطه ده، چې کله د عزيز ښځې ددوی د مکر خبرې واوريدلې يعنی هغې پسې د بدو ردو خبرې ئې واوريدلې نو هغوی پسې ئې خبر اوليږلو او د هغوی د پاره ئې په چارې سره د کټ کيدلو والا خوراک انتظام اوکړو، دې خوراک ته متکا ځکه وئيلې شی چې د هغې خوړلو سره به ئې تکيه وهله،

دوېمه ترجمه: او د هغوی د پاره ئې د تکياګانو نه ډک مجلسونه تيار کړل او هغه خوراک د ترنجو (نارنج) وو، او په هغوی کښې ئې هرې يوې ته چاره ورکړه او يوسف عليه السلام ته ئې اوئيل چې ددوی مخکښې راوزه، چنانچه چې کله د هغوی نظر په يوسف عليه السلام باندې پريوتلو نو هغوی حيرانه شوې او په چاره باندې ئې خپل لاسونه کټ کړل او هغوی ته د يوسف سره د مشغوليدو د وجه د تکليف احساس هم اونشو او چغې ئې کړې حاشا لله پاکی ده الله د پاره، دا يعنی يوسف عليه السلام انسان نه دې دا خو ځوک بزرګه فرشته ده ځکه چې دا خو داسې حسن ګير کړنې ده چې عادتا په انسان کښې نه وی او په صحيح حديث کښې دی چې يوسف عليه السلام ته ټول حسن نه نيم حسن ورکړې شوې وو، د عزيز ښځې چې کله ددوی دا حالت اوليدلو نو وئيل وې چې دا هغه هم دې د چا په محبت کښې چې تاسو ماته پيغورونه کوئ، دا د خپل عذر بيان :ې اوبې شکه ما دده د غولولو کوشش کړې وو، خو دې بچ شو او که دې هغه کار اونه کړی کوم چې زه غوارم نو يقينا دې به قيد کړې شی، او ډير ذليل او خواره به شی، نو هغې ښځو يوسف عليه السلام ته اووئيل چې د خپلې مالکې خبرې اومنه، يوسف عليه السلام دعا اوکړه اې

خدایه زما جیل خوښ دي د هغې کار په مقابله کښې کوم ته چې دوی ما راغواړي، او که تا څما نه ددوی دا چال بازی لرې نه کړه نو څه به ددوی په جال کښې گیر شم، او په گناهگارانو کښې به شامل شم، او د (والاتصرف) نه د دعا مقصد دې، او هم څکه الله تعالی فاستجاب اوفرمائیل، نو د هغه رب د هغه دعاء قبول کړه، چې د هغه نه ئې ددوی مکر او فریب لرې کړو، بې شکه هغه خبرو له اوریدونکې د عمل کتونکې دې، بیا هغوی دا فیصله اوکړه چې خامخا به دې جیل کښې اچوی د یو وخت پورې، باوجود ددې چې د یوسف علیه السلام په پاکدامنی باندې دلالت کونکې نښې ئې کتلې وې، په دې کښې حذف د فاعل باندې لیسجننه دلالت کوی، چې ددې خبرې چرچا ختمه شی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: نسوة: د ښځو ټولگې، دا اسم جمع ده، ددې په د خپلو الفاظو نه واحد نشته، او په اعتبار د معنې سره (امرأة) ددې واحد دې، نسوة مؤنث غیرحقیقی دې، ددې د فعل مذکر او مؤنث دواړه راوړل جائز دی، ددې وجې ئې د (قالت) په ځائې (قال) راوړلو.

قوله: مدینةمصر: په دې کښې اشاره ده چې په (المدینة) کښې الف لام د عهد دې.

قوله: امراة العزیز: مبتدأ دې، او (تراود ددې خبر دې، تراود، مضارع واحد مؤنث غائب دې، (مفاعلة) غولول، دوکه ورکول، مائله کول.

قوله: تمیز: دا ددې اعتراض جواب دې چې (شغف) متعدی بیک مفعول دې، حالانکه دلته دوه مفعول دی، اول (ها) او دویم (حبا)، جواب دادې چې (حبا) تمیز دې نه چې مفعول، دا د فاعل نه منتقل شوې دې، اصل عبارت دا وو، دخل حبه فی شغاف قلبها

قوله: شغاف: شغاف القلب، هغه جالئ چې د زړه نه گیر چاپیره وی.

قوله: اعتدت: دا د اعتاد نه، په معنی د تیارولو، ماضی واحد مؤنث غائب،

قوله: متکا: اسم مکان د تکیه وهلو ځائې، تولائی بالخت، مسند، عربیان متکأ هغه څیز ته وائی، چې د خبرو یا د روټی په وخت کښې هغې ته ډډه لگولې شی، د امام رازی په نیز هغه خوراک چې د هغې د خوړلو د پاره د چاړې ضرورت وی، (تفسیر کبیر) څنگه چې نن سبا د خوراک د پاره میز او کرسئ لگولې شی، دغه شان به مخکښې د مهذب دسترخوانو نه گیرچاپیره تکیې لگولې شوې، او څنگه چې نن سبا د میز او دسترخوان لگولو نه مراد خوراک کول دی، او په میز یا په دسترخوان باندې د ناستې نه د روټئ د پاره ناسته مراد ده، دغه شان په هغه زمانه کښې د بالخت تکیه لگولو نه مراد د روټئ دپاره کیناستل مراد وو، هم په دې معنی کښې د جمیل شعر دې،

فظللنا بنعمة واتکانا وشربنا الحلال من قلله

(مونږ په عيش كښې ورځې تيرې كړې او روټئ مو اوخوړله، او د منګو نه مو شراب راويستل او اوموڅكل،)

علامه سيوطی د (متكا) تفسير په طعاما يقطع بالسكين سره كړې دې او هم دغه قول د امام رازی دې خو دهغې نه پس ليكی (وهو الاترج) علامه سوطی هم دغه شان د وهب په اتباع كښې كړې دی ابوعبيده او نورو اهل لغتو ددې نه انكار كړې دې ځكه چې ترنج ته متك يا متكة وئيلې شی ضرار ابن نهشل هم متكة په معنى د ترنج كښې اخستې دې فاهدت متكة لبنی اسها،هغه د خپل تره ځامونو د پاره ترنج په هديه كښې اوليږل.

قوله: للاتكاء: دا روټی ته متكا وئيلو د وجه تسميه ده.چونكه عربو به د روټئ په تايم كښې تكيه لګوله ځكه دغې روټئ ته د استعارې په طور سره متكا اووئيلې شو.

قوله: حاش لله: حاشا حرف تنزيه دې، دغه وخت به دا اسم وی. او كه ددې استعمال داستثناء په طور سره وی نو دا به حرف وی.

قوله: بيان لعذرها: ددې جواب دې چې مصری ښځو ته خو پته وه چې دعزيز ښځه په غلام باندې عاشقه شوې ده بيا (فذلكن الذی لمتننی فيه)دادې هغه د څا په باره كښې چې تاسو ما ملامته كوئی، ددې وئيلو څه ضرورت دې؟

جواب: د جواب حاصل دا دې چې ددې مقصد خبر وركول نه دی بلكه خپله مجبوری او بې وسی بيانول دی، چې د څا په يو نظر سره تاسو حيرانه شوئی او خپل لاسونه مو زخمی كړل، نو تاسو اووايئ چې څوک ما سره هر وخت په كور كښې اوسيږی نوځما به څه حال وی؟ لهذا تاسو ما په دې معامله كښې معذوره اوګڼرئی.

قوله: به:دا د يو سوال مقدر جواب دې

سوال: دا دې چې د (آمره) ضمير په ظاهره خو يوسف عليه السلام ته راجع دې او كه داسې وی نو (ما) موصوله به بغير د عائد نه پاتې شی؟

جواب: د جواب حاصل داد ې، چې د (آمره) ضمير په ظاهره يوسف عليه السلام ته راجع نه دې بلكه (ما) موصوله ته راجع دې.او (آمره) په اصل كښې (آمر به) وو، باء مو حذف كړه ځنګه چې په (امرتک الخير) په اصل كښې (امرتک بالخير) وو

لهم:ای للعزيز واهله

قوله: ان يسجنوه:دا د يو اعتراض جواب دې، اعتراض دادې چې (بدا) فعل دې او ددې فاعل ليسجننه دې، حالانكه فعل د فاعل نه بغير نه راځی، لهذا فعل د فاعل نه بغير پاتې شو كوم چې ناجائز ده.

جواب: د جواب حاصل داد ې، چې د (بدا) فاعل ليسجننه نه دې، بلكه فاعل ئې مقدر دې

او هغه (ان یسجنوه) دي (ان یسجنوه) د (ان) مصدریه د وجه په تاویل د مصدر سره د (بدا) فاعل دي، تقدیری عبارت داديې بدا لهم سجنه.

[الیاقوله: ۳۶ ـ ۴۲]

(وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ) غُلَامَانِ لِلْمَلِكِ أَحَدُهُمَا سَاقِيهِ وَالْآخَرُ صَاحِبُ طَعَامِهِ فَرَأَيَاهُ يُعَبِّرُ الرُّؤْيَا فَقَالَا لَنَخْتَبِرَنَّهُ (قَالَ أَحَدُهُمَا) وَهُوَ السَّاقِي (إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا) أَيْ عِنَبًا (وَقَالَ الْآخَرُ) وَهُوَ صَاحِبُ الطَّعَامِ (إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا) خَبِّرْنَا (بِتَأْوِيلِهِ) بِتَعْبِيرِهِ (إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ) (قَالَ) لَهُمَا مُخْبِرًا أَنَّهُ عَالِمٌ بِتَعْبِيرِ الرُّؤْيَا (لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ) فِي مَنَامِكُمَا (إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ) فِي الْيَقَظَةِ (قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا) تَأْوِيلُهُ (ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي) فِيهِ حَثٌّ عَلَى إِيمَانِهِمَا ثُمَّ قَوَّاهُ بِقَوْلِهِ (إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ) دِينَ (قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ) تَأْكِيدٌ (كَافِرُونَ) (وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ) يَنْبَغِي (لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ) زَائِدَةٌ (شَيْءٍ) لِعِصْمَتِنَا (ذَٰلِكَ) التَّوْحِيدُ (مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ) وَهُمُ الْكُفَّارُ (لَا يَشْكُرُونَ) اللَّهَ فَيُشْرِكُونَ ثُمَّ صَرَّحَ بِدُعَائِهِمَا إِلَى الْإِيمَانِ فَقَالَ (يَا صَاحِبَيِ) سَاكِنَيِ (السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ) خَيْرٌ اسْتِفْهَامُ تَقْرِيرٍ (مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ) أَيْ غَيْرِهِ (إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا) سَمَّيْتُمْ بِهَا أَصْنَامًا (أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا) بِعِبَادَتِهَا (مِنْ سُلْطَانٍ) حُجَّةٍ وَبُرْهَانٍ (إِنِ) مَا (الْحُكْمُ) الْقَضَاءُ (إِلَّا لِلَّهِ) وَحْدَهُ (أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَٰلِكَ) التَّوْحِيدُ (الدِّينُ الْقَيِّمُ) الْمُسْتَقِيمُ (وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ) وَهُمُ الْكُفَّارُ (لَا يَعْلَمُونَ) مَا يَصِيرُونَ إِلَيْهِ مِنَ الْعَذَابِ فَيُشْرِكُونَ (يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا) أَيِ السَّاقِي فَيَخْرُجُ بَعْدَ ثَلَاثٍ (فَيَسْقِي رَبَّهُ) سَيِّدَهُ (خَمْرًا) عَلَى عَادَتِهِ (وَأَمَّا الْآخَرُ) فَيَخْرُجُ بَعْدَ ثَلَاثٍ (فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ) هَٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَاكُمَا فَقَالَا مَا رَأَيْنَا شَيْئًا فَقَالَ (قُضِيَ) تَمَّ (الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ) سَأَلْتُمَا عَنْهُ صَدَقْتُمَا أَمْ كَذَبْتُمَا (وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ) أَيْقَنَ (أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا) وَهُوَ السَّاقِي (اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ) سَيِّدِكَ فَقُلْ لَهُ إِنَّ فِي السِّجْنِ غُلَامًا مَحْبُوسًا ظُلْمًا فَخَرَجَ (فَأَنْسَاهُ) أَيِ السَّاقِيَ (الشَّيْطَانُ ذِكْرَ) يُوسُفَ عِنْدَ (رَبِّهِ فَلَبِثَ) مَكَثَ يُوسُفُ (فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ) قِيلَ سَبْعًا وَقِيلَ اثْنَيْ عَشْرَةَ

ترجمه: چنانچه یوسف علیه السلام ئې جیل کښې واچولو هغه سره دوه نور ځوانان هم جیل ته داخل شول، کوم چې د بادشاه غلامان وو، یو په هغوی کښې د بادشاه ساقي وو، او دویم د بادشاه د مطبخ ذمه دار، دې دواړو ته معلومه شوه چې یوسف علیه السلام د خوبونو تعبیر اوباسي نو دواړو مشوره اوکړه چې مونږ به ده نه خامخا امتحان اخلو، په دې کښې یو کوم چې ساقي وو اووئیل چې ما خپل ځان اولیدلو چې ځه انګور نچوړوم، او دویم د مطبخ ذمه دار اووئیل چې ما په سر باندې روټۍ اېښودلې دی د هغې نه مرغۍ خوري، نو مونږ ته تاسو د دې تعبیر راکړئ، مونږ تاسو نیک کس ګڼړو، یوسف علیه السلام هغوی ته دا ښودلو د پاره چې زه د خوبونو

تعبیر پیژنم، وې وئیل چې کوم خوراکونو (د څکلو څیز) تاسو ته په خوب کښې درکولې شی د بیدارېدو نه پس ما د هغې تعبیر اوخودلو، د هغې تعبیر په خارج کښې د ښکاره کېدو نه مخکښې، دا هغه علم دې کوم چې ماته خپل رب خودلې دې، په دې مقوله کښې دې دوارو لره په ایمان باندې آماده کول وو، بیا ئې ددې تائید په خپل قول (انی ترکت ملة، الخ) سره کړې دې، ما خو د هغه خلقو دین پرېښودې دې څوک چې په الله باندې ایمان نه ساتی، او دا خلق د آخرت هم منکر دی، دویم (هم) د اولنی (هم) تاکید دې. او ما خو د خپل پلار نیکه ابراهیم، اسحق او د یعقوب (علیهم السلام) دین اختیار کړې دې، زمونږ د پاره زمونږ د عصمت د وجې هیڅ کله مناسب نه ده چې مونږ الله سره څوک شریک اونیسو، دا توحید په مونږ او په ټولو خلقو باندې د الله فضل دې، خو اکثر خلق چې هغه کافران دی د الله شکر نه اوباسی، چې د هغې د وجې نه هغوی شرک کوی، بیا ئې په ښکاره هغوی ته د ایمان دعوت ورکولو سره اووئیل اې ځما د قید خانې ملګرو تاسو خپله سوچ اوکړئ چې ډیر جدا جدا خدیان ښه دی که یو، چې هغه الله دې بهتر دې چې څوک په ټولو باندې غالب دې استفهام د تقریر دپاره دې د هغه نه علاوه د چا چې تاسو عبادت کوئی هغه ددې نه سوا نور هیڅ نه دی، چې یو څو نومونه دی کوم چې تاسو او ستاسو پلار نیکه ایښودې دی، او الله د هغوی په عبادت باندې څه سند او دلیل نازل کړې نه دې، حکم (فیصله) صرف د الله وحده لاشریک له دې، هغه حکم ورکړې دې چې صرف د هغه بندګی به کوئی، او دا توحید صحیح دین دې خو اکثر خلق چې هغه کافران دی هغه عذاب لره نه پیژنی، کوم طرف ته چې دوی ځی، د دغه وجه نه دوی شرک کوی، اې ځما د جیل ملګرو په تاسو کښې یو یعنی ساقی به درې ورځو نه پس د جیل نه خلاص شی، نو دې به د مخکښې پشان خپل مالک باندې شراب ورڅکوی، دا د هغه د خوب تعبیر دې، اودویم به هم درې ورځې پس د جیل نه خلاص شی نو هغه به په پهانسئ باندې ځوړولې شی، مرغۍ به د هغه سر په شکولو شکولو سره خوری، دا د هغه دخوب تعبیر دې، نو هغه دوارو اووئیل چې مونږ خو څه خوب موب لیدلې نه دې، نو یوسف عليه السلام اوفرمائیل چې د څه چه تاسو سوال کړې وو د هغې فیصله کړې شوې ده، اګرچې تاسو رشتیا وئیلې وی یا دروغ، او په دوارو کښې چې د چا د خلاصیدلو یقین وو هغه ته ئې اووئیل، او هغه ساقی وو، خپل مالک سره ځما ذکر اوکړه، او هغه ته اووایه چې یو غلام په جیل کښې په ظلم سره بند دې، چنانچه هغه د قید خانې نه خلاص شو، خو شیطان د ساقی نه د خپل مالک مخې ته د یوسف عليه السلام ذکر کول هیر کړل، چې د هغې دوجې نه یوسف عليه السلام په قید کښې څو کاله نور پاتې شو وئیلې شوې دی چې اووه کاله وو، او وئیلې شوې دی چې دولس کاله پاتې شو.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: فسجن: په دې حذف کښې اشاره ده چې واؤ عاطفه دې، اود (دخل) عطف په

محذوف باندې دې، او محذوف سجن دې،

قوله: الملك: د هغې بادشاه نوم ريان بن الوليد وو.

قوله: اى عنبا: دا د مايؤل اليه په اعتبار سره مجاز دې، لهذا دا شبه ختمه شوه چې خمر د نچوړولو څيز نه دې.

قوله: قبرانه عالم بتعبير الرؤيا: دا د دې سوال جواب دې چې د يوسف عليه السلام جواب د سوال مطابق نه دې؟

قوله: فى منامكما: ددې اضافې مقصد هغه تفسير دفع کول دى چې کوم بعضې مفسرينو د طعام ترزقانه په هغه خوراک سره کړې دې کوم چې قيديانو ته ورکولې شى، ځکه ددې تفسير مطابق د دوارو قيديانو په سوال او د يوسف عليه السلام په تعبير کښې هيڅ مطابقت نه معلوميږى، ځکه چې سوال په خوب کښې د خوراک د څيزونو په باره کښې وو او جواب په بيدارئى کښې د خوراک باره کښې دې.

قوله: ذلكما: دا اسم اشاره د بعيد دپاره ده، او مراد ترې نه د خوب د تعبير علم دې

قوله: ذلك التوحيد: د اسم اشاره بعيد په ځائې اسم اشاره قريب راوړل د توحيد اوچتې مرتبې او د عظمت ښکاره کولو د پاره دى،

قوله: ثم صرح بدعائهما الى الايمان: يعنى په ماقبل کښې د توحيد دعوت ته کناية اشاره وه، اودلته ښکاره طور سره دې، لهذا دتکرار شبه ختمه شوه.

قوله: صاحبى: دا د صاحب تثنيه ده، په اصل کښې صاحبين وو، منادى مضاف کيدو د وجه د آخر نه نون اوغورزيدلو.

قوله: لعصمتنا: ددې اضافې مقصد د يو سوال جواب دې.

سوال: دا دې چې حضرت يوسف عليه السلام دا خبره چې زمونږ د پاره دا بالکل مناسب نه دى چې مونږ څوک د الله تعالى سره شريک کړو، نو دا نامناسب کيدل صرف يوسف عليه السلام او د هغه د پلار نيکه د پاره نامناسب او ناخوښه نه دى بلکه دا خو د ټولو انسانانو د پاره نامناسب دى، بيا د يوسف خپل ځان سره خاص کول څرته صحيح دى؟

جواب: لعصمتنا، اضافه کولو سره د دې سوال جواب ورکول دى چې د کفر او شرک نامناسب کيدل زمونږ د پاره ځکه نه دى چې هغه حرام دى، بلکه ځکه نامناسب دى چې مونږ د هغې نه پاک او صفا ساتلې شى يو، په خلاف د غير د انبياء، چې هغوى د کفرنه پاک او صفا نه دى ساتلې شوې، اگر چې کفر اوشرک د هغوى د پاره حرام کړې شوى دى.

قوله: سميتموها: د سميتموها تفسير په سميتم بها سره د کولو مقصد د يو اعتراض جواب

دي، اعتراض دادي چې د ﴿ها﴾ ضمير مرجع ﴿اسماء﴾ ده، لهذا معنى به داسې شي چې هغه يو څو نومونه دي کوم چې تاسو اېښودلې دي، دغه شان د اسماؤ د پاره د اسماء کېدل لازمېږي، او دا صحيح نه ده؟

د جواب حاصل دا دې چې حرف جر د ضمير منصوب نه مخکښې محذوف دي، تقديري عبارت څه دا رنګه دې، سميتم بها، او دا داسې ده څنګه چې ونيلې شي، سميته زيدا اى سميت بزيد.

قوله: ما يصيرون: دا د يعلمون مفعول دې.

[ايات قوله ۴۳ - ۵۲]

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ﴾ مَلِك مِصر الرَّيَّان بن الوَلِيد ﴿إِنِّي أَرَىٰ﴾ اي رَأيت ﴿سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ﴾ يَبتَلِعهُنَّ ﴿سَبْعٌ﴾ مِنَ البَقَر ﴿عِجَافٌ﴾ جَمع عَجفَاء ﴿وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ﴾ اي سَبع سُنبُلات ﴿يَابِسَاتٍ﴾ قَد التَوَت عَلَى الخُضر وَعَلَت عليها ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ﴾ بَيِّنُوا لي تَعبِيرهَا ﴿إِن كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ﴾ فاعبُرُوهَا ﴿قَالُوا﴾ هذه ﴿أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ﴾ اخلاط ﴿وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ﴾ ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا﴾ اي مِن الفَتَيَينِ وَهُوَ السَّاقِي ﴿وَادَّكَرَ﴾ فِيهِ إبدَال التَّاء فِي الأَصل دَالًا وَإدغَامهَا فِي الدَّال اي تَذَكَّرَ ﴿بَعْدَ أُمَّةٍ﴾ حِين حَال يُوسُف ﴿أَنَا أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ﴾ فَأَرسَلُوهُ فَأَتَى يُوسُف فَقَالَ يَا ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ الكَثِير الصِّدق ﴿أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَّعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ﴾ اي المَلِك وَأَصحَابه ﴿لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ تَعبِيرهَا ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ﴾ اي ازرَعُوا ﴿سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا﴾ مُتَتَابِعَة وَهِيَ تَأوِيل السَّبع السِّمَان ﴿فَمَا حَصَدتُّمْ فَذَرُوهُ﴾ اي اترُكُوهُ ﴿فِي سُنبُلِهِ﴾ لِئَلَّا يَفسُد ﴿إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ﴾ فَادرُسُوهُ ﴿ثُمَّ يَأْتِي مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ﴾ اي السَّبع المُخصِبَات ﴿سَبْعٌ شِدَادٌ﴾ مُجدِبَات صِعَاب وَهِيَ تَأوِيل السَّبع العِجَاف ﴿يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ﴾ مِنَ الحَبِّ المَزرُوع فِي السِّنِينَ المُخصِبَات اي تَأكُلُونَهُ فِيهِنَّ ﴿إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُحْصِنُونَ﴾ تَدَّخِرُونَ ﴿ثُمَّ يَأْتِي مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ﴾ اي السَّبع المُجدِبَات ﴿عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ﴾ بِالمَطَر ﴿وَفِيهِ يَعْصِرُونَ﴾ الأَعنَاب وَغَيرهَا لِخِصبِهِ ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ﴾ لَمَّا جَاءَهُ الرَّسُول وَأَخبَرَهُ بِتَأوِيلِهَا ﴿ائْتُونِي بِهِ﴾ اي بِالَّذِي عَبَرَهَا ﴿فَلَمَّا جَاءَهُ﴾ اي يُوسُف ﴿الرَّسُولُ﴾ وَطَلَبَهُ لِلخُرُوج ﴿قَالَ﴾ قَاصِدًا إظهَار بَرَاءَته ﴿ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ﴾ ان يَسأَل ﴿مَا بَالُ﴾ حَال ﴿النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي﴾ سَيِّدِي ﴿بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ﴾ فَرَجَعَ فَأَخبَرَ المَلِك فَجَمَعَهُنَّ ﴿قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ﴾ شَأنكُنَّ ﴿إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِ﴾ هَل وَجَدتُّنَّ مِنهُ مَيلًا إلَيكُنَّ ﴿قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ﴾ وَضَحَ ﴿الْحَقُّ أَنَا رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ فِي قَوله ﴿هِيَ رَاوَدَتْنِي عَن نَّفْسِي﴾ فَأُخبِرَ يُوسُف بِذَلِكَ فَقَالَ ﴿ذَٰلِكَ﴾ اي طَلَب البَرَاءَة ﴿لِيَعْلَمَ﴾ العَزِيز ﴿أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ فِي اهله ﴿بِالْغَيْبِ﴾ حال ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ﴾

ترجمه: د مصر بادشاه ريان ابن وليد اووئيل چې ما خوب ليدلې دې چې اووه موټې غواګانې اووه تېټې غواګانې خورې عجاف د عجفاء جمع ده، او اووه شنه وږي دي، او نور اووه اوچ وږي

دي او اوچ وګی شنو وګو پوري انغښتي دي او شنه وګی، او اوچ وګی په شنو وګو باندي غالب شوي دي، اې درباريانو تاسو ما ته د خوب تعبير اوښايئ که چيري تاسو تعبير ورکولي شئ نو اووايئ درباريانو جواب ورکړو دا د منتشر خيالاتو خوبونه دي، او مونږ د منتشر خيالاتو خوبونو تعبير نشو ورکولي، او هغه ځوان کوم چي په دوو ځوانانو کښي د جيل نه خلاص شوي وو او هغه ساقي وو هغه ته اوږدي مدي نه پس د يوسف عليه السلام حال ورياد شو، په «وادکر» کښي اصل کښي تاء په دال سره بدله شوي ده، او د دال په دال کښي ادغام شوي دي، يعني را ياد شو هغه اووئيل چي زه به تاسو ته ددي تعبير درکړم ماته اجازت راکړئ، چنانچه هغه ته يوسف عليه السلام خواله د تلو اجازت ورکړي شو، هغه لاړو او وې وئيل اې رشتوني يوسف عليه السلام! تاسو مونږ ته ددي خوب تعبير اوښايئ چي اووه موټي غواګاني دي چي هغه اووه تيټي غواګاني خوري، او اووه شنه وګی دي او اووه نور اوچ، چي څه خلقو ته يعني بادشاه او د هغه درباريانو ته لاړ شم او د خوب تعبير ورته واوروم، او هغوی د خوب تعبير اوپيژني يوسف عليه السلام اوفرمائيل چي تاسو اووه کاله پټي اوکرئ «دابا» د همزي سکون سره او فتحي سره، په معنی د مسلسل، دا د اووه موټي غواګانو تعبير دي او چي کوم فصل تاسو ريبئ نو هغه په خوشو (بهنړو) کښي کيږدئ چي غله خرابيږي نه، صرف د خوراک د ضرورت مطابق هم غله د خوشي نه اوباسئ، بيا دي فراخه اووه کالو نه پس اووه کالو نه د قحط يعني د تکليف ورځي به راځي او دا د اووه کمزورو غواګانو تعبير دي، د فراخ سالئ د کالونو راختلي غله کوم چي تاسو د قحط کالونو د پاره جمع کړي ده، د قحط کالونو په هغه وخوري، يعني تاسو په دي کالونو کښي هغه جمع شوي غله اوخورئ، خو په دي کښي دير لږه چي تاسو په حفاظت سره وساتئ پاتي به وي بيا دي نه پس به يو کال داسي راځي يعني د خشک سالئ د اووه کالونو نه پس په دي کښي به په خلقو باندي د باران په ذريعه فرياد رسی کولي شي يعني ښه باران به کيږي او په دي کال کښي به خلق د فراخوالی د وجي نه دير انګور وغيره نچوروی چي کله قاصد واپس راغلو او بادشاه ته ئي تعبير واورولو نو بادشاه اووئيل چا چي ددي خوب تعبير ورکړي دي هغه ماته راولئ، کله چي قاصد يوسف عليه السلام ته راغلو او ده ته ئي د جيل نه د بهر راتلو درخواست اوکړو نو يوسف عليه السلام قاصد ته د خپل ځان د بي ګناه ثابتولو د پاره اوفرمائيل خپل بادشاه ته واپس لاړ شه او د هغه نه تپوس اوکړه چي د هغه ښځو حقيقي واقعه څه ده چا چي خپل لاسونه کټ کړي وو؟ څما آقا (عزيز) ددي ښځو د چال نه دير ښه خبردار دي چنانچه قاصد واپس لاړو او بادشاه ته ئي دا صورت حال بيان کړو بادشاه هغه ښځي راجمع کړي او د هغوی نه ئي تپوس اوکړو ستاسو څه معامله وه چي تاسو يوسف عليه السلام د هغه د نفس په باره کښي دهوکه کولو او د غولولو کوشش کړي وو آيا تاسو د هغه لږ شوق هم ځان طرف ته کتلي وو؟ هغوی جواب ورکړو چي معاذ الله حاشا وکلا مونږ په هغه کښي هيڅ خرابی

لیدلي نه ده، د عزیز ښځې اوویل اوس خو رښتیا خبره ښکاره شوه، ما هغه لره د خپل ذات په باره کښې د دهوکه کولو کوشش کړې وو هغه یقینا په خپل خبره (هی راودتنی عن نفسی) کښې رشتوني دې، یوسف علیه السلام ته ددې اطلاع ورکړې شوه نو وئې ویل دا بې ګناهی ثابتول وو خکه چې عزیز ته پته اولګی چې د هغه پشې شاه ما د هغه سره خیانت نه دې کړې (بالغیب) د (اخنه) فاعل یا د مفعول نه حال دې او دا چې یقینا الله د خیانت کونکو مکر چلولو ته نه پرېږدی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: رایت: په دې کښې اشاره ده چې مضارع د ماضی په معنی کښې ده د ماضی د حالت د منظرکشئ د پاره په مضارع سره تعبیر اوکړې شو.

قوله: عجاف جمع عجفاء: د عجفاء جمع ده نه چې د عجیف،، خکه چې دا د بقره صفت دې،

سوال: د افعل او فعلاء جمع د فعال په وزن نه راځی، د قیاس مطابق عجف پکار وو، څنګه چې د حمراء جمع حمر راځی.

جواب: دا د حمل النقیض علی النقیض د قبیلې نه دې، عجاف چونکه د سمان ضد دې، خکه ئې عجاف په سمان قیاس کولو سره عجاف جمع راوړه.

قوله: سبع سنبلات: ئې په سبع بقرات باندې قیاس کړو د سنبلات نه ئې سبع حذف کړو، کوم چې مفسر علام ښکاره کړې ده.

سوال: د غواګانو حالت ئې بیان کړو چې اووه تیې (لاغرې) غواګانې به اووه موټې غواګانې خوری، خو د سنبلات حالت ئې بیان نه کړو کوم چې مفسر علام په التوت سره ذکر کړې دې؟

جواب: د بقرات په حالت باندې قیاس د وجې د سنبلات حالت ئې بیانول پرېښودل

قوله: فاعبروها: دا حذف د جزاء طرف ته اشاره ده.

قوله: هذه: په دې کښې اشاره ده چې (اضغاث) د مبتدأ محذوف خبر دې، لهذا د کلام د غیر مفید کېدلو شبه ختمه شوه، اضغاث د ضغث جمع ده، د وښو ګېډئ ته وائی، چې په هغې کښې اوچ او لوند هر قسمه واښه وی، دلته هغه پریشانه خوبونه مراد دی چې په هغې کښې د وسوسو او د نفس د خبرو بیان وی.

قوله: احلام: د حلم جمع ده، خوب ته وائی

قوله: امة: د امت نه، دلته د خلقو ډله مراد نه ده، بلکه د ورځو ډله یعنی اوږده زمانه مراد ده، مفسر علام د امة تفسیر په (حین) سره کولو کښې دې طرف ته اشاره کړې ده.

قوله: حال یوسف: په دې کښې اشاره ده چې په (وادکر) کښې واؤ حالیه دې، لهذا د عامل (قال) او معمول (انا انبئکم) په مینځ کښې د فصل اعتراض ختم شو.

قوله: یوسف:دا د ﴿ادکر﴾ مفعول دې.

قوله: بالمطر:په دې کښې اشاره ده چې یغاث، د غیث نه دې، نه چې د غوث نه.

قوله: سیدي: د ﴿ربی﴾ تفسیر ئې په ﴿سیدی﴾ سره کولو کښې اشاره اوکړه چې د ﴿ربی﴾ نه سردار ﴿عزیز﴾ مراد دې، نه چې خالق، الله.

پاره نمبر ۱۳ [وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِی] [ایاتونه:۵۳ _ ۵۷]

ثُمَّ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ فَقَالَ ﴿وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِی﴾ مِنَ الزَّلَلِ ﴿اِنَّ النَّفْسَ﴾ الجنس ﴿لَاَمَّارَةٌ﴾ كَثِيرَةُ الْاَمْرِ ﴿بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا﴾ بمعنى من ﴿رَحِمَ رَبِّی﴾ فعصمه ﴿اِنَّ رَبِّی غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ﴾ ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِیْ بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِیْ﴾ اَجْعَلْهُ خَالِصًا لِي دُونَ شَرِيكٍ فَجَاءَهُ الرَّسُولُ وَقَالَ اَجِبِ الْمَلِكَ فَقَامَ وَوَدَّعَ اَهْلَ السِّجْنِ وَدَعَا لَهُم ثم اغتسل ولبس ثيابا حسنا وَدَخَلَ عَلَيْهِ ﴿فَلَمَّا كَلَّمَهٗ قَالَ﴾ لَهُ ﴿اِنَّكَ الْیَوْمَ لَدَیْنَا مَكِیْنٌ اَمِیْنٌ﴾ ذُو مَكَانَةٍ وَاَمَانَةٍ عَلَى اَمْرِنَا فَمَاذَا تَرَى اَنْ نَفْعَلَ قَالَ اجْمَعِ الطَّعَامَ وَازْرَعْ زَرْعًا كَثِيرًا فِي هٰذِهِ السِّنِينَ الْمُخْصِبَةِ وَادَّخِرِ الطَّعَامَ فِي سُنْبُلِهِ فَتَاْتِي اِلَيْكَ الْخَلْقُ لِيَمْتَارُوا مِنْكَ فَقَالَ وَمَنْ لِي بِهٰذَا ﴿قَالَ﴾ يُوسُفُ ﴿اجْعَلْنِیْ عَلٰی خَزَآئِنِ الْاَرْضِ﴾ اَرْضِ مِصْرَ ﴿اِنِّیْ حَفِیْظٌ عَلِیْمٌ﴾ ذُو حِفْظٍ وَعِلْمٍ بِاَمْرِهَا وَقِيلَ كَاتِبٌ حَاسِبٌ ﴿وَكَذٰلِكَ﴾ كَاِنْعَامِنَا عَلَيْهِ بِالْخَلَاصِ مِنَ السِّجْنِ ﴿مَكَّنَّا لِیُوْسُفَ فِی الْاَرْضِ﴾ اَرْضِ مِصْرَ ﴿یَتَبَوَّاُ﴾ يَنْزِلُ ﴿مِنْهَا حَیْثُ یَشَآءُ﴾ بَعْدَ الضِّيقِ وَالْحَبْسِ وَفِي الْقِصَّةِ اَنَّ الْمَلِكَ تَوَّجَهُ وَخَتَّمَهُ وَوَلَّاهُ مَكَانَ الْعَزِيزِ وَعَزَلَهُ وَمَاتَ بَعْدُ فَزَوَّجَهُ امْرَاَتَهُ فَوَجَدَهَا عَذْرَاءَ وَوَلَدَتْ لَهُ وَلَدَيْنِ وَاَقَامَ الْعَدْلَ بِمِصْرَ ودانت له الرقاب ﴿نُصِیْبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَّشَآءُ وَلَا نُضِیْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِیْنَ﴾ ﴿وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَیْرٌ﴾ من اجر الدنيا ﴿لِّلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا یَتَّقُوْنَ﴾

ترجمه: بیا ئې د الله ته عاجزي پیش کړه او بیا یوسف علیه السلام اووئیل څه د خپل نفس د کوتاهو نه پاکوالې نه بیانوم جنس نفس خو بې شکه د خرابو کارونو په دیر والي سره حکم کولو والا دې، خو دا چې څما پروردګار رحم اوکړي، نو هم هغه بچ کوي، ﴿ما﴾ په معنی د ﴿من﴾ دې. بادشاه اووئیل دې ماته راولئ چې دې څه د خپل ځان د پاره خاص کړم، یعنی هغه څه بغیر د شریک نه حاصل کړم، چنانچه قاصد یوسف علیه السلام ته راغلو او وئې وئیل چې د بادشاه حکم اومنه، نو حضرت یوسف علیه السلام پاسیدلو او د جیل د ملګرو نه ئې رخصت واخستلو، او هغوی ته ئې دعا اوکړه بیا ئې غسل اوکړو او ښه لباس ئې واچولو او د بادشاه په خدمت کښې حاضر شو، چنانچه چې کله په خپل مینځ کښې خبرې اوشوې نو بادشاه اووئیل چې تاسو څما په خوا کښې اوچت قدر لرئ، او ستاسو په ایمانداری باندې مونږ ته پورا بهروسه ده، یعنی تاسو زمونږ په معاملاتو کښې بااختیار او امین یئ، اوس ستاسو څه مشوره ده؟مونږ له څه کول پکار دی؟ حضرت یوسف علیه السلام اوفرمائیل چې غله ذخیره کړئ، او په دې شنو کالونو کښې ښه پټی اوکرئ،او غله هم د هغې په وګو کښې وساتئ، خلق به تاسو ته د غلې د پاره راځي، نو بادشاه اووئیل چې څما د طرف نه به ددې څوک ذمه وار

وی، ؟حضرت یوسف علیه السلام اووئیل د مصر د ملک خزانې ماحواله کړئ ځه حفاظت کولو والا یم، او علم هم لرم، یعنی محافظ هم یم او د دې معاملاتو او طریقه کار نه خبردار هم یم، او وئیلې شوی دی چې ځه لیکل هم پیژنم او حساب دان هم یم ځنګه چې مونږ د جیل نه د راویستلو په صورت کښې په هغه باندې انعام اوکړو دغه شان مونږ یوسف علیه السلام ته په مصر کښې د تنګئ او قید نه پس حکومت ورکړو په داسې طریقه چې په ملک کښې کوم ځائې غواړی اوسیږی دې.قصه دا چې بادشاه هغه ته تاج ورپسر کړو او هغه ته ئې خپل د بادشاهئ مهر ورکړو او د عزیز په منصب باندې ئې هغه کینولو، او عزیز ئې معزول کړو، د هغه نه پس عزیز وفات شو نو بادشاه یوسف علیه السلام سره د زلیخې بی بی نکاح اوکړه، حضرت یوسف علیه السلام هغه جینئ اوموندله، د حضرت یوسف علیه السلام د هغې نه دوه بچی اوشول، او یوسف علیه السلام په مصر کښې داسې انصاف قائم کړو چې ختونه د هغه مخکښې تیټ شول مونږ چې چاته غواړو خپل رحمت وررسوو، او د نیکوکارو اعمال نه ضائع کوو، او یقینا د ایمان والو او د پرهیزګارانو په آخرت کښې اجر د دنیا د اجر نه ډیر بهتر دې

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: ومآ ابرء نفسی:دا جمله د «ذلک لیعلم» نه حال دې، یعنی د ذلک عامل مقدر یعنی اطلب البراة لیعلم، الخ نه حال دې، مطلب دادې چې اطلب البراءة نه چې کوم تنزیه د نفس معلومیږی، دهغې نه د عزیز مصر د ښځې په معامله کښې بې ګناهی مراد ده، نه چې مطلقا د لغزشو اوخطاګانو نه، خلاصه دا ده، چې په ماقبل کښې ما کوم طلب برات کړې دې د هغې نه تنزیه نفس مراد نه دې

قوله: الجنس:ای الذی فی ضمن جمیع الافراد:که مفسر علام د جنس په ځائې د استغراق نه تعبیر کړې وو نو ښه به وه.

قوله: مآ:په معنی د «من» کښې دې ځکه چې د نفس نه مراد ذوی العقول دی او دا هم جائز ده چې «ما رحم» په معنی کښې د زمانې وی، نو په دې صورت کښې به «ما» د «من» په معنی کښې داخستلو ضرورت نه وی، ای الا وقت رحمة ربی،تقدیری عبارت به دا وی انهآ امارة فی کل وقت الا وقت العصمة

قوله: اجعله:په دې کښې اشاره ده چې استخلصه په معنی د تصییر کښې دې، ځکه چې د طلب معنی صحیح نه ده.

قوله: فقال من لی بهذا:ای من یضمن هذا الاجل؟

قوله: ومات بعده:ای بعد العزل.

[ایاتونه ۵۸ ـ ۶۸]

وَدَخَلَتْ سِنُو القَحْطِ وَأَصَابَ أَرْضَ كَنْعَانَ وَالشَّامَ {وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ} إِلَّا بِنْيَامِينَ لِيَمْتَارُوا لِمَا بَلَغَهُمْ أَنَّ عَزِيزَ مِصْرَ يُعْطِي الطَّعَامَ بِثَمَنِهِ {فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ} أَنَّهُمْ إِخْوَتُهُ {وَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ} لَا يَعْرِفُونَهُ لِبُعْدِ عَهْدِهِمْ بِهِ وَظَنِّهِمْ هَلَاكَهُ فَكَلَّمُوهُ بِالعِبْرَانِيَّةِ فَقَالَ كَالمُنْكِرِ عَلَيْهِمْ مَا أَقْدَمَكُمْ بِلَادِي فَقَالُوا لِلْمِيرَةِ فَقَالَ لَعَلَّكُمْ عُيُونٌ قَالُوا مَعَاذَ اللّٰهِ قَالَ فَمِنْ أَيْنَ أَنْتُمْ قَالُوا مِنْ بِلَادِ كَنْعَانَ وَأَبُونَا يَعْقُوبُ نَبِيُّ اللّٰهِ قَالَ وَلَهُ أَوْلَادٌ غَيْرُكُمْ قَالُوا نَعَمْ كُنَّا اثْنَيْ عَشَرَ فَذَهَبَ أَصْغَرُنَا هَلَكَ فِي البَرِّيَّةِ وَكَانَ أَحَبَّنَا إِلَيْهِ وَبَقِيَ شَقِيقُهُ فَاحْتَبَسَهُ لِيَتَسَلَّى بِهِ عَنْهُ فَأَمَرَ بِإِنْزَالِهِمْ وَإِكْرَامِهِمْ {وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ} وَفَّى لَهُمْ كَيْلَهُمْ {قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ} أَيْ بِنْيَامِينَ لِأَعْلَمَ صِدْقَكُمْ فِيمَا قُلْتُمْ {أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الكَيْلَ} أُتِمُّهُ مِنْ غَيْرِ بَخْسٍ {وَأَنَا خَيْرُ المُنزِلِينَ} {فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي} أَيْ مِيرَةَ {وَلَا تَقْرَبُونِ} نَهْيٌ أَوْ عَطْفٌ عَلَى مَحَلِّ فَلَا كَيْلَ أَيْ تُحْرَمُوا وَلَا تَقْرَبُوا {قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ} سَنَجْتَهِدُ فِي طَلَبِهِ مِنْهُ {وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ} ذٰلِكَ {وَقَالَ لِفِتْيَتِهِ} وَفِي قِرَاءَةٍ لِفِتْيَانِهِ غِلْمَانِهِ {اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ} الَّتِي أَتَوْا بِهَا ثَمَنَ المِيرَةِ وَكَانَتْ دَرَاهِمَ {فِي رِحَالِهِمْ} أَوْعِيَتِهِمْ {لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ} وَفَرَغُوا أَوْعِيَتَهُمْ {لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} إِلَيْنَا لِأَنَّهُمْ لَا يَسْتَحِلُّونَ إِمْسَاكَهَا {فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الكَيْلُ} إِنْ لَمْ تُرْسِلْ أَخَانَا إِلَيْهِ {فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ} بِالنُّونِ وَاليَاءِ {وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ} {قَالَ هَلْ} مَا {آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ} يُوسُفَ {مِن قَبْلُ} وَقَدْ فَعَلْتُمْ بِهِ مَا فَعَلْتُمْ {فَاللّٰهُ خَيْرٌ حِفْظًا} وَفِي قِرَاءَةٍ حَافِظًا تَمْيِيزٌ كَقَوْلِهِمْ لِلّٰهِ دَرُّهُ فَارِسًا {وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ} فَأَرْجُو أَنْ يَمُنَّ بِحِفْظِهِ {وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي} مَا اسْتِفْهَامِيَّةٌ أَيْ أَيَّ شَيْءٍ نَطْلُبُ مِنْ إِكْرَامِ المَلِكِ أَعْظَمَ مِنْ هٰذَا وَقُرِئَ بِالفَوْقَانِيَّةِ خِطَابًا لِيَعْقُوبَ وَكَانُوا ذَكَرُوا لَهُ إِكْرَامَهُ لَهُمْ {هَٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا} نَأْتِي بِالمِيرَةِ لَهُمْ وَهِيَ الطَّعَامُ {وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ} لِأَخِينَا {ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ} سَهْلٌ عَلَى المَلِكِ لِسَخَائِهِ {قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا} عَهْدًا {مِّنَ اللّٰهِ} بِأَنْ تَحْلِفُوا {لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَن يُحَاطَ بِكُمْ} بِأَنْ تَمُوتُوا أَوْ تُغْلَبُوا فَلَا تُطِيقُوا الإِتْيَانَ بِهِ فَأَجَابُوهُ إِلَىٰ ذٰلِكَ {فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ} بِذٰلِكَ {قَالَ اللّٰهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ} نَحْنُ وَأَنْتُمْ {وَكِيلٌ} شَهِيدٌ وَأَرْسَلَهُ مَعَهُمْ {وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا} مِصْرَ {مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ} لِئَلَّا تُصِيبَكُمُ العَيْنُ {وَمَا أُغْنِي} أَدْفَعُ {عَنكُم} بِقَوْلِي ذٰلِكَ {مِّنَ اللّٰهِ مِن} زَائِدَةٌ {شَيْءٍ} قَدَّرَهُ عَلَيْكُمْ وَإِنَّمَا ذٰلِكَ شَفَقَةٌ {إِنِ} مَا {الحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ} وَحْدَهُ {عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ} بِهِ وَثِقْتُ {وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُتَوَكِّلُونَ} قَالَ تَعَالَىٰ {وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم} أَيْ مُتَفَرِّقِينَ {مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُم مِّنَ اللّٰهِ} أَيْ قَضَائِهِ {مِن} زَائِدَةٌ {شَيْءٍ إِلَّا} لٰكِنْ {حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا} وَهِيَ إِرَادَةُ دَفْعِ العَيْنِ شَفَقَةً {وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ} لِتَعْلِيمِنَا إِيَّاهُ {وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ} وَهُمُ الكُفَّارُ {لَا يَعْلَمُونَ} إِلْهَامَ اللّٰهِ لِأَصْفِيَائِهِ

ترجمه: و د قحط كالونه شروع شول او ددې اثرات ملک کنعان او شام ته هم اورسيدل،

هر کله چې اهل کنعان ته دا اطلاع اورسیدله چې عزیز مصر په قیمت سره غله ورکوی نو د یوسف علیه السلام رونړو د غلې اخستلو د پاره مصر ته راغلل، چنانچه کله چې د رور یوسف علیه السلام په خدمت کښې حاضر شول، نو یوسف علیه السلام خپل رونړو اوپیژندل او رونړو یوسف علیه السلام اونه پیژندلو، د هغه د جدائی ډیر وخت تیریدلو دوجه او د هغه باره کښې د دې ګمان د وجه چې هغه به هلاک شوې وی، رونړو یوسف علیه السلام سره په عبرانۍ ژبه کښې خبرې اوکړې، یوسف علیه السلام ځان ناغرضه کولو سره دا معلومه کړه چې ځما ملک ته د راتلو څه سبب جوړ شو؟ هغوی جواب ورکړو چې غله اخستلو د پاره راغلې يو، حضرت یوسف علیه السلام اوفرمائیل چې داسې معلومیږی چې تاسو جاسوسان یئ، وئې وئیل د الله پناه، بیا ئې د هغوی نه تپوس اوکړو چې تاسو د کوم ځائې نه راغلې یئ هغوی جواب ورکړو د کنعان د ښار نه، او زمونږ والد یعقوب علیه السلام د الله نبی دې، یوسف علیه السلام د هغوی نه معلومه کړه چې تاسو نه علاوه نور هم د هغه اولاد شته؟ جواب ئې ورکړو چې آو مونږ دولس رونړه وو، زمونږ وړوکې رور ځنګل ته لاړو او هلته هلاک شو هغه زمونږ پلار ته د ټولو نه زیات خوښ وو او د هغه حقیقی رور موجود دې، هغه زمونږ والد صاحب ځان سره هسار کړې دې چې د هغه نه تسلی حاصله کړی، نو یوسف علیه السلام هغوی په عزت سره د هسارولو حکم اوکړو او چې کله د هغوی سازوسامان تیار کړې شو او هغوی ته پیمانه ښه ډکه ډکه ورکړې شوه نو وئې فرمائیل چې تاسو آئنده خپل میرنې رور هم راولئ یعنی بنامین هم، چې څه ستاسو د خبرې رشتونوالې معلوم کړم آیا تاسو اونه کتل چې زه پورا ناپ کوم بغیر د کمی نه صحیح تلم، او زه بهترین میلمستیا کونکې یم که تاسو هغه ماته رانولئ نو ماسره ستاسو دپاره هیڅ غله نشته او زما خواله هم رانشی «فلا تقربون» نهی ده د «فلا کیل» په محل باندې عطف دې یعنی تاسو به محروم کړې شئ او نزدې هم مه راځئ نو رونړو جواب ورکړو چې مونږ به د هغه باره کښې پلار نه مطالبه اوکړو پوره به ئې کړو، او د هغه نه د اخستلو د پاره به پورا کوشش کوو او مونږ به دا کار خامخا کوو او یوسف علیه السلام خپلو خادمانو ته اووئیل اوپه یو قرات کښې لفتیانه ای لغلمانه دې چې تاسو د هغوی پنګا (قیمت) کوم چې هغوی د غلې د پاره راوړلې وو او هغه دراهم وو د هغوی په بورو کښې کیږدئ کیدې شی چې هغوی خپل کور ته اورسیږی او خپل بوجونه «بورئ» خالی کړی نو خپله پنګا (قیمت) به اوپیژنی نو ممکن ده چه هغوی مونږ ته واپس راشی ځکه چه هغوی دا پنګا «قیمت» دخپل ځان سره ایخودل حلال نه ګنړی. چنانچه کله چې هغوی خپل پلار ته راورسیدل نو وئې وئیل چې ای اباجان راروان وخت کښې مونږ د غلې راوړلو نه منع کړې شو که تاسو مونږ سره بنیامین د هغه خواله نه لیږئ، لهذا تاسو مونږ سره زمونږ رور اولیږئ چې مونږ غله حاصله کړو، (نکتل نون اویاء سره دې، او مونږ به یقینا د هغه حفاظت کوو، یعقوب علیه السلام اوفرمائیل چې زه په تاسو باندې د بنیامین

په باره کښې اعتماد نشم کولې ځکه چې ما د هغه د رور یوسف علیه السلام باره کښې کړې وو او هغه سره تاسو هغه څه اوکړل کوم چې مو کول غوښتل، لهذا الله بهتر محافظ دې او په یو قرائت کښې د حفیظ په ځای حافظا دې، ځکه چې د عربو قول لله دره فارسا دې او هغه په رحم کونکو کښې د ټول نه زیات رحم کونکې دې ماته امید چې هغه به دده حفاظت کولو سره ماسره احسان کوي، او کله چې رونړو خپل سامان کولاؤ کړو نو هغوی او کتل چې د هغوی پیسې هغوی ته واپس کړې شوې دی او رورپانو اوویل چې ای زمونږ اباجان د بادشاه د طرف نه ددې نه زیات مونږ ته نور څه اکرام پکار دې؟ په (مانبغي) کښې (ما) استفهامیه ده، او نبغي په (تا) سره هم وئیلې شي حضرت یعقوب علیه السلام ته خطاب کولو سره، او رونړو د پلار سره د بادشاه ددې اکرام ذکر کړې وو، اوګورئ دا زمونږ سرمایه هم مونږ ته واپس کړې شوې ده او مونږ به د خپل خاندان د پاره غله راوړو، او (میره) غلې ته وئیلې شي، او د خپل رور به حفاظت کوو، او د خپل رور یو اوښ د بار به بل هم راولو، او دا مقدار د بادشاه د پاره د هغه د سخاوت د وجې آسان دې یعقوب علیه السلام اوفرمائیل چې دې به څه هیڅ کله تاسو سره نه پریږدم ترڅو چې تاسو په الله قسم خوړلو سره وعده اونکړئ چې تاسو به دې خامخا ماته واپس راولئ خو دا چې تاسو ګیر شئ یعنی مړه شئ یا درباندې څوک غالب شي چې د هغې د وجې تاسو دې ماته واپس رانولئ، چنانچه رونړو شرطونو منظور کړل چې کله رونړو د پلار سره عهد او پیمان اوکړو نو یعقوب علیه السلام اوفرمائیل مونږ او تاسو چې کوم عهد او پیمان کوو الله په هغې باندې ګواه دې، او یعقوب اوئیل ای ځما بچو تاسو ټول په مصر کښې په یو دروازې باندې مه داخلیږئ بلکه جدا جدا دروازو باندې داخل شئ چې په تاسو نظر اونه لګی ځکه په دې خپل قول سره د الله د طرف نه یو کیدو والا څیز منع کولې نشم، (من) زائده دې یعنی کوم څیز چې هغه تاسو له مقدر کړې دې هغه لرې کولې نشم، دا خو صرف د پلار مینه ده، حکم صرف د الله وحده چلیږی، او ځما بهروسه هم په هغه باندې ده، یعنی په هغه باندې اعتماد دې، او هر بهروسه کونکې له هغه باندې بهروسه کول پکار دی الله تعالی اوفرمائیل چې کله رونړه د پلار د حکم مطابق په جدا جدا دروازو باندې داخل شول، نو د الله د تقدیر نه هغوی هیڅ څیز بچ نه کړې شو، خو د یعقوب علیه السلام په زړه کښې یو خیال پیدا شو کوم چې هغوی پورا کړو، (ښکاره کړو)، او هغه شفقة د بد نظر د دفع کولو اراده وه بې شکه هغه زمونږ د خودلې شوې علم عالم وو خو اکثر خلق او هغه کافران دی، په خپلو ولیانو باندې د الله الهام نه مني.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: وجاء اخوة یوسف: واؤ عاطفه دې ددې په عطف باندې محذوف دې کوم چې مفسر علام ظاهر کړې دې، یعنی د فراغت او د خوشحالئ د کالونو د ختمیدو سره چې کله د قحط او د تنګئ کالونه شروع شول، نو ددې اثرات په کنعان او شام وغیره کښې هم

محسوس کړي شول، چې هغې سره د یعقوب عليه السلام او د هغه په اهل خانه باندې هم تنګی راغله، نو حضرت یعقوب عليه السلام خپل خامنو ته اووئیل چې ماته معلومه شوه چې د مصر نیک دل بادشاه په مناسب قیمت باندې غله خرڅوي، لهذا تاسو هم لاړشئ او د خپل حاجت په قدر راوړئ، چنانچه د یوسف عليه السلام رونړه راغلل. (ای وجاء اخوة یوسف)

قوله: یمتاروا: ای لیشتروا المیرة میرة، هغه غلې ته وئیلې شي کومه چې د یو ښار نه بل ښار ته اوړلې شي.

قوله: لاتقربون: یا خو د نهی د وجه نه مجزوم دې ددې (نون) د وقایه دې، یا (فلا کیل باندې عطف دې، په دې صورت کښې به د جزاء په محل باندې دعطف د وجې مجزوم وی.

قوله: تحرموا: دا د یو سوال جواب دې

سوال: (فلا کیل لکم) تفسیر ئې په (تحرموا) سره ولې اوکړو؟

جواب: ځکه چې د (لاتقربوا) عطف په (لاکیل لکم) باندې دې او دا عطف الفعل علی الاسم قبیلې نه دې، کوم چې جائز نه دې، لهذا (لاکیل لکم) ئې (لا تحرموا) په تاویل کښې کړو، چې د فعل عطف په فعل باندې شي.

قوله: لتعلمینا: په دې کښې اشاره ده، چې د (لما) (ما) مصدریه ده، نه چې موصوله.

[ایاتونه: ۶۹ ـ ۷۹]

{وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى} ضَمَّ {إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ} تَحْزَن {بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} مِنَ الْحَسَدِ لَنَا وَأَمَرَهُ أَنْ لَا يُخْبِرَهُمْ وَتَوَاطَأَ مَعَهُ عَلَى أَنَّهُ سَيَحْتَالُ عَلَى أَنْ يُبْقِيَهُ عِنْده {فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ} هِيَ صَاعٌ مِنَ الذَّهَبِ مُرَصَّعٌ بِالْجَوْهَرِ {فِي رَحْلِ أَخِيهِ} بِنْيَامِين {ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ} نَادَى مُنَادٍ بَعْدَ انْفِصَالِهِمْ عَنْ مَجْلِسِ يُوسُفَ {أَيَّتُهَا الْعِيرُ} الْقَافِلَةُ {إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ} {قَالُوا} وَ قَدْ {أَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا} مَا الَّذِي {تَفْقِدُونَ} هُ {قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ} صَاعَ {الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ} مِنَ الطَّعَامِ {وَأَنَا بِهِ} بِالْحِمْلِ {زَعِيمٌ} كَفِيلٌ {قَالُوا تَاللَّهِ} قَسَمٌ فِيهِ مَعْنَى التَّعَجُّبِ {لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ} مَا سَرَقْنَا قَطُّ {قَالُوا} أَيِ الْمُؤَذِّنُ وَأَصْحَابُهُ {فَمَا جَزَاؤُهُ} أَيِ السَّارِقِ {إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ} فِي قَوْلِكُمْ مَا كُنَّا سَارِقِينَ وَوُجِدَ فِيكُمْ {قَالُوا جَزَاؤُهُ} مبتدأ خبره {مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ} يُسْتَرَقُّ ثُمَّ أُكِّدَ بِقَوْلِهِ {فَهُوَ} أَيِ السَّارِقُ {جَزَاؤُهُ} أَيِ الْمَسْرُوقُ لَا غَيْرُ وَكَانَتْ سُنَّةَ آلِ يَعْقُوبَ {كَذَلِكَ} الْجَزَاءِ {نَجْزِي الظَّالِمِينَ} بِالسَّرِقَةِ فَصَرَّحُوا لِيُوسُفَ بِتَفْتِيشِ أَوْعِيَتِهِمْ {فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ} فَفَتَّشَهَا {قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ} لِئَلَّا يُتَّهَمَ {ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا} أَيِ السِّقَايَةَ {مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ} قَالَ تَعَالَى {كَذَلِكَ} الْكَيْدُ {كِدْنَا لِيُوسُفَ} عَلَّمْنَاهُ الِاحْتِيَالَ فِي أَخْذِ أَخِيهِ {مَا كَانَ} يُوسُفُ {لِيَأْخُذَ أَخَاهُ} رَقِيقًا عَنِ السَّرِقَةِ {فِي دِينِ الْمَلِكِ} حُكْمِ مَلِكِ مِصْرَ لِأَنَّ جَزَاءَهُ عِنْده الضَّرْبُ وَتَغْرِيمُ مِثْلَيِ الْمَسْرُوقِ لَا الِاسْتِرْقَاقُ {إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ} أَخْذَهُ بِحُكْمِ أَبِيهِ أَيْ لَمْ يَتَمَكَّنْ مِنْ أَخْذِهِ إِلَّا بِمَشِيئَةِ اللَّهِ

بالهامه سؤال اخوته وجوابهم بسنتهم (نرفع درجات من نشاء) بالإضافة والتنوين في العلم كيوسف (وفوق كل ذي علم) من المخلوقين (عليم) اعلم منه حتى ينتهي الى الله تعالى (قالوا إن يسرق فقد سرق أخ له من قبل) اي يوسف وكان سرق لأبي امه صنما من ذهب فكسره لئلا يعبده (فأسرها يوسف في نفسه ولم يبدها) يظهرها (لهم) والضمير للكلمة التي في قوله (قال) في نفسه (أنتم شر مكانا) من يوسف واخيه لسرقتكم اخاكم من ابيكم وظلمكم له (والله أعلم) عالم (بما تصفون) تذكرون من امره (قالوا يا أيها العزيز إن له أبا شيخا كبيرا) يحبه اكثر منا ويتسلى به عن ولده الهالك ويحزنه فراقه (فخذ أحدنا) استعبده (مكانه) بدلا منه (إنا نراك من المحسنين) في الفعال (قال معاذ الله) نصب على المصدر حذف فعله واضيف الى المفعول اي نعوذ بالله من (أن نأخذ إلا من وجدنا متاعنا عنده) لم يقل من سرق تحرزا من الكذب (إنا إذا) إن اخذنا غيره (لظالمون)

ترجمه: او هر کله چې د یوسف ﵇ رونړو د یوسف ﵇ خوا ته اورسیدل، نو یوسف ﵇ خپل رور بنیامین ځان سره ایسار کړو او وئې وئیل چې زه ستا هغه رور یم-کوم چې روک شوې وو لهذا اوس ته په هغه حرکت باندې کوم چې دوی مونږ سره د حسد په وجه کولو په هغې خفه کیږه مه، او هغه ته ئې دا هم اووئیل چې ته ددې خبر دوی ته مه ورکوه، او دواړو په دې خبره باندې اتفاق اوکړو چې ډیر زر به یو حیله جوړه کړې شي چې د هغې د وجې نه به دې ځان سره ایسار کړی او هر کله چې یوسف ﵇ خپلو رونړو ته سامان برابر کړو نو د خپل رور بنیامین په سامان کښې ئې پیالۍ کیښودله، هغه پیالۍ د سرو وه او په هغې باندې قیمتي ملغلرې لګیدلې وې بیا یو آواز کوونکي د یوسف ﵇ د مجلس نه د جدا کیدو په خت کښې آواز اوکړو اې قافلې والو تاسو خلق غلان یئ هغوی شاته اوکتل چې ستاسو کوم څیز ورک شوې دې؟ جواب ئې ورکړو چې د بادشاه پیمانه ورکه شوې ده، او کوم سړی چې راوړه هغه ته به یو اوبښ د غلې ډک انعام ورکولې شي او ددې اوبښ ذمه دار زه یم، نو هغوی اووئیل چې د الله قسم په دې قسم کښې د حیرانتیا معنی ده تاسو ته ښه پته ده چې مونږ ملک ته د فساد په نیت راغلې نه یو، او نه مونږ غلان یو، یعنی مونږ هیڅ کله غلا کړې نه ده، اعلان کوونکي او د هغه ملګرو اووئیل، د غل ستاسو په نیز څه سزا ده؟ که چرې تاسو خپله خبره (ما کنا سارقین) کښې دروغژن اوو تلئ، او غل هم په تاسو کښې اووتلو نو هغوی جواب ورکړو ددې جزاء خپله هغه دې د چا په سامان کښې چې هغه پیالۍ راوتله، یعنی هغه دې غلام جوړ کړې شي (جزاؤه) مبتدأ ده (من وجد الخ) ددې خبر دې بیا ئې دې لره په خپل قول (فهو جزاؤه) سره مؤکد کړو یعنی هغه غل ددې غلا د مال بدله ده نه چې بل او د آل یعقوب هم دغه دستور وو، مونږ خو داسې ظالمان غلانو ته هم داسې سزا ورکوو، چنانچه چې کله د یوسف ﵇ په وړاندې د تلاشۍ دپاره راوستلې شو نو د خپل حقیقي رور نه تلاشۍ د مخکښې یوسف (ع*) د نورو د

سامان تلاشي شروع کړه چې د تهمت شک نه وي، بيا ئې دغه پيالۍ لره خپل حقيقي رور په سامان کښې اوموندله، الله تعالى اوفرمائيل مونږ د يوسف عليه السلام د پاره داسې تدبير اوکړو يعنى د خپل رور ايسارولو دپاره يوسف عليه السلام ته مو داسې تدبير اوخودلو يوسف عليه السلام لره د مصر د ملک د قانون د وجې داسې ممکن نه وو چې د غلې په بدله کښې خپل رور غلام جوړ کړي، ځکه چې د غل سزا د هغوى په نيز وهل تکول او د غلا د مال دوچنده مقدار تاوان اخستل وو، نه چې غلام جوړول خو دا چې الله د يوسف عليه السلام د والد د قانون مطابق هغه نيول وغوارى يعنى يوسف عليه السلام د خپل رور په ايسارولو باندې صرف د الله په خوښې سره قادر شو، يوسف عليه السلام د خپلو رونړو نه د سوال د الهام په ذريعه او د هغوى د قانون مطابق د جواب په ذريعه، چې مونږ چاته اوغوارو په علم کښې درجې اوچتې کړو لکه د يوسف عليه السلام په (درجات من) کښې اضافت او تنوين دواړه صحيح دي، په مخلوق کښې هر علم لرونکې باندې بل علم لرونکې اوچتې درجې والا موجود دې، يعنى د هر ذى عالم دپاسه عالم موجود دې، تردې چې دا سلسله په الله تعالى باندې ختميږي. قالوان يسرق فقد سرق اخ له من قبل. رونړو اووئيل که دې غلا اوکړې نو هيڅ د خيراتتيا خبره نه ده، ددې نه مخکښې ددهٔ رور يوسف عليه السلام هم غلا کړې وه، يعنى هغه د نيکه د سرو بت پټ کړې وو او بيا ئې مات کړې وو، چې هغه دددې عبادت اونه کړي. يوسف عليه السلام دا خبره په خپل زړه کښې اوساتله يعنى دې خبرې لره ئې اوځکله د هغوى مخکښې ئې هغه ظاهره نه کړه او (ها) ضمير هغه کلمې ته راجع دې کوم چې دده د قول نه معلوميږي، (بس د شوندې لاندې) دومره ئې اووئيل چې تاسو خو د يوسف او د هغه د رور نه بدتره يئ ستاسو د خپل رور دپلار نه راپټولو د وجې او په هغه باندې د ظلم کولو د وجې نه او څه چې تاسو وايئ الله د هغې په حقيقت باندې ډير ښه خبردار دې، رونړو اووئيل اې د اقتدار خاونده، دده پلار ډير بوډا سړې دې زمونږ په نسبت د ده سره ډيره مينه کوي، او د مرشوى خوى په ځائې د ده سره زړه ته تسلي ورکوي، او د ده جدائى هغه لره ډير خفه کړي، لهذا دده په ځائې زمونږ نه څوک غلام جوړ کړئ مونږ په اخلاقو کښې تاسو ډير نيک نفس ګڼړو، يوسف عليه السلام اوفرمائيل، هسې بې انصافى ده، الله مو دې اوساتي(معاذ الله) د مصدريت د وجه منصوب دې، او ددې فعل (نعوذ) حذف کړې شوې دې، او مفعول طرف اضافت کړې شوې دې، (اى نعوذ بالله) (يعنى الله دې مونږ اوساتى، د دې خبرې نه مو دې بچ کړي، چې مونږ دهغه چا نه علاوه چا سره چې مونږ سامان ګير کړې دې، بل څوک اونيسو حضرت يوسف عليه السلام د دروغو نه د بچ کيدو د وجې (من سرق) لفظ استعمال نه کړو، که مونږ بل څوک اونيسو نو په دغه صورت کښې به مونږ ډير بې انصافه اوګڼړلې شو.

....

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: تواطأ معه: تواطأ: ای توافق، دواړو اتفاق اوکړو.

قوله: السقاية: د اوبو څکولو لوخې، د اوبو څکولو ځائ، اوبه څکلول، دلته د اوبو پیالې مراد ده، روستو دا پیالې به د پیمانې په طور سره استعمالولیده، صاع په دې بو لغت صواع هم دې.

قوله: لئلا یتهم: چې د سازش تهمت اونه لګی،

قوله: علمناه الکید: مونږ یوسف علیه السلام ته حیله اوښودله،

قوله: بحکم ابیه: یعنی د یوسف علیه السلام د پلار د یعقوب علیه السلام د شریعت مطابق ددوی په شریعت کښې د غل سزا غلام جوړول وو.

قوله: بالهامه سوال اخوته وجوابهم بسنتهم: د مصری قانون مطابق بنیامین د غلام په صورت کښې ځان سره ایسارولې نه شو، ځکه چې د مصری قانون مطابق غل وهل تکول، او د غلا د مال دوچنده مال اخستل وو، الله تعالی د یوسف علیه السلام په زړه کښې د الهام په ذریعه دا خبره واچوله چې پخپله ددوی نه تپوس اوکړه چې د غلا سزا څه ده؟ چې هغوی د خپل قانون مطابق جواب ورکړی، کنعانی قانون کښې د غل سزا استرقاق (یعنی غلام جوړول) وو، دغه شان د یوسف علیه السلام رونړو په خپله د بنیامین سزا غلام جوړول اوخودل.

قوله: من المخلوقین: بعضې فلاسفو چې په هغې کښې معتزله هم شامل دی د الله تعالی قول (فوق کل ذی علم علیم) نه استدلال کړې دې چې الله تعالی عالم بالذات دې، نه چې عالم بالصفات، ځکه که الله تعالی عالم بالصفت وی نو د هر عالم د پاسه یو اعلم دې، ددې نه لازمیږی، چې د الله تعالی نه بره څوک هم عالم شته، حالانکه دا باطله خبره ده.

جواب: مفسرعلام د (من المخلوقین) اضافه کولو سره ددې سوال جواب ورکړې دې چې د هغې خلاصه داده چې د هر ذی علم اوچتوالې د مخلوق په اعتبار سره دې، نه چې د خالق په اعتبار سره، (من المخلوقین) قید لګولو سره بیا روستو د (حتی ینتهی) قید د لګولو څه ضرورت نه وو.

قوله: والضمیر للکلمة التی فی الخ) په دې کښې (مااضمر عامله علی شریطة التفسیر) طرف ته اشاره ده، تفسیر خازن کښې دی چې د فأسرها په ضمیر مفعولی کښې درې اقوال دی.

① ضمیر د روستو راتلونکې کلمې یعنی (انتم شر مکانا) طرف ته راجع دې.

② فقد اسرق اخ، الخ ته راجع دې.

③ ضمیر حجة طرف ته راجع دې، مطلب به دا وی چې یوسف علیه السلام احتجاج پرینښودلو.

[ایاتونه: ۸۰-۹۳]

(فلما استيأسوا) يئسوا (منه خلصوا) اعتزلوا (نجيا) مصدر يصلح للواحد وغيره أي يناجي بعضهم بعضا
(قال كبيرهم) سنا روبيل او رأيا يهوذا (ألم تعلموا أن أباكم قد أخذ عليكم موثقا) عهدا (من الله) في
اخيكم (ومن قبل ما) زائدة (فرطتم في يوسف) وقيل ما مصدرية مبتدأ خبره من قبل (فلن أبرح) أفارق
(الأرض) ارض مصر (حتى يأذن لي أبي) بالعود اليه (أو يحكم الله لي) بخلاص اخي (وهو خير الحاكمين)
اعدلهم (ارجعوا إلى أبيكم فقولوا يا أبانا إن ابنك سرق وما شهدنا) عليه (إلا بما علمنا) تيقنا من مشاهدة
الصاع في رحله (وما كنا للغيب) لما غاب عنا حين إعطاء الموثق (حافظين) ولو علمنا أنه يسرق لم
ناخذه (واسأل القرية التي كنا فيها) هي مصر اي ارسل الى اهلها فاسألهم (والعير) اصحاب العير (التي
أقبلنا فيها) وهم قوم من كنعان (وإنا لصادقون) في قولنا فرجعوا اليه وقالوا له ذلك (قال بل سولت)
زينت (لكم أنفسكم أمرا) ففعلتموه اتهمهم لما سبق منهم من امر يوسف (فصبر جميل) صبري (عسى
الله أن يأتيني بهم) بيوسف واخويه (جميعا إنه هو العليم) بحالي (الحكيم) في صنعه (وتولى عنهم) تاركا
خطابهم (وقال يا أسفى) الألف بدل من ياء الإضافة أي يا حزني (على يوسف وابيضت عيناه) انمحق
سوادهما وبدل بياضا من بكائه (من الحزن) عليه (فهو كظيم) مغموم مكروب لا يظهر كربه (قالوا تالله)
لا (تفتأ) تزال (تذكر يوسف حتى تكون حرضا) مشرفا على الهلاك لطول مرضك وهو مصدر يستوي فيه
الواحد وغيره (أو تكون من الهالكين) الموتى (قال) لهم (إنما أشكو بثي) هو عظيم الحزن الذي لا يصبر
عليه حتى يبث إلى الناس (وحزني إلى الله) لا إلى غيره فهو الذي تنفع الشكوى إليه (وأعلم من الله ما
لا تعلمون) من أن رؤيا يوسف صدق وهو حي ثم قال (يا بني اذهبوا فتحسسوا من يوسف وأخيه) اطلبوا
خبرهما (ولا تيأسوا) تقنطوا (من روح الله) رحمته (إنه لا ييأس من روح الله إلا القوم الكافرون) فانطلقوا
نحو مصر ليوسف (فلما دخلوا عليه قالوا يا أيها العزيز مسنا وأهلنا الضر) الجوع (وجئنا ببضاعة مزجاة)
مدفوعة يدفعها كل من رآها لرداءتها وكانت دراهم زيوفا أو غيرها (فأوف) أتم (لنا الكيل وتصدق علينا)
بالمسامحة عن رداءة بضاعتنا (إن الله يجزي المتصدقين) يثيبهم فرق لهم وأدركته الرحمة ورفع الحجاب
بينه وبينهم ثم (قال) لهم توبيخا (هل علمتم ما فعلتم بيوسف) من الضرب والبيع وغير ذلك (وأخيه)
من هضمكم له بعد فراق اخيه (إذ أنتم جاهلون) ما يؤول إليه أمر يوسف (قالوا) بعد أن عرفوه لما ظهر
من شمائله مثبتين (أإنك) بتحقيق الهمزتين وتسهيل الثانية وإدخال ألف بينهما على الوجهين (لأنت
يوسف قال أنا يوسف وهذا أخي قد من) أنعم (الله علينا) بالاجتماع (إنه من يتق) يخف الله (ويصبر)
على ما يناله (فإن الله لا يضيع أجر المحسنين) فيه وضع الظاهر موضع المضمر (قالوا تالله لقد آثرك)
فضلك (الله علينا) بالملك وغيره (وإن) مخففة أي إنا (كنا لخاطئين) آثمين في أمرك فأذلنا لك (قال لا
تثريب) عتب (عليكم اليوم) خصه بالذكر لأنه مظنة التثريب فغيره أولى (يغفر الله لكم وهو أرحم

الراحمين) وَسَألَهُمْ عَنْ أَبِيهِ فَقَالُوا ذَهَبَتْ عَيْنَاهُ فَقَالَ (اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا) وَهُوَ قَمِيصُ إِبْرَاهِيمَ الَّذِي لَبِسَهُ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ كَانَ فِي عُنُقِهِ فِي الْجُبِّ وَهُوَ مِنَ الْجَنَّةِ أَمَرَهُ جِبْرِيلُ بِإِرْسَالِهِ وَقَالَ إِنَّ فِيهِ رِيحَهَا وَلَا يُلْقَى عَلَى مُبْتَلًى إِلَّا عُوفِيَ (فَأَلْقُوهُ عَلَى وجه أبي يأت) يصر (بصيرا وأتوني بأهلكم أجمعين)

ترجمه: چې کله د يوسف عليه السلام رونړو د يوسف عليه السلام نه بالکل نااميده شول نو په يوګوټ کښې ئې مشوره اوکړه، (نجيا) مصدر واحد او غير واحد، په ټولو باندې د دې اطلاق صحيح دې، يعنې هغوی خپلو کښې مشوره اوکړه، چې په دوی کښې د عمر په لحاظ سره يا د رائې په اعتبار سره لوئې وو، چې د هغه نوم روبيل يا يهودا وو، اوونيل آيا تاسو ته پته نشته چې ستاسو پلار تاسو نه ستاسو د رور په باره کښې د الله په نوم باندې پوخ لوظ اخستلې وو؟ او د دې نه مخکښې تاسو د يوسف عليه السلام په باره کښې زياتې هم کړې دې هغه هم تاسو ته معلوم دې، (ما) زائده دې، او وئيلې شوې دی چې (ما) مصدريه مبتدأ ده، او د دې خبر (من قبل) دې، اوس خو زه ملک د مصر بالکل نه پرېږدم تردې چې اباجان ماته د واپس راتلو اجازت رانکړي، يا الله زما رور راخلاص کړي او زما په باره کښې څه فيصله اونکړي، او هغه د ټولو نه ښه فيصله کونکی دې، تاسو خپل اباجان ته واپس لاړشئ او هغوی ته اووايئ چې ستاسو ځوی غلا کړې ده. (ځکه ګرفتار شو، او مونږ صرف هغه ګواهي ورکوو د څه چې مونږ ته يقيني علم شوې دې، د هغه د سامان نه د پيالئ د رواتلو په وجه، او د لوظ او وعدې په وخت، مونږ څه په غيبو باندې عالمان خو نه وو، او که مونږ ته معلومه وه چې دې به غلا کوی نو مونږ به هيڅ کله وعده کړې نه وه، او د هغه کلی والو نه معلومه کړئ د چا په کلی کښې چې مونږه وو، او هغه د مصر بستی وه، يعنی هلته څوک اوليږه چې معلومات اوکړی، او د هغه قافلې والو نه معلومه کړئ چې د کومې سره مونږ راغلې يو، او هغه کنعانی خلق دی، او د (عير) نه اصحاب عير مراد دی، او مونږ په خپل بيان کښې بالکل رشتونې يو، چنانچه نهه رونړه د يعقوب عليه السلام په خدمت کښې حاضر شول، او ذکر شوې ټولې خبرې ئې اباجان ته اوکړې، (يعقوب اوفرمائيل چې حقيقت داسې نه دې، بلکه تاسو د خپل ځان نه يوه خبره جوړه کړې دې، چې هغې ته تاسو عملی جامه اچولې ده، په دوی باندې د تهمت لګولو په وجه د رونړو هغه حرکت وو، کوم چې يوسف عليه السلام سره ئې کړې وو، لهذا اوس صبر ښه ځيز دې، تقديری عبارت داسې دې (فصبري صبر جميل) ماته اميد دې چې الله به يوسف عليه السلام او د هغه دواړه رونړه (بنيامين او يهودا) ماته راورسوئی، هم هغه ځما د حالت نه خبردار او په خپل کارونو کښې باحکمت دې، او دوی سره ئې خبرې کولو نه پس مخ وارولو، او وئې وئيل چې هائې يوسف!، د (اسفی) الف د ياء اضافت نه بدل راغلې دې، په معنی د (يا حزني) کښې دې، د يوسف عليه السلام په غم کښې په ژړا ژړا د هغه سترګې سپينې شوې يعنې د سترګو توروالې په سپينوالی کښې بدل شو، او په زړه زړه کښې ويلې کيدلو يعنې په غم کښې بې

چینه، او د خپل بې چینۍ اظهار به ئې کولو نه، ځامنو اووئیل والله، تاسو خو به همیشه یوسف علیه السلام یاده وئی، تر دې چې د اوږد مرض د وجې وفات شئ، (حرضا، مصدر دې په دې کښې واحد او غیر واحد دواړه برابر دی، یا به هلاک شئ (یعقوب علیه السلام هغوی ته اووئیل څه خو د خپلې پریشانۍ او د خفګان فریاد صرف الله تعالی ته کوم نه چې بل چا ته، (بث، هغه سخت غم ته وائی چې په هغې باندې صبر اونکړی شی، تردې چې خلقو ته هم دهغې پته اولګی، صرف هم هغه ذات داسې دې چې هغه ته فریاد کول د فائدې دی، او د الله نه څنګه چې څه خبریم داسې تاسو نه یئ، ددې خبرې نه چې یوسف علیه السلام په خوب کښې رښتونې دې او هغه ژوندې دې، یعقوب علیه السلام اوفرمائیل اځما خوېږو بچو الاړشئ او یوسف علیه السلام او د هغه رور صحیح طریقې سره تلاش کړئ، یعنی د هغوی خبر راوباسئ او د الله د رحمت نه مایوسه کیږئ مه، یقینا د الله رحمت نه هغه خلق نا امیده کیږی کوم چې کافران دی، چنانچه د یوسف علیه السلام رونړه مصر طرف ته روان شول، هر کله چې دا خلق د یوسف علیه السلام په مخکښې حاضر شول، نو عرض ئې اوکړو اې سردار واکمنده، مونږ او زمونږ بچی په لوږه کښې مبتلاء دی، او مونږ څه لږ غوندې پنګا (پیسې) راوړې ده، چې هغه د کوړه کیدو د وجه نه هرڅوک واپس کوی، څوک چې دا ګوری، او یا هغه کوټا دراهم ددې نه علاوه وو، تاسو مونږ ته ډیره غلې راکړئ او زمونږ کوټه درهمو ته خیال نه کولو سره په مونږ باندې خیرات اوکړئ، الله تعالی خیرات کونکو ته ښه بدله ورکوی یعنی هغوی ته ثواب ورکوی، چنانچه یوسف علیه السلام ته په دوی باندې ترس راغلو او د یوسف علیه السلام زړه په دوی باندې نرم شو، او د یوسف علیه السلام او د هغه د رونړو په مینځ کښې چې کومه پرده وه هغه ئې لرې کړه، بیا ئې د زورنې د پاره هغوی ته اووئیل چې تاسو ته پته ده چې یوسف علیه السلام سره د وهلو تکولو او د خرخولو څه سلوک کړې وو؟ او د هغه رور سره مو د ظلم معامله کړې وه، د، هغه د رور نه د جدا کیدو نه پس، چې کله تاسو ته معلومه نه وه، چې یوسف علیه السلام به کومې مرتبې ته رسی، د یوسف علیه السلام د پیژندلو نه پس د یوسف علیه السلام عادتونه ښکاره شول، نو اقرار کولو سره ئې اووئیل آیا ته په رشتیا یوسف علیه السلام ئې؟ (ءانک، کښې د دواړو همزو تحقیق او د دویم تسهیل، او د دواړو په مینځ کښې په دواړه صورتونو کښې الف داخلولو سره، هغه اووئیل آو چې څه یوسف یم او دا بنیامین، ځما رور دې، بې شکه الله تعالی په میلاوید و سره په مونږ باندې ډیر انعام اوکړو، واقعی چې کوم سړې د الله نه ویریږی او په راتلونکی مصیبتونو باندې صبر کوی نو الله تعالی د داسې نیکانو خلقو ثواب نه ضائع کوی، په دې کښې د ضمیر په ځائې اسم ظاهر ذکر شوې دې، وئې وئیل چې قسم په الله، الله تاسو ته په مونږ باندې په بادشاهۍ وغیره سره فضیلت درکړې دې، او بې شکه، مونږ ستا په معامله کښې خطاوار او ګنهګار وو، (ان مخففة عن الثقیلة، دې، نو الله مونږ ستا په مخکښې ذلیله کړو، یوسف علیه السلام اوفرمائیل نن په تاسو

باندې هیڅ ملامتیا (الزام) نشته، د عدم ملامتیا د پاره ئې الیوم ځکه راوړلو چې هغه ورځ د ملامتیا وه لهذا نورې ورځې به په ملامتیا کښې په طریقه اولی داخلې دی، الله دې ستاسو خطا معاف کړی او هغه په رحم کونکو کښې د ټولو نه زیات رحم کونکې دې او یوسف علیه السلام د خپل پلار په باره کښې تپوس او کړو نو وې وئیل چې د هغه دواړه سترګې سپینې شوې دی یعنی (روند شوې دې) اوس تاسو ځما دا قمیص یوسځئ او دا د ابراهیم علیه السلام هغه قمیص وو کوم چې ابرهیم علیه السلام په اور کښې د غورزیدو په وخت کښې اچولې وو، او په کوهی کښې هم یوسف اچولې وو، او دا جنتی لباس وو، او جبرائیل علیه السلام دې قمیص لره د یعقوب علیه السلام خوا ته د لیږلو وئیلې وو، او دا ئې هم وئیلې وو چې په دې کښې یو قسم خوشبو ده، هرکله چې یو مصیبت زده سړې دا استعمال کړی نو هغه ته عافیت نصیب کیږی، تاسو دا ځما د پلار په سترګو باندې واچوئ د هغه نظر به واپس راشی او تاسو خپل ټول کوروالا هم ماله راولئ.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: استیئسوا: هغوی نا امیده شول، د (استئیاس) نه د ماضی مذکر غائب صیغه

قوله: یئسوا: په دې کښې اشاره ده چې استفعل په معنی د فعل کښې دې، او سین اوتاء د مبالغې د پاره دی. ای یاسا کاملا،

قوله: مصدر صالح، الخ: دا ددې سوال جواب دې چې خلصوا جمع ده، او نجیا واحد دې، او د واحد حمل په جمع باندې جائز نه دې؟

د جوا ب حاصل دادې چې نجیا مصدر دې او د مصدر اطلاق په واحد جمع په ټولو باندې کیږی.

قوله: ای یناجی بعضهم بعضا: په دې کښې اشاره ده، چې نجیا حال دې، تقدیر د عبارت داسې دې، خلصوا متناجین.

قوله: صبری: په دې کښې اشاره ده، چې فصبر جمیل (صبری) د مبتدأ محذوف خبر دې، بعضې حضراتو د صبری په ځائې (امری) محذوف ګنړلې دې.

قوله: المحق: انمحاق (انفعال) دا د (محق) نه ماخوذ دې په معنی د ختمولو اوباطل کولو سره.

قوله: لا: په دې کښې اشاره ده چې د (تفتئو) نه مخکښې حرف نهی (لا) محذوف دې، ګنی ترجمه به داسې وه (چې تاسو هیروئ او یادوئ) حالانکه ددې هیڅ مفهوم نشته، دویمه خبره داده چې (تفتئوا) جواب قسم دې، او جواب قسم چې کله ماضی مثبت واقع شی، نو په دې باندې د لام او نون راوړل ضروری وی حالانکه دلته دا دواړه نشته.

قوله: حرضا: حرضا مصدر دې لهذا په جمع باندې حمل صحیح دې.

قوله: مزجاة: دازجيت نه ماخوذ دي (ازجيته اى دفعته)

قوله: مستثبتين: او په بعضې نسخو كښې متثبتين دي، په دې كښې اشاره ده چې هل علمتم او افعلتم يوسف كښې (ما) د استفهام تقريری ده.

قوله: فأذلنا لك: الخ: اى جعلنا ذليلا. (ترويح الارواح)

[ايا تونه: ۹٤ ـ ۱۰٤]

(وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ) خَرَجَتْ مِنْ عَرِيش مِصْر (قَالَ أَبُوهُمْ) لِمَنْ حَضَرَ مِنْ بَنِيهِ وَأَوْلادِهِمْ (إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ) أَوْصَلَتْه إِلَيْهِ الصَّبَا بِإِذْنِهِ تَعَالَى مِنْ مَسِيرِ ثَلاثَة أَيَّام أَوْ ثَمَانِيَة أَوْ أَكْثَر (لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ) تُسَفِّهُونِ لصدقتموني (قالوا) له (تالله إنك لفي ضَلالك) خَطَئِك (الْقَدِيمِ) مِنْ إِفْرَاطك فِي مَحَبَّته وَرَجَاء لِقَائِهِ عَلَى بُعْد الْعَهْد (فَلَمَّا أَنْ) زَائِدَة (جَاءَ الْبَشِيرُ) يَهُوذَا بِالْقَمِيصِ وَكَانَ قَدْ حَمَلَ قَمِيص الدَّم فَأَحَبَّ أَنْ يُفْرِحهُ كَمَا أَحْزَنَهُ (أَلْقَاهُ) طَرَحَ الْقَمِيص (عَلَى وجهه فارتد) رجع (بصيرا قال ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون) (قالوا يا أبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خاطئين) (قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ) أَخَّرَ ذَلِكَ إِلَى السَّحَر لِيَكُونَ أَقْرَب إِلَى الْإِجَابَة أَوْ إِلَى لَيْلَة الْجُمُعَة ثُمَّ تَوَجَّهُوا إِلَى مِصْر وَخَرَجَ يُوسُف وَالْأَكَابِر لتلقيهم (فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ) فِي مَضْرِبه (آوَى) ضَمَّ (إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ) أَبَاهُ وَأُمّه أَوْ خَالَته (وَقَالَ) لَهُمْ (ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ) فَدَخَلُوا وَجَلَسَ يُوسُف عَلَى سَرِيره (وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ) أَجْلَسَهُمَا مَعَهُ (عَلَى الْعَرْشِ) السَّرِير (وَخَرُّوا) أَيْ أَبَوَاهُ وَإِخْوَته (لَهُ سُجَّدًا) سُجُود انْحِنَاء لَا وَضْع جَبْهَة وَكَانَ تَحِيَّتهمْ فِي ذَلِكَ الزمان (وقال يا أبت هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي) إلَيَّ (إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ) لَمْ يَقُلْ مِنَ الْجُبّ تَكَرُّمًا لِئَلَّا تَخْجَل إِخْوَته (وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ) الْبَادِيَة (مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ) أَفْسَدَ (الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ) بِخَلْقِهِ (الْحَكِيمُ) فِي صُنْعه وَأَقَامَ عِنْده أَبُوهُ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ سنة او سبع عشرة سنة وكان مُدَّة فِرَاقه ثَمَانِي عَشْرَة أَوْ أَرْبَعِينَ أَوْ ثَمَانِينَ سَنَة وَحَضَرَهُ الْمَوْت فَوَصَّى يُوسُفَ أَنْ يَحْمِلهُ وَيَدْفِنهُ عِنْد أَبِيهِ فَمَضَى بِنَفْسِهِ وَدَفَنَهُ ثُمَّ عَادَ إِلَى مِصْر وَأَقَامَ بَعْده ثَلاثًا وَعِشْرِينَ سَنَة وَلَمَّا تَمَّ أَمْره وَعَلِمَ أَنَّهُ لَا يَدُوم تَاقَتْ نَفْسه إِلَى الْمُلْك الدائم فقال (رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ) تعبير الرؤيا (فاطر) خالق (السماوات والأرض أنت وليي) مُتَوَلِّي مَصَالِحِي (فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ) مِنْ آبَائِي فَعَاشَ بَعْد ذَلِكَ أُسْبُوعًا أَوْ أَكْثَر وَمَاتَ وَلَهُ مِائَة وَعِشْرُونَ سَنَة وَتَشَاحَّ الْمِصْرِيُّونَ فِي قَبْره فَجَعَلُوهُ فِي صُنْدُوق مِنْ مَرْمَر وَدَفَنُوهُ فِي أَعْلَى النِّيل لِتَعُمّ الْبَرَكَة جَانِبَيْهِ فَسُبْحَانَ مَنْ لَا انْقِضَاء لملكه (ذَلِكَ) الْمَذْكُور مِنْ أَمْر يُوسُف (مِنْ أَنْبَاءِ) أَخْبَار (الْغَيْبِ) مَا غَابَ عَنْك يَا مُحَمَّد (نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ) لَدَى إِخْوَة يُوسُف (إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ) فِي كَيْده أَيْ عَزَمُوا عَلَيْهِ (وَهُمْ يَمْكُرُونَ) بِهِ أَيْ لَمْ تَحْضُرهُمْ فَتَعْرِف قِصَّتهمْ فَتُخْبِر بِهَا وَإِنَّمَا حَصَلَ لَك عِلْمهَا مِنْ جِهَة الْوَحْي (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ) أَيْ أَهْل مَكَّة (وَلَوْ حرصت) على إيمانهم (بمؤمنين) (وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ) أَيْ الْقُرْآن (مِنْ أَجْرٍ) تَأْخُذهُ (إِنْ) مَا (هُوَ) أَيْ الْقُرْآن (إِلَّا ذِكْرٌ) عظة (للعالمين)

ترجمه: او چې کله قافله د مصر د آبادئ نه باهر راوتله نو د هغوی پلار چه په حاضرينو کښې د نوسو او خامنو په مينځ کښې موجود وو، وې وئيل چې ځه د يوسف عليه السلام خوشبو محسوسوم که چرې تاسو ما ناپوهه نه گنړئی نو ځما تصديق به اوکړئ، د سحر باد د الله په حکم سره د درې ورځو يا د اته ورځو په فاصلې د يوسف عليه السلام خوشبو يعقوب عليه السلام ته اورسوله، نو حاضرينو هغوی ته اووئيل والله تاسو په مخکښينئ ناپوهئ کښې مبتلاء يئ د هغه د ډير محبت د وجه نه، باوجود د ډيرې مودې تيريدلو، چنانچه چې کله خوشخبری ورکولو والا يهودا قميص راوړلو او هم يهودا د وينو هغه قميص راوړې وو، لهذا دغه شان هغه اوغوښتل چې څنگه هغه اباجان ته غم رسولې وو دغه شان هم څه بهٔ هغه ته د خوشحالئ خبر ورکوم او د يعقوب عليه السلام په مخ يې قميص واچولو نو د هغه نظر واپس شولو يعقوب عليه السلام اووئيل چې ما تاسو ته وئيل نه چې ځه د الله د طرف نه هغه څه پيژنم د کوم چې تاسو ته علم نشته، هغوی اووئيل چې اباجان د الله نه ځمونږ د خطاگانو معافی اوغواړئ بې شکه مونږ قصور واريو، وې فرمائيل چې ځه به ډير زر د خپل رب نه معافی اوغوارم هغه ډير بخښونکې دې او ډير مهربان دې، دا استغفار ئې د سحر وخت پورې روستو کړو چې قبوليت ته زياته نزدې وی او وئيلې شوی دی چې د جمعې شپې پورې ئې روستو کړو، بيا مصر طرف ته متوجه شو او يوسف عليه السلام او د ملک سرداران د دوی ملاقات د پاره باهر راوتل، چې کله د يوسف عليه السلام رونړو ټول خاندان د يوسف عليه السلام خيمې خوا ته روارسيدل نو خپلو والدينو ته ئې ځان سره ځای ورکړو يعنی خپل پلار، مور يا خپل ترور، او وې وئيل د الله په خوښه تاسو په امن او امان سره مصر ته راشئ، چنانچه دا خلق داخل شول، او يوسف عليه السلام په تحت باندې کيناستلو او خپل مور پلار ئې هم په تحت باندې کينول او د هغوی والدين او رونړه د يوسف عليه السلام مخکښې په سجده پريوتل،او دا سجده د ټيټيدلو په توگه وه نه چې په زمکه باندې د تندې اينبودلو سره، او په دغه وخت کښې د سلام هم دغه طريقه وه، نو بيا يوسف عليه السلام اووئيل چې اباجان دا ځما د مخکښينی خوب تعبير دې، ځما پروردگار دا رشتيا اوښودلو، هغه ماسره ډيره احسان اوکړو، کله چې هغه ځه د جيل نه راويستلم، او دا ئې اونه ووئيل چې د کوهئ نه ئې راويستلم، د خپلو رونړو عزت د وجې چې هغوی شرمنده نه شی، او تاسو خلقو لره ئې د هغه اختلاف نه پس کوم چې شيطان په ما کښې او ځما په رونړو کښې اچولې وو صحراء راوستلې، ځما رب چې څه اوغواړی د هغې د پاره بهترين تدبير جوړونکې دې او هغه د خپل مخلوق باره کښې ډير علم والا او د خپل صنعت په باره کښې حکمت والا دې او يوسف عليه السلام خپل مور پلار خان سره ۲۴ يا ۲۷ کاله اوساتل، او د جدائی موده ۱۸ کاله يا ۴۰ کاله يا ۸۰ کاله وه، په مصر کښې د يعقوب عليه السلام انتقال اوشو او يوسف عليه السلام ته ئې وصيت کړې وو چې ځما تابوت يوځئ او د زما د پلار اسحق عليه السلام سره ئې دفن کړئ، چنانچه يوسف عليه السلام

په خپله هغه یوړلو او د وصیت مطابق ئې دفن کړو، بیا مصر ته واپس راغلو، او ددې نه پس په مصر کښې ۲۳ کاله پاتې وو، او چې کله کار په مصر کښې پوره شو او پوهه شو چې هغه څه همیشه پاتې کیدونکې نه دې او هغه باندې د همیشه بادشاهئ (جنت) شوق غالب شو نو یوسف علیه السلام اووئیل اې ځما پروردګاره تا ماته بادشاهی راکړه او د خوبونو تعبیر دې راته اوخودلو اې د آسمانونو او د زمکې پیدا کونکیه، هم ته ځما د مصلحتونو مالک یې او ته ما د اسلام په په حالت کښې وفات کړې او ته ماله نیکانو خلقو یعنی پلار نیکه سره میلاو کړې، ددې نه پس حضرت یوسف علیه السلام یو هفته یا ددې نه لږ څه زیاتې ورځې ژوندې وو او د هغوی عمر ۱۲۰ کاله شو، او د مصر خلقو د یوسف علیه السلام د دفن په ځائې کښې اختلاف اوکړو، چنانچه هغوی د سنګ مرمر په یو صندوق کښې کیخودلو سره د دریائې نیل اوچت طرف باندې دفن کړې شو، چې دواړه طرفو ته برکت حاصل وی، پاک دې هغه ذات د چا د بادشاهئ چې کله هم ختمیدل نشته، د یوسف علیه السلام دا واقعه د غیب د هغه خبرو نه ده اې محمد ﷺ کومه چې تانه پته ده، چې د هغې مونږ تاته وحی کوو، او تا ته د یوسف علیه السلام رونړو سره نه وئې، کله چې هغوی د یوسف علیه السلام په باره کښې سازش کړې وو، یعنی ددې ئې پخه اراده کړې وه، حال دا چې هغوی یوسف علیه السلام سره چل (مکر) کولو، یعنی اې محمد ﷺ ته د یوسف علیه السلام رونړو سره موجود نه وئې چې د هغوی د قصئ نه واقف وې او ددې دې خبر ورکړې وو، تا ته ددې علم په ذریعه دوحی اوشو. او اکثر خلق یعنی اهل مکه اګرچې ته ددوی د ایمان خواهشمند یې، په قرآن باندې ایمان راوړنکی نه دی. او تاسو په قرآن باندې د دی د بدلې سوال نه کوئی، چې تاسو دا وصول کوئ، دا یعنی قرآن د ټولو جهانونو د پاره ټول په ټوله نصیحت دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: خرج من عریش مصر: عریش د یو قول مطابق د مصر او شام په ملک کښې په سرحد باندې د یو ښار نوم دې، دویم قول دادې چې عریش آبادئ ته وئیلې شی او ددې نه مراد د مصر آبادی ده.

قوله: من بنیه واولادهم: ددې نه معلومه شوه چې د یوسف علیه السلام په رونړو کښې څه د خپل پلار سره پاتې شوې وو، حالانکه مخکښې معلومه شوې ده چې ټول رونړو مصر ته تلې وو، په تفسیر خازن کښې دی من اولاد بنیه او د شیخ زاده عبارت دا دې، (من ولد ولده)

قوله: اوصلته الیه الصبا: ای ریح الصباء، مضاف محذوف دې، یعنی بادصبا، دلته یوه قوی شبه داده چې صبا د مشرق نه مغرب طرف ته چلیدونکې هوا ته وائی، او د مغرب نه مشرق طرف ته چلیدونکې هوا ته دبور وائی. او شام د مصر نه مشرق طرف ته واقع دې، لهذا د شام د طرف نه راتلونکی هوا ته به صبا وئیلې شی، لهذا صبا د شام (کنعان) نه

مصر طرف ته خوشبو خو راورلې شی خو اورلې ئې نشی، البته دبور د مصر نه شام طرف نه خوشبو ورلې شی، مناسبه به وه چې مفسر علام د (صبا) په ځائې دبور فرمائيلې وو.

قوله: تفندون: (تفعيل، تفنيد) صيغه جمع مذكر حاضر، د لوئي عمر د وجې نه د عقل كمزورې كيدل، په عقل كښې كمې راتلل، نقصان راتلل.

قوله: لصدقتموني: دا د (لولا) جواب دې.

قوله: في مضربة: لويه خيمه

سوال: مضربة، د محذوف گرځولو څه ضرورت راغلو؟

جواب: ځكه چې د دخلوا على يوسف وئيلو نه پس ادخلوا مصر د وئيلو هيڅ ضرورت نه پاتې كيږي، ځكه چې د دخول نه پس د دخول څه مطلب نه وى، ځكه مو (في مضربة) محذوف اوگرځولو چې د اول دخول نه په خيمه كښې داخليدل مراد وى، كومه چې د استقبال د پاره د ښار نه بهر جوړه شوې وه، ددې نه پس بل دخول په ښار د مصر كښې اوشو.

قوله: امه او خالته: په دې كښې دې اختلاف طرف ته اشاره ده چې آيا د يوسف عليه السلام مور (راحيل) په دغه وخت كښې ژوندئ وه كه نه، بعضې حضراتو وئيلې دى چې ژوندئ وه، خو د جمهور مفسرينو رائې ده چې د بنيامين د پيدا كيدو په وخت كښې وفات شوې وه، د هغې د وفات نه پس يعقوب عليه السلام د راحيل خور (ليا) سره نكاح كړې وه، او مجازا ترور ته هم مور وئيلې شى لكه څرنگه چه تره ته مجازا پلار وئيلې شى په عبرانئ ژبه كښې بنيام د ماشوم دپيدا كيدو درد ته وائى په دې مناسبت سره د بينامين نوم اينبودلې شوې وو، دا هم ددې خبرې دليل دې چې د يوسف عليه السلام د مور انتقال شوې وو.

قوله: آمنين: اى آمنين من القحط وسائر المكاره.

[اياتونه: ۱۰۵ ـ ۱۱۱]

(وَكَأَيِّنْ) وَكَمْ (مِنْ آيَةٍ) دَالَّةٍ عَلَى وَحْدَانِيَّةِ اللهِ (فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا) يُشَاهِدُونَهَا (وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ) لَا يَتَفَكَّرُونَ بِهَا (وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللهِ) حَيْثُ يُقِرُّونَ بِأَنَّهُ الْخَالِقُ الرَّزَّاقُ (إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ) بِهِ بِعِبَادَةِ الْأَصْنَامِ وَلِذَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي تَلْبِيَتِهِمْ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ يعنونها (أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ) نِقْمَةٌ تَغْشَاهُمْ (مِنْ عَذَابِ اللهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً) فَجْأَةً (وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ) بِوَقْتِ إِتْيَانِهَا قَبْلَهُ (قُلْ) لَهُمْ (هَذِهِ سَبِيلِي) وَفَسَّرَهَا بِقَوْلِهِ (أَدْعُو إِلَى) دِينِ (اللهِ عَلَى بَصِيرَةٍ) حُجَّةٍ وَاضِحَةٍ (أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي) آمَنَ بِي عُطِفَ عَلَى أَنَا الْمُبْتَدَأِ الْمُخْبَرِ عَنْهُ بِمَا قَبْلَهُ (وَسُبْحَانَ اللهِ) تَنْزِيهًا لَهُ عَنِ الشُّرَكَاءِ (وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ) مِنْ جُمْلَةِ سَبِيلِهِ أَيْضًا (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا يُوحَى) وَفِي قِرَاءَةٍ بِالنُّونِ وَكَسْرِ الْحَاءِ (إِلَيْهِمْ) لَا مَلَائِكَةً (مِنْ أَهْلِ الْقُرَى) الْأَمْصَارِ لِأَنَّهُمْ أَعْلَمُ وَأَحْلَمُ بِخِلَافِ أَهْلِ الْبَوَادِي لِجَفَائِهِمْ وَجَهْلِهِمْ (أَفَلَمْ يَسِيرُوا) أَهْلُ مَكَّةَ (فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

بتكذيبهم رسلهم ﴿وَلَدَارُ الْآخِرَةِ﴾ أي الجنة ﴿خَيْرٌ لِلَّذِينَ﴾ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ أي آخر أمرهم من إهلاكهم اتَّقَوْا﴾ الله ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ بالياء والتاء يا أهل مكة هذا فتؤمنون ﴿حَتَّى﴾ غاية لما دل عليه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا﴾ أي فتراخى نصرهم حتى ﴿إِذَا اسْتَيْأَسَ﴾ يئس ﴿الرُّسُلُ وَظَنُّوا﴾ أيقن الرسل ﴿أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾ بالتشديد تكذيبا لا إيمان بعده والتخفيف أي ظن الأمم أن الرسل أخلفوا ما وعدوا به من النصر ﴿جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُنَجِّي﴾ بنونين مشددا ومخففا وبنون مشددا ماض ﴿مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا﴾ عذابنا ﴿عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ﴾ المشركين ﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ﴾ أي الرسل ﴿عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ أصحاب العقول ﴿مَا كَانَ﴾ هذا القرآن ﴿حَدِيثًا يُفْتَرَى﴾ يختلق ﴿وَلَكِنْ﴾ كان ﴿تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ قبله من الكتب ﴿وَتَفْصِيلَ﴾ تبيين ﴿كُلِّ شَيْءٍ﴾ يحتاج إليه في الدين ﴿وَهُدًى﴾ من الضلالة ﴿وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ خصوا بالذكر لانتفاعهم به دون غيرهم

ترجمه: په آسمانونو او زمکه کښې د الله په وحدانیت باندې دلالت کونکې بې شماره نښې دی هغې ته د کتلو باوجود مخ اړولو سره تیریږی په دې کښې غور او فکر نه کوی او په دوی کښې ډیر خلق په الله باندې ایمان لرونکی یعنی هغه خالق اورزاق منلو باوجود د بتانو عبادت کولو سره مشرکان دی او هم دغه وجه ده چې دوی به په تلبیه کښې وئیل لبیك لا شریك لك الا شریکا هو لك تملکه وما ملك، (ترجمه) مونږ ستا په حضور کښې حاضر یو، ستا څوک شریک نشته سوا د هغه شریک نه چې د هغه ته مالک ئې او د هغه څه هم ته مالک ئې چې د چا هغه مالک دې، او دوی به د الاشریکانه بتان مراد اخستل، آیا دوی ددې خبرې نه بې ویرې شوی دی چې په دوی باندې به د الله د عذابونو نه یو راخوریدونکې عذاب راشی، یا په دوی باندې اچانک قیامت راشی او دوی د مخکښې نه ددې د راتلو احساس هم اونه کړی، ته دوی ته اووایه چې دا څما طریقه ده، او د طریقه تفسیر په ادعوا الله، الخ سره کړې دې چې څما او څما اتباع کونکی چا چې ما باندې ایمان راوړې دې د الله دین طرف ته علی وجه البصیرة حجة واضحة سره دعوت ورکوی، د (من) عطف په (انا) مبتدأ باندې دې چې د هغې خبر ماقبل (علی وجه البصیرت) دې او الله پاک دې هغه د شریک د نقص نه پاک دې او زه د مشرکانو نه نه یم، دا هم د نبی علیه السلام په طریقو کښې یوه طریقه ده، ستاسو نه مخکښې په کلی والو کښې چې مونږ څومره رسولان اولیږل هغه ټول سړی وو، نه چې فرشتې او ښځې، او یو قراءت کښې (نوحی) د نون او حاء مکسوره سره دې، یعنی د ښارونو اوسیدونکی وو، ځکه چې ښاریان د کلی والو په نسبت ډیر پوهیدونکی او صبر کونکی وی، نه چې کلی وال د خپل جهالت او ظلم د وجې، آیا مکې والو په زمکه کښې ګرځیدلو سره اونه کتل، چې ددوی نه د مخکښې خلقو د خپل رسولانو د نه منلو د وجه څه انجام اوشو؟ دوی هلاک کولو سره یقینا د آخرت کور یعنی جنت د الله نه د ویرونکی خلقو د پاره بهتر دې، اې مکې والو آیا تاسو په دې

پوهیږئ نه؟ چې ایمان راوړئ، (یعقلون) یاء او تاء سره دې، (حتی) ددې د غایت د پاره ده، چې په هغې باندې ومآارسلنامن قبلك الارجالا) دلالت کوی، یعنی ددوی نصرت روستو کړې شو، تردې چې کله رسولان نا امیده شو، او رسولانو یقین اوکړو چې ددوی تکذیب وکړې شو، (کذبوا د ذال تشدید سره) داسې تکذیب چې د هغې نه پس د ایمان توفیق نه وی، او د ذال تخفیف سره هم، یعنی امتونو گمان اوکړو چې رسولانو د هغه مدد وعده خلافی اوکړه، د کوم چې هغوی وعده کړې وه، نو دوی ته زمونږ مدد اورسیدلو نو کوم چې مونږ غواړو، خلاصي ورکوو، (ننجی) دوه نونونو سره او د جیم تشدید سره، او د جیم تخفیف سره هم، او یو نون او جیم مشدد سره د ماضی مجهول هم صیغه ده، او زمونږ عذاب د مشرکانو نه به نه اخوا کیږی، بې شکه د دې رسولانو په قصو کښې د عقلمندو د پاره عبرت دې، دا قرآن د ځان نه لیکلې شوې نه دې، بلکه د مخکښینی کتابونو د تصدیق د پاره دې، او هر څیز صفا صفا بیانونکی دې، او د ایمان راوړونکو د پاره رحمت دې، د مومنانو ذکر ئې خاص طور سره څکه اوکړو چې په حقیقت کښې هم دوی د دې نه فائده اخلی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: کاین: دا په اصل کښې (کای) وو، تنوین مو په نون سره بدل کړو، کاین جوړ شو، دا د کاف تشبیه او د (ای) نه مرکب دې، دا اکثر د (کم) خبریه په معنی کښې راځی، کوم چې د کثرت معنی ورکوی، مثلا کای من رجل رایت،ما ډیر سړی اوکتل، او کله کله د استفهام په معنی کښې استعمالیږی، څنګه چې ابی بن کعب ﷺ د عبدالله بن مسعود ﷺ نه معلومه کړه، کای تقراسورة الاحزاب، تا سورة احزاب څو ځله اولوستلو، کاین مبتدأ ده، او (من آیة) تمیز مجرور په (من) سره دې.

قوله: یمرون علیها: په جمله کیدلو سره د کاین خبر دې، او (وهم عنها معرضون) جمله کیدو سره د یمرون د ضمیر نه حال دې.

قوله: المخبرعنه بماقبله: (انا) او (من) مبتدأ مؤخر. او (علی بصیرة) خبر مقدم دې، کما صرح.

قوله: بخلاف اهل البواد: په دې کښې اشاره ده چې د اهل القری نه د ښارونو مقابل مراد دې، لهذا اوس به دا اعتراض نه راځی، چې انبیاء اکثر په ښارونو کښې رالیږلې شوې وو،

قوله: یئس، استئس، (س،ت) دطلب د پاره نه دې،

قوله: تکذیبا لاایمان بعده: په دې کښې ددې شبهې جواب دې چې تکذیب خو د مخکښې نه موجود وو، یعنی اوس داسې تکذیب اوشو چې د هغې نه پس د ایمان توقع ختمه شوه، او: (ظنوا) ترجمه، به ایقن الرسل قدکذبواد تشدید په صورت کښې وی، د تخفیف په صورت کښې به ظنوا په خپله معنی کښې وی

قوله: فننجي: د جيم تشديد سره، (تنجية) د تفعيل نه، (مونږ بچ کوو) فننجي مخففاً (افعال) مضارع جمع متکلم، (نجي) ماضي مجهول واحد مذکر غائب (تنجية تفعيل) نه، (هغه بچ کړي شو) د (مشددا) تعلق په هر قرات کښې د جيم سره دې. د ماضي مجهول په صورت کښې (من نشاء) نائب فاعل وی، په اولنی دوو صورتونو کښې به مفعول به وی. بعضې حضراتو مشددا د (نون) صفت ګرځولې دې، کومه چې خطا ده.

[۱۳] سورة الرعد

سُوْرَة الرَّعْد مَكِّيَّة إِلَّا (وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا) الآية (ويقول الذين كفروا لست مُرْسَلًا) الآية أَوْ مَدَنِيَّة إِلَّا (وَلَوْ أَنَّ قرآنا) الآيتين ٤٣ او ٤٤ او ٤٥ او ٤٦ الآية

سورة رعد مکی دې علاوه د ولا يزال الذين كفروا پورې آيت نه، اود يقول الذين كفروا لست مرسلا پورې آيت نه، يا مدنی دې د ولوان قرآنا دوه آيتونو نه چه هغه ۴۳، ۴۴ يا ۴۵، ۴۶ آيتونه دی.

[اياتونه:۱ - ۷]

بسم الله الرحمن الرحيم (المر) اللَّه أَعْلَم بِمُرَادِهِ بِذَلِك (تِلْكَ) هَذِهِ الآيَات (آيَاتُ الْكِتَابِ) القرآن وَالإِضَافَة بِمَعْنَى مِن (وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ) أَيْ القرآن مبتدأ خبره (الْحَقُّ) لَا شَكَّ فِيهِ (وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ) أَيْ أَهْل مَكَّة (لَا يُؤْمِنُونَ) بِأَنَّهُ مِنْ عِنْده تَعَالَى (اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا) أَيْ الْعَمَد جَمْع عِمَاد وَهُوَ الأُسْطُوَانَة وَهُوَ صَادِق بِأَنْ لَا عَمَد أَصْلًا (ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ) اسْتِوَاء يَلِيق بِهِ (وَسَخَّرَ) ذَلَّلَ (الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ) مِنْهُمَا (يَجْرِي) فِي فَلَكه (لِأَجَلٍ مُسَمًّى) يَوْم الْقِيَامَة (يُدَبِّرُ الْأَمْرَ) يَقْضِي أَمْر مُلْكه (يُفَصِّلُ) يُبَيِّن (الْآيَاتِ) دِلَالَات قُدْرَته (لَعَلَّكُمْ) يَا أَهْل مَكَّة (بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ) بِالْبَعْثِ (توقنون) (وَهُوَ الَّذِي مَدَّ) بَسَطَ (الْأَرْضَ وَجَعَلَ) خَلَقَ (فِيهَا رَوَاسِيَ) جِبَالًا ثَوَابِت (وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ) مِنْ كُلّ نَوْع (يُغْشِي) يُغَطِّي (اللَّيْلَ) بِظُلْمَتِهِ (النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ) الْمَذْكُور (لَآيَاتٍ) دِلَالَات عَلَى وَحْدَانِيّته تَعَالَى (لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) فِي صُنْع اللَّه (وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ) بِقَاع مُخْتَلِفَة (مُتَجَاوِرَاتٌ) مُتَلَاصِقَات فَمِنْهَا طَيِّب وَسَبْخ وَقَلِيل الرِّيع وَكَثِيره وَهُوَ مِنْ دَلَائِل قُدْرَته تَعَالَى (وَجَنَّاتٌ) بَسَاتِين (مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٍ) بِالرَّفْعِ عَطْفًا عَلَى جَنَّات وَالْجَرّ عَلَى أَعْنَاب وَكَذَا قَوْله (وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ) جَمْع صِنْو وَهِيَ النَّخَلَات يَجْمَعهَا أَصْل وَاحِد وَتَتَشَعَّب فُرُوعهَا (وغير صنوان) منفردة (تُسْقَى) بِالتَّاءِ أَيْ الْجَنَّات وَمَا فِيهَا وَالْيَاء أَيْ الْمَذْكُور (بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ) بِالنُّونِ وَالْيَاء (بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ) بِضَمِّ الْكَاف وَسُكُونهَا فَمِنْ حُلْو وَحَامِض وَهُوَ مِنْ دَلَائِل قُدْرَته تَعَالَى (إِنَّ فِي ذَلِكَ) الْمَذْكُور (لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) يتدبرون (وَإِنْ تَعْجَبْ) يَا مُحَمَّد مِنْ تَكْذِيب الْكُفَّار لَك (فَعَجَبٌ) حقيق بالعجب (قَوْلُهُمْ) منكرين البعث (ءإذا كنا ترابا أئنا لفي خلق جديد) لِأَنَّ الْقَادِر عَلَى إِنْشَاء الْخَلْق وَمَا تَقَدَّمَ عَلَى غَيْر مِثَال

قادر عَلَى إعَادَتِهِمْ وَفِي الْهَمْزَتَيْنِ فِي الْمَوْضِعَيْنِ التَّحْقِيق وَتَحْقِيق الْأُولَى وَتَسْهِيل الثَّانِيَة وَإِدْخَال أَلِف بَيْنهمَا عَلَى الْوَجْهَيْنِ وَتَرْكهَا وَفِي قِرَاءَة بِالِاسْتِفْهَامِ فِي الأول والخبر فِي الثاني واخرى وعكسه (أولئك الذين كفروا بربهم وأولئك الأغلال في أعناقهم وأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون) وَنَزَلَ فِي اسْتِعْجَالهمْ الْعَذَاب اسْتِهْزَاء (وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ) العذاب (قبل الحسنة) الرحمة (وقد خلت من قبلهم الْمَثُلَاتُ) جَمْع الْمَثُلَة بِوَزْنِ السَّمُرَة أَيْ عُقُوبَات أَمْثَالهمْ مِنْ الْمُكَذِّبِينَ أفلا يَعْتَبِرُونَ بِهَا (وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى) مَعَ (ظُلْمِهِمْ) وَإِلَّا لَمْ يَتْرُك عَلَى ظَهْرهَا دَابَّة (وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ) لِمَنْ عَصَاهُ (وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا) هَلَّا (أُنْزِلَ عَلَيْهِ) عَلَى مُحَمَّد (آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ) كَالْعَصَا وَالْيَد والناقة قال تعالى (إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ) مُخَوِّف الْكَافِرِينَ وَلَيْسَ عَلَيْك إتْيَان الْآيَات (وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ) نَبِيّ يَدْعُوهُمْ إلَى رَبّهمْ بِمَا يُعْطِيه مِنْ الْآيَات لَا بِمَا يقترحون

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم سره چې ډیر مهربانه او ډیر رحم والا دې، المر الله ښه پوهیږی په مراد ددې باندې دا ایتونه د قرآن کریم آیتونه دی او په (آيات الكتاب) کښې اضافت په معنی د (من) دې. او څه چې ستا د رب د طرف نه تاته نازلې شی، تول په حق سره دی، یعنی په دې کښې هیڅ شک نشته، (والذي انزل اليک) مبتدأ ده، او (الحق) ددې خبر دې. خو اکثر خلق په دې باندې ایمان نه راوړی. چې دا د الله دطرف نه دې، او د اهل مکه دی الله هغه دې کوم چې اسمانونو لره بغیر د ستنو نه اوچت کړل کوم چې تاسو ته په نظر راځی. (العمد ،د عماد جمع ده، او هغه ستنې دی، او نه کتل هغه وخت هم صادق راځی، چې ستنې هډو وې نه. بیا هغه د بادشاهئ په تحت باندې جلوه افروز شو،داسې جلوه ئې اوخودله کومه چې د هغه شان سره مناسب ده. او هغه نور او سیوږمئ دواړو لره د قانون پابند جوړ کړل، او په دې کښې یو یو په خپل مدار باندې یو نیټې پورې یعنی قیامت پورې جاری وی،هم هغه الله د هر یو کار انتظام کوی، یعنی د خپلې باشاهئ معاملات برابر کوی او هغه د خپل قدرتونو دلیلونه ښکاره بیانوی، چې اې هل مکه!د قبر نه د پاسیدو په ذریعه تاسو د خپل رب ملاقات باندې یقین اوکړئ، او هغه داسې ذات دې چا چې زمکه خوره کړه او په دې کښې ئې نه ړکیدونکی غورونه پیدا کړل، او په زمکه کښې د هر قسم میوو دوه دوه جوړې پیدا کړې او هغه دشپې د تیارې په وجه د ورځې رڼرا پټوی، یقینا په دې ذکر شوې څیزونو کښې د الله د وحدانیت ډیرې نښې دی، د الله په کارونو کښې د غور اوفکر کولو والو دپاره، او په زمکه کښې جدا جدا علاقې موندلې کیږی کومې چې یو بل سره یو ځائې دی، په هغې کښې زرخیز هم دی، او بنجر هم او قلیل النفع هم، او کثیر النفع هم، دا هم د الله د قدرتونو نه دې او د انګور باغانو هم دی، او پټئ هم، (زرع) په رفع سره، په جنات باندې د عطف د وجې، او جر سره هم، په اعناب باندې د عطف دوجې، او د کهجورو اونې هم دی. (صنوان) صنو جمع

ده، د كهجورو هغه اونو ته وائى د چا چې جرړه يوه وى، او هغې باندې ډيرې څانگې وى.
او څه جدا هم دى، تو ل يو اوبو سره خړوب كوى، د (تسقى) ضمير د مذكور طرف ته راجع دې.
خو په مزه كښې بعضې مونږ بهترې جوړې كړو، او بعضې كمترې هم، (ننفضل) د نون او ياء سره، (الاكل) د كاف ضمې او سكون سره، (دوه قراتونه دى) بعضې په دې كښې خوږې او بعضې ترخې وى، دا هم د الله د قدرت د دلائلو نه دى، بې شكه دې ذكر شوې خبرو كښې د غور او فكر كولو دپاره نښې دى، او كه اې محمد ﷺ تاسو ته د كفار د انكار كولو نه حيرانتيا كيږى، نو په حقيقت كښې د منكرينو د بعث دا خبره د خيرانتيا قابله ده، چې كله مونږ مړه شو او خاورې شو، نو آيا مونږ به بيا په دوباره راوژندى كيږو؟ ځكه چې كوم ذات د مخكښې نمونې نه بغير په اول ځل پيدا كولو او مذكوره څيزنو باندې قادر دې نو هغه ددوى په دوباره پيدا كولو باندې هم قادر دې، او په دواړو همزو كښې په دوراه ځايونو كښې تحقيق، او د اولنى تحقيق او د دويمې تسهيل، او په دواړو صورتونو كښې په دواړو همزو كښې الف داخلولو سره، او د داخليدلو پريښودلو سره (تول جائز دى) او يو قراءت كښې اول كښې استفهام او په دويم كښې خبر، او په دويم قراءت كښې ددې الټه، دا هغه خلق دى چا چې په خپل رب كفر اوكړو او دا هغه خلق دى چې د چا په ستونو كښې طوق دې، دا جهنميان دى او هميشه به جهنم كښې وى او ددوى د تړقو په توگه د عذاب د زر غوختلو په باره كښې دا راروان آيت نازل شو، داخلق نيكى يعنى رحمت نه مخكښې د بدو دپاره جلدى كوى، حالانكه ددوى نه مخكښې عبرتناك مثالونه تير شوې دى مثلات، د مثلة جمع ده، د سمرة په وزن، يعنى ددوى په شان د تكذيب كونكو سزاگانې (تير شوې دى) آيا دهغې نه عبرت نه حاصلوى؟ حقيقت دادې چې ستا رب د خلقو د زيادتى باوجود هغوى لره معاف كوى، گنى د زمكې په سر باندې به ئې يو زنده سره پريښې نه وو او دا هم حقيقت دې چې ستا رب نافرمانى كولو والا ته سخت عذاب وركونكې دې، او كافران وائى، ولې په محمد ﷺ باندې نازل شوې نه دى د هغه د رب د طرف نه نښې،لكه چې عصا د موسى ﷺ او سپين لاس هم، او اوښه د صالح ﷺ الله تعالى اوفرمائيل ته صرف كافرانو لره خبر وركونكې يې، يعنى ويرونكې يې د معجزاتو راوړل ستا كار نه دې، او د هر قوم د پاره يو هدايت وركونكې وى يعنى نبى ﷺ وى، چې خلق د هغه معجزاتو په وجه كوم چې الله هغه ته وركړې وى، د هغوى رب طرف ته رابلى، نه چې د هغه معجزاتو د وجه كوم چې دوى خوښوى.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: سورة الرعد مكية: سورة رعد مبتدأ[1] ده مكية خبر اول، او ثلث الخ خبر ثانى دې، د مكى مدنى كيدو په باره كښې پنځه قوله دى،

(۱) پوره سورت مكى سوا د (ولايزال الذين كفروا (الأية)) نه.

(۲)پوره سورت مکی دې، سوا د (هوالذی یریکم البرق، الی قوله،له دعوة الحق نه.
(۳)پوره سورت مدنی دې، سوا د (ولوانأقرآنا(دوه آیتونو) نه
(۴)ونیلې شوی دی چې پوره سورت مدنی دې
(۵) ونیلې شوی دی چې پوره سورت مکی دې.

قوله: الاضافة: بمعنی من: دا ددې سوال جواب دې چې په آیات الکتاب کښې اضافت (اضافة الشئ الی نفسه) لازمیږی، ځکه چې آیات او کتاب دواړه یو څیز دې، د جواب حاصل دا دې چې اضافة الشئ الی نفسه هغه وخت لازمیږی چې کله اضافت په معنی د لام وی، دلته په معنی د (من) دې، فلا حرج.

قوله: بأنه من عنده: دا جمله د یؤمنون مفعول به دې.

سوال: یؤمن متعدی بأن استعمالیږی، نه چې متعدی بالباء؟

جواب: یؤمنون، دیقرون، معنی لره متضمن دې، لهذا تعدیت بالباء صحیح ده.

قوله: الله الذی رفع السموات، الخ: الله مبتدأ ده، او الذی الخ ددې خبر دې.

قوله: وهوصادق بأن لاعمد اصلا: دا ددې شبهې جواب دې چې

شبه: د جمع نفی د مفهوم په توګه په ثبوت واحد باندې دلالت کوی، یعنی یوه ستنه ده،

جواب: د جواب حاصل دادې چې دمقید نفی د مطلق په نفی باندې دلالت کوی، دلته نفی موصوف او صفت دواړو طرف ته راجع ده،

قوله: جعل: دا ددې شبهې جواب دې

شبه: چې جعل متعدی په دوه مفعول سره دې، حالانکه دلته دوه مفعول نشته؟

جواب: جعل په معنی د خلق دې، نه چې په معنی د صیر

قوله: من کل نوع، کښې د من کل الثمرات تفسیر دې،

قوله: یغشی اللیل النهار: دا جمله مستانفه ده، او په ماقبل کښې د مذکوره افعالو د فاعل نه حال هم کیدې شی، د یغشی فاعل ضمیر مستتر (هو) دې، کوم چې د الله طرف ته راجع دې، اللیل مفعول اول، او النهار مفعول ثانی، یعنی الله تعالی د شپې په ذریعې سره ورځ لره پټوی،

قوله: صنوان: بالتثلیث نخلة لها راسان واصلها واحد، د یو داسې کهجورې اونه چې د هغې جره یوه وی، او سرونه ئې دوه وی.

قوله: بالتاء والیاء تسقی: د مؤنث په صورت کښې ددې نائب فاعل الجنات به وی، او یسقی مذکر په صورت کښې ددې فاعل به مذکور وې.

قوله: بالیاء: یعنی په نُفضل کښې یاء او نون دواړه جائز دی، دمذکر غائب په صورت کښې به د یُدبّرُ سره مطابقت وی.

قوله: حقیق: بالعجب.

سوال: د فعجبٌ تفسیر په حقیقٌ سره په کوم قصد سره شوی دی؟

جواب: ددې مقصد د یو سوال جواب دی: سوال دادی چه چه عجبٌ خبرمقدم دی او قولهم مبتداء مؤخر دہ، او عجبٌ مصدردی اود مصدر حمل په قولهم باندې صحیح نه دی؟

جواب: ؟: حقیقٌ محذوف اومنلې شو دی دپاره چه حمل صحیح شی.

[ایاتونه:۸-۱۸]

﴿اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى﴾ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَوَاحِدٍ وَمُتَعَدِّدٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ ﴿وَمَا تَغِيضُ﴾ تَنْقُصُ ﴿الْأَرْحَامُ﴾ مِنْ مُدَّةِ الْحَمْلِ ﴿وَمَا تَزْدَادُ﴾ مِنْهُ ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾ بِقَدَرٍ وَحَدٍّ لَا يَتَجَاوَزُهُ ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ مَا غَابَ وَمَا شُوهِدَ ﴿الْكَبِيرُ﴾ العظيم ﴿الْمُتَعَالِ﴾ عَلَى خَلْقِه بِالْقَهْرِ بِيَاءٍ وَدُونِهَا ﴿سَوَاءٌ مِنْكُمْ﴾ فِي عِلْمِه تَعَالَى ﴿مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ﴾ مُسْتَتِرٌ ﴿بِاللَّيْلِ﴾ بِظَلَامِهِ ﴿وَسَارِبٌ﴾ ظَاهِرٌ بِذَهَابِهِ فِي سَرْبِهِ أي طريقه ﴿بِالنَّهَارِ﴾ ﴿لَهُ﴾ لِلْإِنْسَانِ ﴿مُعَقِّبَاتٌ﴾ مَلَائِكَةٌ تَتَعَقَّبُهُ ﴿مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ﴾ قُدَّامَه ﴿وَمِنْ خَلْفِهِ﴾ وَرَائِهِ ﴿يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ﴾ اي بامره من الجن وغيره ﴿إِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ﴾ لَا يَسْلُبُهُمْ نِعْمَتَه ﴿حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ مِنَ الْحَالَةِ الْجَمِيلَةِ بِالْمَعْصِيَةِ ﴿وَإِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءًا﴾ عَذَابًا ﴿فَلَا مَرَدَّ لَهُ﴾ مِنَ الْمُعَقِّبَاتِ وَلَا غَيْرِهَا ﴿وَمَا لَهُمْ﴾ لِمَنْ أَرَادَ اللّٰهُ بِهِمْ سُوءًا ﴿مِنْ دُونِهِ﴾ أَيْ غَيْرِ اللّٰهِ ﴿مِنْ﴾ زَائِدَةٌ ﴿وَالٍ﴾ يَمْنَعُهُ عَنْهُمْ ﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا﴾ لِلْمُسَافِرِينَ مِنَ الصَّوَاعِقِ ﴿وَطَمَعًا﴾ لِلْمُقِيمِ فِي الْمَطَرِ ﴿وَيُنْشِئُ﴾ يَخْلُقُ ﴿السَّحَابَ الثِّقَالَ﴾ بِالْمَطَرِ ﴿وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ﴾ هُوَ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ يَسُوقُهُ مُتَلَبِّسًا ﴿بِحَمْدِهِ﴾ أَيْ يَقُولُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ ﴿وَ﴾ يُسَبِّحُ ﴿الْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ﴾ أَيِ اللّٰهِ ﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ وَهِيَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ السَّحَابِ ﴿فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ﴾ فَتُحْرِقُهُ نَزَلَ فِي رَجُلٍ بَعَثَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَدْعُوهُ فَقَالَ مَنْ رَسُولُ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ أَمِنْ ذَهَبٍ هُوَ أَمْ مِنْ فِضَّةٍ أَمْ نُحَاسٍ فَنَزَلَتْ بِهِ صَاعِقَةٌ فَذَهَبَتْ بِقِحْفِ رَأْسِهِ ﴿وَهُمْ﴾ أَيِ الْكُفَّارُ ﴿يُجَادِلُونَ﴾ يُخَاصِمُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿فِي اللّٰهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ﴾ الْقُوَّةِ أَوِ الْأَخْذِ ﴿لَهُ﴾ تَعَالَى ﴿دَعْوَةُ الْحَقِّ﴾ أَيْ كَلِمَتُه وَهِيَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ﴾ بِالْيَاءِ وَالتَّاءِ يَعْبُدُونَ ﴿مِنْ دُونِهِ﴾ أَيْ غَيْرِهِ وَهُمُ الْأَصْنَامُ ﴿لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ﴾ مِمَّا يَطْلُبُونَهُ ﴿إِلَّا﴾ اسْتِجَابَةً ﴿كَبَاسِطِ﴾ أَيْ كَاسْتِجَابَةِ بَاسِطِ ﴿كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ﴾ عَلَى شَفِيرِ الْبِئْرِ يَدْعُوهُ ﴿لِيَبْلُغَ فَاهُ﴾ بِارْتِفَاعِهِ مِنَ الْبِئْرِ إِلَيْهِ ﴿وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ﴾ أَيْ فَاهُ أَبَدًا فَكَذَلِكَ مَا هُمْ بِمُسْتَجِيبِينَ لَهُمْ ﴿وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ﴾ عِبَادَتُهُمُ الْأَصْنَامَ أَوْ حَقِيقَةُ الدُّعَاءِ ﴿إِلَّا فِي ضَلَالٍ﴾ ضَيَاعٍ ﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا﴾ كَالْمُؤْمِنِينَ ﴿وَكَرْهًا﴾ كَالْمُنَافِقِينَ وَمَنْ أُكْرِهَ بِالسَّيْفِ ﴿وَ﴾ يَسْجُدُ ﴿ظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ﴾ الْبُكَرِ ﴿وَالْآصَالِ﴾ الْعَشَايَا ﴿قُلْ﴾ يَا مُحَمَّدُ لِقَوْمِكَ ﴿مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

(قُلِ اللّٰهُ) إن لم يقولوه لا جواب غيره (قُلْ) لهم (أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ) أي غيره (أَوْلِيَاءَ) أصناما تعبدونها
(لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا) وتركتم مالكهما استفهام توبيخ (قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ) الكافر
والمؤمن (أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ) الكفر (وَالنُّورُ) الإيمان لا (أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ
الْخَلْقُ) أي خلق الشركاء بخلق الله (عَلَيْهِمْ) فاعتقدوا استحقاق عبادتهم بخلقهم استفهام إنكار أي ليس
الأمر كذلك ولا يستحق العبادة إلا الخالق (قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ) لا شريك له فيه فلا شريك له في
العبادة (وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ) لعباده ثم ضرب مثلا للحق والباطل فقال (أَنْزَلَ) تعالى (مِنَ السَّمَاءِ مَاءً) مطرا
(فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا) بمقدار ملئها (فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا) عاليا عليه هو ما على وجهه من قذر
ونحوه (وَمِمَّا يُوقِدُونَ) بالتاء والياء (عَلَيْهِ فِي النَّارِ) من جواهر الأرض كالذهب والفضة والنحاس (ابْتِغَاءَ)
طلب (حِلْيَةٍ) زينة (أَوْ مَتَاعٍ) ينتفع به كالأواني إذا أذيبت (زَبَدٌ مِثْلُهُ) أي مثل زبد السيل وهو خبثه الذي
ينفيه الكير (كَذٰلِكَ) المذكور (يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ) أي مثلهما (فَأَمَّا الزَّبَدُ) من السيل وما أوقد
عليه من الجواهر (فَيَذْهَبُ جُفَاءً) باطلا مرميا به (وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ) من الماء والجواهر (فَيَمْكُثُ) يبقى
(فِي الْأَرْضِ) زمانا كذلك الباطل يضمحل وينمحق وإن علا على الحق في بعض الأوقات والحق ثابت باق
(كَذٰلِكَ) المذكور (يَضْرِبُ) يبين (اللّٰهُ الْأَمْثَالَ) (لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ) أجابوه بالطاعة (الْحُسْنَىٰ) الجنة
(وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ) وهم الكفار (لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ) من العذاب
(أُولٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ) وهو المؤاخذة بكل ما عملوه لا يغفر منه شيء (وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ)
الفراش هي

ترجمه: الله ته ښه پته ده چې ماده د څه نه حامله ده؟ آیا هلک دې یا جینۍ، یو دې یا دوه وغیره
او په موده د حمل کښې چې کوم کمې زیاتې کیږي هغه ورته هم پته ده، هر څیز د هغه په نیز په
مقدار او حد سره دې، چې د هغه مقرر مقدار نه تجاوز نشي کیدې، په پټ او په ښکاره باندې
علم لرونکې دې او هغه لوئې او په خپل مخلوق باندې د طاقت په ذریعه غالب دې، په
المتعال کښې یاء او بغیر د یاء دواړه قراتونه دی، په تاسو کښې یو کس که په مزه خبره
اوکړي یا په زوره، د الله په علم کښې ټول برابر دی، او هغه څوک چې د شپې په تیاره کښې پټ
وي یا په ورځ کښې په لار کښې د تلو راتلو د وجه ښکاره وي، د هر انسان سره مخکښې روستو
د نګرانۍ دپاره، د شپې ورځې ډیوټۍ والا فرښتې لګیدلې وي، کوم چې د الله په حکم سره
نګرانی کوي، یعنې د هغه په حکم سره د جناتو وغیره نه حفاظت کوي، حقیقت دا دې چې الله
د یو قوم حالات نه بدلوي یعنې د هغوي نعمتونه نه سلب کوي، تردې چې دوي خپله دې
صفاتو لره بدل نه کړي کوم چې په دوي کښې دی، یعنې خپل ښه صفات په بدو صفاتو سره
بدل نه کړي، او چې کله د یو قوم د عذاب فیصله اوکړي نو هغه څوک بدلولې نشي، اګرچې
نګران فرښتې وي یا نور څوک الله تعالی چې چاته د سزا ورکولو اراده اوکړي نو د هغوي په

مقابله کښې د هغه څوک مددګار نه وي چې هغوی د عذاب نه بچ کړي (من وال) کښې (من) زائده دې، هم هغه ذات دې کوم چې ستاسو مخې ته بجلي پرکوي، چې هغې سره مسافرو ته فکر اولګي او مقیمینو ته د باران امید وي، او هم هغه دې چې د اوبو نه ډکې اوريځې پيدا کوي او د اوريځو هغه آواز چې هغه يو فرشته ده کومه چې د اوريځو په چلولو باندې مقرره ده، د حمد سره تسبيح بيانوي يعنى هغه سبحان الله وبحمده وائي، او فرشتې د هغه يعنى د الله د ويرې نه د هغه تسبيح بيانوي، او هغه بجلۍ ليږي، او دا يو قسم اور دې، کوم چې د اوريځو نه راوځي، نو چې بيا هغه په چا باندې اوغوارې اوغورزوي ئې، نو هغوی اوسوزوي، مخکښې آيت د هغه سړي په باره کښې نازل شو چې د هغه د دعوت د پاره حضور ﷺ يو کس اوليږلو نو هغه کس اووئيل چې د الله رسول څوک؟ او الله څوک؟ آيا هغه د سرو زرو دې يا د سپينو يا د تانبې دې؟ نو هغه باندې د اسمان بجلي راپريوتله، او د هغه سر او کهوپړئی ئې والوزوله، او کافران د الله په باره کښې نبی ﷺ سره جګړې کوی، په واقع کښې هغه زبردست قوت والا دې، يا نيولو والا دې او د الله کلمه برحق ده، او هغه کلمه لا اله الا الله ده، او هغه هستيانې کومو ته چې دوی آواز کوی چې هغه بتان دی، دوی د هغوی عبادت کوی او دوی ته هيڅ جواب ورکولې نشی د هغه څيز په باره کښې کوم چې دوی غواړی، دوی ته آواز کول خو د قبوليت په باره کښې داسې دی چې څوک اوبو طرف ته لاس غزولو سره د کوهی په ژاې باندې اودريږی او اوبو ته اووائی چې اې اوبو تاسو د کوهی نه راوزئی څما خولې ته راشئ، حالانکه هغه اوبه به د هغه خولې ته چرې هم اونه رسيږي، دغه شان دا بتان هم ددوی اواز باندې جواب ورکولو والا نه دی، او د کافرانو د بتانو عبادت کول يا په حقيقت کښې هغوی ته اواز کول بې ضائع دی صرف يعنى غشې بې هدف دې، او هم الله دې چې د هغه د پاره د اسمانونو او زمکې هر څيز په خوشحالئ سره لکه چې مومنان او په ناخوشحالئ سره لکه منافقان او څوک چې د تورې په ذريعه مجبوره کړې شوی وی، او د ټولو څيزونو سورې سحر او ماښام الله ته سجده کوی اې محمد ﷺ د خپل قوم نه تپوس اوکړه چې د اسمانونو او د زمکې رب څوک دې؟ او که هغوی جواب درنکړی نو پخپله ورته اووايه چې هغه الله دې څکه چې ددې نه علاوه بل څه جواب نشته، بيا دوی ته اووايه چې کله حقيقت دادې نو آيا تاسو د الله نه غير يعنى بتانو لره مو کارساز جوړ کړې دی چې د چا عبادت کوئی کوم چې د خپلې ګټې او نقصان مالکان نه دی او تاسو د ګټې او نقصان مالک پريښې دې؟ دا استفهام توبيخی دې، (دوی نه تپوس اوکړه) آيا ړوند او روغ يعنى کافر او مومن، او د کفر تياره او د ايمان رڼا برابر کيدې شی نشی کيدلې، او که داسې نه وی، نو آيا دوی داسې شريکان جوړ کړې دی چې هغوی د الله په شان څه پيدا کړې وی، چې د هغې د وجې نه د شريکانو پيدا کړی څيزونه او د الله پيدا کړی څيزونه په دوی باندې مشتبه (ګډوډ) شول؟

چې د هغې د وجې نه دوی ئې مستحق د عبادت وګنړل، دا استفهام انکاری دې، یعنی خبره داسې نه ده، او د خالق حقیقی نه علاوه څوک د عبادت لائق نشته. اووایه چې د ټولو څیزونو خالق صرف الله دې، په دې کښې د هغه سره څوک شریک نشته، لهذا په عبادت کښې هم د هغه شریک نشته، هغه یو دې، او خپلو بندګانو باندې غالب دې، بیا ئې د حق او د باطل مثال بیانولو سره اوفرمائیل الله تعالی د اسمان نه اوبه راووروليې، نو نالو ندی د خپل ګنجائش مناسب هغه اوبیولې، بیا دې سیلاب په اوبو باندې اوچت شوې زګ اوچت کړو، او هغه د اوبو په سر باندې راتلونکې بنځله ده، او د زمکې په دهاتونو کښې سره زر، سپین زر او تانبا چې هغه په اور کښې ګرموی، د زرو جوړولو دپاره یا د نور سازوسامان دپاره، چې د هغې نه فائده اوخستلې شی، مثلا لوښې کله چې دا ویلې کړې شی، دغه شان یعنی دسیلاب د رګونو په پښان زګونه دی او هغه خیرې دی کوم چې بهټئ جدا کوی، د ذکر شوې مثال په شان الله تعالی د حق او باطل مثال بیانوی، د سیلاب او د ویلې شوې دهات زګ هغه ناکاره کیدو نه پس ختم شی، یعنی بیکار اوګنړلې شی او اوغورزولې شی، او چې د څه نه خلق فائده اوچتوی، چې هغه اوبه او دهاتونه دی، نو هغه په زمکه باندې څه موده پورې ایسار وی، او حق ثابت او باقی وی، الله تعالی د مذکوره مثال په شان مثالونه بیانوی، او کومو خلقو چې د خپل رب حکم اومنلو، یعنی داطاعت په ذریعه ئې تابعداری اوکړه، دهغوی دپاره جنت دې، او کومو خلقو چه هغوی کافران دی دهغه حکم اونه منلو که ددوی د پاره په زمکه کښې چې څه دی دې سره دومره نور هم وی، نو هغه به د عذاب په بدله کښې ورکړی، هم دغه هغه خلق دی چې د هغوی دپاره بد حساب دې، او دا د دوی د ټولو عملونو مواخذه ده، په دې کښې به هیڅ نه معاف کیږی، او چې د چا ځائے جهنم دې نو هغه ډیر بد ځائې دې، ډیر خراب د ملاستې ځائې دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: المتعال: اسم فاعل واحد مذکر غائب، (تفاعل نه) مصدر تعالی، المتعال، په اصل کښې المتعالی وو، د آخر نه یاء حذف شوه، ماده ئې علو ده، دلته ثلاثی مجرد ثلاثی مزید نه دا اوړلو مقصد په معنی کښې زیاتوالې بیانول دی، ددې معنی ده (ډیر اوچت، ډیر بزرګ، په المتعال کښې دوه قراتونه دی، یاء سره المتعالی، او بغیر د یاء نه یعنی المتعال.

قوله: سواءمنکم: الخ په دې کښې دوه ترکیبونه دی

① سواء خبر مقدم او (من اسرومن جهر) مبتدا مؤخر

سوال: چې مبتدا دوه دی نو خبر به مو هم تثنیه راوړې وو، یعنی سواءان وئیل پکار وو؟

جواب: سواء چونکه مصدر په معنی د مستوٍ دې، لهذا په دې کښې واحد، تثنیه، جمع

برابر دی.

④ سواء مبتدأ، او اسر القول، الخ ددې خبر.

سوال: سواء نكره ده، ددې مبتدأ راتلل صحيح نه دی؟

جواب: د سواء صفت چونكه منكم موجود دې لهذا په دې كښې تخصيص پيدا شو، چې د هغې د وجې نه د سواء مبتدأ جوړيدل صحيح شول.

قوله: سارب، دا د سرب نه اسم فاعل دې، په معنى د (لار كښې تلونكې، په كوڅو كښې ګرځيدونكې، د سارب جمع سَرَب دې، څنګه چې د راكب جمع ركب راځى، د سارب عطف په (من هو مستخف) باندې دې نه چې په مستخف باندې.

قوله: معقبات: دا د اسم فاعل صيغه ده، او د معقبة جمع ده، (تفعيل) نه تعقيب مصدر دې، (په نمبر نمبر د شپې ورځې راتلونكى فرشتې

قوله: تعتقب: په دې كښې اشاره ده چې معقبات د اعتقب نه دې، په اصل كښې متعقبات وو، تاء ئې په قاف كښې مدغم كړه، هغه فرشتې چې په تلو راتلو كښې په يو بل پسې وى، مراد هغه فرشتې دى چې د شپې ورځې ډيوټى بدلوى.

قوله: مرد: اسم فعل، واپس كول،

قوله: من وال: (من) زائده دې، وال اسم فاعل، په اصل كښې والى وو، (ض) ياء حذف كړې شوه، مددګار، حمايتى

قوله: خوفاوطمعا: بعضې خلقو وئيلو دى چې دواړه د مصدريت د وجې نه منصوب دى، تقديرى عبارت داسې دې لتخافوا خوفا، ولتطمعوا طمعا، او وئيلې شوى دى چې د يريكم د كاف نه حال دې، اى حال كونكم خائفين وطامعين، ابو البقاء وئيلې دى چې دا دواړه د خپل خپل فعلونو مفعول هم كيدې شى، (خو زمحشرى انكار كړې دې) او بعضې حضراتو د البرق نه هم حال ګرځولې دى.

قوله: تسبح: په دې كښې اشاره ده چې د الملائكة عطف په الرعد باندې دې نه په قريب باندې.

قوله: يقحف: قحف كهوپړى، كاسه، سر (جمع) اقحاف، قحوف

قوله: اي كلمة: په دې كښې اشاره ده چې دعوت د (دعاء) په معنى كښې نه دې، او نه د الدعوة المجابة په معنى كښې دې.

قوله: استجابة: **سوال:** استجابة د مقدر ګرځولو څه ضرورت وو؟

جواب: دوو وجو نه، اول دا چې مستثنى د مستثنى منه د جنس نه شى، څكه چې مستثنى متصل اصل دې او مستثنى منه (استجابة) دې كوم چې ديستجيبون نه معلوميږى، څكه چې فعل په مصدر باندې دلالت كوى، دويم دا چې كه استجابة مقدر او نه ګنړلې شى، نو

تشبيه العرض بالذات به لازم شي، كوم چې جائز نه دي ځكه چې استجابة عرض دي، او باسط كفيه ذات دي، د بتانو نه غوښتونكې ني هغه سړي سره يو شان كړې دي چې اوبو ته واني چې ته څما خولې ته راشه، ښكاره ده چې دا بېوقوفي او كم عقلتوب دي، ځكه چې اوبه جماد دى، په دې كښې د چا د فرياد اوريدلو صلاحيت نشته، دغه شان هغه كس چې د بتانو نه مرادونه غواړي هغه هم كم عقل او بيوقوف دې، ځكه بتان هم بې حسه او جماد دى.

قوله: غدو: دغداة جمع ده، د سحرې وخت

قوله: الاصال: داداصيل جمع ده، د شپې وخت

قوله: جفاء: بروزن غراب، باطل، بې فائده، يقال جفا الوادي والقدر، يعني وادى، او كټوئ (هاندى) خپل زګ بهر كړو.

قوله: اجابوه بالطاعة: په دې كښې اشاره ده، چې استجابوا (استفعال) د افعال په معنى كښې دي لهذا دا اعتراض ختم شو چه دلته د طلب معنى مقصود نه ده.

قوله: الجنة: ددې اضافې سره دې خبرې طرف ته اشاره ده چې الحسنى د الجنة محذوف صفت دې، الجنة الحسنى، مبتدأ مؤخر او للذين الخ خبر مقدم دې.

[اياتونه: ۱۹ - ۲۶]

وَنَزَلَ فِي حَمْزَةَ وَأَبِي جَهْلٍ ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ﴾ فَآمَنَ بِهِ ﴿كَمَنْ هُوَ أَعْمَى﴾ لَا يَعْلَمُهُ وَلَا يؤمن به لا ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ﴾ يتعظ ﴿أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ أَصْحَابُ الْعُقُولِ ﴿الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ﴾ الْمَأْخُوذ عَلَيْهِمْ وَهُمْ فِي عَالَمِ الذَّرِّ أَوْ كُلَّ عَهْدٍ ﴿وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ﴾ بِتَرْكِ الْإِيمَانِ أَوْ الْفَرَائِضِ ﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ﴾ مِنَ الْإِيمَانِ وَالرَّحِمِ وَغَيْرِ ذَلِكَ ﴿وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ﴾ أَيْ وَعِيدَهُ ﴿وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ﴾ تَقَدَّمَ مثله ﴿وَالَّذِينَ صَبَرُوا﴾ عَلَى الطَّاعَةِ وَالْبَلَاءِ وَعَنِ الْمَعْصِيَةِ ﴿ابْتِغَاءَ﴾ طَلَبَ ﴿وَجْهِ رَبِّهِمْ﴾ لَا غَيْرِهِ مِنْ أَغْرَاضِ الدُّنْيَا ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا﴾ فِي الطَّاعَةِ ﴿مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ﴾ يَدْفَعُونَ ﴿بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ﴾ كَالْجَهْلِ بِالْحِلْمِ وَالْأَذَى بِالصَّبْرِ ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ﴾ أَيْ الْعَاقِبَةُ الْمَحْمُودَةُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ هِيَ ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ﴾ إِقَامَة ﴿يَدْخُلُونَهَا﴾ هُمْ ﴿وَمَنْ صَلَحَ﴾ آمَنَ ﴿مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ﴾ وَإِنْ لَمْ يَعْمَلُوا بِعَمَلِهِمْ يَكُونُونَ فِي دَرَجَاتِهِمْ تَكْرِمَةً لَهُمْ ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ أَوْ الْقُصُورِ أَوَّلَ دُخُولِهِمْ لِلتَّهْنِئَةِ يَقُولُونَ ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ هَذَا الثَّوَابُ ﴿بِمَا صَبَرْتُمْ﴾ بِصَبْرِكُمْ فِي الدُّنْيَا ﴿فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ عُقْبَاكُمْ ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾ بِالْكُفْرِ وَالْمَعَاصِي ﴿أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ﴾ الْبُعْدُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ﴿وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ الْعَاقِبَةُ السَّيِّئَةُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَهِيَ جَهَنَّمُ ﴿اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ﴾ يُوَسِّعُهُ ﴿لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ يُضَيِّقُهُ لِمَنْ يَشَاءُ ﴿وَفَرِحُوا﴾ أَيْ أَهْلُ مَكَّةَ فَرَحَ بَطَرٍ ﴿بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ أَيْ بِمَا نَالُوهُ فِيهَا ﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي﴾ جَنْبِ حَيَاةِ ﴿الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ﴾ شَيْءٌ قَلِيلٌ يُتَمَتَّعُ بِهِ وَيَذْهَبُ

ترجمه او دا راروان آیت د (حضرت) حمزه او ابوجهل په باره کښې نازل شو آیا هغه کس چې دا علم لري چې تاته ستا د رب د طرف نه څه نازل شوي دي هغه په حقه دي او په هغې باندې ایمان هم راوړي د هغه کس پشان کیدې شي څوک چې روند وي؟ چې نه دا پیژني او نه په دې یقین ساتي؟ نه نصیحت خو هغه خلق قبلوي کوم چې عقلمند وي چې د الله وعده پورا کوي، کومه چې د دوي نه هغه وخت اخستلې شوې وه چې کله دوي د عالم ذر یعنی د میږو په شکل کښې وو، یا مطلقا هره وعده نه ماتوي او هغوي د ایمان یا فرائض پریښودلو سره وعده نه ماتوي او څوک چې یوځاي کوي هغه څه چې د هغې د یوځاي کولو چې الله حکم کړې دې او هغه چې د کوم حکم ئې ورکړې دې هغه ایمان راوړل دي او صله رحمي کول دي وغیره وغیره او د خپل رب نه ویریږي یعنی د هغه د وعید نه او د بد حساب نه ویریږي دغه شان آیت مخکښې تیر شوي دې او هغوي د خپل رب د رضامندئ غوښتلو د پاره نه چې د دنیا د څه مطلب د پاره طاعت باندې او مصیبت باندې، او د ګناه نه لرې اوسیدلو باندې صبر کوي او مونځونو لره برابر ادا کوي، او څه چې مونږ هغوي ته ورکړې دي د هغې نه په تابعدارئ سره په پټه او په ښکاره خرچ کوي، او بدئ لره په نیکئ سره لرې کوي، مثلاً جهالت لره په بردبادئ او تکلیف لره په صبر سره. هم دغه دي د چا د پاره چې د آخرت کور دې. یعنی په آخرت کښې ښه انجام هغه جنت دې، چې په هغې کښې به دوي اوسیږي چرته چې به دوي پخپله هم ځي، او ددوي مور پلار او ښځې او بچي چا چې ایمان راوړې دې هغوي به هم ځي، اګرچې هغوي به ددوي پشان عمل کړې نه وي هغوي به هم ددوي په درجو کښې وي او دا به د اکرام په توګه سره وي، او فرشتې به دوي ته د جنت د هرې دروازې طرف نه راځي، یا به د محفلو د هرې دروازې نه راځي، د فرشتو اول ځل راتلل به د مبارکئ د پاره وي او وائي به په تاسو دې سلامتیا وي دا اجر او ثواب تاسو ته د هغه صبر په بدله کښې میلاؤ شوې دې کوم چې تاسو په دنیا کښې کړې وو څومره ښه بدله ده. ستاسو د پاره د آخرت د کور، او کوم خلق چې د الله وعده د کلکوالي نه پس ماتوي، او د کوم څیز الله د یوځاي کولو حکم کړې دې هغه پریکوي او د کفر او ګناه د وجه نه په زمکه کښې فساد کوي دا هغه خلق دي چې په دوي باندې لعنت دې یعنی د الله د رحمت نه لرې دي او دوي د پاره خراب کور دې، یعنی په آخرت کښې ددوي دپاره خراب انجام دې او هغه جهنم دې الله چې چاته روزي اوغواړي ئې زیاته کړي او چا ته چې اوغواړي کمه ئې کړي او اهل مکه خو د دنیا په زندګئ کښې پریوتلو سره مست شول یعنی په هغې باندې کوم چې دوي ته د دنیا په زندګئ کښې حاصل شو او ددنیا زندګي د آخرت د زندګئ په مقابله کښې ډیره لږه ذخیره ده، د هغې نه فائده اخلي، او بیا دې پرېږدي رخصت شي

......

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: افمن يعلم: همزه په فعل محذوف باندې داخله ده، او فاء عاطفه ده، تقديري عبارت داسې دې ايستوى المؤمن والكافر فمن يعلم: الخ

قوله: لا: په دې کښې اشاره ده چې استفهام انکاري په معنی د نفی کښې دې

قوله: اولئك لهم عقبى الدار: دا جمله د الذين صبروا مبتدأ خبر دې

قوله: هي: په دې کښې اشاره ده چې جنت عدن د مبتدأ محذوف خبر دې نه چې د عقبی الدار نه خبر، څنګه چې بعضې خلقو وئيلې وو.

قوله: يدخلونها هم

سوال: هم مقدر ګنړلو څه ضرورت راغلو؟

جواب: چې د (من صلح) عطف د يدخلونها په ضمير باندې صحيح شي، ځکه چې په ضمير مرفوع متصل باندې د عطف د پاره د ضمير منفصل په ذريعې سره تاکيد راوړل ضروري دي،

قوله: يقولون ئې مقدر اوګنړلو چې کلام مربوط او په ترتيب شي.

قوله: بما قالوا فيها: يعنی د دنيا زندګی خو هر چا ته حاصله ده په نفس زندګئ باندې مستبدل مراد نه دی، بلکه د دنيا په زندګئ کښې چې څه هم دوی ته حاصل وی په هغې باندې فخر او غرور کول مراد دی.

[اياتونه: ۲۷ - ۳۱]

(وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا) مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ (لَوْلَا) هَلَّا (أُنزِلَ عَلَيْهِ) عَلَى مُحَمَّدٍ (آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ) كَالْعَصَا وَالْيَدِ وَالنَّاقَةِ (قُلْ) لَهُمْ (إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاءُ) إضلاله فَلَا تُغْنِي عَنْهُ الْآيَاتُ شَيْئًا (وَيَهْدِي) يُرْشِدُ (إِلَيْهِ) إِلَى دِينِه (مَنْ أَنَابَ) رَجَعَ إِلَيْهِ وَيُبْدَلُ مِنْ مَن (الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ) تَسْكُنُ (قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ) أَيْ وَعْدِه (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) أَيْ قُلُوبُ الْمُؤْمِنِينَ (الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) مبتدأ خَبَرُه (طُوبَىٰ) مَصْدَرٌ مِنَ الطِّيبِ أَوْ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ مَا يَقْطَعُهَا (لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ) مَرْجِعٍ (كَذَٰلِكَ) كَمَا أَرْسَلْنَا الْأَنْبِيَاءَ قَبْلَكَ (أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَا) تَقْرَأَ (عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ) أَيِ الْقُرْآنَ (وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ) حَيْثُ قَالُوا لَمَّا أُمِرُوا بِالسُّجُودِ لَهُ وَمَا الرَّحْمَنُ (قُلْ) لَهُمْ يَا مُحَمَّدُ (هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ) وَنَزَلَ لَمَّا قَالُوا لَهُ إِنْ كُنْتَ نَبِيًّا فَسَيِّرْ عَنَّا جِبَالَ مَكَّةَ وَاجْعَلْ لَنَا فِيهَا أَنْهَارًا وَعُيُونًا لِنَغْرِسَ وَنَزْرَعَ وَابْعَثْ لَنَا آبَاءَنَا الْمَوْتَىٰ يُكَلِّمُونَا أَنَّكَ نَبِيٌّ (وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ) نُقِلَتْ عَنْ أَمَاكِنِهَا (أَوْ قُطِّعَتْ) شُقِّقَتْ (بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ) بِأَنْ يَحْيَوْا لَمَا آمَنُوا (بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا) لَا لِغَيْرِهِ فَلَا يُؤْمِنُ إِلَّا مَنْ شَاءَ إِيمَانَهُ دُونَ غَيْرِه إِنْ أُوتُوا مَا اقْتَرَحُوا وَنَزَلَ لَمَّا أَرَادَ الصَّحَابَةُ إِظْهَارَ مَا

افتَرَخُوا طَمَعًا فِي إِيمَانِهِمْ ﴿أَفَلَمْ يَيْأَسِ﴾ يَعْلَم ﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ﴾ مُخَفَّفَة أَيْ أَنَّهُ ﴿لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا﴾ إِلَى الْإِيمَانِ مِنْ غَيْرِ آيَة ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ مِنْ أَهْلِ مَكَّة ﴿تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا﴾ بِصُنْعِهِمْ أَيْ كُفْرِهِمْ ﴿قَارِعَةٌ﴾ دَاهِيَة تَقْرَعُهُمْ بِصُنُوفِ الْبَلَاء مِنَ الْقَتْلِ وَالْأَسْرِ وَالْحَرْبِ وَالْجَدْبِ ﴿أَوْ تَحُلُّ﴾ يَا مُحَمَّد بِجَيْشِك ﴿قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ﴾ مَكَّة ﴿حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ﴾ بِالنَّصْرِ عَلَيْهِمْ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾ وَقَدْ حَلَّ بِالْحُدَيْبِيَةِ حَتَّى أَتَى فَتْح مَكَّة

ترجمه: او د اهل مكه نه كافران وائى چې محمد ﷺ باندې د هغه د رب د طرف نه څه نخښه معجزه، همسا يد بيضا، او د صالح ﷺ د اوښې پشان ولې نازل نه شول، دوى ته اووايه چې الله څوک گمراه كول اوغواړى نو بې لارې ئې كړى نښې او معجزې ورته څه فائده نه وركوى او څوک چې هغه طرف ته رجوع اوكړى نو هغه د خپل دين طرف ته لار ښاودنه كوى او د (من) نه الذين امنوا، بدل دې، كومو خلقو چې ايمان راوړلو د هغوى زړونه د الله په ذكر يعنى د هغه د وعدو نه اطمينان حاصلوى، ياد ساتئ چې د الله د ذكر نه د منومنانو زړونو ته تسلى رسى، كومو خلقو چې ايمان راوړو او نيک عملونه ئې اوكړل د هغوى د پاره خوشحالى ده، اوبهترين ځائې دې، الذين آمنوا مبتدأ ده، او (طوبى) ددې خبر دې، (طوبى) د الطيب نه مصدر دې يا په جنت كښې داسې اونه ده چې په اس باندې سور كس په هغې باندې په سوونو كالونه ځى خو بيا به هم د هغې مسافت ختم نه كړى، يعنى څنګه چې مونږ ستا نه مخكښې پيغمبران راوليږل، دغه شان مونږ ته په يو داسې امت كښې راليږلې ئې چې د هغې نه مخكښې ډير امتونه تير شوې دى، چې تاسو دوى ته قرآن اولولې كوم چې مونږ د وحى په ذريعه تاسو ته راليږلې دې، دوى د رحمن نه انكار كونكى دى څكه چې كله دوى ته اووئيلې شول چې رحمن ته سجده اوكړئ نو دوى اووئيل چې رحمن څه څيز دې؟ ته ورته اووايه چې ځما پروردګار هم هغه دې د هغه نه سوا بل معبود نشته، په هغه باندې ځما بهروسه ده او هم هغه ته ځما واپس كيدل دى، او دا راتلونكې آيت هغه وخت نازل شو چې كله كافرانو نبى ﷺ ته اووئيل كه چرې ته پيغمبر يې نو د مكې غرونه ددې ځائې نه لرې كړه، او زمونږ د پاره په مكه كښې نهرونه او ولې جارى كړه چې مونږ اونې اوكروو او پتى جوړ كړو، او زمونږ مړه پلار نيكيا ن ژوندى كړه چې هغوى مونږ ته اووائى چې ته د الله نبى ﷺ ئې او كه فرض كه داسې يو قرآن وو چې د هغې په ذريعې سره غرونه د خپل ځائې نه لرې كولې شوې يا د زمكې ټكړې ټكړې كيدې شوې يا د هغې په ذريعه سره د مړو سره خبرې كيدې شوې په داسې طريقه چې هغوى به ژوندى كولې شو، نو بيا به هم دوى ايمان راوړې نه وو بلكه پورا اختيا ر هم الله لره دې، نه چې بل چا لره، نو بيا به هم چا ايمان راوړې نه وو، خو هغه كس د چا ايمان چې الله غوښتلو نه چې بل چا، اګرچې ددوى د خوښې نښې اوښودلې شى، او راتلونكې آيت هغه وخت نازل شو چې كله صحابه كرامو د اهل مكه والو د ايمان په

خواهش کښې د غوښتونکو نښو د ښکاره کولو تمنا اوکړه، نو آیا ایمان والا په دې خبره نه پوهېږي چې خبره داده چې که الله غوښتله نو بغیر د نښو نه ئې ټولو خلقو ته د ایمان هدایت ورکړې وو، او کافرانو ته به یعنی اهل مکه ته به د هغوی د کارونو د وجه یعنی د کفر په وجه داسې مصیبتونه ورسیږي چې دوی به پازاېوي، لکه قتل، قید، جنګ او قحط، اې محمد ﷺ ته به خپل لښکر سره مکې ته نزدې په حدیبیه کښې نزول کوئې تر دې چې د دوی خلاف د الله د نصرت وعده راورسیږي یقینا الله د خپلې وعدې خلاف ورزی نه کوي، او نبی علیه السلام په حدیبیه کښې نزول اوفرمائیلو تردې چې مکه فتح شوله.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: هلا: د لولا تفسیر ئې په هلا سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې دلته لولا تحضیضیه دې.

قوله: ویبدل مِن مَن: یعنی (من اناب) نه واخله تر د الذین آمنوا الخ پورې جمله بدل الکل دې.

قوله: الذین آمنو:د ترکیب په لحاظ سره پنځه صورتونه کیدې شي

① الذین آمنوا مبتدأ او روستو راتلونکې (الذین آمنوا) جمله ددې خبر، او په مینځ کښې وتطمئن قلوبهم بذکر الله جمله معترضه

② الذین آمنوا، د (من اناب) نه بدل الکل

③ الذین آمنوا د (من) عطف بیان دې.

④ د مبتدأ محذوف خبر وي، ای هم الذین آمنوا،

⑤ فعل محذوف د وجه نه منصوب وي، ای امدح الذین آمنوا

قوله: اي وعده: د (ذکر الله) تفسیر په وعده سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې دلته عام ذکر دې او خاص ترې مراد دې ګنې ذکر الله به وعده او وعید دواړو ته شامل شوې وو، او وعید سره زړونو د مطمئن کیدو په ځای پریشانه کیږي، مفسر علام په (ای وعده) سره دې سوال طرف ته اشاره کړې ده.

قوله: طوبی: خوبي، خوشحالي، د جنت د اونې نوم، علامه آلوسی طوبی د طاب یطیب مصدر ګرځولې دې، لکه بشری، زلفی، او یا ساکن په ماقبل کښې د ضمې د وجه په واؤ سره بدله ده، په اصل کښې طیبی وو،

قوله: فسیرعنا: ای سیر بقرائتك عنا جبال مکة

قوله: شققت: یعنی د نبی علیه السلام د قراءت د وجه نه به زمکه اوشلیده او ددې نه به چینې او نهرونه جاري شوې وو، او بعضو وئیلي دي، چې د قطعت مطلب دې، د قرآن

په ذريعه سره طی الارض، يعنی په تيزئی سره په ان فن کښې مزل کول.

قوله: لمآمنوا: دا د (لو) جواب دې کوم چې محذوف دې.

قوله: لابغيره: په دې کښې اشاره ده، چې لله الامر جميعا، اصل عبارت دې الامر جميعا لله، جار مجرور د اختصاص د وجې مقدم کړې شو، چې هغه مصنف علام په (لا بغيره) وئيلو سره ښکاره کړه.

قوله: يعلم: د (ييئس) تفسير ئې په (يعلم) سره کړې دې، يعنی (لم ييئسوا) تفسير په (لم يعلموا) سره په لغت د بنونخع يا د هوازن مطابق دې. او يا د (ياس) د علم معنې لره د متضمن کيدو د وجه کړې دې، ځکه چې کوم سړې خفا وی هغه ته پته وی چې دا کار کيدو والا نه دې.

قوله: بصنعهم: د ماصنعوا تفسير په (بصنعهم) سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې (ما) مصدريه ده، نه چې موصوله، لهذا د عدم عائد اعتراض به نه وی.

قوله: الداهية: الامر العظيم.

[اياتوله: ۳۲ _ ۳۷]

﴿وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ﴾ كَمَا اُسْتُهْزِئَ بِكَ وَهٰذَا تَسْلِيَةٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿فَأَمْلَيْتُ﴾ اَمْهَلْتُ ﴿لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ﴾ بِالْعُقُوبَةِ ﴿فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ﴾ اَيْ هُوَ وَاقِعٌ مَوْقِعَهُ فَكَذٰلِكَ اَفْعَلُ بِمَنِ اسْتَهْزَأَ بِكَ ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ﴾ رَقِيبٌ ﴿عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ﴾ عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ وَشَرٍّ وَهُوَ اللّٰهُ كَمَنْ لَيْسَ كَذٰلِكَ مِنَ الْاَصْنَامِ لَا دَلَّ عَلَى هٰذَا ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ﴾ لَهُ مَنْ هُمْ ﴿أَمْ﴾ بَلْ أَ ﴿تُنَبِّئُونَهُ﴾ تُخْبِرُوْنَ اللّٰهَ ﴿بِمَا﴾ اَيْ بِشَرِيْكٍ ﴿لَا يَعْلَمُ﴾ هُ ﴿فِي الْأَرْضِ﴾ اِسْتِفْهَامُ اِنْكَارٍ اَيْ لَا شَرِيْكَ لَهُ اِذْ لَوْ كَانَ لَعَلِمَهُ تَعَالٰى عَنْ ذٰلِكَ ﴿أَمْ﴾ بَلْ تُسَمُّوْنَهُمْ شُرَكَاءَ ﴿بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ﴾ بِظَنٍّ بَاطِلٍ لَا حَقِيْقَةَ لَهُ فِي الْبَاطِنِ ﴿بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ﴾ كُفْرُهُمْ ﴿وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ﴾ طَرِيْقِ الْهُدٰى ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ ﴿لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ بِالْقَتْلِ وَالْاَسْرِ ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ﴾ اَشَدُّ مِنْهُ ﴿وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ﴾ اَيْ عَذَابِهِ ﴿مِنْ وَاقٍ﴾ مَانِعٍ ﴿مَثَلُ﴾ صِفَةُ ﴿الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ﴾ مُبْتَدَأٌ خَبَرُهُ مَحْذُوْفٌ اَيْ فِيْمَا نَقُصُّ عَلَيْكُمْ ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا﴾ مَا يُؤْكَلُ فِيْهَا ﴿دَائِمٌ﴾ لَا يَفْنٰى ﴿وَظِلُّهَا﴾ دَائِمٌ لَا تَنْسَخُهُ شَمْسٌ لِعَدَمِهَا فِيْهَا ﴿تِلْكَ﴾ اَيِ الْجَنَّةُ ﴿عُقْبَى﴾ عَاقِبَةُ ﴿الَّذِينَ اتَّقَوْا﴾ الشِّرْكَ ﴿وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ﴾ ﴿وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ﴾ كَعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ وَغَيْرِهِ مِنْ مُؤْمِنِي الْيَهُوْدِ ﴿يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ﴾ لِمُوَافَقَتِهِ مَا عِنْدَهُمْ ﴿وَمِنَ الْأَحْزَابِ﴾ الَّذِيْنَ تَحَزَّبُوْا عَلَيْكَ بِالْمُعَادَاةِ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَالْيَهُوْدِ ﴿مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ﴾ كَذِكْرِ الرَّحْمٰنِ وَمَا عَدَا الْقَصَصَ ﴿قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ﴾ فِيْمَا اُنْزِلَ اِلَيَّ ﴿أَنْ﴾ اَيْ بِاَنْ ﴿أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ﴾ مَرْجِعِيْ ﴿وَكَذٰلِكَ﴾ الْاِنْزَالِ ﴿أَنْزَلْنَاهُ﴾ اَيِ الْقُرْاٰنَ ﴿حُكْمًا عَرَبِيًّا﴾ بِلُغَةِ الْعَرَبِ تَحْكُمُ بِهِ بَيْنَ النَّاسِ ﴿وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ﴾ اَيِ الْكُفَّارِ

بِمَا يَدْعُونَكَ اِلَيْهِ من ملتهم فرضا (بعد ما جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ) بالتوحيد (مَالَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ) زَائِدَة (وَلِيّ) ناصر (وَلَاوَاقٍ) مانع مِن عذابه

ترجمه: یقینا ستا نه مخکښې هم په رسولانو پسې ټوقې شوې دی، خنگه چې تا پسې ټوقې کیږي، او دا نبی ﷺ ته تسلی ده، نو ما کافرانو ته مهلت ورکړو، بیا ما هغوی لره په سزا کښې اونیول، نو څما عذاب څنگه وو، یعنی هغه په خپل ځائې باندې واقع شو، زه به هر هغه کس سره داسې کوم څوک چې تا پورې ټوقې کوی آیا هغه ذات چې د هر ساه اغستونکی د ښه او بد ئې نگران دې او هغه الله دې، نو هغه د هغه چا پشان کیدې شی کوم چې داسې نه دی، چې هغه بتان دی، په دې (حذف د جواب) باندې وجعلوا لله، الخ دلالت کوی، ته دوی ته اووایه چې تاسو د هغوی نومونه خو واخلئ، هغه څوک دی؟ بلکه تاسو الله ته د هغه د شریک خبر ورکوئې، کوم چې هغه په زمکه کښې نه پیژنی، استفهام انکاری دې یعنی د هغه څوک شریک نشته، ځکه چې که شریک وو نو هغه به د هغه په علم کښې وو، الله تعالی د دې نه اوچت دې، یا تاسو هسې دا خبره په باطل گمان سره کړې ده، چې په واقع کښې ددې څه حقیقت نشته، بلکه حقیقت دادې چې د کافرانو د پاره د هغوی مکر (کفر) خائسته کړې شوې دې او دوی د لار د هدایت نه منع کړې شوې دی، او الله چې څوک گمراه کړی هغه ته څوک هدایت ورکونکې نشته، د دوی د پاره په دنیاوی ژوند کښې د قتل او د قید عذاب دې، او د آخرت عذاب خو ددې نه زیات سخت دې، او دوی لره د الله د عذاب نه څوک بچ کونکې نشته، د هغه جنت صفت د کوم چې د نیکانو خلقو سره وعده کړې شوې ده، الجنة التی، الخ مبتدأ ده، ددې خبر محذوف دې، او هغه فیما نقص علیکم دې، په هغې به کښې نهرونه جاری وی، د هغې میوې به همیشه وی، یعنی د جنت خوراکونه به همیشه وی، هغه به چرې ختم نه شی. او د هغې سورې به هم همیشه وی، هغه به نمر ختمولې نشی، ځکه چې په جنت کښې نمر نشته، دا د هغه خلقو به انجام وی چې د شرک نه ئې ځان ساتلې وی، او د کافرانو به انجام دوزخ وی او هغه خلق چاته چې مونږ کتاب ورکړې دې، لکه عبد الله بن سلام د یهودیانو د مومنانو نه وو هغوی ددې نه خوشحالیږی کوم چې ستا طرف ته نازلیږلی، د هغه څیز مطابق کیدو د وجه کوم چې دوی سره دی، او د یهودو او مشرکانو ډله ولې چې د دشمنئ د وجه یو محاذ جوړ کړو په تا باندې ئې په یو ځائې حمله وکړه، د قرآن چې د بعضو خبرو انکار کوی او د قصو نه علاوه د احکامو انکار کوی، تاسو په ښکاره اووئې، چې کوم څیز په ما باندې نازل شوې دې ماته خو په دې کښې حکم شوې هغې چې زه صرف د الله عبادت اوکړم او هغه سره څوک شریک جوړ نه کړم، زه هم د هغه طرف ته بلنه کوم او د هغه طرف ته څما ځائې دې، او دغه شان مونږ قرآن د عربئ فرمان جوړولو سره په عربئ ژبه کښې نازل کړو، چې ته ددې په ذریعه د خلقو په مینځ کښې فیصله اوکړې، او که تا لره د توحید علم راتلو نه پس تا د کافرانو د خواهشاتو فرض کړه

که په هغه خبرو کښې د کومو چې دوی تاته دعوت درکوی، تابعداری دې اوکړه، نو د الله د طرف نه به نه ستا مددګاروی او نه به د هغه د عذاب نه څوک بچ کونکې وی. (من) زائده دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: کیف کان عقاب: ای علی ای حالة کان عقابی؟ هل کان ظلما لهم او کان عدلا؟ یعنی څما عذاب د ظلم وو یا د انصاف؟ ددې جواب شارح ﷫ د خپل قول (هو واقع موقعه) سره ورکړې دې.

قوله: کمن لیس کذلك: دا د (افمن هو قائم) مبتدأ خبر محذوف دې، قرینې د مقابلې د وجې، چونکه د خبر حذف مفهوم دې، څکه د کلام د بې فائدې کیدو اعتراض نشته.

قوله: دل علی هذا: یعنی په ذکر شوې باندې (جعلوا لله شرکاء) دلالت کوی، او د مذکور نه مراد استفهام انکاری کیدل او په خبر محذوف باندې دلالت کول، یعنی جعلوا لله، دواړه خبرو باندې دلالت کوی.

قوله: مثل الجنة التی وعد المتقون: دا جمله مبتدأ، ددې خبر محذوف دې، او هغه فیما نقص علیکم دې، تجری من تحتها الانهر، د ضمیر محذوف نه حال دې، تقدیری عبارت دا دې: مثل الجنة التی وعدها المتقون تجری من تحتها الانهار،

قوله: اکلها دائم وظلها دائم: دا دواړه جملې هم مبتدأ خبر حال دې، او ظلها، د مبتدأ خبر دائم، د ماقبل د قرینې د وجه نه محذوف دې،

قوله: ما یؤکل فیها:

سوال: د اکلها تفسیر په (مایؤکل) سره د څه مقصد د پاره کړې دې؟

جواب: ددې مقصد د دوو اعتراضونو جواب کول دی.

(۱) که اکلها مصدر اوګنړلې شی نو د دائم حمل په دې باندې صحیح نه دې، او که اکل په معنی د ماکول واخلې نو ماکول خو د خوړلو نه پس ختم شی، لهذا د دوام دلته هیڅ معنی نشته.

(۲) د اکل نه مراد ما من شانه ان یوکل، په دې تفسیر سره دواړه اعتراضونه ختم شول.

قوله: فیها: په دې کښې اشاره ده چې په اکلها کښې اضافت په معنی د (فی) دې او دا اسناد مجازی دې، په دې کښې علاقه د ظرفیت ده.

قوله: حکما عربیا: دا دواړه د انزلناه د ضمیر یعنی د قرآن نه حال دې، حالانکه د حکما او عربیا په قرآن باندې حمل صحیح نه دې.

جواب: حاصل دا دې چې حکما مصدر په معنی د مفعول یعنی ما یحکم به بین الناس.

[ایاتونه: ۳۸ ـ ۴۳]

ونزل لما عيروه بكثرة النساء (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً) أولادا وأنت مثلهم (وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ) منهم (أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ) لأنهم عبيد مربوبون (لِكُلِّ أَجَلٍ) مدة (كِتَابٌ) مكتوب فيه تحديده (يَمْحُو اللَّهُ) منه (مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ) بالتخفيف والتشديد فيه ما يشاء من الأحكام وغيرها (وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ) أصله الذي لا يتغير منه شيء وهو ما كتبه في الأزل (وَإِمَّا) فيه إدغام نون إن الشرطية في ما المزيدة (نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ) به من العذاب في حياتك وجواب الشرط محذوف أي فذاك (أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ) قبل تعذيبهم (فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ) ما عليك إلا التبليغ (وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ) إذا صاروا إلينا فنجازيهم (أَوَلَمْ يَرَوْا) أي أهل مكة (أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ) نقصد أرضهم (نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا) بالفتح على النبي صلى الله عليه وسلم (وَاللَّهُ يَحْكُمُ) في خلقه بما يشاء (لَا مُعَقِّبَ) لا راد (لحكمه وهو سريع الحساب) (وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) من الأمم بأنبيائهم كما مكروا بك (فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا) وليس مكرهم كمكره لأنه تعالى (يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ) فيعد لها جزاءه وهذا هو المكر كله لأنه يأتيهم به من حيث لا يشعرون (وسيعلم الكافر) المراد به الجنس وفي قراءة الكفار (لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ) أي العاقبة المحمودة في الدار الآخرة ألهم أم للنبي صلى الله عليه وسلم وأصحابه (وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا) لك (لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ) لهم (كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ) على صدقي (وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ) من مؤمني اليهود والنصارى

ترجمه: دا راتلونکې آيت هغه وخت نازل شو چې کله هغوی (کافرانو) نبی ﷺ ته په زياتو ودونو کولو باندې طعنه ورکړه مونږ ستا نه مخکښې هم رسولان ليږلي وو مونږ په هغې کښې هر يو د ښځو بچو والا جوړ کړې وو، او تاسو ﷺ هم د هغوی پشان يئ، په هغې کښې د يو رسول دا طاقت نه وو چې هغه د الله د اجازت نه بغير څه معجزه راوړی، ځکه چې هغه تربيت يافته بندګان دی، د هر يو دور د پاره يو کتاب دې، او هغه هم دغه دور د پاره محدود دې، الله چې کوم څيز غواړی د هغې نې نه ختموی او چې کوم احکام وغيره غواړی باقی ئې ساتی، ام الکتاب (اصل) هم د هغه سره دې، اصل کتاب چې په هغې کښې څه تبديلی نه کوی، او هغه هم هغه دې کوم چې هغه په ازل کښې ليکلې دی، او چې د کوم عذاب د دهمکيانو مونږ وعده کړې ده، (اما) کښې د (ان) شرطيه په ما زائده کښې ادغام دې، په هغې کښې بعضې مونږ تا ته اوښايو، يعنی ستا په زندګئ کښې په هغوی باندې عذاب راشی، او جواب شرط محذوف دې، ای فذاک، يعنی داسې هم کيدې شی، يا هغوی ته د عذاب ورکولو نه مخکښې مونږ تا وفات کړو، ستا په ذمه باندې خو صرف رسول دی او بس، يعنی په تا باندې د تبليغ نه علاوه بل څه ذمه داری نشته، او زمونږ په ذمه د هغوی حساب دې، چې کله مونږ له

راشي نو مونږ به هغوی له بدله ورکړو، آیا اهل مکه نه ګوري چې مونږ نبی ﷺ ته فتح ورکولو سره زمکه دهغې د طرفونو نه راغونډوو، او الله چې په مخلوق کښې څه غواړي حکم ئې کوي، څوک د هغه حکم روستو کونکې نشته، هغه زر حساب اخستونکې دې ددوی نه مخکښې امتونو هم خپلو پیغمبرانو سره چالونه کړي وو څنګه چې تاسره چالونه کوي، خو ټول تدبیرونه الله لره دي، او د دوی تدبیر د هغه د تدبیر پشان نه دې، څکه چې الله تعالی ته د هر ساه والا په باره کښې علم دې، چې دې به څه کوی لهذا د هغه د پاره بدله تیاره ساتی او هم دغه دهغه مکمل تدبیر دې څکه چې هغه دا داسې پکار راوړي چې دوی ته احساس هم نه وی، او کافرانو ته به دیر زر معلومه شی، او د کافر نه مراد جنس کافر مراد دې، او په یو قرامت کښې د کافر په ځائې کفار دې، چې کور د آخرت د چا د پاره دې، یعنی په کور د آخرت کښې بهترین انجام د چا د پاره دې، ددوی یا د نبی ﷺ او د هغه د صحابه کرامو؟ د چا د پاره دې، ددوی یا د نبی ﷺ او د هغه د صحابه کرامو. کافران وائی چې ته د الله رسول نه یې، ته دوی ته اووایه چې څما او ستا په مینځ کښې څما په رشتنوالی باندې الله د ګواه په اعتبار سره کافی دې، او هغه څوک چې چا سره د کتاب علم دې، او هغه د یهودو او نصاری مومنان دی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: فذاك: مبتدأ ده، او (شافیک) ددې خبر محذوف دې، مبتدأ د خبر جمله، او بیا د (اما) جواب شرط شو.

قوله: نتوفیك: هم په شرط سابق باندې معطوف کیدو د وجې شرط دې، ددې هم جواب محذوف دې، او هغه (فلا تقصیر منک) دې، (فانما علیک) دې محذوف علت دې، کیدې شی چې مفسر علام د شرط ثانی د جواب د حذف ته په اول باندې اعتماد کولو سره یا په علت باندې اعتماد کولو اشاره اونکړه، په خلاف د اول شرط د جواب، چې د هغې علت بیان نه کړې شو.

قوله: المراد به الجنس:

سوال: دا د دې سوال جواب دې چې په الکافر کښې الف لام د عهد اغستلو څه قرینه نشته، څکه چې یو مخصوص متیقن کافر مراد نه دې، نه مطلقا یو کافر مراد دې، نو بیا د کافر مفرد راوړلو څه مقصد دې؟

جواب: ددې سوال جواب دادې چې په الکافر کښې الف لام جنسی دې، کوم چې د جمع په معنی باندې مشتمل دې، فلا اعتراض.

[۱۴] سورۃ ابراهیم

سورة ابراهیم مکیة الا الم تر الی الذین بدلوا نعمة الله الایتین احدی او ثنتان او اربع او خمس خمسون اٰیة

سورة ابراهیم مکی دې، مګر الم تر الی الذین. الخ، دوه آیتونه ، په دې کښې ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴ آیتونه دي.

[ایاتوله:۱ ـ ۶]

بسم الله الرحمن الرحيم ﴿الٓر﴾ الله اعلم بمراده بذلك هذا القرآن ﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ﴾ يا محمد ﴿لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ﴾ الكفر ﴿إِلَى النُّورِ﴾ الإيمان ﴿بِإِذْنِ﴾ بأمر ﴿رَبِّهِمْ﴾ ويُبدل من إلى النور ﴿إِلَىٰ صِرَاطِ﴾ طريق ﴿الْعَزِيزِ﴾ الغالب ﴿الْحَمِيدِ﴾ المحمود ﴿اللَّهِ﴾ بالجر بدل أو عطف بيان وما بعده صفة والرفع مبتدأ خبره ﴿الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ملكًا وخلقًا وعبيدًا ﴿وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ ﴿الَّذِينَ﴾ نعت ﴿يَسْتَحِبُّونَ﴾ يختارون ﴿الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ﴾ الناس ﴿عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾ دين الإسلام ﴿وَيَبْغُونَهَا﴾ أي السبيل ﴿عِوَجًا﴾ معوجة ﴿أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ عن الحق ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ﴾ بلغة ﴿قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ﴾ ليفهمهم ما أتى به ﴿فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ﴾ في ملكه ﴿الْحَكِيمُ﴾ في صنعه ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا﴾ التسع وقلنا له ﴿أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ﴾ بني إسرائيل ﴿مِنَ الظُّلُمَاتِ﴾ الكفر ﴿إِلَى النُّورِ﴾ الإيمان ﴿وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ اللَّهِ﴾ بنعمه ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾ التذكير ﴿لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ﴾ على الطاعة ﴿شَكُورٍ﴾ للنعم ﴿وَ﴾ اذكر ﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ﴾ المولودين ﴿وَيَسْتَحْيُونَ﴾ يستبقون ﴿نِسَاءَكُمْ﴾ لقول بعض الكهنة إن مولودًا يولد في بني إسرائيل يكون سبب ذهاب ملك فرعون ﴿وَفِي ذَٰلِكُم﴾ الإنجاء أو العذاب ﴿بَلَاءٌ﴾ إنعام أو ابتلاء ﴿مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم سره چې ډیر مهربانه ډیر رحم والا دې، الر الله ددې نه خپل مراد خه پیژني. دا قرآن کتاب عظیم الشان دې، اې محمد ﷺ دا مونږ په تا نازل کړو چې خلقو لره د کفر د تیارو نه د هغوی د رب په حکم سره د ایمان رڼرا طرف ته راوباسې لوالی النور نه الی العزیز بدل دې، یعنی غالب او د تعریف قابل دې، د الله لارې طرف ته (راولې)، لفظ د الله جر د العزیز نه بدل یا عطف کیدو د وجې دې، او ما بعد یعنی الذی له. الخ د الله صفت دې، او د الله د رفع په صورت کښې لفظ الله به مبتدأ وی او الذی له به ددې خبر وی، هغه الله چې په آسمانونو او زمکه کښې چې څه دی ټول د الله دی، د ملک، تخلیق او د مملوک په اعتبار سره، او د کافرانو دپاره خو دسخت عذاب د وجې هلاکت او بربادې ده خوک چې د دنیا ژوند د آخرت په مقابله کښې خوښوی، الذین د الکافرین صفت دې، او خلقو لره د الله د لارې نه یعنی دین اسلام نه منع کوی، او په دې لاره کښې کوږوالې راوباسی، دا خلق د لرې درجې په ګمراهۍ کښې

دی، یعنی د حق نه لري دی، مونږ هر نبی لره د هغه په قومی زبان کښې لیږلې دي، چې هغه ځه راوړي دی هغوی پر پوهه کړی، اوس چې الله څوک گمراه کول اوغواړی گمراه ئې کړی، او چاته چې اوغواړی هدایت نصیب کړی ورته، هغه په خپل بادشاهۍ کښې غلبې والا او په خپل کارونو کښې حکمت والا دې، او دا کار واقعی دې چې مونږ موسی علیه السلام د نهه معجزو سره رالیږلې وو او دوی ته مو دا اوونیل چې خپل قوم بنی اسرائیلو لره د کفر د تیارو نه د ایمان رڼرا طرف ته راوباسئ، او هغوی ته د الله نعمتونه ورياد کړئ، بې شکه دې یادولو کښې په طاعاتو باندې صبر کولو والو او په نعمتونو باندې شکر کولو والو د پاره نښې دی، او د هغه وخت ذکر چې کله موسی علیه السلام خپل قوم ته اوونیل تاسو په خپل ځان باندې د الله نعمتونه یاد کړئ چې کله ئې تاسو له د قوم د فرعون نه نجات درکړو، هغوی تاسو ته سخت تکلیف رسولو، او ستاسو ماشومان هلکان ئې قتلول، او ستاسو ښځو لره به ئې ژوندئ پریښودلې، او په دې نجات یا عذاب کښې زمونږ د رب د طرف نه لوئې انعام یا لوئې امتحان وو.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: هذا القرآن: په دې تقدیر کښې اشاره ده چې کتاب انزلناه د مبتدأ محذوف خبر دې، نه چې کتاب مبتدأ او انزلناه ددې خبر، ځکه چې کتاب نکره محضه ده، چې د هغې مبتدأ، راتلل صحیح نه دی.

قوله: ويبدل من الى النور: الى صراط العزيز د الى النور نه د عامل د اعادې سره بدل دې.

قوله: بالجر بدل او عطف: بيان يعنی لفظ الله د العزيز نه بدل دې، يا عطف بيان دې.

سوال: لفظ لله علم دې او العزيز صفت دې، د علم د صفت نه بدل واقع کيدل صحيح نه دی؟

جواب: العزيز د صفت مختصه کيدو د وجه په منزله د علم دې، لهذا د لفظ د الله ددې نه بدل واقع کيدل صحيح دی.

فائده معروفه: صفت د معرفې که په موصوف باندې مقدم وی نو د صفت اعراب به حسب عامل راځی، او موصوف بدل يا عطف بيان واقع کيږی، اصل عبارت داسې دې، الی صراط الله العزيز الذی له ما فی السموات وما فی الارض، د لفظ الله درې صفات دی، په دې کښې دوه مقدم دی، او يو مؤخر، العزيز او الحميد مقدم دی، او الذی له ما فی السموات الخ مؤخر دې.

ددې معروفې قاعدې په اعتبار سره لفظ الله، د العزيز نه بدل يا عطف بيان واقع شوې دې، دويم صورت په لفظ الله کښې د رفع دې، په دې لفظ الله مبتدأ او الذی له مافی السموات الخ ددې خبر به وی.

قوله: نعت: یعنی الذین یستحبون الخ جمله د للکافرین د پاره صفت د وجه محلا مجرور ده، او بعضې حضراتو وئیلي دي چې دمبتدأ کیدو د وجه محلا مرفوع ده، او اولئک فی ضلال بعید ددې خبر دې.

قوله: بنعمته: ایام الله نه نعمت مراد داسې دې چې دا د ظرف ذکر کولو سره د مظروف مراد اخستلو دقبیلې نه دې، نعمتونه او انعامات چونکه په ورځو کښې حاصلیږي ځکه ورځې وئیلو سره انعامات او احسانات مراد اخستې دي.

قوله: یستبقون: د یستحبون تفسیر په یستبقون سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې د یستحبون معنی موضوع له مراد نه ده، بلکه لازم معنی مراد ده.

[ایاتوله ۷ ـ ۱۲]

﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ﴾ اعْلَمَ ﴿رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ﴾ نِعْمَتِي بِالتَّوْحِيدِ وَالطَّاعَةِ ﴿لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ﴾ جَحَدْتُمُ النِّعْمَةَ بِالْكُفْرِ وَالْمَعْصِيَةِ لَأُعَذِّبَنَّكُمْ دَلَّ عَلَيْهِ ﴿إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾ ﴿وَقَالَ مُوسَى﴾ لِقَوْمِهِ ﴿إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ﴾ عَنْ خَلْقِهِ ﴿حَمِيدٌ﴾ مَحْمُودٌ فِي صُنْعِهِ بِهِمْ ﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ اسْتِفْهَامُ تَقْرِيرٍ ﴿نَبَأُ﴾ خَبَرُ ﴿الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ﴾ قَوْمِ هُودٍ ﴿وَثَمُودَ﴾ قَوْمِ صَالِحٍ ﴿وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ﴾ لِكَثْرَتِهِمْ ﴿جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ بِالْحُجَجِ الْوَاضِحَةِ عَلَى صِدْقِهِمْ ﴿فَرَدُّوا﴾ أَيِ الْأُمَمُ ﴿أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ﴾ أَيْ إِلَيْهَا لِيَعَضُّوا عَلَيْهَا مِنْ شِدَّةِ الْغَيْظِ ﴿وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ﴾ فِي زَعْمِكُمْ ﴿وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ﴾ مُوقِعٍ فِي الرِّيبَةِ ﴿قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ﴾ اسْتِفْهَامُ إِنْكَارٍ أَيْ لَا شَكَّ فِي تَوْحِيدِهِ لِلدَّلَائِلِ الظَّاهِرَةِ عَلَيْهِ ﴿فَاطِرِ﴾ خَالِقِ ﴿السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ﴾ إِلَى طَاعَتِهِ ﴿لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾ مِنْ زَائِدَةٌ فَإِنَّ الْإِسْلَامَ يُغْفَرُ بِهِ مَا قَبْلَهُ أَوْ تَبْعِيضِيَّةٌ لِإِخْرَاجِ حُقُوقِ الْعِبَادِ ﴿وَيُؤَخِّرَكُمْ﴾ بِلَا عَذَابٍ ﴿إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى﴾ أَجَلِ الْمَوْتِ ﴿قَالُوا إِنْ﴾ مَا ﴿أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا﴾ مِنَ الْأَصْنَامِ ﴿فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾ حُجَّةٍ ظَاهِرَةٍ عَلَى صِدْقِكُمْ ﴿قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ﴾ مَا ﴿نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ﴾ كَمَا قُلْتُمْ ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ بِالنُّبُوَّةِ ﴿وَمَا كَانَ﴾ مَا يَنْبَغِي ﴿لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ بِأَمْرِهِ لِأَنَّنَا عَبِيدٌ مَرْبُوبُونَ ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ يَثِقُوا بِهِ ﴿وَمَا لَنَا أَ﴾ نْ ﴿لَا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ﴾ أَيْ لَا مَانِعَ لَنَا مِنْ ذَلِكَ ﴿وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا﴾ عَلَى أَذَاكُمْ ﴿وعلى الله فليتوكل المتوكلون﴾

ترجمه: او چې کله ستاسو رب تاسو خبردار کړئ چې که چرې تاسو د توحید او د تابعدارئ په ذریعه ځما د نعمتونو شکر وکړو نو ځه به بې شکه تاسو ته ډیر درکړم، او که تاسو کفر او د ګناه په ذریعه ځما د نعمتونو ناشکری وکړه نو ځه به تاسو ته خامخا عذاب درکړم (لاعذبنکم) جواب محذوف باندې (ان عذابی لشدید) دلالت کوی یقینا ځما عذاب ډیر سخت دې، او موسی

خپل قوم ته اووئیل که چرې تاسو او په مځ د زمکې ټول خلقو ناشکري اوکړی نو بیا هم الله د مخلوق نه بې نیازه دې او په خپل کارونو کښې د ستاینې لائق دې آیا تاسو لره استفهام تقریری دې ستاسو نه د مخکښې خلقو یعنی قوم نوح او د عاد یعنی قوم هود او د قوم ثمود یعنی قوم صالح او د هغه خلقو چې کوم ددوی نه پس وو، خبرونه راغلي نه دی؟ چې د هغې د تعداد د هغوی د زیاتوالي د وجه نه د الله نه سوا بل چا ته پته نشته، او دوی ته ددوی رسولانو په خپل صداقت باندې ښکاره دلیلونه راوړل نو دې امتونو خپل لاسونه په سخته سره د غصې د وجې نه د چک لګولو (کټ کولو) د پاره په خپله خوله کښې ورکړل او وئې وئیل چې په ستاسو په خیال چې تاسو کوم څیز سره رالیږلې شوې یې مونږ د هغې نه انکار کونکی یو، او مونږ د هغه څیز په باره کښې د کوم چې تاسو دعوت راکوې په شک کښې پریوتونکی یو، د هغوی رسولانو هغوی ته اووئیل آیا تاسو د الله تعالی په باره کښې په شک کښې یئ؟ استفهام انکاری دې، په توحید باندې واضحه دلائل موجودیدو د وجې، د هغه په توحید کښې د څه شک ځائې نشته، هغه د اسمانونو او د زمکو پیدا کونکی دې، هغه تاسو خپل تابعدارئی طرف ته رابلی چې تاسو ته ستاسو ګناه معاف کړی، م(من) زائد دې، او دا واقعی خبره ده چې د اسلام د وجه د اسلام نه مخکښې ګناه معاف کیږی، یا (من) تبعیضیه دې د حقوق العباد بهر کولو د پاره، او دا چې یو مقرر وخت پورې تاسو ته مهلت درکړی یعنی مرګ پورې هغوی اووئیل چې تاسو خو زمونږ په شان انسانان یئ تاسو غوارئ چې مونږ د هغه معبودانو (بتانو) نه منع کړئی د چا عبادت چې زمونږ پلار نیکه کولو، خانو زمونږ په مخکښې په خپل رشتوالی باندې یو ښکاره دلیل پیش کړئ، هغه پیغمبرانو دوی ته اووئیل دا رشتیا ده چې مونږ ستاسو په شان انسانان یو خنکه چې تاسو اووئیل، خو الله چې په خپلو بندګانو باندې په چا اوغواړی نبوت ورکولو سره پرې خپل فضل اوکړی، او زمونږ جرات نشته، چې مونږ د الله د حکم نه بغیر تاسو ته څه معجزه راوړو او اوښایو، خکه چې مونږ تربیت یافته بندګان یو او ایمان والو له صرف په الله باندې بهروسه کول پکار دی، آخر څه وجه ده چې مونږ په الله باندې بهروسه اونکړو، یعنی زمونږ د پاره ددې نه څه منع کونکې نشته، حالانکه هغه خو مونږ ته لارې اوخودلې والله چې کوم تکلیفونه تاسو مونږ ته راکوئی مونږ به خامخا په هغې باندې صبر کوو، یعنی ستاسو په تکلیفونو باندې د بهروسه کونکو د پاره هم دغه مناسبه ده، چې په الله باندې بهروسه اوکړی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: اعلم: د (تاذن) تفسیر په (اعلم) سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې تاذن باب تفعل د خپل خاصیت په اعتبار سره په تکلف باندې دلالت کوی، کوم چې د شان باری مناسب نه دې، لهذا تاذن په معنی د اذن دې.

قوله: لاعذبنکم: دا د شرط جزا ده کومه چې محذوفه ده، نه چې ان عذابی لشدید، لهذا د

(ان عذابي) په شرط باندې د عدم ترتيب اعتراض ختم شو، او په حذف د جواب باندې (ان عذابي لشديد) دلالت کوي.

قوله: اي اليها: په دې کښې اشاره ده چې في په معنی د (الی) دې د (ايديهم) او (افواههم) د دواړو ضميرونه کفار طرف ته راجع دي، يعنی کافرانو د سختې غصې نه خپل لاسو نه په خولو کښې نيولې وواو د تفسير د عضوا عليكم الانامل من الغيظ مطابق دې، او بعضو د (ثاني هم) ضمير (رسل) طرف ته راجع کړې دې مطلب ئې دا بيان کړې دې چې د امت خلقو خپل لاسونه د رسولانو په خولو باندې کيخودل، چې رشتيا خبره اونکړې شي، خو دا خبره د ظاهر نه خلاف ده

قوله: بزعمكم: دا ددې سوال جواب دې چې

سوال: د بما ارسلتم نه معلوميږي چې کافران د ما جاء به الرسل منونکې وو، حالانکه حقيقت داسې نه دې؟

جواب: د جواب حاصل دادې چې مونږ ته خو ستا رسول کيدل منظور نه دی خو ستا په خبره هم منلو ته تيار نه يو.

قوله: لاشك في توحيده: د يو شبهې جواب دې،

شبه داده چې د همزه انکاری حق دادې چې شک په (مظروف) باندې داخل وی نه چې ظرف باندې، او دلته په لفظ د الله باندې داخل دې، کوم چې ظرف دې،

جواب: د جواب حاصل دادې چې خبره په شک کښې نه ده، بلکه خبره په مشکوک کښې ده، فتدبر،

[ايالونه: ۱۳ ـ ۲۱]

(وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ) لَتَصِيرُنَّ (فِي مِلَّتِنَا) دِينِنَا (فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ) الْكَافِرِينَ (وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ) أَرْضَهُمْ (مِنْ بَعْدِهِمْ) بَعْدَ هَلَاكِهِمْ (ذَلِكَ) النَّصْرُ وَإِيرَاثُ الْأَرْضِ (لِمَنْ خَافَ مَقَامِي) أَيْ مَقَامَهُ بَيْنَ يَدَيَّ (وَخَافَ وَعِيدِ) بِالْعَذَابِ (وَاسْتَفْتَحُوا) اسْتَنْصَرَ الرُّسُلُ بِاللَّهِ عَلَى قَوْمِهِمْ (وَخَابَ) خَسِرَ (كُلُّ جَبَّارٍ) مُتَكَبِّرٍ عَنْ طَاعَةِ اللَّهِ (عَنِيدٍ) مُعَانِدٍ لِلْحَقِّ (مِنْ وَرَائِهِ) أَيْ أَمَامَهُ (جَهَنَّمُ) يَدْخُلُهَا (وَيُسْقَى) فِيهَا (مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ) هُوَ مَا يَسِيلُ مِنْ جَوْفِ أَهْلِ النَّارِ مُخْتَلِطًا بِالْقَيْحِ وَالدَّمِ (يَتَجَرَّعُهُ) يَبْتَلِعُهُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ لِمَرَارَتِهِ (وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ) يَزْدَرِدُهُ لِقُبْحِهِ وَكَرَاهَتِهِ (وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ) أَيْ أَسْبَابُهُ الْمُقْتَضِيَةُ لَهُ مِنْ أَنْوَاعِ الْعَذَابِ (مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ) بَعْدَ ذَلِكَ الْعَذَابِ (عَذَابٌ غَلِيظٌ) قَوِيٌّ مُتَّصِلٌ (مَثَلُ) صِفَةُ (الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ) مُبْتَدَأٌ وَيُبْدَلُ مِنْهُ (أَعْمَالُهُمْ) الصَّالِحَةُ كَصِلَةٍ وَصَدَقَةٍ فِي عَدَمِ الِانْتِفَاعِ بِهَا (كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ) شَدِيدِ هُبُوبِ الرِّيحِ فَجَعَلَتْهُ

هباء منثورا لا يقدر عليه والمجرور خبر المبتدا (لا يقدرون) اي الكفار (مما كسبوا) عملوا في الدنيا (على شيء) اي لا يجدون له ثوابا لعدم شرطه (ذلك هو الضلال) الهلاك (البعيد) (ألم تر) تنظر يا مخاطب استفهام تقرير (أن الله خلق السماوات والأرض بالحق) متعلق بخلق (إن يشأ يذهبكم) ايها الناس (ويأت بخلق جديد) بدلكم (وما ذلك على الله بعزيز) شديد (وبرزوا) اي الخلائق والتعبير فيه وفيما بعده بالماضي لتحقق وقوعه (لله جميعا فقال الضعفاء) الاتباع (للذين استكبروا) المتبوعين (إنا كنا لكم تبعا) جمع تابع (فهل أنتم مغنون) دافعون (عنا من عذاب الله من شيء) من الاولى للتبيين والثانية للتبعيض (قالوا) المتبوعون (لو هدانا الله لهديناكم) لدعوناكم الى الهدى (سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من) زائدة (محيص) ملجا

ترجمه: او كافرانو خپل رسولانو ته اوويل چې مونږ به خامخا تاسو د خپل ملک نه اوباسو مګر دا چې تاسو زمونږ په مذهب کښې داخل شئ نو د هغوی پروردګار د هغوی طرف ته وحی راوليږله چې مونږ به دې ظالمانو کافرانو لره تباه کړو، او ددوی د هلاکت نه پس به تاسو په دې زمکه باندې اوسيدونکی جوړ کړو دا مدد او د زمکې وارثان کيدل د هغه چا د پاره دی څوک ئې څما مخې ته د اودريدو نه ويريږی، او زما د عذاب د وعيد ويره ساتی، او رسولانو د خپل قوم په مقابله کښې د الله نه مدد اوغوښتلو او د الله د اطاعت په مقابله کښې هر سرکشی کونکی ضدی د حق دشمن نامراد شو، د هغه مخکښې جهنم دې، چې په هغې کښې دې به داخليږی هلته به پرې د پيپ اوبه څکلولې شی، او هغه داسې اوبه دی چې د جهنميانو د زخمونه نه به راوځی، او چې کوم به د وينې او د پيپ ملاوټ وی. چې هغه به دوی مجبورا څکی يعنی د هغې د تريخ والی د وجه نه به لګ لګ څکی، او د هغې د قبيح والی او ناخوښوالی د وجه به هغه تيرولې نشی، او ده ته به د هر طرف نه مرګ راځی، يعنی د مرګ اسباب کوم چې د مرګ غوښتونکې دی د مختلف قسم عذابونو نه خو دوی به مړه کيږی نه، او دې عذاب نه پس يو نه ختم کيدونکې سخت عذاب به وی، او د خپل رب سره کفر کولو والا خلقو اعمال صالحه يعنی صله رحمی، او د صدقې مثال، ددې نه فائده نه اوچتولو کښې، (الذين كفروا) مبتدأ (مبدل منه) او اعمالهم بدل دې. د هغه ايرې پشان دې په کومه چې تيزه هوا چليدلې وی، او هغه يې الوزولې دورو پشان کړې وی چې د هغې په اجر حاصلولو باندې قادر نه وی، (يعنی د خپلو نيکو عملونو اجر موندلو باندې به قادر نه وی) او مجرور (كرماد) د مبتدأ خبر دې. او کوم چې دوی په دنيا کښې عملونه (صالح) اوکړل، آيا کافران به په دې باندې يعنی ددې اجر موندلو باندې د هغې شرط نه موندلو په وجه قادر نه وی، دغه د لرې ګمراهی هلاکت دې، اې مخاطب! آيا تا اونه کتل استفهام تقريری دې چې واقعی خبره دا ده چې الله زمکو او آسمانونو لره په مقصد سره پيدا کړې دی، بالحق، د خلق متعلق دې، که هغه اوغواړی نو تاسو

تول به ختم کړي، او ستاسو په ځائي به یو نوي مخلوق پیدا کړي او دا د هغه د پاره څه مشکله خبره نه ده، او ټول مخلوق به د قیامت په ورځ د الله مخامخ :کیږي او تعبیر دلته او مخکښې د صیغه ماضی په ذریعه د یقیني واقع کیدلو د وجې دې دغه وخت به کمزوري خلق یعنی تابعین به مشرانو ته یعنی د چا چې اتباع کړې شوي وی وائي، چې مونږ خو ستاسو تابعدار وو تبع د تابع جمع ده، نو آیا تاسو د الله د عذاب نه مونږ نه څه لږې کولې شئ، رومبی (من) د تبیین د پاره دې، او دویم د تبعیض د پاره دې، مخدومین به جواب ورکړي که الله مونږ ته هدایت نصیب کړې وو نو مونږ به هم ستاسو رهنمائي کړې وه، یعنی مونږ به تاسو ته هدایت طرف ته دعوت درکړې وو، اوس که مونږ چغې وهو یا صبر کوو، دواړه زمونږ د پاره برابر دی، اوس زمونږ د پاره یو د پناه ځائي نشته، (من) زائده دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:لتصیرن: مفسر علام د (لتعودن) تفسیر په لتصیرن سره کولو کښې د یو سوال جواب ورکړې دې

سوال: سوال دادې چې د عود د پاره اول په هغه حالت باندې کیدل ضروري دی، د کوم نه چې عود کیږي، ددې مطلب دا شو چې انبیاء (علیهم السلام) مخکښې د خپل امت په دین باندې وو، روستو به د هغې پریښودلو سره په دین حق باندې راتلل، حالانکه واقعی خبره داسې نه ده، نبیان (علیهم السلام) به همیشه به دین حق باندې وی؟.

جواب: د جواب حاصل دادې چې (لتعودن) د (تصیرن) په معنی دې، یعنی تاسو زمونږ په دین باندې شئ.

قوله:بعد هلاکهم: دې کښې د مضاف حذف کولو طرف ته اشاره ده.

قوله:یدخلها: یدخلها محذوف گنړلو سره اشاره ئې اوکړه چې د (یسقی) عطف په محذوف باندې دې، چې عطف فعل علی الاسم لازم رانشی.

قوله:فیها:

سوال: د فیها مقدر گنړلو څه فائده ده؟

جواب: چې کله معطوف جمله واقع شی نو په هغې کښې د عائد راوړل ضروري وی کوم چې معطوف علیه طرف ته راجع وی.

قوله:یزدرده: الازدراد په آسانئ او په سهولت سره یو څیز حلق ته بوتلل.

قوله:اسبابه المقتضیة للموت: په دې کښې اشاره ده، چې په جهنم کښې به مرگ نه وی، ځکه چې د مرگ د پاره خو یو سبب کافی وی، او بیا چې ډیر اسباب موجود وی او بیا هم مرگ رانشی، نو دا د مرگ د نه راتللو دلیل دې.

قوله: ويبدل منه: دا د يو سوال جواب دې.

سوال: د مبتدأ او د خبر په مينځ کښې د ﴿اعمالهم﴾ فصل بالاجنبى لازميږى کوم چې صحيح نه دې؟

جواب: دا فصل اجنبى نه دې، بلکه هغه د مبتدأ نه بدل دې، او بدل د مبدل منه نه اجنبى نه وى.

قوله: في يوم عاصف: د عاصف يوم طرف ته اسناد د مجاز په طور سره دې، او يوم عاصف نهاره صائم، وليله صائم، د قبيلې نه دې.

قوله: من الاولى للتبيين: يعنى ﴿من﴾ د مابعد واقع کيدونکى څيز د بيان د پاره دې، او بيان چې هغه د الله عذاب دې، مبين يعنى په څيز باندې مقدم دې، تقديرى عبارت دا دې هل انتم مغنون عنا بعض الشئ هو بعض عذاب الله.

[ايانونه: ۲۲ - ۲۷]

﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ إبْلِيس ﴿لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ﴾ وَأُدْخِلَ أَهْل الْجَنَّة الْجَنَّة وَأَهْل النَّار النَّار وَاجْتَمَعُوا عَلَيْهِ ﴿إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ﴾ بِالْبَعْثِ وَالْجَزَاء فَصَدَقَكُمْ ﴿وَوَعَدْتُكُمْ﴾ أَنَّهُ غَيْر كَائِن ﴿فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ﴾ زَائِدَة ﴿سُلْطَانٍ﴾ قُوَّة وَقُدْرَة أَقْهَرَكُمْ عَلَى مُتَابَعَتِي ﴿إِلَّا﴾ لَكِنْ ﴿أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ عَلَى إجَابَتِي ﴿مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ﴾ بِمُغِيثِكُمْ ﴿وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ﴾ بِفَتْحِ الْيَاء وَكَسْرهَا ﴿إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ﴾ بِإِشْرَاكِكُمْ إيَّايَ مَعَ اللَّه ﴿مِنْ قَبْلُ﴾ فِي الدُّنْيَا قَالَ تَعَالَى ﴿إِنَّ الظَّالِمِينَ﴾ الْكَافِرِينَ ﴿لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ مُؤْلِم ﴿وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ﴾ حَال مُقَدَّرَة ﴿فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا﴾ مِنْ اللَّه وَمِنْ الْمَلَائِكَة وَفِيمَا بَيْنهمْ ﴿سَلَامٌ﴾ ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ تَنْظُر ﴿كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا﴾ وَيُبْدَل مِنْهُ ﴿كَلِمَةً طَيِّبَةً﴾ أَيْ لَا إلَه إلَّا اللَّه ﴿كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ﴾ هِيَ النَّخْلَة ﴿أَصْلُهَا ثَابِتٌ﴾ فِي الْأَرْض ﴿وَفَرْعُهَا﴾ غُصْنهَا ﴿فِي السَّمَاءِ﴾ ﴿تُؤْتِي﴾ تُعْطِي ﴿أُكُلَهَا﴾ ثَمَرهَا ﴿كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا﴾ بِإِرَادَتِهِ كَذَلِكَ كَلِمَة الْإِيمَان ثَابِتَة فِي قَلْب الْمُؤْمِن وَعَمَله يَصْعَد إلَى السَّمَاء وَيَنَالهُ بَرَكَته وَثَوَابه كُلّ وَقْت ﴿وَيَضْرِبُ﴾ يُبَيِّن ﴿اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ يَتَّعِظُونَ فَيُؤْمِنُونَ ﴿وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ﴾ هِيَ كَلِمَة الْكُفْر ﴿كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ﴾ هِيَ الْحَنْظَل ﴿اجْتُثَّتْ﴾ اُسْتُؤْصِلَتْ ﴿مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ﴾ مُسْتَقَرّ وَثَبَات كَذَلِكَ كَلِمَة الْكُفْر لَا ثَبَات لَهَا وَلَا فَرْع وَلَا بَرَكَة ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ هِيَ كَلِمَة التَّوْحِيد ﴿فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ أَيْ فِي الْقَبْر لَمَّا يَسْأَلهُمْ الْمَلَكَانِ عَنْ رَبّهمْ وَدِينهمْ وَنَبِيّهمْ فَيُجِيبُونَ بِالصَّوَابِ كَمَا فِي حَدِيث الشَّيْخَيْنِ ﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ الْكُفَّار فَلَا يَهْتَدُونَ لِلْجَوَابِ بِالصَّوَابِ بَلْ يَقُولُونَ لَا نَدْرِي كَمَا فِي الْحَدِيث ﴿وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾

ترجمه: او چې کله فيصله اوکړې شى، او دوزخيان دوزخ ته، او جنتيان جنت ته داخل کړې

شی، نو دوزخیان به شیطان سره جمع شی، نو ابلیس به هغوی ته اووئی چې حقیقت دا دی چې الله چه د بعث او د بدلې خومره وعدې کړې وې هغه تولې رشتیا وې او ما چې تاسو سره کومه وعده کړې وه، چې بعث وغیره هیڅ نشته، ما هغه پورا نه کړه، یعنی د هغې دروغ کیدل ښکاره شول، او ځما خو په تاسو باندې څه زور زبردستی نه وه، چې د هغې په ذریعه به ما تاسو په خپل عبادت مجبوروئ، البته دومره خبره ده چې ما تاسو ته دعوت درکړې وو، نو تاسو ځما په خبره باندې لبیک اوویلو، لهذا اوس تاسو ځما په دعوت باندې لبیک وئیلو سره ما ملامت کوئی مه، بلکه خپل ځان ملامته کړئ،څه نه ستاسو فریاد اوریدې شم او نه تاسو ځما، مصرخی، د یاء فتحې او کسرې سره دې، ددې نه مخکښې په دنیا کښې تاسو چې څه د خدائی شریک جوړوم څه د هغې نه بری الذمه یم، الله تعالی اوفرمائیل د داسې ظالمانو د پاره دردناک عذاب یقینې دې، په خلاف د هغه خلقو چې ایمان ئې راوړې دې هغوی به داسې باغونو ته داخل کړې شی، چې په هغې کښې به نهرونه بهیږی، چه په هغې کښې به دوی د خپل رب په اجازت سره همیشه اوسیږی، په دې کښې به ددوی د په پاره د الله د طرف نه او د فرشتو د طرف نه او خپلو کښې هم د سلامتئ مبارکی به وی، خالدین د جنت نه حال مقدره دې، آیا تاسو نه گورئ چې الله تعالی د کلمې طیبې د کوم څیز سره مثال ورکړې دې،؟ یعنی لا اله الا الله، او کلمه طیبه د مثلا نه بدل دې، ددې مثال داسې دې چې د ښه نسل اونه وی، او هغه د کهجور اونه ده، چې د هغې جرړې په زمکه کښې لاندې انختې وی،او دهغې څانگې د اسمانه پورې ختلې وی، په هر وخت کښې د خپل رب په حکم او ارادې سره میوې ورکوی، د ایمان د کلمې مثال داسې دې چې د مومن په زړه کښې کلمه انختې وی او د هغه عمل آسمان طرف ته څیژی، او مومن د خپل عمل ثواب او برکت هر وخت مومی. دا مثالونه الله تعالی ځکه ورکوی چې خلق ددې نه نصیحت سبق حاصل کړی، او ایمان راوړی او د خبیثې کلمې مثال چې هغه د کفر کلمه ده د خراب نسل د اونې پشان دې او هغه د حنظل اونه ده، چې هغه د زمکې د سطح نه د جرړو نه اوخکلې شی، او د هغې د پاره څه مضبوطیا نشته، کلمه د کفر داسې ده چې د هغې د پاره نه مضبوطیا شته او نه د هغې څانگې او نه برکت، ایمان والو د پاره الله د یو قول ثابت په بنیاد باندې چې هغه کلمۀ توحید ده، په دنیا او آخرت یعنی د قبر په ژوند کښې ثبات ورنصیب کوی، چې کله دوه فرشتې د الله، د هغه نبی ﷺ او د دین په باره کښې سوال اوکړی، نو هغه به صحیح جواب ورکړی، څنگه چې د شیخینو حدیث دې، او د ظالمانو لره کافرانو لره الله گمراه کوی چې د هغې د وجې نه هغوی صحیح جواب نه ورکوی، بلکه هغوی وائی (ها ها لا ندری) هائې افسوس چې مونږ ته پته نه لگی، څنگه چې په حدیث کښې راغلی دی، او الله ته اختیار دې چې څه غواړی کوی.

......

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: وعد الحق، اى وعدا من حقه أن ينجز: یعنی داسې وعده چې د هغې حق دادې چې هغه پوره کړې شي، او اضافت إلى الصفت هم ګرځولې شي، إلى الوعد الحق.

قوله: لكن: په دې کښې اشاره ده چې الاان دعوتكم، دعوتكم مستثنی منقطع ده، ځکه چې دعاء د سلطان د جنس نه، نه ده.

قوله: بالفتح: یعنی په (مصرخی) کښې یاء باندې د فتحې اوکسرې دواړه صورتونه دي، فتحه د تخفیف د پاره ده، او کسره د اصل مطابق، مصرخ، اسمٌ فاعل مذکر، فریاد رسی کونکې (فریاد اوریدونکی)، (افعال) اصراخ د اضدادو نه دې، ددې معنی فریاد رسی کولو والا، او فریاد خواه، فریاد اوریدونکی (مدد کونکې).

قوله: حال مقدرة: يعنى مقدرين خلودهم، خالدين د جنت نه حال دې، د جنت وجود مقدم دې او جنت ته به داخلیدل روستو کیږي، معلومه شوه چې د حال او ذوالحال زمانه یوه نه ده، حالانکه یوه کیدل ضروری دې، جواب دا دې چې حال مقدره دې، اى مقدرين خلودهم:

قوله: تعطى: په دې کښې اشاره ده چې (تؤتى) د ایتاء نه دې، نه چې د اتیان نه..

قوله: اجتثت: هغه راوخکلې شو، ماضی مجهول واحد مؤنث غائب، مصدر اجتثات، (افتعال)

[ایاتونه ۲۸ _ ۳٤]

(أَلَمْ تَرَ) تنظر (إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ) اي شكرها (كُفْرًا) هم كفار قريش (وَأَحَلُّوا) أنزلوا (قَوْمَهُمْ) بإضلالهم اياهم (دَارَ الْبَوَارِ) الهلاك (جَهَنَّمَ) عطف بيان (يَصْلَوْنَهَا) يدخلونها (وَبِئْسَ الْقَرَارُ) المقر هي (وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا) شركاء (لِيُضِلُّوا) بفتح الياء وضمها (عَنْ سَبِيلِهِ) دين الإسلام (قُلْ) لهم (تَمَتَّعُوا) بدنياكم قليلا (فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ) مرجعكم (إِلَى النَّارِ) (قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ) فداء (فِيهِ وَلَا خِلَالٌ) مخالة اي صداقة تنفع هو يوم القيامة (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ) السفن (لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ) بالركوب والحمل (بِأَمْرِهِ) بإذنه (وسخر لكم الأنهار (وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ) جاريين في فلكهما لا يفتران (وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ) لتسكنوا فيه (وَالنَّهَارَ) لتبتغوا فيه من فضله (وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ) على حسب مصالحكم (وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ) بمعنى إنعامه (لَا تُحْصُوهَا) لا تطيقوا عدها (إِنَّ الْإِنْسَانَ) الكافر (لَظَلُومٌ كَفَّارٌ) كثير الظلم لنفسه بالمعصية والكفر لنعمة ربه

ترجمه: آیا تا په هغه کسانو باندې نظر اچولې نه دې چا چې د الله نعمتونو یعنی د هغې شکر په ناشکرئی سره بدل کړو، او هغه د قریشو کافران دی، او خپل قوم ئې ګمراه کولو سره د هلاکت

په کور کښې واچولو، يعنې په جهنم کښې دا عطف بيان دې، چې په هغې کښې به دا ټول داخليږي، او هغه ډير بد د اوسيدو ځائې دې، هغوی الله تعالی سره شريک جوړ کړو چې خلقو لره د الله د لارې دين اسلام نه گمراه کړی د ياء په فتحې او ضمې سره، تاسو دوی ته اووايئ چې په خپله دنيا کښې يو څو ورځې مزې واخلئ ستاسو د واپس تلو ځائې خو آخري جهنم دې، اې نبی ﷺ زما هغه بندگانو ته چا چې ايمان راوړې دې اووايه، چې د مونځ پابندی کوی او څه چې مونږ هغوی ته ورکړې دی د هغې نه دې په ښکاره او پټه باندې خرچ کوی، مخکښې د دې نه چې هغه ورځ راشی چې په هغې کښې به نه اخستل او خرڅول وی او نه دوستی، نه به هغوی سره څه وی چې په فديه کښې ئې ورکړی، او هغه د قيامت ورځ ده، الله هغه ذات دې چا چې زمکه او آسمانونه پيدا کړل، او د وريځو نه ئې اوبه نازل کړې، او د هغې اوبو په ذريعه ستاسو د رزق د پاره ميوې پيدا کړې او کشتيانې ئې ستاسو تابع کړې، چې په سيند کښې سورلئ او بوجهونه، د الله په اجازت سره اوړی، او هغه سيندونه ستاسو په اختيار کښې کړل، او نور سپوږمئ ئې ستاسو مسخر کړل، يعنې ستاسو په کار کښې ئې اولگول، چې په خپلو منزلونو باندې راون دی، ذره برابر سستی نه کوی، او شپه ئې هم ستاسو په کار کښې اولگوله چې تاسو په دې کښې آرام اوکړئ، او ورځ هم چې تاسو په دې کښې د الله فضل يعنې روزی تلاش کړئ، او کوم څيز چې تاسو د هغه نه اوغوښتلو په هغې کښې ئې ستاسو د مصلحت مطابق تاسو ته درکړل، او که تاسو د الله نعمتونو لره شميرل اوغواړئ نو شمير به ئې نه کړئ. يعنې ستاسو کښې د هغې د شمير طاقت نشته، يقينا کافر انسان ډير ناانصاف او ناشکره دې، يعنې د خپل رب د نعمتونو ناشکری او گناه کولو سره په خپل ځان باندې ډير ظلم کونکې دې.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: أي شكرها: دا اضافه د يو سوال جواب دې.

سوال: دادې چې د (بدلوا نعمة الله كفرا) معنی دا ده چې هغه خلقو د الله نعمت په کفر سره بدل کړو حالانکه نعمت عين دې، او کفر وصف دې، او د عين په وصف سره د بدلولو څه معنی نشته؟

جواب: مضاف محذوف دې، مطلب دادې چې د نعمت شکر ئې په ناشکرئ سره بدل کړو يعنې د شکر په ځائې ئې ناشکری اوکړه،

قوله: ليضلوا:

سوال: د (جعلوا لله أندادا) غرض ئې اضلال او ضلال گرځولې دې،حالانکې شريک جوړولو کښې د مشرکينو غرض اضلال او ضلال نه وو؟

جواب: د جواب حاصل دادې چې اضلال او ضلال اگرچې د انداد غرض نه دې خو نتيجه ئې ضرور ده، لهذا نتيجه ئې غرض اوگرځولو،

قوله: قل لعبادي الذين آمنوا يقيموا الصلاة: الخ

سوال: د (يقيمون الصلاة) مقوله واقع كيدل صحيح نه دى، ځكه چې اقامت صلوٰة د مخاطب عمل دې، نه چې د قائل مقوله، حالانكه د مقولې د پاره هم د قائل مقوله كيدل ضرورى ده.

جواب: د (قل) مقوله محذوف ده.او جواب امر كوم چې يقيموا الصلاة دې، په حذف باندې دلالت كوى، تقديرى عبارت داسې دې قل لعبادي الذين آمنوا اقيموا، وانفقوا يقيموا الصلوة وينفقوا، بعضې حضراتو وئيلې دى چې امر مقوله ده، تقديرى عبارت داسې دې قل لهم ليقيموا، الخ د (قل) د لالت د وجې نه لام حذف كړې شو نو (يقيموا) شو، او كه د حذف په ابتدا سره يقيموا مقوله اوګرځولې شى نو صحيح به نه وى.

قوله: سرا وعلانية: دواړه د انفقوا د ضمير نه د حال واقع كيدو د وجه منصوب دى.اى ينفقون مسرين ومعلنين.

قوله: السفن: لسد په وزن باندې لهذا د تجرى فعل مؤنث راوړل صحيح دى.

قوله: دائبين: په يو طريقه باندې تلونكې، دا د (دائب) جمع ده، په معنى د حال، عادت، رسم، دستور (ف) داب يداب، دابا، مسلسل په يو كار كښې لګيدل.

[ايات نمبر ۳۵ ـ ۴۱]

(و) اذكر (إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ) مَكَّةَ (آمِنًا) ذَا أَمْنٍ وَقَدْ أَجَابَ اللّٰهُ دُعَاءَهُ فَجَعَلَهُ حَرَمًا لَا يُسْفَكُ فِيهِ دَمُ إِنْسَانٍ وَلَا يُظْلَمُ فِيهِ أَحَدٌ وَلَا يُصَادُ صَيْدُهُ وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهُ (وَاجْنُبْنِي) بعدني (وَبَنِيَّ) عن (أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ) (رَبِّ إِنَّهُنَّ) أَيِ الْأَصْنَامَ (أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ) بِعِبَادَتِهِمْ لَهَا (فَمَنْ تَبِعَنِي) عَلَى التَّوْحِيدِ (فَإِنَّهُ مِنِّي) مِنْ أَهْلِ دِينِي (وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) هَذَا قَبْلَ عِلْمِهِ أَنَّهُ تَعَالَى لَا يَغْفِرُ الشِّرْكَ (رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي) أَيْ بَعْضَهَا وَهُوَ إِسْمَاعِيلُ مَعَ أُمِّهِ هَاجَرَ (بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ) هُوَ مَكَّةُ (عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) الَّذِي كَانَ قَبْلَ الطُّوفَانِ (رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً) قُلُوبًا (مِنَ النَّاسِ تَهْوِي) تَمِيلُ وَتَحِنُّ (إِلَيْهِمْ) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَوْ قَالَ أَفْئِدَةَ النَّاسِ لَحَنَّتْ إِلَيْهِ فَارِسُ وَالرُّومُ وَالنَّاسُ كُلُّهُمْ (وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ) وَقَدْ فَعَلَ بِنَقْلِ الطَّائِفِ إِلَيْهِ (رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي) نُسِرُّ (وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللّٰهِ مِنْ) زَائِدَةٌ (شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ مِنْ كَلَامِهِ تَعَالَى أَوْ كَلَامِ إِبْرَاهِيمَ (الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي) أَعْطَانِي (عَلَى) مَعَ (الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ) وُلِدَ وَلَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ سَنَةً (وَإِسْحَاقَ) وُلِدَ وَلَهُ مِائَةٌ وَاثْنَتَا عَشْرَةَ سَنَةً (إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ) (رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَ) اجْعَلْ (مِنْ ذُرِّيَّتِي) مَنْ يُقِيمُهَا وَأَتَى بِمَنْ لِإِعْلَامِ اللّٰهِ تَعَالَى لَهُ أَنَّ مِنْهُمْ كُفَّارًا (رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ) الْمَذْكُورَ (رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ) هَذَا قَبْلَ أَنْ يَتَبَيَّنَ لَهُ عَدَاوَتُهُمَا لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقِيلَ أَسْلَمَتْ أُمُّهُ وَقُرِئَ وَالِدِي مُفْرَدًا وَوَلَدِي (وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ) يَثْبُتُ (الْحِسَابُ)

ترجمه: او هغه وخت یاد کړه چې کله ابراهیم ﷺ دعا اوکړه چې اې د زما پروردګاره! ته دا د مکې ښار امن والا جوړ کړې، بې شکه الله د هغه دعا قبوله کړه، او هغه ئې محترم جوړه کړه، چې هلته نه د یو انسان وینه تویګی او نه هلته په چا باندې ظلم کیږي، او نه د هغې ځانور لره ښکار کولې شی، او نه د هغې شین بوټې کټ کولې شی، او ته اې ځما پروردګاره ما او ځما اولاد لره ددې خبرې نه چې مونږ بت پرستی اوکړو لرې وساته، اې پروردګار دې بتانو ډیرو انسانانو لره د دې د بندګی کولو د وجه نه ګمراه کړې دی، نو چا چې د توحید په معامله کښې ځما اتباع اوکړه نو هغه ځما د اهل ملت نه دې او چا چې ځما نافرمانی اوکړه نو ته ډیر زیات معافی کولو والا یې او ډیر رحم والا یې، (د ابراهیم ﷺ دا دعا د دې علم نه مخکې وه چې الله تعالی شرک نه معاف کوی، اې ځما پروردګاره ما خپل بعضې اولاد لره چې هغه اسماعیل دې سره د خپلې مور هاجرې، بې اوبو او بې ګیاه کلی کښې ستا محترم کور سره چې هغه د طوفان نوح نه مخکښې کور وو، دیره کړل، اې ځما پروردګاره! دا مې ځکه وکړل چې هغوی مونځ قائم کړی نو د څه خلقو زړونو لره دې کور ته مائل او شوق مند کړې، حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل چې که ابراهیم ﷺ افئدة الناس وئیلې وو نو د هغې طرف ته به د فارس او د روم ټول خلق مائل وو، او ته دوی ته د میوو (د هر قسم پیداوار) روزی ورکړه چې هغوی ستا شکر ادا کړی، او د طائف علاقې لره منتقل کولو سره دا دعا قبوله کړې شوه، اې پروردګاره! ته ښه پیژنې چې کوم څه مونږ پټوو، یا ئې ښکاره کوو په الله باندې د زمکې او د اسمان هیڅ ځیز پټ نه دې، من زائده دې په مذکوره کلام کښې احتمال دې چې د الله تعالی کلام دې یا د ابراهیم ﷺ د الله شکر دې چې هغه په دې بوډها والی کښې ځوئې اسماعیل ﷺ راکړو د اسماعیل ﷺ پیدائش هغه وخت شوې وو چې کله ابرهیم ﷺ د ۹۹ کالو وو او اسحق ئې راکړو هغه وخت شوې وو چې کله د ابراهیم ﷺ عمر ۱۱۲ کاله وو په دې کښې هیڅ شک نشته چې ځما پروردګار دعا اوریدونکې دې اې پروردګاره ته ما د مونځ پابند جوړ کړې او ځما په اولاد کښې هم داسې خلق پیدا کړه چې مونځ ادا کوی، او لفظ (من)ئې استعمال کړو ددې وجې نه چې الله تعالی ابراهیم ﷺ ته اوفرمائیل چې په دوی کښې به څه کافران هم وی. اې پروردګاره ته دا ذکر شوې دعا قبوله کړه، اې پروردګاره ته ما او ځما مورپلار اوبخښه، او نورو مسلمانانو لره هم چې کله ته حساب کوې د مورپلار د پاره دا دعا د هغوی د الله سره د دشمنئ ځکاره کیدو نه مخکښې وه، او وئیلې شوې دی چې د هغوی مور ایمان راوړې وو، او په یو قراءت کښې والدی اوولدی افراد سره دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

سوال: په سورة بقره کښې (بلدا) نکره استعمال شوې ده او دلته (البلدة) معرفه ده، په دې کښې څه حکمت دې؟

جواب: په سورة بقره کښې د بلد د تعمير نه مخکښې دعا ذکره ده چې يا الله دلته يو ښار جوړ کړه او دلته چې کومه دعا ده هغه د ښار جوړيدلو نه پس د هغې د امن د پاره ده.

قوله: ذاامن:

سوال: د آمنا تفسير په ذا امن سره د کولو څه مصلحت دې؟

جواب:: مصلحت دادې چې آمن د نسبت صيغه ده نه چې د اسم فاعل،لکه تامر، کهجورو خرخولو والا، د آمن معنی ده امن والا، نه چې امن ورکولو والا، ځکه آمن اسم فاعل په معنی د امن ورکولو والا صحيح نه دې، ځکه چې بلد غير ذی روح او غير ذوی العقول دې، لهذا په دې کښې د امن ورکولو څه صلاحيت نشته، او نه د امن نسبت بلد طرف ته کول مناسب دی، ځکه چې امن ورکول په حقيقت کښې د الله کار دې،

قوله: يختلي:دا د اختلاء د (افتعال) نه دې، په معنی د شنه گياه اوخکل.

قوله: اجنبني:(ن) امر واحد مذکر حاضر، په اصل کښې اجنب دې، په دې کښې نون وقايه او يائې متکلم ده، (ته ما بچ کړه) (ته ما لرې وساته.

قوله: عن ان نعبد الاصنام: د (عن) اضافه کولو سره ئې اوفرمائيل چې په ان نعبد کښې (ان) مصدريه دې نه چې تفسيريه، ځکه چې د ان تفسيريه د پاره په ماقبل کښې لفظ قول، يا ددې هم معنی ضروری دې، کوم چې دلته نشته.

قوله: اضللن کثيرا: د اضلال اسناد بتانو طرف ته مجازی دې دا د اسناد الشئ الی سببه د قبيلې نه دې، چونکه دا بتان د خلقو د گمراه کيدو وجه ده ځکه داضلال نسبت دې طرف ته اوکړې شو،

قوله: الذي کان قبل الطوفان: دا اضافه ددې سوال جواب دې چې عند بيتك المحرم وئيل څنگه صحيح دی، په وادی غير ذی زرع کښې څه کور هلو وونه؟

جواب : د جواب حاصل دادې چې بيت وئيل خو يا د (ما کان په اعتبار سره دې يا د (ما يکون) اعتبار سره، يعنی د طوفان نوح نه مخکښې هلته کښې کور وو راروان وخت کښې به هم موجود وی.

قوله: تحن،اي تشتاق وتميل

قوله: افئدة الناس، يعنی که بغير د من تبعيضيه نه ئې وئيلې وو نو د هر چا به شوق او رغبت وو،

قوله: اسماعيل،اسحق: د اسمعيل نوم اسمعيل ځکه شو چې کله به ابراهيم عليه السلام د الله تعالی نه د اولاد درخواست کولو نو فرمائيل به ئې اسمع يا ايل، اسمع امر په معنی د واوره. او ايل په عبرانئ کښې الله ته وائی، اوس د اسمعيل معنی شوه چې اې الله ته

واوره، او چې كله الله تعالى د ابراهيم عليه السلام دعا واوريدله او بچې ئې ورته وركړو نو د هغه نوم ئې اسمعيل كيخودلو، او اسحق ته عبرانئى كښې اضحاك وائي.

قوله: اجعل: په دې كښې اشاره ده چې د ومن ذريتي عطف د اجعلني په ضمير باندې دې.

قوله: من يقيمها: دې كښې اشاره ده چې د اجعلني مفعول ثاني محذوف دې.

[ايات نوله: ٤٢ ـ ٥٢]

قال تعالى (وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ) الْكَافِرُونَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ (إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ) بِلَا عَذَابٍ (لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ) لِهَوْلِ مَا تَرَى يُقَالُ شَخَصَ بَصَرُ فُلَانٍ أَيْ فَتَحَهُ فَلَمْ يُغْمِضْهُ (مُهْطِعِينَ) مسرعين حال (مُقْنِعِي) رافعي (رُءُوسِهِمْ) إلى السماء (لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ) بَصَرُهُمْ (وَأَفْئِدَتُهُمْ) قُلُوبُهُمْ (هَوَاءٌ) خَالِيَةٌ مِنَ الْعَقْلِ لِفَزَعِهِمْ (وَأَنْذِرْ) خَوِّفْ يَا مُحَمَّدُ (النَّاسَ) الْكُفَّارَ (يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ) هُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ (فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا) كَفَرُوا (رَبَّنَا أَخِّرْنَا) بِأَنْ تَرُدَّنَا إِلَى الدُّنْيَا (إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ) بِالتَّوْحِيدِ (ونتبع الرسل) فيقال لهم توبيخا (أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ) حَلَفْتُمْ (مِنْ قَبْلُ) فِي الدُّنْيَا (مَا لَكُمْ مِنْ) زَائِدَةٌ (زَوَالٍ) عَنْهَا إِلَى الآخرة (وَسَكَنْتُمْ) فِيهَا (فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ) بِالْكُفْرِ مِنَ الْأُمَمِ السَّابِقَةِ (وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ) مِنَ الْعُقُوبَةِ فَلَمْ تَنْزَجِرُوا (وَضَرَبْنَا) بَيَّنَّا (لَكُمُ الْأَمْثَالَ) فِي القرآن فَلَمْ تَعْتَبِرُوا (وَقَدْ مَكَرُوا) بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَكْرَهُمْ) حَيْثُ أَرَادُوا قَتْلَهُ أَوْ تَقْيِيدَهُ أَوْ إِخْرَاجَهُ (وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ) أَيْ عِلْمُهُ أَوْ جَزَاؤُهُ (وَإِنْ) مَا (كَانَ مَكْرُهُمْ) وَإِنْ عَظُمَ (لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ) الْمَعْنَى لَا يُعْبَأُ بِهِ وَلَا يَضُرُّ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَالْمُرَادُ بِالْجِبَالِ هُنَا قِيلَ حَقِيقَتُهَا وَقِيلَ شَرَائِعُ الْإِسْلَامِ الْمُشَبَّهَةُ بِهَا فِي الْقَرَارِ وَالثَّبَاتِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِفَتْحِ لَامِ لَتَزُولَ وَرَفْعِ الْفِعْلِ فَإِنْ مُخَفَّفَةٌ وَالْمُرَادُ تَعْظِيمُ مَكْرِهِمْ وَقِيلَ الْمُرَادُ بِالْمَكْرِ كُفْرُهُمْ وَيُنَاسِبُهُ عَلَى الثَّانِيَةِ (تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا) وَعَلَى الْأَوَّلِ مَا قُرِئَ وما كان (فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ) بِالنَّصْرِ (إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ) غَالِبٌ لَا يُعْجِزُهُ شَيْءٌ (ذُو انْتِقَامٍ) مِمَّنْ عَصَاهُ اذْكُرْ (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ) هُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ فَيُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ نَقِيَّةٍ كَمَا فِي حَدِيثِ الصَّحِيحَيْنِ وَرَوَى مُسْلِمٌ حَدِيثَ سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْنَ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الصِّرَاطِ (وبرزوا) خرجوا من القبور (لله الواحد القهار) (وَتَرَى) يَا مُحَمَّدُ تُبْصِرُ (الْمُجْرِمِينَ) الْكَافِرِينَ (يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ) مَشْدُودِينَ مَعَ شَيَاطِينِهِمْ (فِي الْأَصْفَادِ) الْقُيُودِ او الاغلال (سَرَابِيلُهُمْ) قُمُصُهُمْ (مِنْ قَطِرَانٍ) لِأَنَّهُ أَبْلَغُ لِاشْتِعَالِ النَّارِ (وتغشى) تعلو (وجوههم النار) (لِيَجْزِيَ) مُتَعَلِّقٌ بِبَرَزُوا (اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ) مِنْ خَيْرٍ وَشَرٍّ (إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) يُحَاسِبُ جَمِيعَ الْخَلْقِ فِي قَدْرِ نِصْفِ نَهَارٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا لِحَدِيثٍ بِذَلِكَ (هَذَا) الْقُرْآنُ (بَلَاغٌ لِلنَّاسِ) أَيْ أُنْزِلَ لِتَبْلِيغِهِمْ (وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا) بِمَا فِيهِ مِنَ الْحُجَجِ (أَنَّمَا هُوَ) أَيِ اللَّهُ (إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ) بِإِدْغَامِ التَّاءِ فِي الْأَصْلِ فِي الذَّالِ يَتَّعِظَ (أُولُو الْأَلْبَابِ) اصحاب العقول

ترجمه: د مكې كافران چې څه كوي ددې نه ته الله هيڅ كله غافله مه ګڼره، هغه خو دوی ته د عذاب نه د هغه ورځې پورې مهلت چې په کومه ورځ به د منظر د هولناکئ په وجه سترګې کولاو پاتې شي، ونيلې شي چې شخص بصر فلان، د هغه سترګې كولاؤ پاتې شوې كومې چې هغه بندې نه كړې شوې حال دا چې آسمان طرف ته به ئې خپل سرونه اوچت كړی وی او د رابلونكي آواز طرف ته به) په تيزئی سره ورروان وی، د يوې لمحې د پاره به هم د هغوی سترګه نه رپيږی، او د هغوی زړونه به د هغوی د ويرې د وجې نه د عقل نه خالي وی، او اې محمد ﷺ ته كافران د هغه ورځې نه اوېروه په كومه ورځ چې به په دوی باندې عذاب راشی، او هغه به د قيامت ورځ وی، او ظالمان كافران به وائی اې زمونږ پروردګاره ته مونږ ته د لږ وخت د پاره مهلت راكړه په دې صورت كښې چې ته مونږ دنيا ته واپس اوليږې، چې مونږ ستا د توحيد دعوت قبول كړو، او ستا د رسولانو اتباع اوكړو نو دوی ته به د رټنې په توګه اوونيلې شی، چې د دې نه مخكښې به تاسو په دنيا قسمونه نه خوړل؟چې زمونږ د پاره خو د دنيا نه آخرت طرف ته تلل نشته، حالانكه تاسو په دنيا كښې د هغه خلقو په كلو كښې اوسيدلې وئ، چې جا په مخكښې امتونو كښې كفر كولو سره په خپل ځان باندې ظلم اوكړو او تاسو ته څه ښكاره شوې وه چې مونږ هغوی سره د عذاب څه معامله اوكړه؟ بيا هم تاسو منع نه شوئ، او مونږ ستاسو د پوهه كولو د پاره په قرآن كښې مختلف مثالونه بيان كړل، خو تاسو عبرت حاصل نه كړو، او داخلق د نبی ﷺ سره خپل چالونه كوی په داسې طريقه چې دوی د هغوی ﷺ د قتل يا د هغوی د وطن نه د ويستلو يا د قيد كولو اراده اوكړه، او الله ته د هغوی د مكر علم دې، يا الله سره د هغوی د پاره سزا ده، او ددوی چالونه اګرچې هر څومره لوئې وو داسې نه وو چې غرئې د خپل ځائې نه خوزولې وو، مطلب دا چې د هغوی چالونه د توجه قابل نه دی، او خپل نقصان كوی، او د غرونو نه مراد حقيقي غرونه مراد دی، يا اسماني احكام دی كوم چې په ثبات او پوخوالي كښې د غرونو سره مشابه دی، او په يو قرات كښې (لتزول) دلام په فتحې سره او د فعل رفع سره دې، او (ان) مخففه دې، او مقصد ددوی د مكر لويوالي بيانول دی، او وئيلې شوې دی چې د مكر نه مراد د دوی كفر دې، او (تكاد السموات يتفطرن) د دويم قرات مناسب دې، او د رومبی قرات مناسب هغه دې كوم چې اولوستلې شو (يعنی وما كان مكرهم) الخ، تاسو هرګزدا خيال مه كوئی چې الله تعالی به د خپلو نبيانو سره د نصرت په باره كښې وعده خلافی اوكړی الله تعالی غالب دې، هغه څوك عاجزه كولې نشی، او د خپله نافرمانو كولو والو نه بدله اخستونكې دې، او هغه ورځ ياد كړه چې دا زمكه به بلې زمكې سره بدله كړې شی، او اسمان هم او هغه به د قيامت ورځ وی، نو خلق به يو صفا ستره زمكه باندې راغونډ كړې شی، څنګه چې د صحيحنو په حديث كښې دی، او مسلم يو حديث روايت كړې دې چې په هغې كښې د رسول الله ﷺ نه سوال

کړې شوې دې چې د زمکې د بدلیدلو په وخت کښې به خلق کوم ځائې وی،؟ نو حضور ﷺ اوفرمائیل چې په پل صراط باندې، تول خلق به د قبرونو نه وتلو سره د یو غالب خدای په مخامخ شی، او اې محمد ﷺ تاسو په هغه ورځ باندې مجرمان کافران په بیړو کښې یا په طوقونو کښې د شیطانانو سره ترلې شوې وینئ، په داسې حال چې ددوی کپړې به د گندهک (یاد تارکولو) نه جوړې وی، ځکه چې گندهک سره اور ډیر تیزیګی، او اور به ددوی په مخونو باندې هم خورو وی، چې الله هر کس ته د هغه د اعمالو بدله ورکړی، لیجزی، د برزوا متعلق دې. بې شکه الله ډیر زر حساب اخستونکې دې. الله تعالی به د تولې دنیا حساب د دنیا د ورځو په اعتبار سره په نیمه ورځ کښې واخلی، د ددې مضمون د حدیث د وجې نه دا قرآن د تولو خلقو د پاره خبرداری دې، یعنی د خلقو د تبلیغ د پاره نازل شوې دې، چې خلق ددې په ذریعه خبردار کړی شی، او خلق هغه دلیلونو باندې پوهې شی، کوم چې په قرآن کښې دی چې الله یو دې او د عبادت لائق دې، او داچې اهل عقل او بصیرت ددې نه نصیحت حاصل کړی، (یذکر) په اصل کښې د تاء په ذال کښې ادغام دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: تشخص: (ف) مضارع واحد مؤنث غائب، مصدر شخوص، چاته مسلسل کتل، نیغ نیغ کتل، د سترگو کولاؤ پاتې کیدل، د سترگو بره تلل.

قوله: مهطعین: مهطع د اسم فاعل جمع ده، (افعال) اهطاع، سر تیتول، په تیزئی سره تلل، مهطعین: د اصحاب، مضاف چې محذوف دې د هغې نه حال دې، تقدیری عبارت داسې دې، اصحاب الابصار مهطعین.

قوله: مقنعی، د اقناع نه اسم فاعل، اوچت شوې، (افعال) په اصل کښې مقنعین وو، نون د اضافت د وجه نه حذف شو، ماده ئې قنع ده.

قوله: افئدتهم: افئدة د فؤاد جمع ده، په معنیٰ د زړه

قوله: هواء: دا اسم دې، په معنی د خالی، د ویرې د وجه نه د زړه خالی کیدل، د هر خیر خبرې نه خالی کیدل، هوا هغه فضا ته وئیلې شی، کومه چې د اسمان او زمکې په مینځ کښې ده، په محاوره کښې د ویریدونکی زړه په صفت کښې راځی.

قوله: نجب: دا د اخرنا امر جواب دې

قوله: یقال لهم: د ماقبل سره د ربط د پاره ددې محذوف گنړلو ضرورت راغلو.

قوله: تبین: ددې فاعل د کلام د دلالت د وجې نه مضمر دې، او هغه حال دې، تقدیری عبارت داسې دې، تبین لکم کیف فعلنا بهم؟

قوله: ان ما: په دې کښې اشاره ده چې (ان نافیه ده، او په لتزول کښې لام د نفی د تاکید

د پاره دي. وفي قراءة بفتح لام الاولى ورفع الاخيرة اي لتزول، په دې صورت کښې به (ان مخففه من الثقيله) وي، مطلب به داوي چې ددوی مکر دومره سخت وو چې غرونه به هم د خپل ځائې نه اوخوزيږي، د (لتزول) لام د مخففه او نافيه په مينځ کښې فرق کونکې دې.

قوله: قطران: قطران يو توره غليظه ماده وي، چې په هغې کښې ګرموالې وي او که د هغې د خارختی اوبښ مالش اوکړې شی، نو خارخ به ختم شی، دا ماده اور ډير زر نيسی، او بدبو داره وی، بعضې حضراتو ددې ترجمه ګندهک کړې دې او بعضو تارکول کړې دې.

قوله: متعلق بيرزوا يعنی ليجزی، د برزوا متعلق سره دې، او په مينځ کښې جمله معترضه ده.

قوله: انزل ليليغهم: په (هذا بلاغ) کښې چونکه د وصف حمل په ذات باندې لازميږي، ځکه شارح عليه الرحمه ذکر شوې عبارت مقدر اوګنړلو چې حمل درست شی يعنی دا د هذا خبر نه دې، بلکه خبر محذوف دې، د خبر د علت قائمقام ئې کړو.

پاره نمبر ۱٤ [رُبَمَا]

[۱٥] سورة الحجر

سورة الحجر مكية تسع وتسعون اية

سورة حجر مکی دې، يو کم سل (۹۹) آيتونه دی.

[اياتوله: ۱ - ۱٥]

بسم الله الرحمن الرحيم (الر) الله أعلم بمُرادِهِ بِذَلِكَ (تِلْكَ) هٰذِهِ الآيَاتُ (آيَاتُ الْكِتَابِ) الْقُرآن وَالإِضَافَة بِمَعْنَى مِنْ (وَقُرآنٍ مُّبِينٍ) مُظهِر لِلحَقِّ مِنَ البَاطِلِ عَطفٌ بِزِيَادَةِ صِفَةٍ (رُبَمَا) بِالتَّشدِيدِ وَالتَّخفِيفِ (يَوَدُّ) يَتَمَنَّى (الَّذِينَ كَفَرُوا) يَوْمَ القِيَامَةِ إِذَا عَايَنُوا حَالَهُمْ وَحَالَ المُسْلِمِينَ (لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) وَرُبَّ لِلتَّكثِيرِ فَإِنَّهُ يَكثُر مِنهُمْ تَمَنِّي ذَلِكَ وَقِيلَ لِلتَّقلِيلِ فَإِنَّ الأَهْوَالَ تُدْهِشُهُمْ فَلَا يُفِيقُونَ حَتَّى يَتَمَنَّوا ذَلِكَ إِلَّا فِي أَحْيَانٍ قَلِيلَةٍ (ذَرْهُمْ) اتْرُكِ الكُفَّارَ يَا مُحَمَّد (يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا) بِدُنْيَاهُمْ (وَيُلْهِهِمُ) يَشْغَلُهُمْ (الأَمَلُ) بِطُولِ العُمْرِ وَغَيْرِهِ عَنِ الإِيمَانِ (فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ) عَاقِبَةَ أَمْرِهِمْ وَهٰذَا قَبْلَ الأَمْرِ بِالقِتَالِ (وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ) زَائِدَة (قَرْيَةٍ) أُرِيدَ أَهْلُهَا (إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ) أَجَلٌ (مَعْلُومٌ) مَحْدُودٌ لِإِهْلَاكِهَا (مَا تَسْبِقُ مِنْ) زَائِدَة (أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ) يَتَأَخَّرُونَ عَنْهُ (وَقَالُوا) أَيْ كُفَّارُ مَكَّةَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم (يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ) القُرآن فِي زَعْمِهِ (إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ) (لَوْمَا) هَلَّا (تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ) فِي قَوْلِكَ إِنَّكَ نَبِيٌّ وَإِنَّ هٰذَا القُرآنَ مِنْ عِنْدِ اللهِ قَالَ تَعَالَى (مَا نُنَزِّلُ) فِيهِ حَذْفُ إِحْدَى التَّاءَيْنِ (الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ) بِالعَذَابِ (وَمَا كَانُوا إِذًا) أَيْ حِينَ نُزُولِ المَلَائِكَةِ بِالعَذَابِ (مُنْظَرِينَ) مُؤَخَّرِينَ (إِنَّا نَحْنُ) تَأْكِيدٌ لِاسْمِ إِنَّ أَوْ فَصْلٌ (نَزَّلْنَا الذِّكْرَ) القُرآن (وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) مِنَ التَّبْدِيلِ وَالتَّحْرِيفِ وَالزِّيَادَةِ وَالنَّقْصِ (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ) رُسُلًا (فِي شِيَعِ) فِرَقِ (الأَوَّلِينَ) (وَمَا) كَانَ (يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) كَاسْتِهْزَاءِ قَوْمِكَ بِهِ وَهٰذَا تَسْلِيَةٌ لَهُ صَلَّى

الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ﴾ أَيْ مِثْل إِدْخَالنَا التَّكْذِيب فِي قُلُوب أُولَئِكَ نُدْخِلهُ ﴿فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾ أَيْ كُفَّار مَكَّة ﴿لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ بِالنَّبِيِّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ﴾ أَيْ سُنَّة الله فِيهِمْ مِنْ تَعْذِيبهمْ بِتَكْذِيبِهِمْ أَنْبِيَاءَهُمْ وَهَؤُلَاءِ مِثْلهمْ ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ﴾ فِي الْبَاب ﴿يَعْرُجُونَ﴾ يَصْعَدُونَ ﴿لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ﴾ سُدَّتْ ﴿أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ﴾ يُخَيَّل إِلَيْنَا ذَلِكَ

ترجمه: الر الله د دې نه خپل مراد ښه پيژني، دا ايتونه د قرآن ايتونه دي، او اضافت په معنی د «من» دې، او د قرآن مبين (آيتونه)، کوم چې د حق او د باطل په مينځ کښې فرق کونکې دي، دا د صفت د زياتوالی سره عطف دې، لږې نه ده چې کافر خلق به د قيامت په ورځ د خان حال او د مسلمانانو حال اوګوری، نو خواهش به اوکړی چې مونږ هم غاړه کيخودلې وې (اسلام مو راوړې وې)، «ربما» د تشديد او تخفيف سره دې، «رب» د زياتوالی د پاره راغی، په دې شان چې ددوی د طرف نه به ددې ډير خواهش وی، او وئيلې شوې دی چې «رب» د تقليل د پاره دې، امر واقعه داده چې د قيامت سختئی به دوی مدهوش کړې وی، چې د هغې د وجه نه به دوی ته هوش نه وی، چې دوی د هغې تمنا اوکړی، مګر دا چې ډير لږ وخت د پاره اې محمد ﷺ دا کافران پرېږده چې خپله دنيا کښې اوخوری اوڅکی، او مزې واخلی، او د د ډير عمر اميد دوی لره د ايمان نه په غفلت کښې واچوی، د خپل اعمالو انجام به دوی ته ډير زر معلوم شی او دا حکم د قتال نه مخکښې دې. او مونږ يو کلی له يو کلی والو لره هلاک نه کړل مګر دا چې ددوی د پاره ليکلې شوې وه، يعنی ددوی د هلاکت وخت مقرر وو، «من» زائده دې، او د قريه نه اهل قريه مراد دی. يو ساه اخستونکې د خپل مقرر شوې مرګ وخت نه مخکښې تلې نشی، او نه دهغې نه روستو کيدې شی، «من» زائده دې، کفار مکه نبی ﷺ ته وائی چه اې هغه سړيا په چا چې په خپل خيال قرآن نازل شوې دې، بې شکه ته ليونې ئې، که ته په خپله دعوی کښې چې ته نبی ئې او دا قرآن د الله د طرف نه دې، رشتونې يې نو زمونږ خوا له فرشتې ولې نه راځی، او مونږ فرشتې په حق سره نازلوو، يعنی په عذاب سره، او چې کله فرشتې عذاب راوړی، نو بيا به دوی ته مهلت نه ورکولې شی، هم مونږ دا قرآن نازل کړې دې «نحن» د «ان» د اسم تاکيد يا ضمير فصل دې، او مونږ د تبديل او بدلولو، او د زياتی او نقصان نه حفاظت کونکی يو، او مونږ ستا نه مخکښې په تير شوې قومونو کښې هم برابر رسولان رالیږلې دی، او داسې چرته هم شوې نه دی، چې هغوی ته رسول راغلو او هغوی ستا د قوم تاپسې خندا کولو پشان هغوی پسې خندا کړې نه وه. او دا نبی ﷺ ته تسلی ده، او دغه شان د هغه خلقو په زړونو کښې د تکذيب غورزولو په شان د مجرمانو يعنی د کافرانو د مکې په زړونو کښې اچولو، چې د هغې د وجه نه دا خلق د نبی ﷺ د رسالت تصديق نه کوی، او دا دستور د مخکښې نه راروان دې يعنی دهغوی د تکذيب

په وجه هغوی ته د سزا ورکولو د الله دستور د مخکښې نه راروان دې او دوی هم په تکذیب کښې د هغوی په شان دی، او که مونږ ددوی د پاره د اسمان دروازه کولاو هم کړو او دوی په هغه دروازې بره هم اوخیژی نو بیا به هم دوی دا وائی چې زمونږ خو نظرونه بند کړې شو، بلکه په مونږ باندې جادو اوکړې شو، یعنی دا اسمان ته ختل زمونږ په خیال کښې واچولې شول.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: هذه الآيات:

سوال: د تلك تفسیر په (هذه) سره د کولو څه فائده ده؟

جواب: قرب حسی بیانول مقصود دی.

سوال: نو بیا (هذه) ولې استعمال نکړې شو.

جواب: تلك سره د مرتبې اوچتوالې بیانول مقصود دی، تلک د (هذه) په معنی کښې اخستلو سره دواړه فائدې حاصلې شوې، که د تلک په ځائې (هذه) استعمال کړې شوې وې نو صرف د قرب حسی فائده به ئې ورکوله.

قوله: اضافت: بمعنى من ای آیات من الکتاب

قوله: مظهر الحق:

سوال: مفسر علام د (مبین) تفسیر عام طور سره په (بین) سره کوی، او دا قیاس ته نزدې هم ده، ځکه چې متعدی په معنی د لازم اخستل مقصود دی، خو دلته د مبین نه هم متعدی معنی اخستلې شوې ده، نه چې لازمه. ځکه مفسر علام د (مبین) تفسیر په (مظهر) سره کړې دې.

قوله: عطف بزیادة الصفة

سوال: ددې اضافې څه مقصد دې؟

جواب: دا د یو سوال جواب دې

سوال: دا دې چې د قرآن عطف په کتاب باندې کیږی، او د دواړو مصداق هم یو دې، لهذا دا د عطف الشئ على نفسه د قبیلې نه شو، حالانکه عطف مغایرت غواړی.

جواب: کتاب کوم چې معطوف دې مطلق دې، او قرآن د (مبین) صفت سره مقید دې، لهذا دا عطف د مقید على المطلق د قبیلې نه دې، او په دواړو کښې مغایرت ښکاره دې، لهذا هیڅ اعتراض نشته، مفسر علام عطف بزیادة الصفة سره ددې سوال جواب ورکړې دې.

قوله: یستأخرون عنه: دا هم د یو سوال جواب دې.

سوال: دا دې چې یستأخرون د باب استفعال نه دې، کوم چې په طلب باندې دلالت کوی، حالانکه دلته د طلب معنی مقصود نه ده؟

جواب: استعمال په معنی د تفعل دي.

قوله: انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحفظون: دا د مشركانو د رد او د انكار جواب دي، كوم چې مشركينو (انه لمجنون) وئيلو سره د نزول ذكر نه په تاكيد سره انكار كړې وو، لهذا د نزول ذكر اثبات هم الله تعالى په تاكيد سره اوكړو، انا نحن نزلنا الذكر، الخ وئيلو سره ئې اوفرمائيل.

قوله: تاكيد او فصل: يعني (نحن) د (نا) د اسم تاكيد دي يا دا چې فصل دي. (نحن) فصل گرځولو په صورت كښې دا سوال په كيږي، چې فصل د دوو اسمونو په مينځ كښې راځي، نه چې د اسم او فعل په مينځ كښې، څنگه چې دلته دى، او دويم سوال به دا وى چې فصل د ضمير غائب نه وى، نه چې ددې علاوه نه، البته جرجانى رحمه الله د اسم او فعل په مينځ كښې هم فصل جائز كړې دي، غالبا چې مفسر علام د جرجانى په مسلک باندې عمل كړې دي.

قوله: كان: د كان اضافه ددې سوال جواب دې چې ما حاليه په هغه مضارع باندې داخليږي، كومه چې د حال په معنى كښې وى يا په هغه ماضى باندې داخليږي، كومه چې قريب الى الحال وى، مفسر علام (كان) مقدر گڼړلو سره اشاره اوكړه چې (ما) حاليه په ماضى قريب الى الحال باندې داخله ده.

قوله: لا يعلمه: اى الاستهزاء، د (ه) ضمير مرجع استهزاء ده.

[ايات قوله: ۱۶ـ۲۵]

(وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا) اثْنَيْ عَشَرَ الْحَمَل وَالثَّوْر وَالْجَوْزَاء وَالسَّرَطَان وَالْأَسَد وَالسُّنْبُلَة وَالْمِيزَان وَالْعَقْرَب وَالْقَوْس وَالْجَدْي وَالدَّلْو وَالْحُوت وَهِيَ مَنَازِل الْكَوَاكِب السَّبْعَة السَّيَّارَة الْمِرِّيخ وَلَهُ الْحَمَل وَالْعَقْرَب وَالزُّهْرَة وَلَهَا الثَّوْر وَالْمِيزَان وَعُطَارِد وَلَهُ الْجَوْزَاء وَالسُّنْبُلَة وَالْقَمَر وَلَهُ السَّرَطَان وَالشَّمْس وَلَهَا الْأَسَد وَالْمُشْتَرِي وَلَهُ الْقَوْس والحوت وزحل له الجدي والدلو (وزيناها) بالكواكب (للناظرين) (وَحَفِظْنَاهَا) بِالشُّهُبِ (مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ) مَرْجُوم (إِلَّا) لكِنْ (مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ) خَطِفَهُ (فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ) كَوْكَب يُضِيء وَيُحْرِقهُ أَوْ يَثْقُبهُ او يخبله (وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا) بَسَطْنَاهَا (وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ) جِبَالًا ثَوَابِت لِئَلَّا تَتَحَرَّك بِأَهْلِهَا (وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ) مَعْلُوم مُقَدَّر (وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ) بِالْيَاءِ مِنَ الثِّمَار وَالْحُبُوب (وَ) جَعَلْنَا لَكُمْ (مَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ) مِنَ الْعَبِيد وَالدَّوَابّ وَالْأَنْعَام فَإِنَّمَا يَرْزُقهُمْ الله (وَإِنْ) مَا (مِنْ) زَائِدَة (شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ) مَفَاتِيح خَزَائِنه (وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) عَلَى حَسَب الْمَصَالِح (وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ) تُلَقِّح السَّحَاب فَيَمْتَلِئ مَاء (فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ) السَّحَاب (مَاءً) مَطَرًا (فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ) أَيْ لَيْسَتْ خَزَائِنه بِأَيْدِيكُمْ (وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ)

البالغون ترث جميع الخلق ﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ﴾ أي من تقدم من الخلق من لدن آدم ﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ﴾ المتأخرين الى يوم القيامة ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ﴾ في صنعه ﴿عَلِيمٌ﴾ بخلقه

ترجمه: او بې شکه مونږ په اسمان کښې غټ غټ دولس برجونه جوړ کړل، حمل، ثور، جوزا، سرطان، اسد، سنبله، میزان، عقرب، قوس، جدی، دلو، حوت، د اووهٔ سیارو دولس منزلونه دی، د مریخ د پاره حمل او عقرب دی، او د زهره دپاره ثور او میزان دی، او د عطارد دپاره جوزاء او سنبله دی، او د قمر د پاره سرطان دې، او د شمس د پاره اسد دې، او د مشتری د پاره قوس او حوت دې، او مونږ اسمان د کتونکو دپاره په ستورو ښکلې کړو او اسمانونه مونږ د ستورو په ذریعه د هر شیطان مردود نه محفوظ کړو، خو دا چې څوک په غلا باندې څه واوری او وتختی، نو ددې پسې یو روښانه ستورې لګی، کوم چې دا اوسزوی، یا پکښې سوری وکړی یا ئې بدحواسه کړی، او مونږ زمکه خوره کړه او په دې کښې مو نه خوزیدونکې غرونه ښخ کړل، چې زمکه خپل او سیدونکو سره حرکت نه کوی، او مونږ په دې کښې هر یو څیز په یو اندازې سره رازرغون کړو، او مونږ ستاسو د پاره د ژوند تیرولو سامان پیدا کړو، (معایش) یا سره دې، او هغه سامان میوې او غلې دی، او ستاسو د پاره مو هغه څیزونه جوړ کړل کوم ته چې تاسو په حقیقت کښې روزی نه ورکوئی او هغه غلام او ښناور دی، دوی ته په حقیقت کښې الله روزی ورکوی، او څومره څیزونه چې دې، ددې مونږ سره خزانې دی، (من) زائده دې، یعنی ددې خزانو چینې مونږ سره دی، او مونږ هر څیز د مصلحت مطابق، په مقرره اندازه رالیږو، او هم مونږ د کونکې هواګانې چلوو، کوم چې وریځې د اوبو نه ډکې کړی، چې د هغې د وجه نه و ریځې د اوبو نه ډکې شی، او مونږ د وریځو نه اوبه راواروو، او هغه اوبه په تاسو څکوو، او تاسو ددې جمع کونکی نه وئی، یعنی ددې خزانې ستاسو په قدرت کښې نه دی، او بې شکه مونږ پیدا کول کوو، او مره کول کوو، او په آخر کښې هم مونږ وارثان یو، باقی پاتې کیدونکې یو، د ټول مخلوق وارثان به یو. او ستاسو نه مخکښې خلق زمونږ په علم کښې دی، یعنی د آدم ﷺ په اولاد کښې چې څوک مخکښې تلې دی هغه زمونږ په علم کښې دی، او باقی پاتې خلق هم زمونږ په علم کښې دی، یعنی د قیامت پورې راتلونکی خلق او یقینا ستا رب به ټول انسانانو لره جمع کړی، یقینا هغه په خپل صنعت کښې باحکمت او د خپل مخلوق په باره کښې خبردار دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: بروجاً: د (برج) جمع ده، چې د هغې معنی ښکاره کیدل دی، په دې معنی کښې تبرج د ښځې د زینت اظهار ته وئیلې شی، دلته د اسمان ستورو ته برج وئیلې شوې دی، څکه چې هغه هم اوچت او ښکاره دی، او د بعضې مفسرینو خیال دې چې د اوو سیارو د

دولسو منزلونو نوم برج دي، په علم هئیت کښې هم دغه مراد دي.

قوله: السبعة: دا د سبع سیارو بیان دي.

قوله: المریخ وله الحمل والعقرب: د حمل او عقرب د مریخ منزل کیدو مطلب دادي چې مریخ دې دوارو منزلونو ته داخلیږي، او د تفاسیرو په کتابونو او په حکمت کښې چې دا لیکي دي چې دولس برجونه د نمر دي، ددې مطلب دادې چې نمر ددې په محاذاتو کښې واقع کیږي نه دا چې نمر په دې کښې داخلیږي، د نورو سیارو هم دا حال دي، لهذا په دوارو نظریو کښې څه تضاد نشته.

قوله: مرجوم: په دې کښې اشاره ده چې فعیل په معنی د مفعول دي.

قوله: لکن: د (الا) تفسیر ئې په (لکن) سره کولو کښې اشاره اوکړه چې استثناء منقطع ده، ځکه چې استراق د جنس حفظ نه نه دي.

قوله: خطفه: د استرق تفسیر ئې په خطفه سره کولو کښې د یو اعتراض جواب مقصود دي، اعتراض دادي چې سمع یو صفت دي کوم چې سامع سره قائم دي، لهذا ددې انتقال ممکن نه دي، لهذا د استرق السمع، څه مطلب شو؟

جواب: استرق په معنی د الاختلاس سرا، یعنی په پټه باندې تختول، او دا د تشبیه په توګه باندې ده، نو اوس څه اعتراض نشته.

قوله: لحقه: د اتبعه تفسیر په لحقه سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چه افعال په معنی د مجرد لازم دې لهذا معنی صحیح نه ده.

قوله: یخبله: دا د خبل څخه دي، ددې معنی ده بدحواس کول، لیوني جوړول، شیطان د شهاب (ځکروټې) په ویشتلو سره بدحواس کیږي، غول یعنی ځنګلی بهوت ترې جوړیږي کوم چه په ځنګل کښې خلق ویروي او دهوکه کوي.

قوله: وجعلنا لکم: په دې کښې اشاره ده چه د: من لستم عطف په معایش باندې دي، لهذا دا شبه ختمه شوه چه د من لستم عطف د لکم په ضمیر مجرور باندې دي، اوپه ضمیر مجرور باندې عطف بغیر د اعادې د جار نه صحیح نه دي.

[ایاتونه: ۲٦ _ ٤٤]

(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ) آدم (مِنْ صَلْصَالٍ) طین یابس یسمع له صلصلة إذا نقر (مِنْ حَمَإٍ) طین أسود (مَسْنُونٍ) متغیر (وَالْجَانَّ) أبا الجان وهو إبلیس (خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ) أي قبل خلق آدم (مِنْ نَارِ السَّمُومِ) هي نار لا دخان لها تنفذ في المسام (و) اذکر (إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (فَإِذَا سَوَّيْتُهُ) أتممته (وَنَفَخْتُ) أجریت (فِيهِ مِنْ رُوحِي) فصار حیا وإضافة الروح إلیه تشریف

لآدم (فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ) سُجُود تَحِيَّة بِالانحِنَاء (فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ) فِيهِ تَاكِيدَانِ (إِلَّا إِبْلِيسَ) هُوَ اَبُو الْجِنّ كَانَ بَيْنَ الْمَلَائِكَة (أَبَىٰ) امْتَنَعَ مِنْ (أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ) (قَالَ) تَعَالَى (يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ) مَا منعك (أ) ن (لا) زائدة (تكون مع الساجدين) (قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ) لا يَنْبَغِي لِي ان اسجد (لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ من صلصال من حما مسنون) (قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا) اَيْ مِنَ الْجَنَّة وَقِيلَ مِنَ السَّمَاوَات (فَإِنَّكَ رَجِيمٌ) مَطْرُود (وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ) الْجَزَاء (قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ) اَيْ النَّاس (قَالَ فإنك من المنظرين) (إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ) وَقْت النَّفْخَة الأُولَى (قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي) اَيْ بِإِغْوَائِكَ لِي وَالْبَاء لِلْقَسَمِ وَجَوَابه (لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ) المعاصي (ولأغوينهم أجمعين) (إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ) اَيْ الْمُؤْمِنِينَ (قَالَ) تعالى (هذا صراط على مستقيم) وَهُوَ (إِنَّ عِبَادِي) اَيْ الْمُؤْمِنِينَ (لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ) قُوَّة (إِلَّا) لكِن (مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ) الْكَافِرِينَ (وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ) اَيْ مَنْ اتَّبَعَك معك (لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ) اَطْبَاق (لِكُلِّ بَابٍ) مِنْهَا (منهم جزء) نصيب (مقسوم)

ترجمه: بې شکه مونږ انسان یعنی آدم د یو تورې زړې تکرئی خاورې نه پیدا کړو، یعنی داسې اوچه خاوره، چې کله هغه اوټنګولې شی نو د هغې نه آواز راوځی، او ددې نه مخکښې یعنی د آدم د پیدا کیدو نه مخکښې مونږ ابو الجن یعنی د شیطانانو پلار چې هغه ابلیس دې د شعلې نه په کومه کښې چې لوګې نه وی، او هغه د بدن په مساماتو کښې ننوځی، پیدا مو کړو، او د هغه وخت تذکره اوکړه چې کله ستا پروردګار فرشتو ته اوفرمائیل چې زه انسان د تورې زړې تیکرئی خاورې نه پیدا کوم چې کله هغه زه پورا کړم او په هغې کښې خپل روح واچوم، او ژوندې شی، او د روح نسبت د الله طرف ته د آدم د کرامت دپاره دی، نو تاسو ټول د هغه ته په سجده کښې پریوزئی، یعنی په ټیټه باندې د هغه عزت اوکړئ، چنانچه ټولو فرشتو په شریکه سجده اوکړه خو ابلیس اونکړه، او هغه د جناتو پلار وو، کوم چې به د فرشتو په مینځ کښې اوسیدلو په سجده کونکو کښې د شاملیدو نه ئې انکار اوکړو الله تعالی اوفرمائیل چې ابلیس تا باندې څه شوې دی، چې ته په سجده کونکو کښې شامل نه شوې من زائده دې، هغه اووئیل چې زه داسې کار کونکو کښې نه یم، یعنی زما د پاره هیڅ کله مناسب نه دی، چې زه داسې انسان ته سجده اوکړم کوم چې تا د زړې تورې تکرئی خاورې نه پیدا کړې دې، الله اوفرمائیل، د جنت نه اوځه، او اوئیلې شوی دی چې د اسمانونو نه اوځه، بې شکه ته مردوده ئې، او په تا باندې زما لعنت دې د ورځې دقیامت پورې، وئې وئیل چې ماته د هغې ورځې پورې مهلت راکړه، چې خلقو لره په کومه ورځ ژوندی کیدو نه پس پاسولې شی، الله تعالی اوفرمائیل، خه تاته د مقرر وخت پورې مهلت دې، یعنی د نفخه اولی پورې، شیطان اووئیل چونکه تا زه ګمراه کړې یم، یعنی ستا مالره د ګمراه کولو په وجه باندې، او باء قسمیه ده، او ددې جواب (لازیننه) دې، زما دې هم قسم وی چې زه به هم ددوی دپاره په دنیا

كښې ګناهونو لره ښائسته كړم، او دوى ټول به وخويوم سوا ستا د هغه بندګانو نه كوم چې مخلصان دي،، ارشاد اوشو چې هم دغه ماته د رارسيدو نيغه لاره ده، مخماد مخلصه بندګانو باندې يعنى مومنانو باندې ستا قابو راتلې نشي، سوا د هغه ګمراه ولې نه كومه چې ستا تابعدارى كوى، د هغوى ټولو د وعدې ځائي جهنم دې، يعنى د هغه سرى دپاره كوم چې ستا تابعدارى اوكړى، چې د هغې اووه طبقې دى د هرې طبقې د پاره د هغوى نه يوه خاصه حصه مقرر شوې ده،

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله:ادمر: د انسان تفسير ئې په آدم سره كولو كښې دې ته اشاره اوكړه چې په الانسان كښې الف لام عهدى دې.

قوله:حما: ختهه، تكرئى توره خاوره،

قوله:تنفذفى المسام: په دې كښې د سموم وجه تسميه ته اشاره ده.

قوله:فقعوا، د وقع يقع نه امر جمع مذكر حاضر، تاسو ټول پريوځئ، (فاء) د جواب شرط كيدو د وجې داخله ده.

قوله: تاكيدان: اول تاكيد د اطلاق الجمع على البعض احتمال ختم كړو، څنګه چې اذ قالت الملائكة يا مريم، كښې د جمع اطلاق په بعضې باندې شوې دې، خو اوس هم احتمال د انفراد باقى دې، هغه ئې په اجمعون سره ختم كړو، اوس د آيت مفهوم دا شو چې ټولو فرشتو سجده اوكړه، ګويا چې حكم موجود اوشو، چې په هغې كښې ابليس هم وو :

قوله:بأغوائك: په دې كښې اشاره ده چې په بما اغويتنى كښې (ما) مصدريه ده، نه چې موصوله، چې د عائد ضرورت وى او باء قسميه ده، يعنى قسم دې ستا مالره په ګمراه كولو باندې.

قوله:لازينن: : دا د تزيين (تفعيل) نه مضارع واحد متكلم بانون ثقيله دې، څه به خښكلې والې وركوم، ښائسته كوم به ئې.

قوله:المعاصى، : په دې كښې اشاره ده چې ازين متعدى دې، او ددې مفعول (معاصى) محذوف دې.

قوله:مخلصين: اى خلصته لعبادتك

قوله:هذا : اى تخلص المؤمنين من اغوائك

قوله:صراط على: اى حق على

قوله:وهو: په دې كښې اشاره ده چې د (هو) مرجع ان عبادى الخ دې، او ان عبادى د صراط مستقيم بيان دې.

قوله: اطباق: دا د طبق جمع ده، یعنی هغه درجات چې په هغې کښې د شیطان د اتباع د مراتبو مناسب په ترتیب سره به جهمیان داخلولې شي، او د جهنم په ترتیب سره اووه درجې دي، ① جهنم ② لظی ③ السقر ④ السعیر ⑤ الجحیم ⑥ الحطمه ⑦ الهاویه.

[ایاتونه: ۴۵ ـ ۶۰]

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ﴾ بَسَاتِين ﴿وَعُيُونٍ﴾ تَجْرِي فِيهَا وَيُقَال لَهُمْ ﴿ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ﴾ أَيْ سَالِمِينَ مِنْ كُلّ مَخُوف أَوْ مَعَ سَلَام أَيْ سَلِّمُوا وَادْخُلُوا ﴿آمِنِينَ﴾ مِنْ كُلّ فَزَع ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ﴾ حِقْد ﴿إِخْوَانًا﴾ حَال مِنْهُمْ ﴿عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ﴾ حَال أَيْضًا أَيْ لَا يَنْظُر بَعْضهمْ إِلَى قَفَا بَعْض لِدَوَرَانِ الْأَسِرَّة بِهِمْ ﴿لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ﴾ تَعَب ﴿وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ﴾ أَبَدًا ﴿نَبِّئْ﴾ خَبِّرْ يَا مُحَمَّد ﴿عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ﴾ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿الرَّحِيمُ﴾ بِهِمْ ﴿وَأَنَّ عَذَابِي﴾ لِلْعُصَاةِ ﴿هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾ الْمُؤْلِم ﴿وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ﴾ وَهُمْ الْمَلَائِكَة اثْنَا عَشَر أَوْ عَشَرَة أَوْ ثَلَاثَة مِنْهُمْ جِبْرِيل ﴿إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا﴾ أَيْ هَذَا اللَّفْظ ﴿قَالَ﴾ إِبْرَاهِيم لَمَّا عَرَضَ عَلَيْهِمْ الْأَكْل فَلَمْ يَأْكُلُوا ﴿إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ﴾ خَائِفُونَ ﴿قَالُوا لَا تَوْجَلْ﴾ لَا تَخَفْ ﴿إِنَّا﴾ رُسُل رَبّك ﴿نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾ ذِي عِلْم كَثِير هُوَ إِسْحَاق كَمَا ذَكَرْنَا فِي سُورَة هُود ﴿قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي﴾ بِالْوَلَدِ ﴿عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ﴾ حال اي مع مسه إياي ﴿فَبِمَ﴾ فبأي شيء ﴿تُبَشِّرُونَ﴾ استفهام تعجب ﴿قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ﴾ بِالصِّدْقِ ﴿فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ﴾ الآيسين ﴿قَالَ وَمَنْ﴾ أَيْ لَا ﴿يَقْنَطُ﴾ بِكَسْرِ النُّون وَفَتْحهَا ﴿مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ﴾ الْكَافِرُونَ ﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ﴾ شأنكم ﴿أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ ﴿قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ﴾ كَافِرِينَ أَيْ قَوْم لُوط لِإِهْلَاكِهِمْ ﴿إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ لِإِيمَانِهِمْ ﴿إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ﴾ الْبَاقِينَ فِي الْعَذَاب لِكُفْرِهَا

ترجمه: د شرک او کفر نه بچکیدونکی متقیان به په باغونو او چینو کښې وی، کوم چې به په باغونو کښې بهیږی، دوی ته به وئیلې شی، د هرې ویرې نه په سلامتیا سره او په امن سره په دې کښې داخل شئ، یعنی په داسې حال کښې چې تاسو د هرې خطرې نه په سلامتیا سره داخل شئ، یا سلام کوئی او داخل شئ، او چې ددوی په زړونو کښې کوم لږ دیر خفګان وی هغه به مونږ لرې کړو، او خپل مینځ کښې به کله د رونړو پشان په تحت باندې یو بل ته مخامخ ناست وی، (اخوانا د (هم) ضمیر نه حال دې، (متقابلین) هم د (اخوانا) نه حال دې، یعنی څوک به د چا شاه ته نه ګوری، ځکه چې ددوی تختونه به د دائرې پشان وی، نه به ورته هلته څه تکلیف ملاویږی، او نه به د هغه ځائې نه دوی ویستلې شی، اې محمد ﷺ زما بندګانو ته اووایه چې زه دمومنانو دپاره معافی کولو والا او په دوی باندې ډیر مهربانه یم، او ورسره دا هم اووایه چې د نافرمانو دپاره، زما عذابونه ډیر دردناک دی، او دوی ته د ابرهیم ﷺ دمیلمنو قصې واوروه، او هغه میلمانه دولس یا لس یا درې فرښتې وې، په هغې کښې جبرائیل ﷺ هم وو، کله چه هغوی ابراهیم علیه السلام ته راغلل او هغه ته ئې سلام اوکړو

یعنی هغوی لفظ سلاماً اووئیل، چې کله ابراهیم ﷺ د هغوی مخکښې روټئ کېخودله، نو ابرهیم ﷺ اوفرمائیل چې مونږ ته خو ستاسو نه ویره کیږي، هغوی اوفرمائیل چې ویریږئ مه، مونږ ستا د رب راغوشتې شوي یو، د یو هوښیار ځوی تاته زیرې درکوو، یعنی د زیات علم والا ځوئ، او هغه ځوې اسحاق دې، څنګه چې په سوره هود کښې تیر شوې دی ابرهیم ﷺ اوفرمائیل تاسو د بوډا والي په حالت کښې ماته د هلک زیرې راکوئ؟ (علی ان الخ) حال دې، یعنی حال دا دې چې ماته بوډوالي رارسیدلې دې، دا خوشخبری تاسو ماته په کومه وجه راکوئ؟ استفهام تعجبی دې، فرشتو جواب ورکړو مونږ تاته بالکل صحیح خوش خبری درکوو، لهذا تاسو د مایوسی کونکو نه مه کیږئ، ابرهیم ﷺ اوفرمائیل د خپل رب د رحمت نه خو صرف ګمره خلق نا امیده کیږي، (یقنط) د نون کسرې سره او د هغه فتحې سره دې، ابراهیم ﷺ تپوس وکړو چې اې د خدائې رالیږلو شوو، تاسو په کوم کار پسې راغلي یئ، هغوی اووئیل چې مونږ یو مجرم قوم پسې رالیږلې شوي یو، یعنی قوم لوط دپاره، د هغوی د هلاک کولو دپاره، صرف د لوط ﷺ کور والا به محفوظ وی، مونږ به دوی ټول د ایمان د وجې نه بچ کړو سوا د هغه د ښځې نه، چې د هغې د پاره الله فرمائی چې مونږ مقدر کښې لیکلې ده چې هغه به د روستو پاتې کیدونکو نه به وی. یعنی د خپل کفر په وجه به په عذاب کښې ګیر شوې خلقو نه وی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: سالمین: د سلام تفسیر په سالمین سره کولو کښې د یو سوال جواب ورکول مقصود دی.

سوال: دادې چې سلام مصدر دې، ددې حمل په (ها) ضمیر باندې صحیح نه دې، څکه چې د ضمیرنه مراد جنت دې، کوم چې ذات دې، او د مصدر حمل په ذات باندې صحیح نه دې؟

جواب: دا دې چې مصدر په تاویل د مشتق سالمین دې او سالمین حال شو، لهذا حمل صحیح دې.

قوله: مع سلام: په دې کښې اشاره ده چې په (سلام) کښې باء په معنی د مع دې نه چې سببیه.

قوله: ای سلموا: ای سلم علیکم الملائکة.

قوله: ادخلوا:

سوال: ادخلوا، د مقدر ګڼړلو څه ضرورت وو؟

جواب: په دې کښې اشاره ده چې (آمنین) د (ادخلوا) د ضمیر نه دویم حال دې، نه چې د بسلام نه، څکه چې په عمل کښې اصل فعل دې نه چې مصدر.

قوله: حال من هم: یعنی اخوانا د (هم) نه حال دې، نه چې صفت دې.

سوال: حال د مضاف نه وی نه چې د مضاف اليه نه، او دلته اخوانا د (هم) نه حال واقع شوي دي، کوم چې مضاف اليه دې؟

جواب: مضاف اليه چې کله د مضاف جز وی نو حال واقع کيدل ئې صحيح وی، دلته چونکه مضاف اليه د مضاف بعض دې، لهذا حال واقع کيدل صحيح دی، او د ادخلوا د ضمير نه حال واقع کيدل هم صحيح دی، او (متقابلين) د (اخوانا) نه هم حال دې، او (اخوانا) د متصافين، يا د متصافين په معنى کښې دې، او د اخوانا صفت هم واقع کيدې شي.

قوله: كما ذكر في الهود: اى فبشرهما باسحق

قوله: بكسر النون: اى من باب ضرب، وبفتح النون اى من باب فتح.

[اياتونه: ٦١ ـ ٧٩]

{فلما جاء آل لوط} اي لوطا {المرسلون} {قَالَ} لَهُمْ {إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ} لا أعرفكم {قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا} أي قومك {فِيهِ يَمْتَرُونَ} يَشُكُّونَ وَهُوَ الْعَذَاب {وَآتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ} فِي قَوْلنَا {فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ} امش خلفهم {وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ} لِئَلَّا يَرَى عَظِيم مَا يَنْزِل بِهِمْ {وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ} وهو الشام {وَقَضَيْنَا} أَوْحَيْنَا {إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ} وَهُوَ {أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ} حَال أَيْ يَتِمّ اسْتِئْصَالهمْ فِي الصَّبَاح {وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ} مَدِينَة سدوم وَهُمْ قَوْم لُوط لَمَّا أُخْبِرُوا أَنَّ فِي بَيْت لُوط مُرْدًا حِسَانًا وَهُمْ الْمَلَائِكَة {يَسْتَبْشِرُونَ} حَال طَمَعًا فِي فِعْل الْفَاحِشَة بِهِمْ {قَالَ} لُوط {إِنَّ هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ} {وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ} بِقَصْدِكُمْ إِيَّاهُمْ بِفِعْلِ الفاحشة بهم {قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ} عَنْ إِضَافَتهمْ {قَالَ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ} مَا تريدون من قضاء الشهوة فتزوجوهن قال تعالى {لَعَمْرُكَ} خِطَاب لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ وَحَيَاتك {إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ} يَتَرَدَّدُونَ {فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ} صَيْحَة جِبْرِيل {مُشْرِقِينَ} وَقْت شُرُوق الشمس {فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا} أَيْ قُرَاهُمْ {سَافِلَهَا} بِأَنْ رَفَعَهَا جِبْرِيل إِلَى السَّمَاء وَأَسْقَطَهَا مَقْلُوبَة إِلَى الْأَرْض {وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ} طِين طُبِخَ بالنار {إِنَّ فِي ذَٰلِكَ} المذكور {لَآيَاتٍ} دلالات على وَحْدَانِيَّة اللَّه {لِلْمُتَوَسِّمِينَ} لِلنَّاظِرِينَ الْمُعْتَبِرِينَ {وَإِنَّهَا} أَيْ قُرَى قَوْم لُوط {لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ} طَرِيق قُرَيْش إِلَى الشَّام لَمْ تَنْدَرِس أَفَلَا يَعْتَبِرُونَ بِهِمْ {إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً} لعبرة {لِّلْمُؤْمِنِينَ} {وَإِن} مُخَفَّفَة أَيْ إِنَّهُ {كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ} هِيَ غَيْضَة شَجَر بِقُرْبِ مَدْيَن وَهُمْ قَوْم شُعَيْب {لَظَالِمِينَ} بِتَكْذِيبِهِمْ شُعَيْبًا {فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ} بِأَنْ أَهْلَكْنَاهُمْ بِشِدَّةِ الْحَرّ {وَإِنَّهُمَا} أَيْ قُرَى قَوْم لُوط وَالْأَيْكَة {لَبِإِمَامٍ} طَرِيق {مُّبِينٍ} واضح افلا تَعْتَبِرُونَ بِهِمْ يَا أَهْل مَكَّة

ترجمه: چې کله دا راليږلي شوي فرشتې آل لوط ته يعنى لوط عليه السلام ته اورسيدلې نو لوط عليه السلام هغوى ته اوفرمائيل چې تاسو خلق ناشنا معلوميږئ، څه تاسو نه پيژنم فرشتو جواب ورکړو چې مونږ تاته هغه څيز راوړې دې چې د هغې په راتلو کښې ستا قوم شک کولو، او هغه عذاب

دي، او مونږ تاته ښکاره حق راوړي دي، او مونږ په خپله خبره کښې بالکل رشتوني يو، اوس ته د شپې په يو حصه کښې خپل کور والا ځان سره اوباسه، او ته ددوی شاته ځه، يعنی ددوی شا شا ته ځئ، او په تاسو کښې دې څوک شاته اونه گوری، چې هغه لوئې عذاب اونه وينی کوم چې په دوی باندې نازليږی، او د کوم ځائې چې تاته د تلو حکم شوې دې، هغه شام دې هلته سيدها لاړ شه، او مونږ دوی ته خپله دا فيصله راورسوله، او هغه دا چې د سحر کيدو سره به ددوی جرړې کټ کړې شی، (مصبحين) حال دې، يعنی د سحر کيدو سره به ددوی جرړې اوويستلې شی، او د ښارېې والا يعنی د سدوم اوسيدونکی، اوهغه د لوط ﷺ د قوم خلق وو، چې کله هغوی ته دا خبر ميلاؤ شو چې د لوط ﷺ کور ته بې گيرې هلکان راغلې دی، حالانکه هغه فرشتې وې، (يستبشرون) حال دې، هغوی سره د بدفعلئ خواهش کولو سره، په خوشحالئی باندې راغلل، لوط ﷺ اوفرمائيل رونړو دا ځما ميلمانه دی، تاسو ما ددوی په باره کښې رسوا کوئی مه، د الله نه اويريږئ، او دوی سره د بدفعلئ اراده کولو سره ځما سپکاوې مه کوئی، وئې وئيل چې مونږ ته د ټولې دنيا د ټهيکدارئی نه يعنی ددوی د ميلمستيا نه منع کړې نه ئې، لوط ﷺ اوفرمائيل چې که تاسو خپل خواهش پورا کول غوارئی نو دا ځما لونړه دی، دوی سره نکاح اوکړئ الله تعالی اوفرمائيل ستا د عمر قسم دا حضور ﷺ ته خطاب دې، يعنی ستا د ژوند قسم، هغوی په خپله مستئ کښې پراته وو، آخر کښې سحر کيدو سره يوې چغې يعنی د جبرائيل چغې اونيول يعنی د نمر د راختو په وخت کښې او اخر مونږ دا ښار لاندې باندې کړو، په داسې طريقه چې جبرائيل ﷺ دا کلې بره اوچت کړو او زمکې ته ئې واپس راغوزار کړو او مونږ په دې خلقو باندې ئې کانړی راووروول، يعنی په اور کښې پاخه شوې کانړی بې شکه په دې ذکر شوې واقعاتو کښې د بصيرت والو د پاره د عبرت حاصل کونکو دپاره د الله په وحدانيت باندې دلالت کونکی نښې دی، او د قوم لوط ﷺ دا کلی د قريشو شام ته تلونکی لار باندې واقع دی، او اوسه پورې د هغوی نښې ورانې شوې نه دی، نو آيا دا خلق د هغې نه نصيحت نه حاصلوی بې شکه په دې ذکر شوو کښې د مومنانو د پاره عبرت دې، او (ان) مخففه دې يعنی انه کان،او اصحاب ايکه چې هغه (ايکه) مدين سره نزدې وو چې د شعيب ﷺ قوم وو، يو بنړ وو، دا هم د حضرت شعيب ﷺ د تکذيب د وجه نه ډير ظالمان وو د چا نه چې مونږ بدله واخستله مونږ هغوی په سخته گرمئ سره هلاک کړل، او دا دواړه يعنی د قوم لوط کلی او ايکه، په لار باندې واقع وو آيا دا اهل مکه د دوی عبرت نه حاصلوی؟

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: ای لوطا: په دې کښې اشاره ده، چې د آل لوط نه صرف لوط ﷺ مراد دې، ځکه چې د الله تعالی قول ولقد جاءت رسلنا لوطا، نه هم دا مفهوم ده.

قوله: لا اعرفکم: تاسو نااشنائي ځکه چې نه خو تاسو مقامي ئې گنی ما به ضرور تاسو پيژندلي وئ، او مسافر ښکارئ ځکه چې په تاسو باندې د سفر هيڅ علامه نشته.

قوله: اوحينا: دا ددې سوال جواب دې، چې د قضينا صله (الى) نه رازی، حالانکه دلته صله الى استعمال شوې ده؟

جواب: دلته قضينا د اوحينا معنې لره متضمن دې.

قوله: ذلك الامر: دا مبهم دې، ددې تفصيل ئې ان دابر هؤلاء مقطوع مصبحين، سره کړې دې.

قوله: حال: يعنی د هؤلاء نه حال دې، او بعضې حضراتو د مقطوع د ضمير نه حال گرځولې دې، او مقطوع په معنی د مقطوعين کښې دې.

قوله: مردا: دا د امرد جمع ده، بې گيرې ځوان ته وائی.

قوله: حال: يعنی يستبشرون، د اهل المدينة نه حال دې، نه چې صفت، ځکه چې جمله نکره واقع کيدو سره د معرفې صفت راتلې نشی.

قوله: عن اضافتهم: ای ضيافتهم، ميلمستيا کول.

قوله: يترددون: ای يتحيرون، فکيف يسمعون نصيحتك.

قوله: وقت شروق الشمس: د عذاب شروع کيدل د سحر په وخت کښې شوې وو، او پورا والې ئې د جبرئيل عليه السلام په چغې سره د طلوع شمس په وخت کښې اوشو، لهذا هيڅ منافات نشته.

قوله: تندرس: اندراس، خرابيدل، ختميدل

قوله: طريق: په دې کښې اشاره ده چې د امام نه دلته معروف معنی مراد نه ده، ای ما يؤتم به بلکه دلته لاره مراد ده، ځکه چې مسافر د لارې اقتدا کوی، لار چې چرته ځی، مسافر هم هغه طرف ته ځی،

قوله: متوسمين: متوسم د اسم فاعل جمع ده، (تفعل) توسم مصدر دې، اهل فراست، په غور سره کتلو والا، وسم ماده ده، علامت.

[ايانونه: ۸۰ ـ ۹۹]

(وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ) وَادٍ بَيْنَ الْمَدِينَةِ وَالشَّامِ وَهُمْ ثَمُود (الْمُرْسَلِينَ) بِتَكْذِيبِهِمْ صَالِحًا لِأَنَّهُ تَكْذِيب لِبَاقِي الرُّسُل لِاشْتِرَاكِهِمْ فِي الْمَجِيء بِالتَّوْحِيدِ (وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا) فِي النَّاقَة (فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ) لا يتفكرون فيها (وكانوا ينحتون من الجبال بيوتا آمنين) (فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ) وَقْت الصَّبَاح (فَمَا أَغْنَى) دَفَعَ (عَنْهُمْ) الْعَذَاب (مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) مِنْ بِنَاء الْحُصُون وَجَمْع الْأَمْوَال (وما خلقنا السماوات وَالْأَرْض وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ) لا مَحَالَة فَيُجَازَى كُلّ أَحَد بِعَمَلِهِ (فَاصْفَحْ) يَا مُحَمَّد عَنْ

لقومك ﴿الصَّفْحَ الْجَمِيلَ﴾ أعرض عنهم إعراضًا لا جزع فيه وهذا منسوخ بآية السيف ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ﴾ لكل شيء ﴿الْعَلِيمُ﴾ بكل شيء ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي﴾ قال صلى الله عليه وسلم هي الفاتحة رواه الشيخان لأنها تثنى في كل ركعة ﴿وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ ﴿لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا﴾ أصنافًا ﴿مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ﴾ إن لم يؤمنوا ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ﴾ ألن جانبك ﴿لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ﴾ من عذاب الله أن ينزل عليكم ﴿الْمُبِينُ﴾ البيّن الإنذار ﴿كَمَا أَنْزَلْنَا﴾ العذاب ﴿عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ﴾ اليهود والنصارى ﴿الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ﴾ أي كتبهم المنزلة عليهم ﴿عِضِينَ﴾ أجزاء حيث آمنوا ببعض وكفروا ببعض وقيل المراد بهم الذين اقتسموا طرق مكة يصدّون الناس عن الإسلام وقال بعضهم في القرآن سحر وبعضهم كهانة وبعضهم شعر ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ سؤال توبيخ ﴿عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿فَاصْدَعْ﴾ يا محمد ﴿بِمَا تُؤْمَرُ﴾ به أي اجهر به وامضه ﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ هذا قبل الأمر بالجهاد ﴿إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ﴾ بك بإهلاكنا كلا منهم بآفة وهم الوليد بن المغيرة والعاصي بن وائل وعدي بن قيس والأسود بن المطلب والأسود بن عبد يغوث ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ﴾ صفة وقيل مبتدأ ولتضمنه معنى الشرط دخلت الفاء في خبره وهو ﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ عاقبة أمرهم ﴿وَلَقَدْ﴾ للتحقيق ﴿نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ﴾ من الاستهزاء والتكذيب ﴿فَسَبِّحْ﴾ ملتبسًا ﴿بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ أي قل سبحان الله وبحمده ﴿وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ﴾ المصلين ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ الموت

ترجمه: او حجر والو، حجر د مدينې او د شام په مينځ کښې يو وادی ده، او هغه ثموديان وو، د صالح عليه السلام تکذيب کولو سره د رسولانو تکذيب اوکړو، ځکه چې دصالح عليه السلام تکذيب کول د ټولو پيغمبرانو تکذيب دې، ځکه چې د توحيد راوړلو کښې ټول شريک دی، او مونږ هغوی ته د اوښې په شکل کښې خپلې نښې هم ورکړې خو هغوی هم ددې نه اعراض کولو، يعنی هغوی په دې نښو کښې غور او فکر اونکړو، او دې خلقو به يې ويرې غرونه کنستلو سره کورونه جوړول، خو په آخر کښې هغوی هم دسحر په وخت کښې يو زوردار اواز اونيول، نو د هغوی څه تدبير او عمل هغوی ته د عذاب لرې کولو کښې هيڅ فائده ورنکړه، يعنی د هغوی قلعو او د هغوی مال جمع کولو هغوی ته هيڅ فائده ورنکړه، او مونږ اسمانونه او زمکې او څه چې ددې په مينځ کښې دی په حق سره يعنی په مقصد باندې پيدا کړې دی، او قيامت خامخا راتلونکې دې هر کس ته به د هغه د عمل بدله ميلاويږی، اې محمد ﷺ ته خپل قوم ته په ښې طريقې سره معافی اوکړه، يعنی ددوی نه مخ واړوه، په داسې طريقه چې دوی سره بحث مه کوه، او دا حکم په آيت سيف سره منسوخ شو، يقينا ستا رب د هر خيز پيدا کونکې او په هر خيز عالم دې، او يقينا مونږ ته اووه آيتونه درکړې دی يعنی سبع مثانی، حضور ﷺ اوفرمائيل هغه سورة فاتحه ده (رواه الشيخان) ځکه دا په هر آيت کښې لوستلې شی، او قرآن عظيم مو هم درکړې دې او ته هيڅ کله خپل نظرونه هغه څيزونو طرف

ته مه اوچتوه، کوم چې مونږ د ددوی مختلف خلقو ته ورکړې دی، او که دوی ایمان نه راوړی نو ته په دوی باندې غم مه کوه، او د مومنانو د پاره خپل اوګې ټیټ ساته، یعنی دوی سره د نرمئ رویه کوه، او اووایه چې زه خو د الله د عذاب نه په ښکاره ویرونکې یم، دا چې په تاسو باندې عذاب نازل شی، څنګه چې مونږ دې تقسیمونکې یهودیانو او نصاراؤ باندې نازل کړو چا چې قرآن یعنی هغه کتابونه کوم چې په دوی باندې نازل شوې وو، ټکړې ټکړې کړل، په داسې طریقه چې په بعضې حصه باندې ئې ایمان راوړو او د بعضې نه ئې انکار اوکړو، او وئیلې شوی دی چې مراد هغه خلق دی، چا چې د مکې لارې راتلونکو لره د اسلام نه منع کولو د پاره تقسیمې کړې وې، او بعضې د قرآن په باره کښې جادو اووئیل، او چا ورته کهانت اووئیل، او بعضې ورته اشعار اووئیل، قسم دې ستا د رب! مونږ به خامخا ددوی نه د دوی د اعمالو په باره کښې تپوس کوو، او دا سوال د رټنې د پاره دې، نو اې محمد ﷺ کوم حکم چې تاته درکولې شی په ښکاره دوی ته اووروه، او نافذ ئې کړه پرې، او د مشرکینو نه مخ واړوه، دا حکم د جهاد د آیت د راتلو نه مخکښې وو، تا پورې چې کوم خلق توقې کوی مونږ د هغوی د پاره ستا د طرف نه کافی یو، په داسې طریقه چې مونږ به دوی ټولو لره د څه آفت په وجه باندې هلاک کړو، او هغه ولید بن مغیره، عاص بن وائل، عدی بن قیس، اسود بن المطلب او اسود بن عبد یغوث دی، کوم خلق چې الله سره بل معبود جوړوی، هغوی ته به ډیر زر ددې د انجام پته اولګی، وئیلې شوې دی چې صفت دې او وئیلې شوې دی چې مبتدأ متضمن په معنې د شرط سره ده، څکه ئې ددې په خبر باندې (فاء) راوړې ده، او هغه خبر (فسوف تعلمون) دې او مونږ ته ښه پته ده چې ددوی په دې خبرو باندې ستا زړه تنګیږی، او هغه خبرې د توقو او د تکذیب دی تاسو د خپل رب تسبیح بیانوه یعنی سبحان الله وبحمده وایه او په سجده کونکو کښې یعنی مونځ کونکو کښې شامل اوسیږه، او د خپل رب عبادت کوه تر دې چې ستا یقینی (د مرګ) وخت راشی،

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: في الناقة: مفسر علام في الناقة وئیلو سره ددې سوال جواب ورکړې دې چې آیتنا جمع ده، او ددې تفسیر په الناقة مفرد سره کړې دې کوم چې صحیح نه دې؟

د جواب حاصل دادې چې ناقة په ډیر آیتونو باندې مشتمل وه، د اوښې د غر نه راوتل، او راتللو سره فورا بچې راوړل، او په خپل نمبر کښې تولې اوبه څکل، او په ډیر مقدار کښې پئ ورکول، لهذا د آیتنا تفسیر په ناقة سره صحیح دې.

قوله: اصنافا: د ازواجا تفسیر په اصنافا سره کولو کښې ئې دې ته اشاره اوکړه چې د ازواجا معروف معنی مراد نه ده، بلکه اصناف او اقسام مراد دی، مثلا کافر، یهود،

نصارى، مجوس، بت پرست وغيره.

قوله:كتبهم: د قرآن تفسير په كتبهم سره كولو كښې اشاره اوكړې شوه، چې د قرآن نه دلته معروف قرآن مراد نه دي.

قوله:اجزاء: دا د عضين لغوى معنى بيانولو د پاره اضافه كړې شوې ده، عضين د عضة جمع ده، ددې اصل عضوة دې، بروزن فعلة، دا د عضى الشاة نه خستلې شوې دې، يعنى ټكړې ټكړې كول.

قوله:صفة: يعنى الذين، د مستهزئين صفت دې، لهذا فصل بالاجنبى نشته.

[۱٦] سورة النحل

سورة النحل مكية الا وان عاقبتم الى اخرها ماة وثمان وعشرون اية

سورة نحل مكى دې، سوا د وان عاقبتم نه تر آخره پورې، ۱۲۸ آيتونه دي.

[ايات نولي:۱ - ۹]

بسم الله الرحمن الرحيم لَمَّا اسْتَبْطَأَ الْمُشْرِكُونَ الْعَذَابَ نَزَلَ ﴿أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ﴾ أَيِ السَّاعَةُ وَأَتَى بِصِيغَةِ الْمَاضِي لِتَحَقُّقِ وُقُوعِهِ أَيْ قَرُبَ ﴿فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ﴾ تَطْلُبُوهُ قَبْلَ حِينِهِ فَإِنَّهُ وَاقِعٌ لَا مَحَالَةَ ﴿سُبْحَٰنَهُۥ﴾ تَنْزِيهًا لَهُ ﴿وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ بِهِ غَيْرَهُ ﴿يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ﴾ أَيْ جِبْرِيلَ ﴿بِٱلرُّوحِ﴾ بِالْوَحْيِ ﴿مِنْ أَمْرِهِۦ﴾ بِإِرَادَتِهِ ﴿عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ﴾ وَهُمُ الْأَنْبِيَاءُ ﴿أَنْ﴾ مُفَسِّرَةٌ ﴿أَنذِرُوٓا۟﴾ خَوِّفُوا الْكَافِرِينَ بِالْعَذَابِ وَأَعْلِمُوهُمْ ﴿أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ﴾ خَافُونِ ﴿خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ﴾ أَيْ مُحِقًّا ﴿تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ بِهِ مِنَ الْأَصْنَامِ ﴿خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ﴾ مَنِيٍّ إِلَى أَنْ صَيَّرَهُ قَوِيًّا شَدِيدًا ﴿فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ﴾ شَدِيدُ الْخُصُومَةِ ﴿مُّبِينٌ﴾ بَيِّنُهَا فِي نَفْيِ الْبَعْثِ قَائِلًا ﴿مَن يُحْىِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ﴾ ﴿وَٱلْأَنْعَٰمَ﴾ الْإِبِلَ وَالْبَقَرَ وَالْغَنَمَ وَنَصْبُهُ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ يُفَسِّرُهُ ﴿خَلَقَهَا لَكُمْ﴾ فِي جُمْلَةِ النَّاسِ ﴿فِيهَا دِفْءٌ﴾ مَا تَسْتَدْفِئُونَ بِهِ مِنَ الْأَكْسِيَةِ وَالْأَرْدِيَةِ مِنْ أَشْعَارِهَا وَأَصْوَافِهَا ﴿وَمَنَٰفِعُ﴾ مِنَ النَّسْلِ وَالدَّرِّ وَالرُّكُوبِ ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ قَدَّمَ الظَّرْفَ لِلْفَاصِلَةِ ﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ﴾ زِينَةٌ ﴿حِينَ تُرِيحُونَ﴾ تَرُدُّونَهَا إِلَى مَرَاحِهَا بِالْعَشِيِّ ﴿وَحِينَ تَسْرَحُونَ﴾ تُخْرِجُونَهَا إِلَى الْمَرْعَى بِالْغَدَاةِ ﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ﴾ أَحْمَالَكُمْ ﴿إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا۟ بَٰلِغِيهِ﴾ وَاصِلِينَ إِلَيْهِ عَلَى غَيْرِ الْإِبِلِ ﴿إِلَّا بِشِقِّ ٱلْأَنفُسِ﴾ بِجَهْدِهَا ﴿إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ بِكُمْ حَيْثُ خَلَقَهَا لَكُمْ ﴿وَ﴾ خَلَقَ ﴿ٱلْخَيْلَ وَٱلْبِغَالَ وَٱلْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً﴾ مَفْعُولٌ لَهُ وَالتَّعْلِيلُ بِهِمَا بِتَعْرِيفِ النِّعَمِ لَا يُنَافِي خَلْقَهَا لِغَيْرِ ذَلِكَ كَالْأَكْلِ فِي الْخَيْلِ الثَّابِتِ بِحَدِيثِ الصَّحِيحَيْنِ ﴿وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ مِنَ الْأَشْيَاءِ الْعَجِيبَةِ الْغَرِيبَةِ ﴿وَعَلَى ٱللَّهِ قَصْدُ ٱلسَّبِيلِ﴾ أَيْ بَيَانُ الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿وَمِنْهَا﴾ أَيِ السَّبِيلِ ﴿جَآئِرٌ﴾ حَائِدٌ عَنِ الْاسْتِقَامَةِ ﴿وَلَوْ شَآءَ﴾ هِدَايَتَكُمْ ﴿لَهَدَىٰكُمْ﴾ إِلَى قَصْدِ السَّبِيلِ ﴿أَجْمَعِينَ﴾ فَتَهْتَدُونَ إِلَيْهِ بِاخْتِيَارٍ مِنْكُمْ

ترجمه: شروع كوم د الله په نوم سره كوم چې ډير مهربان او ډير رحم والا دې، چې كله مشركانو د

عذاب راتللو کښې روستوالې اوکتلو نو د عذاب مطالبه ئې اوکړه، په هغه وخت کښې دا آیت نازل شو، د الله حکم راغلو یعنی قیامت او د قیامت یقینی راتللو د وجه نه د (اتی) ماضی صیغه استعمال شوۀ،او (اتی) په معنی د (قرب) دې، یعنی د قیامت وخت نزدې راغلو، نو تاسو د هغې د وخت نه مخکښې زر غوښتل مه کوئی، هغه یقینا واقع کیدونکې دې الله پاک دې او کوم غیر الله چې دوی د الله شریک جوړوئی، الله د هغې نه اوچت او برتر دې، الله فرشتو ته یعنی جبرائیل علیه السلام لره وحی ورکولو سره د حکم او ارادې سره په خپل بندګانو کښې چې په چا غواړی نازلوی او هغه پیغمبران دی چې خلقو لره خبردار کړی، (ان) مفسره دې، کافرانو لره د عذاب نه اویروئی، او دوی ته دا اووایئ چې ځما نه علاوه څوک د عبادت لائق نشته، لهذا هم ځما نه اوویریږئ، هغه آسمانونه او زمکې لره په حقه سره یعنی د یو مقصد لاندې پیدا کړل، او د دې بتانو نه ډیر اوچت او لوئ ذات دې،کوم چې دا خلق د هغه شریک جوړوئی، انسان ئې د منی د نطفې نه پیدا کړو، تر دې چې هغه ئې طاقت ور او مضبوط کړو نو هغه د مرګ نه پس د ژوند انکار کولو سره په ښکاره جهګړمار جوړ شو دې وئیلو سره چې وراسته هډونکی څوک ژوندی کولې شی، او ستاسو د پاره ئې څناورو لره مثلا اوښ، غوا، غوې او چیلئی وغیره پیدا کړل، او د انعام نصب د فعل مقدر د وجه دې، چې د هغې تفسیر خلقها لکم کوی، سره د نورو خلقو ستاسو د پاره ئې څناور پیدا کړل چې د هغې د وړئی او ویښتو نه جوړشوې په ګرم څادرو او کپړو سره د یخنئ نه ستاسو حفاظت دې، ددې نه علاوه د نسل، پیو، او د سورلئ فائدې هم دی، او په دې کښې بعضې تاسو خورئی، او ظرف (منها) د فواصلو د رعایت دوجه مقدم کړې شوې دې، او ستاسو د پاره هغه د زینت وجه هم وی، چې کله تاسو د ماښام وخت کښې خپلو بارو طرف ته واپس راولئ او هغه وخت هم (باعث د زینت وی) کله چه تاسو دا د سحر په وخت کښې ددې چراهګاهو (د څر ځایونو) په طرف بوځئی، او هغه ستاسو د سامان بوج اچتولو سره داسې ښاریو ته وړی، کوم ځائې ته چې تاسو د اوښانو نه بغیر نه رسئ خو د سخت زړه چودن نه پس، حقیقت دادې چې ستاسو رب ډیر شفیق او مهربانه دې ځکه چې هغه ستاسو د پاره دې څناورو لره پیدا کړل، او هغه اسونه، خچره، او خره پیدا کړل ستاسو د سورلئ د پاره او د زینت د پاره دواړه مفعول له دی، او رکوب او زینت علت ګرځول د نعمتونو تعارف د پاره دی، لهذا ددې نه علاوه دپاره د تخلیق سره منافی نه دی، لکه چې اس د خوړلو د پاره هم دې، کوم چې د صحیحنو د حدیث نه ثابت دې، او هغه ډیر عجیب او نا اشنا څیزونه پیدا کوی، څنګه چې تاسو پیژنئ هم نه، او نیغه لاره خودل د الله په ذمه ده حالانکه کږې لارې هم موجود دی، که هغه ستاسو هدایت غوښتلو نو ټولو ته به ئې هدایت ورکړې وو، نو ستاسو به په اختیار سره هغې رسید نه شوې وه.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله:اى قرب : اى قرب، وقوعه، تطلبوه، اى تطلبوا وقوعه

قوله:سبحانه: دا د فعل محذوف مفعول مطلق دې، اى سبح سبحانه

قوله:به : په دې كښې اشاره ده، چې په (عما) كښې (ما) موصوله ده، چې د هغې په صله كښې عائد راوړل ضروري دى، او كه ما مصدريه وى نو بيا د عائد ضرورت نشته.

قوله:عما: كښې سبحانه و تعالى دواړه فعل تنازع كوئ، هر يو په عما كښې ما لره خپل مفعول جوړول غواړى، دا دواړه د تنازع فعلان نه دى، بصريان وائى چې دويم فعل ته او كوفيان وائى چې اول فعل ته به عمل وركولې شى.

قوله:اى جبرئيل:

سوال: الملائكة صيغه د جمع وئيلو سره يوه ملائكه مراد اخستلې شوې ده؟

جواب: داسې مجازا كړې دى، څنګه چې اذ قالت الملائكة كښې د ملائكه نه جبرئيل امين مراد دې، واحدى وئيلې دى چې كله يو فرد د جماعت سردار وى نو په هغه باندې د جمع اطلاق كيږى، جبرئيل عليه السلام چونكه د فرشتو سردار دې لهذا په هغه باندې هم د جمع اطلاق صحيح دې.

قوله:بإرادته: په دې كښې اشاره ده چې په (من امره) كښې (من) په معنى د (باء) دې، لهذا دا اعتراض ختم شو چې په (من امره) كښې من نه بيانيه كيدې شى، نه تبعيضيه او نه ابتدائيه.

قوله:ان مفسرة:

سوال: (ان) مفسره د (قال) يا د (قال) مشتقاتو يا د هم معنې نه پس واقع كيږى، او دلته داسې نه ده شوې؟

جواب: دلته روح چونكه د وحى په معنى كښې دې او وحى د قال په معنى كښې ده لهذا ان مفسره كيدل صحيح دى.

قوله:واعلموهم: دا اضافه د يو سوال مقدر جواب دې.

سوال: انذار متعدى په يو مفعول سره دې، او هغه محذوف دې، اى انذروا المشركين، لهذا په انه لااله كښې د (ان) د فتحې څه ضرورت دې، د قياس تقاضه خو دا ده، چې ان په كسرې د همزې سره وى؟

جواب: دادې چې دلته اعلموا مقدر دې او انه لااله الاانا، مفعول ثانى دې، ددې وجه نه ئې انه راوړې دې.

قوله:محقا: په دې كښې اشاره ده چې (بالحق) د حال كيدو د وجه نه منصوب دې.

قوله: شديد الخصومة: په دې کښې اشاره ده چې خصيم (فعيل) د مبالغې د پاره دې.

قوله: نصبه بفعل يفسره خلقها: يعنی دا د (ما اضمر عامله) دقبيل نه دې، تقديری عبارت دادې خلق الانعام خلقها لکم،

قوله: دفء: د يخنۍ کپړې، ګرمې کپړې، د ګرمۍ حاصلولو سامان، د اوبنانو د پيداوار او د هغې نه چې کومه نفع حاصله وی، د فئ (دفاء، دفاءة، ګرميدل،، ګرمی محسوسول، استدفاء، ګرمې کپړې اغوستل.

قوله: من اشعارها واوصافها: دا په (ما تستدفئون) کښې د (ما) بيان دې، د (دفء) تفسير په ما تستدفئون سره کښې ئې دا اشاره اوکړه چې دفء مصدر د اسم مفعول په معنی کښې دې، دغه شان د د (دفء) حمل هم صحيح شو.

قوله: قدم الظرف للفاصلة: يعنی (ومنها تاکلون) په اصل کښې (تاکلون منها) وو، د فواصلو د رعايت کولو د وجه نه ظرف ئې مقدم کړو.

قوله: مراحها بضم الميم: د آرام ځائې، د ځناورو د اوسيدو ځائې، باړا

قوله: وخلق: خلق مقدر ګرځولو سره اشاره ئې اوکړه چې د الخيل عطف په الانعام باندې دې، ای خلق الانعام وخلق الخيل، الخ

قوله: مفعول له: زينة مفعول له دې، او د لترکبوها په محل باندې عطف دې، يعنی ترکبوها، او زينة دواړه د خلق مفعول له دی.

سوال: دواړه مفعول له دی خو دواړه ئې په يو طرز کښې راوړې نه دی؟

جواب: په دواړو کښې فرق دادې چې رکوب د مخاطبينو فعل دې، او زينة د خالق فعل دې.

قوله: والتعليل بهما لتعريف النعم: الخ دا د احنافو د استدلال جواب دې د احنافو استدلال ددې آيت نه داسې دې چې الله تعالی د اسونو خچرو او د خرو د پيدا کولو علت زينت ښودلې دې، او ددې دريواړو په تخليق کښې ئې د خوړلو علت نه دې ګرځولې، ځنګه چې په انعام کښې د تخليق علت اکل بيان شوې دې. حالانکه د اکل فائده د نورو فائدو نه اهم ده، او آيت د نعمتونو د بيان د پاره راغلې دې، او دا خبره هيڅ کله مناسب نه ده چې د احسان ښکاره کولو په موقع باندې د لوې نعمت ذکر اوکړې شی، او اعلی پريښودلې شی،

قوله: قصد السبيل: دا اضافت صفت الی الموصوف دې، ای السبل القصد، او قصد په معنی د قاصد دې چې حمل صحيح شی، قصد نيغې لارې ته وائی، يقال سبيل قصد، وسبل قاصد، نيغه لاره.

[ایاتونه: ۱۰ـ ۲۱]

(هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَّكُم مِّنْهُ شَرَابٌ) تَشْرَبُونَهُ (وَمِنْهُ شَجَرٌ) يَنْبُتُ بِسَبَبِهِ (فِيهِ تُسِيمُونَ) تَرْعَوْنَ
دَوَابَّكُمْ (يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ) الْمَذْكُور (لَآيَةً)
دَالَّة عَلَى وَحْدَانِيَّته تَعَالَى (لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) فِي صُنْعِهِ فَيُؤْمِنُونَ (وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ) بِالنَّصْبِ
عَطْفًا عَلَى مَا قَبْله وَالرَّفْع مبتدأ (وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ) بِالْوَجْهَيْنِ (مُسَخَّرَاتٌ) بِالنَّصْبِ حَال وَالرَّفْع خَبَر (بِأَمْرِهِ)
بِإِرَادَتِهِ (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) يتدبرون (وَ) سَخَّرَ لَكُمْ (مَا ذَرَأَ) خَلَقَ (لَكُمْ فِي الْأَرْضِ) مِنَ
الْحَيَوَان وَالنَّبَات وَغَيْر ذَلِكَ (مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ) كَأَحْمَر وَأَصْفَر وَأَخْضَر وَغَيْرهَا (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ)
يَتَّعِظُونَ (وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ) ذَلَّلَهُ لِرُكُوبِهِ وَالْغَوْص فِيهِ (لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا) هُوَ السَّمَك (وَتَسْتَخْرِجُوا
مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا) هِيَ اللُّؤْلُؤ وَالْمَرْجَان (وَتَرَى) تُبْصِر (الْفُلْكَ) السُّفُن (مَوَاخِرَ فِيهِ) تَمْخَر الْمَاء أَيْ
تَشُقُّهُ بِجَرْيِهَا فِيهِ مُقْبِلَة وَمُدْبِرَة بِرِيحٍ وَاحِدَة (وَلِتَبْتَغُوا) عَطْف عَلَى لِتَأْكُلُوا تَطْلُبُوا (مِن فَضْلِهِ) تَعَالَى
بِالتِّجَارَة (وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) الله على ذلك (وألقى في الأرض رواسي) جبالا ثوابت لِ (أن) لا (تميد)
تتحرك (بكم و) جَعَلَ فِيهَا (أَنْهَارًا) كَالنِّيلِ (وَسُبُلًا) طُرُقًا (لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) إِلَى مَقَاصِدكُمْ (وَعَلَامَاتٍ)
تَسْتَدِلُّونَ بِهَا عَلَى الطُّرُق كَالْجِبَالِ بِالنَّهَارِ (وَبِالنَّجْمِ) بِمَعْنَى النُّجُوم (هُمْ يَهْتَدُونَ) إِلَى الطُّرُق والقبلة
بالليل (أَفَمَن يَخْلُقُ) وَهُوَ الله (كَمَن لَّا يَخْلُقُ) وَهُوَ الْأَصْنَام حَيْثُ تُشْرِكُونَهَا مَعَهُ فِي الْعِبَادَة لَا (أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ) هَذَا فَتُؤْمِنُونَ (وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا) تَضْبِطُوهَا فَضْلًا أَنْ تُطِيقُوا شُكْرهَا (إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ
رَّحِيمٌ) حَيْثُ يُنْعِم عَلَيْكُمْ مَعَ تَقْصِيركُمْ وَعِصْيَانكُمْ (والله يعلم ما تسرون وما تعلنون) (وَالَّذِينَ تَدْعُونَ)
بِالتَّاء وَالْيَاء تَعْبُدُونَ (مِن دُونِ اللَّهِ) وَهُمْ الْأَصْنَام (لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ) يُصَوَّرُونَ مِنَ الْحِجَارَة
وَغَيْرهَا (أَمْوَاتٌ) لَا رُوح فِيهِمْ خَبَر ثَانٍ (غَيْرُ أَحْيَاءٍ) تَأْكِيد (وَمَا يَشْعُرُونَ) أَيْ الْأَصْنَام (أَيَّانَ) وَقْت
(يُبْعَثُونَ) أَيْ الْخَلْق فَكَيْفَ يُعْبَدُونَ إِذْ لَا يَكُون إِلَهًا إِلَّا الْخَالِق الْحَيّ الْعَالِم بِالْغَيْبِ

ترجمه: الله هم هغې دې چا چې ستاسو د فائدې د پاره د آسمان نه (اوريځو نه) اوبه راووروليې، هغه تاسو څکئ، او د هم هغې نه بوټی راټوکيږی، چې په هغې کښې د څرلو د پاره تاسو خپل خناور پريږدئ، هم دغه اوبو سره ستاسو د پاره پټی، زيتون او کهجور او انګور او هر قسم ميوې راټوکوئی، بې شکه دې ټولو څيزونو کښې د الله په وحدانيت باندې دلالت کوونکی نښې دی، د هغه خلقو د پاره چې د هغه په صنعت کارئی کښې غوراو فکر کوی، چې د هغې په نتيجه کښې هغوی ايمان راوړی، او هم هغه شپه او ورځ او نور او سپوږمۍ او ستورو لره په خپل قدرت سره ستاسو په کار کښې لګولې دی الشمس په نصب سره په ماقبل باندې عطف دې، او په رفع سره د مبتدأ د وجه، او په القمر او النجوم کښې هم مذکوره دواړه اعراب دی، مسخرات نصب سره دې د حال د وجه نه، او رفع سره دې د خبر د وجه نه. بې شکه په دې

کښې ډېرې نښې دي، د هغه خلقو د پاره څوک چې د عقل نه کار اخلي، يعنې غور اوفکر کوئي، ډېر څيزونو له هغه د زمکې نه پيدا کړل چې د هغې رنګ او ډول مختلف دي، لکه سور، شين، او زېړ وغيره، هغه حيوان او نباتات وغيره دي يقينا په دې ذکر شوې څيزونو کښې د نصيحت اخستونکو د پاره ډېر نصيحتونه دي، او درياب هم هغه ستاسو د سورلئ د پاره او په هغې کښې د غوښې وهلو د پاره ستاسو په اختيار کښې کړل چې تاسو د هغې نه تازه غوښه راوباسئ، هغه مهې دې او د هغې نه کالي راوباسئ چې هغه تاسو اغوندئ، او هغه ملغره او کنچکې دي او ته کشتيانو له ګورئ چې اوبه شلولو سره ګرځي، يعنې په يو هوا سره تلو راتلو کښې په درياب کښې اوبو له شلوي او رواني وي، او دا چې تاسو د تجارت په ذريعه باندې د الله فضل (روزي) طلب کړئ، لتبتغوا په لتاکلو باندې عطف دې او دا چې په دې باندې تاسو د الله شکر ادا کړئ، او هغه په زمکه کښې نه خوزيدونکي غرونه کلک کړل چې په تاسو نه خوزي، يعنې اضطرابي حرکت نه کوي، او په زمکه باندې د نيل په شان نهرونه ئې جوړ کړل او لارې ئې جوړې کړې چې تاسو خپل مقصد ته رسيدنه حاصل کړئ، او ډېرې داسې نښې ئې جوړې کړې چې د هغې نه تاسو رهنمائي حاصلوئي، لکه د غرونو نه په ورځ کښې او د ستورو په ذريعه باندې او نجم په معنی د نجوم دې، د لارې او د قبلې د شپې رهنمائي حاصلوئي، آيا هغه الله څوک چې پيدا کول کوي د هغه چا برابر دې څوک چې څه نه پيدا کوي، او هغه بتان دي چې هغوی له تاسو په عبادت کښې د الله شريک جوړوئي، (يعنې برابر کيدې نه شي) آيا تاسو ددې نه نصيحت نه حاصلوئي، چې ايمان راوړئي، او که تاسو د الله نعمتونه شميرل اوغواړئي نو شميرلې ئې نشئ څه به تاسو د هغه شکر ادا کړئ بې شکه الله ډېر بخښنې والا او ډېر مهربانه دې ځکه چې هغه ستاسو د کمو او خطاګانو باوجود تاسو نه خپل نعمتونه درکوي، او څه چې تاسو پټوئي او څه چې تاسو ښکاره کوئي الله ته د هغې پته ده، او کومو خلقو ته چې دا خلق د الله پرېښودلو سره آوازونو کوي بندګی ئې کوي او هغه بتان دي هغوی هيڅ څيز پيدا کولې نشي، او هغه خو خپله مخلوق دي، يعنې د کاڼړی وغيره نه تراشلې (توګلې) شوې دي بې ساه دي، دا خبر ثاني دې په هغې کښې ساه نشته، دا تاکيد دې، او دې بتانو ته خو دا پته نشته چې مخلوق به کله اوچتولې شي؟ نو بيا دې د هغوی بندګی ولې وکړې شي، ځکه چې معبود خو هغه کيدې شي، څوک چې خالق وي، ژوندې وي او عالم الغيب وي.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: بالنصب: مسخرات په الشمس باندې د نصب په صورت کښې به د حال د وجه نه منصوب وي، او په ماقبل کښې د مذکور تولونه به حال وي، او عامل به د سخر ضمير وي، او په الشمس باندې د رفع په صورت کښې به مسخرات د مبتدا خبر د وجې مرفوع وي.

قوله: ماذرا: ددې عطف په الليل باندې دې مفسر علام سخر محذوف راوبنکلو سره دې طرف ته اشاره کړې ده.

قوله: مواخر: دا د (ماخر) جمع ده، مخرا، مخورا، اوبه شلول.

قوله: عطف على لتاكلوا: يعنى تبتغوا، ددې عطف په لتاكلو باندې دې، په مينځ کښې جمله معترضه ده.

قوله: وجعل فيها: ددې عطف په رواسى باندې دې، ځکه چې په القى کښې د جعل معنى ده.

قوله: خبر ثان: يعنى اموات، د الذين يدعون خبر ثانى دې، او اول خبر ئې من دون الله دې.

قوله: تاكيد: يعنى (غير أحياء) د اموات تاكيد دې، لهذا د عدم حاجت اعتراض ختم شو.

[ايا تونه: ۲۲ - ۲۵]

(إِلَٰهُكُمْ) الْمُسْتَحِقُّ لِلْعِبَادَةِ مِنْكُمْ (إِلَٰهٌ وَاحِدٌ) لَا نَظِيرَ لَهُ فِي ذَاتِهِ وَلَا صِفَاتِهِ وَهُوَ اللّٰهُ تَعَالَى (فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ) جَاحِدَةٌ لِلْوَحْدَانِيَّةِ (وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ) مُتَكَبِّرُونَ عَنِ الْإِيمَانِ بِهَا (لَا جَرَمَ) حَقًّا (أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) فَيُجَازِيهِمْ بِذٰلِكَ (إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ) بِمَعْنَى أَنَّهُ يُعَاقِبُهُمْ وَنَزَلَ فِي النَّضْرِ بْنِ الْحَارِثِ (وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَا) اسْتِفْهَامِيَّةٌ (ذَا) مَوْصُولَةٌ (أَنْزَلَ رَبُّكُمْ) عَلَى مُحَمَّدٍ (قَالُوا) هُوَ (أَسَاطِيرُ) أَكَاذِيبُ (الْأَوَّلِينَ) إِضْلَالًا لِلنَّاسِ (لِيَحْمِلُوا) فِي عَاقِبَةِ الْأَمْرِ (أَوْزَارَهُمْ) ذُنُوبَهُمْ (كَامِلَةً) لَمْ يُكَفَّرْ مِنْهَا شَيْءٌ (يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ) بَعْضِ (أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ) لِأَنَّهُمْ دَعَوْهُمْ إِلَى الضَّلَالِ فَاتَّبَعُوهُمْ فَاشْتَرَكُوا فِي الْإِثْمِ (أَلَا سَاءَ) بِئْسَ (مَا يَزِرُونَ) يَحْمِلُونَهُ حَمْلُهُمْ هٰذَا

ترجمه: ستاسو د عبادت مستحق خو صرف يو معبود دې، په ذات او صفاتو کښې د هغه نظير نشته، او هغه الله تعالى دې او څوک چې په آخرت باندې ايمان نه راوړى د هغوى زړونه د وحدانيت نه منکر دى، او هغوى په وحدانيت باندې د ايمان راوړلو نه تکبر کونکى دې، يقينى خبره ده، چې الله هر هغه خبره پيژنى کومه چې هغوى پټوى او ښکاره کوى ئې. لهذا هغه به دوى ته ددې بدله ورکړى هغه تکبر کونکى نه خوښوى په دې معنى چې هغوى ته به سزا ورکړى، او د نضر بن الحارث په باره کښې دا راروان آيت نازل شو او چې کله د هغوى نه تپوس اوکړې شى، چې ستاسو رب په محمد ﷺ باندې څه نازل کړې دى؟ (ما) استفهاميه ده، او (ذا) موصوله دې نو خلقو لره د گمراه کولو د پاره ئې جواب ورکړو، چې دا د مخکښې خلقو دروغې قصې دى، ددې نتيجه به دا وى چې آخر کار دا خلق به خپل ټول گناهونه چې په هغې کښې هيڅ هم معاف شوې نه وى د قيامت په ورځ اوچت کړى او د هغه خلقو د گناهونو هم څه حصه کوم چې دې خلقو د لاعلمۍ د وجه نه گمراه کړې وى ځکه دې خلقو هغوى لره د گمراهۍ طرف ته راوبلل، نو هغوى ددوى اتباع اوکړه چې د هغې د وجې نه په گناه کښې دواړه

شریک شول، اوګوره څومره خراب بوج دې؟ کوم چې دوی اوچتوی، یعنی ددوی دا اوچتول ډیر خراب دی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: متکبرون: د مستکبرون تفسیر په متکبرون سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې استفعال د تفعل په معنی دې، لهذا دا اعتراض ختم شو، چې دلته د طلب معنی صحیح نه ده.

قوله: بمعنی انه یعاقبهم: دا ددې سوال جواب دې، چې د (حب) لفظ د الله تعالی د پاره استعمالول صحیح نه دی، ځکه چې د (حب) تعلق قلب سره دې، او قلب مجسم وی، کوم نه چې الله تعالی پاک دې؟

جواب: د عدم حب لازم معنی مراد ده، یعنی سزا، لهذا اوس څه اعتراض پاتې نه شو.

قوله: هو: **سوال:** د (هو) مقدر ګنړلو څه ضرورت وو؟

جواب: اساطیر الاولین چونکه د قال مقوله ده، او د مقولې د پاره جمله کیدل ضروری دی، حالانکه اساطیر الاولین مفرد دې، یعنی جمله تام نه ده. مفسر علام (هو) محذوف ګنړلو سره اشاره اوکړه چې اساطیر الاولین د مبتدأ محذوف خبر کیدو سره جمله تام ده.

قوله: فی عاقبة الامر: په دې کښې اشاره ده چې په (لیحملوا) کښې لام د عاقبت دې.

قوله: حملهم هذا: دا مخصوص بالذم دې.

[ایاتونه: ۲٦ _ ۳٤]

﴿قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ وَهُوَ نَمْرُودُ بَنَى صَرْحًا طَوِيلًا لِيَصْعَدَ مِنْهُ إِلَى السَّمَاءِ لِيُقَاتِلَ أَهْلَهَا ﴿فَأَتَى اللَّهُ﴾ قَصَدَ ﴿بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ﴾ الْأَسَاسِ فَأَرْسَلَ عَلَيْهِ الرِّيحَ وَالزَّلْزَلَةَ فَهَدَمَتْهُ ﴿فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ﴾ أَيْ وَهُمْ تَحْتَهُ ﴿وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ﴾ مِنْ جِهَةٍ لَا تَخْطِرُ بِبَالِهِمْ وَقِيلَ هٰذَا تَمْثِيلٌ لِإِفْسَادِ مَا أَبْرَمُوهُ مِنَ الْمَكْرِ بِالرُّسُلِ ﴿ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ﴾ يُذِلُّهُمْ ﴿وَيَقُولُ﴾ اللّٰهُ لَهُمْ عَلٰى لِسَانِ الْمَلَائِكَةِ تَوْبِيخًا ﴿أَيْنَ شُرَكَائِيَ﴾ بِزَعْمِكُمْ ﴿الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ﴾ تُخَالِفُونَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿فِيهِمْ﴾ فِي شَأْنِهِمْ ﴿قَالَ﴾ أَيْ يَقُولُ ﴿الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ يَقُولُونَهُ شَمَاتَةً بِهِمْ ﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ﴾ بِالتَّاءِ وَالْيَاءِ ﴿الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ بِالْكُفْرِ ﴿فَأَلْقَوُا السَّلَمَ﴾ انْقَادُوا وَاسْتَسْلَمُوا عِنْدَ الْمَوْتِ قَائِلِينَ ﴿مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ﴾ شِرْكٍ فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ ﴿بَلٰى إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ فَيُجَازِيكُمْ بِهِ وَيُقَالُ لَهُمْ ﴿فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى﴾ مَأْوَى ﴿الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ ﴿وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا﴾ الشِّرْكَ ﴿مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا﴾ بِالْإِيمَانِ ﴿فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ﴾ حَيَاةٌ طَيِّبَةٌ ﴿وَلَدَارُ الْآخِرَةِ﴾ أَيِ الْجَنَّةُ ﴿خَيْرٌ﴾ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا قَالَ تَعَالٰى فِيهَا ﴿وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ﴾ هِيَ ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ﴾ إِقَامَةٍ

مبتدا خبره ﴿يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَٰلِكَ﴾ الجزاء ﴿يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ﴾ ﴿الَّذِينَ﴾ نعت ﴿تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ﴾ طاهرين من الكفر ﴿يَقُولُونَ﴾ لهم عند الموت ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمُ﴾ ويقال لهم في الآخرة ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ﴿هَلْ﴾ ما ﴿يَنظُرُونَ﴾ ينتظر الكفار ﴿إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ﴾ بالتاء والياء ﴿الْمَلَائِكَةُ﴾ لقبض ارواحهم ﴿أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ﴾ العذاب او القيامة المشتملة عليه ﴿كَذَٰلِكَ﴾ كما فعل هؤلاء ﴿فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ من الامم كذبوا رسلهم فاهلكوا ﴿وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ﴾ باهلاكهم بغير ذنب ﴿وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ بالكفر ﴿فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا﴾ اي جزاؤها ﴿وَحَاقَ﴾ نزل ﴿بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ اي العذاب

ترجمه: ددوی نه مخکښې خلقو هم مکر کړې وو او هغه نمرود وو، چا چې يو اوچته مناره جوړه کړې وه، چې په هغې باندې اوخيژی او اسمان والو سره جنګ اوکړی الله تعالی آخر هغه د هغې بنيادونه د جړو نه راوخکل، چې په هغې باندې ئې زلزله او خپلئی روليږله او هغه توله ئې نيست ونابود کړه، د هغوی په سرونو باندې د هغوی چتونه د بره نه راپريوتل، کوم وخت چې هغوی ددې لاندې وو او دوی باندې عذاب د هغه ځائې نه راغلو د کوم ځائې نه چې د هغوی خيال او ګمان هم نه وو، يعنی د داسې طرف نه چې د هغوی په خيال او خوب کښې هم نه وو، او وئيلې شوې دی چې دا تمثيل دې د هغه منصوبو ناکامولو د پاره کوم چې دوی د رسول الله ﷺ خلاف تياري کړې وې، بيا به په ورځې د قيامت باندې هم الله تعالی دوی ذليله کړی، او د فرشتو په ذريعه باندې به دوی ته په زورنې اووائی، ستاسو په ګمان کښې زما هغه شريکان اوس کوم ځائې دی چې د هغې په باره کښې به تاسو مومنانو سره جهګړې کولې، يعنی مومنانو سره به مو اختلاف کولو او چاته چې علم ورکړې شو يعنی نبيان او مومنان به وائی يقينا نن ورځ د کافرانو د پاره رسوائی او بدبختی ده، او دا خبره به د هغوی په مصيبتونو باندې د خوشحاليدو د وجه کوی، د کوم کافرانو روحونه چې فرشتې د کفر په حالت کښې قبض کوی چې د آخر وخت پورې کفر کولو سره ئې په خپل ځان باندې ظلم اوکړو، دا وخت دا خلق اسلحه ږدی، او د مرګ په وخت کښې د تسليم او د رضا اظهار کوی، او وائی، مونږ خو هيڅ شرک نه کولو، نو فرشتې به اووائی او ولې نه الله ته خه پته ده، څه چې تاسو کول، هغه به تاسو ته د هغې سزا درکړی او دوی ته به اووئيلې شی اوس تاسو د جهنم په دروازو باندې د هميشه د پاره داخل شئ، هغه څه خراب د اوسيدو ځای دې د تکبر کونکو د پاره، او کوم خلق چې د شرک نه بچ کيږی، هغوی نه فرشتې تپوس کوی، ستاسو رب څه نازل کړې دی؟ نو هغوی جواب ورکوی چې صرف خير ئې نازل کړې دې، يعنی کومو خلقو د ايمان په ذريعه سره په دې دنيا کښې نيکی اوکړه د هغوی د پاره صرف خير دې، يعنی پاکه زندګی ده، او د آخرت کور يعنی جنت ډير ښه دې، د دنيا نه او څه چې په دې دنيا کښې دی د هغې نه، الله

تعالی د جنت په باره کښې اوفرمائيل، جنت د متقيانو د پاره څه ښه کور دې، د هميشه اوسيدلو باغونه دی جنت عدن مبتدأ ده، يدخلونها ددې خبر دی. چې په هغې کښې به دوی داخليږی، چې د هغې لاندې به نهرونه بهيږی، او څه چې دا خلق په هغې کښې غواړی، هغه به ورته ملاويږی، الله تعالی پرهيزګارو ته داسې بدله ورکوی، هغه پرهيزګار چې د هغوی روحونه فرشتې په داسې حالت کښې قبض کوی چې هغوی د کفر نه پاک وی، فرشتې دوی ته د مرګ په وخت وائی ستاسو د پاره سلامتی ده، او په آخرت کښې به دوی ته اووئيلې شی د خپلو اعمالو په بدله کښې جنت ته داخل شئ. دوی ته صرف ددې خبرې انتظار دې چې فرشتې دوی لره د روح قبض کولو د پاره راشی، ياتيهم د ياء او تاء سره دې، يا ستا د رب حکم، يعنی عذاب يا د قيامت ورځ کومه چې په عذاب باندې مشتمله به وی راشی، دغه شان څنګه چې دوی وکړل د دوی نه مخکښې امتونو هم کړې وو، يعنی خپل رسولانو پورې ئې توقی اوکړې او هغوی ئې شهيدان کړل، هغوی لره بغير د جرم نه هلاک کولو د وجه الله په دوی باندې څه ظلم نه دې کړې خو هغوی د کفر په وجه په خپل ځان باندې ظلم کولو، نو دوی ته ددوی د خرابو اعمالو نتيجه ميلاؤ شوه، يعنی ددوی د اعمالو سزا دوی ته ميلاؤ شوه، او چې کوم عذاب پورې هغوی توقې کولې هم هغه عذاب په هغوی باندې نازل شو.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: قصد: د اتيان اطلاق چونکه د الله د پاره ناممکن دې، څکه ئې د (اتيان) تفسير مجازا په (قصد) سره اوکړو.

قوله: بنيانهم: ددې نه مخکښې مضاف محذوف دې، ای قصد استيصال بنيانهم

قوله: لافسادما ابرموه: يعنی تمثيل مراد اخستلو په صورت کښې د هغوی هغه منصوبې کومې چې هغوی تياري کړې وې، ناکامه کول به مراد وی، نه چې د نمرود جوړ کړې شوې عمارت ورانول.

قوله: ای يقول: په دې کښې اشاره ده، چې ماضی په معنی د مضارع کښې ده، د تحقق وقوع د وجه نه د مضارع ئې په ماضی سره تعبير اوکړو.

قوله: قائلين. د قائلين اضافه ئې د کلام مضبوط او مربوط جوړولو د پاره کړې ده، ددې نه بغير په ماقبل او مابعد کښې ربط نه پاتې کيږی.

قوله: نعت: يعنی المتقين موصوف دې، او تتوفاهم ددې صفت دې، او طيبين د (تتوفاهم) د ضمير نه حال دې.

......

[ایاتونه: ۳۵ ـ ٤٠]

{وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا} مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ {لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ} مِنَ الْبَحَائِرِ وَالسَّوَائِبِ فَإِشْرَاكُنَا وَتَحْرِيمُنَا بِمَشِيئَتِهِ فَهُوَ رَاضٍ بِهِ قَالَ تَعَالَى {كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ} أَيْ كَذَّبُوا رُسُلَهُمْ فِيمَا جَاءُوا بِهِ {فَهَلْ} فَمَا {عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ} وَلَيْسَ عَلَيْهِمْ هِدَايَةٌ {وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا} كَمَا بَعَثْنَاكَ فِي هٰؤُلَاءِ {أَنِ} أَيْ بِأَنِ {اعْبُدُوا اللَّهَ} وَحِّدُوهُ {وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ} الْأَوْثَانَ أَنْ تَعْبُدُوهَا {فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ} فَآمَنَ {وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ} وَجَبَتْ {عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ} فِي عِلْمِ اللَّهِ فَلَمْ يُؤْمِنْ {فَسِيرُوا} يَا كُفَّارَ مَكَّةَ {فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ} رُسُلَهُمْ مِنَ الْهَلَاكِ {إِن تَحْرِصْ} يَا مُحَمَّدُ {عَلَىٰ هُدَاهُمْ} وَقَدْ أَضَلَّهُمُ اللَّهُ لَا تَقْدِرُ عَلَى ذٰلِكَ {فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي} بِالْبِنَاءِ لِلْمَفْعُولِ وَلِلْفَاعِلِ {مَن يُضِلُّ} مَنْ يُرِيدُ إِضْلَالَهُ {وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ} مَانِعِينَ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ {وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ} أَيْ غَايَةَ اجْتِهَادِهِمْ فِيهَا {لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ} قَالَ تَعَالَى {بَلَىٰ} يَبْعَثُهُمْ {وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا} مَصْدَرَانِ مُؤَكِّدَانِ مَنْصُوبَانِ بِفِعْلِهِمَا الْمُقَدَّرِ أَيْ وَعَدَ ذٰلِكَ وَحَقَّهُ حَقًّا {وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ} أَيْ أَهْلَ مَكَّةَ {لَا يَعْلَمُونَ} ذٰلِكَ {لِيُبَيِّنَ} مُتَعَلِّقٌ بِيَبْعَثُهُمُ الْمُقَدَّرِ {لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ} مَعَ الْمُؤْمِنِينَ {فِيهِ} مِنْ أَمْرِ الدِّينِ بِتَعْذِيبِهِمْ وَإِثَابَةِ الْمُؤْمِنِينَ {وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ} فِي إِنْكَارِ الْبَعْثِ {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ} أَيْ أَرَدْنَا إِيجَادَهُ وَقَوْلُنَا مُبْتَدَأٌ خَبَرُهُ {أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ} أَيْ فَهُوَ يَكُونُ وَفِي قِرَاءَةٍ بِالنَّصْبِ عَطْفًا عَلَى نَقُولَ وَالْآيَةُ لِتَقْرِيرِ الْقُدْرَةِ عَلَى الْبَعْثِ

ترجمه: او د مکې مشرکانو اووئیل که چرې الله تعالی غوښتله نو مونږ او زمونږ پلار نیکه به د هغه نه بغیر د بل چا عبادت نه کولو او نه به مو د بحائرو او د سوائبو نه څه په خپله مرضۍ سره حرام ګرځول، نو معلومه شوه، چې زمونږ شرک کول او حرام ګرځول، د هغه د خوښې مطابق دی، او هغه په دې راضی دې، او دغه شان حرکت ددوی نه مخکښې خلقو کړې وو، یعنی رسول چې کوم حکم راوړې وو په هغې کښې دوی خپل رسول دروغژن اوګڼړلو، نو آیا په رسولانو باندې د صفا صفا خبرې رسولو نه علاوه نور څه ذمه داری شته؟ یعنی په واضح توګه باندې د رسولو، او په دوی د هدایت ورکولو ذمه داری نشته، څنګه چې په دوی کښې مونږ ته رسول جوړ کړې رالیږلې ئې، دغه شان مونږ په هر قوم کښې رسولان لیږلې دی، چې اې خلقو تاسو صرف د الله عبادت اوکړئ. د هغه د توحید عقیده اوساتئ، او د بتانو نه بچ شئ یعنی د هغوی د بندګئ نه بچ شئ، نو په دوی کښې څه داسې وو چې هغوی ته الله تعالی هدایت نصیب کړو، نوهغوی ایمان راوړو، او په دوی کښې څه داسې هم وو، چې په هغوی باندې د الله په علم کښې ګمراهی لیکلې شوې وه، چې د هغې د وجه نه هغوی ایمان راونړو، لهذا اې د مکې کافرانو تاسو په زمکه باندې ګرځئ او ګورئ چې د خپلو رسولانو تکذیب کونکو د هلاکت په ذریعه څنګه انجام اوشو؟ اې محمد ﷺ تاسو ددوی د هدایت

اګرچې هر څومره خواهشمند ئې او الله دوی ګمراه کړې دی، تاسو ددوی په هدایت باندې قادر نه یئ ځکه چې الله د چا د ګمراهۍ فیصله اوکړې نو بیا هغه ته هدایت نه ورکوی یهدی مجهول او معروف دواړه قراءتونه دی او نه به د هغوی مددګاروی یعنی د الله د عذاب نه بچ کونکې هغوی ډیر درانه درانه قسمونه خوری یعنی ډیر تاکیدی قسمونه چې الله به هیڅ کله مړه نه ژوندی کوی ولې نه خامخا به ئې ژوندی کوی، دا خو د هغه برحقه فیصله ده (وعدا، او حقا) دواړه مصدر تاکیدی دی، د خپل فعل مقدر د وجه نه منصوب دی، تقدیری عبارت داسې دې وعد وعدا وحقه حقا خو اکثر خلق یعنی مکې والا دې باندې نه پوهیږی، داسې کیدل ځکه ضروری ده چې الله ددوی په مخکښې هغه حقیقت کولاؤ کړی د کوم دین په خبره کښې چې دوی د مومنانو سره جهګړې کوی، دوی ته په عذاب ورکولو او مومنانو لره ثواب ورکولو سره، او ځکه هم ضروری ده چې کافرانو ته پته اولګی چې هغوی د بعث بعد الموت نه د انکار په باره کښې په غلطه دی (لیبین) د بیعثهم مقدر متعلق دې، کله چې مونږ د یو څیز د ایجادولو فیصله اوکړونو مونږ هغې ته وایو چې شه، نو هغه شی، قولنا مبتدأ ده، او (ان نقول..الخ) ددې خبر دې، او په یو قراءت کښې (یکون) په نصب سره دې، په نقول باندې د عطف د وجه نه، او آیت د مرګ نه پس په ژوندی کولو باندې د قدرت د ثابتولو د پاره دې.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله:فهو راض: دا اضافه ددې شبهې جواب دې چې د کافرانو او د مشرکانو دا وینه وه چې زمونږ شریک کول او یو څیز حرامول د الله د خوښې او ارادې د وجې دی، دا خبره بالکل صحیح ده ځکه چې د الله د خوښې او ارادې نه بغیر خو هیڅ هم نه کیږی نو بیا د دې نه د انکار کولو او ددې رد کولو څه وجه ده؟

جواب: (فهو راض به) سره ددې شبهې جواب دې خلاصه داده چې د الله د مشیت او ارادې نه مقصد ددوی د الله راضی مندی ده حالانکه مشیت او ارادې د پاره رضامندی ضروری نه ده.

قوله:الابلاغ البین: د البلاغ المبین تفسیر په الابلاغ البین سره کولو کښې دې ته اشاره اوشوه چې دوړاه په معنی کښې متعدی دې.

قوله:ان تعبدوها: په دې کښې د حذف مضاف طرف ته اشاره ده ځکه چې صرف د بتانو نه د بچ کیدو هیڅ مقصد نشته.

قوله لا تقدر: په دې کښې اشاره ده چې د (ان تحرص) جزاء محذوف ده، او هغه جزاء لا تقدر علی ذلک ده.

قوله: بالبناء للمفعول: ددې وجه دا ده چې (من يضل) مبتدأ ده او (لا يهدى) ددې خبر دې معنى ئې دا ده من يضل الله لا يهدى اليه لعدم تغيير فعل الله تعالى

قوله: من يريد اضلاله: يعنى كه د (من يضل) نه حقيقة ضلالت مراد وى، نو بيا د هدايت د نفى ضرورت نشته.

قوله: ليبين: متعلق بـيبعثهم المقدر، ددې عبارت مطلب دادې چې د (ليبين) تعلق د (يبعثهم) سره دې، نه چې (لا يعلمون) سره، لهذا دا شبهه ختمه شوه، چې د (ليبين) د (لا يعلمون) علت جوړيدل صحيح نه دى، اوس تقديرى عبارت څه دا رنګه به وى انهم يبعثون ليبين لهم الذى يختلفون فيه.

قوله: اي فهو يكون: په دې كښې اشاره ده چې دا د مبتدأ محذوف خبر دې، او جمله په محل د نصب كښې دې، او كومو حضراتو چې يكون جواب امر ګرځولو سره منصوب منلې دې هغه صحيح نه ده، ځكه چې دواړه مصدرونه متحد دى، حالانكه په جواب امر كښې دا شرط دې چې اول د دويم د پاره سبب وى او دا تغاير غواړى، د نصب صورت هم صحيح دې كه په (نقول) باندې عطف وى نه چې د جواب امر كيدو د وجه نه، ګنى يو موجود (مكون) د پاره (دوه وجوده) يعنى د دوو كونونو راتلل به لازم راشى، چې په هغې كښې به يو د بل سبب وى.

قوله: والأية لتقرير القدرة على البعث: ددې عبارت د اضافې مقصد دې اعتراض لره ختمول دى چې الله تعالى قول (كن) يا خو به موجود ته وى، په دې صورت كښې به تحصيل د حاصل راشى، يا به دا معدوم ته خطاب وى، نو معدوم ته به خطاب لازم شى كوم چې محال او ناممكن دې؟

د جواب خلاصه داده چې د (كن) مقصد دقدرت على البعث اثبات دې، او سرعت فى الايجاد دې، لهذا اوس څه اعتراض نشته.

[اياتونه: ۱ ٤ ـ ٥٠]

(وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ) لِإِقَامَةِ دِينِه (مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا) بِالْأَذَى مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَهُمُ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابه (لَنُبَوِّئَنَّهُمْ) نُنْزِلهُمْ (فِي الدُّنْيَا) دَارًا (حَسَنَةً) هِيَ الْمَدِينَة (وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ) أَيْ الْجَنَّة (أَكْبَرُ) أَعْظَم (لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) أَيْ الْكُفَّار أَوْ الْمُتَخَلِّفُونَ عَنْ الْهِجْرَة مَا لِلْمُهَاجِرِينَ مِنْ الْكَرَامَة لَوَافَقُوهُمْ هُمْ (الَّذِينَ صَبَرُوا) عَلَى أَذَى الْمُشْرِكِينَ وَالْهِجْرَة لِإِظْهَارِ الدِّين (وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) فَيَرْزُقُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُونَ (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ) لَا مَلَائِكَة (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ) الْعُلَمَاء بِالتَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيل (إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) ذَلِكَ فَإِنَّهُمْ يَعْلَمُونَهُ وَأَنْتُمْ إِلَى تَصْدِيقهمْ أَقْرَب مِنْ تَصْدِيق الْمُؤْمِنِينَ

بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿بِالْبَيِّنَاتِ﴾ مُتَعَلِّق بِمَحْذُوفٍ أَيْ أَرْسَلْنَاهُمْ بِالْحُجَجِ الْوَاضِحَة ﴿وَالزُّبُرِ﴾ الْكُتُب ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ﴾ القرآن ﴿لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ فِيهِ مِنَ الْحَلَال وَالْحَرَام ﴿وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ فِي ذٰلِكَ فَيَعْتَبِرُونَ ﴿أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا﴾ المكرات ﴿السَّيِّئَاتِ﴾ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دَارِ النَّدْوَة مِنْ تَقْيِيده أَوْ قَتْله أَوْ إِخْرَاجه كَمَا ذُكِرَ فِي الْأَنْفَال ﴿أَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْأَرْضَ﴾ كَقَارُونَ ﴿أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ﴾ أَيْ مِنْ جِهَة لَا تَخْطُر بِبَالِهِمْ وَقَدْ أُهْلِكُوا بِبَدْرٍ وَلَمْ يَكُونُوا يُقَدِّرُونَ ذٰلِكَ ﴿أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ﴾ فِي أَسْفَارهمْ لِلتِّجَارَةِ ﴿فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾ بِفَائِتِي الْعَذَاب ﴿أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ﴾ تَنَقُّص شَيْئًا فَشَيْئًا حَتَّى يَهْلِك الْجَمِيع حَال مِنَ الْفَاعِل أَوْ الْمَفْعُول ﴿فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ حَيْثُ لَمْ يعاجلهم بالعقوبة ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ﴾ له ظل كشجرة وجبل ﴿يَتَفَيَّأُ﴾ يميل ﴿ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ﴾ جَمْع شِمَال أَيْ عَنْ جَانِبَيْهِمَا أَوَّل النَّهَار وَآخِره ﴿سُجَّدًا لِلّٰهِ﴾ حَال أَيْ خَاضِعِينَ لَهُ بِمَا يُرَاد مِنْهُمْ ﴿وَهُمْ﴾ أَيْ الظِّلَال ﴿دَاخِرُونَ﴾ صَاغِرُونَ نُزِّلُوا منزلة العقلاء ﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ﴾ أَيْ نَسَمَة تَدِبّ عَلَيْهَا أَيْ تَخْضَع لَهُ بِمَا يُرَاد مِنْهَا وَغَلَبَ فِي الْإِتْيَان بِمَا لَا يَعْقِل لِكَثْرَتِهِ ﴿وَالْمَلَائِكَةُ﴾ خَصَّهُمْ بِالذِّكْرِ تَفْضِيلًا ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ يَتَكَبَّرُونَ عن عبادته ﴿يَخَافُونَ﴾ أَيْ الْمَلَائِكَة حَال مِنْ ضَمِير يَسْتَكْبِرُونَ ﴿رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ﴾ حَال مِنْ هُمْ أَيْ عَالِيًا عَلَيْهِمْ بِالْقَهْرِ ﴿وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ بِهِ

ترجمه: او هغه خلق چا چې د الله دين قائمولو دپاره د اهل مكه د تكليفونو ظلم زغملو نه بعد خپل وطن پرېښودلو او هغه نبي ﷺ او د هغه اصحاب دي، مونږ به هغوی ته په دنيا كښې بهترين ځائې وركړو او هغه ځائې مدينه ده او د آخرت اجر يعني جنت ډير لوئې دې كاش كافر يا نه هجرت كونكی دې خبره باندې پوهيدلې، چې د مهاجرو د پاره كومې مرتبې دی نو خامخا به ئې دمهاجرينو په هجرت كښې موافقت كولو دا هغه خلق دی چا چې د مشركانو د تكليفونو او د دين د ښكاره كولو د پاره په هجرت باندې صبر اوكړو او په خپل رب باندې بهروسه كوی، نو هغه هغوی ته داسې طريقې سره رزق وركوی چې هغوی ته وهم او گمان هم نه وی او ستاسو نه مخكښې هم مونږ رسولان خلقو ته راليږل، چې هغوی طرف ته مونږ وحی ليږله نه چې فرشتو لره نو تاسو پوهه والو يعنی د تورات زبور او د انجيل د عالمانو نه معلوم كړئ كه چرې تاسو دې باره كښې نه پوهيږئ، ځكه چې هغوی دې باره كښې علم لری او تاسو د هغوی تصديق ته ډير نزدې يئ، په نسبت د تصديق د مومنانو په رسول الله ﷺ باندې. او مونږ هغوی په دلائلو سره اوليږل (بالبينت) د محذوف متعلق دې، يعنی مونږ هغوی په واضحه دليلونه سره اوليږل، او كتابونو سره او مونږ په تا باندې ذكر (قرآن نازل كړو، چې دوی په دې كښې غور او فكر اوكړی، او عبرت حاصل كړی آيا هغه خلق كوم چې د نبی سره په دارالندوه كښې د حضور ﷺ د قيد يا د قتل يا د وطن نه د ويستلو په باره

کښې بدترین چالونه جوړوي څنګه چې په سورة انفال کښې ذکر کړې شوې دی د دې خبرې نه بې ویرې شوې دي چې الله به دوی د قارون په شان په زمکه کښې ښخ کړي یا به دوی باندې عذاب داسې ځائې نه راشي چې دوی ته به وهم او ګمان هم نه وي یعنی د داسې طرف نه چې د هغې په باره کښې چرته د دوی په زړه کښې خیال هم تیر شوې نه وي، او دوی په بدر کښې هلاک کړې شول، او دوی چرته داسې سوچ هم کړې نه وو، یا دوی به د تجارتی سفر په دوران کښې په تلو راتلو کښې ګیر کړي، او دوی هغه عاجزه کولې نه شي، یعنی د هغه د عذاب نه بچ کیدلې نشي، یا به ددوی په مزه مزه نیول کوي تر دې چې ټول هلاک کړي. (علی تخوف) د فاعل یا د مفعول نه حال دې، ستاسو پروردګار ډیر شفقت والا او ډیر مهربانه دې، څکه ددوی زر نیول نه کوي آیا دوی هغه څیزونه او نه لیدل چې کوم الله تعالی سوري والا پیدا کړل، لکه چې اونې او غرونه چې د هغې سورې په ټیټه باندې الله تعالی ته سجده کوي، شمائیل د شمال جمع ده، یعنی دا څیزونه ښی او چپ طرف ته، د ورځې په اوله حصه کښې او دویمه حصه کښې (سجدا) د ظلاله د ضمیر نه حال دې، یعنی چې کوم ددوی نه مطلوب دې، هغې ته سر خکته کوي او هغه سورې اظهار د عاجزئی کوي او سورې ئې د ذوی العقول په درجه کښې واچو، او د اسمانونو او د زمکې هر ساه لرونکې کوم چې په زمکه باندې ګرځي، الله تعالی ته سجده کوي، یعنی څه چې د هغې نه مطلوب دې هغې ته سر لاندې کوي او (ما) راوړلو سره غیر ذوی العقول ته د زیاتوالی د وجه په ذوی العقول باندې غلبه ورکړې شوې ده، او فرشتې هم سجده کوي د هغوی د فضیلت د وجه نه په خصوصیت سره د هغوی ذکر اوشو، او هغوی د هغه د عبادت نه تکبر نه کوي، او فرشتې په داسې حال کښې چې د خپل رب نه کوم چې په غلبه کښې ددوی د پاسه دې، ویریږي، او دوی ته چې کوم حکم ورکړې شي، د هغې پورا والې کوي.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: لاقامة دینه: په دې اضافه کښې ددې سوال جواب دې، چې په (فی الله) کښې لفظ (الله) د مهاجرت ظرف واقع شوې دې، حالانکه د الله ظرف واقع کیدل هیڅ معنی نه لري، د جواب حاصل دادې چې (فی) په معنی د لام دې، او مضاف محذوف دې، فی الله ای لدین الله.

قوله: لنبوانهم: (د تفعیل) نه مضارع جمع متکلم لام تاکید بانون ثقیله، مونږ دوی خامخا کوزوو، خامخا به ځائې ورکوو، ماده ئې (بوء) ده، او (هم) ضمیر دلته د جمع مذکر غائب دې.

قوله: دارا: په دې اضافه کښې د (حسنة) د تانیث علت طرف ته اشاره ده.

قوله: ای الکفار او المتخلفون عن الهجرة: په دې کښې د یعلمون په ضمیر کښې د دوو احتمالاتو طرف ته اشاره ده.

قوله: ما للمهاجرين: دا د يعلمون مفعول دي.

قوله: لو الفهم: په دې كښې اشاره ده چې د (لو) جواب محذوف دې.

قوله: فانهم ليعلمونه: دا د (ان) شرطيه جواب دې كوم چې محذوف دې.

قوله: متعلق بمحذوف: يعني بالبينت، دارسلنا محذوف متعلق دې، نه چې د ما ارسلنا مذكور، او نه د نوحى، او نه د تعلمون، ځكه چې په اولنى دوو صورتونو كښې متعلق او متعلق په مينځ كښې فصل بالاجنبى راځى، او هغه فاسئلوا اهل الذكر دې او په دريم صورت كښې شرط د تبكيت او د الزام د پاره دې، ځكه چې د د دوى د عالم كيدو نفى ثابته ده.

قوله: المكرات: دا د (السيئات) وجه تانيث طرف ته اشاره ده.

قوله: يتفيوا: مضارع واحد مذكر غائب، مصدر تفيّى، (تفعل) ماده ئې (فى) معنى ئې ده (تيتيدل)

قوله: تنقص: د تخوف تفسير په تنقص سره كول د معنى د بيان د پاره دې، ځكه چې د تخوف معنى د ويرې د پاره هم راځى، او په قلار قلار كمولو د پاره هم، دا كمې اگرچې په نفس كښې وى يا په مال كښې، مفسر علام دلته هم دغه معنى مراد اخستلې ده، يقال تخوف الشئ اى تنقصه.

قوله: حال من الفاعل اوالمفعول: يعنى (على تخوف) يا خو د (ياخذ) د ضمير نه حال دې، يا د (هم) د ضمير نه.

قوله: جمع شمال: دا د انسان د ښى او گس نه كنايه ده، او غالبا د (يمين) مفرد راوړلو كښې د (ما) د لفظ، او د شمائل په جمع راوړلو كښې د (ما) د معنې رعايت كړې دې، خنكه چې په ظلاله كښې د (ما) د لفظ رعايت دې، او په سجدا كښې د (ما) د معنې.

قوله: نزلوا منزلة العقلاء: په دې كښې د يوې شبهې جواب دې، چې واؤ نون سره جمع د ذوى العقول راوړلې شى، او ظلال د ذوى العقول نه نه دې، حالانكه ددې جمع داخرون د واؤنون سره راوړلې شوې ده؟

جواب: چونكه ظلال ته د دخور (يعنى د عاجزئ) نسبت شوې دې، كوم چې د ذوى العقول صفت دې، ځكه واو نون سره جمع راوړلې شوه.

قوله: من دابة: دا د ما فى السموات وما فى الارض بيان دې، او په دې كښې ددې سوال جواب طرف ته اشاره ده، چې دابة هغې ته وئيلې شى، كوم چې په زمكه باندې گرځى، لهذا په دې كښې هغه مخلوق شامل نه دې، كوم چې په اسمانونو او فضا كښې حركت كوى، او گرځى؟

ددې جواب ئې دا ورکړې دې چې ان الدبيب هي حرکة جسمانية سواء کان في الارض او في السماء لهذا دا وئيل چې دابه صرف ما يدب على الارض ته وئيلې شي، چې په هغې کښې ملائکې وغيره داخل نه دي، صحيح نه دي.

[ايات نمبر ۵۱ـ٦۰]

﴿وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ﴾ تأكيد ﴿إِنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ﴾ اتى به لإثبات الإلهية والوحدانية ﴿فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾ خافون دون غيري وفيه التفات عن الغيبة ﴿وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ملكا وخلقا وعبيدا ﴿وَلَهُ الدِّينُ﴾ الطاعة ﴿وَاصِبًا﴾ دائما حال من الدين والعامل فيه معنى الظرف ﴿أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ﴾ وهو الإله الحق ولا إله غيره والاستفهام للإنكار والتوبيخ ﴿وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ﴾ لا يأتي بها غيره وما شرطية أو موصولة ﴿ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ﴾ أصابكم ﴿الضُّرُّ﴾ الفقر والمرض ﴿فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ﴾ ترفعون أصواتكم بالاستغاثة والدعاء ولا تدعون غيره ﴿ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾ ﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ﴾ من النعمة ﴿فَتَمَتَّعُوا﴾ باجتماعكم على عبادة الأصنام أمر تهديد ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ عاقبة ذلك ﴿وَيَجْعَلُونَ﴾ أي المشركون ﴿لِمَا لَا يَعْلَمُونَ﴾ أنها تضر ولا تنفع وهي الأصنام ﴿نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ﴾ من الحرث والأنعام بقولهم هذا لله وهذا لشركائنا ﴿تَاللّٰهِ لَتُسْأَلُنَّ﴾ سؤال توبيخ وفيه التفات عن الغيبة ﴿عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ﴾ على الله من أنه أمركم بذلك ﴿وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ﴾ بقولهم الملائكة بنات الله ﴿سُبْحَانَهُ﴾ تنزيها له عما زعموا ﴿وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ﴾ ه أي البنون والجملة في محل رفع أو نصب بيجعل المعنى يجعلون له البنات التي يكرهونها وهو منزه عن الولد ويجعلون لهم الأبناء الذين يختارونهم فيختصون بالأبناء لقوله ﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ﴾ ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى﴾ تولد له ﴿ظَلَّ﴾ صار ﴿وَجْهُهُ مُسْوَدًّا﴾ متغيرا تغير مغتم ﴿وَهُوَ كَظِيمٌ﴾ ممتلئ غما فكيف تنسب البنات إليه تعالى ﴿يَتَوَارَى﴾ يختفي ﴿مِنَ الْقَوْمِ﴾ أي قومه ﴿مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ﴾ خوفا من التعيير مترددا فيما يفعل به ﴿أَيُمْسِكُهُ﴾ يتركه بلا قتل ﴿عَلَى هُونٍ﴾ هوان وذل ﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ بأن يئده ﴿أَلَا سَاءَ﴾ بئس ﴿مَا يَحْكُمُونَ﴾ حكمهم هذا حيث نسبوا لخالقهم البنات اللاتي هن عندهم بهذا المحل ﴿لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ أي الكفار ﴿مَثَلُ السَّوْءِ﴾ أي الصفة السوأى بمعنى القبيحة وهي وأدهم البنات مع احتياجهم إليهن للنكاح ﴿وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾ الصفة العليا وهو أنه لا إله إلا هو ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ﴾ في ملكه ﴿الْحَكِيمُ﴾ في خلقه

ترجمه: الله تعالى فرمائيلي دي چې دوه معبودان مه جوړوئ اثنين د الهين تاکيد دې، معبود خو صرف هغه يو اځې دې دائ د وحدانيت او د الوهيت ثابتولو د پاره راوړې دې نو تاسو تول ځما ويره کوئ يعنى ځما نه ويريږئ نه چې د بل چا نه. په دې کښې غيبت نه تکلم طرف ته التفات دې په اسمانونو او زمکه کښې چې څه دي ټول د هغه دي، د ملک، مخلوق او غلام کيدو په اعتبار سره او تابعدارى هميشه د هغه لازم ده واصبا د دين نه حال دې، او په

دې کښې عامل ظرف دې (اى ثبت له الدين) آيا بيا هم تاسو د غير الله نه ويرېږئ؟ معبود برحق هم هغه دې، د هغه نه سوا بل معبود نشته، او استفهام د انکار يا د توبيخ د پاره دې او تاسو سره چې څومره هم نعمتونه دي ټول د الله ورکړې شوې دي يعنی دا نعمتونه د الله نه سوا بل څوک ورکولې نشي، او ما شرطيه يا موصوله ده، نو اوس هم چې تاسو ته څه فقيری مرض وغيره مصيبت راشي نو تاسو هم هغه ته فرياد او ژړا کوئ يعنی د فرياد اوريدلو د پاره هغه ته په زوره زوره آوازونه کوئ او د هغه غير ته اواز نه کوئ او کله چې هغه ستاسو مصيبت لرې کړو نو په تاسو کښې يوه ډله د خپل رب سره شرک شروع کړی چې د هغه نعمتونو ناشکری اوکړی، کوم چې مونږ هغوی ته ورکړې دی، څه نو د بتانو په عبادت باندې په يوځائ څه مزې واخلئ ددې انجام به تاسو ته معلوم شي او مشرکان د هغه چا د پاره کوم چې نه پيژنی چې هغه نه نقصان رسولې شي او نه نفع رسولې شي، او هغه بتان دی، زمونږ د ورکړې شوې رزق نه چې هغه پټی او څناور دی دا وئيلو سره حصه لګوی چې دا د الله دی او دا زمونږ د شريکانو بتانو د پاره دی والله تاسو چې په الله باندې کوم الزام لګوئ چې هغه مونږ ته د شرک حکم راکړې دې دې باره کښې به تاسو نه ضرور تپوس کيږی په دې کښې د غيبت نه خطاب ته التفات دې او هغوی د الله د پاره دا وئيلو سره چې فرشتې دالله لورياندې دی لوريانې ثابتوی دوی چې کومه عقيده لری الله ددې نه پاک دې او د ځان د پاره هغه څه ثابتوی کوم چې دوی ته خوښ وی يعنی هلکان، جمله د ما يشتهون په محل د رفع کښې ده يا د جعل د وجه نه په محل د نصب کښې ده، د آيت معنی داده چې د الله د پاره لوريانې خوښوی کومې چې دوی خپله ځان دپاره نه خوښوی حالانکه هغه خو داولاد نه پاک دې او د ځان د پاره هلکان ثابتوی کوم چې دوی ځان دپاره خوښوی، يعنی ځامن د ځان د پاره مخصوص کوی، دليل د الله قول دې تاسو دوی نه تپوس اوکړئ چې آيا ستاسو رب د پاره جينکئ دی او دوی د پاره لوريانې؟ او چې کله په د دوی کښې چا ته د جينئ پيدا کيدو خوشخبری ورکړې شی، نو د هغه مخ تور شی يعنی داسې بدل شی لکه چې يو غم ذپلې، او دې په زړه زړه کښې خفه کيږی يعنی د غم نه ډک وی، نو بيا د الله تعالی طرف ته د جينکو نسبت ولې کولې شی؟ او دې خراب خبر د وجه نه په خپل قوم کښې د شرم نه پټ پټ ګرځی، او دې خفګان کښې پروت وی چې د دې نوی بچی به څه کوم؟ آيا په ذلت سره بغير د قتل نه ئې ځان سره ايسار کړی يعنی ژوندې ئې پريږدی يا ئې هغه په خاورو کښې دفن کړی يعنی هغه ژوندې خښ کړی آه، دا څنګه غلطې فيصلې کوی يعنی ددوی دا حکم چې د خپل خالق طرف ته د لوريانو نسبت کوی چې کوم خپلې ددوی په نيز د سپکوالی په درجه کښې دی د دې کافرانو کوم چې په آخرت باندې ايمان نه لری، ډير خراب مثال دې، يعنی ډير خراب صفت دې، او (السوئ) په معنی د قبيحه دې اودا (بد صفت) ددوی جينکو لره

زوندئ دفن کول دي ددوی سره د نکاح دحاجت باوجود او د الله خو ډير لوئي صفت دي (اي الصفة العليا) او هغه دا دي چې د هغه نه سوا بل د عبادت لائق نشته، هغه په خپله بادشاهئ کښې غالب دې، او د خپل مخلوق په باره کښې باحکمت دي.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: تأكيد: يعنی (اثنين) د (الهين) تاكيد دي، د لاتتخذوا الهين اثنين په ترکيب کښې دوه قولونه دی او په لفظ د اثنين کښې دوه احتماله دی

①دا چې اثنين د الهين تاكيد دې، په دې صورت کښې لاتتخذوا په يو مفعول سره متعدی دې، او لا تتخذوا به په معنی د لا تعبدوا وی.

②دويم احتمال دا دې چې لا تتخذوا متعدی په دوه مفعول سره دې، مفعول ثانی محذوف دې، ای لاتتخذوا الهين معبودا، الهين مفعول اول دې، او اثنين ددې تاكيد دې، او معبودا مفعول ثانی دې، کوم چې محذوف دې.

دويم قول: دا چې (اثنين) د لا تتخذوا مفعول اول دې، خودې لره روستو کړې شوې دې، او الهين مفعول ثانی دې کوم چې لفظا مقدم دې، اصل عبارت دا دې، لاتتخذوا اثنين الهين.

قوله: الهين اثنين:

سوال: الهين د تثنيه په وجه په خپله په دوو باندې دلالت کوی په دې کښې د معدود ضرورت نه وی دغه شان په اله واحد کښې هم د معدود د ذکر کولو ضرورت نشته، ځکه چې الهين او اله دواړه په عدد او معدود دواړو باندې دلالت کوی، البته د اثنين نه بره د پاره د معدود راوړل ضروری دی، مثلا رجل، يو سړې، د رجل واحد وئيلو ضرورت نشته، دغه شان رجلين دوه سړی، پدې کښې د رجلين اثنين وئيلو ضرورت نشته، په خلاف د رجال ثلثة، او نساء ثلثة نه، چې په دې کښې د معدود د ذکر کولو ضرورت شته، ځکه چې رجال او نساء مبهم دې، ددې ابهام لرې کولو د پاره د معدود ضرورت شته؟

جواب: ددې سوال جواب په يو څو طريقو باندې دې

①په عبارت کښې تقديم او تاخير دې، تقدير دا دې لاتتخذوا اثنين الهين

②يو څيز چې کله مستنکر او قبيح وی او ددې په قباحت کښې مبالغه مقصود وی نو دا په ډير عبارت سره تعبير کوی چې کثرتِ حروف په کثرتِ معانی باندې دلالت اوکړی.

قوله: اتى به لاثبات الواحدنية: دا ددې سوال جواب دې چې اله خپله په واحد باندې دلالت کوی بيا د واحد راوړلو څه ضرورت؟

جواب: صرف اله ذکر کولو سره دا شبه کيدې شوه چې کيدې شی صرف الوهيت ثابتول مقصود وی، ددې وجه ئې د واحد اضافه اوکړه چې په الوهيت او وحدانيت دواړو

باندې دلالت اوکړی.

لهذا دا اعتراض ختم شو، چې لفظ اله، په جنسيت او وحدانيت دواړو باندې دلالت کوی لهذا د واحد سره د تاکيد حاجت نشته.

قوله:الطاعة:په دې کښې اشاره ده چې دين په معنی د طاعت دې نه چې په معنی د جزاء، ځکه چې جزاء دائما نه ده، ځکه چې جزاء به په آخرت کښې وی.

قوله:واصب: دا د وصوب نه اسم فاعل واحد مذکر غائب دې، قائم پاتې کيدونکې، هميشه پاتې کيدونکې.

قوله:حال: يعنی واصبا، د (دين) نه حال دې نه چې صفت، ځکه چې نکره د معرفې نه صفت نه واقع کيږی، او عامل په دې کښې هغه فعل دې کوم چې د جار مجرور نه مفهوم کيږی، ای استقر بأثبته او بعضې د استقر يا د ثبت د ضمير مستتر نه حال ګرځولې دې، او معنی په دواړو صورتونو کښې يوه ده، تقديری عبارت دادې استقر الدين وثبت له حال کونه دائما.

قوله:تجأرون:تاسو فرياد کوئی، تاسو آوازونه اوچتوی، الجوار، رفع الصوت فی الدعاء مضارع جمع مذکر حاضر.

قوله:ولاتدعون غيره: ددې اضافې مقصد په اليه تجأرون کښې د ظرف د تقديم د فائدې يعنی تخصيص طرف ته اشاره ده.

قوله:امر تهديد:يعنی فتمتعوا کښې امر د تهديد د پاره دې.

قوله:لما لايعلمون انها: د يعلمون ضمير مشرکينو طرف ته راجع دې، او ما ته راجع ضمير محذوف دې کوم چې علامه سيوطی رحمه الله په انها سره ښکاره کړې دې، لهذا د عدم عائد اعتراض ختم شو، تقديری عبارت دادې لا يعلمونها انهم الهة ويعتقدون فيها انها تضرو وتنفع وليس كذلك لانها جماد لاتنفع ولاتضر

قوله:والجملة فی محل رفع اونصب بيجعل: يعنی ولهم ما يشتهون کښې دوه اعراب جائز دی، اول (ما يشتهون) جمله په محل د رفع کښې، او (لهم) د محذوف (ثابت) وغيره متعلق کيدو سره خبرمقدم، او (البنات) باندې د عطف د وجه نه د يجعل مفعول کيدو د وجه نه منصوب دې.

قوله:سبحانه:دا د معطوف او معطوف اليه په مينځ کښې جمله معترضه ده، نه چې فصل بالاجنبی.

قوله:يختارونها:په نسخ متداوله کښې دغه شان دی او ښکاره ده چې يختارونهم پکار وو، ځکه چې ضمير ابناء ته راجع دې.

قوله: الذين يختارون: دا اضافه د يو سوال جواب دي.

سوال: سوال دا دي چې د • يجعلون ضمير فاعل كوم چې كفارو ته راجع دي او د مفعول ضمير كوم چې (لهم) دي د دوارو مصداق يو دي، او هغه كفار دی حالانکه د علم نحو قاعده ده چې د فاعل او مفعول د ضميرونو تعدد د نفس د واسطې نه بغير جائز نه دي، سوا د باب د ظن نه، او د هغې د اخواتو نه، دغه وجه ده چې زيد ضربه، جائز نه دي البته زيد ظنه قائما اى نفسه وئيل صحيح دی؟

جواب: الذين يختارون سره هم دغه سوال جواب دي، چې يجعلون په معنى د يختارون دي، ځکه چې اختيار د دوو مفعولو تقاضه نه کوی، او يو مفعول مايشتهون دي، لهذا لام به د اجل په معنی کښې وی.

قوله: بمعنى القبيحة: دا ددې سوال جواب دی چې مثل په معنى د صفت مؤنث دي او السوء مذکر دې حالانکه په موصوف صفت کښې مطابقت ضروری دي؟

د جواب حاصل دادې چې السوء، السواى قبيحة په معنى كښې دي لهذا موافقت موجود دي.

قوله: الصفة العليا: دا اضافه دغه شان سوال جواب دي.

[اياتونه: ٦١_٦٥]

{وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ} بِالْمَعَاصِي {مَا تَرَكَ عَلَيْهَا} أَيْ الْأَرْض {مِنْ دَابَّةٍ} نَسَمَة تَدِبّ عَلَيْهَا {وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ} عَنْهُ {سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ} عَلَيْهِ {وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ} لِأَنْفُسِهِمْ مِنْ الْبَنَات وَالشَّرِيك فِي الرِّيَاسَة وَإِهَانَة الرُّسُل {وَتَصِفُ} تَقُول {أَلْسِنَتُهُمْ} مَعَ ذَلِكَ {الْكَذِبَ} وَهُوَ {أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى} عِنْد اللَّه أَيْ الْجَنَّة لِقَوْلِهِ {وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى} قَالَ تَعَالَى {لَا جَرَمَ} حَقًّا {أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ} مَتْرُوكُونَ فِيهَا أَوْ مُقَدَّمُونَ إِلَيْهَا وَفِي قِرَاءَة بِكَسْرِ الرَّاء أَيْ مُتَجَاوِزُونَ الْحَدّ {تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ} رُسُلًا {فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ} السَّيِّئَة فَرَأَوْهَا حَسَنَة فَكَذَّبُوا الرُّسُل {فَهُوَ وَلِيُّهُمُ} مُتَوَلِّي أُمُورهمْ {الْيَوْمَ} أَيْ فِي الدُّنْيَا {وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} مُؤْلِم فِي الْآخِرَة وَقِيلَ الْمُرَاد بِالْيَوْمِ يَوْم الْقِيَامَة عَلَى حِكَايَة الْحَال الْآتِيَة أَيْ لَا وَلِيّ لَهُمْ غَيْره وَهُوَ عَاجِز عَنْ نَصْر نَفْسه فَكَيْفَ يَنْصُرهُمْ {وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ} يَا مُحَمَّد {الْكِتَابَ} الْقُرْآن {إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ} مِنْ أَمْر الدِّين {وَهُدًى} عَطْف عَلَى لِتُبَيِّن {وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ} بِهِ {وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ} بِالنَّبَاتِ {بَعْدَ مَوْتِهَا} يُبْسهَا {إِنَّ فِي ذَلِكَ} الْمَذْكُور {لَآيَةً} دَالَّة عَلَى الْبَعْث {لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ} سَمَاع تَدَبُّر

ترجمه: كه د گناهونو په وجه الله د خلقو نيول كول نو په زمكه باندې به ئې يو هم تلونكې (ساه اخستونكې) نه وو پريخودلې خو هغه دوی ته يو مقرر وخت پورې مهلت وركوی نو چې كله د دوی

وخت مقرره راشی نو دوی د هغې نه یو ساعت نه مخکښې کیږی او نه روستو کیږی، او د الله د پاره هغه څیز ثابت کوی کوم چې دوی خپله خپل ځان د پاره نه خوښوی او هغه څیزونه لوریانې او په ملک کښې شرکت او د رسول الله ﷺ سپکوالې دې، او ددې سره سره دوی دروغ وائی او هغه دا چې ددوی د پاره د الله په نیز ښه بدله ده، یعنی جنت ځنګه چې دوی وائی که چرې څه الله طرف ته واپس شوم نو یقینا خما د پاره هغه سره ښه بدله ده الله تعالی اوفرمائیل یقینی خبره خو داده چې ددوی دپاره اور دې او دوی به اور ته اچولو نه پس پریښودلې شی یا دوی به ټولو نه مخکښې اور ته ورمخکښې کړې شی، او په یو قرات کښې د راء د کسرې سره دې یعنی دوی دحد نه تجاوز کونکی دی والله مونږ ستا نه مخکښې امتونو طرف ته رسولان اولیږل خو شیطان د هغوی د پاره د هغوی خراب عملونه ښائسته کړل چې د هغې د وجې نه هغوی هغه عملونه ښه اوګنړل نو هغوی د رسولانو تکذیب وکړو هغه شیطان نن هم یعنی په دنیا کښې ددوی دوست او ددوی د کارونو جوړونکی دې، او ددوی د پاره په آخرت کښې دردناک عذاب دې وئیلې شوې دی چې د الیوم نه د راتلونکی حالت بیانولو په توګه د قیامت ورځ مراد ده، یعنی د قیامت په ورځ به ددوی د شیطان نه بغیر بل څوک دوست نه وی، حالانکه هغه شیطان به خپله د خپل ځان د مدد نه عاجز وی نو ددوی بهٔ ځنګه مدد اوکړی؟ او اې محمد ﷺ مونږ کتاب یعنی قرآن په تا باندې څکه نازل کړې دې چې ته د خلقو د پاره د دین د کارونو نه هر هغه څیز په ښکاره بیان کړئ چې په کوم کښې دوی اختلاف کوی او هغه قرآن لار ښودونکی دې ددې په لتبین باندې عطف دې او د هغه خلقو دپاره رحمت دې، څوک چې په هغې باندې ایمان راوړی، او الله د اسمان نه اوبه راورولې او ددې اوبو نه ګیاګانې راټوکولو سره ئې زمکه ژوندئ کړه ددې بنجر کیدو یعنی د اوچیدو نه پس یقینا په دې ذکر شوې څیزونو کښې د داسې خلقو د پاره کوم چې د غور او فکر سره اوری، د مرګ نه پس راپاسیدو باندې دلالت کونکی نښې دی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: الارض:

سوال: د علیها ضمیر مرجع الارض ګرځولې دې، حالانکه په ماقبل کښې د الارض ذکر نشته، په دې کښې اضمار قبل الذکر لازمیږی.

جواب: چونکه ناس او دابة په ارض باندې دلالت کوی لهذا ارض اګر چې په ښکاره توګه ذکر نه دې خو دلالت مذکور دې، لهذا د اضمار قبل الذکر اعتراض به وارد نه یږی نه.

قوله: نسمة: کس، روح (جمع) نسم ونسمات

قوله: تقول: د تصف تفسیر په تقول سره کولو مقصد ددې سوال جواب ورکول دی چې د تصف لفظ موصوف او د صفت تقاضه کوی، حالانکه دلته نه موصوف شته او نه صفت؟

جواب: دلته تصف په معنی د تقول دی، لهذا د موصوف او د صفت حاجت به نه وی
قوله:هو: ددې په تقدیر کښې اشاره ده چې (ان) سره د خپل مدخول نه جمله د هو مبتدأ محذوف خبر دې نه د تصف مفعول، ځکه چې د تصف مفعول الکذب موجود دې.
قوله:مقدمون: مخکښې کړې شوې، دا د افرطته فی طلب الماءنه ماخوذ دې، ای قدمته له، ما هغه د اوبو د پاره مخکښې اولیږلو.

[ایاتونه: ۶۶ ـ ۷۰]

{وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً} اعتبار {نُسْقِيكُمْ} بيان للعبرة {مِمَّا فِي بُطُونِهِ} أي الأنعام {مِنْ} للابتداء متعلقة بنسقيكم {بَيْنِ فَرْثٍ} ثفل الكرش {وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا} لا يشوبه شيء من الفرث والدم من طعم أو ريح أو لون و هو بينهما {سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ} سهل المرور في حلقهم لا يغص به {وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ} ثمر {تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا} خمرا يسكر سميت بالمصدر وهذا قبل تحريمها {وَرِزْقًا حَسَنًا} كالتمر والزبيب والخل والدبس {إِنَّ فِي ذَٰلِكَ} المذكور {لَآيَةً} دالة على قدرته تعالى {لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} يتدبرون {وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ} وحي إلهام {أَنِ} مفسرة أو مصدرية {اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا} تأوين إليها {وَمِنَ الشَّجَرِ} بيوتا {وَمِمَّا يَعْرِشُونَ} أي الناس يبنون لك من الأماكن وإلا لم تأو إليها {ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي} ادخلي {سُبُلَ رَبِّكِ} طرقه في طلب المرعى {ذُلُلًا} جمع ذلول حال من السبل أي مسخرة لك فلا تعسر عليك وإن توعرت ولا تضلي عن العود منها وإن بعدت وقيل حال من الضمير في اسلكي أي منقادة لما يراد منك {يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ} هو العسل {مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ} من الأوجاع قيل لبعضها كما دل عليه تنكير شفاء أو لكلها بضميمته إلى غيره اقول وبدونها بنية وقد أمر به صلى الله عليه وسلم من استطلق عليه بطنه رواه الشيخان {إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} في صنعه تعالى {وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ} ولم تكونوا شيئا {ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ} عند انقضاء آجالكم {وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ} اي اخسه من الهرم والخرف {لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا} قال عكرمة من قرأ القرآن لم يصر بهذه الحالة {إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ} بتدبير خلقه {قَدِيرٌ} على ما يريده

ترجمه: او امر واقع دادې چې په ځناورو کښې هم ستاسو د پاره لوئې عبرت دې، د ځناورو په ګیډه کښې چې څه دی مونږ هم هغه غوشیانو یعنی د معدې د فضلاتو او د وینې د مینځ نه (نسقیکم)د عبرت بیان دې، من ابتدائیه ده، د نسقیکم متعلق دې، مونږ څکونکو والو ته خوشګوار ښه ذائقې والا صفا پې څکوو، کوم چې په مرئ کښې په آسانئ سره تیریدونکی دی او په مرئ کښې اینختیدونکی نه دی چې په هغې کښې نه د غوشیانو او د وینې ملاوټ دې او نه رنګ او بوئی، حالانکه هغه ددې دواړو په مینځ کښې وی او د انګورو او د کهجورو په میوو کښې هم ستاسو د پاره عبرت دې چې د کوم نه تاسو شراب جوړوئې کوم چې نشې والا دی، د خمر نوم سکر په طور د مبالغې مصدر سره ذکر شوې دې. او دا احسان

د شرابو د حراموالو نه مخکښې وو، او د خوړلو ښه ښه څيزونه جوړوئ مثلا چهوارې، اوڅکې، سرکه او شيره وغيره کوم خلق چې عقل سليم لرى يعنى غور او فکر کوى، د هغوى د پاره په دې ذکر شوو څيزونو کښې د الله د قدرت لوئې نښې دى، او ستا رب د شهدو مچئ په زړه کښې د وحى الهامى په ذريعه سره دا خبره واچوله ان مفسره يا مصدريه ده چې په غرونو کښې کورونه (چهتئ) جوړې کړه او په اونه کښې هم چهتئ جوړې کړى، او د هغې ځانګو کښې هم د کوم نه چې خلق ستا د پاره د اوسيدو ځائې جوړوى ګنى تا په هغې کښې پناه اخستلې نه شوه او د هرقسم ميوو رس خوره، او د خپل رب په آسانو لارو کښې د خپل خوراک د پاره داخليدو سره ګرځه ذللا د ذلول جمع ده، او ذللا د سبل نه حال دې، يعنى حال دادې چې ستا د پاره لارې ئې اسانې کړې، چې د هغې د وجې نه ستا د پاره څه تکليف نشته، اګر چه هغه لارې د نورو د پاره ګرانې ولې نه وى، او ته په لار باندې ورکيږې نه، اګرچې هغه څومره هم لرې نه وى، او وئيلې شوې دى چې ذللا د اسلکى د ضمير نه حال دې، يعنى د هغه د حکم تابعتدار جوړ شوې داخل شئ کوم چې ستاسو نه مطلوب دې او د هغې د ګيډې نه رنګا رنګ څکاک راوځى، او هغه شهد دى په دې کښې د خلقو د پاره شفا ده، وئيلې شوې دى چې د بعضې بيمارو د پاره پکښې شفا ده څنګه چې د شفا نکره والې په دې باندې دلالت کوى، يا د ټولو بيمارو د پاره شفا ده، نورو دوايانو سره ميلاويدو سره، او نه ميلاويدو سره، په شرط ددې چې نيت صفا وى، او حضور ﷺ د شهد د استعمال هغه کس ته حکم کړې وو کوم چې د خيټې په مرض کښې مبتلا وو يعنى دستونه ئې وو (رواه الشيخان) او د الله په صنعت کښې د غور اوفکر کولو والا د پاره په دې کښې لوئې نښې دى او الله تاسو پيدا کړئ حالانکه ستاسو وجود نه وو، او ستاسو د عمر موده د پوره کيدو نه پس به تاسو ته مرګ درکړى، په تاسو کښې بعضې هغه دى چې بيکاره عمر ته رسولې شى بعضې خراب ترين عمر ته، او هغه د بوډها والى او د کم عقلى عمر دې چې په دير څه باندې د پوهيدو باوجود بيا هم نه پوهيږى حضرت عکرمه ؓ فرمائى چې کوم سړې د قرآن مشغله ساتى، د هغه به داسې حالت نه کيږى، بې شکه الله تعالى د خپل مخلوق د تدبير نه خبردار دې او هغه چې څه غوارى په هغې باندې قادر دې.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: مما فى بطونه: من تبعيضيه ده، ابتدائيه دې.

قوله: من بين فرث: دلبنا نه حال مقدم دې، يا د (ما) نه حال دې کوم چې ددې نه مقدم دې.

سوال: د بطون ضمير انعام طرف ته راجع دې او انعام د جمع په وجه مؤنث دې، او دې طرف ته راجع کيدونکې ضمير مذکر دې په دواړو کښې مطابقت نشته؟

جواب: د لفظ انعام د رعايت د وجه نه د مذكر ضمير راوړې دې او په سورة مؤمنون كښې د معنې د رعايت د وجه مؤنث راوړې دې، سيبويه وئيلې دی چې انعام په وزن د افعال مفرد دې،

قوله: وهو بينهما: دا د لبنا نه حال دې،

قوله: من ثمرات النخيل: دا د نسقيكم محذوف متعلق دې، او ددې عطف په وان لكم فی الانعام لعبرة باندې دې.

قوله: سميت للمصدر: يعنى سكرا اگرچې مصدر دې خو په معنى د خمر كښې دې، اى تتخذون من خمرا، اوس د حمل په باره كښې هيڅ اشكال نشته، او د خمر نوم مبالغة او مجازا ايښودلې شوې دې.

قوله: هذا قبل تحريمها: دا ددې سوال جواب دې، چې تتخذون منه سكرا د احسان يادولو په طور بيان شو، حالانكه شراب حرام دی او حرام څيز سره احسان يادول صحيح نه دی؟ د جواب حاصل دادې چې دا احسان د حرمت د نازليدو نه مخكښې وو، او د شرابو حرمت په مدينه كښې نازل شوې وو.

قوله: مما يعرشون: اى ما يبنى الناس بيوتا للنحل التى تتعسل فيها، يعنى د يعرشون نه مراد هغه چهتې (گبين) دی كوم چې خلق د شهدو مچو ساتلو د پاره چهتې جوړه وی.

قوله: جمع ذلول: دا ددې سوال جواب دې چې سبل جمع ده، كوم چې ذوالحال دې او ذللا مفرد دې، حال او ذو الحال كښې مطابقت نشته؟ د جواب حاصل دا دې ذللا مفرد نه دې بلكه د ذلول جمع ده، لهذا د عدم مطابقت اعتراض ختم شو.

قوله: وان توعرت: الوعر، ضد السهل، سخت.

[ايات نمبر ۷۱ ـ ۷٦]

(وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ) فَمِنْكُمْ غَنِيٌّ وَفَقِيرٌ وَمَالِكٌ وَمَمْلُوكٌ (فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا) أَيِ الْمَوَالِي (بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) أَيْ بِجَاعِلِي مَا رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الْأَمْوَالِ وَغَيْرِهَا شَرِكَةً بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَمَالِيكِهِمْ (فَهُمْ) أَيِ الْمَمَالِيكُ (وَالْمَوَالِي فِيْهِ سَوَآءٌ) شُرَكَاءُ الْمَعْنَى لَيْسَ لَهُمْ شُرَكَاءُ مِنْ مَمَالِيكِهِمْ فِي أَمْوَالِهِمْ فَكَيْفَ يَجْعَلُونَ بَعْضَ مَمَالِيكِ اللّٰهِ شُرَكَاءَ لَهُ (أَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ) يَكْفُرُونَ حَيْثُ يَجْعَلُونَ لَهُ شُرَكَاءَ (وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا) فَخَلَقَ حَوَّاءَ مِنْ ضِلْعِ آدَمَ وَسَائِرَ النَّاسِ مِنْ نُطَفِ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ (وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً) أَوْلَادَ الْأَوْلَادِ (وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ) مِنْ أَنْوَاعِ الثِّمَارِ وَالْحُبُوبِ وَالْحَيَوَانِ (أَفَبِالْبَاطِلِ) الصَّنَمِ (يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ) بِإِشْرَاكِهِمْ (وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ) أَيْ غَيْرِهِ (مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمٰوٰتِ) بِالْمَطَرِ (وَالْأَرْضِ) بِالنَّبَاتِ (شَيْئًا) بَدَلٌ مِنْ رِزْقًا (وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ) يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ الْأَصْنَامُ (فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْأَمْثَالَ) لَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أَشْبَاهًا تُشْرِكُونَهُمْ بِهِ

{إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ} ان لا مِثل لَهُ {وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ} ذٰلِكَ {ضرب الله مثلا} ويبدل منه {عَبْدًا مَمْلُوكًا} صِفَة تُمَيِّزُهُ مِنَ الحُرِّ فَإِنَّهُ عَبْد الله تعالى {لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ} لِعَدَمِ مِلكه {وَمَنْ} نكِرَة مَوْصُوفَة أي حُرًّا {رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا} اي يَتَصَرَّف فِيهِ كَيْفَ يَشَاء وَالأَوَّل مَثَل الأَصْنَامِ وَالثَّانِي مَثَلُهُ تَعَالَى {هَلْ يَسْتَوُونَ} اي العَبد العَجزَة وَالحُرّ المُتَصَرِّف لا {الْحَمْدُ لِلَّهِ} وَحْده {بَلْ أَكْثَرُهُمْ} اي اهل مَكَّة {لَا يَعْلَمُونَ} مَا يَصِيرُونَ إِلَيْهِ مِنَ العَذَاب فيشركون {وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا} وَيُبْدَل مِنْهُ {رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ} وُلِد اخرس {لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ} لِأَنَّهُ لا يَفْهَم وَلَا يُفْهِم {وَهُوَ كَلٌّ} ثَقِيل {عَلَى مَوْلَاهُ} وَلِيّ امره {أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ} يَصْرِفهُ {لَا يَأْتِ} مِنْهُ {بِخَيْرٍ} بِنُجح وَهٰذَا مَثَل الكَافِرِ {هَلْ يَسْتَوِي هُوَ} اي الأَبْكَم المَذْكُور {وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ} اي وَمَنْ هُوَ نَاطِق نَافِع لِلنَّاسِ حَيْثُ يَأْمُر بِهِ وَيَحُثّ عَلَيْهِ {وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ} طريق {مُسْتَقِيمٍ} وَهُوَ الثَّانِي المُؤمِن لا وَقِيلَ هٰذَا مَثَل اللهِ وَالأَبْكَمُ لِلأَصْنَامِ وَالَّذِي قَبْله مَثَل الكَافِرِ وَالمُؤمِن

ترجمه: او الله تعالی په رزق کښې بعضو لره په بعضو باندې اوچتوالې ورکړې دې نو په تاسو کښې مالک او مملوک غریب او مالداره دواړه قسم خلق شته، یعنی کوم مال وغیره چې مونږ هغوی ته ورکړې دې په دې کښې د خان او د غلامانو په مینځ کښې شرکت کولو والا نه دی، په داسې طریقه چې آقا او غلام په دې کښې برابر شریک شی مطلب دادې چې ددوی په غلامانو کښې یو غلام هم ددوی په مال کښې شریک نه دې نو بیا د الله په غلامانو کښې بعضو لره د هغه شریک ولې جوړوی؟ نو آیا دا خلق د الله د نعمتونو نه منکر دی؟ په داسې طریقه چې د هغه شریک جوړوی او هغه الله دې چې چا ستاسو د جنس نه تاسو ته بیبیانې درکړې چنانچه حوا علیها السلام ئې د آدم د پختئ نه پیدا کړه او تول انسانان ئې د ښځو او د سړو د نطفو نه پیدا کړل، او ستاسو د بیبیانو نه ئې تاسو لره ځامن او نمسی درکړل، یا د اولاد اولاد ئې درکړلو او تاسو ته ئې ښه ښه څیزونه درکړل یعنی د قسم قسم میوې او غلې او څناور ئې د رزق په طور درکړل آیا بیا به هم دا خلق په باطل (بت) باندې ایمان راوړی او آیا دا خلق به د الله شریک جوړولو سره د الله د نعمتونو ناشکری کوی او د الله پریښودلو سره به د غیر الله بندگی کوی او هغوی د باران په ذریعه د اسمان نه د نباتاتو په ذریعه د زمکې نه د رزق ورکولو هیڅ اختیار نه لری، شیئا د رزقا نه بدل دې، او نه په یو څیز باندې قدرت لری، او هغه بتان دی، نو تاسو د الله د پاره مثالونه مه جوړوئی یعنی د الله څوک مشابه کوئی مه، چې تاسو د هغه شریکان جوړ کړئ، او الله تعالی ته ښه پته ده چې د هغه څوک مثال نشته، او تاسو هغه نه پیژنی، الله د عبد مملوک یو مثال بیان کړې دې، عبدا مملوکا ، د مثلا نه بدل دې، (مملوکا) د عبدا صفت دې، چې د هغې د وجې نه غلام د ازاد نه ممتاز شو، ځکه چې آزاد هم د الله بنده وی، چې هغه د خپل ملکیت نه کیدو د و جه نه په هیڅ یو څیز باندې قدرت نه لری، او یو سړې هغه دې، چاته چې الله د خپل طرف نه معقول(ښه) روزی ورکړی (من) نکره

موصوفه ده، ای عبدا حرا او هغه په پټه او په ښکاره د هغې نه خرچ کوی، یعنی چې ځنګه غواړی نو په هغې کښې تصرف کوی، اولنې د بتانو مثال دې، او دویم د الله مثال دې نو آیا یو عاجز بنده او یو آزاد خومختاره بنده په تصرف کښې یو شان کیدې شی؟ نشی کیدې ټول تعریفونه د الله وحده د پاره دی، خو په دوی کښې اکثر یعنی اهل مکه دې عذاب لره نه پیژنی، چې کوم طرف ته دوی روان دی، هم دې ددې ناخبرتیا د وجه نه هغوی شرک کوی، الله د دوو سړو یو بل مثال بیان فرمائی رجلین د مثلا نه بدل دې یو په دې کښې پیدائشی ګونګا دې هغه د هیڅ کار نه دې، ځکه چې هغه نه په څه پوهیږی او نه ئې څوک پوهه کولې شی بلکه هغه خو په خپل صاحب باندې بوج دې، کوم طرف ته چې هغه دې اولیږی هغه یو کار صحیح نه کوی، یعنی کامیابی نه حاصلوی، دا د کافر مثال دې آیا داسې یعنې ذکر شوې ګونګا کس او هغه کس کوم چې د انصاف حکم ورکوی یعنی هغه کس کوم چې خبرې کولې شی او خلو ته فائده رسؤنکی دې، په داسې طریقه چې هغه د عدل حکم کولو والا دې او په دې باندې آماده کولو والا دې، برابر کیدې شی؟ حال دا چې هغه خپله په صحیح لاره باندې دې، او دا دویم مومن دې، برابر نشی کیدې، او وئیلې شوې دی چې دا د الله تعال مثال دې، او ګونګا د بتانو مثال دې، او ددې نه مخکښې مثال د کافر او مومن دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:برادي: باء جاره ده، رادی په اصل کښې رادین وو، ارولو والا، واپس کولو والا، ورکولو والا، ماده (رد) ده، نون د جمع اضافت د وجه اوغورزیدو.

قوله:بجاعلي: دا د جعل نه اسم فاعل مذکر غائب په حالت د جر کښې دې، نون د جمع اضافت د وجه ساقط شو.

قوله:المعنى ليس لهم: دا جمله د جواب نفی په مقام کښې واقع شوې ده، او دا رد دې په مشرکینو باندې چې هغه خپل غلامان په ملکیت کښې په برابر طریقه باندې شریک کولو د پاره تیار نه دی، او د الله بعضې غلامان په الوهیت کښې د هغه شریک کوی.

قوله:يكفرون: د یجحدون تفسیر به یکفرون سره کولو کښې اشاره اوشوه، چې یجحدون د یکفرون معنې لره متضمن دې، لهذا ددې متعدی بالباء کیدل صحیح دی، ګنی یجحدون متعدی بنفسه دې.

قوله:بدل من رزقا: څه ده و، که مفسر علام شیئا د رزق بدل واقع کولو په ځائې مفعول به ګرځولې وی، رزقا که مصدر ګنړې یا اسم مصدر، ځکه چې بدل په دوو معنو کښې د یوې د پاره راځی، یا د بیان د پاره یا د تاکید د پاره، او دلته دا دواړه صحیح نه دی.

قوله:ولایستطیعون: دا د یو سوال جواب دې

سوال: دلته د جمع صيغه راوړي شوي ده، او په ما لا يملک د واحد حالانکه مرجع د دواړو ضميرونو يو دې، او هغه دي شرکاء؟

جواب: په يملک کښې د (ما) د لفظ رعايت شوي دې، او په يستطيعون کښې د (ما) د معنې رعايت شوي دې.

قوله: يصرفه، اى يصرفه

قوله: نجم بضم النون: اى الظفر بالشئ.

[ایاتونه: ۶۷ ـ ۸۳]

﴿وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ أَيْ عِلْمُ مَا غَابَ فِيهِمَا ﴿وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ لِأَنَّهُ بِلَفْظِ كُنْ فَيَكُونُ ﴿إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿وَاللهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا﴾ اَلْجُمْلَةُ حَالٌ ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ﴾ بِمَعْنَى الْأَسْمَاعِ ﴿وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾ اَلْقُلُوبَ ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ عَلَى ذٰلِكَ فَتُؤْمِنُونَ ﴿أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ﴾ مُذَلَّلَاتٍ لِلطَّيَرَانِ ﴿فِي جَوِّ السَّمَاءِ﴾ أَيِ الْهَوَاءِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ﴿مَا يُمْسِكُهُنَّ﴾ عِنْدَ قَبْضِ أَجْنِحَتِهِنَّ وَ بَسْطِهَا أَنْ يَقَعْنَ ﴿إِلَّا اللهُ﴾ بِقُدْرَتِهِ ﴿إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ هِيَ خَلْقُهَا بِحَيْثُ يُمْكِنُهَا الطَّيَرَانُ وَخَلْقُ الْجَوِّ بِحَيْثُ يُمْكِنُ الطَّيَرَانُ فِيهِ وَإِمْسَاكُهَا ﴿وَاللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا﴾ مَوْضِعًا تَسْكُنُونَ فِيهِ ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا﴾ كَالْخِيَامِ وَالْقِبَابِ ﴿تَسْتَخِفُّونَهَا﴾ لِلْحَمْلِ ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ﴾ سَفَرِكُمْ ﴿وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا﴾ أَيِ الْغَنَمِ ﴿وَأَوْبَارِهَا﴾ أَيِ الْإِبِلِ ﴿وَأَشْعَارِهَا﴾ أَيِ الْمَعْزِ ﴿أَثَاثًا﴾ مَتَاعًا لِبُيُوتِكُمْ كَبُسُطٍ وَأَكْسِيَةٍ ﴿وَمَتَاعًا﴾ تَتَمَتَّعُونَ بِهِ ﴿إِلَى حِينٍ﴾ تَبْلَى فِيهِ ﴿وَاللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ﴾ مِنَ الْبُيُوتِ وَالشَّجَرِ وَالْغَمَامِ ﴿ظِلَالًا﴾ جَمْعُ ظِلٍّ تَقِيكُمْ حَرَّ الشَّمْسِ ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا﴾ جَمْعُ كِنٍّ وَهُوَ مَا يُسْتَكَنُّ فِيهِ كَالْغَارِ وَالسِّرْدَابِ ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ﴾ قُمُصًا ﴿تَقِيكُمُ الْحَرَّ﴾ أَيْ وَالْبَرْدَ ﴿وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ﴾ حَرْبَكُمْ أَيِ الطَّعْنَ وَالضَّرْبَ فِيهَا كَالدُّرُوعِ وَالْجَوَاشِنِ ﴿كَذٰلِكَ﴾ كَمَا خَلَقَ هٰذِهِ الْأَشْيَاءَ ﴿يُتِمُّ نِعْمَتَهُ﴾ فِي الدُّنْيَا ﴿عَلَيْكُمْ﴾ بِخَلْقِ مَا تَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ ﴿لَعَلَّكُمْ﴾ يَا أَهْلَ مَكَّةَ ﴿تُسْلِمُونَ﴾ تُوَحِّدُونَهُ ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ أَعْرَضُوا عَنِ الْإِسْلَامِ ﴿فَإِنَّمَا عَلَيْكَ﴾ يَا مُحَمَّدُ ﴿الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ اَلْإِبْلَاغُ الْبَيِّنُ وَهٰذَا قَبْلَ الْأَمْرِ بِالْقِتَالِ ﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللهِ﴾ أَيْ يُقِرُّونَ بِأَنَّهَا مِنْ عِنْدِهِ ﴿ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا﴾ بِإِشْرَاكِهِمْ ﴿وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ﴾

ترجمه: د اسمانونو او د زمکې د پټو څيزونو علم الله لره دې يعنى په دې دواړو کښې د پټو څيزونو علم د قيامت معامله خو به بس داسې وى لکه چې د سترګو رپ، يا دې نه هم زيات نيزدې څکه چې هغه به په لفظ (کن) سره کيږى نو هغه به وشى، يقينا الله په هر څيز باندې قادر دې او الله تاسو د ميندو د ګيډو نه داسې پيدا کړئ چې تاسو هيڅ هم نه پيژندل، لاتعلمون د (کم) ضمير نه حال دې او هغه تاسو ته غوږونه درکړل سمع د اسماع په معنى کښې دې او سترګې ئې درکړې او زړونه ئې درکړل چې تاسو د هغه شکريه ادا کړئ او ايمان راوړئ آيا خلقو مرغو ته کتلي نه دى.؟ چې هغه د الوتلو د پاره د اسمان په فضا کښې مسخر کيږى، يعنى د اسمان او

زمکې په مینځنی فضا کښې د هغوی د وزرو د کولاولو او د بندولو په حالت کښې هم د الله قدرت دې چې هغه ئې د غورزیدلو نه منع کړې دی، د ایمان والو د پاره په دې کښې د قدرت نخښې دی، یعنی هغه دا داسې جوړ کړې دی چې ددوی پرواز ممکن وی، او فضا ئې داسې جوړه کړه چې په هغې کښې د هغې الوتنه ممکن وی، او الله تعالی ستاسو کورونه ستاسو د پاره د آرام ځائې اوګرځولو یعنی داسې ځائې کوم کښې چې تاسو ارام حاصل کړئ او ستاسو د پاره ئې د څناورو څرمنو نه کورونه جوړ کړل، لکه خیمې او قبې، چې د سفر په وخت تاسو هغه په اوچتولو کښې سپک موندئ، او د قیام په دوران کښې هم او د ګډو چیلو د ورو نه او د اوښانو د ورئ او د چیلئ د ویختو نه د خپل کورونو سامان جوړوئی، لکه تکیې او څادرونه او داسې سامان چې د هغې نه تاسو یو مودې پورې چې په هغې کښې هغه زوړ شی فائده حاصلوئی، الله تعالی د خپل پیدا کړې شوې څیزونو نه لکه ونې، کورونه او اوریځې ستاسو د پاره سورې جوړ کړو، ظلال د ظل جمع ده، کوم چې ستاسو د د نمر ګرمئ نه بچ کوی، او ستاسو د پاره په غورونو کښې د پناه ځایونه جوړ کړل، اکنان د (کن) جمع ده، او دا هغه دی چې په هغې کښې پټیدې شی، مثلا غار او تهه خانې، او ستاسو د پاره ئې داسې لباس جوړ کړو کوم چې تاسو د ګرمئ نه بچ کوی، او داسې لباس (زغره) ئې جوړه کړه چې کوم تاسو د خپل مینځ په جنګ کښې د نیزې او د تورې د وهلو نه بچ کوی، لکه زغره او سینه بند، دغه شان څنګه چې هغه دا څیزونه پیدا کړل هغه په دنیا کښې هم ستاسو د ضرورت څیزونه پیدا کولو سره په تاسو باندې خپل نعمتونه پورا کوی، چې تاسو اې اهل مکه فرمانبردار شئ یعنی د هغه د توحید قائل شئ که دا خلق د اسلام نه مخ واړوی نو اې محمد ﷺ ستا په ذمه خو صفا صفا رسول دی یعنی واضح طور باندې بیان کول، او دا حکم د جهاد د حکم د نازلیدو نه مخکښې وو، دا خلق د الله نعمتونه خو پیژنی یعنی ددې خبرې اقرار کوی چې دا ټول نعمتونه د الله د طرف نه دی، بیا هم شرک کولو سره ددې نعمتونو انکار کوی، او په دوی کښې ډیر ناشکره دی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: علم ما غاب: ای ما غاب عن العباد

قوله: كلمح البصر: ای كرجع الطرف من اعلى الحدقة الى اسفلها

قوله: اوهو اقرب اوللتخيير او بمعنى هل

قوله: الجملة حال: لاتعلمون جمله د (کم) ضمیر نه حال دې، او د شیئا مفعول به دې،

قوله: جعل لكم: ددې عطف په اخرجکم باندې دې، ددې فاعل په دې کښې پټ دې،

قوله: بسط: بستره، (واحد) بساط

قوله: أكسية: (واحد) كساء څادر

قوله: ظعنكم: ظعن، سفر، (ف) ظعنا، تلل، سفر كول

قوله: قباب: دا د قبة جمع ده، په معنى د قبه، گنبد

قوله: سرابيل: كرته، قميص، دا د (سربال) جمع ده، مطلقا د لباس په معنى كښې هم مجازا استعماليږي

قوله: الجواشن: دا د جوشن جمع ده، زغره، بكتر، سربال عام دې، د اوسپنې وى يا د بل څه، يا دلته جنگى تورى مراد دي.

[اياتونه: ۸۴ _ ۸۹]

(وَ) اذْكُرْ (يَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا) هُوَ نَبِيُّهَا يَشْهَدُ لَهَا وَعَلَيْهَا وَهُوَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ (ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا) فِي الِاعْتِذَارِ (وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ) لَا يُطْلَبُ مِنْهُمُ الْعُتْبَى أَيِ الرُّجُوعُ إِلَى مَا يُرْضِي اللهَ (وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا) كَفَرُوا (الْعَذَابَ) النَّارَ (فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ) الْعَذَابُ (وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ) يُمْهَلُونَ عَنْهُ إِذَا رَأَوْهُ (وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ) مِنَ الشَّيَاطِينِ وَغَيْرِهَا (قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا) نَعْبُدُهُمْ (مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ) أَيْ قَالُوا لَهُمْ (إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ) فِي قَوْلِكُمْ إِنَّكُمْ عَبَدْتُمُونَا كَمَا فِي آيَةٍ أُخْرَى (مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ) سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ (وَأَلْقَوْا إِلَى اللهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ) أَيِ اسْتَسْلَمُوا لِحُكْمِهِ (وَضَلَّ) غَابَ (عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ) مِنْ أَنَّ آلِهَتَهُمْ تَشْفَعُ لَهُمْ (الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا) النَّاسَ (عَنْ سَبِيلِ اللهِ) دِينِهِ (زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ) الَّذِي اسْتَحَقُّوهُ بِكُفْرِهِمْ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ عَقَارِبُ أَنْيَابُهَا كَالنَّخْلِ الطِّوَالِ (بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ) بِصَدِّهِمُ النَّاسَ عَنِ الْإِيمَانِ (وَ) اذْكُرْ (يَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ) وَهُوَ نَبِيُّهُمْ (وَجِئْنَا بِكَ) يَا مُحَمَّدُ (شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ) أَيْ قَوْمِكَ (وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ) الْقُرْآنَ (تِبْيَانًا) بَيَانًا (لِكُلِّ شَيْءٍ) يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ مِنْ أَمْرِ الشَّرِيعَةِ (وَهُدًى) مِنَ الضَّلَالَةِ (وَرَحْمَةً وَبُشْرَى) بِالْجَنَّةِ (لِلْمُسْلِمِينَ) الْمُوَحِّدِينَ

ترجمه: او ياد كړه هغه ورځ چې په كومه ورځ به مونږ د هر امت نه گواه اودروو، او هغه به ددې امت نبى وى، هغه به ددوى د ايمان او كفر گواهى وركړى، او هغه به د قيامت ورځ وى، بيا به كافرانو ته نه د عذر پيش كولو اجازت وركولې شى او نه به ددوى نه خوشنودى طلب كولې شى، يعنى نه به ددوى نه د هغه څيز طلب كولې شى كوم سره چې الله رضا شى، او كله چې كافران عذاب اوينى، نو نه به ددوى نه د عذاب سپكوالې كيږى او نه به دوى ته د عذاب نه مهلت وركولې شى، چې كله هغوى دا اوگورى او چې كله مشركان شيطانان وغيره خپل شريكان اوگورى نو وائى به چې اې زمونږ پروردگاران هم دا دى زمونږ شريكان، د كومو چې سونږ ستا نه علاوه بندگى كوله، نو هغوى به دوى ته جواب وركړى تاسو په دې خبره كښې چې تاسو به زمونږ بندگى كوله بالكل دروغژن يئ څنگه چې په بل آيت كښې دى ما كانوا ايانا يعبدون: هغوى به زمونږ بندگى نه كوله، يعنى ډير زر به ددوى د عبادت نه انكار اوكړى، او په

دغه ورځ به د الله حکم ته سرونه ښکته کړي، او ددوی دا دروغ چې ددوی معبودان به ددوی سفارش کوي ورک به شي، ختم به شي او چا چې کفر کړی دی او خلقو لره ئې د الله د دين نه منع کړي دي مونږ ددوی عذاب باندې چې د هغې دوی د خپل کفر د وجه لائق دی، په عذاب باندې عذاب زیاتوو، حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چې دا سې لړمانان به وی چې د هغوی د غاښونو اوږدوالې به د کهجورې د اوښ برابر وی ددې وجه نه چې هغوی به خلقو لره د ايمان نه منع کولو سره فساد کولو، او یاد ساته، هغه ورځ چې په کومه به د هر امت نه یو ګواه اودرولې شی هغه به ددوی نبی ﷺ وی، او اې محمد ﷺ مونږ به تا په دوی باندې یعنی تا به په قوم باندې ګواه اودروو، او مونږ په تاسو باندې دا کتاب قرآن نازل کړو، چې په هغې کښې د شرعی ضروریاتو نه د هر ضرورت پورا بیان دې، چې د هغې خلقو ته حاجت وی، او د ګمراهی نه هدایت دې، او رحمت دې، د مسلمانانو توحید منونکو د پاره د جنت خوشخبری ده.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: يستعتبون: استعتاب، د استفعال نه مضارع جمع مذکر غائب، د خوشنودی حاصلولو د پاره وئیل، د رضامندئ خواهش کول، بعضې مفسرينو د لا يستعتبون ترجمه کړې ده، چې نه به ددوی عذر قبلولې شی، علامه محلی ددې لفظ په تشریح کښې لیکلې دی لا يطلب منهم ان يرضوا ربهم بالتوبة والطاعة لانها لا تنفع يومئذ ددوی نه به ددې خبرې طلب نه کیږی چې د طاعت او د توبې په ذریعې سره خپل رب رضا کړی، ځکه چې په دغه ورځ به دا څیزونه مفید نه وی.

قوله: الذين كفروا: الخ مبتدأ ده، او (زدناهم) ددې خبر دې، او دا هم کیدې شی، چې الذين كفروا، الخ د یفترون فاعل وی، زدنهم جمله مستانفه ده

قوله: بما كانوا يفسدون: باء سببیه ده، او (ما) مصدریه ده، ای بسبب كونهم مفسدين

قوله: اي قومك: دا یو تفسیر دې، یعنی هر نبی ﷺ به د خپل امت متعلق ګواهی ورکوی، حضور ﷺ به هم د خپل امت په باره کښې ګواهی ورکوی، بیضاوی هم داسې لیکلې دی، او بعضې مفسرينو لیکلې دی، چې د هؤلاء نه مراد انبياء دی، یعنی هغوی ﷺ به د انبياؤ په باره کښې ګواهی ورکوی ځکه چې د هر نبی ﷺ د خپل امت په باره کښې ګواهی ورکول چې په هغوی کښې حضور ﷺ هم شامل دې، د يوم نبعث فی كل امة شهيدا عليهم من انفسهم نه مفهوم دې، ددې خبرې لره دوباره ذکر کول تکرار بغير د فائدې نه دې، لهذا د شهيدا على هؤلاء نه شهادت على الانبياء مراد دې، او د ابوسعود عبارت څه داسې دې، چې على هؤلاء الامم وشهدائهم

[ایاتونه: ۹۰ ـ ۱۰۰]

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ) التَّوْحِيد أَو الإِنْصَاف (وَالْإِحْسَانِ) أَدَاء الْفَرَائِض أَوْ أَنْ تَعْبُد اللّه كَأَنَّك تَرَاهُ كَمَا فِي الْحَدِيث (وَإِيتَاءِ) إِعْطَاء (ذِي الْقُرْبَى) الْقَرَابَة خَصَّهُ بِالذِّكْرِ اهْتِمَامًا بِهِ (وينهى عن الفحشاء) الزِّنَى (وَالْمُنكَرِ) شَرْعًا مِنَ الْكُفْر وَالْمَعَاصِي (وَالْبَغْيِ) الظُّلْم لِلنَّاسِ خَصَّهُ بِالذِّكْرِ اهْتِمَامًا كَمَا بَدَأَ بِالْفَحْشَاءِ كَذَلِكَ (يَعِظُكُمْ) بِالْأَمْرِ وَالنَّهْي (لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) تَتَّعِظُونَ وَفِيهِ إِدْغَام التَّاء فِي الْأَصْل فِي الذَّال وَفِي الْمُسْتَدْرَك عَن ابن مَسْعُود هَذِهِ أَجْمَع آيَة فِي الْقُرْآن لِلْخَيْرِ وَالشَّرّ (وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ) مِنَ الْبَيْعَة وَالْأَيْمَان وَغَيْرهَا (إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا) تَوْثِيقهَا (وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا) بِالْوَفَاءِ حَيْثُ حَلَفْتُمْ بِهِ وَالْجُمْلَة حَال (إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ) تَهْدِيد لَهُمْ (وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ) أَفْسَدَتْ (غَزْلَهَا) مَا غَزَلَتْهُ (مِن بَعْدِ قُوَّةٍ) إِحْكَام لَهُ وَبَرْم (أَنكَاثًا) حَال جَمْع نِكْث وَهُوَ مَا يُنْكَث أَيْ يُحَلّ إِحْكَامه وَهِيَ امْرَأَة حَمْقَاء مِنْ مَكَّة كَانَتْ تَغْزِل طُول يَوْمهَا ثُمَّ تَنْقُضهُ (تَتَّخِذُونَ) حَال مِنْ ضَمِير تَكُونُوا أَيْ لَا تَكُونُوا مِثْلهَا فِي اتِّخَاذكُمْ (أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا) هُوَ مَا يَدْخُل فِي الشَّيْء وَلَيْسَ مِنْهُ أَيْ فَسَادًا أَوْ خَدِيعَة (بَيْنَكُمْ) بِأَنْ تَنْقُضُوهَا (أَن) أَيْ لِأَنْ (تَكُونَ أُمَّةٌ) جَمَاعَة (هِيَ أَرْبَى) أَكْثَر (مِنْ أُمَّةٍ) وَكَانُوا يُحَالِفُونَ الْحُلَفَاء فَإِذَا وَجَدُوا أَكْثَر مِنْهُمْ وَأَعَزّ نَقَضُوا حِلْف أُولَئِكَ وَحَالَفُوهُمْ (إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ) يَخْتَبِركُمْ (اللَّهُ بِهِ) أَيْ بِمَا أَمَرَ بِهِ مِنَ الْوَفَاء بِالْعَهْدِ لِيَنْظُر الْمُطِيع مِنْكُمْ وَالْعَاصِي أَوْ بِكَوْنِ أُمَّة أَرْبَى لِيَنْظُر أَتَفُونَ أَمْ لَا (وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ) فِي الدُّنْيَا مِنْ أَمْر الْعَهْد وَغَيْره بِأَنْ يُعَذِّب النَّاكِث وَيُثِيب الْوَافِي (وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً) أَهْل دِين وَاحِد (وَلَكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ) يَوْم الْقِيَامَة سُؤَال تَبْكِيت (عما كنتم تعملون) لتجازوا عليه (وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ) كَرَّرَهُ تَأْكِيدًا (فَتَزِلَّ قَدَمٌ) أَيْ أَقْدَامكُمْ عَنْ مَحَجَّة الْإِسْلَام (بَعْدَ ثُبُوتِهَا) اسْتِقَامَتهَا عَلَيْهَا (وَتَذُوقُوا السُّوءَ) أَيْ الْعَذَاب (بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ) أَيْ بِصَدِّكُمْ عَنِ الْوَفَاء بِالْعَهْدِ أَوْ بِصَدِّكُمْ غَيْركُمْ عَنْهُ لِأَنَّهُ يَسْتَنّ بِكُمْ (وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) فِي الْآخِرَة (وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا) مِنَ الدُّنْيَا بِأَنْ تَنْقُضُوهُ لِأَجْلِهِ (إِنَّمَا عِندَ اللَّهِ) مِنَ الثَّوَاب (هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ) مِمَّا فِي الدُّنْيَا (إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ) ذَلِكَ فَلَا تَنْقُضُوا (مَا عِندَكُمْ) مِنَ الدُّنْيَا (يَنفَدُ) يَفْنَى (وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ) دَائِم (وَلَنَجْزِيَنَّ) بِالْيَاءِ وَالنُّون (الَّذِينَ صَبَرُوا) عَلَى الْوَفَاء بِالْعُهُودِ (أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) أَحْسَن بِمَعْنَى حَسَن (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً) قِيلَ هِيَ حَيَاة الْجَنَّة وَقِيلَ فِي الدُّنْيَا بِالْقَنَاعَةِ و الرزق الحلال (ولنجزينهم أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون) (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ) أَيْ أَرَدْت قِرَاءَته (فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) أَيْ قُلْ أَعُوذ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَان الرَّجِيم (إنه ليس له سلطان) تسلط (على الذين آمنوا وعلى ربهم يتوكلون) (إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ) بِطَاعَتِهِ (وَالَّذِينَ هُم بِهِ) أَيْ اللّه (مُشْرِكُونَ)

ترجمه: بې شکه الله تعالى د عدل يعنى د توحيد يا د انصاف او د احسان يعنى د فرضو د ادا

کولو یا د داسې عبادت کولو گویا چې ته هغه وینې، ځکه چې په حدیث کښې وارد دی او د رشته دارو سره د ښه سلوک کولو د اهتمام د وجه نه، خاص طور سره د رشته دارو ذکر کړې دې حالانکه د احسان په حکم کښې نور هم داخل دی، حکم ورکوی او الله د بې حیائی یعنی د زنا او د شرعی بدو نه مثلاً کفر، گناه او په خلقو باندې ظلم کولو نه منع فرمائی منع د ظلم نه ئې د اهتمام د وجه نه خاص طور سره ذکر کړو، گنې خو په نهی عن الفحش کښې هم په ظلم داخل دی، د امر او نهی تاسو ته نصیحت کوی چې تاسو سبق حاصل کړئ په تذکرون کښې په اصل کښې د تاء په ذال کښې ادغام دې، او په مستدرک کښې د ابن مسعود ﷺ نه نقل دی چې د قرآن په آیتونو کښې دا آیت د خیر او شر د بیانولو د پاره جامع آیت دې، او تاسو د الله وعده پوره کړئ د بیعت په توگه وی او که د ایمان وغیره په توگه، چې کله تاسو خپل مینځ کښې معاهده کوئی او قسمونه ددې د پخولو نه پس مه ماتوئی، حالانکه تاسو الله لره په خپل ځان باندې گواه جوړ کړې دې، په عهد پوره کولو باندې، ځکه چې تاسو د هغه قسم خوړلې دې، او وقد جعلتم جمله حال دې، الله ته ښه پته ده څه چې تاسو کوئی دا ددوی د پاره دهمکی ده او تاسو د هغه ښځې پشان مه کیږئی چا چې خپلې ریشلې تارونه مضبوطولو نه پس ټکړې ټکړې کولو سره سپردل انکاثا حال دې، او د نکث جمع ده، سپردلو سره د هغې مضبوطوالې ختم کړې شوې وی، دا واقعه د مکې د یو لیونئ ښځې ده توله ورځ به ئې ریشلې جوړوله، او مابښام به ئې سپردل او خرابول، تاسو خپل قسمونه په خپل مینځ کښې د دهوکې د ذریعه جوړوئی تتخذون د تکونوا د ضمیر نه حال دې، دخلا اجنبی څیز ته وئیلې شی، چې د چا جنس نه وی، یعنی تاسو خپل قسمونه فساد او دهوکه مه جوړوئی، په داسې صورت چې هغه مات کړئ، چې په تاسو کښې یو جماعت د بل جماعت نه زیات شی، او دې خلقو به خپل حلیفانو سره معاهدې کولې، او چې کله یو لوئې جماعت یا ددوی نه زیات عزت والا وموندلو نو د مخکښې معاهده کونکی خلقو وعده به ئې ختمه کړه، او د نورو حلیفان به شول، حقیقت دا دې چې الله تعالی ددې په وجه باندې امتحان اخلی، یعنی د وعدې د پوره کولو حکم کولو سره ستاسو امتحان اخلی، چې په تاسو کښې فرمانبردار او نافرمان ښکاره کړی او یا یو جماعت زیات شی چې الله اوگوری چې تاسو د وعدې پوره والې کوئی یا نه کوئی، او د قیامت په ورځ به الله تعالی ستاسو مخکښې چې د کومې وعدې په باره کښې تاسو په دنیا کښې اختلاف کولو، ښکاره ښکاره بیان کړی، دا چې د وعدې ماتونکی ته به سزا ورکړی او پوره کولو والا ته به بدله ورکړی، او که الله غوښتلې، نو تاسو به ئې د یو امت یعنی یو قوم والا جوړ کړې وئی، خو الله چې د چا گمراه کول اوغواړی گمراه ئې کړی، او چاته چې اوغواړی هدایت ورکړی، څه چې تاسو کوئی ددې باره کښې د قیامت په ورځ به یقینا ستاسو د لاجواب کولو د پاره تاسو نه تپوس کولې وکړې شی او

تاسو خپل قسمونه په خپل مینځ کښې د دهوکې ذریعه مه جوړوئی، د تاکید د پاره ئې مکرر راوړې دې، بیا به ستاسو قدمونه د اسلام د لارې نه په دې باندې د کلکیدو نه پس اوخوېږي، او تاسو به د بدترین عذاب مزه اوڅکئ، ستاسو د الله د لارې نه د بندولو د وجه نه یعنی ستاسو د وعدې نه پورا کولو د وجه نه، یا نورو لره د د وعدې پورا کولو نه د منع کولو د وجه نه، چې هغوی ستاسو په نقشق قدم باندې لارشی او تاسو ته به په آخرت کښې لوئې عذاب وی، او تاسو د الله وعده د دنیا د لږ قیمت د پاره مه خرڅوئی، په داسې طریقه چې ددې د پاره وعده ماته کړئ بې شکه الله تعالی سره ستاسو د پاره بنه اجر دې، د هغه نه کوم څه چې په دې دنیا کښې دی، که تاسو ته ددې خبرې علم وی نو تاسو وعده مه ماتوئی او د دنیا څه سامان چې تاسو سره دې، هغه ختمیدونکې دې، او کوم چې الله سره دې هغه همیشه د پاره دې او مونږ به لیجزین؛ د یا او نون سره دې، یقینا په وعده باندې صبر کولو والا ته د هغوی د اعمالو بهترینه بدله ورکړو، احسن په معنی د حسن دې، او کوم سړې چې نیک عملونه اوکړی، ښځه وی او که سړې، او هغه ایماندار وی، نو مونږ به خامخا هغه ته ښه ژوند ورکړو، وئیلې شوې دی، چې هغه د جنت ژوند دې، او وئیلې شوې دی چې په دنیا کښې قناعت او رزق حلال دې، او ددوی د نیک اعمالو بدله به مونږ خامخا ورکوو، او چې کله ته قرآن تلاوت کوی یعنی د وئیلو اراده اوکړې نو د شیطان مردود نه پناه اوغواړه، یعنی اعوذ بالله من الشیطان الرجیم اووایه، یقینی خبره ده چې په ایمان والو او په خپل پروردګار باندې یقین ساتلو والا باندې د هغه بالکل زور نه رسی، خو د هغه زور په هغه چا باندې خامخا چلیږی څوک چې د شیطان په اطاعت کښې هغه خپل مشر ګنړی، او څوک چې الله تعالی سره شرک کوی.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: القربی: اسم مصدر دې په معنی د رشته دارئی

قوله: تخصیص بعد التعمیم: رشته دارو سره ښه سلوک، په احسان کښې داخل دی، خو ددې د اهمیت د وجه ئې دوباره خاص طور سره ذکر شو.

قوله: کما بدا بالفحشاء لذلك: یعنی د اهتمام د وجه نه اول ئې فحشاء یعنی زنا مخکښې کره، ځکه چې د زنا د وجه نسب محفوظ نه پاتې کیږی، او د الله د غضب هم سبب جوړیږی.

قوله: من البیعة: ای بیعة الرسول علی الاسلام؛ ددې نه بیعت رضوان مراد نه دې، ځکه چې دا سورت مکې دې، او بیعت رضوان د هجرت نه پس شوې وو.

قوله: کفیلا: ای شاهدا

قوله: والجملة حال، یعنی (وقد جعلتم) جمله د (تنقضوا) د ضمیر نه حال دې، نه چې معطوف، ګنی عطف خبر علی الانشاء به لازم شی.

قوله: تهديد لهم: دا اضافه ددې سوال جواب دې، چې ان الله يعلم ما تفعلون د معطوف عليه، لا تنقضوا، او معطوف (لاتكونوا) په مينځ كښې فصل بالاجنبي دې.
د جواب حاصل دادې چې (ان الله يعلم ما تفعلون) جمله تهديديه ده، كومه چې دلته اجنبي نه ده.
قوله: ما غزلته: دا ددې سوال جواب دې چې غزل مصدر دې، ددې طرف ته نقض (ماتولو) نسبت صحيح نه دې، مفسر علام د غزل تفسير د (ما غزلته) سره كولو كښې اشاره اوكړه چې مصدر په معنى د مفعول دې، يعنى څه ئې چې وريشل هغه ئې وسپړدل.
قوله: بعد قوة: بعضې حضراتو د بعد قوة معنى، د مضبوطولو نه پس، كړې ده، مفسرعلام هم دا معنى مراد اخستې ده، او نورو مفسرينو د بعد قوة معنى، محنت سره د ريشلې نه پس اخستې ده.
قوله: غزلها: دا د ٠ض، نه مصدر دې، كوم چې (ها) ضمير طرف ته مضاف دې، ددې معنى تارونه ريشل، په معنى د اسم مفعول، يعنى ريشلې شوې، په مكه كښې يو ليونۍ ښځه وه، چې د سحر نه د ماښام پورې به ئې سوتلۍ جوړوله خپلو وينځو سره، او د ماښام به ئې توله تول ريشلې وسپړدل او ضائع به ئې كړل، ددې ښځې نوم ريطه بنت عمر وو، دا د اسد بن عبدالغزى مور، او د سعد لور وه، بعضو وئيلې دى چې ددې نوم ريطة بنت سعد بن تيم القرشية وو، مطلب دادې چې تاسو الله سره كومه وعده كړې ده، هغه ماتوئى مه، گنى ستاسو تول شوې محنت به بې كاره شى.
قوله: برم: صحيح كول، يعنى سوتلۍ دوباره بنړول(صراح)
قوله: حال من ضمير تكونوا: يعنى تتخذون دتكونوا د ضمير نه حال دې، نه چې مفعول ثانى، ځكه چې تكون متعدى په دوو مفعولو سره نه وى، خو تر دې چې د تصيير وغيره معنې لره متضمن شى.
قوله: انكاثا: دا د نكث جمع ده، زړه مالوچ د ريشولو نه پس تكړې تكړې كول.
قوله: وهو ما ينكث: په دې كښې اشاره ده چې نكث په معنى د منكوث (منقوض) ده.
قوله: دخلا: دا د لاتكون د ضمير نه حال دې، اى لاتكونوا مشابهين بامرأة شأنها هذا.
قوله: دخلا: بهانه، دهوكه، فساد، ظلم كول، پردې.
قوله: اربى: ښتلې شوې، زيات شوې، (ن) دا د (ربا) نه د اسم تفضيل صيغه ده.
قوله: اتفون: همزه د استفهام ده، تفون دا د (وفى) نه مضارع جمع مذكر حاضر صيغه ده، تاسو وفا كوئى.

قوله: اي اقدام: د قدم تفسير په اقدام سره کولو کښې ئې دا اشاره اوکړه، چې د يو قدم د خويدل د شرم او د عزت او د سزا لائق دي، نو چې کله دواړه قدمونه اوخويږي نو څه حال به وي.

قوله: محجة: مينځنۍ لاره، عام لاره

قوله: بصدكم عن الوفاء: په دې کښې اشاره ده چې صد لازم دې.

قوله: بصدكم غيركم: په دې کښې اشاره ده، چې صد د منع معنې لره متضمن کيدو د وجه نه متعدي هم استعماليږي

قوله: فلاتنقضوا: دا د (ان) شرطيه جواب دې.

[ايات قوله: ١٠١ ـ ١٠١]

(وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ) بِنَسْخِهَا وَإِنْزَالِ غَيْرِهَا لِمَصْلَحَةِ الْعِبَادِ (وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا) أَيِ الْكُفَّارِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ) كَذَّابٌ تَقُولُهُ مِنْ عِنْدِكَ (بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) حَقِيقَةَ الْقُرآنِ وفائدة النسخ (قُلْ) لَهُمْ (نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ) جِبْرِيلُ (مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ) مُتَعَلِّقٌ بِنَزَّلَ (لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا) بايمانهم به (وهدي وبشري للمسلمين (وَلَقَدْ) لِلتَّحْقِيقِ (نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ) الْقُرآنَ (بَشَرٌ) وَهُوَ قَيْنٌ نَصْرَانِيٌّ كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يدخل عليه قال تعالى (لِسَانُ) لُغَةُ (الَّذِي يُلْحِدُونَ) يَمِيلُونَ (إِلَيْهِ) أَنَّهُ يُعَلِّمُهُ (أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا) الْقُرآنُ (لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ) ذُو بَيَانٍ وَفَصَاحَةٍ فَكَيْفَ يُعَلِّمُهُ أَعْجَمِيٌّ (إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) مُؤْلِمٌ (إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ) الْقُرآنِ بِقَوْلِهِمْ هَذَا مِنْ قَوْلِ الْبَشَرِ (وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ) وَالتَّأْكِيدُ بِالتَّكْرَارِ وَإِنَّ وَغَيْرِهِمَا رَدٌّ لِقَوْلِهِمْ (إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ) (مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ) عَلَى التَّلَفُّظِ بِالْكُفْرِ فَتَلَفَّظَ بِهِ (وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ) وَمَنْ مبتدأ أَوْ شَرْطِيَّةٌ وَالْخَبَرُ أَوِ الْجَوَابُ لَهُمْ وَعِيدٌ شَدِيدٌ دَلَّ عَلَى هَذَا (وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا) لَهُ أَيْ فَتَحَهُ وَوَسَّعَهُ بِمَعْنَى طَابَتْ بِهِ نَفْسُهُ (فعليهم غضب من الله ولهم عذاب عظيم (ذَلِكَ) الْوَعِيدُ لَهُمْ (بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا) اختاروها (على الآخرة وأن الله لا يهدي القوم الكافرين) (أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ) عَمَّا يُرَادُ بِهِمْ (لَا جَرَمَ) حَقًّا (أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ) لِمَصِيرِهِمْ إِلَى النَّارِ الْمُؤَبَّدَةِ عَلَيْهِمْ (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا) إِلَى الْمَدِينَةِ (مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا) عُذِّبُوا وَتَلَفَّظُوا بِالْكُفْرِ وَفِي قِرَاءَةٍ بِالْبِنَاءِ لِلْفَاعِلِ أَيْ كَفَرُوا أَوْ فَتَنُوا النَّاسَ عَنِ الْإِيمَانِ (ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا) عَلَى الطَّاعَةِ (إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا) أَيِ الْفِتْنَةِ (لَغَفُورٌ) لَهُمْ (رَحِيمٌ) بِهِمْ وَخَبَرُ إِنَّ الْأُولَى دَلَّ عَلَيْهِ خَبَرُ الثَّانِيَةِ

ترجمه: او كله چې مونږ يو آيت منسوخ كولو سره بل ددې په ځائې د بندګانو د مصلحت د پاره نازل كړو او څه چې نازل كړو الله په هغې باندې پورا خبردار دې، نو كفار نبي ﷺ ته وائي ته

خو په دروغه باندې جوړونکې ئې، دروغژن ئې قرآن دې د خپل ځان نه جوړ کړې دې، (داسې نه ده) بلکه حقيقت دا دې چې په دوى کښې ډير خلق د قرآن د حقيقت او د نسخ د فائدې نه ناخبر دي تاسو دوى ته اووايئ چې دې لره جبرئيل ﷺ د خپل رب د طرف نه په حقه سره نازلوى، بالحق د نزل متعلق دې، چې اهل ايمان ددې په ذريعې سره په ايمان باندې ثابت قدم وساتى او د مسلمانانو د پاره هدايت او خوشخبرى وى، مونږ ته خه پته ده چې كافران وائى چې ده ته قرآن يو سړې ورښائى، لقد د تحقيق د پاره دې، هغه يو نصرانى لوهار دې، نبى ﷺ به هغه خوا ته تلو، الله تعالى فرمائى د هغه سړى ژبه چې كوم ته دوى اشاره كوى، چې فلانكې ده ته ښائى عجمى دې، او دا قرآن په صفا عربئ كښې دې، كوم چې فصيح او بليغ دې، نو ده ته يو عجمى څنګه خو دنه كولې شى، څوک چې د الله په آيتونو باندې ايمان نه راوړى، هغه ته د الله د طرف نه هدايت نه ملاويږى، او د هغوى د پاره دردناک عذاب دې، دروغ خو هغه خلق وائى څوک چې د الله په آيتونو باندې ايمان نه راوړى، ددوى دې وينه د وجې چې دا خو د انسان خبرې دى په حقيقت كښې دروغژن دا خلق دى، او تكرار او (ان) وغيره سره تاكيد ددوى قول (انما انت مفتر) د رد د پاره دې، او كوم كس چې د ايمان نه روستو د الله نه منكر شو، نو د هغوى د پاره سخت وعيد دې، البته هغه سړې ددې نه خلاص دې څوک چې د كفر په كلمه باندې مجبور كړې شو، او هغه په ژبه د كفر كلمه اووئيله، په داسې حال چې د هغه زړه په ايمان باندې مطمئن وو او (من) مبتدأ يا شرطيه دې ، او خبر يا جواب ئې (لهم وعيد شديد) دې چې د هغې په حذف باندې دا آيت (عليهم غضب من الله) دلالت كوى خو چې كوم خلق په كولاؤ سينه سره د كفر مرتكب شول يعنى په كولاؤ زړه سره ئې كفر اختيار كړو، يعنى د كفر نه د هغوى زړونه خوشحاله شول نو په هغوى باندې د الله غضب دې، او ددوى د پاره د الله لوئې عذاب دې، ددوى د پاره د عذاب دا وعيد ددې وجې دې چې دوى د دنيا ژوند د آخرت په مقابله كښې خوښ كړو يعنى هغه ئې اختيار كړو، او الله د كافرانو رهنمائى نه كوى، دا هغه خلق دى، چې الله د چا په زړونو باندې او غوږونو باندې او په سترګو باندې مهر لګولې دې، او چې كوم كار ددوى نه مقصود دې د هغې نه دا خلق غافله دى، او دا خبره يقينى ده چې دا خلق په آخرت كښې د هميشګير اور طرف ته تللو د وجه نه په تاوان كښې دى بيا يقينا ستا رب د هغه خلقو د پاره چا چې د تكليفونو نه پس مدينې طرف ته هجرت اوكړو، او د كفر كلمه د ژبې نه اوخكلو نه پس او په يو قراءت كښې (فتنوا) معلومې صيغې سره دې، يعنى مشركينو كفر كولو او خلقو لره ئې د ايمان نه منع كولو نه پس بيا هغوى جهاد اوكړو او په طاعت باندې ئې صبر اوكړو، بې شكه ستا رب دې امتحانونو نه پس دوى لره معاف كونكې او په دوى باندې رحم كونكې دې، او د اول (ان) خبر محذوف دې، چې په هغې باندې د دويم (ان) خبر دلالت كوى.

....

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: اذا: شرطیه دي، قالوا انما انت مفتر، جواب شرط دي.

قوله: والله اعلم بما ينزل: شرط او جزاء په مینځ کښې جمله معترضه ده.

قوله: روح القدس: دا اضافت موصوف الى الصفت دي، اى الروح المقدس، د القدس په دال باندې ضمه او سکون دواړه جائز دی.

قوله: متعلق بنزل: یعنی متلبسا لره متعلق کیدو نه پس د (نزله) د ضمیر مفعول نه حال دي، اى نزله متلبسا بالحق

قوله: هدى وبشرى:

سوال: ددې عطف په (لیثبت) باندې دې، حالانکه دا عطف صحیح نه دې، ځکه چې دا دواړه معطوف علیه سره نه په اعراب کښې متحد دی او نه په علت کښې، حالانکه دا دواړه خبرې ضروری دی؟

جواب: هدی او بشرا عطف د لیثبت په محل باندې دې، لیثبت کښې لام د تعلیل دې، چې د هغې نه پس ان مصدریه مقدر دې، چې د هغې د وجه نه مضارع د مصدر په معنی کښې ده، په یثبت کښې (هو) ضمیر فاعل دې، چې د هغې مرجع قرآن دې، او لیثبت مفعول لاجله کیدو د وجه نه محلا منصوب دې، او هدی او بشرا دواړه مصدر دی، چې د هغې عطف د لیثبت په محل باندې دې، اى تثبیتا وهداية وبشارة لهذا اوس د مطابقت نه موجود کیدو دلته اعتراض نشته.

قوله: لتحقیق: دا ددې سوال جواب دې، چې کله (قد) په مضارع باندې داخل شی، نو عموما د تقلیل په معنی کښې وی حالانکه دلته د تقلیل، نه د لنعلم سره سمون خوری او نه د الله پاره کښې مناسب دې؟

د جواب حاصل دادې چې (قد) دلته د تحقیق د پاره دې، په (لقد) کښې لام قسمیه دې.

قوله: قين: لوهار، (جمع) قیون، واقیان

قوله: يميلون اليه اي يشيرون اليه:

قوله: اعجمى: کوم چې فصیح اللسان نه وی اګرچې عربی وی او عجمی منسوب الى العجم، خوک چې د عربئ نه واقف نه وی، اګرچې فصیح وی.

قوله: والتاكيد بالتكرار وان غيرهما: چونکه کافرانو ډیر په تاکید سره انما انت مفتر وئیلو سره د قرآن د نزول نه انکارکړې وو، نو د هغې جواب هم په ډیرو تکیداتو سره ورکړې شو، د اول تکرار نه مراد د ان الذين لا يؤمنون تکرار دې، او د غیرهما نه ضمیر فصل مراد دې او

تعریف د مسند او د جملې اسمیه کیدل دی، لهذا په ظاهر کښې چې د تکذیب حصر کوم چې په قریشو کښې معلومیدو، ختم شو.

قوله:من مبتدأ: اوشرطیة: د (من کفر الله) په (من) کښې دوه احتماله دی، یو دا چې (من) موصوله مبتدأ وی نه چې الذین لایؤمنون بآیات الله، نه بدل، ځکه چې د بدل او مبدل منه په مینځ کښې فصل بالاجنبی جائز نه دې، او دلته، اولئك هم الکاذبون) فصل موجود دې، (من) موصوله مبتدأ ګڼړلو په صورت کښې (کفر) ددې صله به وی، او موصوله به صلې سره میلاویدو نه پس مبتدأ وی، او ددې خبر به محذوف وی، او هغه ولهم وعید شدید، دې او دویم احتمال دادې چې (من) شرطیه وی او جزا مقدر وی، او هغه ولهم وعید شدید، دې، څنګه علامه سیوطی ښکاره کړې ده، او دال په حذف دا مخکښې جمله فعلیهم من الله بأولهم عذاب شدید ده.

قوله:صدراله: د (له) اضافه ددې شبهې جواب دې، چې د شرح صله باء نه رازی حالانکه دلته بالکفر کښې باء صله واقع شوې ده؟

جواب دادې چې باء په معنی د لام ده.

قوله:بمعنی طابت: دا ددې شبهې جواب دې چې دلته د فتحه هیڅ معنی نشته،

جواب دادې چې فتحه په معنی د طاب دې، او دې خبرې طرف ته هم اشاره اوشوه، چې صدرا مفعول نه منقول کیدو سره تمیز واقع شوې؟

قوله:اختاروها: دا اضافه ددې سوال جواب دې، چې د استحبوا صله علی نه رازی، حالانکه دلته علی صله واقع شوې دې،

د جواب حاصل دادې چې استحبوا، د اختاروا په معنی کښې دې، لهذا اوس څه اعتراض پاتې نشو.

قوله:وفی قراءة بالبناء للفاعل: یعنی په (فتنوا) کښې دوه قراتونه دی، مجهول او معروف، د مجهول په صورت کښې مهاجرین به نائب فاعل وی، او د کفروا فاعل هم، او د معروف په صورت کښې د دوارو فعلونو فاعل به کفار وی، یعنی مشرکینو کفر اوکړو، او خلق ئې د ایمان نه منع کړل.

قوله:خبران الاولی، الخ: اول (ان) خبر حذف کړې شوې دې، ځکه چې د دویم (ان) خبر د خبر په حذف باندې دلالت کوی.

[ایاتونه: ۱۱۱ ـ ۱۱۹]

اذکر (یَوۡمَ تَاۡتِیۡ کُلُّ نَفۡسٍ تُجَادِلُ) تحاج (عَنۡ نَّفۡسِهَا) لا یهمها غیرها وهو یوم القیامة (وَتُوَفّٰی کُلُّ نَفۡسٍ) جزاء (مَّا عَمِلَتۡ وَهُمۡ لَا یُظۡلَمُوۡنَ) شیئا (وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا) ویبدل منه (قَرۡیَةً) هی مکة والمراد أهلها

{كَانَتْ آمِنَةً} مِنَ الْغَارَاتِ لَا تُهَاجُ {مُّطْمَئِنَّةً} لَا يُحْتَاجُ إِلَى الْإِنْتِقَالِ عَنْهَا لِضِيقٍ أَوْ خَوْفٍ {يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا} وَاسِعًا {مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ} بِتَكْذِيبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ} فَقُحِطُوا سَبْعَ سِنِينَ {وَالْخَوْفِ} بسرايا النبي صلى الله عليه وسلم {بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ} {وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ} مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ} الْجُوعُ وَالْخَوْفُ {وهم ظالمون} {فكلوا} ايها المؤمنون {مما رزقكم الله حلالا طيبا واشكروا نعمة الله إن كنتم إياه تعبدون} {إنما حرم عليكم الميتة والدم ولَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فمن اضطر غير باغ ولا عاد فإن الله غفور رحيم} {وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ} اي لِوَصْفِ أَلْسِنَتِكُمْ {الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ} لِمَا لَمْ يُحِلَّهُ اللهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهُ {لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ} بنسبة ذلك إليه {إن الذين يفترون على الله الكذب لا يفلحون} لَهُمْ {مَتَاعٌ قَلِيلٌ} فِي الدُّنْيَا {وَلَهُمْ} فِي الْآخِرَةِ {عَذَابٌ أَلِيمٌ} مُؤْلِمٌ {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا} أَيِ الْيَهُودِ {حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ} فِي آيَةِ {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ} إِلَى آخِرِهَا {وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ} بِتَحْرِيمِ ذَلِكَ {وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ} بِارْتِكَابِ الْمَعَاصِي الْمُوجِبَةِ لِذَلِكَ {ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ} الشِّرْكَ {بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا} رَجَعُوا {مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا} عَمَلَهُمْ {إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا} أَيِ الْجَهَالَةِ أَوِ التَّوْبَةِ {لَغَفُورٌ} لَهُمْ {رَّحِيمٌ} بِهِمْ

ترجمه: هغه ورځ یاد کړه چې په کومه ورځ به هر کس د خپل ځان د پاره جګړه او دلیل پیش کولو سره راشی، هغه ته به د بل چا غم نه وی، او هغه به د قیامت ورځ وی، هر کس ته به د هغه د اعمالو پورا پورا بدله ورکړې شی، او هغه باندې به بالکل ظلم نه کیږی، او الله تعالی د یو کلی عجیبه حالت بیانوی، قریة د مثلا نه بدل دې، او هغه کلې مکه ده، او مراد تري نه د مکې اوسیدونکی دی، چې هغوی د تاخت او تاراج نه په امن او حفاظت کښې وو، د څه تنګی او د ویرې نه د هغه ځای نه د منتقل کیدو ضرورت نه وو، د هغه کلی والا رزق یا فراغت د هر ځائې نه راروان وو، بیا هغوی د حضور ﷺ تکذیب کولو سره د الله د نعمتونو ناشکری اوکړه نو الله تعالی دوی ته د اوږدې لوږې عذاب چې اوو کاله په قحط کښې مبتلا وو، او د حضور ﷺ د سرایو د ویرې مزه اوڅکوله، دا ټول هر څه ددوی د کارونو د وجه اوشول دوی ته ددوی نه یو رسول محمد ﷺ راغلو، بیا هم دوی هغه دروغ اوګڼړلو نو هغوی د لوږې او د ویرې عذاب اونیول، او هغوی خو وو ظالمان، اې ایمان والو الله چې تاسو ته کوم حلال رزق درکړې دې د هغې نه خوراک کوئی، او د الله د نعمتونو شکر ادا کړئ که چرې تاسو د هغه بندګی کوئی، په تاسو باندې صرف مرداره او وینه او د خنزیر (سور) غوښه، او په کوم څیز چې د الله نه بغیر د بل چا نوم واخستلې شی، حرام کړې شوې دی، بیا هغه کس چې د لوږې د وجې نه بالکل بې قراره شی، په شرط ددې چې د لذت غوښتونکې نه وی، او نه د حد نه تجاوز کونکې وی، نو ددې دې خوراک لره الله تعالی معاف کونکې او رحم کونکې دې، او یو څیز نه چې د ژبې نه اوزی دروغ مه وائی چې دا حلال دی او دا حرام دی، څکه چې الله دې لره نه حرام کړې دی او نه ئې حلال کړې دی، او نه دې

ته حرام وئیلو سره د دې (د حلت او د حرمت) نسبت الله تعالی ته کولو سره په الله باندې الزام تراشی کوئی، یقینا هغه خلق څوک چې په الله باندې الزام لګوی هغوی چرته هم کامیابی نه مومی، ددوی د پاره په دنیا کښې څو ورځې خوشحالی ده، او په آخرت کښې ددوی دپاره دردناک عذاب دې، او په یهودیانو باندې مونږ هغه څیزونه حرام کړل، چې د هغې بیان مونږ ددې نه مخکښې تاته کړې دې، وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذی ظفر (الخ) یعنی مونږ په یهودیانو باندې هر نوکونو والا ځناور حرام کړې دی، دې څیزونو له حرام ګولو سره مونږ په دوی باندې ظلم نه دې کړې، بلکه د هغه ګناهونو ارتکاب کولو سره، کوم چې د دی سزا سبب دې په خپله ځان باندې ظلم اوکړو، بیا ستا رب داسې خلقو د پاره چا چې د کم عقل توب د وجه نه شرک اوکړو بیا هغوی دې نه پس توبه اوکړه، او د خپل اعمالو اصلاح ئې اوکړه، نو ستا رب ددوی د جهالت یا د توبې نه پس ډیر بخښنې والا او لوئې رحمت والا دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: تحاج: د تجادل صله چونکه (عن) نه رازی ځکه مفسر علام اشاره اوکړه چې تجادل د تحاج په معنې کښې دې،

قوله: لایهمها غیرها: یعنی چاته به دچا غم نه وی، بلکه هرسړې به نفسی نفسی اوازونه کوی.

قوله: جزاء: په دې کښې د مضاف حذف طرف ته اشاره ده، چې دتوفی عمل هیڅ معنی نشته، ځکه چې د اعراضو انتقال نه کیږی.

قوله: لا تهاج: دا د (اهاج الغبار) نه ماخوذ دې، په معنی د دوړو الوزولو، او په فارسئ کښې په معنی د تاراج شد.

قوله: لباس الجوع: لوږې او ویرې له ئې د لباس سره مشابهت ورکړو، په دواړو کښې وجه تشبیه دا ده، چې څنګه لوږه او ویره د انسان جسم د څلورواړو طرفونو نه ګیر کړی، او ددې اثر په پورا جسم باندې وی، دغه شان لباس هم پورا جسم له پټوی، ځکه ئې د لوږې او د ویرې تشبیه د لباس سره ورکړه، او د ادراک ئې د څکلو سره ځکه تعبیر اوکړو چې د څکلو سره د بعضې څیزونو ادراک کیږی.

قوله: لوصف السنتکم: په دې کښې اشاره ده چې په لما تصف کښې ما مصدریه ده.

قوله: الکذب: د لا تقولو د وجه نه منصوب دې.

قوله: هذا حلال وهذا حرام: دا د الکذب نه بدل دې.

قوله: لهم: متاع، متاع قلیل مبتدأ، او لهم خبر مقدم دې.

سوال: یوم تأتی کل نفس تجادل عن نفسها: دلته یو سوال پیدا کیږی چې په عن نفسها کښې د نفس اضافت نفس طرف ته کیږی، حالانکه د مضاف او مضاف الیه په مینځ کښې تغایر

پکار وی، گنی اضافة الشيء الی نفسه به لازم راشی؟

جواب: اول نفس نه پورا د انسان جسم مراد دې، او د ثانی نفس نه ذات عبارت دې، کل انسان یجادل عن ذاته ولا یهمه غیرها، د مجادلة معنی غذر پیش کول.

[ایاتونه: ۱۲۰ ـ ۱۲۸]

{إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً} إِمَامًا قُدْوَة جَامِعًا لِخِصَالِ الْخَيْر {قَانِتًا} مُطِيعًا {لِلَّهِ حَنِيفًا} مَائِلًا إِلَى الدين القيم {ولم يك من المشركين} {شاكرا لأنعمه اجتباه} اصطفاه {وهداه إلى صراط مستقيم} {وَآتَيْنَاهُ} فِيهِ الْتِفَات عَنْ الْغَيْبَة {فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً} هِيَ الثَّنَاء الْحَسَن فِي كُلّ أَهْل الْأَدْيَان {وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ} الَّذِينَ لَهُمْ الدَّرَجَات الْعُلَى {ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ} يَا مُحَمَّد {أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ} دِين {إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} كُرِّرَ رَدًّا عَلَى زَعْم الْيَهُود وَالنَّصَارَى أَنَّهُمْ عَلَى دِينه {إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ} فُرِضَ تَعْظِيمه {عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ} عَلَى نَبِيّهمْ وَهُمْ الْيَهُود أُمِرُوا أَنْ يَتَفَرَّغُوا لِلْعِبَادَةِ يَوْم الْجُمُعَة فَقَالُوا لَا نُرِيدهُ وَاخْتَارُوا السَّبْت فَشُدِّدَ عَلَيْهِمْ فِيهِ {وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} مِنْ أَمْره بِأَنْ يُثِيب الطَّائِع وَيُعَذِّب الْعَاصِيَ بِانْتِهَاكِ حُرْمَته {ادْعُ} النَّاس يَا مُحَمَّد {إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ} دِينه {بِالْحِكْمَةِ} بِالْقُرْآنِ {وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ} مَوَاعِظه أَوْ الْقَوْل الرَّقِيق {وجادلهم بالتي} أَيْ الْمُجَادَلَة الَّتِي {هِيَ أَحْسَنُ} كَالدُّعَاءِ إِلَى اللَّه بِآيَاتِهِ وَالدُّعَاء إِلَى حُجَجه {إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ} أَيْ عَالِم {بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ} فَيُجَازِيهِمْ وَهَذَا قَبْل الْأَمْر بِالْقِتَالِ وَنَزَلَ لَمَّا قُتِلَ حَمْزَة وَمُثِّلَ بِهِ فَقَالَ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ رَآهُ لَأُمَثِّلَنَّ بِسَبْعِينَ مِنْهُمْ مَكَانك {وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ} عَنْ الِانْتِقَام {لَهُوَ} أَيْ الصَّبْر {خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ} فَكَفَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينه رَوَاهُ الْبَزَّار {واصبر وما صبرك إلا بالله} بتوفيقه {ولا تحزن عليهم} اي الكفار وان لم يؤمنوا لِحِرْصِك عَلَى إِيمَانهمْ {وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ} أَيْ لَا تَهْتَمّ بِمَكْرِهِمْ فَأَنَا نَاصِرك عَلَيْهِمْ {إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا} الْكُفْر وَالْمَعَاصِيَ {وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ} بِالطَّاعَةِ وَالصَّبْر بِالْعَوْنِ وَالنَّصْر

ترجمه: بې شک ابراهیم علیه السلام امام پیشوا وو، چې د تولو ښو عادتونو جامع وو، د الله فرمانبردار، صحیح دین طرف ته مخ کونکې وو، هغه د مشرکانو نه نه وو، د الله د نعمتونو شکرگزار وو، الله دې خپل خوښ جوړ کړې وو، او هغه ته ئې نیغه لاره خودلې وه، او مونږ هغه ته په دنیا کښې بهتروالې ورکړې وو، او د هر مذهب او ملت کښې د دوی خه تذکره ده، په دې کښې د غائب نه متکلم طرف ته التفات دې، او هغه به په آخرت کښې هم د نیکوکارو نه وی، د اسې خلقو د پاره اوچتې درجې دی، بیا اې محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ستا طرف ته وحی راولیږله، چې ته د ابراهیم حنیف د ملت تابعداری اوکړه، او ابراهیم د مشرکانو نه نه وو، دې آیت لره د یهودیانو او عیسایانو دې دعوې د رد د پاره مکرره کړو، چې دوی د ابراهیم علیه السلام په ملت باندې دی، د خالی د ورځې عظمت هم په هغه خلقو باندې فرض کړې شوې وو، چا چې د خپل نبی سره

اختلاف اوکړو، او هغه يهود وو، دوی ته حکم ورکړې شوې وو، چې دوی د عبادت د پاره دې د جمعې په ورځ باندې فارغ وی نو دوی اووئيل چې مونږ د دی اراده نه کوو يعنی مونږ دا نه خوښوو او دوی د هغې ورځ خوښه کړه، نو الله تعالی دهفتې په ورځ باندې لوه سختی اوکړه او يقينا ستا رب چې په کوم څيز کښې دوی اختلاف کوی د قيامت په ورځ باندې به د هغې په باره کښې فيصله اوکړی، په داسې طريقه چې فرمانبردارو ته به ثواب ورکړی او د يوم السبت بې حرمتی کولو والو ته به عذاب ورکړی، اې محمد ﷺ د خپل رب دين طرف ته په حکمت سره يعنی د قرآن په ذريعه او د ښو نصيحتونو په ذريعه دعوت ورکړه، يا په نرمئ سره دعوت ورکړه، او دوی سره په ښې طريقې سره بحث اوکړه، مثلا د الله د آيتونو په ذريعه الله طرف ته رابلل، او د هغې دلائلو طرف ته دعوت ورکول يقينا ستا رب هغه خلقو لره ښه پيژنی، څوک چې د هغه د لارې نه اوړيدلې وی، او هغه د هدايت کړې شوو خلقو نه هم خبردار دې، لهذا هغه به دوی ته سزا ورکړی، او دا حکم د جهاد حکم د نازليدو نه مخکښې دې، او راروان آيت هغه وخت نازل شو، چې کله حمزه ؓ شهيد کړې شو، او د هغوی پوزه سترګې کټ شول، نوحضور ﷺ چې کله دوی اوکتل نو وئې فرمائيل چې خه به اويا کسان دده په ځائې باندې مُثله (مسخ) کوم، او که ته بدله اخلې نو صرف دومره واخله چې څومره تاته تکليف درسيدلې دې، او که ته د انتقام نه صبر اوکړې نو دا صبر د صبر کونکو د پاره ډير بهتر دې، چنانچه حضور ﷺ د خپلې ارادې نه واوړيدلو، او د خپل قسم کفاره ئې ادا کړه، (رواه البزار) ته صبر اوکړه يقينا ستا صبر کول د الله په توفيق سره به وی، او ته ددوی د ايمان په باره کښې د سخت حريص کيدو د وجه نه چې دوی ايمان نه راوړی نوتاسو خفه کيږئ مه، او ددوی مکرونو نه دې ستا زړه نه تنګيږی، يعنی ددوی مکرونو سره خفه کيږه مه، څکه چې مونږ يقينا ددوی په مقابله کښې ستا مددګار يو، بې شکه الله هغه خلقو سره دې، چې د کفر او د ګناه نه ځان بچ کوی، او دمدد او نصرت په ذريعه، د هغه خلقو سره دې، چې د طاعت او د صبر په ذريعه نيکان دی.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: امة: لفظ د امة په باره کښې د مفسرينو نه ډير اقوال منقول دی، په دې آيت کښې د امة اطلاق په ابراهيم ؑ باندې شوې دې، يا خو ابراهيم ؑ يواځې په ټولو کمالی صفتونو باندې متصف کيدو د وجه نه د يو امت قائم مقام وو، لکه چې يو شاعر وائی:

ليس من الله بمستنکر ان يجمع العالم في واحد

دويمه وجه د ابراهيم ؑ ته د امت وئيلو دا هم کيدې شی چې دوی په خپله زمانه کښې يوازې مومن وو، باقی ټول کافران وو، ددې وجه نه دوی ته امت اووئيلې شو،

دريمه وجه داده، چې امة په معنی د ماموم، يعنی مقتدا او امام، څکه چې الله تعالی

اوفرمائیل انی جاعلك للناس اماما: ذکر شوې تولو توجیهاتو په رنړا کښې دا اعتراض ختم شو چې د امة اطلاق په ابراهیم علیه السلام باندې صحیح نه دې، ځکه چې ابراهیم علیه السلام یوازې وو، او د امة اطلاق په جمع باندې کیږي.

قوله: اجتباه: ای للنبوة

قوله: فرض: دې کښې اشاره ده چې جعل په معنی د فرض کښې د ې.

قوله: تعظیمه: په دې کښې د مضاف د حذف طرف ته اشاره ده، ځکه چې د فرض تعلق د فعل سره وی، نه چې څیزونو او زمانې سره، او د خالی ورځ زمانه ده.

قوله: القول الرفيق: رفیق د رفق نه ماخوذ دې، ددې معنی نرمی اوسهولت دې، مطلب دادې چې د دین دعوت په نرمې خبرې، په خوږې ژبې سره ورکړئ.

پاره نمبر ۱۵ [سُبْحَانَ الَّذِي] [۱۷] سورة الإسراء

سورة الاسراء مكية الا وان كادوا ليفتنونك الايات الثمان مائة وعشر ايات او احدي عشرة اية

سورة اسراء مکی د ې سوا د «وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ» اته آیتونو نه، ۱۱۰ یا ۱۱۱ آیتونه دی.

[اياتونه: ۱-۱۰]

بسم الله الرحمن الرحيم ﴿سُبْحَانَ﴾ اي تنزيه ﴿الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ﴾ مُحَمَّد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لَيْلًا﴾ نُصِبَ عَلَى الظَّرْف وَالْإِسْرَاء سَيْر اللَّيْل وَفَائِدَة ذِكْره الْإِشَارَة بِتَنْكِيرِهِ إِلَى تَقْلِيل مُدَّته ﴿مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾ بَيْت الْمَقْدِس لِبُعْدِهِ مِنْهُ ﴿الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ﴾ بِالثِّمَارِ وَالْأَنْهَار ﴿لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ عَجَائِب قُدْرَتنَا ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ أَيِ الْعَالِم بِأَقْوَالِ النَّبِيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَفْعَاله فَأَنْعَمَ عَلَيْهِ بِالْإِسْرَاءِ الْمُشْتَمِل عَلَى اجْتِمَاعه بِالْأَنْبِيَاءِ وَعُرُوجه إِلَى السَّمَاء وَرُؤْيَة عَجَائِب الْمَلَكُوت وَمُنَاجَاته لَهُ تَعَالَى فَإِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أُتِيت بِالْبُرَاقِ وَهُوَ دَابَّة أَبْيَض فَوْق الْحِمَار وَدُون الْبَغْل يَضَع حَافِره عِنْد مُنْتَهَى طَرْفه فَرَكِبْته فَسَارَ بِي حَتَّى أَتَيْت بَيْت الْمَقْدِس فَرَبَطْت الدَّابَّة بِالْحَلْقَةِ الَّتِي تَرْبِط فِيهَا الْأَنْبِيَاء ثُمَّ دَخَلْت فَصَلَّيْت فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجْت فَجَاءَنِي جِبْرِيل بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْر وَإِنَاء مِنْ لَبَن فَاخْتَرْت اللَّبَن قَالَ جِبْرِيل أَصَبْت الْفِطْرَة قَالَ ثُمَّ عُرِجَ بِي إِلَى السَّمَاء الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيل قِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيل قِيلَ وَمَنْ مَعَك قَالَ مُحَمَّد قِيلَ أَوَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِآدَم فَرَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِالْخَيْرِ ثُمَّ عُرِجَ بِي إِلَى السَّمَاء الثَّانِيَة فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيل فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيل قِيلَ وَمَنْ مَعَك قَالَ مُحَمَّد قِيلَ أَوَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا انا بِابْنَيْ الْخَالَة يَحْيَى وَعِيسَى فَرَحَّبَا بِي وَدَعَوَا لِي بِالْخَيْرِ ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاء الثَّالِثَة فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيل فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيل فَقِيلَ وَمَنْ مَعَك قَالَ مُحَمَّد فَقِيلَ أَوَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِيُوسُف وَإِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْر الْحُسْن فَرَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاء الرَّابِعَة فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيل فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيل فَقِيلَ وَمَنْ مَعَك قَالَ مُحَمَّد فَقِيلَ أَوَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِإِدْرِيس فَرَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عُرِجَ

بنا الى السماء الخامسة فاستفتح جبريل فقيل من أنت قال جبريل فقيل ومن معك قال محمد فقيل أو قد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بهارون فرحب بي ودعا لي بخير ثم عرج بنا إلى السماء السادسة فاستفتح جبريل فقيل من أنت قال جبريل فقيل ومن معك قال محمد فقيل أو قد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بموسى فرحب بي ودعا لي بخير ثم عرج بنا إلى السماء السابعة فاستفتح جبريل فقيل من أنت قال جبريل قيل ومن معك قال محمد فقيل أو قد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بإبراهيم فإذا هو مستند إلى البيت المعمور وإذا هو يدخله كل يوم سبعون ألف ملك ثم لا يعودون إليه ثم ذهب إلى سدرة المنتهى فإذا أوراقها كآذان الفيلة وإذا ثمرها كالقلال فلما غشيها من امر الله ما غشيها تغيرت فما أحد من خلق الله تعالى يستطيع أن يصفها من حسنها قال فأوحى الله إلي ما أوحى وفرض علي في كل يوم وليلة خمسين صلاة فنزلت حتى انتهيت إلى موسى فقال ما فرض ربك على أمتك قلت خمسين صلاة في كل يوم وليلة قال ارجع إلى ربك فاسأله التخفيف فإن أمتك لا تطيق ذلك وإني قد بلوت بني إسرائيل وخبرتهم قال فرجعت إلى ربي فقلت أي رب خفف عن أمتي فحط عني خمسا فرجعت إلى موسى قال ما فعلت فقلت قد حط عني خمسا قال إن أمتك لا تطيق ذلك فارجع إلى ربك فاسأله التخفيف لأمتك قال فلم أزل أرجع بين ربي وبين موسى ويحط عني خمسا خمسا حتى قال يا محمد هي خمس صلوات في كل يوم وليلة بكل صلاة عشر فتلك خمسون صلاة ومن هم بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة فإن عملها كتبت له عشرا ومن هم بسيئة ولم يعملها لم تكتب فإن عملها كتبت له سيئة واحدة فنزلت حتى انتهت إلى موسى فأخبرته فقال ارجع إلى ربك فاسأله التخفيف لأمتك فإن أمتك لا تطيق ذلك فقلت قد رجعت إلى ربي حتى استحييت رواه الشيخان واللفظ لمسلم وروى الحاكم في المستدرك عن بن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رأيت ربي عز وجل قال تعالى (وآتينا موسى الكتاب) التوراة (وجعلناه هدى لبني إسرائيل) ل (أ) ن (لا يتخذوا من دوني وكيلا) يفوضون إليه أمرهم وفي قراءة تتخذوا بالفوقانية التفاتا فأن زائدة والقول مضمر يا (ذرية من حملنا مع نوح) في السفينة (إنه كان عبدا شكورا) كثير الشكر لنا حامدا في جميع احواله (وقضينا) اوحينا (إلى بني إسرائيل في الكتاب) التوراة (لتفسدن في الأرض) أرض الشام بالمعاصي (مرتين ولتعلن علوا كبيرا) تبغون بغيا عظيما (فإذا جاء وعد أولاهما) أولى مرتي الفساد (بعثنا عليكم عبادا لنا أولي بأس شديد) أصحاب قوة في الحرب والبطش (فجاسوا) ترددوا لطلبكم (خلال الديار) وسط دياركم ليقتلوكم ويسبوكم (وكان وعدا مفعولا) وقد افسدوا الأولى بقتل زكريا فبعث عليهم جالوت وجنوده فقتلوهم وسبوا أولادهم وخربوا بيت المقدس (ثم رددنا لكم الكرة) الدولة والغلبة (عليهم) بعد مائة سنة بقتل جالوت (وأمددناكم بأموال وبنين وجعلناكم أكثر نفيرا) عشيرة وقلنا (إن أحسنتم) بالطاعة (أحسنتم لأنفسكم) لأن ثوابه لها (وإن أسأتم) بالفساد (فلها) إساءتكم (فإذا جاء وعد) المرة (الآخرة) بعثناهم (ليسوءوا وجوهكم) يحزنوكم بالقتل والسبي حزنا يظهر في وجوهكم (وليدخلوا المسجد) بيت المقدس فيخربوه (كما دخلوه) وخربوه

(أولی مرة وليتبروا) يهلكوا (ماعلوا) غلبوا عَلَيْهِ (تَتْبِيرًا) هَلَاكًا وَقَدْ أَفْسَدُوا ثَانِيًا بِقَتْلِ يَحْيَى فَبُعِثَ عَلَيْهِمْ بُخْتُ نَصَّرَ فَقَتَلَ مِنْهُمْ أُلُوفًا وسبى ذريتهم وخرب بيت المقدس وقلنا في الكتاب (عسى ربكم أن يَّرْحَمَكُمْ) بَعْدَ الْمَرَّةِ الثَّانِيَةِ إِنْ تُبْتُمْ (وَإِنْ عُدْتُّمْ) إِلَى الْفَسَادِ (عُدْنَا) إِلَى الْعُقُوبَةِ وَقَدْ عَادُوا بِتَكْذِيبِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسُلِّطَ عَلَيْهِمْ بِقَتْلِ قُرَيْظَةَ وَنَفْيِ النَّضِيرِ وَضَرْبِ الْجِزْيَةِ عَلَيْهِمْ (وجعلنا جهنم للكافرين حصيرا) محبسا وسجنا (إن هذا القرآن يهدي لِلَّتِي) أَيْ لِلطَّرِيقَةِ الَّتِي (هِيَ أَقْوَمُ) أعدل واصوب (ويبشر المؤمنين الذين يعملون الصالحات أن لهم أجرا كبيرا) (وَ) يُخْبِرُ (أَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا) أعددنا (لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) مؤلما هو النار

ترجمه: شروع کوم د الله په نوم سره چې ډیر مهربان ډیر رحم کولو والا دې، پاک دې هغه ذات چې خپل بنده، محمد ﷺ لیلا د ظرفیت د وجه نه منصوب دې، او اسراء د شپې سفر ته وئیلې شي، او د لیل د ذکر کولو فائده د لیل د نکره والی نه د سفر د مودې د لږوالی طرف ته اشاره ده، مسجد حرام یعنی د مکې نه مسجد اقصی یعنی بیت المقدس پورې د بیت المقدس نوم بیت الاقصی، ددې د مسجد حرام نه د لرې والی د وجه نه دې، چې د هغې په اطرافو کښې مونږه د میوو او نهرونو په ذریعه سره برکت اېښودې دې، چې مونږ محمد ﷺ ته د خپل قدرت عجائبات اوخایو، بې شکه هغه اوریدو والا او لیدو والا دې، یعنی هغه د نبی ﷺ د خبرو او کارونو نه خبردار دې، نو الله تعالی په دوی باندې د شپې د سفر انعام اوکړو، کوم چې د انبیاؤ سره د ملاقات، په اسمانونو ته د هغوی تشریف اوړل، او د عالم بالا عجائبات لیدلو سره، او د الله تعالی په خبرو باندې مشتمل وو، خلاصه دا چې حضور ﷺ اوفرمائیل چې زما طرف ته یو سپین ځناور راوړې شو، کوم چې د خر نه غټ او د خچر نه وړوکې وو، هغه خپل قدم د نظر په اختتام بادې اېښودلو چنانچه ځهٔ په هغې باندې سور شوم، نو هغه روان شو تردې چې زه بیت المقدس ته اورسیدم، او ما هغه ځناور هغه حلقې سره اوتړلو کومې سره چې به پیغمبرانو خپلې سورلۍ تړلې، بیا ځه بیت المقدس ته داخل شوم، ما په هغې کښې دوه رکعته مونځ اوکړو، نو بیا ځه بهر راوتلم، نو جبرائیل ﷺ ماته دوه لوښې راوړل، په یو کښې شراب وو او بل کښې پئ، ما پئ خوښ کړل، جبرائیل ﷺ عرض اوکړو چې تا فطرف اختیار کړو، بیا هغوی اوفرمائیل چې ځه د دنیا داسمان نه (نزدې اسمان) طرف ته ئې روان کړم، نو جبرائیل ﷺ دستک اوکړو ددوی نه معلومات اوکړې شو، چې تاسو څوک یئ؟ نو جواب ئې ورکړو، چې ځه جبرائیل ﷺ بیا سوال اوکړې شو، چې تاسو سره څوک دی؟ وې فرمائیل محمد ﷺ دې، نو بیا تپوس اوکړې شو، چې ایا هغه ته دعوت ورکړې شوې دې؟ جبرائیل ﷺ جواب ورکړو، رابللې شوې دې،، ددې نه پس زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه،

نو اچانک زمونږ ملاقات حضرت ادم علیه السلام سره اوشو نو حضرت ادم علیه السلام ماته مرحبا اوئیل، او ماته ئې د خیر دعا اوکړه، بیا جبرائیل علیه السلام څه دویم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو، نو د هغوی نه تپوس اوکړې شو چې څوک؟ نو وئې فرمائیل چې جبرائیل یم، تپوس اوکړې شو، چې تاسره نور څوک شته؟ وئې فرمائیل محمد ﷺ، معلومه کړې شوه چې ایا دوی رابللې شوې دی؟ جواب ئې ورکړو چې او رابللې شوې دی، چنانچه زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک د یحیی او عیسی (علیهما السلام) سره ووم، کوم چې د ترور خامن دی .دواړو ماته مرحبا اووئیل، او د خیر دعا ئې راته اوکړه، بیا جبرائیل علیه السلام څه دریم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو ،تپوس اوکړې شو چې څوک؟ وئې فرمائیل جبرائیل، سوال اوشو چې تاسره څوک دی؟ جواب ئې ورکړو چې محمد ﷺ ، معلومه کړې شوه چې هغه رابللې شوې دې که نه،؟ وئې فرمائیل چې رابللې شوې دې، نو زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک زمونږ ملاقات یوسف علیه السلام سره اوشو، اومې کتل نو پته اولږیدله چې د ټول حسن نه هغوی ته نیم ورکړې شوې دې، نو هغوی ماته مرحبا اووئیل، او د خیر دعا ئې اوکړه، بیا جبرائیل څه څلورم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو ،تپوس اوکړې شو چې څوک؟ وئې فرمائیل جبرائیل، سوال اوشو چې تاسره څوک دی؟ جواب ئې ورکړو چې محمد ﷺ ، معلومه کړې شوه چې هغه رابللې شوې دې که نه،؟ وئې فرمائیل چې رابللې شوې دې، نو زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک زمونږ ملاقات ادریس علیه السلام سره اوشو نو هغوی ماته مرحبا اووئیل او د خیر دعا ئې راکړه، ددې نه پس جبرائیل علیه السلام څه پنځم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو ،تپوس اوکړې شو چې څوک؟ وئې فرمائیل جبرائیل، سوال اوشو چې تاسره څوک دی؟ جواب ئې ورکړو چې محمد ﷺ ، معلومه کړې شوه چې هغه رابللې شوې دې که نه؟ وئې فرمائیل چې رابللې شوې دې، نو زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک زمونږ ملاقات هارون علیه السلام سره اوشو ،نو هغه ماته مرحبا اووئیل او د خیر دعا ئې راته اوکړه ،بیا څه جبرائیل علیه السلام څه شپږم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو ،تپوس اوکړې شو چې څوک؟ وئې فرمائیل جبرائیل، سوال اوشو چې تاسره څوک دی؟ جواب ئې ورکړو چې محمد ﷺ ، معلومه کړې شوه چې هغه رابللې شوې دې که نه،؟ وئې فرمائیل چې رابللې شوې دې، نو زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک زمونږ ملاقات موسی علیه السلام سره اوشو ، هغوی ماته خوش امدید اووئیل او ماته ئې د خیر دعا اوکړه، بیا جبرائیل علیه السلام څۀ اووم اسمان ته بوتلم، نو جبرائیل علیه السلام دستک اوکړو ،تپوس اوکړې شو چې څوک؟ وئې فرمائیل جبرائیل، سوال اوشو چې تاسره څوک

دی؟ جواب ئې ورکړو چې محمد ﷺ . معلومه کړې شوه چې هغه رابللې شوې دې که نه؟ ونې فرمائيل چې رابللې شوې دې، نو زمونږ د پاره دروازه کولاؤ کړې شوه، نو اچانک زمونږ ملاقات ابراهيم ﷺ سره اوشو، هغوی بيت المعمور ته ډډه وهلې وه، او په دې کښې روزانه اويا زره فرشتې داخليږی، ددې نه پس دوباره د هغې نمبر نه راځی، بيا ئې څه سدرة المنتهی ته بوتلم، نو اومې کتل چې د هغې پاڼې د هتيانو د غوږونو هومره وې، او د هغې ميوې د چاټۍ (څُم) برابر وې، چې کله دې اونې لره د الله حکم پته کړه يعنی چې کوم نور پټ کړه، نو ددې اونې حالت داسې بدل شو، چې د الله يو مخلوق به ددې د حسن تعريف اونکړې شی، نبی ﷺ اوفرمائيل چې ددې نه پس الله چې زما طرف ته کومه وحی غوښتله ونې کړه، او ما باندې پنځوس وخته مونځ فرض کړې شو، چنانچه چې کله څۀ لاندې راغلم، نو موسی ﷺ څما نه تپوس اوکړو چې ستا رب ستا په امت باندې څه فرض کړل، نو اومې وئيل چې پنځوس مونځونه روزانه، نو موسی ﷺ اوفرمائيل چې واپس لاړ شه او د الله نه د تخفيف سوال اوکړه، ځکه چې ستا امت ددې بوجه اوچتولې نشی، او ما بنی اسرائيل څه ازمينبت کړی دی، نبی ﷺ اوفرمائيل چې څه خپل پروردګار ته واپس لاړم نو عرض مې اوکړو چې اې پروردګار څما په امت باندې سپکوالې اوکړې، نو ماته پنځه مونځونه کم کړې شول، ددې نه پس موسی ﷺ ته لاړم، هغوی تپوس اوکړو چې تاسو څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو چې پنځه مونځونه کم شول، نو موسی ﷺ اوفرمائيل چې ستا امت ددې بوجه هم اوچتولې نه شی، خپل رب ته واپس لاړ شه او د خپل امت د پاره د سپکولې سوال اوکړه، نو حضور ﷺ اوفرمائيل چې ما د موسی ﷺ او د رب په مينځ کښې مسلسل چکرې وهلې، او الله تعالی به په هر ځل باندې پنځه مونځونه معاف کول، تر دې چې الله تعالی اوفرمائيل اې محمد ﷺ په شپه او ورځ کښې دا پنځه مونځونه دی او د هر مونځ په عوض باندې د لس مونځونو ثواب دې، دغه شان دا ټول پنځوس مونځونه شول، او کوم کس چې د نيکئ اراده اوکړه او عمل ئې اونکړو نو د هغه د پاره يوه نيکی ليکم، او که هغه عمل اوکړو نو د هغه د پاره لس نيکئ ليکم، او کوم سړې چې د ګناه اراده اوکړی او هغه وخت هغه کار اونکړی نو څۀ هغه نه ليکم، او که هغه دا کار اوکړی نو د هغه د پاره يوه بدی ليکم، ددې نه پس څه موسی ﷺ ته لاړم، نو ما ددې صورت حال خبر ورکړو، نو بيا موسی ﷺ اوفرمائيل چې ستا امت ته به دا هم ګرانه شی، خپل رب ته لاړ شه او د سپکوالی سوال ترې اوکړه، نو هغوی ﷺ اوفرمائيل چې څه بار بار د خپل رب مخکښې حاضر شوم اوس ماته شرم رازی، (رواه الشيخان، او الفاظ د مسلم دی) او حاکم په مستدرک کښې د ابن عباس نه روايت کړې دې، چې رسول الله ﷺ خپل رب ليدلې وو،

الله تعالى فرمائي او مونږ موسى عليه السلام ته كتاب تورات وركړو او مونږ دې د بني اسرائيلو د پاره رهنما جوړ كړې ووچې تحما نه سوا بل څوک كار ساز مه جوړوئى، چې هغه ته خپل معاملات حواله كړئ، او په يو قرامت كښې (تتخذوا) بطور التفات تاء فوقانيه سره ده، (ان) زائده او لفظ (قول) مضمر دې، اې د هغه خلقو اولاد، څوک چې مونږ نوح عليه السلام سره په كشتى كښې سوار كړل، هغه محمونږ شكر گذار بنده وو، يعنى زمونږ ډير شكر كولو والا، په هر حالت كښې تعريف كولو والا، او مونږ بني اسرائيل ته د وحى په ذريعه په تورات كښې ښكاره وئيلې وو، چې تاسو به د شام په ملک كښې د گناهونو په ذريعه دوه محله فساد جوړوئى، او تاسو به ډير لوئ زياتې كوئى، يعنى ډير ظلم به كوئى، او چې كله دې دواړه موقعو كښې يعنى دفساد په دواړو موقعو كښې اولنې موقع راغله، نو مونږ ستاسو د سزا د پاره داسې بندگان راولېږل چې ډير قوت والا وو، يعنى په جنگ او نيولو كښې ډير تكړه وو، هغوى ستاسو په تلاش كښې ستاسو كورونو ته دننه شول، چې هغوى تاسو قيد يا قتل كړى، او د الله دا وعده خو پوره كيدل وو، او دې خلقو اولنې فساد د زكريا عليه السلام د قتلولو سره اوكړو، نو الله تعالى په دوى باندې جالوت او دهغه لښكر راوليږلو، چې هغه دوى قتل كړل، لو ددوى اولاد ئې قيديان كړل، او بيت المقدس ئې وران كړو، بيا مونږ ستاسو د جالوت د قتل نه سل كاله پس، په دوى باندې دبدبه او غلبه واپس كړه، يعنى ستاسو ورځې مو واپس كړې، او مال او اولاد سره مو ستاسو مدد اوكړو، او مونږ تاسو لوئ دلې والا جوړ شى، او مونږ اووئيل كه چرې تاسو د اطاعت په ذريعه ښه كارونه اوكړل، نو خپلې فائدې د پاره څكه چې ددې اجر تاسو ته به ميلاوېږى، او كه د فساد په ذريعه تاسو خراب اعمال اوكړل، نو ددې سزا به هم ستاسو وى، او چې كله (ستاسو د فساد) دويمه موقع راغله، نو بيا مونږ دوى راوليږل، چې هغوى ستاسو مخونه وران كړى، يعنى هغوى تاسو ته د قيد او د قتل په ذريعې داسې خفگان اورسوى چې د هغې اثر ستاسو په مخونو باندې پريوزى، او داچې هغوى مسجد يعنى بيت المقدس ته داخل شى، او هغه وران كړى، څنگه چې هغوى مخكښې داخل شوې وو، او بيت المقدس ئې وران كړى وو، او هغه مكمل تس نس كړى، چې په كوم باندې هغوى غلبه حاصله كړې ده، او دوى حضرت يحيى عليه السلام شهيد كولو سره دويم فساد جوړ كړو، نو الله تعالى په دوى باندې بخت نصر راوليږلو، هغه په دوى كښې په زرگونو خلق قتل كړل، او د هغوى اولاد ئې قيد كړل، او بيت المقدس ئې وران كړو، او مونږ كتاب توراة، كښې اووئيل كه دويم ځل نه پس هم تاسو توبه اوكړه، نو اميد دې چې ستاسو رب به په تاسو باندې رحم اوكړى، او كه تاسو بيا فساد جوړ كړو، نو بيا به مونږ سزا دركړو، چنانچه د حضرت محمد ﷺ تكذيب كولو سره ئې بيا فساد اوكړو نو الله په دوى باندې د قريظه د قتل، او د بنو نظير د وطن نه د ويستلو او په دوى باندې د جرمانې لگولو د پاره محمد ﷺ

په دوی باندې مسلط کړو، او جهنم مونږ د کافرانو د پاره قید خانه جوړه کړې ده، بې شکه قرآن د نیغې لارې طرف یعنی درمیانی او صحیح لارې ته رهنمائی کوئ، او نیک عمل کونکو مومنانو ته ددې خوشخبری ورکوی چې ددوی د پاره لوئې اجر دې، او کوم خلق چې په آخرت باندې ایمان نه راوړی هغوی ته ددې خبرې خبر ورکوی چې مونږ ددوی دپاره دردناک عذاب تیار کړې دې، او هغه اور دې.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله:سبحان: دا د فعل محذوف مصدر دې، ای سبحت الله سبحانا

قوله:لیلا نصب علی الظرفیة: یعنی لیلا، د اسری ظرف زمان دې، نه چې مفعول، ځکه اسرا، او سرا دواړه لازم دی.

سوال: اسری، سیر فی اللیل ته وائی، بیا د لیلا د ذکر کولو څه ضرورت وو،؟

جواب: دا دې چې سیر فی اللیل اگرچې په اسری کښې داخل دې، خو لیلا نکره ذکر کولو سره د لږې مودې طرف ته اشاره شوې ده، د لیلا تنوین دلته د قلت د پاره دې.

قوله:لبعده منه: دا د مسجد اقصی وجه تسمیه طرف ته اشاره کوی، ځکه چې د مسجد حرام او د مسجد اقصی په مینځ کښې د یوې میاشتې مزل دې، یا ځکه چې دغه وخت د مسجد حرام او د مسجد اقصی په مینځ کښې هیڅ یو مسجد نه وو، ددې وجې نه ددې نوم مسجد اقصی کیخودلې شو.

قوله: کالقلال: قلال، دقلة جمع ده، په معنی د منگی، غونډئ.

قوله:لاتتخذوا: ان مصدریه دې، او لام د تعلیل مقدر دې، کوم چې شارح ښکاره کړې دې، لاتتخذوا په حذف د نون سره منصوب دې، او لا نافیه ده، او دا ترکیب یاء د تحتانیه په صورت کښې دې، او د تا ءفوقانیه په صورت کښې د نون په حذف سره به مجزوم وی، او لا ناهیه به وی، او دلته (ان) به زائده وی

قوله:القول مضمر: اي مقولا لهم لاتتخذوا، او بعضې حضراتو وئیلې دی، چې ان مفسره کیدل راجع دی، ځکه چې اتینا د قلنا په معنی کښې دې، کوم چې د ان مفسره د پاره شرط دې.

قوله:نفیرا: دا د نفر جمع دې، په معنی د خاندان، جمعت.

قوله:ان اسأتم فلها:

سوال: نقصان د پاره صله علی رازی، حالانکه دلته لام استعمال شوې دې، کوم چې د نفع د پاره استعمالیږی؟

جواب: دا ازدواج، یعنی د مقابلې په توگه د (علی) په ځائې لام استعمال شوې دې.

[ایاتونه: ۱۱ ـ ۲۲]

(ويدعو الإنسان بالشر) على نفسه وأهله إذا ضجر (دعاءه) أي كدعائه له (بالخير وكان الإنسان) الجنس (عجولا) بالدعاء على نفسه وعدم النظر في عاقبته (وجعلنا الليل والنهار آيتين) دالتين على قدرتنا (فمحونا آية الليل) طمسنا نورها بالظلام لتسكنوا فيه والإضافة للبيان (وجعلنا آية النهار مبصرة) أي مبصرا فيها بالضوء (لتبتغوا) فيه (فضلا من ربكم) بالكسب (ولتعلموا) بهما (عدد السنين والحساب) للأوقات (وكل شيء) يحتاج إليه (فصلناه تفصيلا) بيناه تبيينا (وكل إنسان ألزمناه طائره) عمله يحمله (في عنقه) خص بالذكر لأن اللزوم فيه أشد وقال مجاهد ما من مولود يولد إلا وفي عنقه ورقة مكتوب فيها شقي أو سعيد (ونخرج له يوم القيامة كتابا) مكتوبا فيه عمله (يلقاه منشورا) صفتان لكتابا ويقال له (اقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيبا) محاسبا (من اهتدى فإنما يهتدي لنفسه) لأن ثواب اهتدائه له (ومن ضل فإنما يضل عليها) لأن إثمه عليها (ولا تزر) نفس (وازرة) آثمة أي لا تحمل (وزر) نفس (أخرى وما كنا معذبين) أحدا (حتى نبعث رسولا) يبين له ما يجب عليه (وإذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها) منعميها بمعنى رؤسائها بالطاعة على لسان رسلنا (ففسقوا فيها) فخرجوا عن أمرنا (فحق عليها القول) بالعذاب (فدمرناها تدميرا) أهلكناها بإهلاك أهلها وتخريبها (وكم) أي كثيرا (أهلكنا من القرون) الأمم (من بعد نوح وكفى بربك بذنوب عباده خبيرا بصيرا) عالما ببواطنها وظواهرها وبه يتعلق بذنوب (من كان يريد) بعمله (العاجلة) أي الدنيا (عجلنا له فيها ما نشاء لمن نريد) التعجيل له بدل من له بإعادة الجار (ثم جعلنا له) في الآخرة (جهنم يصلاها) يدخلها (مذموما) ملوما (مدحورا) مطرودا عن الرحمة (ومن أراد الآخرة وسعى لها سعيها) عمل عملها اللائق بها (وهو مؤمن) حال (فأولئك كان سعيهم مشكورا) عند الله أي مقبولا مثابا عليه (كلا) من الفريقين (نمد) نعطي (هؤلاء وهؤلاء) بدل (من) متعلق بنمد (عطاء ربك) في الدنيا (وما كان عطاء ربك) فيها (محظورا) ممنوعا عن أحد (انظر كيف فضلنا بعضهم على بعض) في الرزق والجاه (وللآخرة أكبر) أعظم (درجات وأكبر تفضيلا) من الدنيا فينبغي الاعتناء بها دونها (لا تجعل مع الله إلها آخر فتقعد مذموما مخذولا) لا ناصر لك

ترجمه: او چې کله د انسان زړه تنګ شي نو د خپل خاندان د پاره داسې خيرې کوي څنګه چې د هغوی د پاره د خير دعا کوي، او هر انسان، د ځان د پاره خيرو کولو کښې جلدباز او انجام نه ناخبره واقع شوې دې، او مونږ شپه او ورځ زمونږ په قدرت باندې دلالت کولو د پاره نښې پيدا کړې دي، نو مونږ د شپې نښه تياره جوړه کړه، يعنی مونږ د هغې نور په تيارې سره ختم کړو چې تاسو په هغې کښې ارام حاصل کړئ، او په (آية الليل) کښې اضافت بيانيه دې، او مونږ د ورځې نښه رڼرا جوړه کړه، يعنی داسې چې په هغې کښې د رڼرا د وجه نه هر څيز په نظر راځي، او چې تاسو د کار کسب په ذريعه د خپل رب فضل تلاش کړئ، او دا چې

تاسو ددې په ذريعه سره د کلونو شمير او د وختونو حساب اوکړئ، او مونږ د هر ضرورت څيز پورا تفصيل سره ذکر کړې دې، يعني ښکاره مو بيان کړې دې او مونږ د هر کس عمل د هغه د غاړې هار کړې دې، چې کوم هغه اوچت کړې دې، غاړه ئې خاص طور سره ځکه ذکر کړه، چې په غاړه کښې نيول سخت وي، او مجاهد وئيلي دي چې يو ماشوم نه پيدا کيږي خو دا چې د هغه په غاړه کښې يو خط وي، چې په هغې کښې ليکلې وي چې دا بدنصيبه دې يا خوش نصيبه، او د قيامت په ورځ به مونږ د هغه اعمال نامه راوباسو او مخې ته ئې کيږدو، چې په هغې کښې به د هغه عمل ليکلې شوې وي، کوم چې به هغه د ښکاره کتاب پشان اوګوري، (يلقاه او منشورا) د کتاب صفت دې او ورته به اووئيلې شي ته خپله اعمال نامه خپله اولوله، نن ته خپله د ځان نه حساب اغستلو د پاره کافي يې، چا چې هدايت اوموندلو هغه د خپلې فائدې د پاره هدايت اوموندلو، ځکه چې د هغه د هدايت ثواب هم د هغه د پاره دې، او څوک چې د لارې نه واوړيدلو نو د اوړيدلو نقصان هم د هغه دې، ځکه چې د ګمراهئ ګناه هم په هغه باندې ده، او يو ګنهګار کس به د بل ګنهګار کس بوج اوچتولې نشي، او زمونږ سنت نه دی چې مونږ څوک د رسول ليږلو نه مخکښې چې هغه ته د هغه واجبات وخائي عذاب ورکړو، او چې مونږ د يو کلي د هلاکولو اراده اوکړو نو ددې کلي مالدار خلقو لره يعني د هغه کلي سردارانو ته د خپل رسول په ذريعې سره د تابعدارئ حکم ورکوو، نو هغوی ددې حکم نافرماني کوي، يعني زمونږ د حکم نه مخ اړوي، نو په دوی باندې د عذاب فيصله نافذه شي، نو مونږ دوی پورا طور سره نيست اونابود کړو، يعني ددې کلي خلقو لره بربادولو سره، دا کلي هم ختم کړو، او د نوح عليه السلام نه پس مونږ څومره کلي تباه کړل او ستا پروردګار خپلو د بندګانو د ګناهونو نه باخبر او ټول هر څه ته د کتلو په اعتبار سره کافي دې، يعني د ښکاره او د پټو خبرو نه خبردار دې، او خبير او بصير سره بذنوب متعلق دې، مونږ سره موجود نسخه کښې هم داسې ده، (غالبا چې دا خطا ده اصل عبارت داسې پکار وو وبذنوب يتعلق بخبيرا وبصيرا) او کوم کس د خپل عمل بدله په دنيا کښې غواړي، نو مونږ چې څومره غواړو او چاته زر ورکول غواړو نو هغوی ته ئې په تيزئ سره ورکړو لمن نريد، د (له) نه د اعادهٔ جار سره بدل دې يا ددوی د پاره په آخرت کښې جهنم مقرر کړو، چه په هغې کښې به هغوی ذليل او مردود شوی داخليږي او دچا اراده چه د آخرت وي او هغه د هغې لائق عمل هم کړې وي حال دا چه هغه مؤمن هم وي همدا هغه خلق دي چې د دوی د اعمالو د الله په نيز قدر دې، او مقبول او د اجر لائق دي او مونږ په دواړو ډلو کښې هرې يوې ته دې ته هم او دې ته هم د ښائست سامان ورکوو، هؤلاء و هؤلاء، د کلا نه بدل دې، او (من) د نمد متعلق دې، په دنيا کښې دا ستا د رب ورکړه ده، او په دنيا کښې ستا د رب ورکړه منع کونکې څوک نشته، يعني د چا نه هم څه منع کونکې نشته اوګورئ مونږ رزق او مرتبه کښې بعضو لره په بعضو باندې څنګه فضيلت ورکوو، او آخرت خو د

درجو په اعتبار سره د دنیا نه ډیر فضیلت لري، لهذا د آخرت طرف ته د توجو ضرورت دې، نه چې دنیا طرف ته د الله سره د هغه نه بغیر بل معبود مه نیسه، گنې نو ملامته او بې یارو مددگار به ناست پاتې شې، چې ستا به څوک مددگار نه وي.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: الجنس: په دې کښې اشاره ده چې په الانسان کښې الف لام د جنس دې، نه چې د استعراق، لهذا اوس دا اعتراض نشي راتلې چې ټول انسانان په دعا کښې جلدي نه کوي.

قوله: الاضافة للبیان: یعنی په آیة اللیل کښې اضافت بیانیه دې، دا ددې شبهې جواب دې چې مضاف د مضاف الیه نه غیر وي، حالانکه په آیة اللیل کښې مضاف او مضاف الیه یو دی؟

د جواب حاصل دادې چې دا اضافت بیانیه دې، او دا اضافت د عدد الی المعدود قبیل نه دې، څنګه چې په عشر سنین کښې اضافت بیانیه دې، په آیة النهار کښې هم دا صورت دې

قوله: اي مبصرا فیها: په دې کښې مجاز عقلی دې څکه چې ورځ نه ګوری بلکه په ورځ کښې کتلې شی، د علاقې د ظرفیت د وجه نه اضافت نهار طرف ته شوې دې، یعنی اسم فاعل ذکر دې او ظرف مراد اخستلې شوې دې.

قوله: بالضوء اي بسبب الضوء دې.

قوله: الزمناه طائره في عنقه: د ډیر لزوم بیانولو د پاره دا یو عربی تعبیر دې، د عربو عادت دا دې چې کله به یو اهم کار پیښ شو نو هغوی به د مرغۍ نه پال اخستلو، ددې صورت به دا وو چې مرغئی به ئې والوزوله یا هغه به په خپله والوته، که هغه به ښي طرف ته لاړه نو دا به ئې نیک فال ګنړلو، چې کله په عربو کښې دا رواج عام شو، نو نفس شر او خیر به یې د مرغئی سره تعبیر کولو، او دا د تسمیة الشئ باسم لازمه نه قبیل نه شماریدلو.

قوله: خص بالذکر: دا ددې سوال جواب دې چې اعمال د ټولو انسانو د پاره لازم وی نه چې صرف دخټ د پاره، حالانکه اعمال دلته د څټ د پاره لازم ګنړلې شوې دی؟

د جواب حاصل دادې چې څنګه قلاده (د غاړې هار) غاړې لازم غیر منفک وی، دغه شان د انسان اعمال دانسان د پاره لازم دی په دې تعبیر کښې د ډیر لزوم او د ډیر همیشګیریت طرف ته اشاره کړې شوې ده.

قوله: وقال المجاهد: الغرد مجاهد د قول مطابق په دې کښې به مجاز عقلی نه وي.

قوله: صفتان لکتابا: یلقه جمله دکتاب صفت اول دې، او منشورا صفت ثانی دې، او دا هم صحیح دی چې منشورا د یلقاه د ضمیر مفعولی نه حال وي.

قوله: ويقال له: د ماقبل سره د نظم او ربط د پاره ئې يقال محذوف گنړلي دي.

قوله: نفس: دا د (تزر) وجه تانيث طرف ته اشاره ده.

قوله: لاتحمل: د لاتزر تفسير دي.

قوله: وبه: ضمير على سبيل الانفراد خبيرا او بصيرا طرف ته راجع دي، ښه به دا وه چې عبارت داسې وو وبذنوب يتعلق بخبيرا وبصيرا.

قوله: بدل من له: الخ يعني (لمن نريد) د (له) نه د اعادې د جار سره بدل البعض من الكل دې

[ايات قوله: ۲۳ ـ ۳۰]

(وقضى) امر (ربك أ) نْ اي بان (لا تَعْبُدُوا إلَّا إيَّاهُ و) ان تحسنوا (بِالْوَالِدَيْنِ إحْسَانًا) بان تبروهما (إمَّا يبلغن عندك الكبر أحدهما) فاعل (أو كلاهما) وَفِي قِرَاءَة يَبْلُغَانِّ فَأَحَدهمَا بَدَل مِنْ أَلِفه (فلا تقل لهما أُفٍّ) بِفَتْحِ الْفَاء وَكَسْرهَا مُنَوَّنًا وَغَيْر مُنَوَّن مَصْدَر بِمَعْنَى تَبًّا وَقُبْحًا (وَلَا تَنْهَرْهُمَا) تَزْجُرهُمَا (وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا) جَمِيلًا لَيِّنًا (وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ) أَلِنْ لَهُمَا جَانِبك الذَّلِيل (من الرحمة) اي لرقتك عليهما (وقل رب ارحمهما كَمَا) رَحِمَانِي حِين (رَبَّيَانِي صَغِيرًا) (رَبُّكُمْ أَعْلَم بِمَا فِي نُفُوسكُمْ) مِنْ إضْمَار الْبِرّ وَالْعُقُوق (إنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ) طَائِعِينَ لِلَّهِ (فإنه كَانَ لِلْأَوَّابِينَ) الرَّجَّاعِينَ إلَى طَاعَته (غَفُورًا) لِمَا صَدَرَ مِنْهُمْ فِي حَقّ الْوَالِدَيْنِ مِنْ بَادِرَة وَهُمْ لَا يُضْمِرُونَ عُقُوقًا (وَآتِ) أَعْطِ (ذَا الْقُرْبَى) الْقَرَابَة (حَقّه) مِنْ الْبِرّ وَالصِّلَة (والمسكين وابن السبيل وَلَا تُبَذِّر تَبْذِيرًا) بِالْإِنْفَاقِ فِي غَيْر طَاعَة الله (إنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إخْوَان الشَّيَاطِين) أَيْ عَلَى طَرِيقَتهمْ (وكان الشيطان لربه كَفُورًا) شَدِيد الْكُفْر لِنِعَمِهِ فَكَذَلِكَ أَخُوهُ الْمُبَذِّر (وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ) أَيْ الْمَذْكُورِينَ مِنْ ذِي الْقُرْبَى وَمَا بَعْدهمْ فَلَمْ تُعْطِهِمْ (ابْتِغَاء رَحْمَة مِنْ رَبّك تَرْجُوهَا) أَيْ لِطَلَبِ رِزْق تَنْتَظِرهُ يَأْتِيك فتعطيهم منه (فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا) لَيِّنًا سَهْلًا بِأَنْ تَعِدهُمْ بِالْإِعْطَاءِ عِنْد مَجِيء الرِّزْق (وَلَا تَجْعَل يَدك مَغْلُولَة إلَى عُنُقك) أَيْ لَا تُمْسِكهَا عَنْ الْإِنْفَاق كُلّ الْمَسْك (وَلَا تَبْسُطهَا) فِي الْإِنْفَاق (كُلّ الْبَسْط فَتَقْعُد مَلُومًا) رَاجِع لِلْأَوَّلِ (مَحْسُورًا) مُنْقَطِعًا لَا شَيْء عِنْدك راجع للثاني (إن ربك يَبْسُط الرِّزْق) يُوَسِّعهُ (لِمَنْ يَشَاء وَيَقْدِر) يُضَيِّقهُ لِمَنْ يَشَاء (إنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا) عَالِمًا بِبَوَاطِنِهِمْ وَظَوَاهِرهمْ فَيَرْزُقهُمْ عَلَى حسب مصالحهم

ترجمه: او ستا رب حکم کړي دې چې د هغه نه سوا د بل چا عبادت مه کوئ، او مور پلار سره ښه سلوک کوئ په داسې طريقه چې هغوی سره صحيح رويه ساتئ که تاسو سره چاته د دوی نه يو يا دواړه د بوډهاوالي عمر ته اورسي احدهما د (يبلغن) فاعل دې، يو قرامت کښې يبلغان دې، په دې صورت کښې به (احدهما) د «بيلغان» د الف نه بدل وی. نو تاسو دوی ته اف قدرې هم مه وائی اف د فاء په فتحې او کسرې سره، په تنوين يا بغير د تنوين نه مصدر دې، په معنی د (تبا او قبحا) کښې دې، (يعنی ستا دې تباهی وی) او نه دوی رټه، او دوی

سره په احترام سره په نرمۍ خبرې کوه او په مينه سره دوی ته تيتيږه، يعنې د خپلې عاجزۍ لاسونه دوی ته ښکته کوه، ستا په دوی باندې د شفقت د وجه نه او داسې دعا کوه چې اې پروردګار په دوی دواړو باندې خپل رحمت او کړه څنګه چې دوی په ماشوموالی کښې ما د پرورش په وخت په ما باندې شفقت کړې وو، د فرمانبردارئ نه څه چې ستاسو په زړونو کښې پټ دی هغه ستاسو رب ښه پيژنی، که تاسو نيکان يئ، يعنې دالله تعالى حکم منئ، نو بې شکه هغه ده تابعدارئ طرف ته د رجوع کونکو خطاګانې معاف کوی، يعنې په توندئ کښې چې ددوی نه د مور پلار په حقوقو کښې څه شوې وو هغه معاف کونکې دې، په شرط ددې چې ددوی په زړه کښې نافرمانی موجود نه وی، او رشته دارو سره ښه سلوک او صله رحمی سره ددوی حق ورکوه او محتاجو او مسافرو ته ددوی حق هم ورکوه، او د الله په نافرمانئ کښې مال فضول مه خرچ کوه، بې شکه بې موقع مال الوزونکی د شيطانانو رونړه دی، يعنې د شيطانانو په طريقه بادې دی، او شيطان د خپل رب ډير ناشکرا دې، يعنې د هغه د نعمتونو ډير زيات ناشکری کونکې دې، دغه شان فضول خرچ کونکې د هغه رور دې، او که تاته په ذکر شوو کښې يعنې په رشته دارو او هغه څوک چې ددې نه پس ذکر دی د خپل رب د رحمت د اميد په طلب کښې د کوم چې ته اميد ساتې، مخ اړوې، يعنې هغه رزق غوښتل چې د هغې د حاصلولو تاته انتظار دې، چې ددې نه هغوی ته هم ورکړې، ته دوی سره د نرمۍ او د اساتيا خبرې کوه، په داسې طريقه چې د مال حاصليدو په صورت کښې دو ی ته د ورکولو وعده کوه او نه خپل لاسونه څټ پورې اوتړه، يعنې ته خپل لاسونه بالکل مه بندوه، او نه د خرچ د پاره پوره کولاوهه، چې ته ملامت ګرځې اول صورت طرف ته راجع دې، او خالی لاس کينې، يعنې تاسره هيڅ هم پاتې نشی، دا دويم صورت ته راجع دې، بې شکه ستا رب چې چاته غواړی، په رزق کښې ورته فراخی ورکوی، او چاته چې اوغواړی نو تنګ ئې کړی، بې شکه هغه د خپلو بندګانو د حالت نه ښه خبردار ليدونکې او کتونکې دې، يعنې ددوی د باطن او ظاهر نه ښه خبردار دې، ددوی د مصلحت د تقاضې مطابق دوی ته رزق ورکوی.

د قيوداتو فوائد او تسهيل

قوله: بِأَن: په دې تقدير کښې دې طرف ته اشاره ده، چې ان مصدريه دې په دې صورت کښې به لاء نافيه وی، او تعبدون به دعبادة په معنی کښې وی، يعنې ستا رب دا تاکيد کړې دې چې د هغه نه سوا د بل چا عبادت نشته، او دا هم جائز ده چې (ان) مفسره وی ځکه چې قضی د قال په معنی کښې دې، په دې صورت کښې به لاء ناهيه وی.

قوله: يبلغن: واحد مذکر غائب مضارع بانون ثقيله

قوله: وان تحسنوا: دا د يو سوال جواب دې.

سوال: ان تحسنوا مقدر ګنړلو څه ضرورت وو؟

جواب: بالوالدين جار مجرور كيدو سره د احسانا مؤخر متعلق نشي كيدې، ځكه چې د مصدر متعلق مقدم كيدې نشي نو ځكه مجبورا (ان تحسنوا) مقدر اوګڼلې شو، دويمه وجه دا ده چې ان تحسنوا مقدر اونه ګڼلې شي، نو د بالوالدين عطف به په لا تعبدوا باندې وى، دا عطف به د جمله اسميه په فعليه باندې وى، او كله چې ان تحسنوا مقدر اوګڼلې شو نو عطف به د جمله فعليه په جمله فعليه باندې وى

قوله: عندك: اى فى كفالتك وحرزك

قوله: فاعل: يعنى احدهما فاعل دې ددې اضافې مقصد دا ښودل دى چې په يبلغن كښې دفاعل ضمير مستترنه دې چې دفاعل د تكرار اعتراض راشى، بلكه احدهما فاعل دې

قوله: فاحدهما بدل من الفه: دا د دويم قرات تركيب طرف ته اشاره ده، ددې خلاصه داده چې په يو قرات كښې د يبلغن په ځائې يبلغان دې، په دې صورت كښې به د فاعل دتكرار اعتراض خامخا كيږى؟

ددې جواب دادې چې په يبلغان كښې الف فاعل دې، او احدهما ددې نه بدل دې، نه چې د يبلغان فاعل، لهذا په دې قرات كښې به هم د فاعل دتكرار اعتراض نه وى.

قوله: الن لهما جانبك: يعنى دجناح نه مجازا د جانب اراده كړې شوې ده، او دا ذكر د خاص او د اراده عام دقبيل نه دې،

قوله: الذليل: په دې كښې اشاره ده چې د جناح اضافت د الذل طرف ته بيانيه دې.

قوله: اي لرقتك: په دې كښې اشاره ده چې په من الرحمة كښې (من) د اجل د پاره دې.

قوله: رحماني: ددې اضافې مقصد تشبيه صحيح كول دى.

قوله: وهم لا يفترون: دا جمله حاليه ده،

قوله: في غير طاعة الله تعالى: په دې كښې اشاره ده چې په صحيح كار كښې كه مناسب خرج اوكړې شى نو بيا به هم په فضول خرچۍ كښې نه حسابيږى.

[آيات قوله: ۳۱ ـ ۴۰]

(وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ) بالوأد (خَشْيَةَ) مخافة (إِمْلَاقٍ) فقر (نحن نرزقهم وإياكم إن قتلهم كان خطأ) إثما (كبيرا) عظيما (ولا تقربوا الزنى) ابلغ من لا تأتوه (إنه كان فاحشة) قبيحا (وَسَاءَ) بئس (سَبِيلًا) طريقا هو (وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بالحق ومن قتل مظلوما فقد جعلنا لِوَلِيِّهِ) لوارثه (سُلْطَانًا) تسلطا على القاتل (فَلَا يُسْرِف) يتجاوز الحد (فِي الْقَتْلِ) بأن يقتل غير قاتله أو بغير ما قتل به (إنه كان منصورا) (ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن حتى يبلغ أشده وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ) إذا عاهدتم الله أو الناس (إن العهد كان مسئولا) عنه (وأوفوا الكيل) اتموه (إذا كلتم وزنوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ) الميزان السوي (ذَٰلِكَ خَيْرٌ

﴿وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ مالا ﴿ولا تقف﴾ تتبع ﴿ما ليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤاد﴾ القلب ﴿كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ صاحبه ماذا فعل به ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ أي ذا مرح بالكبر والخيلاء ﴿إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ﴾ تثقبها حتى تبلغ آخرها بكبرك ﴿وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ المعنى أنك لا تبلغ هذا المبلغ فكيف تختال ﴿كل ذلك﴾ المذكور ﴿كان سيئه عند ربك مكروها﴾ ﴿ذلك مما أوحى إليك﴾ يا محمد ﴿ربك من الحكمة﴾ الموعظة ﴿ولا تجعل مع الله إلها آخر فتلقى في جهنم ملوما مَدْحُورًا﴾ مطرودا عن رحمة الله ﴿أفأصفاكم﴾ اخلصكم يا اهل مكة ﴿ربكم بالبنين واتخذ من الملائكة إناثا﴾ بنات لنفسه بزعمكم ﴿إنكم لتقولون﴾ بذلك ﴿قولا عظيما﴾

ترجمه: او تاسو خپل اولاد د لوږې د وجې نه ژوندی خښولو سره مه قتلوئ، مونږ به دوی ته هم رزق ورکوو او تاسو ته هم، او بې شخه ددوی قتلول لویا گناه د، او زنا ته نژدې هم مه ورزئ، دا تعبیر د (تاسو زنا مه کوئي) نه زیات بلیغ دې، بې شکه دیر بد کار دې، او دیره خرابه لاره ده، او د نفس دقتل جرم مه کوئي، کوم چې الله حرام کړې دې، خو حق سره او کوم کس چې په ظلم سره قتل کړې شو نو مونږ دده وارث ته د ده قتل نه د قصاص اخستلو د حق مطالبه ورکړې ده، نو هغه ته په قتل کښې د شریعت: حد نه تجاوز کول پکار نه دی، په داسې طریقه چې د قاتل نه علاوه بل څوک قتل کړی یا د هغه اسلحې نه علاوه باندې قتل کړې په کومه چې قتل شوې دې، بې شکه د هغه مدد کړې شوې دې، او د یتیم مال ته هم نژدې مه ورزئي، خو په داسې طریقه کومه چې شرعا احسان وی، تردې چې هغه بلوغت ته اورسی، او تاسو چې کله د الله سره یا د خلقو سره څه وعده اوکړئ، نو دې وعدې لره پورا کړئ، بې شکه د عهد په باره کښې به تپوس کیږی او چې کله تول کوئي نو ډکې پیمانې سره ناپ اوکړئ، او صحیح تلې سره تلئ، دا ښه طریقه ده او د انجام په اعتبار سره هم بهتره ده، او داسې څیز پسې مه لګا چې د هغې تا ته علم نه وی یقینا د سترګې غوږونو او د زړه د ټولو به تپوس کیږی، یعنی د سترګو غوږونو او زړه والو ټولو نه به تپوس کیږی، چې ددې نه مو څه کار اخستې دې، او په زمکه باندې په غرور سره مه ګرزه، یعنی د غرور او د تکبر په انداز سره مه ګرزه، او دا واقعی خبره ده چې نه ته د تکبر په وجه زمکه شلولې شې چې ته د هغې ویخ ته اورسې، او نه په اوچتوالې کښې د غرونو سر ته رسیدلې شې، مطلب دادې چې ته دې درجې ته رسیدلې نشې نوبیا ولې په غرور سره ګرځې؟ ددې ټولو کارونو خرابوالې ستا د رب په نیز دیر ناخوښه دې، او ای محمد ﷺ دا د حکمت نصیحت هغه خبرې دی کومې چې ستا رب تا ته د وحی په ذریعه سره نازل کړې دی او ته الله سره بل څوک معبود مه جوړه، ګنی ملامته او د الله د رحمت نه به لرې کیدو سره جهنم ته واچولې شې، او ای اهل مکه، آیا ستاسو رب تاسو د ځامنو د پاره خوښ کړې یئ او لوریانې یې د ځان د پاره جوړې کړې دی یعنی ستاسو د قول مطابق ئې جینکئ د ځان د پاره خوښې کړې، تاسو دا خبره یقینا دیر لویه وایئ.

دقیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: املاق: (امعال) غریبی، مسکینی

قوله: الواد: (ـ ض) نه مصدر دی، ژوندی دفن کول.

قوله: خطأ: خطاء غلطیدل، (س) نه مصدر دی.

قوله: ابلغ من لا تأتوه: یعنی (لا تقربوا الزنی) په تعبیر او معنویت کښې د (لاتأتوه) نه زیات ابلغ دی، ځکه چې په لاتقربوا کښې زنا ته د نیزدې ورتلو نه هم منع شوې ده، چې په هغې سره د دواعی د زنا او د هغې د مقدماتو نه هم منع شوې ده، په خلاف د لاتأتوه.

قوله: انه کان منصورا: ضمیر ولی د مقتول طرف ته راجع دی، ولی د مقتول ځکه منصور دی چې شریعت هغه ته د قصاص حق ورکړې دی.

قوله: مسئولا: عنه، یعنی په قیامت کښې به د وعدې د ماتولو په باره کښې تپوس کیږی.

قوله: لاتقف: ته شاته مه ځه، ته اتباع مه کوه، (ن) قفوا، روستو تلل، تابعداری کول، مضارع واحد حاضر فعل نهی.

قوله: ذامرح: مضاف محذوف ګنړلو سره دې طرف ته اشاره ورکړې شوې ده چې (مرحا) د (لاتمش) د ضمیر نه حال دی حالانکه د مصدر حمل د مصدر په وجه صحیح نه دی؟

د جواب حاصل دادې چې مضاف محذوف دې ای ذامرح، ای مارحا.

[ایاتونه: ۴۱ ـ ۵۲]

{وَلَقَدْ صَرَّفْنَا} بَيَّنَّا {فِي هَذَا الْقُرْآنِ} مِنَ الْأَمْثَالِ وَالْوَعْدِ وَالْوَعِيدِ {لِيَذَّكَّرُوا} يَتَّعِظُوا {وَمَا يَزِيدُهُمْ} ذَلِكَ {إِلَّا نُفُورًا} عَنِ الْحَقِّ {قُلْ} لَهُمْ {لَوْ كَانَ مَعَهُ} أَيِ اللَّهِ {آلهة كما يقولون إذا لا بتغوا} طَلَبُوا {إِلَى ذِي الْعَرْشِ} أَيِ اللَّهِ {سَبِيلًا} ليقاتلوه {سُبْحَانَهُ} تَنْزِيهًا لَهُ {وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ} مِنَ الشُّرَكَاءِ {علوا كبيرا} {تسبح له} تنزهه {السماوات السبع والأرض ومن فيهن وَإِنْ} مَا {مِنْ شَيْءٍ} مِنَ الْمَخْلُوقَاتِ {إلا يسبح} مُتَلَبِّسًا {بِحَمْدِهِ} أَيْ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ {وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ} تَفْهَمُونَ {تَسْبِيحَهُمْ} لِأَنَّهُ لَيْسَ بِلُغَتِكُمْ {إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا} حَيْثُ لَمْ يُعَاجِلْكُمْ بِالْعُقُوبَةِ {وإذا قرأت القرآن جعلنا بينك وبين الذين لا يؤمنون بالآخرة حجابا مَسْتُورًا} أَيْ سَاتِرًا لَكَ عَنْهُمْ فَلَا يَرَوْنَكَ نَزَلَ فِيمَنْ أَرَادَ الْفَتْكَ بِهِ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلم {وجعلنا على قلوبهم أَكِنَّةً} أَغْطِيَةً {أَنْ يَفْقَهُوهُ} مِنْ أَنْ يَفْهَمُوا الْقُرْآنَ أَيْ فَلَا يَفْهَمُونَهُ {وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا} ثقلا فلا يسمعونه {وإذا ذكرت ربك في القرآن وحده ولوا على أدبارهم نفورا} عنه {ونحن أعلم بما يستمعون بِهِ} بِسَبَبِهِ مِنَ الْهُزْءِ {إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ} قِرَاءَتَكَ {وَإِذْ هُمْ نَجْوَى} يَتَنَاجَوْنَ بَيْنَهُمْ أَيْ يَتَحَدَّثُونَ {إِذْ} بَدَلٌ مِنْ إِذْ قَبْلَهُ {يَقُولُ الظَّالِمُونَ} فِي تناجيهم {إِنْ} مَا {تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا} مَخْدُوعًا مغلوبا على عقله قال تعالى {انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ} بِالْمَسْحُورِ وَالْكَاهِنِ وَالشَّاعِرِ {فَضَلُّوا} بِذَلِكَ عَنِ الْهُدَى {فَلَا

﴿يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ طريقا إليه ﴿وقالوا﴾ منكرين للبعث ﴿ءإذا كنا عظاما ورفاتا أئنا لمبعوثون خلقا جديدا﴾ ﴿قل﴾ لهم ﴿كونوا حجارة أو حديدا﴾ ﴿أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ﴾ يعظم عن قبول الحياة فضلا عن العظام وَالرُّفَات فلا بُدّ مِنْ إيجاد الرُّوح فِيكُمْ ﴿فَسَيَقُولُونَ من يعيدنا﴾ إلى الحياة ﴿قل الذي فطركم﴾ خلقكم ﴿أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ وَلَمْ تكونوا شَيْئًا لِأَنَّ الْقَادِر عَلَى الْبَدْء قَادِر عَلَى الْإِعَادَة بل هي أهون ﴿فسينغضون﴾ يحركون ﴿إليك رءوسهم﴾ تَعَجُّبًا ﴿وَيَقُولُونَ﴾ استهزاء ﴿مَتَى هُوَ﴾ أَيْ الْبَعْث ﴿قل عسى أن يكون قريبا﴾ ﴿يوم يدعوكم﴾ يُنَادِيكُمْ مِنْ الْقُبُور عَلَى لِسَان إسْرَافِيل ﴿فَتَسْتَجِيبُونَ﴾ فَتُجِيبُونَ دَعْوَته مِنْ الْقُبُور ﴿بِحَمْدِهِ﴾ بامره وقيل وله الحمد ﴿وتظنون إن﴾ مَا ﴿لَبِثْتُمْ﴾ فِي الدُّنْيَا ﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ لِهَوْلِ مَا تَرَوْنَ

ترجمه: مونږ په دې قرآن کښې مختلف مثالونه او وعده او وعيد بيانولو سره ښکاره کړل چې خلق پوهه شي نصيحت حاصل کړي، خو دې سره خو د هغوی د حق نه نفرت نور هم زيات شو اې محمد ﷺ دوی ته اووايه که چرې الله سره بل معبود وو څنګه چې دې خلقو وائي نو اوسه پورې به دا خلق د عرش مالک الله طرف ته خامخا لار راويستې وه، چې هغه سره جنګ اوکړي، د کومو شريکانو چې دوی دا خبره کوی هغه ددې نه پاک او اوچت دې، په اووه زمکو او اسمانونو کښې چې څه دی د هغه پاکي بيانوی، او هر مخلوق د حمد سره د هغه تسبيح بيانوی، يعنی سبحان الله وبحمده وائي خو تاسو د هغوی په تسبيح باندې نه پوهيږئ خکه جې هغه ستاسو په ژبه کښې نه دی بې شکه هغه ډير صبرناک او ډير بخښونکې دې دغه وجه ده چې هغه ستاسو په سزا کښې توندی نه کوی او چې کله ته د قرآن تلاوت کوی، نو مونږ ستا او په آخرت باندې ايمان نه راوړنکو په مينځ کښې پرده ساتر واچوو، چې د هغې د وجې نه هغوی تا نه وينی، او دا مخکښې آيت د هغه کس په باره کښې نازل شوي دې چا چې د حضور ﷺ د اچانک قتل اراده کړې وه هغه ددوی په زړونو باندې داسې پرده اچوی چې هغوی په هيڅ نه پوهيږی، يعنی داسې غلاف چې هغه د قرآن د پوهې نه منع کوی، يعنی په هغې باندې نه پوهيږی، او ددوی په غوږونو کښې درونډوالې پيدا کوو، چې د مغې د وجې نه دوی هغه نه اوری، او چې تاسو کله په قرآن کښې د يو رب ذکر کوئی نو دوی د هغې نه په نفرت سره مخ اړوی، او چې کله غوږ اينبودلو سره ستا قرات د توقو د پاره اوری نو مونږ ته هغه وخت هم پته ده چې دوی څه اوری، او چې کله دوی په خپلو کښې پټې خبرې کوی، نو هم او (اذ) د ماقبل د (اذ) نه بدل دې، او هغه وخت هم چې کله دا ظالمان په خپل مينځ کښې پټې خبرې کوی، وائی، چې تاسو د هغه کس تابعداری کوئی په چا چې جادو شوي دې، يعنی د هغه کس چې مسحور او مغلوب العقل دې، اوګورئی ستاسو باره کښې څنګه مثالونه ورکوی، يعنی د سحر شوې، کاهن او د شاعر مثال، ددې وجې نه دا خلق د هدايت نه اوړيدلې دی، دوی ته الله ته د رسيدلو لاره نه ملاويږی، او د قيامت نه انکار کونکې وائی چې کله مونږ هډوکی او زره زره شو نو آيا مونږ به

بيا په نوي ژوندون پيدا کيږو؟ تاسو دوی ته او وايئ چې تاسو کانړي يا اوسپنه يا څه داسې مخلوق چې د ژوند په قبلولو کښې ستاسو په خيال کښې د هډوکو او د ريزو نه هم لرې وی، شئ نو بيا به هم هغه په تاسو کښې ساه اچوی، نو دوی به خامخا تپوس کوی چې هغه څوک دی چې مونږ به ژوند طرف ته واپس کړی، (په جواب کښې اووايه چا چې په اول ځل باندې پيدا کړی يئ حالانکه تاسو هيڅ هم نه وئی، ځکه چې څوک په ابتدا باندې قادر دې هغه دوباره پيدا کولو کښې هم قادر دې، بلکه دوباره پيدا کول خو ډير اسان دی.نو دوی به په حيرانتيا سره تاته سر ښکته کړی، او تپوس به او کړی خا نو دا دوباره ژوندی کيدل به وی کله؟ ته ورته اووايه چې کيدې شی چې هغه وخت نزدې راغلې وی چې په کومه ورځ باندې د اسرفيل په ژبه باندې قبرونو ته اواز اوکړی نو تاسو به د هغه په حکم باندې لبيک وئيلو سره د قبرونو نه بهر راوځئ، او وئيلې شوی دی چې (له الحمد) وئيلو سره راوزځئ، کوم منظر ته چې تاسو ګورئی نو د هغې د هيبت د وجې نه ستاسو ګمان به دا وی چې تاسو په دنيا کښې ډير لږ وخت پاتې شوی يئ.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: ولقد صرفنا في هذا القرآن: واؤ عاطفه دې لام قسميه دې، (صرف) ډيرو معنو کښې استعماليږی، دلته بينا وأوضحنا په معنی کښې مستعمل دې، ددې مفعول محذوف دې، تقديری عبارت دا دې ولقد صرفنا امثالاً

قوله: ساترا: په دې کښې اشاره ده چې مفعول په معنی د فاعل دې، ځکه چې حجاب ساتر وی نه چې مستور.

قوله: الفتك: بتثليث الفاء القتل على الغفلة، اچانک د غفلت په حالت کښې قتل کول.

قوله: من ان يفهموا: په دې کښې اشاره ده چې (ان) مصدريه دې، نه چې تفسيريه، په (من ان يفهموا) کښې د (من) اضافه دا ښودلو د پاره چې (ان يفقهوه) د (من) تقدير سره د (اکنة) صله ده، او (اکنة) د منع معنې ته مشتمل دې، نه دا چې ان يفقهوا مفعول له دې، چې د مضارع د حذف کولو ضرورت به وی، او تقديری عبارت دا وی. کراهة ان يفقهوه؛

قوله: وحده: مصدر دې په ځای د حال کښې واقع دې.

قوله: نفورا: مصدر دې کوم چې د (ولو) مفعول له واقع دې،

قوله: اذ يستمعون: الخ، او اذ هم نجوی، دا دواړه د (اعلم) ظرف دی.

قوله: قراءتك: مضاف محذوف ګڼړلو سره ئې اووئيل چې د استماع مفعول قراءت محذوف دې، ځکه چې د ذات اوريدل ناممکن دی، او نه ذات داوريدو څيز دې.

قوله: مسحورا: أی مسحورًا يعنی داسې مسحور چه د سحر په وجه د هغه عقل زائل شوې وی.

قوله: رُفَاتًا: رُفات هغه څيز چه هغه اوچ شي او چوره چوره شي.

قوله: يُنْغِضُونَ: إنغاض د (افعال) نه مضارع جمع مذكر غائب، هغه سر خوزوي، نَغض (ض ن) د پورته نه لاندې سر خوزول.

[اياتونه: ۵۳ ـ ۶۰]

(وقل لعبادي) المؤمنين (يقولوا) للكفار الكلمة (التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ) يفسد (بينهم إنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا) بَيِّن العداوة والكلمة التي هي احسن هي (رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ) بالتَّوْبَةِ وَالإِيمَان (أَوْ إِنْ يَشَأْ) تَعْذِيبَكُمْ (يُعَذِّبْكُمْ) بِالمَوْتِ عَلَى الكُفْر (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا) فَتُجْبِرهُمْ عَلَى الإِيمَان وَهَذَا قَبْل الأَمْر بِالقِتَال (وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) فَيَخُصّهُمْ بِمَا شَاءَ عَلَى قَدْر أَحْوَالهمْ (وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ) بِتَخْصِيصِ كُلّ مِنْهُمْ بِفَضِيلَةٍ كَمُوسَى بِالكَلَام وَإِبْرَاهِيم بِالخُلَّةِ وَمُحَمَّد بِالإِسْرَاء (وآتينا داود زبورا) (قُل) لَهُمْ (اُدْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ) أَنَّهُمْ آلِهَة (من دونه) كالملائكة وعيسى وعزير (فلا يملكون كشف الضر عنكم ولا تحويلا) لَهُ إِلَى غَيْركُمْ (أولئك الذين يدعون) هم آلِهَة (يَبْتَغُونَ) يَطْلُبُونَ (إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ) القُرْبَة بِالطَّاعَةِ (أَيُّهُمْ) بَدَل مِنْ وَاو يَبْتَغُونَ أَيْ يَبْتَغِيهَا الَّذِي هُوَ (أَقْرَب) إِلَيْهِ فَكَيْفَ بِغَيْرِهِ (وَيَرْجُونَ رَحْمَتَه وَيَخَافُونَ عَذَابه) كَغَيْرِهِمْ فَكَيْفَ تَدْعُونَهُمْ آلهة (إن عذاب ربك كان محذورا) (وإن) ما (من قرية) اريد اهلها (إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيامة) بِالمَوْتِ (أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا) بِالقَتْلِ وَغَيْره (كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ) اللَّوْح المَحْفُوظ (مَسْطُورًا) مكتوبا (وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ) الَّتِي اقْتَرَحَهَا أَهْل مَكَّة (إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ) لما ارسلناها فاهلكناهم ولو ارسلناها إلى هولاء لَكَذَّبُوا بِهَا وَاسْتَحَقُّوا الإِهْلَاك وَقَدْ حَكَمْنَا بِإِمْهَالِهِمْ لِإِتْمَامِ أَمْر مُحَمَّد صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وَآتَيْنَا ثَمُود النَّاقَة) آيَة (مُبْصِرَة) بَيِّنَة وَاضِحَة (فظلموا) كفروا (بها) فاهلكوا (وما نرسل بالآيات) المُعْجِزَات (إِلَّا تَخْوِيفًا) لِلْعِبَادِ فَيُؤْمِنُوا (و) اذكر (إِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ) عِلْمًا وَقُدْرَة فَهُمْ فِي قَبْضَته فَبَلِّغْهُمْ وَلَا تخف احدا فهو يعصمك منهم (وما جعلنا الرؤيا التي أريناك) عِيَانًا لَيْلَة الإِسْرَاء (إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ) أَهْل مَكَّة إِذْ كَذَّبُوا بِهَا وَارْتَدَّ بَعْضهمْ لَمَّا أَخْبَرَهُمْ بِهَا (وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ) وَهِيَ الزَّقُّوم الَّتِي تَنْبُت فِي أَصْل الجَحِيم جَعَلْنَاهَا فِتْنَة لَهُمْ إِذْ قَالُوا النَّار تُحْرِق الشَّجَر فَكَيْفَ تُنْبِتهُ (وَنُخَوِّفُهُمْ) بِهَا (فَمَا يَزِيدُهُمْ) تخويفنا (إلا طغيانا كبيرا)

ترجمه: او ځما مومن بندګانو ته اووايه چې کافرانو ته ښه خبره کوئي، بې شکه شيطان ددوی په مينځ کښې فساد اچوی يقينا شيطان د انسان ښکاره دشمن دې، يعنی د هغه دشمنی ښکاره ده، او هغه کلمه چې ښه ده هغه داده چې ستاسو رب ستاسو په باره کښې ستاسو په نسبت ډير پيژنی، که هغه اوغواړی نو د توبې او د ايمان په ذريعې به په تاسو باندې رحم اوکړی يا که تاسو ته عذاب درکول اوغواړی، نو تاسو ته به په کفر باندې مرګ درکولو سره تاسو ته عذاب

ورکړی، او مونږ تاسو ددوی ذمه دار لیږلی نه یئ، چې تاسو دوی په ایمان باندې مجبوره کړئ، او دا حکم د جهاد د حکم نازلیدو نه مخکښې وو، او هغه د اسمانونو او د زمکې د مخلوقاتو په باره کښې ډیر خبردار دې، او ددوی د احوالو مطابق چې څه اوغواړی دوی سره ئې خاص کوی، او یقینا مونږ بعضو نبیانو ته په بعضې باندې فضیلت ورکړې دې، په دوی کښې هر یو ته خاص فضیلت ورکولو سره مثلا موسی علیه السلام ته ئې دخپل خان سره د خبرو فضیلت، ابرهیم علیه السلام ته ئې د دوستئ مرتبه ورکولو سره، او محمد ﷺ ته ئې په دې دوارو باندې د معراج د سفر په ذریعه (فضیلت ورکولو سره) او دواد علیه السلام ته مونږ زبور ورکړې وو، (تاسو ص) دوی ته اووایئ څوک چې تاسو د هغه نه علاوه معبود ګنړئ، مثلا ملائکه، عیسی او عزیر (علیهما السلام) هغوی ته اواز اوکړئ خو هغوی نه ستاسو نه څه تکلیف لرې کولې شی، او نه ئې بدل کولو سره به بل چا باندې وراچولې شی، او څوک چې دا خلق معبود ګنړلو سره رابلی په خپله د طاعت په ذریعې سره خپل رب ته د نزدې کیدو کوشش کوی، چې په دوی کښې به څوک وی چې هغه ته ډیر نزدې شی، نو د غیر اقرب به څه حال وی؟ (ایهم) د یتبعون د واؤ نه بدل دې، یعنی کوم چې هغه ته نزدې دی، هغه نور هم د نزدې کیدو کوشش کوی، او هغه د هغه د رحمت امیدوار او د نورو پشان د عذاب نه ویریږی، نو بیا دا خلق هغوی د معبود په حیثیت سره ولې رابلی؟ حقیقت دادې چې ستا د رب عذاب هم د ویریدلو لائق دې، او یو کلې داسې نشته، مراد ترې نه کلی والا دی، چې مونږ هغه د مرګ په ذریعې سره د قیامت نه مخکښې هلاک نه کړو، یا د قتل وغیره په ذریعې سره هغه ته سخت عذاب ورنکړو، دا په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې دی، مونږ نښې یعنی د اهل مکې فرمائشی نښې لیږلو نه دې خبرې منع کړې یو، چې کله مونږ دا فرمائشی معجزې لیږلې وی نو مخکښینو خلقو ددې تکذیب کړې وو، او که مونږ ددوی فرمائشی معجزې دوی ته لیږلې وې نو دوی به هم د هغې نه تکذیب کولو، چې د هغې د وجې به د هلاکت لائق شوی وو، او مونږ د محمد ﷺ مشن پورا کولو د پاره دوی ته د مهلت حکم ورکړې دې، او مونږ ثمودیانو ته د ښکاره معجزې په طور اوښه ورکړه نو هغوی په دې باندې ظلم اوکړو، یعنی ددې ناشکری ئې اوکړه نو هغوی هلاک کړې شول، او مونږ خو خلقو لره د ویرولو د پاره نښې معجزات رالیږو، چې منړی ایمان راوړی، او یاد کړه چې کله مونږ تا ته وئیلې وو چې بې شکه ستا رب د خلقو د علم او قدرت په اعتبار سره احاطه کړې ده، نو دا د هغه په قبضه کښې دی، تاسو دوی ته تبلیغ کوئی او د چا ویره مه کوئی، هغه به ستاسو ددوی نه حفاظت کوی، د شپې په سفر کښې چې څه مونږ تا ته په ښکاره اوښودل، هغه د اهل مکې والو د پاره صرف امتحان دې، ځکه چې هغوی تکذیب کړې وو، او چې کله دوی ته د واقع خبر ورکړې شو نو بعضې ضعیف الایمان په دوی کښې مرتد شول، او هغه اونې لره هم په کومه

چې په قرآن کښې لعنت کړې شوې دې، او هغه د زقوم اونه ده، کومه چې د جهنم په لاندې طبقه کښې رابنتلې ده، هغه هم مونږ ددوی د پاره امتحان جوړ کړو حالانکه دوی اوونيل چې اور خو اونه سوزوی نو بيا به دا څنګه دې کښې راخيژی، او مونږ دوی لره ددې په ذريعې سره ويره وو، خو زمونږ دا ويرول دوی نور هم په سرکشئ باندې راوچتوی.

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: الكلمة التي هي احسن: التى اسم موصول، هى مبتدا، احسن ددې خبر، مبتدا سره د خبر نه جمله صله، موصول سره د صله نهه صفت دې د الكلمة محذوف د پاره، موصوف سره د صفت نه مقوله شوه:

قوله: يقولوا: مفسر علام الكلمة محذوف ګنړلو سره د التى وجه تانيث ته اشاره کړې ده.

قوله: هي ربكم اعلم: الخ، د الكلمة هى أحسن تفسير دې، او په مينځ کښې جمله معترضه ده، لهذا مفسر او مفسر په مينځ کښې د فصل اعتراض ختم شو.

قوله: عما شاء اى بالنبوة وغيرها

قوله: واتينا داود زبورا: په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چې د حضرت داود عليه السلام فضيلت ددې وجې دې چې دوی ته په ذريعه د وحی زبور نازل شوې وو، نه چې دده د ملک او د مال د وجه نه.

قوله: اولئك الذين يدعون هم: په دې کښې دوه ترکيبه دی:

① اولئک اسم اشاره موصوف، الذين اسم موصول، يدعون فعل با فاعل، هم ضمير صله، مفعول محذوف آلهة، د هم نه تميز، يدعون د خپل فاعل او مفعول سره صله شوه، موصول سره د صلې نه جمله، صفت شو د اولئک د پاره، موصوف سره د صفت نه مبتدا، يبتغون الى ربهم الوسيلة خبر شو د دې مبتدا د پاره.

② دويم ترکيب: اولئک مبدل منه، او الذين يدعون بدل، بدل مبدل منه سره مبتدا، او يبتغون جمله ددې خبر.

قوله: ايهم اقرب: مبتدا خبر دې، او دا هم صحيح ده چې ايهم د يبتغون د ضمير نه بدل وی، اى يبتغى من هو اقرب اليه تعالى الوسيلة فكيف من دونه مفسر علام هم دا ترکيب اختيار کړې دې.

قوله: مبصرة: مبصرة، د آية، موصوف محذوف صفت دې، نه چې د الناقة، لهذا په موصوف صفت کښې د عدم مطابقت اعتراض ختم شو.

قوله: عيانا: په دې کښې اشاره ده، چې رويا په معنې د رويت بصرى دې.

قوله: الشجرة: ددې عطف په الرؤيا باندې دې، يعنى مونږ دواړه د امتحان وجه جوړه کړه.

قوله: الشجرة الملعونة: په دې کښې مجاز دې يعنى لعنت په شجر باندې نه دې، بلکه په اونه خوړلو والا باندې دې، ځکه چې په اونه باندې د لعنت وئيلو څه مطلب نشته.

[ايات قوله: ٦١ ـ ٧٠]

(وَ) اذكر (إِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ) سجود تحية بالانحناء (فسجدوا إلا إبليس قال أأسجد لمن خلقت طينًا) نصب بنزع الخافض اي من طين (قَالَ أَرَأَيْتَكَ) اي اخبرني (هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ) فضلت (على) بالأمر بالسجود له و (أنا خير منه خلقتني من نار) (لَئِنْ) لام قسم (أخرتن إلى يوم القيامة لَأَحْتَنِكَنَّ) لأستأصلن (ذُرِّيَّتَهُ) بالإغواء (إِلَّا قَلِيلًا) منهم ممن عصمته (قَالَ) تعالى له (اذْهَبْ) منظرا إلى وقت النفخة الأولى (فمن تبعك منهم فإن جهنم جَزَاؤُكُمْ) انت وهم (جَزَاءً مَوْفُورًا) وافرا كاملا (واستفزز) استخف (من استطعت منهم بِصَوْتِكَ) بدعائك بالغناء والمزامير وكل داع إلى المعصية (وَأَجْلِبْ) صح (عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ) وهم الركاب والمشاة في المعاصي (وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ) المحرمة كالربا والغصب (وَالْأَوْلَادِ) من الزنى (وَعِدْهُمْ) بأن لا بعث ولا جزاء (وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ) بذلك (إِلَّا غُرُورًا) باطلا (إن عبادي) المؤمنين (ليس لك عليهم سُلْطَانٌ) تسلط وقوة (وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا) حافظا لهم منك (ربكم الذي يزجي) يجري (لكم الفلك) السفن (في البحر لِتَبْتَغُوا) تطلبوا (مِنْ فَضْلِهِ) تعالى بالتجارة (إنه كان بكم رحيما) في تسخيرها لكم (وإذا مسكم الضر) الشدة (في البحر) خوف الغرق (ضَلَّ) غاب عنكم (مَنْ تَدْعُونَ) تعبدون من الآلهة فلا تدعونه (إِلَّا إِيَّاهُ) تعالى فإنكم تدعونه وحده لانكم في شدة لا يكشفها إلا هو (فَلَمَّا نَجَّاكُمْ) من الغرق وأوصلكم (إلى البر أَعْرَضْتُمْ) عن التوحيد (وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا) جحودا للنعم (أفأمنتم أن يخسف بكم جَانِبَ الْبَرِّ) اي الأرض كقارون (أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا) اي يرميكم بالحصباء كقوم لوط (ثم لا تجدوا لكم وكيلا) حافظا منه (أم أمنتم أن يعيدكم فيه) اي البحر (تَارَةً) مرة (أخرى فيرسل عليكم قاصفا من الريح) اي ريحا شديدة لا تمر بشيء إلا قصفته فتكسر فلككم (فيغرقكم بما كفرتم) بكفركم (ثم لا تجدوا لكم علينا به تبيعا) ناصرا وتابعا يطالبنا بما فعلنا بكم (وَلَقَدْ كَرَّمْنَا) فضلنا (بني آدم) بالعلم والنطق واعتدال الخلق وغير ذلك ومنه طهارتهم بعد الموت (وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ) على الدواب (وَالْبَحْرِ) على السفن (ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم على كثير ممن خلقنا) كالبهائم والوحوش (تَفْضِيلًا) فمن بمعنى ما او على بابها وتشمل الملائكة والمراد تفضيل الجنس ولا يلزم تفضيل افراده إذ هم افضل من البشر غير الانبياء

ترجمه: هغه وخت ياد کړه، چې مونږ فرشتو ته حکم اوکړو چې د آدم په مخکښې سجده اوکړئ، د تعظيم په طور سره نو ټولو سجده اوکړه سوا د ابليس نه، هغه اووئيل چې آيا چه هغه چاته ټيټ شم څوک چې تا د خاورې نه پيدا کړې دې، طينا د حذف جار د وجه نه منصوب دې، اى من طين. (ابليس) اووئيل اوګوره آيا دې ددې قابل وو چې تا ماله د سجدې کولو حکم راکړو او

په ما باندې دې ورله فضیلت ورکړو، حالانکه څۀ دده بهتر یم ځکه چې تا څه د اور نه پیدا کړم، څما دې قسم وی، لام قسمیه دې، که تا ماته د قیامت پورې مهلت راکړو، نو څه به هم په اغوا کولو سره ددوی جرړې اوباسم، او په دوی کښې به ډیر لږ خلق بچ شی، کوم چې ته بچ کول اوغواړې، الله تعالی ده ته اوفرمائیل خا زه تاته د اولنې شپیلۍ پورې مهلت دې څوک چې ددوی نه ستا تابعداری وکړی، نو ستاسو ټولو ځاې جهنم دې، لهذا ته چې څوک څوک په دوی کښې په ګانو بجانو او د هر ګناه د دعوت په ذریعې سره دوی وخویوه او ته خپل سواره او پیادل په دوی باندې واچوه، یعنی هر یو حربه استعمال کړه، د خیل نه مراد په اس باندې سور، او د مشاة نه مراد پیاده دې. او په حرام مال کښې مثلا سود، د غصب مال، او د زنا په اولاد کښې خپله حصه واچوه او هغوی سره وعده اوکړه، چې نه د مرګ نه پس ژوندی کیدل دی او نه څه حساب شته، او شیطان چې دوی سره کومې وعدې کوی، هغه د دهوکې نه سوا بل هیڅ نه دی، څما مومن مخلص بندګانو باندې به ستا قابو او زور نه چلیږی، او ستا رب ددوی حفاظت د پاره ستا د طرف نه کافی دې، ستاسو رب خو هغه دې کوم چې په دریاب کښې ستاسو کشتئ چلوی، چې تاسو د تجارت په ذریعې سره د هغه فضل روزی تلاش کړئ، حقیقت دادې چې هغه د کشتو ستاسو د پاره تابع کولو سره په تاسو باندې مهربان دې، او چې کله په سمندر کښې په تاسو باندې د غرقیدو د ویرې نه مصیبت راشی، نوهغه وخت تاسو هغه معبودان غائب شی د کوم کوم چې معبودانو چې تاسو بندګی کوله، یعنی په هغه وخت کښې تاسو هم هغه یو وحده لاشریک لره رابلئ ځکه چې تاسو په داسې مصیبت کښې یئ چې صرف هم هغه ئې لرې کولې شی، بیا چې کله تاسو لره د ډوبیدلو نه بچ کړی، او تاسو اوچکئې ته راورسئ نو تاسو د توحید نه مخ واړوئی او انسان دې د نعمتونو ناشکره، او ایا تاسو دې خبرې نه داسې بې ویرې شوئی، چې تاسو به د قارون په شان په زمکه کښې خښ کړې یا په تاسو باندې تیره کانړو والا هوا اوچلوی یعنی د قوم لوط پشان د کانړو باران دباندې وکړی بیا تاسو د هغې نه د بچ کیدو څوک حمایتی ونه مومئ آیا تاسو د دې خبرې نه بې فکره شوئ چې هغه بیا تاسو لره سیند ته بوځی او په تاسو باندې طوفانی هوا اوچلوی، یعنی داسې هوا چې په چا باندې ورشی نو هغه ټکرې ټکرې کړی او ستاسو کشتیانو لره هم ماتې کړې، بیا تاسو لره ستاسو دکفر د وجه نه غرق کړی بیا ستاسو په دې خبره باندې څوک مدد کولو والا هم نه وی، یعنی څه داسې مددګار یا حمایتی چې کوم کار مونږ تاسو سره اوکړو د هغې په سلسله کښې زمونږ نه تپوس اوکړی او مونږ اولاد د آدم ته په علم او د خبرو په ذریعې سره او د اعتدال خلقت وغیره په ذریعې سره عزت ورکړو او هم په هغې کښې ستاسو د مرګ نه پس پاکول هم دی، او مونږ دوی لره په اوچه کښې په څناورو باندې سواره کړل او په دریاب کښې مو په کشتو سواره کړل، او دوی ته مو پاک څیزونه ورکړل او مونږ

دوی ته په خپل ډیر مخلوق کښې فضیلت ورکړو لکه چې ساتلو والا او وحشي ځناور، ما په معنی د من دې، یا په خپل حال باندې دې، او دا فوقیت په فرشتو باندې هم شامل دې او مراد فضیلت جنس علی الجنس دې،او ځکه د افرادو فضیلت لازم نه دې، ځکه ملائک د انبیاؤ نه علاوه د هر انسان نه افضل دی،

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: اخبرنی:ارایتک: کاف حرف خطاب دې، نه چې اسم، بلکه د مخاطب فاعل د اسناد د تاکید د پاره دې، لهذا ددې څه محل اعراب نشته، او هذا د اریتک مفعول اول دې، او الذی کرمت د هذا صفت دې، او د ارایتک مفعول ثانی محذوف دې، او هغه لِمَ کرمت علیّ دې، په دې حذف باندې صفت دلالت کوی.

قوله: فضلت:دا د یو سوال جواب دې

سوال: کرمت تفسیر ئې فضلت سره ولې اوکړو؟

جواب: ځکه چې د تکریم صله (علی) نه واقع کیږی

قوله: منظرا: ای ممهلا، اذهب د ذهاب نه نه دې کوم چې د المجئ ضد دې، بلکه ددې معنی ده امض لشأنك الذی اخترته،یعنی تا چې کومه اراده کړې ده هغه پوره کړه.

قوله: انت وهم: دا اضافه ددې سوال جواب دې چې په منهم کښې هم د جمع غائب ضمیر دې، او په جزاوکم کښې کم جمع حاضر، په دواړو کښې مطابقت نشته؟

جواب: حاصل دا دې چې په اصل کښې ان جهنم جزاوءك وجزاءهم،وو ، بیا مخاطب ته په غائب باندې غلبه ورکړې شوه، لهذا په دواړ ضمیرونو کښې د مخالفت اعتراض ختم شو.

قوله: استفزز: (استفعال) امر واحد مذکر حاضر، ته اویروه.

قوله: لأحتنکن: (احتناک افتعال) زه به خامخا دبیخه راوباسم، زه به خامخا په قابو کښې راولم، زه به ورته خامخا پیزوان اچوم، صیغه واحد متکلم مضارع بانون تاکید ثقیله

قوله: لاستأصلن: زه به ئې د بیخ نه اوباسم، د جرړو نه به ئې اوباسم

قوله: اوصلکم:

سوال: د نجاکم تفسیر په اوصلکم سره ئې ولې اوکړو؟

جواب: چونکه د نجاکم صله الی نه رازی او دلته صله الی واقع شوې ده، کومه چې صحیح نه ده، نو د هغې وجه ئې اوښودله، چې نجاکم د اوصلکم معنې لره متضمن دې، چې د هغې صله الی رازی.

قوله: الحصباء ای الحصاة:

قوله: بكفركم: په دې كښې اشاره د ه چې په بما كفرتم كښې ما مصدريه ده، لهذا د عدم عائد اعتراض به نه رازي،

قوله: اعتدال الخلق: او هم د اعتدال هغه خبره ده كوم چې ابن عباس ﷺ ذكر كړې ده چې هر خناور مخ ښكته كولو سره خوراك كوي خو انسان خوراك ته د مخ ښكته كولو په ځائې باندې خوراك خلې طرف ته اوچتوي.

قوله: المراد لتفضيل الجنس: دا اضافه د يو سوال جواب دې

سوال: مونږ دا نه منو چې ټول انسانان د ټولو فرشتو نه افضل دي؟

جواب: د جنس انسان په جنس فرشتو باندې فضيلت حاصل دې يعنی خاص فرشتې د عامو انسانانو نه افضل دي نه چې د خاص انسانانو نه، مثلا د انبياؤ نه.

تنبيه: كه لفظ (على كثير) ته اوكتلې شي، نو دا اعتراض به پيدا نشي.

[ايات قوله: ۷۱ ـ ۷۷]

اذكر (يوم ندعوا كل أناس بإمامهم) نبيهم فيقال يا أمة فلان أو بكتاب أعمالهم و يقال يا صاحب الخير و يا صاحب الشر وهو يوم القيامة (فمن أوتي) منهم (كتابه بيمينه) وهم السعداء أولو البصائر في الدنيا (فأولئك يقرءون كتابهم ولا يظلمون) ينقصون من أعمالهم (فتيلا) قدر قشرة النواة (ومن كان في هذه) أي الدنيا (أعمى) عن الحق (فهو في الآخرة أعمى) عن طريق النجاة وقراءة الكتاب (وأضل سبيلا) أبعد طريقا عنه ونزل في ثقيف وقد سألوه صلى الله عليه وسلم أن يحرم واديهم وألحوا عليه (وإن) مخففة (كادوا) قاربوا (ليفتنونك) ليستزلونك (عن الذي أوحينا إليك لتفتري علينا غيره وإذا) لو فعلت ذلك (لا تخذوك خليلا) (ولولا أن ثبتناك) على الحق بالعصمة (لقد كدت) قاربت (تركن) تميل (إليهم شيئا) ركونا (قليلا) لشدة احتيالهم وإلحاحهم وهو صريح في أنه صلى الله عليه وسلم لم يركن ولا قارب (إذا) لو ركنت (لأذقناك ضعف) عذاب (الحياة وضعف) عذاب (الممات) أي مثلي ما يعذب غيرك في الدنيا والآخرة (ثم لا تجد لك علينا نصيرا) مانعا منه ونزل لما قال له اليهود إن كنت نبيا فالحق بالشام فإنها أرض الأنبياء (وإن) مخففة (كادوا ليستفزونك من الأرض) أرض المدينة (ليخرجوك منها وإذا) لو أخرجوك (لا يلبثون خلافك) فيها (إلا قليلا) ثم يهلكون (سنة من قد أرسلنا قبلك من رسلنا) أي كسنتنا فيهم من إهلاك من أخرجهم (ولا تجد لسنتنا تحويلا) تبديلا

ترجمه: هغه ورځ ياد ساتل پكار دي چې په كومه ورځ به مونږ هر ډله (امت) د هغوی نبي سره راوغواړو، داسې به اووئيلې شي اې د فلانكي نبي امته يا به دوی د اعمالنامو سره رابللې شي داسې اواز به اوكړې شي اې د خير صاحبه او اې د شر صاحبه، هغه به د قيامت ورځ وي، نو په دوی كښې چې چا ته په ښی لاس كښې اعمالنامه وركړې شي نو دا خلق

به خوش نصیب او په دنیا کښې به د بصیرت خاوندان وو، نو دوی به خپلې اعمالنامې په خوشحالئ خوشحالئ لولي، او ددوی په اعمالنامو کښې به د هډوکي د پوستکي برابر هم کمې نه کیږي، او څوک چې په دې دنیا کښې د حق لیدلو نه ړوند شي نو په آخرت کښې به هم د نجات لار او د اعمالنامې د لوستلو ړوند وي او ډیره روکه شوې لاره باندې به وي. یعنی د نیغې لارې نه به ډیر لرې وي، او دا راروان آیت د بنوثقیف په باره کښې نازل شوې، چې کله هغوی د نبی ﷺ نه مطالبه اوکړه، چې د دوی وادی طائف حرم جوړ کړه، او په دې خبره باندې ئې زور راوړو، او بې شکه نیزدې وه چې دا خلق تا د هغه وحی نه کوم چې مونږ تا ته نازلوو، لرې کړی، اخوا کړی چې تاسو زمونږ طرف ته د خپل جوړ شوو نسبت اوکړئ، که چرې تاسو ددوی د وئیلو مطابق کړې وو نو دې خلقو به تاسو لره خپل دوست جوړ کړې وو، او که د حفاظت په ذریعه مونږ تاسو لره په حق باندې قائم نه ساتلو نو نژدې وه چې تاسو ددوی د ډیرې بهانو او د اصرار کولو د وجه دوی طرف ته څه نه څه مائل شوې وئې، دا په دې خبره کښې صریح دې چې نه نبی علیه السلام مائل شوې وو او نه مائل کیدو ته نژدې شوې وو. او که مائله شوې وې نو مونږ به تاسو باندې خامخا څکولې وو، دوچنده عذاب په دنیا کښې او دوچنده عذاب په آخرت کښې، د هغې دوچند کوم چې نورو ته په دنیا او آخرت کښې ورکولې شي، بیا به تاسو زمونږ د طرف نه څه مددګار نه موندلو، یعنی ددې عذاب نه د بچ کولو والا، او راروان آیت هغه وخت نازل شو چې کله یهودیانو حضور ﷺ ته اووئیل چې که ته نبی ئې نو شام ته لاړ شه ځکه چې هغه د پیغمبرانو زمکه ده، او بې شکه دا خبره نژدې وه چې دوی ستا قدمونه د مدینې د زمکې نه اوباسی، چې تاسو لره د مدینې نه اوخویری، که دې خلقو تاسو لره اوباسلئ نو دوی به خپله ستاسو نه پس په مدینه کښې پاتې نه شی، خو ډیر لږ. بیا به دوی هلاک کړې شوې وو، دغه شان دستور د هغه رسولانو وو کوم چې مونږ ستا نه مخکښې لیږلې وو، یعنی د هغه خلقو د هلاکولو زمونږ د دستور مطابق، چا چې پیغمبرانو لره ویستلې وو، او تاسو به زمونږ په دستور کښې تبدیلی نه مومئ.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: اُنَاس: خلق، د نوس نه ماخوذ دې، چې د هغې معنی حرکت کول دی، دا د انسان جمع بغیر لفظه ده، په مصباح کښې دی چې انسان د ناس نه ماخوذ دې، او دا اسم جنس دې، ددې اطلاق په مذکر مؤنث واحد او جمع ټولو باندې کیږي.

قوله: یااصحاب الشر: په دې کښې مضاف محذوف دې، ای صاحب کتاب الشر.

قوله: یقرءون ای یقرءون سرورا: په خوشحالئ خوشحالئ به لولي.

قوله: قدر قشرة النواة: مفسر علام د فتیلا تفسیر په قشرة النواة سره کړې دې، ښه به وه چې

الخيط الذي في نقرة النواة طولا، سره ئې كرې وو، ځكه چې د كهجورې په هډوكي كښې درې شيزونه وي ①فتيل، ②قطمير ③نقير، فتيل هغه تار ته وائي، چې د هډوكي په شا باندې په اوږدوالي سره په يوه شق كښې وي، او د هډوكي د پاسه د جالۍ په شان يو غلاف وي هغې ته قطمير وائي، او د هډوكي شاته يو سورې وي په هغې كښې چې كومه ريشه يا تار وي هغې ته نقير وائي.

قوله: ابعد طريقا عنه اي ابعد طريقا عن الاعمى في الدنيا: يعني روند چې ځنګه د لارې كتلو نه لرې وي، كافر به په آخرت كښې د خلاصيدلو والې لارې نه ډير لرې وي.

قوله: ركونا: په دې كښې اشاره ده چې شيئا مفعول مطلق د وجه نه منصوب دې، نه چې د مفعول د وجې، ځكه چې تركن لازم دې نه چې متعدي، د لته د شيئا موصوف ركونا محذوف دې،

قوله: يستفزونك: اى ليز عجونك (استفزاز استفعال) مضارع جمع مذكر غائب، (ک) ضمير مفعول، ستاسو قدمونه اوخويوى.

[اياتونه: ۷۸ ـ ۸٤]

{أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ} أي مِنْ وَقْتِ زَوَالِهَا {إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ} إقبال ظلمته أي الظُّهر وَالْعَصر وَالْمَغرِب وَالْعِشَاء {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ} صَلَاة الصُّبح {إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا} تَشْهَدهُ ملائكة الليل وملائكة النهار {وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ} فَصَلِّ {بِهِ} بالقرآن {نَافِلَةً لَكَ} فَرِيضَة زَائِدَة لَك دُون أُمَّتك أَوْ فَضِيلَة عَلَى الصَّلَوَات الْمَفْرُوضَة {عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ} يُقِيمك {رَبُّكَ} فِي الْآخِرَة {مَقَامًا مَحْمُودًا} يَحْمَدك فِيهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ وَهُوَ مَقَام الشَّفَاعَة فِي فَصْل الْقَضَاء ونزل لما امر بالهجرة {وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي} الْمَدِينَة {مُدْخَلَ صِدْقٍ} إدْخَالًا مَرْضِيًّا لَا أَرَى فِيهِ مَا أَكْرَه {وَأَخْرِجْنِي} مِنْ مَكَّة {مُخْرَجَ صِدْقٍ} إخْرَاجًا لَا أَلْتَفِت بِقَلْبِي إلَيْهَا {وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا} قُوَّة تَنْصُرنِي بِهَا عَلَى أَعْدَائِك {وَقُلْ} عِنْد دُخُولك مَكَّة {جَاءَ الْحَقُّ} الْإِسْلَام {وَزَهَقَ الْبَاطِلُ} بَطَلَ الْكُفْر {إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} مُضْمَحِلًّا زَائِلًا وَقَدْ دَخَلَهَا صَلَّى اللَّه عليه وسلم وحول البيت ثلاثمائة وَسِتُّونَ صَنَمًا فَجَعَلَ يَطْعَنهَا بِعُودٍ فِي يَده وَيَقُول ذَلِكَ حَتَّى سَقَطَتْ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ {وَنُنَزِّلُ مِنَ} للبيان {الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ} مِنَ الضَّلَالَة {وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ} بِهِ {وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ} الْكَافِرِينَ {إِلَّا خَسَارًا} لِكُفْرِهِمْ بِهِ {وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ} الْكَافِر {أَعْرَضَ} عَنْ الشُّكْر {وَنَأَى بِجَانِبِهِ} ثَنَى عِطْفه مُتَبَخْتِرًا {وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ} الْفَقْر وَالشِّدَّة {كَانَ يَئُوسًا} قَنُوطًا مِنْ رَحْمَة اللَّه {قُلْ كُلٌّ} مِنَّا وَمِنْكُمْ {يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ} طريقته {فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا} طَرِيقًا فَيُثِيبهُ

ژباړه: نور غورزيدو نه پس د شپې تياره خوريدو پورې د شپې د تيارې راتلو پورې مونځ قائم كړه، يعني ظهر عصر مغرب او عشاء او د فجر قرآن يعني د سحرې مونځ قائم كړه يقينا د

فجر مونځ وخت د حاضرئ وخت دې چې په هغې کښې فرښتې د شپې او ورځې حاضیرېږی، او د شپې په څه حصه کښې مونځ ادا کړه د تهجد مونځ قرآن سره ادا کړه، دا ستاسو د پاره اضافی فریضه ده، ستا امت د پاره نه، یا زائد دې په فرضو مونځونو باندې (یعنی نفل دې) امید دې چې ستا پروردګار تا لره په آخرت کښې په مقام محمود باندې فائز کړی، چې هلته به اولین او آخرین ستا تعریف کوی او هغه د شفاعت ځائې دې، د مقدماتو فیصله کولو کښې، او دا راروان آیت هغه وخت نازل شو چې کله هغوی ﷺ ته د هجرت حکم اوشو او دعا اوکړه چې اې پروردګار ما مدینې ته په رشتونی سره داخل کړه، یعنی په خوښه سره داخل کړه چې په هغې کښې څه ناخوښه اونه وینم، او د مکې نه ما په رشتیا اوباسه یعنی داسې اوباسه چې په زړې کښې دې طرف ته متوجه نه یم، او ماته په خپل فضل سره داسې غلبه راکړه چې هغې سره ستا مدد وی، یعنی داسې قوت چې د هغې په ذریعې سره ته مالره په دشمنانو باندې غلبه راکړې، او مکې ته د داخلیدو په وخت کښې اووایه چې حق یعنی اسلام راغې او باطل یعنی کفر لاړو، یقینا باطل ختمیدونکې رژیدونکې دې او چې کله نبی علیه السلام مکې ته داخل شو نو د بیت الله شریف په څلورو واړو طرفونو کښې درې سوه او شپیته بتان پراته وو، او تا (نبی علیه السلام) په هغه لښتې سره کومه چې د هغوی په لاس کښې وه اشاره ئې کوله او جاء الحق الخ ئې لوستلو، تردې چې هغه غورزیدل، (رواه الشیخان) او دا قرآن چې مونږ نازلوو د ګمراهئ نه شفا ده، او په دې باندې یقین ساتلو والا د پاره رحمت دې او د ظالمانو کافرانو د پاره ددوی د کفر د وجې نه په نقصان کښې اضافه کیږی، او چې کله مونږ په یو کافر انسان باندې انعام وکړو نو د هغه د شکر نه اعراض کوی او شا کوی، یعنی په تکبر سره ږده بدله کړی او چې کله هغه لره د غریبئ تکلیف لاحق شی نو د الله د رحمت نه مایوسه شی، تاسو ورته اووایئ چې په مونږ او تاسو کښې هر سړی په خپله طریقه باندې عمل کوی، کوم خلق چې پورا هدایت باندې وی هغوی لره ستا رب ډیر ښه پیژنی، نو هغه به ده ته اجر ورکوی.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: من وقت زوالها: په دې کښې اشاره ده چې په لدلوک الشمس کښې (لام) په معنی د (من) دې، ځکه چې د وخت دپاره د مونځ کولو هیڅ مطلب نشته، صلوة فجر ته قرآن اووئیلې شو ځکه چې قرآن (قراءة) د صلوة رکن دې، ځکه چې سجدې وئیلو سره مونځ مراد وی او رکوع وئیلو سره مونځ مراد وی، دغه شان قرآن وئیلو سره صلوة مراد وی، او د القرآن عطف په الصلوة باندې دې، اې اقم الصلوة واقم القرآن.

قوله: من اللیل اې بعض اللیل:

قوله: دلوك: د نور غورزیدل، د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې، چې د دلوک معنی

غروب ده، عبدالله بن عباس ابن عمر او جابر (رضی الله عنهم) د زوال الشمس معنی ښودلې ده، د زوال شمس معنی د اکثرو حضراتو نه منقول ده، او هم دا معنی مراد اخستل زیات بهتر ده، خو چې کله د دلوک معنی د زوال واخستې شی نو آیت ټولو پنځو مونځونو ته به شامل شی، دلوک الشمس ظهر او عصر ته شامل دې، او الی غسق اللیل مغرب او عشاء ته شامل دې، او قرآن الفجر د سحر مونځ ته شامل دې

قوله: غسق اللیل: الغسق ظلمت، او وئیلې شوې دی د شپې د اولې حصې داخلیدل.

قوله: فتهجد، الهجود، ترک النوم للصلوة

قوله: نافلة: په معنی د زیاتی سره.

[ایاتونه: ۸۵ ـ ۹۳]

(وَيَسْأَلُونَكَ) أَيْ الْيَهُود (عَنِ الرُّوحِ) الَّذِي يَحْيَا بِهِ الْبَدَن (قُلْ) لَهُمْ (الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي) أَيْ عِلْمه لَا تَعْلَمُونَهُ (وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) بِالنِّسْبَةِ إِلَى عِلْمه تعالى (ولئن) لام قسم (شئنا لنذهبن بالذي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ) أَيْ الْقُرْآن بِأَنْ نَمْحُوهُ مِنَ الصدور والمصاحف (ثم لا تجد لك به علينا وكيلا) (إِلَّا) لَكِنْ أَبْقَيْنَاهُ (رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا) عَظِيمًا حَيْثُ أَنْزَلَهُ عَلَيْكَ وَأَعْطَاكَ الْمَقَام الْمَحْمُود وَغَيْر ذَلِكَ مِنَ الْفَضَائِل (قل لئن اجتمعت الإنس والجن على أن يأتوا بمثل هذا القرآن) فِي الْفَصَاحَة وَالْبَلَاغَة (لا يأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعض ظَهِيرًا) مُعِينًا نَزَلَ رَدًّا لِقَوْلِهِمْ وَلَوْ نَشَاء لَقُلْنَا مِثْل هَذَا (ولقد صرفنا) بَيَّنَّا (لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ) صِفَة لِمَحْذُوفٍ أَيْ مَثَلًا مِنْ جِنْس كُلّ مَثَل لِيَتَّعِظُوا (فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ) أَيْ أَهْل مَكَّة (إِلَّا كُفُورًا) جُحُودًا لِلْحَقِّ (وقالوا) عطف على أبي (لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الأرض ينبوعا) عينا ينبع منها الماء (أو تكون لك جنة) بستان (من نخيل وعنب فتفجر الأنهار خلالها) وسطها (تفجيرا) (أو تسقط السماء كما زعمت علينا كسفا) قطعا (أو تأتي بالله والملائكة قبيلا) مقابلة وعيانا فنراهم (أو يكون لك بيت من زُخْرُفٍ) ذَهَب (أَوْ تَرْقَى) تَصْعَد (فِي السَّمَاءِ) بِسُلَّمٍ (وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ) لَوْ رَقِيت فِيهَا (حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا) مِنْهَا (كِتَابًا) فِيهِ تَصْدِيقك (نقرؤه قل) لَهُمْ (سُبْحَانَ رَبِّي) تَعَجُّب (هَلْ) مَا (كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا) كَسَائِرِ الرُّسُل وَلَمْ يَكُونُوا يَأْتُونَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ الله

ترجمه: یهودیان ستا نه د روح باره کښې چې د هغې د وجه نه د انسان بدن ژوندې کیږی سوال کوی تاسو دوی ته جواب ورکړه چې روح ځما د رب حکم دې، چې د هغې د حقیقت هغه ته پته ده تاسو ته نشته، او د هغه د علم په نسبت تاسو ته ډیر کم درکړې شوې دې او که مونږ اوغواړو نو مونږ چې کومه وحی تاته رالیږلې ده یعنی قرآن واخلو په داسې طریقه چې هغه د سینو او د صحیفو نه اوباسو بیا به تانه ددې د پاره زمونږ په مقابله کښې څوک مددګار نه میلاویږی، خو دا ستاد رب د طرف نه د رحمت په توګه باقی ساتلې دې یقینا په تا باندې د هغه لوې فضل دې، ځکه چې دا هغه په تا باندې نازل کړو، او تاسو ته ئې مقام محمود درکړو او ددې نه علاوه

نور فضائل ئې هم درکړل، ته ورته اووايه که جنات او انسانان په دې باندې متفق شي چې په فصاحت او بلاغت کښې د دې مثال راوړي نو هغوی به د دې مثال راونه شي، اګر چې دوی په خپل مينځ کښې د يو بل مددګار شي، دا آيت د دې قول په جواب کښې نازل شو چې که چرې مونږ اوغواړو نو مونږ هم داسې کتاب راوړې شو، مونږ خو په دې قرآن کښې د خلقو د پوهې د پاره هر قسم مثالونه بيان کړې دی، (من کل مثل) د مثلا محذوف صفت دې، ای مثلا من جنس کل مثل، چې د دې نه نصيحت حاصل کړی، (هر قسم عمده مضمونونه مو بيان کړې دی) خو د اهل مکې نه اکثر خلق د انکار نه نه منع کيږی، هغوی اووئيل چې مونږ په تا باندې هيڅ کله ايمان راوړونکی نه يو، تر دې چې ته زمونږ د پاره د زمکې نه يو چينه جاری نه کړې، داسې چينه چې د هغې نه اوبه راوزی، خپله ستا د انګورو او کهجورو يو باغ وی، او د دې په مينځ کښې ته نهرونه جاری کړې، يا اسمان ټکړې ټکړې کولو سره په مونږ باندې راوغورزوې، څنګه چې ستا دعوی ده، يا الله تعالى او فرشتو له زمونږ مخې ته راولې، که ته اسمان ته هم اوخيژې نو مونږ ستا د ښتلو يقين نه کوو، تر دې چې يو خط راونړې، چې په هغې کښې ستا د ښتلو تصديق وی چې هغه مونږ اولولو، اې محمد ﷺ ته دوی ته اووايه چې پاک دې زما پروردګار دا د حيرانتيا اظهار دې، زه خو صرف د نورو رسولانو په شان پيغام راوړونکې يو انسان يم، او هغوی هم يو معجزه د الله د اجازت نه بغير نه ده راوړی،

د قيوداتو فوائد اوتسهيل

قوله: عن الروح: ای عن حقیقة الروح

قوله: علمه: یعنی الروح من الامور التی خص الله نفسه بعلمه، فالامر بمعنی الشان، ای الروح من شان ربی.

قوله: بالنسبة الی علمه تعالی: دا د دې شبه جواب دې چې الله تعالى اوفرمائيل ومن يؤت الحكمة فقد اوتی خيرا كثيرا، او دلته ئې اوفرمائيل ما اوتيتم من العلم الا قليلا: په دواړو کښې تعارض دې؟

جواب: د جواب حاصل دا دې چې د ټول کائنات علم د الله د علم په مقابله کښې لږ دې.

قوله: لام قسم: دا د قسم په حذف باندې دلالت کوی، لنذهبن جواب قسم دې، کوم چې د جواب شرط قائم مقام هم دې، او بعضې حضراتو ذهبنا به جواب شرط ګرځولې دې.

قوله: لكن ابقيناه: د الا تفسير په لكن سره کولو کښې ئې اشاره اوکړه چې دا مستثنى منقطع ده نه چې متصل، څکه چې د الا ماقبل د رحمت د جنس نه نه دې.

قوله: ابقيناه: ابقيناه ئې محذوف اومنلو چې کلام تام شي، څکه چې د دې نه بغير کلام ناتمام دې.

قوله: صفة لمحذوف: دا ددې سوال جواب دې، چې بینا متعدی بنفسه دې، دې لره د (من) په ذریعې سره د متعدی کولو ضرورت نشته؟

جواب دادې چې ددې مفعول محذوف دې او هغه مثلا دې، او (من کل شئي) د (کائنا) متعلق کیدو سره د مفعول محذوف صفت دې.

قوله: الاکفورا:

سوال: چې کله ضربت الا زیدا جائز نه دې، نو بیا ابی اکثر الناس الاکفورا ولې صحیح دې؟ دا خو په مثبت کښې مستثنی مفرغ واقع ده او دا جائز نه ده؟

جواب: ابی د نفی فائده ورکوی گویا چې وئیلې شوی دی فلم یرضوا الاکفورا: (فارسی) پس قبول نه کرد بیشتر مردمان مگر ناسپاسی را.

قوله: عطف علی قالوا: یعنی په مستثنی باندې عطف نه دې، چې د هغې د وجې نه د معنې فساد لازم شی.

[ایاتونه: ۹٤ ـ ۱۰۰]

{وما منع الناس أن یؤمنوا إذ جاءهم الهدی إلا أن قالوا} أي قولهم منکرین {أبعث الله بشرا رسولا} ولم یبعث ملکا {قل} لهم {لو کان في الأرض} بدل البشر {ملائکة یمشون مطمئنین لنزلنا علیهم من السماء ملکا رسولا} إذ لا یرسل إلی قوم رسول إلا من جنسهم لیمکنهم مخاطبته والفهم عنه {قل کفی بالله شهیدا بیني وبینکم} علی صدقي {إنه کان بعباده خبیرا بصیرا} عالما ببواطنهم وظواهرهم {ومن یهد الله فهو المهتد ومن یضلل فلن تجد لهم أولیاء} یهدونهم {من دونه ونحشرهم یوم القیامة} ماشین {علی وجوههم عمیا وبکما وصما مأواهم جهنم کلما خبت} سکن لهبها {زدناهم سعیرا} تلهبا واشتعالا {ذلك جزاؤهم بأنهم کفروا بآیاتنا وقالوا} منکرین للبعث {ءإذا کنا عظاما ورفاتا أئنا لمبعوثون خلقا جدیدا أولم یروا} یعلموا {أن الله الذي خلق السماوات والأرض} مع عظمهما {قادر علی أن یخلق مثلهم} أي الأناسي في الصغر {وجعل لهم أجلا} للموت والبعث {لا ریب فیه فأبی الظالمون إلا کفورا} جحودا له {قل} لهم {لو أنتم تملکون خزائن رحمة ربي} من الرزق والمطر {إذا لأمسکتم} لبخلتم {خشیة الإنفاق} خوف نفادها بالإنفاق فتفتقروا {وکان الإنسان قتورا} بخیلا

ترجمه: خلقو لره د هدایت د رارسیدو نه پس د ایمان نه منع کونکی د منکرینو دوی ته صرف دا وینا وه چې آیا الله انسان رسول رالیږلو او فرشته ئې راونه لیږله، تاسو ورته اووایئ چې که په زمکې باندې فرشتې گرځیدې راگرځیدې او اوسیدې نو مونږ به هم دوی ته اسمانی فرشته د رسول په شکل کښې رالیږلې وه، ځکه چې قوم ته د هغوی د جنس نه رسول لیږلې کیږی، چې د هغه خبرو او ښودنې باندې پوهیږی، تاسو ورته اووایئ چې ځما او ستاسو په مینځ کښې ځما په رشتوالی باندې د الله گواهی کافی ده، هغه د خپلو بندگانو د حالاتو نه ښه خبردار دې، او ډیر

خه لیدونکې دې، یعنی د هغوی دېتو او ښکاره حالاتو نه خبردار دې، او الله چې د چا رهنمائی اوکړی، هغه هدایت موندونکې دې، او څوک چې د نیغې لارې نه واړوی نو ناممکن ده چې ته د هغه مددګار اوموې، چې د هغه رهنمائی اوکړی، داسې خلقو لره به مونږ د قیامت په ورځ پر مخې رابنکلو سره جمع کړو، په داسې حال چې دوی به ړانده وی او کاڼه به وی، ددوی ځائې به جهنم وی، او چې کله هغه مړ کیږی نو مونږ به هغه نور هم تیزوؤ، هغې باندې به نورې هم شعلې لګی، اور په لمبه به وی دا ددوی ددې خبرې سزا ده چې هغوی زمونږ د آیتونو انکار اوکړو، او منکرینو اووئیل چې کله مونږ هډوکی شو، او ریزه ریزه شو نو آیا مونږ په د نوی سر نه ژوندی کیږو، آیا دوی په دې خبره کښې غور نه دې کړې، چې بې شکه هغه الله چا چې زمکه او اسمانونه لره د دوی د عظمت باوجود پیدا کړل، هغه په دې باندې قادر دې چې ددوی په شان واړه انسانان پیدا کړی، هم هغه ددوی د پاره د مرګ او د واپس ژوندی کیدو یو وخت مقرر کړې دې، چې په هغې کښې هیڅ شک نشته، خو ظالمان د انکار نه بغیر نه پاتې کیږی، تاسو دوی ته اووایئ چې که چرې تاسو ځما د رب د رحمت رزق او باران د خزانو مالکان وئې نو تاسو د خرچ کیدو په ویره کښې کنجوسی کوله، یعنی خرچ کولو سره د ختمیدو د ویرې نه، چې تاسو به بیا محتاجه شئ، او انسان خو دې تنګ زړه.

د قیوداتو فوائد اوتسهیل

قوله: أي قولهم: په دې کښې اشاره ده چې أن مصدریه دې، یعنی دوی ته په قرآن او په تاسو باندې ایمان راوړلو کښې هیڅ شک نشته، سوا د منکرینِ بعث نه، کوم چې مومنانو ته وائی چې ایا الله ته د رسول لیږلو د پاره صرف انسان پاتې وو؟.

قوله: مطمئنین: اسم فاعل جمع مذکر منصوب، وطن جوړولو والا، قیام کولو والا.

قوله: لوأنتم:

سوال: لو شرطیه همیشه په فعل باندې داخلیږی، خو دلته په اسم باندې داخل دې؟

جواب: د أنتم نه مخکښې فعل محذوف دې، او مابعد فعل ددې تفسیر کوی، تقدیری عبارت داسې دې، لو تملکون انتم تملکون خزائن رحمة ربي أنتم به تملکون کښې د ضمیرِ فاعل تاکید دې، دا د ما اضمر عامله د قبیل نه دې.

[ایاتونه: ۱۰۱ ـ ۱۱۱]

{وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ} وَهِيَ الْيَد وَالْعَصَا وَالطُّوفَان وَالْجَرَاد وَالْقُمَّل وَالضَّفَادِع وَالدَّم أَوْ الطَّمْس وَنَقْص الثَّمَرَات {فَاسْأَلْ} يَا مُحَمَّد {بَنِي إِسْرَائِيل} عَنْهُ سُؤَال تَقْرِير لِلْمُشْرِكِينَ عَلَى صِدْقك أَوْ فَقُلْنَا لَهُ اسْأَلْ وَفِي قِرَاءَة بِلَفْظِ الْمَاضِي {إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْن إِنِّي لَأَظُنّك يَا مُوسَىٰ مَسْحُورًا} مَخْدُوعًا مَغْلُوبًا عَلَى عَقْلك {قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ} الْآيَات {إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ} عِبَرًا وَلَكِنَّك تُعَانِد

وَفِي قِرَاءَةٍ بِضَمِّ التَّاءِ {وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا} هَالِكًا أَوْ مَصْرُوفًا عَنِ الْخَيْرِ {فَأَرَادَ} فِرْعَوْنُ {أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ} يُخْرِجَ مُوسَى وَقَوْمَهُ {مِنَ الْأَرْضِ} أَرْضِ مِصْرَ {فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا} {وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ} أَيِ السَّاعَةِ {جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا} جَمِيعًا أَنْتُمْ وَهُمْ {وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ} أَيِ الْقُرْآنَ {وَبِالْحَقِّ} الْمُشْتَمِلِ عَلَيْهِ {نَزَلَ} كَمَا أُنْزِلَ لَمْ يَعْتَرِهِ تَبْدِيلٌ {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ} يَا مُحَمَّدُ {إِلَّا مُبَشِّرًا} مَنْ آمَنَ بِالْجَنَّةِ {وَنَذِيرًا} مَنْ كَفَرَ بِالنَّارِ {وَقُرْآنًا} مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ يُفَسِّرُهُ {فَرَقْنَاهُ} نَزَّلْنَاهُ مُفَرَّقًا فِي عِشْرِينَ سَنَةً أَوْ وَثَلَاثٍ {لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ} مَهَلٍ وَتُؤَدَةٍ لِيَفْهَمُوهُ {وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا} شَيْئًا بَعْدَ شَيْءٍ عَلَى حَسَبِ الْمَصَالِحِ {قُلْ} لِكُفَّارِ مَكَّةَ {آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا} تَهْدِيدٌ لَهُمْ {إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ} قَبْلَ نُزُولِهِ وَهُمْ مُؤْمِنُو أَهْلِ الْكِتَابِ {إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا} {وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا} تَنْزِيهًا لَهُ عَنْ خُلْفِ الْوَعْدِ {إِنْ} مُخَفَّفَةٌ {كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا} بِنُزُولِهِ وَبَعْثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لَمَفْعُولًا} {وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ} عَطْفٌ بِزِيَادَةِ صِفَةٍ {وَيَزِيدُهُمْ} الْقُرْآنُ {خُشُوعًا} تَوَاضُعًا لِلَّهِ وَكَانَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا اللهُ يَا رَحْمَنُ فَقَالُوا يَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ إِلَهَيْنِ وَهُوَ يَدْعُو إِلَهًا آخَرَ مَعَهُ فَنَزَلَ {قُلْ} لَهُمْ {ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ} أَيْ سَمُّوهُ بِأَيِّهِمَا أَوْ نَادُوهُ بِأَنْ تَقُولُوا يَا اللهُ يَا رَحْمَنُ {أَيًّا} شَرْطِيَّةٌ {مَا} زَائِدَةٌ أَيْ أَيَّ هَذَيْنِ {تَدْعُوا} فَهُوَ حَسَنٌ دَلَّ عَلَى هَذَا {فَلَهُ} أَيْ لِمُسَمَّاهُمَا {الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى} وَهَذَانِ مِنْهَا فَإِنَّهَا كَمَا فِي الْحَدِيثِ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيظُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِئُ الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاجِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنْتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّءُوفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ قَالَ تَعَالَى {وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ} بِقِرَاءَتِكَ بِهَا فَيَسْمَعَكَ الْمُشْرِكُونَ فَيَسُبُّوكَ وَيَسُبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ أَنْزَلَهُ {وَلَا تُخَافِتْ} تُسِرَّ {بِهَا} لِيَنْتَفِعَ أَصْحَابُكَ {وَابْتَغِ} اقْصِدْ {بَيْنَ ذَلِكَ} الْجَهْرِ وَالْمُخَافَتَةِ {سَبِيلًا} طَرِيقًا وَسَطًا {وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ} فِي الْأُلُوهِيَّةِ {وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ} يَنْصُرُهُ {مِنْ} أَجْلِ {الذُّلِّ} أَيْ لَمْ يَذِلَّ فَيَحْتَاجَ إِلَى نَاصِرٍ {وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا} عَظِّمْهُ عَظَمَةً تَامَّةً عَنِ اتِّخَاذِ الْوَلَدِ وَالشَّرِيكِ وَالذُّلِّ وَكُلِّ مَا لَا يَلِيقُ بِهِ وَتَرْتِيبُ الْحَمْدِ عَلَى ذَلِكَ لِلدَّلَالَةِ عَلَى أَنَّهُ الْمُسْتَحِقُّ لِجَمِيعِ الْمَحَامِدِ لِكَمَالِ ذَاتِهِ وَتَفَرُّدِهِ فِي صِفَاتِهِ وَرَوَى الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ عَنْ مُعَاذٍ الْجُهَنِيِّ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ آيَةُ الْعِزِّ {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ} إِلَى آخِرِ السُّورَةِ وَاللهُ تَعَالَى أَعْلَمُ قَالَ مُؤَلِّفُهُ هَذَا آخِرُ مَا كَمَّلْتُ بِهِ تَفْسِيرَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ الَّذِي أَلَّفَهُ الشَّيْخُ الْإِمَامُ الْعَالِمُ الْمُحَقِّقُ جَلَالُ الدِّينِ الْمَحَلِّيُّ

الشَّافِعِيّ رَضِيَ اللّٰه عَنْهُ وَقَدْ افْرَغْت جهدى وبذلت فيه فكرى فى نفائس اراها ان شاء الله تجدى والفته فى مدة قدر ميعاد الكليم وجعلته وسيلة للفوز بجنات النعيم وهو فى الحقيقة مستفاد من الكتاب المكمل وَعَلَيْهِ فِي الآيِ الْمُتَشَابِهَةِ الاعْتِمَاد وَالْمُعَوَّل فرحم الله امرءا نَظَرَ بِعَيْنِ الْإِنْصَاف إِلَيْهِ وَوَقَفَ فِيهِ عَلَى خَطَأ فَاطْلَعَنِي عَلَيْهِ وَقَدْ قُلْت:

حَمِدْت اللّٰه رَبِّي إِذْ هَدَانِي :: لِمَا أَبْدَيْت مَعَ عَجْزِي وَضَعْفِي

فَمَنْ لِي بِالْخَطَإِ فَارُدَّ عَنْهُ :: وَ مَنْ لِي بِالْقَبُولِ وَ لَوْ بِحَرْفِ

هَذَا وَلَمْ يَكُنْ قَطّ فِي خَلَدِي أَنْ أَتَعَرَّض لِذَلِكَ لِعِلْمِي بِالْعَجْزِ عَنْ الْخَوْض فِي هَذِهِ الْمَسَالِك وَعَسَى اللّٰه أَنْ يَنْفَع بِهِ نَفْعًا جَمًّا وَيَفْتَح بِهِ قُلُوبًا غُلْفًا وَأَعْيُنًا عُمْيًا وَآذَانًا صُمًّا وَكَأَنِّي بِمَنْ اعْتَادَ الْمُطَوَّلَات وَقَدْ أَضْرَبَ عَنْ هَذِهِ التَّكْمِلَة وَأَصْلهَا حَسْمًا وَعَدَلَ إِلَى صَرِيح الْعِنَاد وَلَمْ يُوَجِّه إِلَى دَقَائِقهَا فَهْمًا ﴿وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِۦٓ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ﴾ رَزَقَنَا اللّٰه بِهِ هِدَايَة إِلَى سَبِيل الْحَقّ وَتَوْفِيقًا وَاطِّلَاعًا عَلَى دَقَائِق كَلِمَاته وَتَحْقِيقًا وَجَعَلَنَا بِهِ ﴿مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾ والحمد لله وحده وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم تسليمًا كثيرًا وحسبنا الله ونعم الوكيل قال مؤلفه عامله الله بلطفه فرغت مِنْ تَأْلِيفه يَوْم الْأَحَد عَاشِر شَوَّال سَنَة سَبْعِينَ وَثَمَانِمِائَةٍ وَكَانَ الِابْتِدَاء فِي يَوْم الْأَرْبِعَاء مُسْتَهَلّ رَمَضَان مِنْ السَّنَة الْمَذْكُورَة وَفَرَغَ مِنْ تَبْيِيضه يَوْم الْأَرْبِعَاء سَادِس صَفَر سَنَة إِحْدَى وَسَبْعِينَ وَثَمَانِمِائَةٍ

ترجمه: او موسی علیہ السلام ته مونږ نهه معجزې بالكل واضحه وركړې وې، او هغه دادي ①يد بيضا ②عصا ③طوفان ④ملخان ⑤سپږې ⑥وينه ⑦د اموال هلاكت ⑧قحط او د ميوو كمې، اې محمد ﷺ ته خپله د موسى (ع) په باره كښې د بنی اسرائيل نه تپوس اوكړه، دا سوال ددوی په صداقت باندې د مشركينو نه د اقرار په توګه دې، يا مونږ موسى علیہ السلام ته اووئيل چې د فرعون نه د بنی اسرائيلو د خلاصی سوال اوكړه، او په يو قراءت كښې سئل دماضی صيغې سره دې، يعنی سوال ئې اوكړو چې كله هغه دوی ته راغلو نو فرعون موسى علیہ السلام ته اووئيل څه تا لره جادو كړې شوې يعنی مغلوب العقل، ګنړم، موسى علیہ السلام اوفرمائيل اې فرعون ته پوهه يې، چې د بصيرت نه ډكې نښنځې د اسمانونو او د زمكې مالک نازل كړې دی، خو ته په دشمننی او عناد باندې راغلې او په يو قراءت كښې د تاء د ضمې سره دې، اې فرعون څه خه پوهيږم چې ته به يقينا هلاک كړې شې، يا به د هر خير نه محرومه كړې شې، اخر فرعون اراده اوكړه چې موسیٰ او د هغه قوم د مصر د ملک نه بهر كړی، نو مونږ هغه او د هغه ټول ملګری غرق كړل، ددې نه پس مونږ بنی اسرائيلو ته اووئيل چې تاسو هم په دې زمكه كښې اوسيږئ، بيا چې كله آخرت يعنی د قيامت وعده راشی، نو مونږ به تاسو او دا ټول حاضر كړو، او مونږ قرآن لره په رشتيا سره نازل كړې دې، او په حقه سره هغه نازل شو، ځنګه چې راليږلې شوې وو په حق باندې مشتمل كيدو سره، په دې كښې څه قسم تبديلی نه ده شوې او مونږ تا اې محمد ﷺ د ايمان راوړونكو د پاره د جنت خوشخبری اورولو والا او كافرانو

لره د اور نه ویرولو د پاره را الیږلي یې، او مونږ قرآن لږ لږ ۲۰ یا ۲۳ کالو کښې نازل کړو، چې ته خلقو ته لږ لږ واوروې، یعنې په قلاره او وقفې سره، چې هغوی پرې پوهه شي، او مونږ دا لږ لږ نازل کړو یعنې پرله پسې، د مصلحت مطابق، تاسو کافرانو ته اووایئ چې که تاسو دا منئ یا نه منئ دا ددوی د پاره تهدید دی، بې شکه هغه خلق چاته چې د قرآن دنازلیدو نه مخکښې علم ورکړې شوې وو او په اهل کتاب کښې هغه خلق دی چا چې ایمان راوړې وو، چې کله دوی ته قرآن لوستلې شي نو هغوی پر مخې په سجده کښې پریوزي، او وائي چې زمونږ رب پاک دې، یعنې د وعده خلافۍ نه د هغه د پاره پاکی ده، او زمونږ د رب دا د قرآن نازلولو او دنبي د بعثت وعده بې شکه پوره کیدو والا ده، او هغوی په ژړا سره پر مخ په سجده پریوزي د زیادت د صفت سره په ماقبل کښې یعنې په یخرون باندې د صفت د زیاتیدو سره عطف دې، او قرآن الله د پاره ددوی عاجزۍ او خشوع و خضوع زیاتوی، او د الله رسول به یا الله یا رحمن وئیلو، نو مشرکانو اووئیل چې مونږ خو ددوو معبودانو نه منع کوې او په خپله الله سره بل معبود رابلی، نو دا راروان آیت نازل شو تاسو دوی ته اووایئ چې الله وئیلو سره اواز کوئی یا رحمن وئیلو سره، یعنې د هغې په دې دواړو کښې چې کوم نوم هم غواړئی نوم کیږدئ، او هغه ته یا الله یا یا رحمن وئیلو سره اواز کوئی، په دې دواړو نومونو کښې چې کوم سره هم اواز کوئی تول ښه نومونه د هغه دی، ایا شرطیه ده، (ما) زائده ده، دا دواړه نومونه هم د هغې نه دی.

الله تعالی اوفرمائیل او نه ته خپل مونځ په ډیر اوچت اواز سره لوله، یعنې په مونځ کښې خپل قراءت، ځکه چې ستا قراءت به مشرکین واوري نو هغوی به تاپسې او قرآن پسې بدې ردې وائي، او هغه ذات ته هم چا چې دا نازل کړې دې، او نه په پټ اواز سره وایه، چې ستا ملګري فائده واخلي، د اوچت او پټ دواړو په مینځ کښې لار اختیار کړه، او اووایه چې تول تعریفونه الله لره دی، چې نه اولاد لري او نه د هغه په عبادت کښې څوک شریک شته، او نه هغه کمزورې دې، چې د هغې د وجه نه هغه ته د مددګار ضرورت وي، یعنې هغه کمزورې نه دې، چې هغه ته د مددګار حاجت وي، او ته د هغه پوره پوره لوئ بیانوه، یعنې ته د هغه د اولاد نیول، د شریک او د کمزورئ نه او د هر هغه څیز نه کوم چې د هغه د شان سره مناسب نه وي، د هغه لوئي والې بیان کړه، او په صفات عدمیه باندې د حمد مرتب کول، ددې دلالت د وجې دې چې هغه د تولو تعریفونو د خپل کمال ذات او په صفاتو کښې د منفرد کیدو د وجې مستحق دې.

امام احمد په خپل مسند کښې د معاذ جهني ﷺ په سند سره د نبي کریم ﷺ نه روایت کړې دې چه هغوی ﷺ اوفرمائیل چه آیت دعزت د: الحمدلله الذی لم یتخذ ولدًا، نه تر آخر د سورت پورې دې. (والله أعلم).

ددې مؤلف اوفرمائيل: دا آخرى جزء دې چه په دې باندې د قرآن عظيم هغه تفسير مكمل شو كوم چه امام علامه محقق جلال الدين المحلى شافعى رحمه الله تاليف كړې دې، او ما په دې كښې خپل پوره طاقت لګولې دې او ما ددې په نكتې راويستلو كښې خپل پوره ذهنى قوت خرچ كړې دې، اې مخاطبه! زه ګنړم چه ته به ددې نه فائده واخلې، انشاء الله، او ما دا دموسى كليم الله (دقيام) مقدار يعنى په ۴۰ ورځوكښې تاليف كړو، اوما دا په جنت نعيم كښې دكاميابئ ذريعه جوړه كړه، اودا حصه (اول نصف) په حقيقت كښې دكتاب دهغه حصې (دويم نصف) نه مستفاد دې كوم چه مكمل شوې دې، اود متشابه آيتونو په باره كښې ما هم په دغه (دويم نصف) باندې اعتماد او بهروسه كړې ده، الله تعالى دې په هغه سړى باندې رحم اوكړى څوك چه دې ته دانصاف په نظر سره اوګورى اوكه هغه په دې كښې په څه غلطئ باندې پوهه شى نوما دې دهغې نه خبركړى، اوما دا شعر اووئيلو (په بعضو نسخوكښې لفظ د شعر نشته).

ترجمه: ما دخپل رب حمد بيان كړو څكه چه هغه ماته دهغه څيز توفيق راكړو چه هغه ما دخپلې عاجزئ او كمزورئ باوجود شروع كړو، څوك چه زما غلطى ښكاره كړى نو زه به رجوع كوم (يعنى اصلاح به كوم) اوڅوك چه ماته د قبوليت (عند الله) خوشخبرى راكوى اګرچه يوحرف ولې نه وى (زه به دهغه شكريه اداكوم).

(هذا) أي خذهذا، اودا خبره زما به زړه كښې بالكل نه وه چه زه به دا كار شروع كوم، په دې لارو كښې دغور او فكر كولونه د عجز نه د خبرتيا په وجه، د الله تعالى د ذات نه اميد دې چه هغه به ددې په ذريعه ډيره نفع راكوى، اوهغه به ددې په ذريعه بند زړونه او ړندې سترګې او كاڼه غوږونه كهلاؤ كړى، ګويا چه زه دهغه سړى پشان يم چه هغه ته د مطولات (لويو لويو كتابونو د مطالعې) عادت وى او حال دادې چه دهغې تكمله اودهغې اصل (يعنى مكمَّل اومكمِّل) نه ئې مخ اړولې وى، او صريح عناد طرف ته ئې مخ اړولې وى، اود پوهيدو دپاره دې دواړو طرف ته متوجه شوې نه وى، نوڅوك چه ددې ړوند پاتې شو نوهغه به د نورو نه هم ړوند پاتې كيږى، الله مونږ ته ددې (قرآن) په ذريعه دحق لارې توفيق راكړو او ددې (قرآن) د كلماتو په باريكتيا باندې ئې د پوهيدو اود تحقيق كولو توفيق راكړو، (اود الله نه دعا ده) چه مونږ ددې په وجه دهغه خلقو سره كړى چا باندې چه الله انعام كړې دې او هغه انبياء او صديقين او شهداء او صالحين دى، او دا حضرات د رفيق كيدو په اعتبار سره بهترين رفيقان (ملګرى) دى. او ټول تعريفونه د الله وحده لاشريك له دپاره دى، او زمونږ په سردار محمد ﷺ باندې دې د الله د طرفه بې شميره درود اوسلام وى، او الله زمونږ دپاره كافى بهترين كارساز دې، مؤلف رحمه الله ، الله دې ددوى سره د لطف اوكرم معامله اوكړى، اووئيل: زه ددې دتاليف نه د شوال په

میاشت ۸۷۰ هـ د اتوار په ورځ فارغ شوم، او (د تالیف) ابتدا مې د رمضان په شروع کښې د چهارشنبې په ورځ په هم دې کال کښې کړې وو، اوددې د تبییض (نظرثانی) نه فراغت په ۶ صفر د چهارشنبې په ورځ ۸۷۱ هـ کښې اوشو.

د قیوداتو فوائد او تسهیل

قوله: تقریر: دا اضافه ددې سوال جواب دې، چې حضور ﷺ ته خو معلومه وه نو بیا د سوال کولو څه ضرورت وو؟

جواب: دا سوال د استفهام نه دې، بلکه سوال د تقریر دې.

قوله: قبل نزوله: نزول مضاف محذوف ګڼړلو سره مفسر علام اشاره اوکړه چې د قبل القرآن مطلب دې قبل نزول القرآن او دا ممکن نه ده ځکه چې قرآن قدیم دې، لهذا ددې نه وړاندې د علم ورکولو څه مطلب نشته.

قوله: عطف بزیادة: دا ددې سوال جواب دې چې د یخرون للأذقان عطف په مخکښینی یخرون للأذقان باندې دې، چې د هغې د وجې نه معطوف او معطوف الیه متحد دی، حالانکه په دې دواړو کښې مغائرت پکاردې؟

جواب: په معطوف کښې د یبکون صفت اضافه ده، چې د هغې د وجې نه اتحاد باقی پاتې نه شو.

قوله: ای شئ: په دې کښې اشاره ده چې په ایا کښې تنوین د مضاف الیه په عوض کښې دې نه چې د ندا په معنی کښې.

قوله: فهواحسن: په دې کښې اشاره ده چې ایاما د شرط جزاء محذوف ده، او په حذف باندې دلالت کونکې فله الاسماء الحسنی دې جزاء حذف کولو سره دال برجزاء ددې قائم مقام کړې شو.

قوله: لمسماهما: په دې کښې اشاره ده چې د فله ضمیر مسمی محذوف طرف ته راجع ده، نه چې اسم طرف ته ګنی د اسم د پاره به اسم لازم شی.

قوله: ترتیب الحمد علی ذلك للدلالة علی أنه المستحق...الخ: دا عبارت د یو سوال مقدر جواب دې:

سوال: دادې چه حمد وائی دچا د ښه اختیاری کار تعریف ته (الحمد هو الثناء علی الجمیل الاختیاری) مذکوره آیت: قل الحمد لله الذی لم یتخذ ولدا ولم یکن له شریك فی الملك ولم یکن له ولی من الذل» په دې آیت کښې درې اوصاف مذکور دی او درې واړه سلبی دی ایجابی نه دی، حالانکه حمد په وصف ایجابی باندې کیږی په سلبی باندې نه کیږی، ځکه چه په سلبی باندې تنزیهه وی.

جواب: په لکمال ذاته سره ددې اعتراض جواب دې چه مذکوره درې واړه سلبی صفات دهغې امکان نفی کوی کوم چه داحتیاج مقتضی وی اوپه واجب الوجود لذاته باندې دلالت کوی، یعنی ټول دهغه محتاج دی هغه دچا محتاج نه دې، لهذا هم هغه دحمد مستحق دې (جمل).

د جواب حاصل دادې چه څرنګه د صفاتو په وجه مستحق دحمد وی دغسې د ذات په وجه سره هم مستحق دحمد وی، اود تمثیل په طریقه جواب دادې چه مذکوره درې واړه سلبی صفاتو کښې نعمت دادې چه دبادشاه کله بښځه اوبچی وی نو په غلامانو باندې دبښځو او د بچو نه پاتې شوې خرچ کوی اوکله چه دهغه بښځه اوبچی نه وی نو بادشاه ټول احسانات او انعامات په غلامانو باندې خرچ کوی دغسې د ولد نفی غلامانو باندې د انعاماتو د زیادت مقتضی وی، اوپه نفی د شریک کښې نعمت دادې چه د شریک کیدو په نسبت د شریک نه کیدو په صورت کښې بادشاه په انعام ورکولو کښې د مزاحم (مقابل) نه کیدو په وجه زیات قادر وی او د نفی د نصیر په صورت کښې نعمت دادې چه د نصیر نفی په قوت او استغناء باندې دلالت کوی او دا دواړه په زیات انعام باندې په قادر کیدو باندې دلالت کوی، په دې طریقې سره مذکوره درې واړه سلبی صفات ایجابی جوړیږی لهذا په دې باندې حمد بیانول صحیح دی.

قوله: آیت العز: یعنی الحمدلله الذی لم یتخذ ولدًا (الآیة) یعنی رسول الله ﷺ دې آیت ته د عزت آیت فرمائیلی دی چه څوک دا آیت پابندئ سره روزانه وائی الله تعالی به هغه ته عزت او شرافت ورکړی، د وئیلو طریقه ئې داده چه اول به توکلت علی الحیّ الذی لایموت، اووائی ددې نه پس دې روزانه ۳۵۱ ځل روزانه قل الحمدلله الذی لم یتخذ ولدًا ولم یکن له شریک فی الملك ولم یکن له ولی من الذل وکبره تکبیرًا، پابندئ سره وائی. (حاشیه جلالین، صاوی)

قوله: قد افرطت فیه جهدی أی فی ماکملت به: یعنی د فیه ضمیر ماکملت طرف ته راجع دې، دغسې د رزقنا الله پورې ټول ضمیرونه ماکملت طرف ته راجع دی.

قوله: فی نفائس: دا د فیه نه بدل دې یا بیا په فی نفائس کښې فی په معنی د مع دې، أی مع نفائس، اود نفائس نه دقائق او حقائق او نکات نفیسه خوبښ شوی مراد دی.

قوله: اراها: په همزه باندې فتحه او ضمه دواړه جائز دی، بمعنی أعلم وأظن، تعدی د أری مفعول ثانی دې، او ها مفعول اول دې، أی أراها تعدی ان شاء الله جدوها، یعنی اې مخاطب زه پوهیږم چه دا نکات به تاته نفع در رسوی، که الله اوغواړی چه دا تاته نفع در اورسوی. تعدی په معنی د تنفع.

قوله: والفته في مدة قدر ميعاد الكليم: يعني موسى عليه السلام چه څومره ورځې په کوه طور باندې مقيم پاتې شوې وو اوهغه موده څلويښت ورځې دی، د تاليف ابتداء د يکم رمضان نه اوشوه اوپه لسم دشوال باندې تکميل اوشو، او ددې مودې اظهار مفسر علام سيوطی د تحديث نعمت په طور باندې اوکړو، ځکه چه عام طور باندې په دومره لږه موده کښې دومره لوئې کار خلاف عادت دې، حالانکه دغه وخت د علامه سيوطی عمر ۲۲ کاله نه هم کم وو. (کما ذکره الکرخي) يعني هغه حصه کومه چه علامه سيوطی تاليف کړې ده.

قوله: وهومستفاد من الکتاب المکمل: علامه سيوطی رحمه الله دا د نفس د عاجزئ په طور باندې فرمائيلی دی.

قوله: عليه: يعني د علامه محلی تاليف کړې شوې.

قوله: اذهداني: اذتعليليه ده، أي لأجل هدايته للذي ابديته واظهرته، او هغه تکمله مذکوره ده.

قوله: فمن لي بالخطاء أي من أظهرلي الخطاء: يعني څوک چه زما غلطی ښکاره کړی زه به دهغې غلطئ نه رجوع کوم يعني دهغې اصلاح به کوم.

قوله: اضرب صفحًا: أي أعرض اعراضًا.

قوله: من كان في هذه: في په معنی د عن دې، أي من كان عن هذه اعمٰی يعني څوک چه د جلالين د سابقه او لاحقه (د مخکينی او اوسنی) دواړو حصو نه بې خبره او ناپوهه وی هغه به د نورو کتابونو نه هم بې خبره او ناپوهه وی. فهوفي الآخرة أعمٰی، دلته هم في په معنی د عن دې، اود آخرة نه مراد مطولات دی، مطلب دادې چه څوک ددې مختصر نه ناپوهه او ناخبره پاتې شی هغه به د مطولات نه هم محروم پاتې شی.

قوله: رزقنا الله: به ضمير قرآن طرف ته راجع دې، ددې نه پس نور ضميرونه هم قرآن طرف ته راجع دی، خو زياته مناسب د کلام د سياق سره مطابق دادی چه دا ضمير او وروستې نور ضميرونه لما كمل به يعني لاحصه حصې طرف ته راجع وی.

قوله: فرغت من تأليفه..الخ: علامه سيوطی فرمائی چه زه د نصف اول د تسويد نه په ۱۰ شوال د اتوار په ورځ ۸۷۰ هـ کښې فارغ شوم، اود تاليف ابتداء مې په يکم رمضان ۸۷۰ هـ کښې کړې وه، او ددې تبييض نه فراغت په ۶ صفر د چارشنبې په ورځ ۸۷۱ هـ کښې اوشو.

(تمت جلد الثاني)